FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID
Onderzoekseenheid Strafrecht, Strafvordering en Criminologie
ONDERZOEKSCENTRUM JEUGDCRIMINOLOGIE

KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT
LEUVEN

HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG

OP ZOEK NAAR EEN CONSTRUCTIEF ANTWOORD OP ERNSTIGE JEUGDDELINQUENTIE

Proefschrift ingediend door
Inge VANFRAECHEM tot het
behalen van de graad van doctor in
de criminologische wetenschappen

Promotor:
Prof. Dr. Em. Lode Walgrave

- 2006 -

HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG: OP ZOEK NAAR EEN CONSTRUCTIEF ANTWOORD VOOR ERNSTIGE JEUGDDELINQUENTIE: INHOUDSTAFEL

DANKWOORD **1**

ALGEMENE INLEIDING **3**

1. Het kader van dit onderzoek 3
   1.1. Restorative conferences in België? 3
   1.2. Vragen 5
   1.3. Naar een pilootproject 6
   1.4. Een beleidsgericht onderzoek 8
2. De structuur van het doctoraat 9
   2.1. Deel 1: Herstelrecht 9
   2.2. Deel 2: Conferencing 11
   2.3. Deel 3: Herstelgericht groepsoverleg in Vlaanderen 12
   2.4. Deel 4: Hergo onderzocht 14
   2.5. Deel 5: Nabeschouwingen en besluit 14

DEEL 1. HERSTELRECHT **17**

HOOFDSTUK 1. EEN CONCEPT VAN HERSTELRECHT **19**

1. Herstelrecht in historisch perspectief 20
   1.1. Herstelrecht: van alle tijden? 20
   1.2. Verklaringen van recente opkomst 21
2. Herstelrecht gedefinieerd 23
3. Sleutelconcepten in herstelrecht 26
   3.1. De schade 26
   3.2. Het herstel 29
      3.2.1. Herstel als doel 29
      3.2.2. Herstel als proces 31
   3.3. Recht 32
4. Sleutelfiguren in herstelrecht 34
   4.1. Het slachtoffer 34
   4.2. De dader 37
   4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf 40
      4.3.1. De gemeenschap 41
      4.3.2. De staat 43
      4.3.3. Het *dominion*-begrip 43
   4.4. Conclusie: sleutelfiguren in herstelrecht 44
5. Jongeren en herstelrecht 44

6. Herstelrecht tegenover andere benaderingen in de reactie t.a.v. strafbare feiten 47
6.1. Herstelrecht en straffen 47
6.2. Herstelrecht en rehabilitatie 51
6.3. Herstelrecht en waarden 53

7. Een concept van herstelrecht 55

HOOFDSTUK 2. HERSTELRECHTELIJKE PRAKTIJKEN 59

1. Een eerste bekommernis: herstel voor het slachtoffer 59
1.1. Slachtofferhulp 60
1.2. Compensatie 60

2. Herstelrechtelijke communicatieprocessen: bemiddeling, conferencing en circle sentencing 61
2.1. Slachtoffer-dader bemiddeling 62
2.2. Conferencing 64
2.3. Circle sentencing 65

3. Herstelrechtelijke sancties: restitutie en gemeenschapsdienst 66
3.1. Restitutie 66
3.2. Gemeenschapsdienst 67

4. Op de grens tussen herstel en rehabilitatie: leerprojecten en panels 68
4.1. Leerprojecten 68
4.2. Panels 69

5. Conclusie: een waaier aan praktijken die herstelrechtelijk kunnen worden ingevuld 70

HOOFDSTUK 3. EVALUATIE VAN HERSTELRECHTELIJKE PRAKTIJKEN 73

1. Onderzoeksmethodologie: enkele beperkingen 73
1.1. Onderzoeksmethodologie 74
1.1.1. Evaluatiecriteria 74
1.1.2. Wie en wat onderzocht 78
1.1.3. Vergelijkbaarheid met niet-herstelrechtelijke interventies 78
1.2. Generaliseerbaarheid van de resultaten 80
1.3. Andere knelpunten 81
1.3.1. Onrealistische verwachtingen 81
1.3.2. Andere praktijken, andere evaluatiecriteria 81
1.3.3. Vergelijkbaarheid tussen projecten 82
1.3.4. Kleine aantallen 82
1.4. Conclusie 83

2. Enkele belangrijke bevindingen 83
2.1. Toepasbaarheid van praktijken in een herstelrechtelijk kader 83
2.2. Aard van de feiten 88
2.3. Tevredenheid van de betrokken partijen 91
2.4. Procedurele rechtvaardigheid 94
2.5. Recidive 95

3. Uitdagingen voor verder onderzoek 97

4. Conclusie: aandachtspunten voor ons onderzoek 98

DEEL 2. VAN FAMILY GROUP CONFERENCING NAAR CONFERENCING EN HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG **103**

INLEIDING **103**

HOOFDSTUK 1. FAMILY GROUP CONFERENCES IN NIEUW ZEELAND **105**

1. De wettelijke context 105
2. Het verloop van een FGC 106
3. Onderzoek naar FGC voor jeugddelinquentie 108
   - 3.1. Onderzoeksopzet 108
   - 3.2. Onderzoeksresultaten 110
     - 3.2.1. Algemene gegevens 110
     - 3.2.2. Slachtoffers 112
     - 3.2.3. Jongeren 113
     - 3.2.4. Steunfiguren van jongeren 115
     - 3.2.5. Tevredenheid 115
     - 3.2.6. Diversie 117
     - 3.2.7. Recidive 119
4. Besluit: de Nieuw-Zeelandse FGC's als bron van vernieuwing voor de herstelrechtelijke praktijken 121

HOOFDSTUK 2. CONFERENCING IN VELE VARIANTEN **123**

1. Het Wagga model 123
2. Uitdijing van conferencing 123
3. Onderzoek naar conferencing 124
   - 3.1. Drie belangrijke projecten methodologisch toegelicht 125
     - 3.1.1. Bethlehem, Pennsylvania 125
     - 3.1.2. ReIntegrative Shaming Experiments 127
     - 3.1.3. South Australia Juvenile Justice (SAJJ) 128
   - 3.2. Aard van de feiten en overeenkomsten 129
   - 3.3. Slachtoffers 130
     - 3.3.1. Voorbereiding 130
     - 3.3.2. Tevredenheid 131
     - 3.3.3. Procedurele rechtvaardigheid 132
     - 3.3.4. Algemene voorwaarden 132
     - 3.3.5. Na de conference 133
     - 3.3.6. Vergelijking met de gerechtelijke procedure 133
   - 3.4. Daders 134
     - 3.4.1. Verontschuldigingen 134
     - 3.4.2. Procedurele rechtvaardigheid 135
     - 3.4.3. Reintegrative shaming 136
     - 3.4.4. Overeenkomsten 136
   - 3.5. Steunfiguren 137
     - 3.5.1. De achterban betrekken in een conference 137
     - 3.5.2. Aandacht voor de ouders 137

3.6. De rol van de politie als moderator 139
3.7. Recidive 140
3.7.1. Algemene tendens: beperkte impact 140
3.7.2. Type delict 141
3.7.3. Voorwaarden betreffende de conference 142

4. Verklaringen van het herstelrechtelijke proces dat in conferences plaatsvindt 143
4.1. Reintegrative shaming en emotionele dynamieken in een conference 143
4.1.1. Reintegrative shaming 143
4.1.2. De emotionele dynamieken die plaatsvinden in een conference 145
4.1.3. Reintegrative shaming in conferences 147
4.2. Procedurele rechtvaardigheid 148
4.3. Conclusie: het belang van emoties in een conference 148

5. Vergelijking tussen Family Group Conferences en andere conference-modellen 149
5.1. In het hart van de procedure 149
5.2. Een typische rol voor de politie 150
5.3. Mogelijke aanwezigheid van advocaten 151
5.4. Duidelijker herstelgericht? 151
5.5. Technisch-methodische verschillen 152
5.5.1. Een script 152
5.5.2. Beginfase van het overleg 153
5.5.3. Private time 153

CONCLUSIES: VOOR- EN NADELEN VAN CONFERENCING ALS VOORZET TOT HET HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG 155

DEEL 3. HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG IN VLAANDEREN 157

HOOFDSTUK 1. HET PILOOTPROJECT ONDERZOCHT 159

1. Herstelrecht en herstelgericht groepsoverleg 159

2. De voorbereiding van het project 160

3. Van een beleidsgericht onderzoek naar een doctoraatsonderzoek 163

4. Actieonderzoek: de opzet van een pilootproject 164
4.1. Actieonderzoek 165
4.2. Actieonderzoek in andere projecten 165
4.3. Opzet van hergo als actieonderzoek 167

5. De onderzoeksinstrumenten 169
5.1. Dossierstudie 169
5.1.1. Voorafgaand aan de hergo 169
5.1.2. Na de hergo 170
5.2. Vragenlijst over de voorbereiding op hergo 172
5.3. Observatieschema 172
5.4. Mondelinge bevraging van de direct betrokkenen 175
5.4.1. Benadering van de partijen 175
5.4.2. Responsgraad 176
5.4.3. Aard van de vragenlijsten 181
5.4.4. De vragenlijst voor de jongere 183

5.4.5. De vragenlijst voor het (niet)aanwezige slachtoffer 184
5.4.6. De vragenlijst voor de ouders en steunfiguren 185
5.5. Mondelinge bevraging van actoren 186
5.5.1. Consulenten 187
5.5.2. De politie 187
5.5.3. Slachtofferhulp 188
5.5.4. Moderatoren 188
5.5.5. Advocaten van minderjarige daders 188
5.5.6. De jeugdrechters 189

6. Conclusie: een ruim beeld op de hergo-praktijk 190

HOOFDSTUK 2. DE HERGO-PRAKTIJK 193

1. Het verloop van een hergo 193
1.1. De inbedding op jeugdrechtbankniveau 193
1.2. De voorbereiding 193
1.3. De hergo 194
1.4. De intentieverklaring 196

2. Hergo in de praktijk 196
2.1. Aantal hergo's 197
2.1.1. Tijdens het pilootproject (2000-2003) 197
2.1.2. Tijdens de opvolgfase (2004-2005) 198
2.2. Details van de hergo 198

3. Een aantal hergo's uitgeschreven 200
Hergo 1: Diefstal met geweld 200
Hergo 2: Diefstal met geweld 203
Hergo 3: Diefstal met geweld 205
Hergo 4: Gewapende overval 208
Hergo 5: Vandalisme en brandstichting 211

Conclusie **214**

DEEL 4. HERGO ONDERZOCHT 215

HOOFDSTUK 1. INPASSING VAN HERGO IN HET BELGISCHE, LEGALISTISCHE JEUGDRECHTSSYSTEEM 217

Inleiding 217

1. De hergo-procedure 220

2. Jeugdrechters en consulenten over de inpassing op jeugdrechtbankniveau 222
2.1. Jeugdrechters 222
2.2. De consulenten 224

3. Inpassing in het bestaande jeugdbeschermingsysteem 225
3.1. Selectiecriteria 225
3.1.1. De arrondissementen 226
3.1.2. De jeugdrechters 228
3.1.3. De consulenten 235
3.2. Het verschil tussen een intentieverklaring en een overeenkomst 236
3.3. De verhouding POS/MOF 237
3.3.1. Probleemstelling 237
3.3.2. De rol van de consulent 239
3.3.3. Twee groepen jongeren 240

4. De rechten van de betrokkenen 241
4.1. Mening van de advocaten en jeugdrechters 241
4.1.1. Advocaten 242
4.1.2. Jeugdrechters 247
4.2. Observaties 250
4.3. Jongeren en slachtoffers over hun rechten en advocaat 250
4.3.1. De jongeren 250
4.3.2. De slachtoffers 251

5. Procedurele rechtvaardigheid 252
5.1. Jongeren 253
5.2. Ouders 254
5.3. Slachtoffers 255
5.4. Procedurele rechtvaardigheid voor de betrokkenen 256

6. Conclusie: inpasbaarheid met rechtswaarborgen volgens de actoren en betrokkenen 256

HOOFDSTUK 2. De uitvoerbaarheid van hergo 259

Inleiding 259

1. Deelname van jongeren, slachtoffers en ouders 259
1.1. Deelname van de jongeren 259
1.2. Deelname van de ouders 260
1.3. Deelname van de slachtoffers 260

2. De voorbereiding 261
2.1. De jongeren 262
2.2. De ouders 264
2.3. De slachtoffers 265
2.3.1. De aanwezige slachtoffers 265
2.3.2. De niet-aanwezige slachtoffers 269

3. Aanwezigheid van de achterban 270
3.1. De achterban van de jongere 271
3.1.1. Aanwezigheid van steunfiguren 271
3.1.2. Het belang van steunfiguren voor jongeren 272
3.1.3. De ouders 273
3.1.4. De ruimere achterban 273
3.2. De achterban van het slachtoffer 274
3.2.1. Aanwezigheid van de achterban 274
3.2.2. Idee van de steunfiguren van het slachtoffer over hergo 276

4. Conclusie: uitvoerbaarheid van hergo in een Vlaamse context 278
4.1. Motivatie tot deelname 278
4.2. Betrokkenheid van de ouders 279
4.3. Inbreng van het slachtoffer 280
4.4. Het belang van steunfiguren 281
4.5. Conclusie: uitvoerbaarheid in Vlaamse context 281

HOOFDSTUK 3. Tevredenheid 283

1. De intentieverklaring 283
1.1. De jongeren 284
1.2. De ouders 284
1.3. Aanwezige slachtoffers 286
1.4. Niet aanwezige slachtoffers 288
2. Het herstel van de schade 289
3. Na de hergo 290
3.1. De jongeren 291
3.1.1. De houding ten aanzien van het slachtoffer 291
3.1.2. Aanbod voor alle daders? 291
3.1.3. Opnieuw deelnemen aan hergo? 292
3.2. De ouders 294
3.2.1. Opnieuw kiezen voor hergo … 294
3.2.2. … of toch voor de klassieke rechtsprocedure kiezen? 295
3.3. De aanwezige slachtoffers 296
3.3.1. Zich beter voelen na de hergo 296
3.3.2. De ontmoeting met de jongere 297
3.3.3. Aan te bieden aan alle slachtoffers? 297
3.3.4. Opnieuw voor hergo kiezen? 298
3.4. De niet-aanwezige slachtoffers 300
3.4.1. Kiezen voor hergo in de toekomst? 300
3.4.2. Hergo aan te bieden aan alle slachtoffers? 301
4. Conclusie: Tevredenheid, maar aandachtspunten 302
4.1. Herstel van de schade 302
4.2. Factoren die een invloed kunnen hebben op de tevredenheid 302
4.3. Hergo als gemakkelijke oplossing? 304
4.4. Na de hergo 304

HOOFDSTUK 4. De recidive 305

1. Jongeren die niet deelnamen aan hergo 305
2. Jongeren die deelnamen aan hergo 305
3. Inschatting van de recidive 307
4. Conclusie: voorzichtig-positieve inschatting 309

HOOFDSTUK 5. Op zoek naar enkele verklaringen **311**

Inleiding 311

1. Op zoek naar de positieve en negatieve hergo's 313
   1.1. Te bestuderen cases 313
   1.2. Afhankelijke variabelen 314
      1.2.1. Tevredenheid van de jongere 314
      1.2.2. Tevredenheid van de ouders 315
      1.2.3. Tevredenheid van het slachtoffer 315
      1.2.4. Overzicht van de tevredenheid 317
2. Bespreking van de cases 319
   2.1. De "*win-win*" hergo's 320
      Case 6: Slagen en verwondingen 320
      Case 7: Slagen en verwondingen 323
      Case 18: Slagen en verwondingen 328
      Case 22: Vier diefstallen en een diefstal met geweld 332
   2.2. De "*win-lose*" hergo's 337
      2.2.1. Jongere en ouders tevreden, slachtoffer niet 338
      Case 13: Diefstal in de stadsbibliotheek 338
      Case 16: Carjacking 342
      Case 17: Hold-up 346
      2.2.2. Slachtoffer tevreden, jongere minder tevreden 350
      Case 1: Diefstal met geweld 350
      Case 3: Meerdere diefstallen en feiten van vandalisme 353
      2.2.3. Vaststellingen betreffende de "*win-lose*" hergo's 356
3. Conclusie: factoren die de tevredenheid kunnen beïnvloeden 357

DEEL 5. NABESCHOUWINGEN EN ALGEMEEN BESLUIT **363**

HOOFDSTUK 1. Nabeschouwingen **365**

1. De positie van het slachtoffer 365
   1.1. Timing 366
   1.2. Onpersoonlijke slachtoffers 366
   1.3. Niet-aanwezige slachtoffers 367
   1.4. Herstel van de schade 370
   1.5. Steunfiguren voor het slachtoffer 370
   1.6. Ontkennende dader 371
   1.7. Op de hoogte houden over de uitkomst 372
   1.8. Conclusie: de slachtofferpositie als aandachtspunt 373
2. De rol van de politie 373
   2.1. Redenen voor politieaanwezigheid 374
      2.1.1. De ernst van de feiten 374
      2.1.2. Maatschappelijke belangen 375
      2.1.3. De informatie 375
      2.1.4. De relatie tussen de politie en de jongeren 376

2.2. Visie van betrokkenen over de politieaanwezigheid 376
2.2.1. De jongeren 377
2.2.2. De ouders 379
2.2.3. De slachtoffers 381
2.3. Eigen mening van de politiebeambten 383
2.3.1. Doel van de hergo 383
2.3.2. De eigen rol in hergo 383
2.3.3. Aansluiting bij de politietaken 385
2.3.4. De intentieverklaringen 385
2.3.5. Feedback na de hergo 386
2.3.6. De mogelijkheden van hergo 386
2.3.7. Knelpunten 387
2.4. Conclusie: het belang van informatie geven 387

3. Hergo en plaatsingen in gesloten instellingen 389
3.1. Plaatsingen in een gesloten instelling 389
3.2. Hergo en plaatsing 391
3.2.1. Instroom 391
3.2.2. Uitstroom 392
3.3. Bijkomende bedenkingen vanuit de instellingen 393
3.4. Bevraging van de professionele actoren 395
3.4.1. Jeugdrechters 395
3.4.2. Consulenten 396
3.4.3. Moderatoren 397
3.4.4. De politie 398
3.4.5. Slachtofferhulp 399
3.5. Jongeren en ouders 399
3.6. Conclusie: hergo als alternatief of aanvullend, met aandacht voor het slachtoffer 400

4. Conclusie: aanvullingen bij de internationale literatuur 401

HOOFDSTUK 2. Algemeen besluit **403**

1. Samenvatting 403
1.1. Kader van het onderzoek 403
1.2. Het onderzoek 404
1.3. De onderzoeksmethodologie 405
1.4. De onderzoeksresultaten 406
1.4.1. Toepasbaarheid in het Belgische, legalistische rechtssysteem 406
1.4.2. Uitvoerbaarheid van hergo 409
1.4.3. Tevredenheid 410
1.4.4. Recidive 412
1.4.5. Enkele verklaringen voor de tevredenheid 412
1.4.6. Aandachtspunten: de positie van het slachtoffer; de rol van de politie; en plaatsingen in gesloten instellingen 414
1.4.7. Conclusie: hergo als constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie 415

2. Onderzoekslijnen voor de toekomst 416
2.1. Typering van de *conferencing*-modellen 417
2.1.1. Betrokkenheid van het slachtoffer 417
2.1.2. Het privé-overleg 417
2.1.3. De steunfiguren 418
2.1.4. De rol van de politie 418
2.2. Tevredenheid 419
2.3. Herstel van de schade 419
2.4. Uitwerken van concepten 420

Bibliografie 421

BIJLAGEN

Bijlage 1.	Literatuurlijst	1
Bijlage 2.	De rol van de politie	77
Bijlage 3.	De rol van de consulent	81
Bijlage 4.	De rol van de advocaat van de minderjarige	85
Bijlage 5.	De rol van de advocaat van het slachtoffer	91
Bijlage 6.	De rol van slachtofferhulp	97
Bijlage 7.	Factsheet dossier	101
Bijlage 8.	Factsheet recidive	105
Bijlage 9.	Vragenlijst voorbereidingsfase	109
Bijlage 10.	Observatieschema	119
Bijlage 11.	Vragenlijst jongere	133
Bijlage 12.	Vragenlijst aanwezig slachtoffer	153
Bijlage 13.	Vragenlijst niet-aanwezig slachtoffer	175
Bijlage 14.	Vragenlijst ouders	187
Bijlage 15.	Vragenlijst steunfiguur jongere	195
Bijlage 16.	Vragenlijst steunfiguur slachtoffer	201
Bijlage 17.	Overzicht van hergo's en intentieverklaringen	211
Bijlage 18.	Vragenlijst voor consulenten	235
Bijlage 19.	Vragenlijst voor politiebeambten	239
Bijlage 20.	Vragenlijst voor slachtofferhulp	243
Bijlage 21.	Vragenlijst voor moderatoren	247
Bijlage 22.	Vragenlijst voor advocaten van jongeren	251
Bijlage 23.	Vragenlijst voor jeugdrechters	255
Bijlage 24.	Evaluatie van de rol van de advocaat van de jongere	259
Bijlage 25.	Rol van de moderator	271
Bijlage 26.	Evaluatie van de rol van de consulent	277

TABELLEN

Tabel 1. Overzicht van de verschillen tussen het Nieuw-Zeelandse model en andere Varianten 149
Tabel 2. Overzicht van de hergo's en respondenten in het pilootproject (2000-2003) en daarna (2004-2005). 177
Tabel 3. De interviews met direct betrokkenen tot 31.12.2005. 178
Tabel 4. Overzicht van de reden voor niet-bevraging per respondent (in de periode 2000-2003). 182
Tabel 5. Aantal actoren bevraagd van zij die werkzaam waren op het moment van Bevraging 186
Tabel 6. Aantal doorverwezen jongeren en hergo's die plaatsvonden tijdens het Pilootproject 01 november 2000 – 31 oktober 2003). 197
Tabel 7. Aantal hergo's die plaatsvonden en aanwezigheid slachtoffers in de periode 1 november 2003 – 31 december 2005. 198
Tabel 8. Procedurele rechtvaardigheid voor de betrokkenen. 252
Tabel 9. De voorbereiding op hergo: aantal en percentage van de respondenten die Bevestigend antwoorden. 262
Tabel 10. Belang van de aanwezigheid van ouders volgens de bevraagde jongeren. 272
Tabel 11. Belang van de steunfiguren volgens de bevraagde jongeren. 272
Tabel 12. Belang van de steunfiguren tijdens de hergo volgens de bevraagde Slachtoffers 274
Tabel 13. Idee van de betrokkenen over de uitkomst: aantal en percentage van de respondenten die bevestigend antwoorden. – duidt aan dat de vraag niet werd gesteld 283
Tabel 14. Tevredenheid na de hergo: aantal en percentage van de respondenten die bevestigend antwoorden. – duidt aan dat de vraag niet werd gesteld 290
Tabel 15. Recidive voor jongeren die al dan niet aan een hergo hebben deelgenomen. Gegevens van het parket voor Leuven en Antwerpen 305
Tabel 16. Inschatting van de recidive door de bevraagde partijen 308
Tabel 17. Vergelijking van de respons voor de hele studie en de voorliggende deelstudie 313
Tabel 18. Overzicht van de gemiddelde tevredenheid per respondent voor elke case. - wijst er op dat de respondent ervoor koos niet deel te nemen aan de bevraging 318
Tabel 19. Overzicht van de (niet)bevestiging van de pre-hypothesen. "+" duidt op de bevestiging; "-" op de niet-bevestiging; "+/-" op een gemengd resultaat; en "?" op onbekend 336
Tabel 20. Overzicht van de (niet)bevestiging van de pre-hypothesen. "+" duidt op de bevestiging; "-" op de niet-bevestiging; "+/-" op een gemengd resultaat; "?" op onbekend; en "n/a" op niet van toepassing 356
Tabel 21. Mening van de betrokkenen over de politie. - duidt erop dat de vraag niet werd gesteld 376
Tabel 22. Overzicht van de jongeren en doelstellingen van de gemeenschaps-instellingen Beernem, De Hutten, Ruiselede en De Markt. Gebaseerd op Lemmens (1999) 390

DANKWOORD

Het schrijven van een doctoraat neemt meerdere jaren in beslag en vraagt veel, niet alleen van jezelf, maar ook van je omgeving. Een woord van dank verdient hier dus zeker een plaats!

Lode, u gaf me een vijftal jaar geleden de kans om een vernieuwend project mee op te starten en te begeleiden. U vertrouwde in mijn capaciteiten en gaf me de ruimte om te groeien, om op zelfstandige basis als onderzoekster aan de slag te gaan, terwijl ik intussen wist dat ik bij u terecht kon voor feedback. In deze laatste hectische maanden gaf u snel én grondig feedback op de stukken die ik schreef, wat maakte dat dit doctoraat kwalitatief verbeterde en aan leesbaarheid won.

Mijn doctoraatsjury, John, Ivo, Johan en Jeroen, bedankt voor jullie flexibiliteit, de grondige en constructief-kritische commentaren, en de snelle feedback de laatste weken!

(Ex)OGJC'ers, jullie hebben me laten kennismaken met het boeiende veld van de jeugdcriminologie en daagden me tijdens de KK's uit om te vertrekken vanuit het standpunt van de jongeren, en mijn eigen visie bij te stellen waar nodig. Hendrikje en Dieter, bedankt voor het invallen waar nodig en de steun bij de laatste loodjes.

Collega's, doorheen de jaren aan de faculteit hebben onze gesprekken, zowel over het domein van de criminologie als daarbuiten, me gestimuleerd om met dit onderzoek voort te gaan en het heeft bovendien gemaakt dat het aangenaam werken was. Jolien, je weet hoeveel ik al heb gehad aan al onze babbels tussendoor. Ook bedankt voor het nalezen van dit doctoraat en de hulp bij de referenties! Anne, we hebben het vaak gehad over de moeizame momenten in de laatste fase van het doctoraat – we zijn er geraakt! Nathan, bedankt voor het mee uitwerken van de onderzoeksinstrumenten. Sonja en Andrea, bedankt voor jullie (administratieve) steun – altijd een grote hulp!

Grote dank ook aan diegenen met wie ik heb kunnen samenwerken in de praktijk en van wie ik zoveel heb kunnen leren: moderatoren, parketmagistraten, jeugdrechters, politiebeambten, advocaten, consulenten en slachtofferhulp. Ook bedankt aan de slachtoffers, jongeren en ouders die er mee instemden dat ik hun persoonlijke gesprekken kon bijwonen en die deelnamen aan de bevraging.

Tenslotte, maar daarom nog niet in't minst, gaat mijn dank uit naar mijn lieve familie en vriendinnen, die de laatste maanden mijn humeurige buien hebben doorstaan en het vaak zonder mij hebben moet stellen. In de eerste plaats mijn lieve man Koen, die me steeds heeft gesteund en me heeft "gepusht" om dit doctoraat af te maken. Onze kleine Mirthe, die me met haar lach doet beseffen hoe mooi het leven kan zijn en dat er buiten het werk ook veel te beleven valt. Mijn ouders, die me altijd hebben gestimuleerd om het beste uit mezelf te halen. Samen met mijn schoonouders, Kristof en Ann, Ilse en Ivan, hebben ze me ondersteund in de hele praktische beslommeringen (babysit, eten maken), van onschatbare waarde!

Bedankt aan jullie allen: dat dit doctoraat er ligt, is voor een groot stuk aan jullie steun en geloof in mij te danken!!!

Inge, 29 mei 2006

ALGEMENE INLEIDING

Dit doctoraat is opgebouwd vanuit een beleidsgericht onderzoek over herstelgericht groepsoverleg in Vlaanderen. Het pilootproject hieromtrent is opgezet binnen een welbepaald kader, namelijk de idee van herstelrecht en de toepasbaarheid daarvan voor (ernstige) jeugddelinquentie. Vanuit de idee van herstelrecht, komen we tot een beschrijving van de internationale *conferencing*-praktijk. Het doctoraatsonderzoek bouwt verder op het beleidsgericht onderzoek en gaat via een terugkoppeling naar de internationale literatuur na wat de meerwaarde kan zijn van onze onderzoeksresultaten voor het internationale debat rond *conferencing*.

1. Het kader van dit onderzoek

Herstelrecht is een opkomende visie omtrent recht-doen na een misdrijf. Het herstel van de schade veroorzaakt door een delict staat dan centraal in de reactie ten aanzien van delicten. De voorkeur voor herstelrecht berust op sociaal-ethische motieven en op empirisch onderbouwde vaststellingen. Eén van de sterke argumenten is dat volop aandacht wordt gegeven aan de wijze waarop de rechtstreeks betrokken partijen (slachtoffer, dader en gemeenschap) de feiten concreet beleven. Herstelrecht wordt dan vaak afgezet ten aanzien van de bestaande strafrecht- en rehabilitatiesystemen om na te gaan in welke mate het een meerwaarde kan bieden als aanvulling op die systemen, dan wel als alternatief ervoor.

1.1. Restorative *conferences* in België?

In de internationale, herstelrechtelijke literatuur en praktijk wordt *restorative conferencing* veelal gezien als één van de sterkste herstelgerichte praktijken (McCold, 2003) omdat niet alleen dader en slachtoffer in gesprek kunnen treden, maar ook hun achterban en zelfs de ruimere gemeenschap een plaats kunnen krijgen. In een *conference* komen dader en slachtoffer tot een overleg, worden hun steunfiguren betrokken en is ook vaak een politiebeambte aanwezig, als moderator of als vertegenwoordiger van de maatschappij. De werkvorm is als *Family Group Conference* ontstaan in Nieuw-Zeeland in 1989, maar heeft sedertdien een steeds ruimere verspreiding gekend. Nu wordt *conferencing* gebruikt op meerdere niveaus gaande van diversie-

maatregel op politieniveau als alternatief voor, tot voorbereiding op, de gerechtelijke beslissing. Dit laatste blijft hoofdzakelijk het geval in de oorspronkelijke Nieuw-Zeelandse *Family Group Conferences* (FGC).

Tot voor kort werd op het Europese vasteland niet met enige vorm van *conferencing* gewerkt en daar wilden wij vanuit de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie wat aan doen. Aanleiding daartoe was de aanslepende discussie inzake de hervorming van de Belgische wet op de Jeugdbescherming. Sedert enige tijd werd steeds duidelijker dat, vooral in Vlaanderen, gestreefd werd naar een jeugdwet die meer "sanctiegericht" en responsabiliserend zou zijn (De Cock en Van Steenkiste, 1999).

Verantwoordelijk stellen en sanctioneren staat voor ons echter niet gelijk met straffen. Ook herstelrechtelijke interventies kunnen het gepleegde feit sanctioneren en de dader voor zijn verantwoordelijkheid stellen, maar men kan dan spreken van een constructief sanctioneren (Geudens, Schelkens en Walgrave, 1997).

Pleiten voor een meer herstelrechtelijk jeugdsanctierecht houdt in dat de grenzen ervan afgetast moeten worden. Dat bemiddeling tussen minderjarige daders en hun slachtoffer een gunstige praktijk kent, is nu reeds zo goed als aanvaard. Maar deze praktijk blijft toch in sterke mate beperkt tot relatief lichte misdrijven, meestal met *first offenders*, verwezen op parketniveau. Met het nagaan van de mogelijkheden van *conferencing* willen we een stap verder te gaan.

In dit doctoraat wensen we na te gaan in welke mate *conferencing* een bijdrage kan leveren tot de constructieve, herstelrechtelijke aanpak van jeugddelinquentie, voornamelijk op de ernstige jeugddelinquentie, in België. Tevens verwachten wij door de systematische opvolging van een pilootproject hieromtrent een aantal elementen op het spoor te komen die een eigen bijdrage kunnen betekenen aan de internationale literatuur over herstelrecht en *restorative conferences*.

Zo bijvoorbeeld diende te worden nagegaan welk *conferencing*-model het meest geschikt zou zijn om ernstige feiten aan te pakken. In de beschikbare internationale literatuur wordt meestal gewoon verwezen naar "*conferencing*", zonder een onderscheid te maken naargelang de verschillende versies ervan. Op grond van een uitvoerige analyse maken wij wel een onderscheid en komen we tot de conclusie dat de Nieuw-Zeelandse *Family Group Conferences* het meest geschikt lijken te zijn om een antwoord te bieden op ernstige jeugddelinquentie.

1.2. Vragen

De invoering van *conferencing* in een Belgische, en meer bepaald een Vlaamse context, roept een aantal vragen op.

Conferencing is ontstaan en hoofdzakelijk uitgewerkt in Angelsaksische landen, waar een *common law* regime heerst. Dat is verschillend van de *civil law* regimes die op het Europese vasteland bestaan. In onze sterk legalistische en gecentraliseerde rechtsmodellen liggen de procedures veel strakker vast en is er in het algemeen minder ruimte voor inbreng van de burgers. De beslissingen worden genomen door professionele magistraten, volgens strak vastgelegde procedures. In *common law* landen is er meer ruimte voor inbreng van de rechtstreeks betrokkenen en krijgt bijvoorbeeld ook de politie een grotere discretionnaire bevoegdheid toegemeten.

Het is dan geen toeval dat de meeste herstelrechtelijke praktijken als het ware in Angelsaksische landen worden uitgewerkt en dat de Europeanen daar dan de meeste juridische commentaren op leveren (Walgrave, 2004a).[1] Voor ons is het de vraag of het Nieuw-Zeelandse model met ernstige delinquenten, waarin de politie een specifieke rol vervult, zomaar in ons rechtsmodel kan worden ingepast en zo ja, onder welke voorwaarden.

Een tweede belangrijke vraag gaat over de aanvaardbaarheid van zulk een verregaand overlegmodel in onze West-Europese, Belgische, Vlaamse mentaliteit. FGC is een praktijk die sterk is geïnspireerd op de tradities van de oorspronkelijke Nieuw-Zeelandse bevolking, de Maori's. De vraag is of ook hier die vormen van overleg hun ingang kunnen vinden. Wanneer men in Nieuw-Zeeland de achterban wil aanspreken, zijn familieleden relatief gemakkelijk bereid te vinden tot betrokkenheid. Het zou kunnen dat dit in Vlaanderen minder gemakkelijk lukt. Gezinnen zijn hier misschien toch wat meer gesloten, zodat het moeilijker zou kunnen lopen om een achterban samen te krijgen. De praktijk van slachtoffer-dader bemiddeling bestaat weliswaar reeds in Vlaanderen, maar het betrekken van een ruimere achterban en meerdere professionele actoren vormt mogelijks een struikelblok voor deelname aan het overleg.

[1] Dit wil daarom nog niet zeggen dat de Europese herstelrechtelijke praktijken slechts kopieën zijn van Angelsaksische voorbeelden (Aertsen, 2004).

Omwille van deze en nog veel andere vragen leek het aangewezen een nauwkeurig opgezet en begeleid pilootproject op te starten, waarbij de toepasbaarheid van FGC kon worden nagegaan, de voorwaarden werden onderzocht die de mogelijkheden van het model het best tot hun recht zouden laten komen en de praktijk kon worden geëvalueerd.

1.3. Naar een pilootproject

Voor de opzet van zulk een pilootproject werden enkele voorbereidende stappen ondernomen. In het voorjaar van 1999 kreeg Prof. Lode Walgrave de kans om in Australië en Nieuw-Zeeland een aantal *conferences* mee te maken. De ervaringen die hij daar opdeed, overtuigden hem van de mogelijke meerwaarde van *conferences* (Walgrave, 1999a). Eens terug in België, werden meerdere initiatieven ondernomen.

- Contact werd gezocht met een aantal diensten die reeds actief waren in slachtoffer-dader bemiddeling met minderjarigen[2], teneinde na te gaan of zij bereid zouden zijn om aan een dergelijk project mee te werken. Liever dan nog maar eens een afzonderlijke v.z.w. op te richten, leek het de voorkeur te verdienen de krachten te bundelen en beroep te doen op de reeds beschikbare expertise.
- Contact werd ook gezocht met jeugdrechters Van de Wynckel (Antwerpen) en Raes (Leuven), die dank zij het initiatief 'Buitenlandse stages voor magistraten' van de Koning Boudewijnstichting een studiebezoek aan Nieuw-Zeeland hadden gebracht en daardoor ook de kracht van het FGC-model hadden kunnen vaststellen. Dit contact verzekerde ons van de noodzakelijke steun van (een deel van) de magistratuur.
- Mede op grond van die positieve contacten, werd mevr. Vogels, toenmalig Minister van Welzijn, aangesproken. De Minister was bereid om het project en de wetenschappelijke opvolging ervan te financieren.
- Samen met de jeugdrechters Van de Wynckel en Raes verkregen wij steun van het programma 'Justitie in Beweging' van de Koning Boudewijnstichting om Allan MacRae (*Youth Justice Coordinator* in Wellington, Nieuw-Zeeland) uit

[2] Bemiddelingsdienst Arrondissement Leuven (BAL), Leuven; Bureau Alternatieve Sancties (BAS!), Brussel; Bureau Alternatieve Afhandelingen Limburg (BAAL), Hasselt en Tongeren; v.z.w. Elegast en de Dienst Opvoedkundige Maatregelen (sinds 2000 Antwerpse Dienst Alternatieve Maatregelen, ADAM), Antwerpen.

te nodigen, die in de eerste drie weken van mei 2000 een opleiding gaf aan een vijftiental ervaren bemiddelaars.

- In hetzelfde kader kwam ook David Carruthers (Principal Youth Court Judge van Nieuw-Zeeland) voor één week naar Leuven. Hij nam deel aan een reeks informatiesessies over FGC in Hasselt, Antwerpen en Leuven, waarop telkens ook de lokale magistratuur, de politie en advocaten waren uitgenodigd. Hij sprak op een internationale conferentie te Brugge, ingericht door het Vlaamse departement Welzijn en hij nam deel aan een vergadering over FGC van de Commissie Welzijn van het Vlaams Parlement. Deze interventies hebben bijgedragen tot de aanvaarding van het project in Vlaanderen.
- Een stuurgroep gaf het project concreet vorm. In deze groep zaten, naast vertegenwoordigers van de diensten die de FGC's concreet zouden uitvoeren en leden van de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, ook twee jeugdrechters, twee parketmagistraten, twee advocaten, twee consulenten van sociale diensten bij de jeugdrechtbank, twee politiebeambten, twee mensen van slachtofferhulp en een vertegenwoordiger van de Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdbijstand.[3] Het is in die stuurgroep dat geopperd werd een eigen Nederlandstalige term te gebruiken, omdat het Engelstalige *Family Group Conferences* moeilijkheden zou kunnen opleveren in officiële en gerechtelijke documenten. We kozen voor "herstelgericht groepsoverleg", kortweg hergo. Dit maakt duidelijk dat de eerste focus van het overleg ligt op het herstel van de schade ("herstelgericht"). Het gaat om meer dan enkel de familie: het ruimere netwerk kan worden betrokken ("groep"). We prefereren bovendien de term "groepsoverleg" boven conferentie, omdat dit laatste aan een congres doet denken.[4]
- Tussen september en november 2000 werd het project voorgesteld en besproken op afzonderlijke vergaderingen in Leuven, Hasselt, Tongeren, Brussel en Antwerpen. De bedenkingen die daar werden geformuleerd, werden in de stuurgroep ingebracht en hebben beslissend bijgedragen tot het uiteindelijke model. Deze afzonderlijke vergaderingen waren de 'voorlopers' van de lokale

[3] Deze organisatie is in Vlaanderen er onder andere op gericht de herstelgerichte maatregelen in de verschillende arrondissementen op mekaar af te stemmen (www.osbj.be).

[4] In dit doctoraat verwijzen we naar FGC om de Nieuw-Zeelandse praktijk aan te duiden, naar *conferencing* wanneer we de algemene praktijk bedoelen en naar hergo wanneer we de Vlaamse praktijk bedoelen.

overleggroepen die in elk arrondissement het verloop van het project op de voet volgden.

- Voor de wetenschappelijke opvolging kregen we de medewerking van Nathan Harris, Dr. in de Criminologie van de National University of Australia, Canberra. Vanuit het team van John Braithwaite had hij meegewerkt aan het *conferencing*-project in Canberra en aan de wetenschappelijke evaluatie ervan. Hij zou intens meewerken aan de opstelling van de onderzoeksinstrumenten en de vergelijkende contacten met de Australische en Nieuw-Zeelandse onderzoeken onderhouden.

1.4. Een beleidsgericht onderzoek

Het pilootproject ging van start op 1 november 2000, een eerste jongere werd doorverwezen in januari 2001. In oktober 2003 werd het eindrapport van het wetenschappelijk begeleidingsproject aan de Vlaamse regering overgemaakt. De centrale vraag in het beleidsonderzoek sluit natuurlijk zeer dicht aan bij de praktijk en gaat over de werkbaarheid van de *conferencing*-praktijk in een Vlaamse context. Oorspronkelijk werden daarbij vijf deelvragen vooropgesteld.

Onderzoeksvraag 1. Is een inpassing van hergo in het huidige Belgische jeugdrechtssysteem mogelijk, en zo ja op welke manier?

Onderzoeksvraag 2. Worden de rechten van de betrokkenen gewaarborgd?

Onderzoeksvraag 3. Zijn de betrokkenen tevreden met hergo?

Onderzoeksvraag 4. Wordt de achterban gesterkt in haar opvoedende taak?

Onderzoeksvraag 5. Wordt een lagere recidivegraad vastgesteld?

Op het einde van het tweede onderzoeksjaar stond de Vlaamse Gemeenschap onder grote druk inzake het aantal beschikbare plaatsen voor jonge delinquenten in gesloten instellingen. Daarom werd in het derde onderzoeksjaar nog een zesde vraag toegevoegd.

Onderzoeksvraag 6. Kan de mogelijkheid van hergo de druk op de plaatsingen in gesloten instellingen doen dalen?

In de periode 1 november 2000 tot 31 oktober 2003 hebben we de praktijk van nabij gevolgd, bijgestuurd en geëvalueerd. Na de zomer van 2003 namen we contact op met

het kabinet van de toen nieuwe Minister van Welzijn, mevr. Vervotte, met het oog op het verzekeren van de hergo-praktijk na het aflopen van het pilootproject. Ondanks de aangetoonde meerwaarde van hergo, wenste de minister daar voorlopig niet op in te gaan met het argument dat zij de hervorming van het jeugdrecht wilde afwachten. Op vraag van de jeugdrechters bleef een aantal bemiddelingsdiensten toch nog hergo's opnemen, zij het in mindere mate. Ook in die periode bleven we zoveel mogelijk hergo's observeren en interviews afnemen, om voeling te blijven houden met de ontwikkelende praktijk.

2. De structuur van het doctoraat

De uitdaging van dit doctoraat is voort te bouwen op een beleidsgericht onderzoek en dat heeft voor- en nadelen. De voordelen zijn dat we door de beleidsgerichtheid zeer nauw betrokken zijn geraakt bij de praktijk, wat ons veel bijkomend materiaal heeft opgeleverd. Ook beleids- en praktijkvragen zijn wetenschappelijk zeer interessant. Het nadeel van een beleidsgericht project is dat het beperkt is in tijd en middelen, waardoor minder ruimte is voor theoretisch en methodologische uitdieping. Maar de tegenstelling mag toch ook niet worden overdreven: ook in het beleidsonderzoek wordt gepoogd wetenschappelijk zo correct mogelijk te werken.

In dit doctoraat bestaat het verschil met het oorspronkelijke beleidsgericht project uit vier aspecten. Ten eerste wordt het theoretische voorwerk veel meer uitgebreid, zodat ook wetenschappelijke vragen sterker naar voor komen. Ten tweede worden de onderzoeksvragen geherformuleerd, zodat ze in een bredere wetenschappelijke vraagstelling passen. Ten derde worden de gegevens van de bijkomende hergo's (die plaatsvonden in de periode eind 2003 - 2005) mee in rekening gebracht. Ten vierde wordt een aantal thema's verder uitgediept die voor de internationale literatuur erg belangrijk zijn, zoals bijvoorbeeld de differentiëring tussen de verschillende versies van *conferencing* of de rol van de politie in een *conference*.

Het werk beslaat vijf delen.

2.1. Deel 1: Herstelrecht

In een eerste deel beschrijven we zowel de filosofie van herstelrecht als herstelrechtelijke praktijken. Hoewel in het eerste hoofdstuk zal blijken dat een eenvormige

definitie van herstelrecht niet kan worden omschreven omwille van de diversiteit aan opinies daaromtrent, distilleren we een aantal sleutelconcepten en sleutelfiguren die een centrale rol krijgen toebedeeld in de herstelrechtelijke literatuur.

We vergelijken herstelrecht kort met twee andere aanpakken van delinquentie, namelijk straffen en rehabilitatie. We gaan daarbij uit van een maximalistische visie op herstelrecht en vullen de definitie van Walgrave (2005:4) aan met een deel van de definitie die we terugvinden op www.restorativejustice.org[5]:

> "*An option for doing justice that is primarily focused on repairing the harm that has been caused by the crime. It is best accomplished through cooperative processes that include all stakeholders*."

Deze maximalistische visie werkt een zo omvattend mogelijk concept van herstelrecht uit, zodat het een alternatief kan bieden voor de bestaande rechtssystemen. In principe moet een maximalistische visie het herstelrechtelijk antwoord op misdrijven zover mogelijk uitbreiden. De uitzonderingen zouden dan zo beperkt mogelijk moeten worden gehouden: geen enkel misdrijf, ook niet het meest ernstige, mag a priori van een herstelgericht antwoord worden uitgesloten. En dat is nu precies de betekenis van dit werk, waarin wij de grenzen van herstelrecht pogen te verleggen door de inbreng van het herstelgericht groepsoverleg.

Deze maximalistische visie biedt mogelijkheden in het uitdenken van een rechts-systeem dat, veel meer dan de traditionele straf- en jeugdbeschermingsystemen, vertrekt vanuit de verantwoordelijkheden en mogelijkheden van de partijen en hen op die manier op een positieve, constructieve wijze tracht te betrekken in de reactie op een misdrijf. Daarvoor worden ethische argumenten aangevoerd. In welke mate ook in de praktijk een meerwaarde wordt teruggevonden, gaan we in de twee volgende hoofdstukken van het eerste deel na.

In een tweede hoofdstuk geven we een aantal herstelrechtelijke praktijken weer. De *restorative processes* worden in herstelrecht als kernpraktijken beschouwd, omdat ze de partijen (in)direct betrekken in een communicatieproces, waarbij de schade en het herstel ervan concreet kunnen worden gemaakt. *Conferencing* is een vorm van overleg tussen het slachtoffer en zijn steunfiguren en de dader en zijn steunfiguren, mogelijks met aanwezigheid van professionele actoren.

---

[5] Deze definitie werd ontwikkeld door een werkgroep (*RJ City*) onder leiding van Dan Van Ness, die betrokken is in *Prison Fellowship International*.

Andere praktijken, waaronder *restorative sanctions*, worden minder vaak in een herstelrechtelijk perspectief beschreven en onderzocht, maar houden eveneens mogelijkheden tot (symbolisch) herstel in.

Vertrekkend vanuit een maximalistische visie op herstelrecht, dient te worden nagegaan welke praktijken zo herstelrechtelijk mogelijk kunnen worden toegepast. De toepasbaarheid voor ernstige feiten en het toekennen van een rol aan de gemeenschap en/of staat zijn daarbij belangrijke aandachtspunten.

In een derde hoofdstuk geven we de belangrijkste onderzoeksresultaten weer. Hoewel dezelfde praktijken als in hoofdstuk twee naar voren komen, vertrekken we in hoofdstuk drie vanuit de evaluatiecriteria zoals die in herstelrechtelijke context worden ontwikkeld. Dat is belangrijk voor onze eigen methodologie. Enerzijds komen we vanuit dit hoofdstuk tot enkele criteria voor ons onderzoek. Anderzijds geven we een aantal mogelijkheden en beperkingen van het bestaande onderzoek aan. In principe kan ons dat heel wat leren voor ons eigen project, maar zoals zal blijken, heeft de beperktheid van het beleidsgerichte kader ons evenmin toegelaten te voldoen aan alle strikt onderzoekswetenschappelijke voorwaarden.

2.2. Deel 2: *Conferencing*

In een tweede deel spitsen we ons toe op *conferencing*. Eerst diepen we het concept uit. De praktijk ontstond in Nieuw-Zeeland, waar de *Family Group Conferences* (FGC) in 1989 in de *Children, Young Persons, and Their Families Act* werden ingeschreven. Hoewel FGC's oorspronkelijk gericht waren op het betrekken van de familie van de jongere, werd de praktijk nadien steeds meer in een herstelrechtelijk kader geplaatst (Maxwell e.a., 2004).

Een FGC wordt gebruikt op twee niveaus. De meeste FGC's komen voor als diversiemaatregel op politieniveau. De politie heeft in Nieuw-Zeeland een verregaande discretionnaire bevoegdheid, zodat de diversie ook ernstige feiten kan omvatten. Maar ook op jeugdrechtbankniveau moet elke jongere worden doorverwezen naar een FGC vooraleer de jeugdrechter een beslissing kan nemen.

De politie is steeds aanwezig om de maatschappelijke betrokkenheid op de feiten en de reactie daarop weer te geven. De moderator is een onafhankelijke persoon die het gesprek begeleidt. FGC lijkt een meerwaarde te kunnen bieden door het betrekken

van de steunfiguren. Bovendien is het toepasbaar voor de meer ernstige feiten, aangezien alle jongeren op jeugdrechtbankniveau - ook als ze de meest ernstige feiten hebben gepleegd - worden doorverwezen naar *conferencing*. Moord en doodslag komen daarin niet voor, omdat deze feiten hoe dan ook naar de rechtbank voor volwassenen worden verwezen.

In navolging van de Nieuw-Zeelandse praktijk werden meerdere *conferencing*-modellen uitgewerkt. Vaak worden zij toegepast als diversiemodel, zoals dat in het oorspronkelijke Australische Wagga model het geval was. De politie is dan moderator en gebruikt de *conference* als een vorm van *cautioning*.

We zetten het Nieuw-Zeelandse model af tegenover andere varianten, waaruit blijkt dat het een aantal voordelen biedt wanneer men vertrekt vanuit een maximalistische invulling van herstelrecht.

- FGC maakt integraal deel uit van de rechtsprocedure.
- Een antwoord kan worden geboden op ernstige feiten.
- De aanwezigheid van de politie brengt de maatschappelijke betrokkenheid naar voren, een element dat hoofdzakelijk speelt bij de meer ernstige feiten.
- Door de mogelijkheid aan te bieden van een privé-overleg tussen de dader en zijn achterban kan de problematische opvoedingssituatie worden aangekaart, wat een oplossing op lange termijn kan bewerkstelligen.

In de twee laatste delen van dit doctoraat werken we ons eigen onderzoek naar herstelgericht groepsoverleg uit. Zoals reeds vermeld, bouwen we voort op een beleidsgericht onderzoek, wat tot een aantal uitdagingen leidt.

2.3. Deel 3: Herstelgericht groepsoverleg in Vlaanderen

Het beleidsgericht onderzoek maakt dat de onderzoeksvragen mee worden gestuurd door het beleid en dat we afhankelijk zijn van de jeugdrechters voor het aantal doorverwijzingen. Een *at random* experiment, waarbij jongeren op willekeurige basis al dan niet naar hergo worden doorverwezen, biedt mogelijkheden van vergelijking met de bestaande rechtsprocedure, maar bleek niet uitvoerbaar te zijn.

De uitbouw van een actieonderzoek maakt dat de onderzoekers een spanning ervaren tussen de betrokkenheid op het project (zoals blijkt uit de voorbereidende stappen)

en de nodige afstandelijkheid om tot een evaluatie te kunnen komen (wat wordt bewerkstelligd door het ontwikkelen van onderzoeksinstrumenten).

In dit doctoraat komen we vooreerst tot een andere opstelling van de onderzoeksvragen, mede op grond van de literatuurstudie zoals die werd uitgewerkt in de eerste twee delen. Onze centrale onderzoeksvraag luidt als volgt:

"*Biedt hergo een constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie?*"

In een eerste deel hebben we aangetoond dat herstelrecht een (ethische en empirische) meerwaarde kan bieden ten aanzien van de bestaande rechtssystemen omdat het de partijen centraal stelt en vertrekt vanuit hun mogelijkheden en capaciteiten. Een *constructief* antwoord houdt in ons onderzoek dan ook in dat

- hergo kan worden toegepast, rekening houdend met de rechtswaarborgen van de partijen;
- de partijen die centrale rol willen en kunnen spelen;
- de partijen tevreden zijn met het hergo-proces;
- de recidive minstens niet erger is dan andere reacties op de feiten.

Door deze deelaspecten empirisch na te gaan, kunnen we een in de praktijk aantoonbaar antwoord bieden op de eerder normatieve, centrale onderzoeksvraag.

Onderzoeksinstrumenten werden ontwikkeld om een zo ruim mogelijk beeld te verkrijgen op de praktijk. Via dossierstudie gingen we voorafgaand aan de hergo enkele algemene gegevens van dader en slachtoffer na, zoals bijvoorbeeld hun leeftijd, de aard van de feiten en de familiale situatie. Na de hergo gingen we via de parketmagistraten na of zij op de hoogte zijn van eventuele nieuwe feiten.

Hergo's werden geobserveerd door middel van een gestandaardiseerd observatieschema, dat werd aangevuld met uitgebreide notities van de observator.

Slachtoffers (al dan niet aanwezig op de hergo), daders en ouders werden gevraagd deel te nemen aan een mondelinge bevraging op basis een halfopen vragenlijst. Zij konden aanvullen waar nodig. Een kleine helft van de partijen heeft deelgenomen aan de bevraging. De onderzoeksresultaten dienen dan ook met de nodige omzichtigheid te worden benaderd.

Gerechtelijke actoren werden mondeling bevraagd aan de hand van een open vragenlijst.

Om een concreet beeld te krijgen op de hergo-praktijk hebben we in een tweede hoofdstuk van deel drie een aantal hergo's uitgeschreven. Aangezien elke hergo een gelijkaardig stramien volgt, maar toch telkens anders verloopt naargelang bijvoorbeeld het aantal aanwezigen, de al dan niet aanwezigheid van het slachtoffer en de aard van de feiten, zijn deze uitgeschreven hergo's niet representatief voor alle hergo's. Toch geeft het overzicht een duidelijk beeld op de praktijk en de aandachtspunten die daarbij kunnen ontstaan.

2.4. Deel 4: Hergo onderzocht

In een vierde deel gaan we dan uitgebreid in op de onderzoeksvragen, hoofdzakelijk vertrekkende vanuit de mening van de partijen en de gerechtelijke actoren.

> Onderzoeksvraag 1. Kan hergo worden toegepast in het bestaande legalistische jeugdrechtssysteem? Worden de rechten van de betrokkenen daarbij gewaarborgd? Ervaren de betrokkenen procedurele rechtvaardigheid?
>
> Onderzoeksvraag 2. Is hergo uitvoerbaar zoals voorzien? Zijn jongeren, slachtoffers en ouders bereid om in overleg te treden over ernstige feiten? Kan de achterban worden betrokken?
>
> Onderzoeksvraag 3. Zijn jongeren, ouders en slachtoffers tevreden over het hergo-proces?
>
> Onderzoeksvraag 4. Heeft hergo een effect op recidive?

In een vijfde hoofdstuk bestuderen we een aantal hergo's in detail en gaan we na of we factoren kunnen onderscheiden die een invloed hebben op de tevredenheid van de betrokkenen.

2.5. Deel 5: Nabeschouwingen en besluit

In een laatste deel tenslotte komen we tot een aantal nabeschouwingen en een besluit.

In een eerste hoofdstuk schrijven we drie onderwerpen verder uit, die een aanvulling vormen bij de internationale literatuur. De positie van het slachtoffer en de rol van de politie komen doorheen dit doctoraat naar voren. In de nabeschouwingen worden enkele belangrijke bevindingen daaromtrent samengebracht. De plaatsingen

in gesloten instellingen zijn een antwoord op ernstige jeugddelinquentie. Aangezien hergo zich op gelijkaardige feiten en jongeren richt, gaan we de verhouding tussen beiden na.

De positie van het slachtoffer blijft een aandachtspunt bij de implementatie van een herstelrechtelijke praktijk in een jeugdbeschermingsysteem. Het gaat immers om andere rationaliteiten (herstel enerzijds en bescherming van de jongere anderzijds), die in de praktijk soms moeilijk samengaan. De centrale positie van het slachtoffer in de hergo kan daarbij in het gedrang komen.

De professionele actoren worden betrokken in een hergo maar welke rol zij precies spelen en hoe dit wordt geëvalueerd door de partijen, vinden we in de internationale literatuur nauwelijks terug. De rol van de politie neemt hierbij een specifieke plaats in, waarbij we nagaan in welke mate dit een symbolische uitdrukking kan zijn van de maatschappelijke betrokkenheid op de afhandeling van de feiten. Dit is vanuit een maximalistische visie op herstelrecht immers een belangrijke rol, opdat de gemeenschapsdimensie wordt ingebracht in het overleg.

In een tweede hoofdstuk vatten we de belangrijkste bevindingen samen en komen we tot een antwoord op de centrale onderzoeksvraag: "*Biedt hergo een constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie?*"

We geven daarbij de aanvullingen aan die ons onderzoek heeft bewerkstelligd ten aanzien van de internationale literatuur. Tevens tekenen we - op basis van de hiaten die we hebben vastgesteld - enkele onderzoekslijnen voor de toekomst uit, die de kennis over *conferencing* kunnen uitbreiden en verstevigen.

DEEL 1. HERSTELRECHT

Vooraleer we het concept en de praktijk van het herstelgericht groepsoverleg (hergo) uitwerken, duiden we in een eerste deel de idee van herstelrecht, waarna we in een tweede deel dieper ingaan op de *conferences*. Dit is immers het ruimer kader waarbinnen het herstelgericht groepsoverleg kan worden gesitueerd. We gaan in dit eerste deel niet in op elke theorie over en uitwerkingen van herstelrecht. Dat zou ons te ver leiden, zeker omdat herstelrecht als filosofie nog steeds in volle evolutie is.[6] We zullen opteren voor een maximalistische visie op herstelrecht, wat een invloed heeft op de visie omtrent herstelgericht groepsoverleg en de modaliteiten ervan.

We gaan na of herstelrecht in de praktijk kan worden toegepast. We geven daartoe in hoofdstuk twee een overzicht van een aantal herstelrechtelijke praktijken. De overlegprocessen tussen dader, slachtoffer en eventueel ook hun achterban en de gemeenschap (*restorative processes*) worden beschouwd als kernpraktijken in herstelrecht. In deel twee werken we de praktijk van *conferencing* verder uit, wat aan de basis ligt van de Vlaamse hergo-praktijk.

Wanneer zulk een overleg echter niet mogelijk is (bijvoorbeeld omdat de partijen niet tot een overleg willen komen), dan kunnen in een maximalistische visie op herstelrecht *restorative sanctions* worden geïmplementeerd. Op die manier werkt men een scala aan praktijken uit die herstelrechtelijk kunnen worden ingevuld.

In een derde hoofdstuk gaan we na in welke mate deze praktijken zijn geëvalueerd. Vanzelfsprekend hebben we dan oog voor de resultaten zelf, omdat ze indicaties bevatten voor de toepasbaarheid van de praktijken. Maar we besteden ook veel aandacht aan de gebruikte onderzoeksmethodologieën, omdat daaruit voor ons eigen werk belangrijke aanwijzingen kunnen worden afgeleid.

In dit doctoraat hebben we het uitdrukkelijk over *herstelrechtelijke* praktijken, die plaatsvinden binnen een rechtssysteem als een reactie op strafbare feiten. De idee van herstel vindt

[6] Zie bijvoorbeeld Galaway en Hudson (1996), Walgrave (1998a), Bazemore en Walgrave (1999a), Marshall (1999), Walgrave (2000a), Dupont en Hutsebaut (2001), Fattah en Parmentier (2001), Strang en Braithwaite (2000), Braithwaite (2002), Johnstone (2002), Van Ness en Strong (2002), Weitekamp en Kerner (2002), McLaughlin e.a. (2003), von Hirsh e.a. (2003a), Walgrave (2003a), Aertsen (2004), Dignan (2005), Elliott en Gordon (2005). Cf. Bijlage 1. Literatuurlijst.

echter ook ingang in andere domeinen, bijvoorbeeld de school- of werksituatie. Omdat toch nogal wat verschillen bestaan inzake context, relaties, draagwijdte en dergelijke meer, wordt voor die buitengerechtelijke initiatieven steeds meer een andere term gebruikt. Wij noemen ze herstel*gerichte* praktijken, maar daarover hebben we het hier verder niet.[7]

[7] Er wordt gewag gemaakt van het verschil tussen "*restorative justice*" en "*restorative practices*", zie bijvoorbeeld www.restorativejustice.org en www.restorativepractices.org. In de algemene inleiding hebben we reeds aangetoond hoe men tot de benaming *herstelgericht groepsoverleg* is gekomen. Strikt genomen zouden we het hier in onze terminologie moeten hebben over het "*herstelrechtelijk groepsoverleg*". Herstelrechtelijk is uiteraard ook herstelgericht.

HOOFDSTUK 1. EEN CONCEPT VAN HERSTELRECHT

Vooreerst gaan we na wat de geschiedenis is van de achterliggende ideeën van herstelrecht, alsook wanneer het concept is ontstaan. Discussie bestaat over het al dan niet langdurig bestaan dan wel of het een romantisch idee is dat momenteel terug ingang vindt (Crawford, 2002:109; Sylvester, 2003).

Meerdere auteurs hebben een definitie geformuleerd. McCold slaagde er met zijn Delphi-methode niet in een gemeenschappelijke definitie te distilleren (McCold, 1998). We zullen daarom twee definities met mekaar vergelijken die verwijzen naar belangrijke stromingen: het purisme en het maximalisme. Het gaat hierbij om de reikwijdte van herstelrecht: geldt het als diversiemaatregel ten aanzien van het bestaande straf/jeugdbeschermingsrecht waarbij de herstelrechtelijke reactiewijzen "puur", vrijwillig en deliberatief kunnen worden gehouden (namelijk communicatieprocessen tussen slachtoffers en daders, eventueel ook hun steunfiguren en de ruimere gemeenschap) of kan herstelrecht gelden als alternatief, waarbij ook gerechtelijke sancties maximaal herstelrechtelijk worden ingevuld?

Hoewel discussie blijft bestaan over de essentie van "*herstelrecht*", kan een aantal basiselementen worden onderscheiden. De schade, het herstel, recht, de betrokken partijen en overlegmomenten vinden we in de herstelrechtelijke literatuur steeds terug. We trachten ze te concretiseren, al zal blijken dat ondanks de consensus over het belang van die begrippen, de inhoud ervan onduidelijk blijft.

Aangezien ons onderzoek zich toespitst op jeugddelinquentie, gaan we na of in herstelrecht een onderscheid wordt gemaakt naargelang het gaat om minderjarigen of volwassenen.

Tot slot komen we tot een maximalistisch concept van herstelrecht, zoals wij het begrip invullen als kader voor ons onderzoek. We gaan daarbij na hoe herstelrecht zich verhoudt tot andere benaderingen in de reactie ten aanzien van delicten, namelijk straffen en rehabilitatie.

1. Herstelrecht in historisch perspectief

1.1. Herstelrecht: van alle tijden?

Hoewel het begrip "herstelrecht" relatief jong is, wordt soms gesteld dat herstelrecht van alle tijden zou zijn en dat we de laatste jaren een opflakkering van een oud idee kennen. Weitekamp (1999)[8] bijvoorbeeld erkent dat de term relatief nieuw is, maar stelt dat herstelrechtelijke praktijken altijd hebben bestaan onder benoemingen als restitutie, compensatie en reparatie.[9]

Hoewel niet alle oude praktijken van herstelrechtelijke aard zijn (zo wordt bijvoorbeeld de bloedwraak vermeld), verwijzen Weitekamp en anderen (bijvoorbeeld Braithwaite, 1999; Christie, 1977) voornamelijk naar praktijken als bemiddeling en compensatie om aan te tonen dat herstelrecht steeds het dominante antwoord was in het omgaan met delicten. Het strafrecht zou dan pas zijn ontstaan met het opkomen van de rechtsstaat, waarin de koning in de plaats trad van het eigenlijke slachtoffer en boetes de overhand namen ten aanzien van compensatie aan het slachtoffer (Weitekamp, 1999).

Sommigen vechten deze visie op de geschiedenis aan en stellen dat het een geromantiseerde versie is (Albrecht, 2001; Bottoms, 2003; Crawford, 2002; Johnstone, 2002:48). Zo noemt Daly (2002:63) het bijvoorbeeld een "*origin myth*", die bedoeld is om de – volgens haar onterechte – scheiding tussen herstelrecht en retributief recht te handhaven. Sylvester (2003), een historicus, bestudeert een aantal van de vernoemde teksten (voornamelijk in het artikel van Weitekamp) en concludeert dat sommige conclusies niet zijn terug te voeren op de originele teksten. Volgens Sylvester (2003:509-510) kwamen straffen steeds voor, misschien zelfs vaker dan herstelgerichte praktijken.[10]

De term "*restorative justice*" zou zijn gelanceerd in de jaren 1970 door Barnett of Eglash (1977), al verwijst McCold (1998:26) naar Barnes en Teeters die de term al in 1959 zouden hebben gebruikt. Feit is dat vanaf de jaren 1970 zowel praktijken als literatuur omtrent herstelrecht zijn uitgebreid. In het algemeen wordt gesteld dat eerst de praktijken ontwikkelden

---

8 Hoewel dit artikel vaak wordt geciteerd in herstelrechtelijke literatuur, baseert Weitekamp zich voornamelijk op een artikel van Jacob (1977) betreffende restitutie.

9 Begrippen die overigens nu nog door mekaar worden gebruikt. In hoofdstuk 2 proberen we de concepten te onderscheiden, maar dat blijkt een moeilijke oefening te zijn.

10 Hier benoemen we de praktijken als herstelgericht, omdat het toen nog niet ging om een uitgebouwd rechtssysteem waarin deze praktijken werden geïmplementeerd.

en nadien pas de theorie werd uitgewerkt.[11] Het "*Victim-Offender Reconciliation Program*" (VORP) in Kitchener, Ontario wordt vaak vermeld als het eerste programma. Het ontstond in 1974 en vond nadien zijn weg in voornamelijk de Verenigde Staten en Canada. Aertsen (2004:204) wijst erop dat Europese praktijken, voornamelijk slachtoffer-dader bemiddeling, een eigen ontstaan kenden en niet zomaar kopieën zijn van de Noord-Amerikaanse voorbeelden.[12] Naast bemiddeling kwamen later ook andere praktijken tot ontwikkeling, zoals *family group conferences* (Nieuw-Zeeland en Australië) en *circle sentencing* (Yukon, Canada).[13]

1.2. Verklaringen van recente opkomst

Meerdere factoren kunnen de relatief recente opkomst en het groeiende belang van herstelrecht verklaren (zie bijvoorbeeld Bazemore en Walgrave, 1999b; Bottoms, 2003).[14]

Een eerste belangrijke factor omvat de kritieken op en onvrede met de bestaande straf- en jeugdbeschermingsystemen waarbij men op zoek gaat naar alternatieven. Herstelrecht kan voor sommigen een alternatief rechtssysteem bieden (Dignan, 2002, 2003; Van Ness, 2002a, 2002b; Walgrave, 2002a), voor anderen is een waardevolle aanvulling bij de bestaande systemen (McCold, 2000a).

De ontwikkeling van de slachtofferbeweging vertoont parallellen met de ontwikkeling van het herstelrecht (Vanfraechem, 2000). De ontwikkeling van de victimologie en de groeiende aandacht voor het slachtoffer hebben duidelijk gemaakt dat slachtoffers een meer centrale plaats verdienen in het strafrechtssysteem (Aertsen, 2004). Herstelrecht probeert hierop een antwoord te bieden door het slachtoffer een centrale, actieve rol te geven en de steun aan slachtoffers wordt beschouwd als een basisprincipe (Wright, 1996).[15] Studies betreffende slachtoffers en hun visie op delicten tonen aan dat ze niet zo wraakzuchtig zijn als vaak wordt aangenomen (Sessar, 1999; Strang, 2002; Bottoms, 2003): in het algemeen steunen zij her-

---

11 Soms gebeurt het ook omgekeerd, bijvoorbeeld in actieonderzoek waar een theoretisch concept mee aan de grondslag kan liggen van het ontwikkelen van een (vernieuwende) praktijk (cf.infra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 4.1. Actieonderzoek). Zie bijvoorbeeld Aertsen (2004) en Vanfraechem (2003a).

12 Dat Europese projecten pas zouden zijn ontstaan in navolging van Angelsaksische voorbeelden, is een misverstand dat soms naar voren komt.

13 Cf. infra, Hoofdstuk 2. Herstelrechtelijke praktijken.

14 Dat neemt niet weg dat herstelrecht, voorlopig althans, een vrij marginale rol krijgt toebedeeld.

15 Cf. infra, 4.1. Het slachtoffer.

stellende eerder dan bestraffende sancties.[16] Slachtofferhulp vroeg een herziening van de penale en criminele politiek, en restitutie werd daarbij een belangrijk element (Fattah, 1999).

Ondanks deze schijnbaar evident-positieve evolutie, ligt de relatie tussen herstelrecht en de slachtofferbeweging soms moeilijk (Weitekamp, 2002). Hoewel het slachtoffer de gevraagde centrale plaats krijgt toebedeeld in herstelrecht, bestaat de vrees dat het slachtoffer opnieuw wordt "beslachtofferd" in herstelrechtelijke praktijken, in een ontmoeting met de dader bijvoorbeeld. Slachtofferbewegingen vrezen dan dat de slachtoffers als het ware misbruikt zullen worden in een praktijk die voornamelijk ten bate van de daders wordt ondernomen (zie ook The European Forum for Victim Services, 2005).

De vrouwenbeweging heeft zowel slachtofferhulp als herstelrecht beïnvloed, met specifieke aandacht voor machtsverhoudingen en huiselijk geweld (Pranis, 2002; Harris K., 2003).

Communautaristische stromingen streven naar de heropleving van de gemeenschap als bron van onderlinge solidariteit en informele controle. Bottoms (2003:102) verwijst naar de invloed van "*a hunger for gemeinschaft-type approaches*", die nostalgisch van aard kan zijn (Crawford, 2002), maar evengoed werkbaar (bijvoorbeeld Braithwaite en Petitt, 1990; Walgrave, 2004b). In sommige herstelrechtelijke stromingen, voornamelijk de Angelsaksische, wordt de *community* dan gezien als een soort niche van gemeenschappelijke overtuigingen en belangen, waarbinnen herstelrecht een constructievere oplossing kan bieden dan het van bovenaf opgelegde strafrecht dat veeleer vervreemdend en negatief zou werken. Zoals we verder zullen zien, blijven de plaats en beschrijving van de gemeenschap in herstelrecht een heikel punt.[17]

Ook de kritische criminologie formuleerde bedenkingen bij de bestaande rechtssystemen. Ten dele sluit deze stroming aan bij het communautarisme, maar het is radicaler omdat het tot de slotsom komt zin dat de rechtssystemen een maatschappij-bestendigende functie zouden hebben die de bestaande – onrechtvaardige – machtsverhoudingen bevestigt. Sommige kritische criminologen pleiten ronduit voor de afschaffing van het strafrecht (abolitionisme).[18] Dat geeft dan aanleiding tot een zoektocht naar alternatieven, die bijvoorbeeld uitloopt in het herstelrecht (Blad, 2003, 2004a; de Haan, 1990; van Swaaningen, 1997).

---

16 Ook als de slachtoffers wraakgevoelens hebben, zou een herstelrechtelijke praktijk nog zijn nut kunnen hebben, zowel voor de dader als voor het slachtoffer (Leest, 2005).

17 Cf. infra, 4.3. Publieke gevolgen: gemeenschap en staat en 6.1. Herstelrecht en straffen.

18 Zie bijvoorbeeld Bianchi en van Swaaningen (1986), Blad e.a. (1987) en Taylor e.a.(1973).

(4) De aandacht voor de "*native population*" in landen zoals de Verenigde Staten, Canada en Nieuw-Zeeland stond mee aan de wieg van vernieuwende praktijken zoals *conferencing* en *circle sentencing*. Vaak werd pas na het ontstaan van de praktijken de link gelegd naar de theorie van het herstelrecht (zie bijvoorbeeld Maxwell e.a., 2004).

De variëteit aan invloeden op het herstelrecht verklaart mede de diversiteit aan opinies erover (Bazemore en Walgrave, 1999b; Van Ness en Strong, 2002), zoals blijkt wanneer we een definitie van herstelrecht trachten te formuleren.

2. Herstelrecht gedefinieerd

McCold (1998) gebruikte de Delphi-methode om te pogen een gemeenschappelijke definitie op te stellen. Hij contacteerde meerdere auteurs en vroeg hen naar een definitie en gemeenschappelijke kenmerken van herstelrecht. McCold (2004a:171) omschrijft de Delphi-methode als volgt:

> "*The Delphi method is a research process used extensively in futures research to make forecasts based upon expert consensus. A panel of experts is gathered and asked to present a scenario of the future developments in their field. Each person then responds to the scenario, offering modifications or additional considerations. These are incorporated or responded to and another round is presented. Through iterative interaction and modifications, a consensus emerges*."

Deze methode leidde echter niet tot consensus. Voornamelijk de rol van de staat en de plaats van bestraffing bleken discussiepunten te zijn – en zijn dat overigens nog steeds.[19] Daarom geven we nu enkele van de meest voorkomende definities, wat alvast een zicht oplevert op zowel de inhoud van het begrip herstelrecht, als op de meeste voorkomende discussies daaromtrent.

Marshall (1999:5) definieert herstelrecht als volgt:

> "*Restorative justice is a process whereby parties with a stake in a specific offence collectively resolve how to deal with the aftermath of the offence and its implications for the future*."

In deze definitie ligt de nadruk op het communicatieproces tussen dader en slachtoffer, alsook eventueel hun familie en gemeenschappen. De definitie plaatst een misdrijf in een sociale context, kijkt naar de toekomst en laat ruimte voor flexibiliteit in praktijken.

[19] Cf. infra, 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf en 6.1. Herstelrecht en straffen.

Bazemore en Walgrave (1999b:48) verwoorden herstelrecht als volgt:

> "*Restorative justice is every action that is primarily oriented toward doing justice by repairing the harm that has been caused by a crime*."

Zij stellen hun definitie tegenover die van Marshall, die zij enerzijds te eng vinden, anderzijds te ruim. Te eng omdat het enkel gaat over de vrijwillige communicatieprocessen tussen dader en slachtoffer (en achterban). Maar tegelijkertijd vinden zij de definitie ook te ruim, aangezien ze niet beperkt is tot het doel van herstel. Via hun definitie zoeken Bazemore en Walgrave (1999b:48) naar de essentie van het herstelrecht: schade, herstel en recht.[20] Deze definitie is de grond voor de maximalistische visie op herstelrecht: de essentie is het oog op herstel, welke praktijk ook daartoe aanleiding kan zijn. Dus zullen ook op herstel gerichte gerechtelijke sancties binnen het herstelrecht passen.

Walgrave (2005:4) heeft de definitie later als volgt geherformuleerd:

> "*An option for doing justice that is primarily focused on repairing the harm that has been caused by the crime.*"

Hiermee toont hij aan dat herstelrecht om meer gaat dan een aantal technieken: het gaat om een filosofie die in verschillende praktijken in meer of mindere mate tot uiting komt.

Op www.restorativejustice.org vinden we de volgende definitie terug, waarin een synthese wordt gemaakt van Marshall's definitie enerzijds, en Bazemore en Walgrave's definitie anderzijds.[21]

> "*Restorative justice is a theory of justice that emphasizes repairing the harm caused or revealed by criminal behaviour. It is best accomplished through cooperative processes that include all stakeholders*."

Deze definitie is niet enkel gericht op het herstel van de schade die wordt veroorzaakt door het delict, maar gaat ook na welke schade tevoren al bestond ("*revealed*") en die eventueel zou moeten worden meegenomen in de herstelrechtelijke inspanning. Herstelrecht ook focussen op de "schade" die reeds vóór het misdrijf bestond (zoals bv. sociale uitsluiting, gezinsspanningen en dergelijke) opent echter de deur naar een puur rehabilitatieve recuperatie en dat zou de vernieuwend appèl van herstelrecht kunnen uithollen. Wij komen daar later in ons

[20] Cf. infra, 3. Sleutelconcepten in herstelrecht.

[21] Deze website gaat uit van het *Prison Fellowship International*. Een werkgroep onder leiding van Dan Van Ness (*RJ City*) debatteerde omtrent deze definitie.

eigen onderzoek nog op terug, maar nu reeds weze duidelijk dat herstel van sociale en pedagogische problemen bij de dader niet de eerste bekommernis zijn van het herstelrecht.[22]

De twee tegengestelde[23] definities (Marshall enerzijds, Bazemore en Walgrave anderzijds) hebben geleid tot een conceptuele discussie over de reikwijdte van herstelrecht. Het purisme herleidt herstelrecht tot vrijwillige overlegprocessen (zoals bemiddeling, *conferencing* en *circle sentencing*) waarbij de direct betrokkenen in communicatie treden en tot een oplossing trachten te komen. Het maximalisme daarentegen streeft naar een herstelrechtelijk systeem, waarbij het communicatieproces tussen de direct betrokkenen de meest herstelrechtelijke praktijk is, maar herstelrecht daartoe niet beperkt blijft. Dwang kan voorkomen en herstelrechtelijke sancties worden gezocht wanneer het overleg niet haalbaar is, bijvoorbeeld wanneer de betrokkenen elkaar niet wensen te ontmoeten.[24]

In dit onderzoek opteren wij voor de definitie van Walgrave, aangevuld met de verwijzing naar overlegprocessen. De definitie van Walgrave duidt aan dat het een ruimere aanpak van delinquentie betreft, niet beperkt tot de (directe) communicatieprocessen. Toch is de tweede zinsnede van de definitie op de website een zinvolle aanvulling, omdat het duidt op het belang van overlegprocessen als kernpraktijken in herstelrecht.[25] De aanpassing ten aanzien van de definitie van Bazemore en Walgrave is nuttig om aan te tonen dat het gaat om een andere visie op recht-doen na een misdrijf, niet zomaar een '*action*' of één welbepaalde daad. De definitie van herstelrecht die we in dit werk als kader gebruiken, is dan:

> "*An option for doing justice that is primarily focused on repairing the harm that has been caused by the crime. It is best accomplished through cooperative processes that include all stakeholders*."

Zehr spreekt van een '*paradigm shift*' (1990:90) om aan te tonen dat het gaat om een (radicaal) andere filosofie en aanpak.[26] Zoals verder zal blijken, kan deze paradigmawissel een ethische meerwaarde bieden, omdat het de negatieve gevolgen van de strafrechtelijke reactie

---

22 Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.3. De verhouding POS/MOF.

23 Ze zijn tegengesteld wat betreft de reikwijdte, maar over de kern van het herstelrecht komt men overeen: het is gericht op herstel en processen die dader, slachtoffer en achterban direct betrekken, zijn het meest herstelrechtelijk.

24 Cf. *Contemporary Justice Review* (2000, vol. 3(4)) voor een discussie over purisme en maximalisme.

25 Cf. infra, 3.2.2. Herstel als proces.

26 Cf. Aertsen (2004:284 e.v.) voor een verdere beschrijving van de inhoud en impact van een "*paradigm shift*".

voor de betrokkenen kan beperken.[27] Het kan voor alle betrokken partijen een constructieve oplossing opleveren.

Hoewel ons onderzoek zich concentreert op *conferencing*, een communicatieproces tussen de direct betrokkenen, en we ons dus zouden kunnen beperken tot Marshall's definitie, zullen we aantonen hoe het maximalistische concept van herstelrecht een invloed heeft op het concept van *conferencing* dat men voor ogen houdt.[28]

Ondanks de discussie over de definitie van herstelrecht, komt toch een aantal sleutelconcepten naar voren in de herstelrechtelijke literatuur.

3. Sleutelconcepten in herstelrecht

Op grond van de literatuur kunnen meerdere concepten worden onderscheiden die de kern uitmaken van het herstelrecht (zie bijvoorbeeld Bazemore en Walgrave, 1999b; Van Ness en Strong, 2002; Aertsen, 2004; Dignan, 2005).[29] We tonen aan hoe deze begrippen open worden geïnterpreteerd. Vanuit een maximalistische visie op herstelrecht, vullen we die begrippen zo ruim mogelijk in.

3.1. De schade

De schade en het herstel ervan staan centraal in het herstelrecht en toch is nog maar weinig geweten over wat dat schadebegrip precies inhoudt. Het schadebegrip hangt samen met de definitie van een misdrijf in herstelrecht. Sommige auteurs verwijzen naar een "*conflict*", daarbij benadrukkend dat individuen en persoonlijke relaties worden geschaad door een misdrijf (bijvoorbeeld Christie, 1977).

Een misdrijf definiëren als een conflict kan echter het slachtoffer schofferen, wanneer het onrecht wordt herleid tot een (eenvoudig) conflict. Volgens Albrecht (2001:303) verwijst het begrip conflict naar een tijd waarin misdrijven enkel een zaak waren van de partijen, waarbij de staat geen rol te spelen had. Waar sommigen ervoor opteren die staatsrol inderdaad te minimaliseren (bijvoorbeeld McCold en Wachtel, 1997), zullen wij argumenteren dat een

---

27 Cf. infra, 6.3. Waarden en herstelrecht.

28 De mate waarin het kan worden toegepast voor meer ernstige feiten en de rol van de politie springen dan als belangrijke elementen in het oog. Cf. infra, Deel 4. Hergo onderzocht en Deel 5. Hoofdstuk 1. Nabeschouwingen.

29 Carver e.a. (2000) spreken van een '*acquis restorative*', om het geheel aan te duiden waar men over instemt.

delict naast de gevolgen voor het slachtoffer ook ruimere gevolgen met zich meebrengt, hetgeen een staatstussenkomst vereist.[30]

Bovendien gaat het ook om een ethische dimensie: door het plegen van een misdrijf wordt met opzet schade toegebracht. Het is dan een schuldig, verwijtbaar gedrag.

Slachtoffers ervaren materiële, financiële, emotionele en sociale schade (Peters en Goethals, 1993).[31] In het rechtssysteem[32] wordt deze schade algemeen omschreven, terwijl het in herstelrecht kan worden geconcretiseerd door de inbreng van het persoonlijke verhaal van het slachtoffer en de steunfiguren. Aertsen (2004:134) verwijst in dit kader naar de veelzijdigheid en subjectiviteit van de gevolgen van slachtofferschap. Zo kan bijvoorbeeld de schade na slagen en verwondingen worden herleid tot de dokterskosten en eventuele (tijdelijke) werkloosheid. In een bemiddeling of *conference* daarentegen wordt het concrete verhaal van het slachtoffer gebracht, dat misschien te bang is om 's avonds nog buiten te komen, uit angst dat de dader hem nogmaals zou aanvallen. Het materiële element wordt dan vaak ondergeschikt aan het emotionele, al moet men het belang van het financiële niet onderschatten.[33]

Indirecte slachtoffers[34] kunnen aan bod komen in de herstelrechtelijke communicatieprocessen, waarbij ook hun verhaal een plaats krijgt. Deze personen worden immers, meer nog dan het directe slachtoffer, uit het oog verloren door het rechtssysteem (Peters en Goethals, 1993).

Een misdrijf wordt net een misdrijf genoemd, omdat geacht wordt dat het méér is dan een conflict tussen partijen, dat er een publieke dimensie in vervat ligt. Eén van de kritieken op het traditionele strafrecht is dat door die publieke dimensie de aandacht voor het concrete slachtoffer te zeer verloren is gegaan (Christie, 1977; McCold en Wachtel, 1997). Maar dat neemt niet weg dat de publieke dimensie behouden kan blijven. Een misdrijf veroorzaakt immers sociale onrust en maatschappelijke gevolgen zoals onveiligheidsgevoelens. Hoe deze schade voor de gemeenschap en maatschappij in een herstelrechtelijke context moet worden gedefinieerd, blijft voorlopig onduidelijk.[35]

---

30 Cf. infra, 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf.

31 Cf. infra, 4.1. Het slachtoffer.

32 Wanneer we het hebben over zowel het strafrechtssysteem voor volwassen als het jeugdbeschermingssysteem voor minderjarigen, houden we het op de algemene term "rechtssysteem", zonder daarbij uit het oog te verliezen dat we het enkel over de context van misdrijven hebben.

33 Astrid Rubbens, medewerkster Steunpunt Slachtofferhulp, persoonlijke communicatie, 28.04.2004.

34 Hiermee bedoelen we bijvoorbeeld de familieleden van het slachtoffer, die eveneens schrik hebben na het misdrijf of financiële gevolgen ervaren wanneer het slachtoffer niet kan gaan werken.

35 Cf. infra, 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf.

De dader kan evengoed schade ondervinden ten gevolge van het delict, al is het onderscheid met vroegere problemen niet altijd even makkelijk te maken. Zo kan een misdrijf bijvoorbeeld leiden tot stigmatisatie en uitsluiting van de dader (Braithwaite en Mugford, 1994). Maar rekening houden met deze schade mag er niet toe leiden dat de dader enkel in een slachtofferpositie komt te zitten: hij moet nog steeds zijn verantwoordelijkheid voor het delict opnemen.[36] Het feit dat de dader bereid is om mee te werken in een herstelrechtelijk proces kan op zich al een belangrijk middel zijn om het risico van stigmatisering en uitsluiting af te wenden of te verminderen. Ook kan de inhoud van de taak van die aard zijn dat de dader er iets positiefs aan over houdt.

Ook al zijn rehabilitatie en heropvoeding niet de eerste doelen van herstelrecht, toch kan binnen het herstelrechtelijk optreden gepoogd worden die negatieve gevolgen van het misdrijf voor de dader zoveel mogelijk te vermijden of weg te werken (Goedseels e.a., 2001; Walgrave, 2004c).

Schade wordt dus op een ruime wijze geïnterpreteerd, namelijk schade aangericht aan slachtoffer en dader, alsook de sociale onrust en onveiligheidsgevoelens. De vraag blijft dan hoe die schade moet worden gemeten (zie bijvoorbeeld Strang, 2002:18).

In communicatieprocessen kan de schade heel concreet worden gemaakt, maar wordt de materiële schade meteen ook relatief. Het verdriet om het verlies, de woede om de vernedering, de angst voor wat komen gaat, wegen meestal zwaarder door dan de kostprijs van wat verloren is gegaan (hoewel dat natuurlijk niet zonder belang is). Zoals we later zullen zien, vinden slachtoffers vaak de (oprechte) verontschuldigingen vanwege de dader en zijn eigen inbreng in de terugbetaling belangrijker dan volledige compensatie (Strang, 2002).

Het concretiseren van de publieke dimensie van de schade ligt moeilijker, zeker wanneer enkel dader en slachtoffer samen komen in een bemiddeling. Het opnemen van herstelrechtelijke praktijken in een gerechtelijke context kan nodig zijn om de belangen tegenover elkaar af te wegen (Goedseels e.a., 2001).[37]

---

[36] Voor een discussie rond de verhouding “als misdrijf omschreven feiten” en “problematische opvoedingssituatie” in ons onderzoek, cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.3. De verhouding POS/MOF.

[37] Daarin kan een rol weggelegd zijn voor de staat (cf. infra, 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf.).

3.2. Het herstel

3.2.1. Herstel als doel

Het herstel staat centraal in de herstelrechtelijke literatuur maar er bestaat nog discussie over de precieze inhoud van het begrip. Het is een misverstand als zou herstelrecht pleiten voor een herstel van de situatie *status quo ante*.[38] Ten eerste kunnen misdrijven, en zeker ernstige misdrijven, leiden tot onherstelbare gevolgen en dus kán men niet terugkeren naar de vroegere situatie. We denken hierbij aan het meest extreme voorbeeld van doodslag en moord: geen enkele reactie ten aanzien van het misdrijf kan maken dat de overledene terugkeert. Ten tweede is het soms gewoonweg niet wenselijk om terug te keren naar een vroegere situatie die uit balans was, bijvoorbeeld bij huiselijk geweld of sociaal onrecht (Strang en Braithwaite, 2002).

Een verder misverstand bestaat erin dat herstel enkel om materieel herstel zou gaan. Materiële compensatie of restitutie kan een deel uitmaken van het herstel, maar dat is niet het enige en mogelijks niet het belangrijkste deel ervan (Strang, 2002).[39]

Herstel kan zo ruim mogelijk worden bekeken en dan moet de schade aan slachtoffer, dader en de gemeenschap worden nagegaan. In communicatieprocessen kunnen zowel de schade als het herstel concreet worden gemaakt. Slachtoffers kunnen zelf aangeven welke schade ze hebben ervaren en welke gestes en compensaties zij ervaren als een redelijk herstel van die schade. Vaak houdt een communicatieproces op zich al een stuk herstel in, omdat het slachtoffer de dader als een gewone persoon, mogelijks met spijt, ervaart. Wanneer zulk een communicatieproces echter niet mogelijk is, zou tenminste in financiële compensatie moeten worden voorzien, een gebaar dat het slachtoffer kan erkennen in zijn slachtofferschap.

Herstel ten aanzien van dader en gemeenschap liggen moeilijker net omdat die schade moeilijker meetbaar en vast te stellen valt. Wat betreft de dader wordt de lijn tussen herstel en rehabilitatie dan wel erg dun.[40] De schade aan de gemeenschap of maatschappij is wat

---

38 Zie bijvoorbeeld Bush (2003).

39 Compensatie beschouwen we als een schadeloosstelling door de staat. Restitutie is het financieel herstel door de dader (Cf. infra, Hoofdstuk 2. Herstelrechtelijke praktijken).

40 Men kan zich de vraag stellen in welke mate dit een probleem is. Herstelrecht kan immers rehabilitatieve gevolgen hebben (misschien zelfs meer dan rehabilitatieve programma's, zie Bazemore en O'Brien, 2002; Walgrave, 2004b:286; Bazemore en Schiff, 2005), maar rehabilitatie zou niet het eerste doel van herstelrecht mogen zijn aangezien dat de aandacht zou afleiden van het herstel voor slachtoffer en maatschappij. Dat neemt niet weg dat het effect op de jongere een belangrijk doel kan zijn voor het slachtoffer. Cf. infra, 6.2. Herstelrecht en rehabilitatie en Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar enkeleverklaringen.

abstracter en dus kan het herstel ervan eveneens abstract zijn. Zo kan een gemeenschapsdienst een symbolisch herstel naar de gemeenschap toe inhouden.[41] Het is belangrijk dat de burgers weten dat er gereageerd wordt op delicten, om hen duidelijk te maken dat de overheid de feiten en de reactie erop ter harte neemt en dus borg blijft staan voor hun rechten. Op die manier kan hun onveiligheidsgevoelen ten dele worden hersteld (zie Braithwaite en Petitt, 1990)[42].

Een zelfde probleem komt naar voren als bij de schade: hoe kan het herstel worden gemeten of vastgesteld? Welke persoon of gemeenschap moet worden hersteld? Voor een stuk blijft het gaan om een subjectief gevoel en dus ontstaan verschillen. Voor legalisten kan dit een inbreuk op de rechten van de partijen inhouden, maar Braithwaite (2003a:394) verwijst naar Sunstein die stelt dat "…*particularized judgements, based on the relevant features of the single case, represent the highest form of justice*".[43]

Maar er blijven toch problemen bestaan. Zo stelt zich de vraag naar de proportionaliteit, ten aanzien van het misdrijf of ten aanzien van de veroorzaakte schade. Een vrij licht delict (brand stichten in een vuilnisbak) kan bijvoorbeeld leiden tot enorme gevolgen (ongewild gaat een heel gebouw mee in de vlammen op). Moet de effectieve schade dan helemaal worden gecompenseerd? Een ander voorbeeld houdt in dat een zelfde delict, bijvoorbeeld een handtasdiefstal, door de ene vrouw als vervelend kan worden ervaren, terwijl een ander slachtoffer misschien vreselijk bang is om nadien nog alleen buiten te komen. Leidt dit niet tot een te zeer verschillende aanpak van de daders? Is het voldoende dat er rechtswaarborgen worden ingebouwd in de herstelrechtelijke processen en de betrokken partijen tot een vergelijk komen? Gaan rijke daders zich dan gemakkelijker kunnen "vrijkopen"?

Het uitbouwen van een herstelrechtelijk systeem zou daar antwoorden op moeten kunnen bieden, door bijvoorbeeld een concept van proportionaliteit uit te werken (Eliaerts en Bitoune, 2001:239; Walgrave en Geudens, 1996).[44] Net zoals in het strafrecht zou men kunnen evolueren naar een notie van "verzachtende omstandigheden", waarbij men komt tot het bepalen van een "redelijk" herstel van de schade.[45]

---

41 Cf. infra, Hoofdstuk 2. 3.2. Gemeenschapsdienst.

42 Braithwaite en Petitt (1990:60) verwijzen daarbij naar "*the protection of dominion, the assured set of rights and freedoms*". Cf. infra, 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf.

43 Het inbrengen van rechten en rechtswaarborgen in herstelrecht is een aandachtspunt in een legalistische, Europeees-contintentale rechtscultuur (Walgrave, 2004a).

44 Cf. infra, 5. Jongeren en herstelrecht.

45 Hoewel onze bedenkingen misschien vragen oproepen, kunnen wij in dit onderzoek niet op zoek gaan naar alle antwoorden. Het uitwerken van een herstelrechtelijk systeem zou immers een doctoraat op zich vormen.

Communicatieprocessen worden beschouwd als het meest herstelrechtelijk omdat zij de directe partijen betrekken. Het proces zelf kan een herstellende impact hebben en leidt ertoe de schade en de aard van het herstel op een concrete wijze vast te stellen. Wanneer zulk een ontmoeting niet mogelijk is, kan de dader bijvoorbeeld deelnemen aan een vorming of een gemeenschapsdienst uitvoeren. Wanneer hij dit op vrijwillige basis doet, zal het herstelgehalte hoger liggen dan wanneer een rechter het oplegt (Walgrave, 2001a, 2002c).

Meerdere praktijken kunnen leiden tot herstel, vandaar dat Bazemore en Walgrave (1999b:50) stellen dat de bedoeling van herstel op de eerste plaats komt te staan, eerder dan de processen via dewelke men tot dat herstel komt. In een herstelrechtelijk systeem kunnen ook gerechtelijke sancties worden opgelegd, waarbij de sancties zoveel mogelijk gericht zijn op het herstel van de schade.[46]

3.2.2. Herstel als proces

(1) Communicatieprocessen

Processen van overleg tussen daders, slachtoffers en gemeenschappen (zoals bemiddeling, *conferencing* en *circle sentencing*) worden beschouwd als de belangrijkste herstelrechtelijke praktijken (McCold en Wachtel, 2002). Onderzoek wordt gedaan rond bijvoorbeeld de emoties die ervaren worden in zulk overleg en die maken dat het proces werkt (Harris e.a., 2004).[47]

Communicatieprocessen bieden de mogelijkheid aan de partijen om hun emoties te tonen. Negatieve emoties kunnen daarbij worden omgebogen tot positieve emoties. Zo kan het slachtoffer bijvoorbeeld de dader voor het overleg zien als een onmens en er zeer kwaad op zijn. Wanneer de bemiddeling of *conference* goed loopt, kan hij zien dat de (jonge) dader een mens is, met zijn problemen. Op die manier kan een ontmoeting het slachtoffer helpen om de feiten een plaats te geven.[48] De praktijk toont aan dat slachtoffers niet zozeer uit zijn op retributie zoals vaak wordt beweerd (Sessar, 1999; Bottoms, 2003). Meer zelfs: zij nemen meestal op een constructieve manier deel aan het overleg. Het herstelrecht biedt via deze processen aldus een mogelijkheid om op een positieve wijze om te gaan met de talrijke emoties die ontstaan na een delict.

---

[46] In welke mate een communicatieproces reeds een stuk sanctionering inhoudt, dient verder te worden uitgewerkt. Cf. infra, 6.1. Herstelrecht en straffen.

[47] Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 2. *Conferencing* in vele varianten.

[48] Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 4.1. *Reintegrative shaming* en emotionele dynamieken in een *conference*.

Toch neemt dat niet weg dat een aantal slachtoffers wraakgevoelens kunnen hebben. Het proces kan een gelegenheid bieden om de wraakgevoelens positief om te buigen; voor anderen zijn ze een reden om niet deel te nemen aan het communicatieproces. Een institutioneel kader rond de herstelrechtelijke processen moet ervoor zorgen dat geen private wraak wordt uitgeoefend en dat de rechten van de betrokkenen worden gewaarborgd.[49]

(2) Het betrekken van sleutelfiguren[50]

Christie (1977) wijst op het belang van het actief betrekken van de sleutelfiguren (slachtoffer, dader en de gemeenschap) in het afhandelen van een misdrijf. Maar ook wanneer zulk een overleg niet mogelijk is, bijvoorbeeld omdat de partijen elkaar niet willen ontmoeten, dan kan worden gezocht naar andere herstelrechtelijke praktijken waarin de partijen zoveel en zo vrijwillig mogelijk kunnen worden betrokken, opdat het herstelgehalte van die praktijken wordt verhoogd. Ook al blijft discussie bestaan over welke praktijken als herstelrechtelijk kunnen worden bestempeld, toch bestaat consensus over het feit dat het betrekken van de sleutelfiguren in een overlegproces volop herstelrechtelijk is (McCold en Wachtel, 2002).

3.3. Recht

Volgens Bazemore en Walgrave (1999b) omvat recht-doen gelijkheid, tevredenheid en wettelijke bescherming. Zowel gelijkheid als de bescherming tegen ongeoorloofde inmenging van de staat zijn terug te vinden in het strafrechtssysteem. In jeugdbeschermingsrecht is het gebrek aan procedurele rechtswaarborgen vaak een probleem en ook naar herstelrechtelijke maatregelen toe is een zelfde bekommernis geuit (bijvoorbeeld Dumortier, 2000; Eliaerts en Dumortier, 2002).

Shearing en Johnston (2005) tonen aan hoe de symbolische functie van recht, het erkennen van de schade, bijna inherent verbonden is met straffen. De instrumentele functie van recht, ervoor zorgen dat het niet meer gebeurt, kan op andere manieren gebeuren, maar het loskoppelen van de symbolische functie - *censure*, *a sense of justice* - van straffen lijkt moei-

[49] In dit kader wordt discussie gevoerd rond emoties, ethiek en herstelrecht. Zie bijvoorbeeld Leest (2001:68) en de uitgave van het *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 'Ethiek en herstelrecht', maart 2004.

[50] Cf. infra, 4. Sleutelfiguren in herstelrecht voor een meer gedetailleerde beschrijving van deze sleutelfiguren en hun rol.

lijker te zijn.[51] De ruimere noties van recht verwijzen volgens hen naar redelijkheid, gelijkheid, billijkheid en rechtvaardigheid. In herstelrecht gaat men op zoek naar hoe die principes een plaats kunnen krijgen, zonder voor straffen te opteren.[52] Sancties kunnen daartoe een oplossing bieden.

Walgrave (2004c)[53] beschrijft *justice* op een dubbele wijze. Aan de ene kant verwijst *justice* naar de ethische idee van reageren op een juiste, rechtvaardige manier.[54] Aan de andere kant verwijst het naar een rechtssysteem dat burgers beschermt tegen een overmatige bemoeienis in hun vrijheid.

Maar recht is ook een subjectieve ervaring. Tyler (1988, 2005) gaat dieper in op het belang van de procedurele rechtvaardigheid in de contacten met politie en gerecht. Procedurele rechtvaardigheid blijkt een belangrijke invloed te hebben op zowel de tevredenheid met het proces als de evaluatie van de actoren. Wanneer men komt tot een gunstige uitkomst, blijkt men meer tevreden te zijn over de procedure die werd gebruikt om tot die overeenkomst te komen. De manier waarop de partijen de reacties van het gerecht ervaren, heeft een invloed op hun tevredenheid. Voornamelijk de mate waarin de betrokkenen het gevoel hadden dat de autoriteiten respect bleven tonen en hun best deden om fair te zijn, bleek de cruciale factor te zijn in het beoordelen van de rechtvaardigheid van de procedure.

In ons onderzoek vertrekken we vanuit de beschrijving van recht zoals dat door Walgrave (2004c) gebeurt, maar we vullen het aan. Enerzijds verwijst recht dan naar een rechtssysteem, waarbij de staat een rol te spelen heeft in het voorzien van een rechtvaardig systeem, zodat de rechten van de betrokkenen worden gewaarborgd. Anderzijds verwijst het naar recht-doen, reageren op een rechtvaardige manier, zodat de gemeenschap weet dát er wordt gereageerd ten aanzien van misdrijven (instrumentele functie) én het gevoel heeft dat dit op een correcte wijze gebeurt (symbolische functie). Onze visie op recht hangt aldus samen met de concepten gemeenschap en staat zoals wij die invullen in een herstelrechtelijk kader vanuit een maxima-

---

51 Shearing en Johnston (2005) gaan in hun artikel op zoek naar andere manieren van reageren op een misdrijf. Voor een discussie rond herstelrecht en straffen, cf. infra, 6.1. Herstelrecht en straffen.

52 Zie bijvoorbeeld Dignan (2002, 2003) en Van Ness (2002a) over het uitwerken van herstelrecht als een rechtssysteem.

53 Ook Braithwaite (2003a:405) verwijst naar een holistisch concept van "*justice*", waaronder bijvoorbeeld "*procedural justice*" en "*distributive justice*" vallen.

54 Dit lijkt ons overeen te komen met de hoger vermelde symbolische functie van recht. Voor ons biedt het herstelrecht een rechtvaardige reactie (cf. infra 6.3. Herstelrecht en waarden).

listische visie.[55] Bovendien vinden we ook de subjectieve ervaring van recht een belangrijk element, namelijk dat de partijen procedurele rechtvaardigheid ervaren.[56]

4. Sleutelfiguren in herstelrecht

4.1. Het slachtoffer[57]

Het slachtoffer krijgt een centrale plaats toebedeeld in herstelrecht, al is de relatie tussen aandacht voor het slachtoffer en herstelrecht niet altijd even eenduidig. Enerzijds heeft de aandacht voor het slachtoffer een invloed gehad op het ontstaan van herstelrecht (Aertsen, 2004:119). Anderzijds wordt die aandacht soms gebruikt ter ondersteuning van een vraag voor een meer punitieve aanpak. In wat volgt geven we enkele elementen aan betreffende de positie van het slachtoffer in herstelrecht.

De positie van het slachtoffer in het rechtssysteem is gedurende jaren verwaarloosd. Ook al komt daar verandering in (bijvoorbeeld door de oprichting van slachtofferhulp, het invoeren van de "*victim impact statements*"[58]), toch hebben slachtoffers nog niet veel te zeggen en voelen ze zich vervreemd van de gerechtelijke procedure (Peters en Goethals, 1993; Peters en Aertsen 2000; Herman, 2004). In herstelrechtelijke praktijken zoals een bemiddeling en *conference* krijgt het slachtoffer de kans om zijn verhaal te doen in een veilige omgeving.

Volgens Johnstone (2002:84) zullen niet alle slachtoffers dat willen doen, maar het gaat dan toch om een globaal rechtvaardigere aanpak. Eerder dan hen ervan te overtuigen dat ze krijgen wat ze willen, kan hen worden duidelijk gemaakt dat "*what victims are entitled to is moral vindication and security*." De dader straffen is één manier om daartoe te komen, maar aangezien dit een kostelijke en destructieve methode is, zouden slachtoffers volgens de auteur herstelrechtelijke maatregelen moeten aanvaarden "*even if they prefer punishment.*" De mogelijke voordelen van herstelrechtelijke praktijken kunnen daarbij worden verduidelijkt ten aanzien van het slachtoffer, zonder te stellen dat die voordelen voor hen er sowieso zijn.

---

55 Cf. infra, 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf.

56 Dit element wordt belangrijk geacht in de evaluatie van herstelrechtelijke praktijken. Cf. infra, Hoofdstuk 3. 2.4. Procedurele rechtvaardigheid.

57 Zie ook Achilles en Zehr (2001).

58 Hierin kan een slachtoffer de gevolgen van het misdrijf omschrijven en dit kan dan door de rechter in rekening worden gebracht (Erez, 2000). Dignan (2005) toont met het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk aan dat een aantal elementen veranderd zijn en men dus niet tezeer de tegenstelling strafrecht-herstelrecht moet aanhouden wanneer het gaat om de aandacht voor het slachtoffer. Zie ook Johnstone (2002).

Wanneer herstelrechtelijke overlegprocessen goed worden geïmplementeerd, kunnen ze een antwoord bieden op de rechten en noden van slachtoffers (Vanfraechem, 2000). Zo kunnen slachtoffers een centrale rol spelen en gehoord worden. Uitkomsten van overleg behelzen bijna altijd een vorm van herstel, materieel of symbolisch (Strang, 2002; McCold, 2004b). Meer onderzoek is vereist naar de gevolgen voor het slachtoffer van andere praktijken zoals gemeenschapsdienst.[59]

Volgens Strang (2002)[60] hebben slachtoffers de volgende verwachtingen betreffende de reactie ten aanzien van een misdrijf.

- Slachtoffers willen een minder formeel proces waarin hun mening telt.
- Slachtoffers willen kunnen participeren in hun zaak, eerder dan enkel als getuige te worden aanzien. Ontevredenheid met het rechtssysteem hangt eerder samen met het proces dan met de uitkomst ervan (Tyler, 1988).
- Slachtoffers willen rechtvaardig en met respect worden behandeld.
- Slachtoffers willen materieel herstel. De symbolische restitutie is ook belangrijk: het feit dat de dader iets onderneemt, is belangrijker dan de volledige terugbetaling.
- Slachtoffers willen emotioneel herstel en een verontschuldiging. Dit is vaak belangrijker dan de financiële compensatie, al kan het materieel herstel ook van symbolisch belang zijn voor emotioneel herstel (zie ook Vanfraechem, 2003a; McCold, 2004b).

Herstelrechtelijke overlegprocessen kunnen ten zeerste van belang zijn voor slachtoffers, maar men moet voor ogen houden dat zulke ontmoetingen maar mogelijk zijn voor een klein aantal van alle slachtoffers. Vele daders worden immers nooit gepakt en ook binnen de gerechtelijke afhandeling vindt een selectie plaats (Boutellier, 2002). Bovendien willen sommige slachtoffers hun dader helemaal niet ontmoeten.[61] Daarom zou een eerste bekommernis van een rechtssysteem moeten zijn dat het slachtoffer goed wordt opgevangen door de uitbouw van slachtofferhulp.[62]

In de relatie tussen slachtofferhulp en herstelrechtelijke praktijken is het belangrijk dat slachtofferhulp weet wat die praktijken inhouden. De diensten slachtofferhulp zouden deze bijeenkomsten als nefast voor het slachtoffer kunnen beschouwen en hem (over)beschermen

[59] Cf. infra, Hoofdstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken.
[60] Zie ook Aertsen (2004:126e.v.).
[61] De mate waarin slachtoffers willen deelnemen is afhankelijk van het project, de aard van het delict en de persoon van het slachtoffer (cf. infra, Hoofdstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken).
[62] Cf. infra, Hoofdstuk 2. Herstelrechtelijke praktijken.

door negatief te adviseren over de eventuele deelname eraan. Slachtofferhulp zou daarentegen ook een meerwaarde kunnen bieden door de emoties met het slachtoffer door te praten en informatie aan te bieden over wat zulke processen kunnen inhouden, zodat het slachtoffer een geïnformeerde keuze kan maken over de al dan niet deelname. Tijdens het gehele proces kunnen hulpverleners van slachtofferhulp optreden als steunfiguur voor het slachtoffer.

Slachtoffers ervaren meerdere gevolgen na een delict, namelijk op financieel en materieel, emotioneel en psychologisch, fysiek en sociaal niveau (Peters en Goethals, 1993). Volgens Mawby en Walklate (1994) moeten de noden van slachtoffers worden vertaald naar rechten om effectief te zijn en om te geïndividualiseerde discretionaire antwoorden van slachtofferdiensten te vermijden.[63] Groenhuijsen (1997) van zijn kant wijst erop dat het creëren van rechten niet altijd een goede oplossing is.[64] Het kan een manier zijn om slachtoffers meer aandacht te geven, maar dat is niet altijd voldoende om hun emoties aan bod te laten komen.

Over de jaren heen zijn wel meerdere rechten voor slachtoffers ontwikkeld. Internationale regels en wetgeving hebben deze rechten in acht genomen, zoals de *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and the Abuse of Power* (1985) van de Verenigde Naties. De Raad van Europa nam de *Resolution (77) 27 on the compensation of victims of crime, the European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crime* (1983), de *Recommendation (85) 11 concerning the position of the victim in the framework of criminal law and procedure*[65] en de *Recommendation (87) 21 concerning assistance to victims and the prevention of victimisation* aan (Peters en Aertsen, 2000). De Europese Unie stelde de *Council Framework Decision on the Standing of Victims in Criminal Proceedings* (2001) op (Victim Support, 2002). Volgens Tsitsoura (1991) gaat men via deze regels en wetgeving op zoek naar een gebalanceerde politiek die de rechten van slachtoffers bewaakt zonder de rechten van daders te schenden.

Stemmen gaan op om slachtoffers niet enkel te zien als dragers van rechten. Zelfs slachtoffers blijven burgers en zijn drager van zekere burgerplichten, bijvoorbeeld het actief opnemen van hun verantwoordelijkheid (Walgrave, 2002b).[66] Dit ligt nogal delicaat, omdat een té sterke nadruk daarop zou kunnen leiden tot een ongeoorloofde dwang opgelegd aan het slachtoffer

[63] Een individuele zorg is allicht wel op zijn plaats, een te ongelijke behandeling niet.

[64] Hij spreekt van de "*victimologist fallacy*", waarbij men meer rechten claimt voor slachtoffers maar er beter aan zou doen om de bestaande rechten effectief te doen gelden.

[65] Zie Brienen en Hoegen (2000) voor een evaluatie van de implementatie van deze aanbeveling.

[66] Zo hebben we in ons onderzoek vastgesteld dat enkele slachtoffers het als hun burgerplicht zien om deel te nemen aan de hergo (cf. infra, Deel 4. Hergo onderzocht).

om bijvoorbeeld deel te nemen aan overlegprocessen. De deelname moet vrijwillig blijven[67] en slachtoffers kunnen niet worden gebruikt om een ander doel te bereiken, bijvoorbeeld de rehabilitatie van de dader.[68]

De rechten van het slachtoffer moeten worden gebalanceerd met de maatschappelijke noden, zoals het verantwoordelijk stellen van de dader. Bepaalde tendensen in de slachtofferbeweging (voornamelijk in de Verenigde Staten) hebben zich soms verzet tegen herstelrecht omdat ze het zien als een "*zero-sum game*": ofwel wint het slachtoffer, ofwel de dader. In herstelrecht wordt echter het tegenovergestelde nagestreefd: het zou moeten leiden tot een "*win-win*" situatie voor beide partijen (Strang, 2002:199).[69]

Het uitbalanceren van de belangen van dader en slachtoffer enerzijds, en het slachtoffer en de publieke dimensie anderzijds, blijft een moeilijke oefening.[70] Wanneer men aandacht heeft voor de positie van het slachtoffer wordt soms gevreesd dat dit de rechten van de dader zou schaden (Strang, 2002:26). De publieke gevolgen van een misdrijf kunnen in overweging worden genomen, maar dan ontstaat weer het risico dat de belangen van het slachtoffer uit het oog worden verloren.[71] Binnen het herstelrecht leeft de ambitie om deze diverse noden, belangen en rechten op een gebalanceerde wijze te valoriseren, maar het is de vraag of dat altijd lukt.

4.2. De dader

In tegenstelling tot andere benaderingen staat in het herstelrecht de dader niet centraal in de aanpak van een misdrijf, althans niet als enige persoon. De dader wordt dan als het ware een middel om tot het doel van herstel te komen, eerder dan het doel van de interventie (Walgrave, 2001a). Het herleggen van de focus van de dader naar de schade maakt net deel uit van

---

67 Ook al is die vrijwilligheid relatief. Een dader die deelneemt aan een bemiddeling op parketniveau bijvoorbeeld, weet dat er allicht toch een andere gerechtelijke reactie komt wanneer hij ervoor kiest niet deel te nemen. Een slachtoffer van zijn kant, kan bijvoorbeeld van oordeel zijn dat hij geen enkele financiële vergoeding zal krijgen wanneer hij niet aan de bemiddeling deelneemt.

68 Dit neemt niet weg dat sommige slachtoffers deelnemen omdat ze de dader willen laten weten welk effect het misdrijf op hen heeft gehad, om ervoor te zorgen dat het delict zich niet opnieuw voordoet in de toekomst (cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 2. 2.3.1. De aanwezige slachtoffers en Hoofdstuk 5. 3. Conclusie: factoren die de tevredenheid kunnen beïnvloeden). Dit is dan een intrinsieke motivatie van het slachtoffer en niet iets dat van buiten af wordt opgelegd.

69 Cf. infra, Hoofdstuk 5. 3. Conclusie: factoren die de tevredenheid kunnen beïnvloeden.

70 Het uitdenken van een herstelrechtelijk systeem zou deze knelpunten moeten aanpakken (zie bijvoorbeeld Braithwaite, 2002; Van Ness, 2002a; Dignan, 2003).

71 Precies daarom pleiten sommige auteurs voor herstelrecht in de pure vorm, zie bijvoorbeeld McCold en Wachtel (1997).

de paradigmashift waar herstelrecht naar streeft. Toch blijft de dader ook in het herstelrecht een sleutelfiguur.

De dader wordt geacht zijn verantwoordelijkheid op te nemen en dat ook te willen doen (Roche, 2003). In tegenstelling tot de bestaande rechtssystemen gaat het hierbij om een actieve verantwoordelijkheid: eerder dan een straf of maatregel te ondergaan, dient de dader in het herstelrecht actief te herstellen, door deelname aan een overlegproces of gemeenschapsdienst bijvoorbeeld. Pavlich (2004:176) ziet in het begrip "*respons*ibility" [originele cursivering] het belang van de interactie met anderen: je bent verantwoordelijk ten aanzien van anderen, in antwoord op (*response*) anderen. Allen (1998) verwijst naar de eigen mogelijkheden van jongeren en hoe herstelrechtelijke praktijken de gedeelde verantwoordelijkheid van de jongere en ouders kunnen bewerkstelligen.

Hoe vrijwilliger de deelname is, hoe hoger het herstelgehalte van de sanctie. De dader erkent dan zijn verantwoordelijkheid voor het misdrijf en het belang van de norm die werd geschonden (Walgrave, 2001a:2). Die erkenning door de dader is voor de benadeelde partij bijzonder belangrijk. In het kader van het purisme spreekt men niet meer van herstelrecht wanneer een sanctie met dwang wordt opgelegd (zie bijvoorbeeld McCold, 2000a). In het maximalisme wordt dwang aanvaard om toch een zekere mate van herstel te bekomen (zie bijvoorbeeld Walgrave, 2003b).

Het herstel van het slachtoffer en de gemeenschap zijn centrale doelen in herstelrecht. In welke mate ook voor de dader iets kan worden hersteld, wordt minder vaak aangekaart. Aan de ene kant legt de dader zichzelf een verantwoordelijkheid op door een misdrijf te plegen. Aan de andere kant leidt een misdrijf soms tot (verdere) schade voor de dader. Deze bijkomende schade, veroorzaakt door het delict, kan worden aangekaart in herstelrecht. Jongeren van wie bekend wordt dat zij een misdrijf hebben gepleegd kunnen, bijvoorbeeld, van school worden uitgesloten, het vertrouwen van hun ouders kwijt spelen, door anderen als een 'slechte vriend' worden beschouwd en dergelijke meer.

Maar ook vroegere schade - bijvoorbeeld sociaal-economische uitsluiting, problemen thuis of op school - kan in de herstelrechtelijke praktijk naar boven komen. Verwijzing naar andere diensten kan vereist zijn, maar dat mag de focus niet afleiden van het feit dat de dader een misdrijf heeft gepleegd en daar ook zijn verantwoordelijkheid voor moet opnemen.

Om de positieve impact van een herstelgericht proces op de dader te verklaren werd oorspronkelijk vooral verwezen naar de *reintegrative shaming theory* van John Braithwaite (1989). De basisidee is dat de krachtigste wijze om misdrijven te voorkomen bestaat uit het moreel appèl. Mensen moeten ertoe gebracht worden misdrijven niet te overwegen omdat dit niet met moreel gevoel overeenkomt, maar ook omdat ze vrezen afgekeurd te worden door hun eigen achterban. Wanneer een misdrijf heeft plaatsgevonden, is de beste wijze om de dader van recidive te weerhouden dan een proces van *reintegrative shaming*. De dader moet zich daarbij schamen in de ogen van degenen om wie hij geeft (ouders, partner, goede vrienden,…), maar die beschaming moet gevolgd worden door *gestures of reintegration*. Zoniet dreigt stigmatisering. De dader moet dus het gevoel hebben dat zijn daad sterk wordt afgekeurd, maar dat hij als persoon geliefd en gerespecteerd blijft. *Conferences* lijken een ideale context te bieden voor dergelijke "*reintegration ceremonies*" (Braithwaite en Mugford, 1994). Precies omdat de dader daar met zijn zelf gekozen achterban aanwezig is, kan *reintegrative shaming* plaatsvinden en de gerichtheid op het herstel geeft de dader ook de kans om zijn plaats als te respecteren lid van de samenleving weer in te nemen.

Voorwaarde daartoe is dat de beschaming gebeurt door mensen waarvoor hij respect heeft. Eerder dan de dader uit te sluiten, wil men hem de kans geven (terug) aansluiting te vinden bij zijn omgeving. Door het betrekken van zijn directe omgeving kan de dader bovendien steun ondervinden.[72] Dit sluit aan bij Maxwell e.a. (2004:214) die stellen dat jongeren meer nodig hebben dan verantwoordelijkheid kunnen opnemen:

> "*They need to have ongoing support and effective opportunities if they are not to become involved in criminogenic lifestyles*".

De voordelen van deelname aan herstelrecht voor de dader worden zelden besproken; vaak wordt enkel verwezen naar het kunnen of mogen opnemen van zijn verantwoordelijkheid. Toews en Katounas (2004:109) verwijzen wel naar mogelijke noden die daders kennen: spijt uitdrukken, de spijt aanvaard zien door anderen, hun verhaal kunnen brengen, een inzicht krijgen in het effect van hun misdrijf, hun eigen victimisering erkend zien, persoonlijk groeien en de kans krijgen om iets goed te maken. Voor sommige daders kan dit het geval zijn, maar men moet realistisch blijven: sommigen zullen allicht gewoon deelnemen omdat het moet of omdat er anders toch een sanctie volgt.[73] Maar dat laatste hoeft niet noodzakelijk een pro-

[72] Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 4.1. Reintegrative shaming en emotionele dynamieken in in een *conference*.

[73] In ons onderzoek, bijvoorbeeld, hebben we vastgesteld dat een aantal daders deelnemen om iets goed te maken, anderen om ervan af te zijn of een plaatsing te vermijden (cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 2. 2.1. De jongeren).

bleem te zijn. Vaak blijkt dat door de deelname hun inzicht geleidelijk vergroot en dat ze meer intrinsiek gemotiveerd geraken om de schade te herstellen.

Weijers (2002:152) duidt op het belang van herstelrechtelijke processen omdat het een mogelijkheid biedt tot "*moral dialogue*", waarbij een appèl wordt gedaan op de moraliteit van de jongere, zijn empathiegevoelens en wroeging. Terwijl Weijers aldus het belang van herstelrechtelijke processen duidelijk in een pedagogisch perspectief plaatst, gaan Bazemore en O'Brien (2002) na in welke mate herstelrechtelijke processen een rehabilitatief effect kunnen hebben, zonder dat ze daar expliciet en uitsluitend op gericht zijn.[74]

Volgens Wynne (1996:449) kan een bemiddeling daders helpen in het opnemen van verantwoordelijkheid; kunnen ze schadevergoeding of een verontschuldiging aanbieden; kunnen ze het misdrijf achter zich laten; hun zelfwaarde herstellen; en gereïntegreerd worden in de gemeenschap. Dit behelst een positieve, omvattende omschrijving van meerdere argumenten[75], eerder dan enkel het opnemen van verantwoordelijkheid te benadrukken. Uiteraard zullen de voordelen voor de dader afhangen van zowel de implementatie van de praktijk als van zijn persoonlijke attitude.

4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf

Naast de concrete gevolgen voor slachtoffer en dader, zijn er ook ruimere gevolgen verbonden aan een delict. Maar zoals eerder vermeld, blijft het onduidelijk wat deze gevolgen precies inhouden en hoe ze vorm te geven.[76] Via de begrippen van gemeenschap en staat trachten we er een invulling aan te geven. We argumenteren dat de gemeenschap een subjectief gevoelen van onveiligheid ervaart, terwijl de staat instaat voor een gelijke behandeling en een verzekerd optreden ten aanzien van een misdrijf. Voor ons kunnen de gemeenschap en staat worden aanzien als een derde, respectievelijk vierde partij in herstelrecht.[77]

---

74 Cf. infra, 6.2. Herstelrecht en rehabilitatie.

75 Zie bijvoorbeeld Braithwaite en Mugford (1994), Van Ness en Strong (2002), Harris e.a. (2004).

76 Cf. supra, 3.1. De schade.

77 In de literatuur wordt gesteld dat er drie partijen zijn in herstelrecht: slachtoffer, dader en gemeenschap (McCold en Wachtel, 2002). Voornamelijk in Angelsaksische landen wil men de rol van de staat minimaliseren. In onze visie heeft de staat echter een belangrijke rol te spelen. Eerder dan ze te ontkennen, willen we de plaats ervan verduidelijken.

4.3.1. De gemeenschap

Het begrip gemeenschap (*community*) wordt vaak gebruikt in de herstelrechtelijke literatuur, voornamelijk in de Angelsaksische teksten, maar de eigenlijke betekenis ervan blijft vaag. Het gaat om zowel een subjectieve collectiviteit, een geografische plaats als een verwijzing naar de ruimere maatschappij.

Volgens McCold en Wachtel (1997:2) bijvoorbeeld, gaat het niet om een plaats maar "*a perception of connectedness*". Herstelrechtelijke praktijken kunnen deze verbondenheid bevorderen en voorzien in sociale controle. McCold werkt dit verder uit in de begrippen micro- en macrogemeenschap. De microgemeenschap verwijst dan naar de individuele "*communities of care*", familie, vrienden, buren, leerkrachten en "*anyone else emotionally connected to a particular offense.*" McCold (2004a:155).[78] De macrogemeenschap wordt gedefinieerd door plaats of lidmaatschap en verwijst naar de maatschappij. Het gaat om een cumulatief effect van misdrijven op een maatschappij of buurt.

Umbreit e.a. (2004) zien de gemeenschap ruimer dan de sociale netwerken van slachtoffer en dader. Vrijwilligers bijvoorbeeld kunnen dan de gemeenschap reflecteren, maar niet vertegenwoordigen. Daardoor kan de dader beginnen begrijpen dat niet enkel het slachtoffer, maar ook de gemeenschap geraakt is door het delict.[79] Binnen een *conference* kan de politieaanwezigheid een uitdrukking geven aan het belang van een maatschappelijke reactie op de feiten.[80]

Om de moeilijkheden met het begrip gemeenschap te vermijden, opteren Walgrave en Pavlich voor andere begrippen, die een gelijkaardige betekenis hebben, maar eerder duiden op de subjectiviteit dan de lokaliteit van de gemeenschap.

Volgens Pavlich (2001:57) suggereren auteurs in herstelrecht dat het in de gemeenschap gaat om een collectieve solidariteit, een niet-dwingende ruimte. De gemeenschapscontrole breidt dan uit en kan zelfs leiden tot uitsluiting: zij die niet tot de gemeenschap behoren, worden ervan uitgesloten. De auteur haalt het voorbeeld aan van de schade die moet worden hersteld (Pavlich, 2002:99). De definitie van de schade en van het herstel gebeurt binnen een bepaalde gemeenschap. De verantwoordelijkheid van het komen tot een definitie ligt bij de

---

78 Zie ook McCold (1996).

79 In welke mate de vrijwilligers een uitdrukking kunnen zijn van de betrokkenheid van de gemeenschap op misdrijven en de afhandeling ervan, blijft voorwerp van discussie (zie bijvoorbeeld het project Vrijwilligers in de Bemiddelingsdienst Arrondissement Leuven, jaarverslag BAL 2004). Ook bij slachtofferhulp komt deze discussie naar voren, cf. infra, Hoofdstuk 2. 1.1. Slachtofferhulp.

80 Zie ook Blad (2004b).

kernleden van die gemeenschap, niet bij zij die in de marge van de samenleving staan. Het risico op uitsluiting gaat volgens de auteur samen met het feit dat een gemeenschap nooit alles en iedereen kan omvatten, en bovendien is het geen vaste identiteit (Pavlich, 2004:176). Verwijzend naar Derrida opteert hij daarom voor de term "*hospitality*" (2002:102). Enerzijds gaat het om solidariteit, waarbij de gastheer een verantwoordelijkheid heeft naar zijn gast toe. Anderzijds geeft de gastheer nooit zijn eigenheid op. De ander wordt ontvangen als een ander, niet als lid van een vooraf gedefinieerde gemeenschap (2004:179). Deze terminologie blijft echter te vaag. Het duidt wel aan waar de gevaren liggen van uitsluiting (wanneer men niet tot de gemeenschap behoort) en tevens duidt het op een ethische keuze om de ander werkelijk als ander te zien (Viaene, 2005). Toch blijft onduidelijk wie dan onder de gemeenschap kan worden verstaan en wat we met dat begrip in herstelrecht kunnen aanvangen.

Ook Walgrave gaat op zoek naar een ander begrip om het subjectieve aspect van de gemeenschap te duiden. Walgrave (2002b) stelt vast dat "de gemeenschap" niet kan worden gedefinieerd. Daarom is het voor hem een intuïtieve notie die de praktijk kan leiden, maar niet echt een nuttig, noch een noodzakelijk begrip voor de theorie van herstelrecht. Walgrave (2002b:74) prefereert daarom de term "*communitarianism*", als een set van ethische en sociale waarden die aan de basis kunnen liggen van herstelrecht. Dit lijkt een normatieve basis te zijn waarop een maatschappij moet worden georganiseerd en de ethische keuzes die daaraan ten grondslag liggen, eerder dan een beschrijvend begrip dat de leemte kan opvangen die ontstaat wanneer men het gemeenschapsbegrip uit herstelrecht laat vallen.

Voor ons gaat het bij "*de gemeenschap*" in de eerste plaats om een (inter)subjectieve notie die tweevoudig kan worden ingevuld. Enerzijds omvat de gemeenschap de "*communities of care*", de directe netwerken van dader en slachtoffer. Zij ervaren rechtstreeks de gevolgen van het misdrijf, maar kunnen evengoed optreden als steunfiguren voor de partijen.

Anderzijds ervaart de ruimere gemeenschap of maatschappij eveneens gevolgen van een misdrijf, namelijk door sociale onrust en onveiligheidsgevoelens. Wanneer bijvoorbeeld Joe Van Holsbeeck op 12 april 2006 werd vermoord in een volle lokettenzaal van het Centraal Station in Brussel, was de Belgische gemeenschap geschokt en gekwetst. Men voelde mee met de ouders van de slachtoffers en kwam op straat om te pleiten voor een veiligere samenleving. Een ander voorbeeld betreft inbraken: wanneer in een buurt een aantal inbraken zijn gepleegd, voelen ook andere inwoners zich onveilig, ook al werden zij zelf niet het slachtoffer.

Naast dit subjectief onveiligheidsgevoel van de gemeenschap (een derde partij naast slachtoffer en dader), kan er ook plaats zijn voor een rol van de staat. De burger verwacht dat er wordt opgetreden naar aanleiding van een delict en die reactie moet op zulk een manier plaatsvinden dat ze rechtvaardig is (zie ook Van Ness, 2002a).

4.3.2. De staat[81]

Aangezien herstelrecht er in de eerste plaats op gericht is de partijen een centrale rol te laten spelen, bestaat er discussie over de rol van de staat. Soms wordt gevreesd dat door het betrekken van de staat, de partijen hun centrale plaats (weerom) zullen verliezen.[82] Toch kan de staat een belangrijke rol spelen in het bekrachtigen van de sociale norm (Crawford en Clear, 2001) en de rechtsnorm.[83] De staat moet de minimumstandaarden bepalen; de voorwaarden voorzien voor het laten plaatsvinden van de herstelrechtelijke praktijk; ervoor zorgen dat de herstelrechtelijke praktijken rechtvaardig gebeuren en dit in een rechtvaardig systeem. Desnoods moet zij met dwang optreden, mocht blijken dat een vrijwillige regeling niet tot stand komt of onvoldoende wordt geacht (zie ook Van Ness en Strong, 2002). De staat is aldus een meer formele partij die op de achtergrond voor rechtswaarborgen zorgt.

4.3.3. Het *dominion*-begrip

Het begrip *dominion* zoals uitgewerkt door Braithwaite en Pettit (1990) lijkt beide aspecten – gemeenschap en staat - te integreren. Enerzijds wijst het op de rechten en vrijheden die door de staat worden voorzien voor de burgers. Het is als het ware de harde kern van het *dominion*: dat wat in teksten is vastgelegd, waarop in principe elke burger zich kan steunen om te pogen desnoods zijn rechten af te dwingen. Maar in een goed functionerende samenleving is dat niet voldoende. Men kan niet steeds via recht en gerecht zijn eigen rechten en vrijheden willen en moeten waarborgen. Dat zou immers tot een onleefbare strijdmaatschappij leiden.

Daarom is er een ‘anderzijds’: er moet een spontane bereidheid zijn en een minimaal vertrouwen dat de andere hoe dan ook de rechten en vrijheden zal respecteren. En dat kan eigenlijk maar indien de staat ook een aantal kenmerken van de goede *community* vertoont. De

---

81 Het begrip staat en de verhouding tot de begrippen gemeenschap, samenleving en maatschappij dienen verder te worden uitgewerkt. De literatuur rond *Gemeinschaft* en *Gesellschaft* kan daartoe een eerste aanzet bieden (zie bijvoorbeeld Bottoms, 2003). Hier bedoelen we de formele staatsinstellingen.

82 Vergelijk met Christie (1977): de staat zou het conflict hebben gestolen van de partijen. Zie bijvoorbeeld McCold en Wachtel (1997).

83 John Blad, persoonlijke communicatie, 19.04.2006.

"*assurance*" in dominion drukt het subjectieve aspect van het *dominion* uit: burgers moeten zich verzekerd weten dat hun rechten en vrijheden in de praktijk worden gevrijwaard door de andere burgers en door de staat. De overheid neemt de rechten en vrijheden ernstig, en zal dus, indien nodig, reageren ten aanzien van een delict.

Verwijzend naar de hogere voorbeelden: de burgers moeten zich ervan verzekerd voelen dat de moordenaars van Joe, en de dief, vervolgd zullen worden, zodat zij er zeker van kunnen zijn dat de overheid hun rechten op privacy en bezit ernstig nemen (zie Walgrave, 2003b:73).

4.4. Conclusie: sleutelfiguren in herstelrecht

Vier partijen kunnen aldus in een maximalistische visie op herstelrecht worden onderscheiden: het slachtoffer, de dader, de gemeenschap en de staat. Zij hebben elk hun eigen belangen en een eigen rol te spelen. In de eerste plaats gaat de aandacht uit naar slachtoffer en dader, maar steeds meer worden de "*communities of care*" eveneens betrokken in de overlegprocessen. Bij het uitdenken van een herstelrechtelijk systeem moet daarnaast echter evengoed aandacht uitgaan naar de schade aan de gemeenschap (onrust en onveiligheidsgevoelens) en heeft de staat een functie te vervullen in het voorzien in een rechtvaardig systeem.

Hoewel het niet de bedoeling is om in dit doctoraat tot een precieze omschrijving te komen van de begrippen gemeenschap en staat, menen we dat door zowel de afbakening tussen beide begrippen, als door hen te benoemen als derde en vierde partij in herstelrecht, we een duidelijkere publieke dimensie toevoegen aan het herstelrecht. Een misdrijf brengt immers een breuk in een bepaald verwachtingspatroon met zich mee en de reactie op dat misdrijf dient van die aard te zijn dat de symbolische orde kan worden gestabiliseerd (Blad, 2004b). Zoals we in de algemene inleiding hebben gesteld, werkt een maximalistische visie een zo ruim mogelijk concept van herstelrecht uit. De publieke dimensie dient daarin dan een plaats in te nemen.

5. Jongeren en herstelrecht

In het jeugdrecht is de spanning tussen bescherming/(her)opvoeding en straffen bijna inherent. Volgens sommigen zou de maximalistische optie voor herstelrecht in het jeugdrecht een uitweg kunnen bieden voor deze spanning (Walgrave, 2004b).[84] Het is onder meer vanuit die

[84] Al zullen de verschillende finaliteiten in de praktijk allicht blijven bestaan.

optiek dat wij de mogelijkheden van hergo willen onderzoeken. Maar dan blijft de vraag in welke mate herstelrecht voor jongeren een aantal eigenheden vertoont die niet of minder opgaan voor volwassenen.

Vooreerst heeft een jongere, in vergelijking met volwassenen, in het algemeen minder mogelijkheden. Op financieel gebied heeft hij vaak niet de middelen om voor een volledig (materieel) herstel van de schade in te staan. Ook in de mentale ontwikkeling, bijvoorbeeld de morele ontwikkeling, staat de jongere mogelijks nog niet zover. Zimring spreekt daarom van hun "*diminished responsibility*" (geciteerd in Weijers, 2002:141). Bovendien verwacht men van jongeren, meer dan van volwassenen, dat zij nog positief te beïnvloeden zijn (Walgrave, 2002c:99).

Ondanks deze mindere[85] mogelijkheden, worden jongeren steeds vaker geacht hun verantwoordelijkheid op te nemen, zeker wat ernstige misdrijven betreft. Volgens Walgrave (2004b:549) gaat dit samen met een emancipatorische visie op jongeren, die steeds meer worden betrokken in het beslissingsproces. Het zogenaamde gebrek aan verantwoordelijkheid, zoals het vaak wordt geportretteerd in beschermingsystemen wordt daarmee verworpen. De mate waarin jongeren effectief hun verantwoordelijkheid kunnen opnemen, wordt beïnvloed door hun mogelijkheden, maar het totaal ontkennen van hun verantwoordelijkheid zou hun maturiteit teniet doen (Duff, 2002:116).

Herstelrecht voor jongeren moet als het ware 'concurreren' met een op rehabilitatie gericht jeugdrecht, daar waar het voor volwassenen gezien wordt als alternatief voor straffen. Vanzelf duikt dan ook, meer dan voor volwassenen, de vraag op in welke mate het herstelrecht ook voor de jonge dader van betekenis kan zijn. De relatie tussen herstellen en heropvoeding wordt voor jongeren dus acuter (zie bijvoorbeeld Weijers, 2002).[86]

In de praktijk van een herstelrechtelijk overlegproces kan de positie van de minderjarige onder druk komen staan. Het gesprek met slachtoffer en eventueel andere aanwezigen in een wat geformaliseerde context, naar aanleiding van een misdrijf, is niet van die aard dat het jongeren op hun gemak stelt. Misschien heeft de jongere niet de capaciteiten of assertiviteit om zijn mening naar voren te brengen. Hij kan onder de indruk zijn en overstemd worden door de

[85] Hiermee spreken we geen waardeoordeel uit.
[86] Cf. supra, 4.2. De dader en infra, 6.2. Herstelrecht en rehabilitatie.

andere aanwezigen (Weijers, 2004). Er moet dan worden gezocht naar manieren waarop de jongeren toch hun zeg kunnen doen.

Hoewel ook voor slachtoffers en volwassen daders rechtswaarborgen belangrijk zijn, is dat zeker het geval voor minderjarigen. In het jeugdbeschermingsysteem worden beslissingen door anderen genomen voor het welzijn van de jongere. De vraag is dan of dat kan leiden tot disproportionele maatregelen (Put, 2006). Ook over herstelrecht voor minderjarigen zijn kritieken geformuleerd betreffende de rechten van minderjarigen die niet zouden worden gewaarborgd (Dumortier, 2000; Eliaerts en Bitoune, 2001; Eliaerts en Dumortier, 2002).

Jongeren zijn betrokken in een opvoedend netwerk, waaronder ouders maar ook bijvoorbeeld de ruimere familie en leerkrachten. Ouders zijn burgerrechtelijk verantwoordelijk voor de schade die werd veroorzaakt door het delict en staan dus in voor de materiële schadevergoeding. Ouders zijn in principe ook de vooraanstaande opvoedingsfiguren voor de jongere, maar dat blijkt in de praktijk niet steeds zo te zijn. Daar moet dan rekening mee worden gehouden (Weijers, 2004).

Jongeren plegen in het algemeen minder zware delicten, op een minder georganiseerde manier. Sommige delicten passen in normaal gedrag van minderjarigen, waarbij zij hun grenzen aftasten (Goris en Walgrave, 2002). Dit neemt niet weg dat herstelrechtelijke praktijken voor minderjarigen ook kunnen worden toegepast voor ernstige delicten.[87]

Bij het publiek alsook bij slachtoffers is er een andere attitude ten aanzien van jeugddelinquentie, waardoor er meer ruimte ontstaat voor diversie en experimenten (Walgrave, 2004b). Herstelrecht kan jongeren voordelen bieden zoals hen de mogelijkheid geven hun verantwoordelijkheid op te nemen; een positieve oplossing bieden voor ernstige jeugddelinquentie; wettelijke rechtswaarborgen voorzien (zowel retro- als prospectief); en het zou meer effectief zijn dan rehabilitatie en straffen (Walgrave, 2004b).[88]

[87] Cf. infra, Hoofdstuk 3. 2.2. Aard van de feiten.
[88] Wat ook geldt voor volwassen daders (Walgrave, 2004b).

6. Herstelrecht tegenover andere benaderingen in de reactie ten aanzien van strafbare feiten

De keuze voor een herstelrechtelijke aanpak valt enerzijds theoretisch te beargumenteren, omwille van een ethische keuze betreffende een wenselijke reactie naar aanleiding van een delict. Anderzijds komt een praktisch argument naar voren, namelijk de effecten van een welbepaalde benadering.[89]

Binnen de theoretische benadering zijn eveneens twee argumentaties te formuleren. Vooreerst kan men herstelrecht aftoetsen aan andere benaderingen van misdrijven (negatieve argumentering: wat is het niet?).[90] Ten tweede kan men de intrinsieke waarde van herstelrecht nagaan (positieve argumentering: wat biedt het?).[91]

In de reactie op delinquentie zijn twee benaderingen het meest gangbaar: straffen en rehabilitatie. Voor volwassenen kiest men vaker voor straffen, voor jongeren bestaan er jeugdbeschermingsystemen.[92] Herstelrecht kan worden beschouwd als een derde weg naast deze twee benaderingen (Walgrave, 2000a; Eliaerts en Bitoune, 2001). Hoewel het onderscheid niet altijd even makkelijk te maken is omdat in de praktijk verschillende rationaliteiten tegelijkertijd plaatsvinden[93], bieden we hieronder een kort overzicht van de moeilijke verhouding tussen deze benaderingen. Weerom is het niet de bedoeling deze benaderingen in detail uit te werken, maar wel om kort enkele aandachtspunten aan te geven die de eigenheid van herstelrecht duiden.

6.1. Herstelrecht en straffen

Volgens Groenhuijsen (2004:273)[94] plaatst herstelrecht de discussie rond de rechtvaardiging van straffen op de voorgrond door de vraag te stellen hoe het ethisch of juridisch legitiem kan zijn om met opzet schade te berokkenen aan een burger. Hoewel een misdrijf niet onbeant-

89 Cf. infra, Hoofstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken.
90 Cf. infra, 6.1. Herstelrecht en straffen en 6.2. Herstelrecht en rehabilitatie.
91 Cf. infra, 6.3. Waarden en herstelrecht.
92 Hoewel rehabilitatie en jeugdbescherming niet dezelfde lading dekken, zullen we ons in de bespreking hoofdzakelijk daartoe beperken.
93 Zo wijst Shapland (2003:198) er bijvoorbeeld op dat herstelrechtelijke praktijken kunnen worden toegepast onder een rehabilitatieve of punitieve paraplu.
94 Zie ook Kaptein (2004).

woord kan blijven - omdat het slachtoffer schade heeft geleden, maar ook omdat de gemeenschap een reactie verwacht - kan het strafkarakter van de reactie wel in vraag worden gesteld.

De hele discussie wordt vanzelfsprekend mee bepaald door de inhoud die men aan het begrip straffen geeft. Willemsens (2003) toont aan dat "bestraffing" zelden wordt omschreven. Eensgezindheid bestaat over het feit dat het om een pijnlijk gevolg moet zijn, opgelegd als reactie op een als 'fout' omschreven gedrag. Voor sommige auteurs is de intentie belangrijk van degene die de straf oplegt (zie bijvoorbeeld Walgrave, 2003b; Wright, 2003). Het is dan de oplegger van de straf die de bedoeling moet hebben dat de dader pijn lijdt. Voor andere auteurs moet het effect op de gestrafte in rekening worden gebracht: wanneer een maatregel door de dader pijnlijk wordt ervaren, zou het een straf zijn (zie bijvoorbeeld Daly, 2000; Duff, 2003).

Vanuit die optiek vullen Daly (1999, 2000) en Duff (2003) het "*punishment*" concept ruim in en is ook een herstelgerichte interventie een vorm van straf. Wij volgen echter onder andere Blad (2004b), Walgrave (2003b), Willemsens (2003) en Wright (2003), en zien een straf vooral als een intentionele leedtoevoeging.

Daarnaast opteren we voor de term "*restorative sanction*" (herstelrechtelijke sanctie) om aan te tonen dat dwang mogelijk is, maar dat dit niet meteen een bestraffende invalshoek inhoudt. Wanneer degene die de straf oplegt, de intentie heeft om te straffen, om leed toe te voegen, dan gaat het om "*punishment*". Wanneer er echter sprake is van dwang, omdat een vrijwillige deelname aan een herstelrechtelijke maatregel niet mogelijk is, dan kan die "*sanctie*" nog zo herstelrechtelijk mogelijk worden ingevuld. Op die manier tracht men de negatieve gevolgen van het straffen te vermijden, maar komt men toch tot een sanctie die desnoods met dwang wordt opgelegd. Herstel van de schade is het doel, maar de sanctie kan wel als zwaar of streng worden aangevoeld.

de Keijser (2004) geeft een overzicht van verschillende rechtvaardigingen voor het toepassen van straffen. Het utilitarisme is gericht op de toekomst: de zin van de straf refereert naar het toekomstige nut ervan. De retributivistische theorieën stellen dat een (morele) balans is verstoord door een misdrijf en de straf zou dan een inherent morele waarde hebben omdat daarmee de verstoorde balans weer in evenwicht wordt gebracht.[95]

[95] Shearing en Johnston (2005) gaan na of deze functie enkel via straffen kan worden vervuld.

Volgens von Hirsh en andere retributivisten (2003b:25) is straffen gesitueerd in de context van het '*desert model*': "In a desert model, penal censure is *authoritatively* conveyed through the imposition of the punishment." [oorspronkelijke cursivering] Het doel van straffen is aldus duidelijk te maken aan de dader en aan het publiek dat het gedrag van de dader ontoelaatbaar is en dat hij schuld heeft aan het misdrijf. De straf heeft dan een normbevestigende functie.

De generale preventie kan als een instrumentele doelstelling van het strafrecht worden beschouwd (Blad, 2004a). In een negatieve benadering van generale preventie schrikt de straf andere daders af; in een positieve benadering staat de educatie centraal.

Instrumentele ambities kunnen empirisch worden getoetst en dan blijkt dat de zogenaamde doelstellingen van de straf meestal niet worden behaald. Zo is bijvoorbeeld het preventief effect van straffen niet bewezen (Walgrave, 2004d). Meestal zijn de effecten zelfs omgekeerd. Wright (1992:525) stelt daarover dat wanneer je schade aanricht om schade te herstellen:
"... [*it*] *only adds to the total amount of harm in the world."*

Als het effect van de straffen niet kan worden aangetoond, kan men zich de vraag stellen of er misschien ethische redenen zijn om voor straffen te kiezen. Daar lijkt de bestraffing echter vast te lopen (Walgrave, 2004b). Walgrave (2001b) geeft drie verantwoordingen aan die door voorstanders worden genoemd waarom bestraffing zou moeten kunnen. Bestraffing zou een morele reactie zijn op kwaad; het zou een imperatief zijn, zonder stil te staan bij de doelen of gevolgen (*retributivism*); en het zou een manier zijn om misdrijven te vermijden. De laatste verantwoording kan empirisch worden nagegaan en daar rijzen problemen, zoals hoger vermeld.

Wat betreft de eerste verantwoording (normale reactie) stelt Walgrave (2001b:24) dat boos zijn om het kwade op zich nog geen abstracte morele categorie is, maar eerder een persoonlijke emotie. De retributieve reactie stuit verder op meerdere problemen (Walgrave, 2001b:25). Hoewel een morele afkeuring van het misdrijf nodig is, wordt in het retributivisme de manier waarop die morele afkeuring wordt uitgedrukt, niet in vraag gesteld: er wordt enkel gekeken naar bestraffing. Blad (2004a) redeneert verder dat ook al waren de preventieve effecten van bestraffing aantoonbaar, dan nog zou men om ethische redenen kunnen opteren voor herstelrecht dat evengoed die effecten kan bereiken. Hij verwijst daarbij naar de normbevestigende rol.[96] De negatieve effecten van het strafrechtssysteem (stigmatisering, uitsluiting en recidive) zouden dan kunnen worden voorkomen (Blad, 2004a:105).

[96] Het sanctionerende aspect van herstelrecht dient nog verder te worden onderzocht.

In grote lijnen zijn de bovenvernoemde auteurs het er in de kern over eens dat de dader constructief moet worden aangepakt en dat het herstel van de schade belangrijk is. Het is belangrijk de termen straf en sanctie uit elkaar te houden, zodat het duidelijk is waar het in herstelrecht in de eerste plaats om draait, namelijk het herstel van de schade en niet de leedtoevoeging aan de dader (zie ook Willemsens, 2003).

Herstelrechtelijke sancties kunnen zwaar zijn voor de dader en misschien als straf worden ervaren. In de eerste plaats wordt nagegaan in welke mate een vrijwillig communicatieproces mogelijk is, opdat de dader als het ware zichzelf iets moeilijks oplegt (Wright, 2003). Wanneer zulk een proces niet mogelijk is, moet men nagaan welke sancties kunnen worden voorgesteld of opgelegd en die op een zo herstelrechtelijke manier invullen.[97] Door de sanctionering een plaats te geven in herstelrecht, geven we plaats aan de publieke gevolgen van het misdrijf. Volgens Blad (2004b) heeft het herstelrechtelijk denken juist een publiekrechtelijk karakter omdat het de burgers betrekt op de sociaal-normatieve orde. De publieke belangen worden mee in overweging genomen, maar er wordt gezocht naar andere manieren om daar uitdrukking aan te geven. Zo zouden de communicatieprocessen verwijzen naar een andere, morele communicatie die een andersoortige sanctionering met zich meebrengt.[98] Straf en sanctie kunnen aldus niet worden vereenzelvigd, maar dienen duidelijk te worden onderscheiden (Blad, 2004b).

Voornamelijk wanneer men opteert voor sanctioneren binnen herstelrecht, worden rechtswaarborgen en juridische controle over het proces vereist. Vandaar ook dat de staat een rechtvaardig rechtssysteem zou moeten voorzien (zie ook Willemsens, 2003).[99]

Aandacht moet uitgaan naar de normbevestiging naar aanleiding van een misdrijf. Een straf wordt geacht daar uiting aan te geven – in welke mate herstelrecht daarin slaagt is soms onduidelijk. Wanneer het bijvoorbeeld gaat om bemiddeling tussen dader en slachtoffer, dan moet de gemeenschap weten dat er wordt gereageerd en dat de dader geacht wordt zijn verantwoordelijkheid op te nemen. Het feit op zich dat de staat de betrokkenen toestaat de zaken op te nemen in een bemiddeling, zou reeds een uiting kunnen zijn van haar reactie op misdrijven. De publieke dimensie van een misdrijf zou meer uitgebreid aan bod kunnen komen in

[97] Cf. infra, Hoofdstuk 2. Herstelrechtelijke praktijken.
[98] John Blad, persoonlijke communicatie, 19.04.2006.
[99] Cf. supra, 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf.

bijvoorbeeld *conferences* waar een politiebeambte aanwezig is.[100] Bij het opleggen van een herstelrechtelijke sanctie, kan zowel de afkeuring van het misdrijf als de normbevestiging worden gecommuniceerd. Op die manier wordt het *dominion* verzekerd.[101]

6.2. Herstelrecht en rehabilitatie[102]

In een rehabilitatief rechtssysteem is de belangrijkste bekommernis de dader te hervormen, her op te voeden. Zeker voor minderjarige delinquenten was – en is – deze benadering dominerend (Walgrave, 2004b). In de meeste landen wordt daarom een bijzonder jeugdstrafrecht voorzien, met pedagogisch bedoelde straffen. België is daarin het verste gegaan en heeft sedert 1912 resoluut voor een beschermingssysteem gekozen. Op enkele uitzonderingen na worden sedert 1965 minderjarigen die een misdrijf hebben gepleegd niet gestraft, maar aan maatregelen onderworpen. Hoewel ondertussen ook de openbare veiligheid als een belangrijk element wordt erkend, blijft voorlopig nog de heropvoeding van de jonge delinquent voorop staan (Put, 2006). Ook het nieuwe jeugdrecht zal daar niets fundamenteel aan veranderen.[103]

De rehabilitatieve aanpak is sedert haar ontstaan onderworpen aan ernstige kritiek. Walgrave (2004b) maakt een synthese van de belangrijkste punten ervan.

- Vooreerst is er discussie betreffende de effectiviteit van een rehabilitatieve aanpak. Nadat onderzoek leidde tot de uitspraak "*Nothing works*", heeft men nadien aangetoond dat een aantal projecten een effect hebben binnen een welbepaalde context (Bazemore en Bell, 2004). Hoewel het *what works* onderzoek kon aantonen dat enkele behandelingsprogramma's effectief bleken te zijn, blijkt de generalisering moeilijkheden op te leveren. Tevens is het feit dat bepaalde programma's voor bepaalde delinquenten onder bepaalde voorwaarden tot resultaten kunnen komen, nog geen bevestiging dat een rechtssysteem gestoeld op rehabilitatie een effectief systeem is.[104]

---

100 Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 5. Vergelijking tussen FGC en andere *conference*-modellen.

101 Cf. supra, 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf. Zie bijvoorbeeld Blad (2004a) en Willemsens (2003).

102 Zie ook Bazemore en Schiff (2005).

103 Wetsontwerp tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, zittingsperiode 2004/2005, DOC 51 1467/001, aangenomen door de Kamer op 04.05.2006, art. 77 en de Senaat op 30.03.2006 (www.dekamer.be).

104 Deze kritiek kan echter ook worden geformuleerd ten aanzien van het herstelrecht, zoals zal blijken in Hoofdstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken. Maar zoals we verder zullen aantonen gaat het niet enkel om een instrumentele keuze voor het herstelrecht, maar spelen ook sociaal-ethische overwegingen mee (6.3. Herstelrecht en waarden).

- Een probleem kan rijzen in verband met de rechtswaarborgen. Wanneer gehandeld wordt "*in the interest of the child*", blijft het criterium voor de afweging van de interventie erg vaag en oncontroleerbaar. Het is bijna onmogelijk daar de traditionele rechtswaarborgen als legaliteit en proportionaliteit aan af te meten.
- Zoals ook in het strafrecht worden de noden en rechten van het slachtoffer in de rehabilitatieve systemen teveel buiten beschouwing gelaten.
- In het huidige tijdbeeld worden jongeren steeds meer verantwoordelijk geacht voor hun daden. Hun delinquent gedrag moet dan ook ernstig worden genomen en zij moeten met de gevolgen van hun daden worden geconfronteerd. Dit argument wordt thans steeds meer gehoord om weer meer de strafrechtelijke toer op te gaan, nu de klachten over 'stijgende' en 'zware jeugdcriminaliteit' toenemen.

Hoewel de rehabilitatie van de jonge delinquent in principe een sociale en humane aanpak kan worden genoemd, zijn er dus ook problemen met een systeem dat daaraan absolute prioriteit geeft. Vandaar dat gezocht kan worden naar een systeem dat de bovenvermelde nadelen vermijdt, maar een constructief sociale doelstelling blijft nastreven. In dat opzicht blijkt ook het herstelrecht een welzijnsgerichte rechtsopvatting te zijn, maar het nagestreefde welzijn wordt breder opgevat. Waar in het jeugdbeschermingsrecht, bijvoorbeeld, eigenlijk alleen het welzijn en de (re)integratie van de dader voorop staan, worden in het herstelrecht ook het welzijn van het slachtoffer en zelfs de kwaliteit van de bredere sociale relaties nagestreefd.

Dat is niet in tegenstelling tot de rehabilitatie van de dader. In herstelrecht is het effect op de dader niet het eerste doel, maar is het een belangrijk en mee-ingecalculeerd neveneffect (Walgrave, 2004b:286). Braithwaite (geciteerd in Bazemore en Bell, 2004:119) stelt zelfs dat herstelrecht beter tot rehabilitatieve resultaten komt, net omdat het er niet in de eerste plaats op gericht is. Bazemore en Bell (2004:129) geven aan hoe herstelrecht compatibel is met de principes van rehabilitatie en meer nog, een meerwaarde kan bieden doordat de context wordt opengetrokken naar slachtoffer en gemeenschap; de non-punitieve verantwoordelijkheid wordt benadrukt; en de dader in verbinding wordt gesteld met informele steunfiguren en sociale controle.

Ondanks de methodologische tekortkomingen van heel wat empirisch onderzoek, blijken de resultaten alleszins de verwachting niet tegen te spreken dat een herstelrechtelijke aanpak minstens een even gunstige invloed heeft op de dader als de uitdrukkelijk rehabilitatief bedoelde programma's. Maar er valt nog een lange weg af te leggen. Herstelrecht dient de hoger vermelde knelpunten (6.2.2.) mee in het achterhoofd te houden en er een (begin van)

antwoord op te bieden. Zo moet worden nagegaan welke evaluatiecriteria van belang zijn[105], alsook hoe op de noden van slachtoffers een antwoord kan worden geformuleerd. De rechten worden soms in herstelrecht onvoldoende gewaarborgd (Eliaerts en Dumortier, 2002). Jongeren krijgen wel de mogelijkheid om op actieve wijze hun verantwoordelijkheid op te nemen.[106]

Hoewel herstelrecht en rehabilitatie aldus kunnen samengaan, dient voor ogen gehouden te worden dat het herstel van de schade op de eerste plaats komt. Zo niet, dreigt het slachtoffer te worden gebruikt als middel tot rehabilitatie van de dader.

6.3. Herstelrecht en waarden

Kiezen voor herstelrecht berust niet enkel op instrumentele redenen (het zou effectiever zijn)[107] maar ook, en vooral, op sociaal-ethische gronden. Men gelooft dat het herstelrecht sociaal-ethisch beter te verantwoorden is dan de traditionele straf- of rehabilitatiesystemen (Walgrave, 2002b). We kunnen dit debat niet uit de weg gaan. Criminologische wetenschappen zijn immers nooit waardevrij en ook het denken over het doel en de werkwijze van interventies kan niet anders dan waardegeladen zijn (Walgrave, 1998b; Goris, 2000; Viaene, 2005).

Voor Braithwaite (2003b:1) kan herstelrecht een aanzet bieden om te werken naar het goede toe: "*It [restorative justice] aspires to offer practical guidance on how we can lead the good life as democratic citizens by struggling against injustice*." Meerdere auteurs hebben geprobeerd dat 'goede' concreter te maken door een aantal centrale waarden in herstelrecht proberen te distilleren. Braithwaite (2003b) verwijst naar

- fundamentele (noodzakelijke) waarden zoals "*empowerment*", "*non-domination*", verantwoordelijkheid en respect voor mensenrechten;
- waarden die maximaal moeten worden geïmplementeerd en waartegen de herstelrechtelijkheid van praktijken kan worden afgezet, namelijk verschillende vormen van herstel of "*healing*";

[105] Cf. infra, Hoofdstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken.
[106] Cf. supra, 4.2. De dader.
[107] Cf. infra, Hoofdstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken.

- en tenslotte bijkomende waarden, niet uitdrukkelijk nagestreefde neveneffecten die herstelrechtelijke processen succesvol maken zoals wroeging, verontschuldiging en vergiffenis.

Sommige van deze waarden lijken echter eerder werkingsprincipes of emoties te zijn, wat ook geldt voor de waarden die we terugvinden bij Van Ness en Strong (1997, 2002). Voor hen is de "*encounter*" de eerste centrale waarde, maar de vraag blijft waarom een ontmoeting zo belangrijk is. Dat lijkt geen waarde op zich te zijn, veeleer een – zeer waardevol – werkingsprincipe van het nagestreefde communicatieproces.

Compensatie wordt gezien als de "*most distinctive outcome*" (Van Ness, 2002b:3) en behelst een verontschuldiging, veranderd gedrag, restitutie en generositeit. Reïntegratie en inclusie zijn de twee volgende waarden die Van Ness en Strong (1997, 2002) vermelden. We kunnen deze elementen beschouwen als waardevolle resultaten van een geslaagd herstelproces. De vraag blijft echter waarom voorstanders van herstelrecht zoveel belang hechten aan compensatie en reïntegratie, bijvoorbeeld, en minder aan de openbare orde en wetshandhaving, zoals het traditionele strafrecht vooropstelt. Of zijn dat dan de "fundamentele waarden", zoals Braithwaite ze heeft uitgelegd?

Ook al hebben ethische overwegingen allicht steeds aan de grondslag gelegen van de keuze voor herstelrecht, toch is het debat rond herstelrecht en ethiek pas recent van start gegaan (MacKay, 2000; Walgrave, 2002d).[108]

In dat debat worden diverse ethische stromingen overwogen. De zorgethiek (zoals uitgewerkt door Gilligan) wordt soms aangekaart als een basis voor herstelrecht, eerder dan een rechtenethiek, zoals beschreven door Kohlberg (Leest, 2001, 2004; Masters en Smith, 1998). De noties van zorg en verantwoordelijkheid zijn daarin belangrijk, waarbij morele problemen in de eerste plaats worden beschouwd vanuit een verantwoordelijkheid tegenover andere personen. Toch lijkt een pure zorgethiek te eng als basis voor herstelrecht. Volgens van Stokkom (2004) bijvoorbeeld, laat deze zorgethiek geen ruimte voor het uiten van negatieve emoties, hoewel die eveneens een plaats zouden moeten krijgen in communicatieprocessen gericht op herstel (zie ook Leest, 2005).

Deugdethiek stelt de vraag welke levenswijze moet worden aanbevolen om individuen en gemeenschappen toe te laten zich zo positief mogelijk te ontwikkelen. Het verband met her-

[108] Het *Tijdschrift voor Herstelrecht* heeft aan dat thema een nummer gewijd: 4(1), maart 2004.

stelrecht ligt dan in het feit dat het herstelrecht niet enkel de juridische orde, maar ook de kwaliteit van het sociale leven, inclusief de morele en gevoelsmatige relaties in een gemeenschap op het oog heeft. Dit sluit aan bij de communautaristische ethiek. Walgrave (2004d:73) verwijst hierbij naar het belang van autonomie en solidariteit, en ontsluit drie principes: respect, solidariteit en verantwoordelijkheid.

Boutellier (2002:22-23) van zijn kant verwijst naar het individu dat zijn eigen idee van het goede leven moet uittekenen, maar tegelijkertijd is er een gemeenschappelijk begrip van het kwade, namelijk victimisering: "*Suffering is defined as victimisation and morality is defined as agreement on victimisation.*"

Zowel de zorgethiek als de deugdethiek bieden een aanzet tot het nadenken over het belang van herstelrecht. De zorgethiek biedt kapstokken om meer aandacht te hebben voor "de ander", om de persoon centraal te stellen eerder dan enkel naar de rechten en procedures te kijken (al blijven die laatste ook belangrijk). In herstelrecht worden immers, zoals gezegd, de persoon van slachtoffer en dader centraal gesteld en krijgen zij in de overlegprocessen de mogelijkheid om mekaar als persoon te ontmoeten.

Maar als men het waardendebat in herstelrecht doortrekt, dan kan men niet anders dan uitkomen op een soort ideale visie op recht-doen in een ideale maatschappij. Herstelrecht blijkt dan slechts één van de intellectuele en sociale stromingen die vanuit een bekommernis voor meer sociale rechtvaardigheid streven naar een betere kwaliteit van het sociale leven, gestoeld op een meer participatieve democratie (Braithwaite, 2002).

7. Een concept van herstelrecht

Hoewel dit doctoraat er niet op gericht is een volledig herstelrechtelijk systeem uit te werken, noch heel de filosofie van herstelrecht uit de doeken te doen, was dit hoofdstuk toch nodig om een concept van herstelrecht te schetsen als ruimer kader voor de onderzochte praktijk van herstelgericht groepsoverleg. Onze maximalistische invulling van het begrip "herstelrecht" leidt immers tot een welbepaalde visie op de wijze waarop het herstelgericht groepsoverleg kan worden opgevat, wat bijvoorbeeld de rol van de politie een specifieke invulling geeft.

De definitie van herstelrecht als

> "*An option for doing justice that is primarily focused on repairing the harm that has been caused by the crime. It is best accomplished through cooperative processes that include all stakeholders*"[109]

behelst een brede visie, in de eerste plaats gericht op het herstel van de schade die door het misdrijf is veroorzaakt. Herstelrecht wordt dan niet beperkt tot de (directe) communicatieprocessen tussen slachtoffer, dader en eventueel hun netwerken, maar heeft ook oog voor herstelrechtelijke sancties.

Duidelijk is geworden dat hoewel herstelrecht een aanwijsbare gemeenschappelijke gedachtestroom heeft, er grote diversiteit bestaat. Ook sleutelconcepten in herstelrecht zijn nog voor discussie vatbaar. Deze sleutelconcepten hebben we benaderd vanuit een maximalistische visie op herstelrecht.

De schade ontstaan naar aanleiding van een delict en het herstel ervan, alsook het begrip recht zijn meteen af te leiden uit het begrip "herstelrecht". Die begrippen worden zo ruim mogelijk ingevuld, waarbij de schade aan slachtoffer, dader en gemeenschap cruciaal zijn. De aard en de mate van het herstel blijven moeilijk vooraf af te bakenen, maar onder meer daarom wordt ruimte geboden voor communicatieprocessen om de schade en het herstel ervan in concrete gevallen uit te klaren.

Die communicatieprocessen blijven de "*most restorative practices*" (McCold en Wachtel, 2002), omdat zij de partijen een centrale plaats toebedelen, zodat op een vrijwillige basis naar een oplossing kan worden gezocht. Ze zijn echter niet de enige: ook de herstelrechtelijke sancties krijgen in een maximalistische invulling van herstelrecht een plaats (Schiff, 1999).

Daarom moet naast de dader, het slachtoffer en de gemeenschap ook de staat een rol vervullen, ter bewaking van de openbare orde en als waarborg voor de rechten van de rechtstreeks betrokkenen. Door de toevoeging van een vierde partij in herstelrecht benadrukken we de publiekrechtelijke dimensie van het herstelrecht.

Aangezien ons onderzoek jeugddelinquentie betreft, zijn we kort bepaalde aandachtspunten nagegaan wanneer het gaat om herstelrecht en minderjarige delinquenten.

We hebben het herstelrecht tenslotte afgezet tegenover het strafrecht en rehabilitatie (wat is het niet?) en aandacht gehad voor een aantal waarden in herstelrecht (wat biedt het wel?). Kort samengevat bieden de volgende argumenten een meerwaarde aan herstelrecht. Het plaatst de direct betrokkenen centraal en poogt hen een effectieve, actieve rol te laten spelen.

[109] Walgrave (2005:4) en www.restorativejustice.org.

Het slachtoffer krijgt de kans om zijn verhaal te doen en wordt erkend in zijn slachtofferschap. De dader kan actief zijn verantwoordelijkheid opnemen en er wordt gestreefd naar zijn reïntegratie in zijn onmiddellijke omgeving, maar ook in de ruimere gemeenschap. Meer nog dan strafrecht of jeugdbescherming lijkt herstelrecht te kunnen bijdragen aan de kwaliteit van het samenleven. De interventie maakt immers duidelijk dat een norm is overschreden, maar de reactie gebeurt vanuit een respect voor de partijen en met het oog op reïntegratie eerder dan (verdere) sociale uitsluiting. De sanctionering wordt aldus ingevuld zonder terug te grijpen naar straffen.

Nadat we in dit hoofdstuk hebben omschreven wat een maximalistisch concept van herstelrecht inhoudt, gaan we in de volgende hoofdstukken na in welke mate het in de praktijk kan worden geïmplementeerd en of onderzoek aantoont dat het kan werken.

HOOFDSTUK 2. HERSTELRECHTELIJKE PRAKTIJKEN

Nadat we in een vorig hoofdstuk herstelrecht beschreven, gaan we in dit hoofdstuk na hoe dat maximalistisch concept in de praktijk kan worden toegepast. Bemiddeling en *conferencing* werden eerst in de praktijk ontwikkeld en nadien ingepast in de herstelrechtelijke visie. Maar in België, bijvoorbeeld, heeft de academische wereld mee het ontstaan van praktijken bewerkstelligd (Aertsen en Lauwaert, 2001).

Herstelgerichte praktijken ontwikkelen zich in diverse domeinen, zoals bijvoorbeeld scholen, buurten en werksituaties (Aertsen, 2004; Walgrave, 2006a). We beperken ons hier, zoals in hoofdstuk 1 vermeld, tot *herstelrechtelijke* praktijken in de reactie op delicten.[110]

Zoals in het vorig hoofdstuk werd toegelicht, gaan we uit van een maximalistische visie op herstelrecht. De beschreven praktijken kunnen dan ook op een continuüm van herstel worden geplaatst (McCold en Wachtel, 2002). We volgen Schiff (1999:327)[111] in het onderscheid dat zij maakt tussen *restorative processes* en *restorative sanctions.*[112] Herstelrechtelijke communicatieprocessen staan centraal in het herstelrecht en worden als "*most restorative*" beschouwd op het vermelde continuüm. Wanneer een overlegproces niet mogelijk is, kunnen herstelrechtelijke sancties zoals gemeenschapsdienst worden geïmplementeerd.[113] Deze sancties zijn gericht op herstel maar niet elke partij is erin betrokken en bovendien houden ze in min of meerdere mate dwang in, dus zijn ze "*less restorative*".

We vullen het overzicht aan met slachtofferhulp, compensatie, leerprojecten en *panels*. Deze worden niet steeds vanuit een herstelrechtelijk perspectief aanschouwd, maar vanuit een maximalistische visie op herstelrecht dienen ze een plaats te krijgen.

1. Een eerste bekommernis: herstel voor het slachtoffer

In het herstelrecht staat de schade en het herstel ervan centraal. De primaire slachtoffers krijgen daarin een eerste plaats toebedeeld (Young, 2000:238). Daartoe plaatsen wij twee werkvormen op de eerstelijnsreactie van een herstelrechtelijke aanpak: slachtofferhulp en compensatie. Compensatie verstaan we hier als de schadeloosstelling door de overheid, terwijl de

[110] Aangezien herstelrechtelijke praktijken nog steeds evolueren, kunnen we echter geen exhaustief overzicht bieden.
[111] Zie ook Aertsen (2004:241).
[112] De mate waarin de *restorative processes* ook een sanctionerend aspect inhouden, dient verder te worden onderzocht.
[113] Cf. supra, Hoofdstuk 1. 6.1. Herstelrecht en straffen.

dader van zijn kant de schade kan betalen door middel van restitutie.[114] Wanneer de dader niet gevat zou zijn - en dat blijkt het geval te zijn voor het merendeel van de slachtoffers (Boutellier, 2002) - moet een maatschappij haar verantwoordelijkheid opnemen in de opvang van het slachtoffer, zowel op emotioneel vlak (door ondersteuning door slachtofferhulp) als om financieel vlak (door schadeloosstelling).

1.1. Slachtofferhulp

De opvang van het slachtoffer kan gebeuren door de politie of door een onafhankelijke dienst. Doorheen het gerechtelijk proces kan een slachtoffer hulp nodig hebben op verschillende niveaus: emotioneel, praktisch en financieel (Peters en Goethals, 1993; Dignan, 2005). Onderzoek toont aan dat de emotionele impact van een delict vaak belangrijker is dan fysiek leed of economische schade (Maguire en Corbett, geciteerd in Reeves en Mulley, 2000:127). Slachtofferhulp helpt met die emoties om te gaan en biedt praktische bijstand. Werken met vrijwilligers zou een uiting zijn van de bezorgdheid van de maatschappij in het tegengaan van de negatieve impact van een delict ten aanzien van een slachtoffer.[115]

1.2. Compensatie

Hoewel het emotionele vaak belangrijker is dan het financiële, mag dat laatste element niet uit het oog worden verloren. Wanneer de dader niet gekend is (Kaptein, 2004) of niet de mogelijkheden heeft om de financiële schade terug te betalen (Stookey, 1977:23), is een tussenkomst van een schadefonds vanwege de overheid vereist.[116]

Onderzoek toont aan dat slachtoffers financieel herstel door de dader prefereren boven compensatie door de staat, ook als dat inhoudt dat ze niet het volledige bedrag kunnen recupereren (Maguire en Shapland, 1997:219). Dit neemt niet weg dat het voor een slachtoffer moeilijk kan zijn wanneer de dader bijvoorbeeld wekelijks een stukje terugbetaalt en het slachtoffer daardoor telkens opnieuw wordt herinnerd aan het delict. Bovendien kan een uitstel van betaling leiden tot frustratie bij het slachtoffer. Reeves en Mulley (2000:142) argu-

---

114 Cf. infra, 3.1. Restitutie.

115 De mate waarin vrijwilligers dat gemeenschapsaspect naar voren kunnen brengen, is bediscussieerbaar (cf. supra, 4.3.1. De gemeenschap). Enerzijds is de organisatie van slachtofferhulp door de staat een uiting van de maatschappelijke bekommernis naar slachtoffers toe. Anderzijds zouden vrijwilligers een signaal kunnen geven dat de gemeenschap een hand wil reiken naar slachtoffers, maar stelt zich de vraag of dat niet eerder kan verwacht worden van bijvoorbeeld buren die na een inbraak komen polsen hoe het met het slachtoffer is gesteld.

116 Het strafbaar feit moet dan wel bewezen zijn, zodat het slachtofferschap vaststaat.

menteren dan ook dat de schadevergoeding meteen zou moeten worden uitbetaald aan het slachtoffer, waarna de staat (via de rechtbank) het bedrag kan terugvorderen van de dader.

Een eerste "*compensation scheme*" werd opgericht in Nieuw-Zeeland in 1963, gevolgd door een schadefonds in Engeland (1964). Zowat dertig jaar later hebben vele Westerse landen zulk een systeem (Maguire en Shapland, 1997:217-218; Peters en Aertsen, 2000). Brienen en Hoegen (2000) gingen de implementatie van de *Recommendation (85)11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure* na, waar compensatie een centraal thema van uitmaakt. Op het parketniveau zouden volgens de auteurs de terugbetaling en de inzet van de dader daaromtrent mee in rekening moeten worden gebracht bij de beslissing tot het al dan niet vervolgen (Brienen en Hoegen, 2000:13,1056). De staat heeft, volgens de auteurs, een plicht om prioriteit te geven aan de compensatie, tegenover het innen van boetes. In de praktijk is dit echter zelden het geval en wordt het slachtoffer niet gesteund in het afdwingen van de compensatie (Brienen en Hoegen, 2000:1084).

Schadefondsen zijn vaak betrouwbaar maar beperkt tot slachtoffers van geweldsmisdrijven en bovendien moeten slachtoffers op de hoogte zijn van het bestaan om er een aanvraag te kunnen indienen tot bekomen van compensatie voor de financiële schade (Smith en Hillenbrand, 1997).

2. Herstelrechtelijke communicatieprocessen: bemiddeling, *conferencing* en *circle sentencing*

Zoals in het vorig hoofdstuk duidelijk naar voren kwamen, worden de herstelrechtelijke communicatieprocessen als kernprocessen in het herstelrecht beschouwd. Drie praktijken zijn in dit kader, totnogtoe, het meest ontwikkeld: slachtoffer-dader bemiddeling, *conferencing* en *circle sentencing*. Het verschil ligt voornamelijk in het aantal deelnemers, alsook de aandacht voor de ruimere gevolgen van een delict. Bemiddeling en *conferencing* zijn in de praktijk en in onderzoek meer uitgewerkt dan *circle sentencing* – de typische kenmerken van deze laatste praktijk behoeven nog uitklaring.

2.1. Slachtoffer-dader bemiddeling

In 1974 werd in Kitchener, Ontario het *Victim/Offender Reconciliation Program* (VORP) opgezet. Dit programma wordt in het algemeen beschouwd als een trendsetter in slachtoffer-dader bemiddeling (Aertsen, 2004:163), al hebben ook in Europa een aantal projecten een belangrijke invloed gehad, zoals bemiddeling in Noorwegen. In heel wat landen is de ontwikkeling van bemiddeling gesitueerd in het kader van jeugddelinquentie omdat daar meer flexibiliteit is en dus meer ruimte voor experimenten (Aertsen, 2004:169; Walgrave, 2004b).[117] In Europa werd herstelrecht vaak gelijkgesteld met bemiddeling (Kemény, 2000; Walgrave, 1999b), maar andere praktijken zoals *conferencing* worden nu ook toegepast (Hokwerda, 2004; Vanfraechem en Walgrave, 2004a).[118] Elk land legt zijn eigen accenten en werkt met een ander rechtssysteem. Zelfs in één land kan de praktijk verschillen naargelang van de doorverwijzer, de plaats in het rechtssysteem, het gebruik van vrijwilligers en andere elementen (Wright, 1996; Umbreit, 1999:215). Dit leidt tot een rijkdom aan praktijken en modellen.

Net zoals voor herstelrecht bestaan er meerdere definities van het concept slachtoffer-dader bemiddeling. Aertsen (2004:232) bijvoorbeeld vermeldt de volgende definitie:

> "*De bemiddeling is een vorm van vrijwillige dienstverlening aan dader en slachtoffer, in samenspraak met de gerechtelijke autoriteiten. Dader en slachtoffer worden bijgestaan om, door middel van onderlinge communicatie, zo zelfstandig mogelijk te komen tot een herstel van de schade. Deze 'herstelbemiddeling' wordt aangeboden door een neutrale derde en kent een gestructureerd verloop."*

De Raad van Europa definieert '*mediation in penal matters*' in de Aanbeveling R(99)19 als volgt[119]:

> "*any process whereby the victim and offender are enabled, if they freely consent, to participate actively in the resolution of matters arising from the crime through the help of an impartial third party (mediator).*"

---

[117] In België ontstond bemiddeling evengoed in het kader van jeugddelinquentie, maar het kende een snellere groei voor volwassenen (Aertsen, 2004:206-221). Sinds het een prioriteit is van de Vlaamse regering wordt het de laatste jaren steeds meer toegepast voor jongeren (www.osbj.be).

[118] Dit uit zich bijvoorbeeld in de naamwijziging van de organisatie die herstelrechtelijke initiatieven in Europa groepeert: het "*European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*" werd het "*European Forum for Restorative Justice. Victims, offenders, community*" (www.euforumrj.org).

[119] Council of Europe, Mediation in Penal Matters. Recommendation No. R(99)19 and explanatory memorandum, Strasbourg: Council of Europe, 2000:5.

Het gaat in wezen om een communicatieproces tussen dader en slachtoffer. Belangrijke werkingsprincipes zijn de vrijwilligheid, vertrouwelijkheid en neutraliteit (Aertsen, 2004:235-238).[120] In de eerste plaats is het overleg gericht op het herstel van de schade veroorzaakt door het delict. Slachtoffer-dader bemiddeling wordt dan ook gezien als een belangrijke herstelrechtelijke praktijk.

Een verschil bestaat tussen directe en indirecte bemiddeling. In een directe bemiddeling komen slachtoffer en dader in direct contact met mekaar. In een indirecte bemiddeling[121] verloopt het proces via de bemiddelaar die over en weer gaat tussen de partijen en zo tot een oplossing tracht te komen (Marshall, 1999; Liebmann en Masters, 2000; Aertsen, 2004).

Bemiddeling is internationaal een relatief nieuwe manier van omgaan met delicten en meerdere methoden en modellen worden uitgeprobeerd in Europa (European Forum, 2000; Miers, 2001; Miers en Willemsens, 2004). Ook op het beleidsvlak worden initiatieven genomen. Zo presenteerden de Verenigde Naties een *Declaration of Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters* (Young, 1997; United Nations, 1999; Van Ness, 2003). De Raad van Europa nam op 28 juni 1985 de *Recommendation (85)11 on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure* aan, waarin ze de regeringen aanspreekt om de mogelijkheden van bemiddeling na te gaan (Brienen en Hoegen, 2000:11).

Meer specifiek is ook de *Recommendation on the Use of Victim-Offender Mediation in Penal Matters* R(99)19 van de Raad van Europa van belang.[122] Daarin wordt vermeld dat bemiddeling op elk niveau van de rechtsprocedure beschikbaar zou moeten zijn. De aanbeveling handelt verder over het belang van een wettelijke basis voor bemiddeling, de relatie tot het strafrechtsysteem en de organisatie van bemiddelingsdiensten (Peters en Aertsen, 2000; Aertsen en Peters, 2003; Aertsen e.a., 2004).

De Europese Unie geeft in art. 10 van de *Framework Decision on the Standing of victims in criminal proceedings* aan dat de lidstaten de praktijk van bemiddeling moeten bevorderen.[123] Dit artikel is bindend en zou in de praktijk een grote invloed kunnen hebben. De eigen-

[120] Discussie bestaat over de mate waarin een bemiddelaar neutraal kan zijn, dan wel of hij meerzijdig partijdig moet zijn.

[121] Men spreekt ook van "*shuttle diplomacy mediation*" (Umbreit, 2001:46).

[122] Council of Europe, Mediation in Penal Matters. Recommendation No. R(99)19 and explanatory memorandum, Strasbourg: Council of Europe, 2000.

[123] Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA), *Official Journal of the European Communities L82*, Volume 44, 22 maart 2001.

lijke toepassing hangt echter af van de discretionnaire bevoegdheid van de lidstaten, gezien de algemene bewoordingen van art.10:

> *Penal mediation in the course of criminal proceedings*
>
> 1. *Each Member State shall seek to promote mediation in criminal cases for offences, which it considers appropriate for this sort of measure.*
> 2. *Each Member State shall ensure that any agreement between the victim and the offender reached in the course of such mediation in criminal cases can be taken into account.*

van der Does en Aertsen (2006) zijn daarom in een beperkt onderzoek de toepassing van het artikel 10 in een aantal Europese landen nagegaan. Zij komen tot de conclusie dat het direct bindend karakter en de draagwijdte van dit artikel op nationaal vlak niet zo duidelijk zijn. In sommige landen waren er reeds voor het kaderbesluit meerdere initiatieven op het vlak van bemiddeling; in andere landen blijft de toepassing na het kaderbesluit eerder beperkt: "*De bevindingen wijzen eerder op een indirect, ondersteunend en stimulerend effect van artikel 10.*" (van der Does en Aertsen, 2006:17).

2.2. *Conferencing*

In 1989 introduceerde de "*Children, Young Persons, and Their Families Act*" in Nieuw-Zeeland de "*family group conferences*" (FGC). De FGC's ontstonden in Nieuw-Zeeland niet in een herstelrechtelijk kader. Men wilde door deze praktijk in de eerste plaats de familie van de jongere meer betrekken in het zoeken naar een oplossing naar aanleiding van delicten of problematische opvoedingssituaties. Dit werd voornamelijk belangrijk geacht voor de Maori jongeren, die oververtegenwoordigd zijn in het jeugdrechtssysteem en daarenboven vervreemd raken van hun achtergrond (Maxwell e.a., 2004:7,10). In 1990 werd de idee van herstelrecht uitgewerkt in het boek van Howard Zehr (*Changing lenses*) en later werd de praktijk van FGC gelinkt aan de theorie van herstelrecht, waarbij het accent werd verlegd "*from deciding on penalties to deciding on outcomes that repair harm and reintegrate offenders.*" (Maxwell e.a., 2004:8).

In 1990 werd in Australië eveneens een *conferencing*-praktijk[124] ontwikkeld op politieniveau, mede geïnspireerd door de *reintegrative shaming* theorie van Braithwaite (Moore en Forsythe,

[124] We gebruiken deze algemene term om aan te duiden dat het gaat om een begeleid overleg tussen dader, slachtoffer, hun netwerken en eventuele vertegenwoordigers van de gemeenschap. Wanneer het gaat om de Nieuw-Zeelandse praktijken, hebben we het over FGC. Verder gaan we dieper in op de verschillende modellen (cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 2. *Conferencing* in vele varianten).

1995). Tegenwoordig wordt *conferencing* beschouwd als een kernpraktijk in herstelrecht omdat het naast het slachtoffer en de dader ook de gemeenschap betrekt in het overleg (McCold en Wachtel, 2002). Van bepaalde versies kan men zich afvragen of het gaat om nieuwe werkvormen, dan wel om een uitgebreide bemiddeling waarbij men steunfiguren betrekt.

Conferencing wordt meestal toegepast voor jonge daders[125], zowel van ernstige als minder ernstige feiten. De netwerken van zowel slachtoffer als dader worden betrokken in het overleg en de sociale gevolgen van een misdrijf worden in rekening gebracht (zie bijvoorbeeld Morris en Maxwell, 2001a; Van Ness en Strong, 2002). Aangezien ons onderzoek handelt over een *conferencing*-praktijk, zullen we in een volgend deel dieper ingaan op de internationale ontwikkelingen hieromtrent.

2.3. *Circle sentencing*

Circle sentencing is een concept dat ontstond in de Yukon in Canada, gebaseerd op de gewoontes van de aboriginals. Het heeft meerdere doelen, zoals ingaan op de noden van de gemeenschap en families van dader en slachtoffer door een proces van verzoening, restitutie en reparatie. Onder die algemene benaming vallen meerdere praktijken waaronder "*community sentence advisory committees*", "*sentencing panels*" en "*community mediation panels*" (Griffiths en Corrado, 1999). Stuart (1996) vermeldt ook de "*Healing and talking circles*" die omgaan met een welbepaald probleem zoals seksueel misbruik. "*Community sentencing circles*" betrekken lekenrechters en de "C*ommunity court sentencing circles*" hebben gerechtelijk personeel aanwezig. De algemene idee achter deze praktijken is dat een misdrijf de hele gemeenschap schaadt en dat die gemeenschap een verantwoordelijkheid te dragen heeft in de nasleep ervan (Spiteri, 2002).

Circle sentencing wordt beschouwd als een herstelrechtelijke praktijk waarbij alle betrokkenen – de dader en zijn ondersteuners, het slachtoffer en ondersteuners, de rechter, de procureur, de advocaat en leden van de gemeenschap – in een cirkel zitten en alle aspecten van de zaak bespreken. Vertegenwoordigers van het gerecht zijn niet altijd aanwezig (Griffiths en Hamilton, 1996). McCold (2000b:6) geeft de volgende definitie:

> "*A community directed process, in partnership with the criminal justice system, for developing consensus on an appropriate sentencing plan which addresses the concerns of all interested parties.*"

[125] Al bestaat het in Nieuw-Zeeland intussen ook voor volwassen daders (Bowen en Boyack, 2003).

Men tracht dus de hele gemeenschap te betrekken om zo tot een ruim gedragen oplossing te komen. Aangezien *circle sentencing* gebaseerd is op traditionele praktijken van aboriginals, bestaat er een variëteit aan praktijken (McCold, 2001; Winfree, 2002).[126] Zulke *circles* betrekken een zeer ruime groep mensen en ze vragen zeer veel tijd omdat ze over meerdere bijeenkomsten kunnen lopen. De vraag is dan ook in welke mate deze praktijken kunnen worden toegepast in stedelijke, moderne settings.

3. Herstelrechtelijke sancties: restitutie en gemeenschapsdienst

Naast de herstelrechtelijke communicatieprocessen, zijn ook de herstelrechtelijke sancties van belang. Enerzijds kunnen zij de uitkomst zijn van een communicatieproces, anderzijds kunnen zij worden opgelegd door de procureur of (jeugd)rechter om op die manier toch nog zo herstelrechtelijk mogelijk te werken. Hoe vrijwilliger de dader hieraan meer werkt, hoe hoger het herstelgehalte (Walgrave, 2002c).[127]

3.1. Restitutie

Restitutie beschouwen we hier als een terugbetaling van de schade door de dader. Maguire en Shapland (1997) beschrijven drie types van restitutie: de *partie civile* procedure, waarbij het slachtoffer een civiele vordering instelt in de strafprocedure[128]; *compensation orders* waarbij de dader verplicht wordt tot het betalen van compensatie[129]; en restitutie en diversie, via bemiddeling.[130] Het slachtoffer ontvangt aldus materieel herstel, wat tegelijkertijd ook een symbolische waarde kan hebben, wanneer de dader actief zijn verantwoordelijkheid opneemt.

---

126 In welke mate de praktijken in hun huidige vorm nog aansluiten bij die tradities, wordt soms in vraag gesteld (zie bijvoorbeeld Cunneen, 1997).

127 Hoewel gemeenschapsdienst en restitutie niet steeds in het kader van herstelrecht worden geplaatst of geëvalueerd, is toch al wat materiaal voorhanden betreffende die praktijken in een herstelrechtelijk kader. Cf. supra, Hoofdstuk 1. 4.2. De dader in verband met het belang van vrijwilligheid.

128 Dit model wordt toegepast in continentaal Europa. Nadelen omvatten het strikt vasthouden aan de burgerrechtelijke aansprakelijkheid, het ondergeschikt karakter ten aanzien van de strafprocedure, en de negatieve houding van rechtbanken ten aanzien van de burgerlijke schadeclaims (Brienen en Hoegen, 2000:1066-1068).

129 Dit model vindt men meestal in *common law* landen. Nadelen bevatten onder andere de beperking tot bepaalde types van misdrijven, de voorwaardelijke vorm en de negatieve houding van de rechtbanken. De manier waarop het kan worden afgedwongen is wel een belangrijk voordeel (Brienen en Hoegen, 2000:1069). De benoeming is hier verwarrend, omdat wij compensatie hebben geduid als een schadevergoeding door de overheid.

130 De begrippen restitutie, bemiddeling en herstelrecht worden soms door mekaar gebruikt, wat zich ook uit in het beschrijven van de geschiedenis van herstelrecht (Weitekamp, 1999). Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 1.1.. Herstelrecht: van alle tijden?

Door het opleggen van restitutie kan de rechtbank bijdragen tot het erkennen van slachtoffers en tegemoetkomen aan hun noden. Het kan tevens een alternatief vormen voor een gevangenisstraf (Cilliers, 1994).

Volgens Wemmers (1996:435) geeft restitutie echter uitdrukking aan een enge visie op slachtofferschap. Aertsen (2004:198) stelt dat het soms te zeer past in een retributief klimaat, omdat het aansluit bij de boetes die worden opgelegd aan de dader. Het herstelrechtelijk karakter van deze maatregel is dus niet altijd even duidelijk in de praktijk.

3.2. Gemeenschapsdienst

Ook voor de gemeenschapsdienst geldt dat het herstelrechtelijk karakter niet steeds duidelijk is (Schiff, 1999:341). In de Verenigde Staten, bijvoorbeeld, wordt een *community service* vaak ingevuld als een straf en zoekt men naar taken die onaangenaam of zelfs vernederend zijn. In België bestaat een traditie van gemeenschapdienst als een vorm van heropvoeding. Dan wordt gezocht naar taken die de jongere iets kunnen leren. Maar de gemeenschapsdienst kan ook een herstelrechtelijke betekenis krijgen (Geudens, 1998; Walgrave, 1999b).

Aangezien er publieke gevolgen zijn verbonden aan een misdrijf, dienen die in herstelrecht ook te worden beantwoord.[131] Die publieke gevolgen zijn vaak indirect en meer abstract, wat het herstel ervan allicht even abstract maakt. Een gemeenschapsdienst kan een symbolisch antwoord zijn op die gevolgen (Walgrave, 1999b). Geudens (1998:335) formuleert de gemeenschapsdienst als volgt:

> "*Every task performed for a social institution and intended as a compensation for breaching the norms, imposed on the delinquent by a judicial authority*."

Wanneer het wordt gecommuniceerd als een herstelrechtelijke maatregel door de procureur of rechter, of de begeleidingsdienst kan het herstelrechtelijk worden ingevuld (Verdonck, 2005:20). Sommige begeleidingsdiensten werken ermee aan het herstel van de relatie tussen ouders en jongere enerzijds, en proberen anderzijds ook het slachtoffer in beeld te brengen (Dienst Alternatieve Sanctie & Voogdijraad v.z.w., 2005:25).

Bovendien kan de gemeenschapsdienst bijvoorbeeld de uitkomst zijn van een bemiddeling of *conference*, waarbij de betrokkenen aangeven welk soort herstel dat voor hen met zich meebrengt. De gemeenschapsdienst wordt dan een herstelrechtelijke uitkomst van een overlegproces.

---

[131] Cf. supra, Hoofdstuk 1. 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf.

Ook al kan de gemeenschapsdienst herstelrechtelijk worden ingevuld, het blijft een verplichting die de vrijheid van de dader beperkt (Eliaerts e.a., 1998). Het omkaderen van de procedure met rechtswaarborgen is dan belangrijk (Geudens en Walgrave, 1996; Walgrave, 1999b:145). De concrete invulling als herstelrechtelijke sanctie, straf of leermoment lijkt samen te gaan met het kader waarin het wordt geïmplementeerd (Walgrave, 1999b).

4. Op de grens tussen herstelrecht en rehabilitatie: leerprojecten en *panels*

De toepassing van leerprojecten en *panels* zijn eveneens goede voorbeelden van het belang van het kader waarin praktijken worden toegepast. Aangezien deze praktijken er in de eerste plaats op gericht zijn de dader te beïnvloeden, moet men voorzichtig zijn met het inpassen ervan in een herstelrechtelijk kader. Toch is het belangrijk er aandacht aan te schenken wanneer men een maximalistische visie op herstelrechtelijke praktijken voor ogen houdt. Ook al wordt het slachtoffer bijvoorbeeld niet op een directe manier betrokken en gaat het dus niet om een "*most restorative practice*"[132], toch kan in zekere mate naar herstel toe worden gewerkt.

4.1. Leerprojecten

Leerprojecten zijn er in de eerste plaats op gericht – zoals de benaming suggereert – dat de dader er iets uit leert. Ze hebben dus een pedagogische oriëntatie. Toch kan het ook punitieve of herstelrechtelijke aspecten inhouden, afhankelijk van het project (Nuytiens e.a., 2002:132). In België gaat het bijvoorbeeld om een sociale vaardigheidstraining, "omgaan met agressie" of "omgaan met drugs" (Claes e.a., 2003). In Nederland werd het project "Slachtoffer in beeld" ontwikkeld door slachtofferhulp. De idee is dat wanneer daders meer nadenken over hun slachtoffers, dat de erkenning van slachtoffers in het rechtssysteem zou bevorderen. Tegelijkertijd hoeft het slachtoffer de confrontatie met de dader niet aan te gaan (Groenhuijsen en Winkel, 1994). Dit leerproject wordt ook in België toegepast en sluit allicht het dichtst aan bij het herstelrecht, omdat het slachtoffer in beeld wordt gebracht (zoals de naam al aangeeft).

Wanneer het project een uitkomst is van een communicatieproces en/of de dader er vrijwillig aan deelneemt, zal het herstelgehalte hoger zijn. Door de vrijwilligheid van deelname

[132] Cf. McCold en Wachtel (2002:116) voor een typologie. De *panels* zijn erin opgenomen, de leerprojecten niet. We zouden die plaatsen in de cirkel "*offender responsibility*".

geeft de dader immers aan dat hij beseft dat er gevolgen zijn van het delict en dat hij de maatschappij ervan wil verzekeren dat hij er iets aan wil doen (Walgrave, 2002c).[133]

4.2. *Panels*

Meerdere vormen van *panels* bestaan, waarbij het in essentie gaat om het betrekken van de gemeenschap en maatschappij in het omgaan met delicten. Soms worden ook slachtoffers betrokken. *Reparation Boards* en *Impact Panels* zijn de meest gekende vormen.[134]

In de *Reparation Boards* komt de dader voor een panel van leden van de lokale gemeenschap, die aangeven welke gevolgen het delict heeft gehad voor de gemeenschap. De *Vermont Reparation Board* bijvoorbeeld krijgt doorverwijzingen van de rechter, waarbij de dader toestemt in de doorverwijzing. De *board* bestaat uit vijf of zes vrijwilligers uit de gemeenschap, bijgestaan door een professionele coördinator. Het project ontstond nadat bleek dat de burgers voor lichtere feiten voor een herstelrechtelijke maatregel opteerden (Olson en Dzur, 2003). De daders worden geacht een antwoord te geven op de vragen die de *board* stelt. In zowat een kwart van de gevallen is het slachtoffer aanwezig. Het doel is de verantwoordelijkheid voor een stuk terug te geven aan de gemeenschap, de families en de dader. Het wordt gebruikt voor diversie van minder ernstige feiten, zoals eigendomsdelicten en lichte geweldsmisdrijven (Sinkinson en Broderick, 1998).

Aangezien niet alle daders worden gevat, en sommige daders en slachtoffers elkaar niet willen ontmoeten, kunnen *impact panels* een andere vorm van ontmoeting inhouden. Een groep daders en een groep slachtoffers ontmoeten mekaar, omwille van gelijkaardige feiten, maar zonder hun "eigen" dader of slachtoffer te ontmoeten. Het doel is dat slachtoffers een oplossing vinden en dat daders de schade van een delict kunnen inzien (Van Ness en Strong, 2002, 66-68).[135]

---

133 Om het in de termen van Braithwaite en Pettit (1990) uit te drukken: de dader "*assures the dominion*". Cf. supra, Hoofdstuk 1. 4.2. De Dader.

134 Voor zover wij weten worden die niet toegepast op het Europese vasteland.

135 De auteurs vermelden niet waar de slachtoffers dan een oplossing zouden voor zoeken. Ze spreken enkel van "*to find resolution.*" We vermoeden dat ze bedoelen dat slachtoffers hun emoties en het gebeuren een plaats kunnen geven.

5. Conclusie: een waaier aan praktijken die herstelrechtelijk kunnen worden ingevuld

Vanuit een maximalistische visie op herstelrecht gingen we in dit hoofdstuk op zoek naar praktijken die herstelrechtelijk kunnen worden ingevuld. In een reactie op delicten die de schade en het herstel ervan centraal stelt, lijkt het ons noodzakelijk dat in de eerste plaats aandacht uitgaat naar het slachtoffer. Rekening houdend met het feit dat heel wat daders niet worden gevat, moet aan slachtofferhulp en compensatie (schadevergoeding door de overheid) voor het slachtoffer als basisvoorwaarde zijn voldaan.

Vervolgens komen we tot de herstelrechtelijke communicatieprocessen. Deze worden beschouwd als kernprocessen binnen herstelrecht omdat ze dader en slachtoffer, hun steunfiguren en de ruimere gemeenschap in een overleg betrekken om de schade en de mogelijkheden tot herstel te concretiseren. Deze vormen van overleg houden het grootste potentieel tot herstel in, omdat ze uitgaan van de concrete noden en verwachtingen van de betrokkenen (McCold en Wachtel, 2002).

Wanneer zulke herstelrechtelijke processen niet mogelijk zijn, moet er echter ook ruimte zijn voor herstelrechtelijke sancties zoals de gemeenschapsdienst, restitutie (schadevergoeding door de dader), leerprojecten en *panels*. Deze kunnen het resultaat zijn van een overlegproces en zullen dan allicht een hoger herstelgehalte hebben. Wanneer de dader deze praktijken vrijwillig aangaat, toont hij immers dat hij zijn verantwoordelijkheid wil opnemen (Walgrave, 2002c). Toch moeten zij ook opgelegd kunnen worden, opdat zelfs onder dwang zoveel mogelijk het herstel van de schade wordt nagestreefd.

Met dit overzicht hebben we een scala aan herstelrechtelijke praktijken geschetst waarbinnen *conferences* zich bevinden. Het gaat in *conferencing* om vormen van overleg tussen dader en slachtoffer, waarin ook hun steunfiguren worden betrokken. In onze maximalistische visie op herstelrecht moet tevens aandacht uitgaan naar de ruimere gevolgen van een delict. Theoretisch bieden de *conferences* zoals ze oorspronkelijk in Nieuw-Zeeland zijn opgevat daartoe mogelijkheden door bijvoorbeeld het betrekken van politiebeambten, zoals zal blijken uit deel twee, waarin we de internationale praktijk van *conferencing* verder bestuderen.

Vooraleer we daar op ingaan, dienen we in een volgend hoofdstuk na te gaan of en in welke mate de praktijken die we in dit hoofdstuk hebben uiteengezet in de praktijk kunnen worden geïmplementeerd en in welke mate ze zijn geëvalueerd. We hebben dit in een apart hoofdstuk opgenomen, omdat de expliciete aandacht voor de evaluatiecriteria en beperktheden in bestaand onderzoek aandachtspunten voor ons eigen onderzoek naar voren brengt.

HOOFDSTUK 3. EVALUATIE VAN HERSTELRECHTELIJKE PRAKTIJKEN

Na het schetsen van wat herstelrecht theoretisch inhoudt en in welke praktijken het zou kunnen worden omgezet, is het belangrijk om na te gaan of en in welke mate het in de praktijk kan worden toegepast. Het feit dat de praktijk wereldwijd steeds verder uitdijt naar uiteenlopende misdrijven en ook steeds meer in verschillende domeinen (scholen, welzijnsproblematieken, werksituaties) wordt toegepast, zou kunnen worden geïnterpreteerd als een bewijs van de werkbaarheid van herstelgerichte praktijken in het bijzonder en herstelrecht meer algemeen. Maar dat is op zich onvoldoende (Walgrave, 2006b) en meer systematisch onderzoek is nodig. In dit hoofdstuk bekijken we het beschikbare onderzoek.

In een eerste paragraaf geven we enkele methodologische problemen en uitdagingen aan. De tweede paragraaf biedt een overzicht van onderzoeksresultaten. In de eerste plaats bekijken we of de vernoemde praktijken worden toegepast en voor wie. Nadien toetsen we de praktijken aan enkele basisprincipes van het herstelrecht (ontmoetingen, tevredenheid, procedurele rechtvaardigheid). Daarbij gaan we na of die praktijken het beter doen dan de bestaande strafrecht- of rehabilitatiemodellen. Al te vaak worden herstelrechtelijke praktijken immers getoetst aan de perfectie, terwijl ze zouden moeten worden afgezet tegenover andere bestaande praktijken (McCold, 2003:68). We geven enkele hiaten in het huidige onderzoek aan en lichten er ook enkele aandachtspunten voor ons eigen onderzoek uit.

1. Onderzoeksmethodologie: enkele beperkingen

Over herstelrechtelijke praktijken is reeds heel wat evaluatieonderzoek beschikbaar (vooral met betrekking tot bemiddeling en *conferencing*), maar de methodologische kwaliteit en de draagwijdte van de onderzoeksresultaten blijven beperkt.[136] Vaak gaat het immers om een evaluatie van een welbepaalde praktijk, in een welbepaalde setting, waarvan de generaliseerbaarheid moeilijk na te gaan is. Bovendien wordt de evaluatie niet steeds uitgevoerd door een onafhankelijke onderzoeksinstantie en kan men zich de vraag stellen of het dan niet gaat om

[136] Dit is echter geen probleem exclusief gelinkt aan onderzoek naar herstelrechtelijke praktijken: ook andere onderzoeken, bijvoorbeeld naar strafrechtspraktijken of behandelingsprogramma's, botsen op deze problemen (McGuire en Priestly, 1995).

een vorm van "wervingsonderzoek"[137], waarin men meet wat men per se wil aantonen. Aangezien elke praktijk door middel van andere onderzoeksinstrumenten wordt onderzocht, is de vergelijkbaarheid tussen projecten beperkt. Zo kan men bijvoorbeeld moeilijk nagaan of bemiddeling "beter" werkt dan *conferencing*, maar kan men ook *conferencing*-projecten onderling niet gemakkelijk vergelijken. Een aantal praktijkelementen beperkt eveneens de vergelijking.

- Verschillende criteria worden gebruikt voor doorverwijzing naar het project (bijvoorbeeld al dan niet ernstige feiten; bekennende of niet-ontkennende dader; al dan niet bereidheid tot deelname van het slachtoffer; leeftijd van de dader) en dus hebben de projecten een ander doelpubliek.
- Programma's bestaan voor volwassenen en/of jongeren.
- De strafbare feiten hebben een andere ernstgraad.
- De relatie tussen dader en slachtoffer kan verschillen.
- De inbedding van de praktijk in het systeem verschilt: het kan bijvoorbeeld gaan om diversieprojecten of ter voorbereiding van een gerechtelijke beslissing.

Ook de taal speelt een rol: de meeste overzichten zijn gebaseerd op praktijken waar een Engelstalige evaluatie over beschikbaar is (McCold, 2003).

1.1. Onderzoeksmethodologie

1.1.1. Evaluatiecriteria

Zoals we hebben aangetoond, bestaat nog veel discussie over wat het concept herstelrecht precies inhoudt en wat de centrale waarden ervan zijn.[138] Het is dan ook evident dat er tevens onduidelijkheid heerst over wat precies moet worden gemeten om de essentie van herstel te bevatten. Wat is de schade naar aanleiding van een delict en hoe kan die worden hersteld? Hoe kan men evalueren of een praktijk het doel tot herstel te komen heeft gerealiseerd? Harris N. (2003) onderneemt hiertoe een poging door zich te richten op vier waarden (*empowerment*,

[137] We bedoelen hiermee dat het gaat om praktijken die door de praktijkwerkers zelf worden geëvalueerd naar de financierder toe en waarbij de evaluatie een invloed heeft op het al dan niet (verder) financieren van de praktijk.

[138] Cf. supra, Hoofdstuk 1. Een concept van herstelrecht.

restoration, *reintegration* en *emotional resolution*) die volgens hem in hiërarchische volgorde aanwezig moeten zijn om te kunnen spreken van een herstelrechtelijke praktijk.[139]

Consensus bestaat over het belang van de (directe) communicatie tussen de partijen, als het meest geschikt om het hersteldoel te kunnen bereiken (McCold en Wachtel, 2002). Indien zo een communicatieproces gerealiseerd wordt, dan lijkt de kans op herstel dichterbij. De meeste evaluaties in herstelrecht betreffen dan ook bemiddeling en *conferencing*. Andere praktijken worden minder vanuit herstelrechtelijk oogpunt bestudeerd, wat meteen ook een beperking is van ons overzicht van de onderzoeksresultaten.[140]

Een eerste vraag die zich stelt, is of de herstelrechtelijke praktijken effectief in de praktijk worden omgezet: komen partijen samen in een overleg? Wordt een gemeenschapsdienst uitgevoerd? Kunnen *panels* en leerprojecten herstelrechtelijk worden toegepast?

Het herstel van de schade is een centraal element, maar wordt zelden als dusdanig bevraagd. Het is moeilijk operationaliseerbaar, voornamelijk indien men wil peilen naar emotioneel herstel, dat elementen omvat zoals de verontschuldiging, emoties en een gevoel van reïntegratie. Materieel herstel lijkt op het eerste gezicht duidelijk, maar is evenmin altijd haalbaar. Een uniek kunstwerk dat werd gevandaliseerd, bijvoorbeeld, kan nooit worden vervangen en in die zin ook niet worden hersteld.

Vervolgens komt de vraag wat het resultaat is van die praktijken in een herstelrechtelijk perspectief. Onderzoeken gaan ervan uit dat wanneer de betrokken partijen – voornamelijk dader en slachtoffer, maar ook bijvoorbeeld hun steunfiguren – tevreden zijn over het proces, zij zich allicht op één of andere wijze "hersteld" voelen. Herstelrecht stelt die partijen immers centraal en een belangrijke vraag gaat er dan ook om of zij er iets aan hebben.

Hoe men de tevredenheid precies moet nagaan, is niet altijd even duidelijk. Het is namelijk een subjectieve notie, die moeilijk te omschrijven valt. Bovendien hangt het af van de verwachtingen die betrokkenen hebben vóór het proces: wanneer zij er weinig van verwachten en het gebeuren valt mee, dan zullen zij zeer tevreden zijn. Van Ness en Schiff (2001)

---

[139] Deze waarden lijken ons in de praktijk vaak nauw bij mekaar aan te sluiten en we vragen ons af op basis waarvan men ze in een hiërarchische verhouding kan plaatsen. We volgen Harris (2004) wel in het belang van die begrippen in herstelrecht.

[140] Zie ook Schiff (1999:337) die haar overzicht beperkt tot bemiddeling, *conferencing*, restitutie en gemeenschapsdienst omwille van de beperkte gegevens over andere praktijken. Sinds 1999 is de theorievorming over herstelrecht wel verder ontwikkeld en zijn voornamelijk *conferences* verder onderzocht, maar de onderzoeksgegevens over de andere praktijken in een herstelrechtelijk perspectief blijven beperkt.

gaan ervan uit dat de betrokkenen tevreden zijn wanneer vier waarden voorhanden zijn: *encounter*, *amends*, *reintegration* en *inclusion*.[141] Umbreit (1998) verwijst naar uitspraken van slachtoffers over bemiddeling zoals "*Ik kon deelnemen en mee beslissingen nemen*." en "*De overeenkomst was fair*."[142] Strang (2002) onderzocht wat slachtoffers belangrijk vinden in de gerechtelijke reactie na een misdrijf: zij willen voornamelijk hun zeg kunnen doen en materiële schadevergoeding krijgen. Indien deze elementen worden bereikt door de herstelrechtelijke reactie, dan gaat men ervan uit dat de slachtoffers tevreden zijn.

Een vraag die eveneens wordt gesteld, is of men het zou aanraden aan anderen dan wel of men opnieuw zou deelnemen mocht men de procedure over doen (McCold, 2003; Umbreit e.a., 2001:132). Men gaat er dan van uit dat men slechts opnieuw aan het proces zou deelnemen als men er tevreden over is.

De tevredenheid van de partijen blijkt tevens samen te hangen met hun perceptie van het proces als fair, vandaar dat men ook peilt naar "*procedurele rechtvaardigheid*" (Tyler, 1988): vinden de betrokken partijen dat de procedure eerlijk verloopt? Procedurele rechtvaardigheid en tevredenheid zijn niet altijd makkelijk uit mekaar te houden en worden vaak gemeten door dezelfde vragen. Het hoger vermelde tevredenheidscriterium van Umbreit (1998) is daar een goed voorbeeld van: hij peilt naar het kunnen uiten van zijn mening en de rechtvaardigheid van de overeenkomst om de tevredenheid te meten. Deze tweevoudigheid blijkt al uit de literatuur: beide aspecten worden samen vermeld wanneer men de onderzoeksresultaten toelicht (zie bijvoorbeeld Braithwaite, 2002:54).

Aangezien het vaak gaat om sancties waarbij de dader nogal wat moet ondernemen, worden de procedurele rechtswaarborgen belangrijk geacht (Eliaerts en Dumortier, 2002). Het gaat er dus niet alleen om dat de betrokkenen het gevoel hebben dat ze rechtvaardig worden behandeld (wat wordt nagegaan door de procedurele rechtvaardigheid), maar dat hun rechten ook werkelijk worden gewaarborgd. Walgrave (2006c) benoemt dit als een "*extern criterium*", om het verschil te maken met de subjectieve criteria zoals tevredenheid.[143]

Recidive is vaak een maatstaf voor het "succes" van een sanctie. Hoewel dat niet de eerste bekommernis is van het herstelrecht, moet er wel aandacht naar uitgaan. Een traditionele gerechtelijke reactie is er immers op gericht ervoor te zorgen dat de feiten zich in de toekomst

[141] Deze worden door Van Ness en Strong (1997) aangeduid als de belangrijkste waarden in herstelrecht.
[142] Deze vragen komen overeen met het peilen naar procedurele rechtvaardigheid.
[143] Dit neemt niet weg dat de rechtspositie van de betrokkenen in de bijeenkomst ons inziens eveneens belangrijk is.

niet opnieuw voordoen en herstelrecht moet tenminste kunnen aantonen dat het niet leidt tot slechtere resultaten dan de bestaande systemen, wil het enige kans maken op maatschappelijke aanvaarding. Bovendien maakt het deel uit van de publieke bekommernis dat men ervan verzekerd moet zijn dat de feiten zich niet opnieuw gaan voordoen.[144]

Hoe de recidive kan worden gemeten en tegen wat het moet worden afgezet, blijft een punt van discussie. Twee methoden worden gebruikt voor de evaluatie van bijvoorbeeld *conferencing* en recidive: enerzijds vergelijkt men *conferences* met de traditionele rechtsprocedure (b.v. de onderzoeksprojecten in Pennsylvania en Canberra), anderzijds gaat men na welke variabelen van de *conference* een invloed hebben op recidive (b.v. in de evaluaties in Nieuw-Zeeland en South Australia) (Hayes en Daly, 2003). De vergelijking met bestaande rechtsprocedures brengt specifieke moeilijkheden met zich mee.[145]

Sommige projecten meten de recidive aan de hand van politiegegevens (Hayes en Daly, 2003, 2004; Hokwerda, 2004; Sherman en Strang, s.d.). Een voordeel is dat de gegevens vaak geïnformatiseerd zijn en dus relatief gemakkelijk nationaal beschikbaar. Een nadeel is dat de feiten niet bewezen zijn en daarom werkt men soms met gegevens van de rechtbank (Maxwell e.a., 2004).

Kurki (2003:293) merkt op dat de meeste evaluaties zich beperken tot het nagaan van individuele uitkomsten, veelal op korte termijn en dat evaluaties zich baseren op traditionele maatstaven. Volgens haar wijzen de onderzoeksresultaten meer op limieten van het onderzoek betreffende herstelrecht, eerder dan op de kwaliteit van de praktijken. Er is inderdaad heel wat kritiek te leveren op de manier van onderzoeken, maar men moet voor ogen houden dat dit eveneens geldt voor de meer traditionele rechtspraktijken (McGuire en Priestly, 1995). Bovendien gaat het samen met de ontwikkeling van de theorie rond herstelrecht dat de evaluatiecriteria ervoor moeten worden uitgebouwd (Walgrave, 2006c).

Niet alleen de criteria op basis waarvan de herstelrechtelijke praktijken moeten worden nagegaan, maar ook de onderzoeksinstrumenten die daartoe worden gebruikt en het voorwerp van het onderzoek, zijn belangrijk.

---

144 Braithwaite en Pettit (1990) spreken van de "*assurance*" van het "*dominion*" (zie ook Walgrave, 2000b).
145 Cf. infra, 1.1.3. Vergelijkbaarheid met niet-herstelrechtelijke interventies.

1.1.2. Wie en wat onderzocht

De meeste onderzoeken beperken zich tot het bevragen van dader en/of slachtoffer (bijvoorbeeld Umbreit en Bradshaw, 2001; Sherman e.a., 1998). Wanneer het gaat om *conferences* worden vaak ook de ouders en/of andere steunfiguren bevraagd (bijvoorbeeld McCold en Wachtel, 1998; Hokwerda, 2004). Een aantal projecten gaat na wat de mening is van de bemiddelaar/moderator of gerechtelijke actoren, bijvoorbeeld *conferences* in South Australia (Daly, 2005), Wagga Wagga (Moore en Forsythe, 1995) en Nederland (Hokwerda, 2004). De ontmoetingen tussen dader en slachtoffer worden soms geobserveerd, maar het standaardiseren van de gegevens alsook het bepalen van wat dan moet worden nagegaan, wordt zelden toegelicht (zie bijvoorbeeld Hokwerda, 2004).[146] Bovendien is weinig geweten over de kwaliteit van het proces en de uitkomst ervan (zie ook Kurki, 2003:297).[147]

Hoewel men soms poogt evaluaties op elkaar af te stemmen, maakt men meestal toch eigen vragenlijsten, wat de vergelijkbaarheid beperkt (Umbreit e.a., 2001:125). Bovendien wordt in de onderzoeksrapporten niet altijd duidelijk uitgewerkt hoe men tot de onderzoeksbevindingen is gekomen, welke onderzoeksinstrumenten men heeft gebruikt en hoe men daartoe is gekomen.[148]

1.1.3. Vergelijkbaarheid met niet-herstelrechtelijke interventies

De vergelijking met de rechtsprocedure brengt een aantal methodologische problemen met zich mee zoals bijvoorbeeld: de vooringenomenheid van de doorverwijzer kan leiden tot een selectieve verwijzing naar de herstelrechtelijke praktijk; het moment van erkennen van verantwoordelijkheid door de dader valt op een ander tijdstip; en *conferences*, bijvoorbeeld, vinden meestal sneller plaats na het misdrijf dan een rechtbankzitting, waardoor een tweede misdrijf als recidive kan worden geteld bij *conferences*, maar plaatsvindt voor de rechtbankzitting (en dus niet als recidive voorkomt in de cijfers) (Hayes en Daly, 2003).

---

146 Daly en collega's geven in hun rapporten wel stap voor stap weer waarom ze een bepaalde methode kiezen en hoe ze de onderzoeksinstrumenten hebben aangepast (Daly e.a., 1998; Daly, 2001a).

147 Harris e.a. (2004) beschrijven de mogelijke emotionele dynamieken die plaatsvinden binnen een *conference*. Dit is, volgens ons, één van de eerste artikelen die het proces zo grondig tracht te beschrijven.

148 Daly e.a. (1998) geven wel een goed beeld over de opzet van hun onderzoek.

Om praktijken te vergelijken werkt men soms ook met *randomised controlled trials*, waarin elke zaak binnen een experiment een gelijke kans heeft om er al dan niet aan deel te nemen (Sherman e.a., 1998:9). In Europa wordt zo een *at random* experiment vaak onmogelijk geacht omwille van ethische en wettelijke redenen (Dölling en Hartmann, 2003:209). Men stelt zich dan de vraag op grond waarvan betrokkenen kunnen worden uitgesloten van een project dat geacht wordt beter te werken dan het bestaand rechtssysteem? En als die vooronderstelling niet blijkt te kloppen, op basis waarvan heb je mensen er dan aan onderworpen?

In de *Reintegrative Shaming Experiments* (RISE in Canberra, Australië) wijst men bijvoorbeeld op de volgende ethische problemen en oplossingen ervoor (Sherman e.a., 1998). Vooreerst moet er onzekerheid zijn over de superioriteit van de ene praktijk ten aanzien van de andere (dat is net wat men wil nagaan); het project moet werken met aantallen die groot genoeg zijn om er conclusies uit te kunnen trekken (men streeft naar een voldoende groot aantal doorverwijzingen); het nieuwe project mag niet zwaarder zijn dan de bestaande praktijk (omdat de betrokkenen na deelname in Canberra geen strafblad krijgen, gaat men ervan uit dat hieraan is voldaan); en de privacy van de betrokkenen moet worden behouden (*informed consent* is een vereiste, waarbij de betrokkenen goed worden geïnformeerd over wat de procedure inhoudt en zich bovendien op elk moment kunnen terug trekken).

Wettelijk is er in de Europese, legalistische rechtssystemen de discretionnaire bevoegdheid van parketmagistraten en rechters: naargelang van de zaak en de dader bepalen zij welk antwoord het best kan worden gegeven op het misdrijf. Enerzijds beperkt dit de mogelijkheden van het opzetten van nieuwe projecten. In een willekeurige toewijzing verliezen deze magistraten de zeggingsmacht over het antwoord dat moet worden gegeven in de reactie op het delict. Kan men iemand zomaar “onderwerpen” aan een nieuw programma zonder er zeker van te zijn dat het de partijen geen kwaad berokkent? Zal en mag een magistraat ertoe bereid zijn de beslissing over welke reactie het beste is te laten afhangen van het toeval? In Angelsaksische landen lijkt hiertoe meer ruimte te bestaan dan in continentaal-Europese landen, waar de rechtsactoren een strakkere bevoegdheidsverdeling hanteren (Daly, 2001b; Vanfraechem, 2003b). Anderzijds kan die discretionnaire bevoegdheid er in de praktijk toch toe leiden dat pilootprojecten kunnen worden opgezet.

In RISE laat men het aan de politie om al dan niet door te verwijzen en bij de doorverwijzing wordt dan *at random* beslist of de zaak naar een *conference* gaat dan wel naar de rechtbank (Sherman e.a., 1998). De betrokkenen weten dus dat ze kunnen deelnemen, stemmen

hiertoe in en pas nadien wordt beslist of ze effectief zullen deelnemen aan een *conference* of niet.

Wanneer de magistraat beslist door te verwijzen naar een herstelrechtelijk programma en het project kan een hoge *caseload* niet aan, dan kan men een willekeurige toewijzing toestaan, waardoor men toch kan werken met controlegroepen. Een andere oplossing is het matchen van groepen (Kurki, 2003:297): de controlegroep wordt opgemaakt uit daders (en slachtoffers) die werden doorverwezen naar een bemiddeling- of conferencing-project, maar er uiteindelijk niet aan deelnamen. Uiteraard kunnen de redenen voor niet-deelname tot een verschil in resultaat leiden (zie bijvoorbeeld McCold en Wachtel, 1998; Kurki, 2003:299).

Soms wordt de controlegroep pas na het invoeren van het project opgesteld. In Nieuw-Zeeland bijvoorbeeld nemen alle jongeren op jeugdrechtbankniveau deel aan een *conference* en dus kan men enkel de jongeren vergelijken voor en na de invoering van *conferences* (Maxwell e.a., 2004).[149] De controlegroep wordt dan opgesteld na de invoering van FGC en bestaat uit de jongeren die voorafgaand aan de nieuwe wetgeving de jeugdrechtbankprocedure hebben doorlopen.

1.2. Generaliseerbaarheid van de resultaten

Herstelrechtelijke praktijken worden vaak toegepast voor een welbepaald soort feiten (bijvoorbeeld diefstal), waardoor men moeilijk kan nagaan in welke mate het project ook zou werken voor andere feiten. Vele projecten krijgen toegang tot de lichtere feiten: het rechtssysteem ziet er een kans in tot diversie. De opstartfase loopt soms moeilijk (zie bijvoorbeeld Dignan en Marsh, 2001) en zeker wanneer de projecten zwaardere feiten aankaarten, spendeert men veel tijd aan het motiveren van de rechtsactoren tot doorverwijzing.[150] Er is relatief weinig onderzoeksmateriaal voorhanden betreffende herstelrechtelijke praktijken voor ernstige (jeugd)delinquentie.[151] Tevens wordt zelden een onderscheid gemaakt tussen bijvoorbeeld volwassenen en jeugdige delinquenten; mannen en vrouwen; allochtonen en autochtonen.

Aangezien het om nieuwe praktijken gaat, worden zij vaak toegepast in een gecontroleerde situatie, waarbij onderzoekers de praktijk van nabij opvolgen en eventueel bijsturen (zoals

[149] Deze methode werd ook in Wagga Wagga toegepast (Moore en Forsythe, 1995).
[150] Dit is echter ook het geval wanneer men werkt met lichtere feiten wanneer men afhankelijk is van anderen om doorverwijzingen te krijgen op vrijwillige basis, zie bijvoorbeeld Hokwerda (2004).
[151] Cf. infra, 2.2. Aard van de feiten.

bijvoorbeeld in actieonderzoek het geval is).[152] Praktijkwerkers krijgen een specifieke opvolging, alsook voldoende ruimte en tijd om de praktijk degelijk uit te werken. Eens deze pilootprojecten afgelopen zijn en geïntegreerd worden in de dagelijkse praktijk, kan het moeilijk worden om voldoende tijd vrij te maken, alsook om ervoor te zorgen dat men een zelfde kwaliteit blijft afleveren. In welke mate de eventueel positieve onderzoeksresultaten nog blijven gelden nadat het pilootproject is afgelopen en de praktijk routineus wordt, valt moeilijk te zeggen (Dignan, 2005:133).

1.3. Andere knelpunten

1.3.1. Onrealistische verwachtingen

Ten aanzien van herstelrechtelijke praktijken bestaan vaak onrealistische verwachtingen. Men vergelijkt bijvoorbeeld de uitkomst van één enkele bijeenkomst met een langdurige behandeling. Dat is niet realistisch: men kan er niet van uitgaan dat een enkele ontmoeting van een paar uren een positief effect heeft op zowel het slachtoffer als de dader als eventuele steunfiguren en dat dat effect bovendien blijvend is.

1.3.2. Andere praktijken, andere evaluatiecriteria

Men moet herstelrechtelijke projecten afzetten tegenover bestaande praktijken, niet tegenover de ideale situatie, die in de praktijk nooit kan worden bereikt (McCold en Wachtel, 2002:138).[153] Herstelrechtelijke praktijken kunnen, meer nog: moeten, worden vergeleken met bestaande rehabilitatie- en bestraffingpraktijken (Dignan, 2005:132). Een moeilijkheid daarbij is dat ze gebaseerd zijn op een andere logica en dus andere evaluatiecriteria gebruiken. Proportionaliteit bijvoorbeeld is zeer belangrijk in bestraffing en wordt soms ook aangekaart in herstelrecht. Proportionaliteit krijgt echter een volledig andere invulling in het herstelrecht (het feit en de straf versus de schade en het herstel ervan).

---

[152] Cf. infra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 4.1. Actieonderzoek voor een beschrijving van deze methode. In wezen gaat het om een onderzoek dat er op gericht is een praktijk te evalueren die in volle ontwikkeling is en waarbij de onderzoeksresultaten de praktijk mee kunnen sturen in die ontwikkeling.

[153] Zoals Pascal Lamy (directeur-generaal van de World Trade Organisation) zegt: "*perfectie is de vijand van het goede*" (VRT journaal, 18.12.2005). Ook al is het niet perfect, daarom kan het nog wel goed zijn. Bovendien kan een utopie de basis zijn om een praktijk aan te toetsen en zo goed mogelijk te ontwikkelen (Walgrave, 2000a:163).

Walgrave (2006c) stelt zich dan ook de vraag in welke mate de bestaande criteria kunnen worden gebruikt voor het evalueren van herstelrecht. Walgrave (2006c) verwijst verder ook nog naar een groot verschil tussen de huidige herstelrechtelijke reactiewijzen enerzijds, en straffende of rehabilitatieve interventies anderzijds: terwijl de eerste meestal gebaseerd zijn op vrijwilligheid, is dat bij de tweede niet het geval. Wanneer men beide groepen vergelijkt, kan een *bias* in de resultaten optreden in het voordeel van de herstelrechtelijke interventies, waar de betrokkenen gemotiveerd zijn tot deelname. Onderzoek wijst immers uit dat de motivatie op zich om deel te nemen al een verschil kan maken in de uitkomst (McCold en Wachtel, 1998).

1.3.3. Vergelijkbaarheid tussen projecten

Aangezien de meeste praktijken nog volop in ontwikkeling zijn, blijft het soms onduidelijk in welke mate een term dezelfde lading dekt. *Conferencing* bijvoorbeeld behelst verschillende modellen en wordt bovendien toegepast in verschillende contexten. In overzichtsliteratuur worden de verschillende praktijken samengebracht, hoewel er grote verschillen kunnen bestaan. McCold (2003) bijvoorbeeld benoemt het Australische model van *conferencing*[154] als "*community group conferencing*" en plaatst het dan ook onder de noemer *conferencing*. Karp en Walther (2001) daarentegen benoemen "*community conferencing*" als een vorm van *panels.*[155] Op die manier ontstaat verwarring en vergelijkt men projecten onder een gelijkaardige naam die echter naar een hele andere praktijk verwijzen.

1.3.4. Kleine aantallen

Omwille van redenen die reeds zijn genoemd (nieuwe projecten, afhankelijkheid van doorverwijzers), zijn de meeste onderzoeken gebaseerd op kleine aantallen (zie bijvoorbeeld Miers e.a., 2001; Hokwerda, 2004). De kwalitatieve informatie is dan belangrijk, aangezien weinig kwantitatieve informatie kan worden verwerkt. Kwalitatieve informatie blijft soms te anekdotisch, al kan het ook diepgaande informatie bieden en wordt het belang ervan steeds vaker aangetoond.[156]

---

154 Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 2. *Conferencing* in vele varianten.
155 Cf. supra, Hoofdstuk 2. Herstelrechtelijke praktijken. 4.2. *Panels.*
156 Zie bijvoorbeeld Boeije (2005).

1.4. Conclusie

Net zoals ander evaluatieonderzoek vertonen ook de onderzoeken naar de werkbaarheid en effectiviteit van herstelrechtelijke praktijken nogal wat tekortkomingen. Voornamelijk het uitwerken van specifieke evaluatiecriteria en het vergelijken met bestaande praktijken vereist nog bijkomend werk. Niettemin wijst de stabiliteit van een aantal resultaten op enkele voorlopige algemene vaststellingen.

2. Enkele belangrijke bevindingen

Aangezien een ruime hoeveelheid onderzoek bestaat, is het onmogelijk een exhaustief overzicht te geven van alle mogelijke onderzoeken en onderzochte items. We baseren ons in de eerste plaats op een aantal teksten die reeds een overzicht bieden van meerdere onderzoeken (Braithwaite, 2002; Kurki, 2003; Latimer e.a., 2001; McCold, 2003; Schiff, 1999; Walgrave, 2006b) en vullen aan met materiaal uit concrete onderzoeken wanneer dit meer duidelijkheid kan scheppen of wanneer het belangrijke nuances aanbrengt bij algemene tendensen, alsook om te wijzen op een aantal belangrijke onderzoeksitems of tekortkomingen. De onderzoeksresultaten betreffende *conferencing* komen in een volgend deel meer uitgebreid aan bod.

Onze commentaar splitst de onderzoeksresultaten op naar topics die belangrijk zijn in het kader van ons onderzoek. Veel van de onderzoeksresultaten zijn gericht op bemiddeling en *conferencing*, die praktijken waarin slachtoffer en dader elkaar ontmoeten, al dan niet met aanwezigheid van hun steunfiguren. Deze praktijken zijn het meest geëvalueerd in een herstelrechtelijk kader. Gemeenschapsdienst, restitutie en andere worden zelden geëvalueerd vanuit een herstelrechtelijk perspectief (Schiff, 1999).

Het onderscheid tussen volwassen en minderjarige daders is niet altijd even duidelijk en dus zijn de onderstaande resultaten voor beide van toepassing. Waar mogelijk maken we toch het onderscheid, aangezien ons onderzoek zich toespitst op minderjarige daders.

2.1. Toepasbaarheid van praktijken in een herstelrechtelijk kader

Een van de grote vooroordelen ten aanzien van herstelrecht is dat het gewoon onhaalbaar zou zijn. “Men” wil straffen, dader en slachtoffer willen mekaar niet ontmoeten en dus zou herstelrecht een illusie zijn, een utopie die slechts uitzonderlijk kan worden toegepast (Maris van Sandelingenambacht, 2004). In deze paragraaf gaan we voor de in hoofdstuk 2 vernoemde

praktijken kort na of de toepasbaarheid vanuit een herstelrechtelijk perspectief inderdaad mogelijk is.[157]

(1) Herstel voor het slachtoffer

Ondanks de centrale positie die het slachtoffer bekleedt in herstelrecht, wordt slachtofferhulp zelden binnen het kader van herstelrecht besproken. Johnstone (2002) wijst erop dat de meeste daders nooit worden gevat en dat veel slachtoffers het misdrijf niet aangeven.[158] De opvang van het slachtoffer kan worden voorzien en is een eerste bekommernis, los van wat er met de dader gebeurt.

Zoals reeds gesteld[159], ligt de verhouding tussen voorstanders van herstelrecht en diensten voor slachtofferhulp soms moeilijk (Weitekamp, 2002). Soms ondersteunen deze laatsten de herstelrechtelijke praktijken, soms ook helemaal niet. Volgens Reeves en Mulley (2000:127) is slachtofferhulp "*truly restorative*", omdat

> "*The services are offered free of charge, by volunteers, it outs the concern demonstrated by society, helping to counteract the negative impact of the crime which was inflicted upon the victim intentionally*."

(2) Communicatieprocessen

Bemiddeling is een praktijk die reeds meerdere jaren bestaat.[160] Het wordt toegepast voor steeds ernstigere feiten (Umbreit, 2001), maar meestal toch nog voor lichtere feiten, zeker wanneer het minderjarige daders betreft. Daders en slachtoffers komen samen in een overleg of bemiddelen via een tussenpersoon en komen tot een overeenkomst die meestal ook wordt uitgevoerd[161] (Schiff, 1999; Kurki, 2003; McCold, 2003). In Vlaanderen, bijvoorbeeld, werden 1990 minderjarige daders doorverwezen voor bemiddeling in 2004 (OSBJ, 2004:3).

---

157 Ten dele zijn we dit reeds in het vorige hoofdstuk nagegaan, hier vullen we enkele gegevens aan. Waar we in een vorig hoofdstuk vanuit een maximalistisch perspectief op herstelrecht meerdere praktijken hebben weergegeven, gaan we hier na of die praktijken inderdaad vanuit een herstelrechtelijk perspectief worden toegepast.

158 Ook wanneer slachtoffers de feiten niet aangeven, kunnen zij steun van slachtofferhulp nodig hebben.

159 Cf. supra, Hoofdstuk 1. Herstelrecht 1.2. Verklaringen van recente opkomst.

160 Eén van de eerste projecten zou zijn gestart in 1974 (cf. supra, Hoofdstuk 2. 2.1. Slachtoffer-dader bemiddeling).

161 Het bereiken van de overeenkomst is één maatstaf voor het nagaan van de toepasbaarheid van deze praktijken. Het communicatieproces op zich heeft echter ok zijn belang: wanneer men geen (geschreven) overeenkomst bereikt, kan het overleg toch zijn nut hebben gehad.

In *conferences* komen daders en slachtoffers samen met hun achterban. Deze praktijk wordt toegepast in steeds meer landen en evaluaties tonen aan dat de betrokkenen elkaar ontmoeten en tot een overeenkomst komen (McCold, 2003).[162]

Circles komen voornamelijk in de Yukon (Canada) voor en betrekken de ruimere gemeenschap in het overleg. Evaluaties blijven eerder beperkt tot beschrijvingen en anekdotische voorbeelden van succes (Kurki, 2003:303), maar tonen aan dat de praktijk kan werken als de gemeenschap erachter staat en de traditie heeft om op zulk een manier om te gaan met delicten (Marshall, 1999). Vooral voor het slachtoffer zou het dan tot positieve resultaten leiden (Immarigeon, 1999; Griffiths en Belleau, 1999).

De bereidheid van slachtoffers om hun dader in een bemiddeling of *conference* te ontmoeten varieert van 20 tot 80%, vaak afhankelijk van de manier waarop de voorbereiding gebeurt, alsook van de ernst en de aard van de feiten. De vrijwilligheid van deelname is belangrijk, aangezien het overleg dan op een constructieve wijze kan gebeuren. Slachtoffers lijken vaker vrijwillig deel te nemen aan bemiddeling dan daders (Umbreit en Coates, geciteerd in Immarigeon, 1999:311). Dit hangt allicht samen met het feit dat de daders weten dat er sowieso een reactie zal volgen. Zij nemen dan deel op zogenaamde vrijwillige basis, maar die wordt relatief als ze een keuze moeten maken tot deelname, terwijl ze weten dat bij niet-deelname de rechtsprocedure verder loopt.[163]

De bereidheid tot deelname van de slachtoffers ligt vaak hoger wanneer het jongere daders betreft (Walgrave, 2006b). Slachtoffers geven verschillende motivaties aan waarom ze deelnemen, zoals de dader confronteren met zijn verantwoordelijkheid, een positieve invloed hebben op de dader en compensatie ontvangen (Aertsen en Peters, 1998). Redenen voor niet-deelname behelzen onder andere de angst om de dader te ontmoeten, bang zijn om de eigen controle te verliezen, of er gewoonweg geen tijd voor vrij willen maken.[164] Een principiële weigering is eerder uitzonderlijk. Maxwell en Morris (1994)[165] bijvoorbeeld tonen aan dat slechts 4% van de slachtoffers principieel weigert deel te nemen aan een *conference*.[166]

Slachtoffers van gewelddadige persoonsdelicten staan eveneens open voor een gesprek met de dader. Onderzoek in Canada, bijvoorbeeld, duidde aan dat 17 van de 28 bevraagde

---

[162] In deel 2 gaan we dieper in op *conferencing*, dus de bespreking blijft hier eerder beperkt.

[163] Vrijwilligheid is altijd relatief in die zin dat men kiest tussen opties (John Blad, persoonlijke communicatie, 19.04.2006): wanneer men niet voor de ene optie kiest, volgt daaruit een andere optie.

[164] Dit laatste is voornamelijk het geval wanneer het minder ernstige feiten betreft.

[165] In latere artikels geven de auteurs aan dat het gaat om 6% (Morris en Maxwell, 2000:211).

[166] Zie ook McCold (2003:83).

slachtoffers open stond voor een ontmoeting van de dader. Vijf slachtoffers stonden hier helemaal niet voor open en wilden de dader nooit meer ontmoeten (Gustafson, 2005:197).

Daders zijn bereid om hun slachtoffers te ontmoeten, al is hun motivatie tot deelname aan dergelijke processen niet steeds even duidelijk, zeker niet wanneer er gerechtelijke consequenties aan vast hangen (Walgrave, 2006b). Sommige daders zien het als een opportuniteit om hun spijt uit te drukken, een verontschuldiging aan te bieden of een relatie te herstellen. Anderen nemen deel omdat ze denken dat het hun zaak in de rechtbank kan vooruit helpen of omdat ze zo aan werk kunnen geraken. Daders hebben soms het gevoel onder druk te staan om deel te nemen, wat zou kunnen leiden tot een passievere participatie in de bemiddeling (Schiff, 1999:329-330).

Evaluatieonderzoek toont dus aan dat dader en slachtoffer elkaar kunnen ontmoeten, al is dit zeker niet steeds het geval voor iedereen. De deelname lijkt te worden beïnvloed door de aard van het misdrijf, de relatie tussen de betrokkenen en de leeftijd van de dader. Er is echter geen duidelijk verband tussen het (komen tot) overleg enerzijds, en het bereiken en uitvoeren van een overeenkomst anderzijds (McCold, 2003:92). Evenmin is er een duidelijk verband tussen de aard van de relatie tussen dader en slachtoffer, en het uitvoeren van de overeenkomst (Schiff, 1999:331).

(3) Herstelrechtelijke sancties

Restitutie gaat om materieel herstel van de schade door de dader. Het kan worden opgelegd, maar het kan ook de uitkomst zijn van een overleg tussen dader en slachtoffer.[167] Restitutie kan door de dader worden opgevat als een straf, zeker wanneer hij ervoor moet werken. Sommige daders zien het als een alternatief voor opsluiting (Schiff, 1999:338).

Restitutie door de dader biedt niet altijd voldoende schadevergoeding, omdat daders vaak onvoldoende financiële middelen hebben (Stookey, 1977:23). Toch blijken slachtoffers schadevergoeding door de dader te prefereren, ook al houdt dit in dat ze niet helemaal zullen worden vergoed (Maguire en Shapland, 1997:219). Het hen aangedane onrecht wordt door het gebaar immers erkend (Johnstone, 2002:80).

[167] Cf. supra, Hoofdstuk 2. Herstelrechtelijke praktijken.

Daders van hun kant vinden het kunnen uitleggen wat is gebeurd belangrijker dan het komen tot een overeenkomst over restitutie (Kurki, 2003:295). Restitutie wordt in de context van herstelrecht belangrijk geacht omwille van de symboliek van het gebaar van de dader. Johnstone (2002:77) geeft aan dat de dader moet worden overtuigd om de schade te herstellen, wat inhoudt dat ze iets doen

> "*to help restore the victim's sense of order and personal power, as well as attempt to make good the material damage caused.*"

Gemeenschapsdienst krijgt - voor jongeren - steeds vaker een wettelijk kader (Schelkens, 1998). Het wordt toegepast voor jongeren vanaf 12 jaar en wettelijk worden geen limieten beschreven betreffende de aard van het delict. Hoewel de jongere voor zijn verantwoordelijkheid wordt gesteld, wordt het in Europa meestal toegepast in een jeugdbeschermingkader (Schelkens, 1998:178).[168]

De herstelrechtelijke dimensies van de gemeenschapsdienst worden zelden als dusdanig onderzocht (Schiff, 1999).[169] De auteur stelt vast dat de uitvoering van de gemeenschapsdienst varieert van 70 tot 90%. De meeste daders zien het als een ernstige sanctie, leren iets nuttig bij en vinden dat het bijdraagt tot de gemeenschap. Ook Goedseels (2002a) komt tot de vaststelling dat jongeren die een gemeenschapsdienst krijgen opgelegd het voor een stuk zien als een herstel aan de gemeenschap, maar ook als straf.

(4) Herstel en rehabilitatie

Leerprojecten worden meestal ingericht met het oog op beïnvloeding van de dader. Nuytiens e.a. (2002:147)[170] zijn nagegaan in welke mate er herstelrechtelijke aspecten aan verbonden kunnen worden. Volgens hen kan dat door het thema slachtofferschap te bespreken en door via het leerproject bijvoorbeeld de jongere voor te bereiden op een bemiddeling.

Panels bestaan in verschillende vormen en zijn gericht op probatie en het betrekken van de gemeenschap, maar ijveren soms ook voor de aanwezigheid van het slachtoffer. Een aantal projecten is gericht op delicten zonder directe slachtoffers, zoals urineren in het openbaar.

---

168 Schelkens (1998) bestudeerde de wetgeving betreffende bemiddeling en gemeenschapsdienst in de Europese Unie (uitgezonderd Griekenland), Noorwegen en Zwitserland. In Vlaanderen, bijvoorbeeld, werden in 2004 935 jongeren voor gemeenschapsdienst aangemeld (OSBJ, 2004:3).

169 Cf. supra, Hoofdstuk 2. Herstelrechtelijke praktijken.

170 In 2004 werden 780 daders in Vlaanderen aangemeld voor een leerproject (OSBJ, 2004).

Andere projecten slagen er slechts beperkt in om slachtoffers aanwezig te stellen (Kurki, 2003) en men kan zich de vraag stellen in welke mate men dan herstelgericht werkt. Het herstel van de gemeenschap en reïntegratie van de dader kunnen worden bewerkstelligd, maar kritieken duiden erop dat de vrijwilligers die zetelen in de *panels* geen afspiegeling zijn van de lokale gemeenschap en dat ze de daders soms aanspreken op een negatieve manier – wat de twee vernoemde doelen van herstel en reïntegratie zou belemmeren (Karp en Walther, 2001).

2.2. Aard van de feiten

(1) Diverse praktijken

Slachtofferhulp biedt in België hulp aan bij persoonlijke delicten. Men houdt er rekening mee dat een op het eerste gezicht vrij licht delict, voor de persoon in kwestie zware gevolgen kan hebben.[171] Compensatie wordt voornamelijk voorbehouden voor de meest ernstige feiten, waarbij de slachtoffers een aanvraag moeten indienen bij het Fonds voor Hulp aan Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden.[172]

De *Vermont reparation board* geldt als een diversiemaatregel voor minder ernstige feiten, zoals het bezit van gestolen goederen, winkeldiefstal, fraude met kredietkaarten en het ongepast doen afgaan van een alarm. Het project ontstond dan ook toen bleek dat de burgers zich positief uitlieten over alternatieve sancties voor minder ernstige feiten (Sinkinson en Broderick, 1998).[173]

Jongeren worden in Vlaanderen naar leerprojecten doorverwezen voornamelijk omwille van vermogensdelicten (54.8%), delicten tegen personen (25,4%) en drugsdelicten (13%) (OSBJ, 2004:7).

Geudens (1995) bestudeerde betreffende gemeenschapsdienst de gerechtelijke dossiers in negen Belgische arrondissementen.[174] In drie op vijf van de meest ernstige delicten[175] gaat het

---

171 Alain Rogiers, Dienst slachtofferhulp Brussel, persoonlijke communicatie, 2000.

172 Wet van 1 augustus 1985 houdende fiscale en andere bepalingen, 1985-08-01/30. Commissie voor hulp aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden, *Verslag over de werkzaamheden (2000-2001)*, http://www.just.fgov.be/nl_htm/informatie/htm_justitie_atotz/jaarverslag_hulp_slachtoffers.pdf (download 22.03.2006).

173 In België bestaat een dergelijk project niet, daarom halen we Amerikaanse onderzoeksresultaten aan.

174 Bruxelles, Nivelles, Charleroi, Liège, Antwerpen, Gent, Dendermonde, Mechelen en Brugge (Geudens, 1995:3-4).

175 De ernst van de feiten wordt weergegeven door de ernstscore die criminologiestudenten aan de feiten toekennen (Geudens, 1995:24). Ze gaat na voor welk pakket van delicten de dader wordt doorverwezen en haalt daar het meest ernstige feit uit (1995:31).

om vermogensdelicten, in één op vier om fysieke agressie. Zowat tien jaar later gaat het om gelijkaardige feiten in Vlaanderen: vermogensdelicten enerzijds (69.2%), delicten tegen personen anderzijds (16.6%). Drugsdelicten zijn de reden voor doorverwijzing van 8.3% van de jongeren (OSBJ, 2004:7).

(2) Communicatieprocessen

Hoewel praktijken zoals bemiddeling en *conferencing* vaak worden gebruikt als diversiemaatregel voor lichtere feiten, worden ze ook toegepast voor zwaardere feiten. De meeste evaluaties van bemiddeling betreffen echter projecten die worden toegepast voor lichtere feiten (Schiff, 1999). Projecten met zwaardere feiten worden eerder anekdotisch beschreven (zie bijvoorbeeld Gustafson, 2005; Kearney, 2005), wellicht omdat er minder gegevens over te vinden zijn, gezien het geringere aantal (Umbreit, 1999; Umbreit e.a., 2003). Er is wat meer informatie beschikbaar over zaken van huiselijk geweld (*domestic violence*): bemiddeling blijkt daarvoor in het algemeen te kunnen werken en kan ertoe leiden dat het geweld stopt. Men dient hierbij uiteraard zeer voorzichtig te werk te gaan omdat het gaat om complexe dossiers en machtsonevenwichten tussen partners bestaan (zie bijvoorbeeld Glaeser, 2004; Strang en Braithwaite, 2002).

Corrado e.a. (2003) gaan na in welke mate bestaande bemiddelingprogramma's en een conferencing-programma in theorie zouden kunnen worden toegepast voor ernstige jeugddelinquentie. Ondanks het feit dat een aantal elementen in rekening moet worden gebracht betreffende de achtergrond van jeugddelinquenten die meerdere misdrijven hebben gepleegd (bijvoorbeeld alcohol- en drugmisbruik, moeilijke familiesituatie en problemen op school), concluderen zij dat er geen principiële reden bestaat waarom herstelrechtelijke interventies niet voor hen kunnen worden toegepast, al zal het geen oplossing zijn voor alle ernstige jeugddelinquentie.

Volgens Umbreit e.a. (2003) is een project in Anchorage, Verenigde Staten het enige gekend programma dat werkt met jongeren in zware geweldszaken, namelijk doodslag, poging tot moord en inbraak (Flaten, 1996).[176] We gaan ervan uit dat Umbreit en collega's het enkel hebben over bemiddeling, aangezien – zoals uit een volgend hoofdstuk duidelijk zal

[176] Flaten (1996) beschrijft een onderzoek op zeven bemiddelingen die plaatsvonden met jongeren die in een jeugdgevangenis verblijven. De laatste zaak betreft een inbraak waarbij een sneeuwruimer werd gestolen. Het is ons onduidelijk waarom dit wordt benoemd als "*a serious offence*", zeker wanneer het in de bespreking op gelijke hoogte wordt geplaatst met pogingen tot doodslag.

blijken – *conferences* in Nieuw-Zeeland worden toegepast voor de zwaarste feiten, waarbij alleen moord en doodslag worden uitgesloten (Maxwell en Morris, 1996).[177]

In Vlaanderen werd in 2004 zowat een kwart van de jongeren doorverwezen naar bemiddeling omwille van slagen en verwondingen (469 jongeren). De vermogensdelicten komen het vaakst voor (69,3%) (OSBJ, 2004:7).

In een *conferencing*-project in Bethlehem, Pennsylvania (Verenigde Staten) zijn minder slachtoffers bereid deel te nemen aan *conferences* wanneer het gaat om geweldsmisdrijven dan wanneer het gaat om eigendomsdelicten (43 t.o.v. 88%), terwijl de bereidheid tot deelname voor daders zowat gelijk bleef ongeacht het type delict (85-75%) (McCold en Wachtel, 1998:23,38).[178] Ander onderzoek duidt aan dat de bereidheid tot deelname alsook de kans dat een overeenkomst wordt bereikt groter is wanneer het gaat om geweldsmisdrijven, maar dat de overeenkomst dan minder vaak wordt uitgevoerd (Felstiner en Williams (1980), geciteerd in McCold, 2003:89).

De meeste programma's voor ernstige feiten gepleegd door volwassen daders vinden volgens Corrado e.a. (2003:18) plaats nadat de dader reeds een gevangenisstraf heeft gekregen. Een project in Canada laat de communicatie tussen dader en slachtoffer plaatsvinden voor een rechter uitspraak heeft gedaan over de straf (Rugge en Cornier, 2005). Criteria voor deelname zijn: het gaat om een ernstig feit (gevangenisstraf van minimum twee jaar); minimaal één slachtoffer wil deelnemen; de beschuldigde erkent zijn verantwoordelijkheid (heeft schuld bekend) en wil de schade goedmaken. De onderzoekers stellen vast dat het gaat om ernstige feiten, maar daarom nog niet om ernstige delinquenten: zowat de helft zijn "*first-time offenders*". Een directe ontmoeting (bemiddeling of *conference*) vindt plaats in 58% van de gevallen. Zowel daders als slachtoffers zijn er tevreden over. Vooraf niet weten wat ervan te verwachten, halen ze aan als het moeilijkste aspect van het proces.

Umbreit, Brown, Coates en Vos voerden vanaf 1998 een uitgebreide studie uit over verschillende programma's met volwassen daders in de Verenigde Staten. Alle slachtoffers waren zeer tevreden met het proces, alsook de meeste daders (81% zeer tevreden, 19% "*somewhat satisfied*") (Umbreit e.a., 2003:138).

Ook in België wordt bemiddeling voor volwassenen toegepast voor uiteenlopende misdrijven, gaande van schadebemiddeling op politieniveau, over herstelbemiddeling, tot bemiddeling in de strafuitvoeringsfase (Aertsen, 2004; Suggnomè, 2004).

---

[177] Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 1. *Family Group Conferences* in Nieuw-Zeeland.

[178] De uiteindelijke deelname ligt een stuk lager wat de interne validiteit van de gegevens bemoeilijkt.

McCold (2003:105) concludeert dat er geen intrinsieke limiet is op het type delict waarvoor een herstelrechtelijke praktijk kan worden toegepast. Umbreit e.a. (2003) vinden het duidelijk dat herstelrecht kan worden toegepast in bepaalde zaken van zware geweldsmisdrijven, voornamelijk door middel van bemiddeling en dialoog.

De aanvaardbaarheid voor meer ernstige feiten lijkt samen te gaan met de fase van de procedure waarin de zaak zich bevindt. Voor lichtere feiten worden herstelrechtelijke interventies makkelijker aanvaard. Voor de meer ernstige feiten, zoals de zaken die Umbreit heeft bestudeerd (zware geweldszaken, doodslag), lijkt men te opteren voor toepassing van het herstelrecht na een gerechtelijke beslissing.

2.3. Tevredenheid van de betrokken partijen

Aangezien de betrokkenen, voornamelijk slachtoffer en dader, in het centrum van de reactie worden geplaatst, wordt hun tevredenheid over het proces belangrijk geacht (cf. supra, 1.1.1. Evaluatiecriteria). Men gaat de tevredenheid na op verschillende vlakken: het proces, de uitkomst en de gehele procedure.

(1) Diverse praktijken

Smith en Hillenbrand (1997:246) stellen dat de restitutie het slachtoffer kan helpen "*to make the victim whole again*". Slachtoffers lijken, volgens de auteurs, meer tevreden te zijn wanneer de schade volledig terugbetaald werd en wanneer ze op de hoogte werden gesteld van wat ze van de schadevergoeding konden verwachten.

Delens-Ravier (2003:152) stelt dat jongeren de gemeenschapsdienst een positieve ervaring vinden, die tot persoonlijke tevredenheid leidt. Jongeren zien de gemeenschapsdienst als nuttiger dan een plaatsing (Goedseels, 2002a:84). Goedseels (2002a) vermeldt andere onderzoeken waaruit zou blijken dat tot 90% van de jongeren zich positief uitlaat over de gemeenschapsdienst.

Studies van *panels* tonen aan dat slachtoffers na de ontmoeting minder kwaad en bang zijn, en dat de daders de gevolgen van de misdrijven beter begrijpen (Van Ness en Strong, 2002, 66-68).

(2) Communicatieprocessen

Tevredenheid wordt vaak als maatstaf genomen voor het herstel van de schade. In het algemeen stellen Umbreit e.a. (2003) dat een 40-tal studies in Europa en de Verenigde Staten over bemiddeling in eigendoms- en lichtere geweldsmisdrijven duiden op tevredenheid met de procedure. Partijen lijken meer tevreden te zijn over bemiddeling en *conferencing* dan over het traditionele rechtssysteem (Immarigeon 1999:310 e.v.; McCold, 2003).

Strang (2002) duidt erop dat slachtoffers meerdere aspecten belangrijk vinden, zoals bijvoorbeeld materieel herstel, maar ook hun zeg kunnen doen.[179] Wat betreft bemiddeling is de ontmoeting met de dader op zich belangrijk, alsook restitutie ontvangen voor de schade en het gevoel hebben dat de dader spijt heeft. Voornamelijk de attitude van het slachtoffer ten aanzien van de bemiddelaar, de eerlijkheid van de overeenkomst en het belang de dader te kunnen ontmoeten, hangen samen met de tevredenheid van slachtoffers (Umbreit e.a., 2001:131).

Slachtoffers zijn vaak tevreden met zowel het proces als de uitkomst van de bemiddeling, ook wanneer het gaat om ernstige feiten (Umbreit e.a., 2001).[180] Onderzoek in het Verenigd Koninkrijk duidt aan dat slachtoffers meer tevreden zijn over directe dan over indirecte bemiddeling (Umbreit e.a., 2000).

In het algemeen stelt men vast dat de slachtoffers meer tevreden zijn met een herstelrechtelijk proces dan met een traditionele procedure (Immarigeon 1999:310 e.v.; McCold, 2003). Dit kan samenhangen met het feit dat ze vrijwillig hebben gekozen om deel te nemen aan de herstelrechtelijke praktijk, terwijl dat voor een gerechtelijke procedure niet zo is (Walgrave, 2006c). Het belang van de vrijwilligheid zou kunnen blijken in Nieuw-Zeeland. Daar wordt voor elke jongere op jeugdrechtbankniveau een *conference* georganiseerd en hebben slachtoffers dus geen keuze over het al dan niet plaatsvinden van de *conference*. Ze hebben uiteraard wel de keuze al dan niet aanwezig te zijn op de *conference*. In Nieuw-Zeeland bleek dan ook dat, voornamelijk in de beginperiode, slachtoffers zich soms slechter voelden dan voor de *conference* (Maxwell en Morris, 1994).

In vergelijking met de daders en andere participanten lijken de slachtoffers over het algemeen minder tevreden te zijn (Braithwaite, 2002:47). De relatieve ontevredenheid hangt samen met de tijd die men in de bemiddeling moet steken, het uitstel van de procedure en het

[179] Cf. supra, Hoofdstuk 1. 4.1. Het slachtoffer.
[180] Zie ook bijvoorbeeld Rugge en Cornier (2005:274).

gebrek aan follow-up (Umbreit e.a., 2001:131). De ontevredenheid lijkt ons in zekere mate logisch: zelfs als herstelrechtelijke maatregelen beter werken, dan nog heeft het slachtoffer een misdrijf meegemaakt en heeft hij daar sowieso negatieve gevolgen van ondervonden. Deze negatieve ervaringen kunnen zelden of nooit helemaal worden weggewerkt, ongeacht de reactie die erop volgt.

Toch blijft ook voor slachtoffers de eindbalans positief: de onderzoeksresultaten laten zien dat slachtoffers desgevallend opnieuw zouden deelnemen aan een *conference* en dat ze vinden dat het aan alle slachtoffers moet worden aangeboden (Strang, 2002; McCold, 2003). Slachtoffers lijken dus te beseffen dat volledig herstel niet altijd mogelijk is, maar zijn toch relatief tevreden met de procedure op zich.

Er zijn toch enkele voorwaarden. De literatuur wijst bijvoorbeeld uit dat de praktijken er werkelijk op gericht moeten zijn slachtoffers te betrekken als een evenwaardige partner en niet enkel ingeschakeld mogen worden om een invloed uit te oefenen op de dader. Zoniet riskeren slachtoffers ontevreden te zijn met het proces en, meer nog, zich nog slechter te voelen na een bemiddeling of *conference* (Braithwaite, 2002:49; Maxwell en Morris, 1996; Strang, 2004). Strang (2002) vindt in haar onderzoek dat voornamelijk slachtoffers die naar een *conference* werden doorverwezen, maar uiteindelijk geen *conference* hadden, het minst tevreden zijn met de procedure.[181] Ook de mate waarin de afspraken daadwerkelijk worden uitgevoerd heeft een invloed op de tevredenheid (voor een overzicht, zie Braithwaite, 2002:52).

De meeste onderzoeksresultaten betreffen slachtoffers die aanwezig zijn op de *conference*. Niet-aanwezige slachtoffers worden minder vaak bevraagd. In South Australia heeft men hen bevraagd, maar met een kortere vragenlijst en telefonisch in plaats van *face-to-face* (Venables, 2000).

Daders zijn in het algemeen tevreden over de bemiddeling, al vinden ze dat ze soms te weinig input hebben. De meeste daders zijn ook tevreden over de bereikte overeenkomst. Het is vaak moeilijk het onderscheid te maken tussen de tevredenheid over het proces en de tevredenheid met de inhoud van de overeenkomst (Schiff, 1999:330-331). In de praktijk hangen beide allicht erg nauw samen. Braithwaite (2002:54-55) toont met zijn overzicht aan hoe daders tevreden zijn over de bemiddeling of *conference*, zeker wanneer het wordt vergeleken met de rechtbankprocedure. Hij wijst erop dat de tevredenheid samenhangt met de perceptie van de reactie als fair (procedurele rechtvaardigheid).

[181] In de opzet van de ReIntegrative Shaming Experiments worden de zaken immers slechts definitief aan een *conference* toegewezen nadat de partijen hebben toegestemd tot deelname.

Voor de daders lijkt volgens Morris en Maxwell (1998) de strengheid van de sancties doorslaggevend te zijn: hoe strenger de sancties, hoe minder tevreden de jonge daders en ouders zijn. Om daarover te oordelen, vergelijken ze deels met andere daders en deels hanteren ze een eigen subjectief gevoel over wat een gepaste straf is.

Het tevredenheidsonderzoek lijkt zich voornamelijk te focussen op slachtoffers en minder op daders. Dit kan samenhangen met het feit dat men ervan uitgaat dat herstelrechtelijke maatregelen voornamelijk gericht zijn op herstel voor het slachtoffer en het opnemen van de verantwoordelijkheid door de dader en dan wordt de tevredenheid van de dader secundair in overweging genomen.[182]

2.4. Procedurele rechtvaardigheid

Het begrip "*procedurele rechtvaardigheid*" houdt in dat men de procedure en het verloop ervan rechtvaardig vindt (Tyler, 1988, 2005). Het onderzoek van Tyler heeft het begrip naar voren gebracht als een cruciale variabele in de ervaring van rechtsonderhorigen in hun contacten met politie en het rechtssysteem. Dat blijkt ook te gelden voor de ervaringen met herstelrecht. Procedurele rechtvaardigheid hangt nauw samen met tevredenheid: indien men vindt dat de procedure eerlijk is verlopen, is men vaak meer tevreden over het proces (zie bijvoorbeeld McCold en Wachtel, 2002:128). De procedurele rechtvaardigheid is een criterium dat voornamelijk terugkomt in de evaluaties betreffende *conferences*.

McCold en Wachtel (2002:133) wijzen op een positief verband tussen de tevredenheid van het slachtoffer, enerzijds, en het gevoel van de dader eerlijk te zijn behandeld, anderzijds. Sherman e.a. (2003) stellen dat de kwaliteit van het beslissingsproces meer invloed heeft op recidive dan de inhoud van die beslissingen. Wanneer daders het gevoel hebben dat de beslissingen legitiem zijn, zullen ze zich er eerder aan houden.

Morris en Maxwell (2001b) vermelden dat het voor jongeren belangrijk is dat ze de indruk hebben hun zeg te kunnen doen, ongeacht of ze echt een invloed hebben op de overeenkomst. Voor slachtoffers daarentegen kan het leiden tot negatieve gevoelens wanneer ze zich wel kunnen uitspreken maar dit geen impact heeft op de overeenkomst (Morris e.a., 1993). Volgens Morris en Maxwell (2001b) hangt dit samen met het feit dat het onderzoek van Tyler verwijst naar autoritatief opgelegde beslissingen door rechters, terwijl in *conferences* in prin-

[182] Cf. supra, Hoofdstuk 1. 4. Sleutelfiguren in herstelrecht.

cipe naar consensus wordt gestreefd. Dan is het wellicht belangrijker zijn mening ook effectief terug te vinden in het eindresultaat. Volgens ons komt daarbij dat daders allicht weten dat er sowieso een gerechtelijke beslissing zal volgen en dat het al een pluspunt is dat ze voluit hun mening kunnen zeggen. Slachtoffers daarentegen verwachten dat wanneer ze worden gehoord, daar ook rekening mee wordt gehouden.[183]

2.5. Recidive

Hoewel het voorkomen van recidive niet de eerste bekommernis is in het herstelrecht, zouden de resultaten daaromtrent minstens niet slechter mogen zijn dan de bestaande afhandelingmodaliteiten.[184] Voor slachtoffers en voor de samenleving is het voorkomen van recidive immers van belang.

(1) Diverse praktijken

Restitutie lijkt tot een vermindering in recidive te leiden - al is het niet altijd duidelijk of het restitutieprogramma zelf de oorzaak is van de vermindering - voornamelijk wanneer de dader op een directe manier verantwoordelijk wordt gesteld en begeleid wordt bij de uitvoering ervan. Elementen die de vermindering van recidive bekrachtigen, omvatten het effectief uitvoeren van de restitutie; de sanctie niet als te streng beschouwen; de dader die zichzelf als een goede burger beschouwt; en de dader die werk heeft of naar school gaat (Schiff, 1999:339 e.v.).

Sommige onderzoeken betreffende gemeenschapsdienst duiden een reductie in recidive aan, ander onderzoek doet dat niet (Schiff, 1999:343). Gemeenschapsdienst voor jongeren kan volgens Geudens (1998)[185] leiden tot een vermindering van recidive, al is de oorzaak ervan niet altijd even duidelijk. Het positieve effect kan volgens haar samenhangen met de intensiteit van de opvolging van de jongeren.

---

183 Vergelijk met de *Victim Impact Statements*: men kan zijn zeg doen in de rechtbank, maar wanneer daar geen rekening mee wordt gehouden, leidt het tot nog meer ontevredenheid (Giliberti, 1991; Erez, 2000).

184 Cf. supra, 1.1.1. Evaluatiecriteria.

185 Haar onderzoek beperkt zich tot de periode van 18 maanden na de gemeenschapsdienst, alsook tot gekende feiten.

(2) Communicatieprocessen

Volgens Schiff (1999:333) wijst het bestaande onderzoek betreffende bemiddeling op een verminderde recidive in vergelijking met daders die naar de rechtbank worden gestuurd. Umbreit e.a. (2001) vermelden acht studies die de recidive van jonge delinquenten nagaan. Het gaat zowel om ernstige als minder ernstige feiten. Zij concluderen (2001:136) dat "*Though inconclusive, these results are encouraging.*"

Volgens Dölling en Hartmann (2003) kan de bemiddeling voor minderjarigen in Munich en Landshut een positief effect hebben betreffende recidive. Omwille van de methodologische moeilijkheden, stellen ze voorzichtiger dat het in alle geval niet leidt tot slechtere resultaten dan het bestaande rechtssysteem.

Een metastudie over recidiveonderzoek bij bemiddeling en *conferencing* komt tot de conclusie dat herstelrechtelijke programma's in het algemeen tot een vermindering in recidive leiden, wanneer de praktijken goed worden geïmplementeerd. De resultaten lopen uiteen naargelang het concrete programma, wat onder andere samenhangt met de duur van de follow-up periode (Restorative Justice Consortium, 2006). Latimer e.a. (2001) concluderen uit hun metastudie van 27 bemiddelingsprojecten en 8 conferencing-projecten in Noord-Amerika dat in 72% van de projecten een lagere recidive werd vastgesteld in vergelijking met niet-herstelrechtelijke praktijken.

Voor McCold (2003:104) leidt herstelrecht tot grotere reductie van misdrijven wanneer het gaat om ernstige misdrijven eerder dan lichtere feiten, persoons- eerder dan eigendomsmisdrijven, en misdrijven waarbij het gaat om een persoonlijk slachtoffer (zie ook Braithwaite, 2002:40,62). De onderzoeksresultaten in verband met recidive zijn niet altijd eenduidig, maar zouden alleszins niet slechter zijn dan na de traditionele rechtsprocedure (McCold, 2003:96). Wat betreft *conferencing* komen bijvoorbeeld Sherman e.a. (2000) en Hayes en Daly (2003, 2004) tot meer genuanceerde bevindingen, waar we later op terug komen.[186]

Men moet realistisch blijven: een herstelrechtelijk proces is slechts een momentopname en men kan niet verwachten dat een bijeenkomst van enkele uren een blijvend effect heeft op een proces dat vaak al jaren aan de gang is (vergelijk Corrado e.a., 2003: de achtergrond van zwaardere jeugddelinquenten betreft allerhande problematieken zoals problemen op school, in de thuissituatie, drug- en alcoholmisbruik). Wel kan een bemiddeling of *conference*, bijvoor-

[186] Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 3.7. Recidive.

beeld, een hefboomfunctie hebben waarbij de jongere en zijn familie het probleem erkennen en bereid zijn er iets aan te doen. Op die manier kan de overeenkomst bijvoorbeeld een behandeling behelzen of andere vormen van opvolging voorzien.

3. Uitdagingen voor verder onderzoek

Vooreerst blijft een probleem de beschikbaarheid van data: projecten verzamelen soms wel data, maar vaak meer voor eigen gebruik dan voor wetenschappelijke doeleinden. Bovendien laat de vergelijkbaarheid vaak te wensen over. Vaak ontbreken data over de opvolging van bijvoorbeeld de uitvoering van de overeenkomst of het verder afhandelen van de zaak door de rechtbank (Maxwell, 2005).[187]

Naast wat we al wel weten over herstelrechtelijke maatregelen, blijven er natuurlijk nog veel elementen waar we geen antwoord op weten.

Kurki (2003) vermeldt de herstelrechtelijke kwaliteiten alsook hun effect: wat is het voorwerp van het herstel? En hoe kan het worden geïmplementeerd? Wat maakt dat bemiddeling erin slaagt de schade te herstellen? Wat is de relatie van herstel tot tevredenheid? Wanneer spreekt men van een succes? Welke kwaliteiten van het proces spelen hierbij een rol?

Er is weinig geweten over wat precies gebeurt in een bemiddeling of *conference*: hoe gaan partijen met mekaar om? Wat maakt dat "het werkt"? Aan welke voorwaarden moet zijn voldaan opdat de partijen er iets aan hebben? De theorie van *reintegrative shaming* (Braithwaite, 1989) biedt een eerste verklaring, maar blijft voornamelijk beperkt tot de dader. Harris e.a. (2004) hebben hierop voort gewerkt en geven een aantal dynamieken aan die van tel kunnen zijn.[188] De kwaliteit van de follow-up na de bijeenkomst kan daarbij meer in rekening worden gebracht.

Evaluaties blijven vaak beperkt tot resultaten op korte termijn, maar wat zijn de effecten op lange termijn? Maxwell e.a. (2004)[189] gingen na welke factoren een invloed hebben op recidive en komen tot de conclusie dat een "goede" *conference* een invloed heeft, maar dat andere factoren zeker in rekening moeten worden gebracht.[190] Heeft een eventueel aanslui-

---

187 Dit is een probleem waar we ook in ons onderzoek op gebotst zijn (cf. infra Deel 3. Hoofdstuk 1. Onderzoeksmethodologie).

188 Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 4. Verklaringen van het herstelrechtelijke proces dat in *conferences* plaatsvindt.

189 Voor zover wij weten is dit het enige onderzoek waarin jongeren op zulk een systematische wijze gedurende een langere periode werden gevolgd.

190 Cf. infra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.7. Recidive.

tende behandeling een effect (Walgrave, 2006c)? Ook voor slachtoffers kan bijvoorbeeld de tevredenheid na langere tijd worden nagegaan: zijn zij ook later nog tevreden met de resultaten? Ze worden bevraagd na de bemiddeling of *conference* en zijn vaak tevreden met het resultaat, maar wat als de overeenkomst niet (goed) wordt uitgevoerd?

Immarigeon (1999) vindt dat meer onderzoek moet gebeuren naar de motivatie van de daders tot deelname aan bemiddeling en *conferencing*, alsook in welke mate die processen kunnen worden gehouden met specifieke daders.

We hebben aangegeven dat slachtoffers die ervoor kiezen niet aanwezig te zijn op de *conference* slechts zelden worden bevraagd. Toch zou ook van hen interessante informatie kunnen worden bekomen: waarom wensen ze niet deel te nemen? Zouden ze deelnemen mocht het zich opnieuw voordoen? Hoe staan ze tegenover het feit dat ze werden gevraagd deel te nemen? Heeft dat tot secundaire victimisering geleid?

In herstelrecht wordt de gemeenschap aangehaald als een belangrijke partner[191], maar de effecten van herstelrechtelijke interventies op de gemeenschap worden zelden onderzocht (Kurki, 2003:308). Dit hangt allicht samen met het feit dat 'de gemeenschap' moeilijk te definiëren - en dus te onderscheiden - valt (zie ook Schiff, 2003).

4. Conclusie: aandachtspunten voor ons onderzoek

Met Braithwaite (2002:45) concluderen we dat er heel wat empirisch bewijs bestaat dat herstelrecht kan werken. In ons onderzoek willen we aandacht hebben voor de volgende onderzoeksvragen:

- Kan de praktijk van *conferencing* worden toegepast voor ernstige jeugddelinquenten?
- Kan het worden geïmplementeerd in een legalistisch rechtssysteem?[192]
- Komen de partijen aan bod en zijn ze tevreden?
- Hoe staat het met de recidive?

Met deze onderzoeksvragen gaan we reeds in op enkele hiaten in het onderzoek naar *conferencing*, maar we zullen aantonen hoe het voortbouwen op een beleidsgericht onderzoek een uitdaging vormt om theoretische vraagstellingen uit te werken.[193] Bovendien is heel wat literatuur en onderzoek maar gepubliceerd nadat ons onderzoek reeds van start is gegaan en

[191] Cf. supra, Hoofdstuk 1. 4.3.1. De gemeenschap.
[192] Zie Walgrave (2004a) voor een vergelijking van legalistische en *common law* rechtssystemen.
[193] Cf. infra, deel 3. Hoofdstuk 1. Het pilootproject onderzocht.

dus hebben we een aantal zaken niet vooraf kunnen inschatten, zoals het belang van de emoties in een proces en de specifieke rol van de achterban.

In ons onderzoek bieden we op een aantal van de bovenvermelde elementen een antwoord, maar gezien de context van het onderzoek (voortbouwend op een beleidsgericht onderzoek, dus beperkt in tijd en middelen) zijn we ook niet op alle aspecten kunnen ingaan. Hieronder volgt een kort overzicht van de vernoemde onderzoeksbeperkingen, die we al dan niet hebben kunnen opvangen. In een derde deel van dit werk wordt de onderzoeksmethodologie dan verder uitgewerkt.

(1) De evaluatiecriteria

De vernoemde evaluatiecriteria hebben we grotendeels aangehouden. We gaan na in welke mate *conferencing* kan worden toegepast in een Vlaamse, Belgische, West-Europese cultuur. Daartoe gaan we na of *conferencing* kan worden ingepast in de rechtsprocedure, waarbij we gerechtelijke actoren en betrokkenen (jongeren en slachtoffers) bevragen over de rechten van de betrokken partijen. Het herstel van de schade komt aan bod in de bevraging van de slachtoffers die ervoor kozen aanwezig te zijn op het overleg. De tevredenheid van de betrokkenen wordt bevraagd, ook weer hoofdzakelijk bij de slachtoffers. We peilen ook naar de procedurele rechtvaardigheid ervaren door de jongeren, ouders en slachtoffers. Voor het nagaan van de recidive hebben we geen *at random* experiment kunnen opzetten. We zijn daarom via dossierstudie van de parketgegevens nagegaan in welke mate voor jongeren die werden doorverwezen naar hergo en die er al dan niet aan deelnamen, nieuwe feiten werden aangemeld.

(2) Wie en wat onderzocht

We hebben ervoor gekozen een zo ruim mogelijk beeld te verkrijgen op de praktijk door de gerechtelijke dossiers in te kijken; de bijeenkomsten te observeren; slachtoffers (al dan niet aanwezig), jongeren en ouders te bevragen; alsook gerechtelijke actoren te bevragen.

Waar mogelijk hebben we vragen overgenomen uit andere evaluaties (bijvoorbeeld RISE, Nieuw-Zeelands onderzoek en onderzoek in South Australia), maar omwille van de kleine aantallen heeft een vergelijking voorlopig nog geen nut gehad. In het eerste hoofdstuk van deel 3 schrijven we de onderzoeksmethodologie grondig uit, zodat duidelijk wordt wat hoe werd geëvalueerd.

(3) Vergelijking met de rechtsprocedure

Zoals gezegd is een *at random* experiment niet mogelijk gebleken. Bovendien werden slechts relatief weinig jongeren doorverwezen, zodat we ook geen uitgebreide vergelijking konden maken met de jongeren die uiteindelijk een andere maatregel kregen opgelegd. Enkel voor het nagaan van de recidive hebben we deze methode gebruikt.

(4) Generaliseerbaarheid van de resultaten

Het pilootproject betreffende hergo werd opgezet in vijf gerechtelijke arrondissementen in Vlaanderen. Zoals gezegd gaat het om relatief weinig cases. We zien echter niet meteen redenen waarom die vijf arrondissementen fundamenteel zouden verschillen van de andere arrondissementen. Vanuit een maximalistische visie op herstelrecht en omdat slachtoffer-dader bemiddeling reeds bestond voor relatief lichte misdrijven, is de optie genomen om hergo toe te passen voor de meer ernstige feiten.

Door de opzet van een actieonderzoek werd de praktijk van nabij gevolgd, maar ook na het stopzetten van het pilootproject gaat de praktijk voort. In sommige arrondissementen heeft de praktijk (gedurende een tijd) stil gelegen (bijvoorbeeld Leuven en Antwerpen), in Brussel daarentegen heeft men de hergo-praktijk voortgezet en kreeg men zelfs steeds zwaardere feiten doorverwezen.

Door het actieonderzoek konden de bemiddelaars tot moderator worden getraind en werden ze door de onderzoekers van nabij opgevolgd, maar toch namen zij de hergo's bij het dagelijkse werk bij op en werden zij hiervoor niet gefinancierd. De "gepriviligeerde" situatie waarvan sprake (1.2) is dus slechts ten dele het geval in dit project.

(5) Duidelijkheid over het *conferencing* begrip

In deel twee diepen we het *conferencing*-begrip verder uit en vergelijken we het Nieuw-Zeelandse model met andere *conferencing*-modellen. In een derde deel beschrijven we de opzet van hergo en verduidelijken we dat het gebaseerd is op het Nieuw-Zeelandse model. Op die manier is duidelijk waar "hergo" voor staat.

(6) Kleine aantallen

Ook het pilootproject hergo kreeg minder doorverwijzingen dan verwacht. Bij de start van het project ging veel aandacht uit naar het sensibiliseren en informeren van de gerechtelijke actoren, zodat men wist waar het project voor stond en wat de rol was van elk van de aanwezige actoren. Omwille van de kleine aantallen, leiden de eerder kwantitatieve vragenlijsten tot een beperking van de data. Toch vullen we waar mogelijk aan met kwalitatieve informatie en bestuderen we een aantal hergo's meer in diepte om een meer uitgebreid zicht te krijgen op een aantal dynamieken die spelen in een hergo.[194]

In een volgend deel schetsen we eerst de internationale praktijk van *conferencing* en de evaluatie ervan, waarna we in het derde deel de opzet van ons onderzoek toelichten. In een vierde deel beschrijven we uitgebreid de onderzoeksresultaten, waar we indien mogelijk vergelijken met de uitkomsten van internationaal onderzoek. In een laatste deel beschrijven we de aanvullingen die we vanuit ons onderzoek kunnen maken bij de internationale bevindingen.

[194] Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar verklaringen.

DEEL 2. VAN *FAMILY GROUP CONFERENCING* NAAR *CONFERENCING* EN HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG

INLEIDING

In dit deel bespreken we de internationale praktijk van *conferencing* die aanleiding heeft gegeven tot het pilootproject rond herstelgericht groepsoverleg (hergo). De term *conferencing* houden we aan als algemene aanduiding van de verschillende praktijken die onder die noemer bestaan: de Nieuw-Zeelandse *Family Group Conferences* (FGC), *Restorative Conferences*, *Community Conferences*, *Echt-Recht Conferenties* en dergelijke meer. In meerdere landen werd immers een praktijk uitgebouwd met gelijkaardige kenmerken, maar onder verschillende benamingen (Vanfraechem en Walgrave, 2006a). In dit deel lichten we de belangrijkste modellen toe en gaan we na waar de verschillen liggen. Op die manier wordt verduidelijkt waar het herstelgericht groepsoverleg kan worden gesitueerd in de internationale waaier aan *conferencing*-praktijken.

De praktijk van *conferencing*, waarbij daders en slachtoffers samen met hun achterban overleggen over de gevolgen van een misdrijf, is ontstaan in Nieuw-Zeeland. Men stelde er vast dat de oorspronkelijke bevolkingsgroep, de Maori's, sterk oververtegenwoordigd was in de geregistreerde jeugdcriminaliteit en dat het bestaande jeugdrecht weinig of geen impact op hen had. Daarom werd in de nieuwe jeugdwet van 1989 onder de benaming *Family Group Conference* een overlegmodel geïntroduceerd dat op de Maori-tradities was geïnspireerd.[195] De bedoeling was een flexibele mogelijkheid aan te bieden die voor de diverse etnische minderheden aanpasbaar en toepasbaar zou zijn. In het begin was de herstelrechtelijke dimensie niet zo duidelijk (Morris en Maxwell, 2000): men wilde vooral het opvoedend platform van de ouders en de families versterken. Het is pas in de loop van de jaren negentig dat de wereldwijde opkomst van *restorative justice* de herstelrechtelijke potenties van het model heeft blootgelegd. De Nieuw-Zeelandse praktijk is steeds meer in dat perspectief geplaatst en elders werden varianten op de *family group conference* ontworpen

[195] Al bestaat er heel wat discussie over het al dan niet aansluiten bij Maori-tradities, zoals dat ook het geval is betreffende de aboriginals in Australië en Canada (zie bijvoorbeeld Tauri, 1999a, 1999b; Cunneen, 2002).

(Morris en Maxwell, 2000). Thans is *restorative conferencing* één van de meest verspreide en succesvolle vormen van herstelgericht overleg (McCold, 2001). Het Europese continent blijft daarin een beetje achter, al wordt ook daar nu *conferencing* toegepast (zie bijvoorbeeld Hokwerda, 2004; Vanfraechem en Walgrave, 2004a).

HOOFDSTUK 1. *FAMILY GROUP CONFERENCES* IN NIEUW-ZEELAND

In dit hoofdstuk beschrijven we de opzet, praktijk en onderzoeksresultaten van de Nieuw-Zeelandse *conferences*. Opvallende kenmerken zijn de inbedding in het hart van het jeugdrechtssysteem en de aanwezigheid van de politie op de *conference*.

1. De wettelijke context

In 1989 werden in Nieuw-Zeeland de *Family Group Conferences* (FGC) ingeschreven in de *Children, Young Persons, and Their Families Act*. De politie kan beslissen tot een *conference*, maar ook de jeugdrechter moet naar een FGC verwijzen vooraleer hij een sanctie kan uitspreken en hij moet de aanbevelingen van de FGC in rekening brengen (Maxwell e.a., 2004:21). Daardoor moeten alle jonge delinquenten die de politie niet zelf afhandelt - ook de multirecidivisten - een *conference* doormaken, behalve wanneer het gaat om moord of doodslag.[196] Wanneer de jongere de feiten ontkent, moet de jeugdrechtbank eerst de schuld vaststellen. Geen enkel vonnis kan worden uitgesproken zonder dat een *conference* heeft plaatsgevonden; in de meeste gevallen wordt het plan van de *conference* door de jeugdrechtbank overgenomen (McElrea, 1998).

In de *Children, Young Persons, and Their Families Act* gaat de aandacht uit naar het gezin en de bredere familie, alsook hun mogelijkheden om zelf met het delinquent gedrag van jongeren om te gaan. Deze optie is zoals vermeld geïnspireerd door de Maori-tradities, waarin de collectieve verantwoordelijkheid belangrijk is en sterk gesteund is op de ruimere familiebanden. Bovendien wordt de nood aangevoeld tot herstel van het sociale evenwicht dat door het delict werd verstoord. Dat gebeurt door de reïntegratie van de jongere in zijn familie en de gemeenschap enerzijds, en door het herstellen van de schade voor het slachtoffer anderzijds (Morris en Maxwell, 1998).

[196] Jongeren vanaf 10 jaar worden voor deze feiten sowieso doorverwezen naar de *High Court.* Voor ernstige feiten of bij recidive kan de jeugdrechter beslissen de jongere door te verwijzen naar de *District Court*, die volwassen daders berecht (Maxwell e.a., 2004:15).

McElrea (1998) somt drie elementen op in het Nieuw-Zeelandse systeem die het volgens hem duidelijk in een herstelrechtelijk perspectief plaatsen: de macht wordt overgedragen van de staat naar de lokale gemeenschap (*community*); *conferences* worden gebruikt als mechanisme met het oog op een overeengekomen gemeenschapsreactie; en slachtoffers worden betrokken als sleutelpersonen, met het oog op een *'healing process*' voor zowel de dader als het slachtoffer.

2. Het verloop van een FGC

De essentie van een FGC bestaat uit een begeleid overleg tussen (1) de dader en zijn gezin, soms ook leden van de bredere achterban (leerkracht, sportcoach) (2) het slachtoffer en zijn '*supporters*' en (3) een politieofficier, als vertegenwoordiger van de bredere gemeenschap, gericht op het vinden van een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict (schade, relaties, samenleving) (Vanfraechem en Walgrave, 2001). De advocaten worden uitgenodigd in een FGC op jeugdrechtbankniveau; ook leden van de sociale dienst van de jeugdrechtbank kunnen deelnemen.

Een FGC wordt voorbereid door huisbezoeken van de moderator (de *Youth Justice Coordinator* of YJC) aan slachtoffer en dader.[197] Indien men tot deelname bereid is, wordt afgesproken wie zal worden uitgenodigd en maakt men een afspraak over de plaats en datum van het overleg. In de voorbereiding wordt ook de procedure door gesproken, zodat de partijen weten wat er zal gebeuren (Morris en Maxwell, 1993).

De bijeenkomst zelf begint met een inleiding door de *Youth Justice Coordinator*, gevolgd door de voorlezing van de feiten door de politie. Dan krijgt de dader de kans te zeggen of hij met de versie van de feiten instemt ('*decline the right to deny*').[198] Vervolgens krijgt eerst het slachtoffer het woord om zijn verhaal te doen over het misdrijf en de beleving ervan. Daarop volgt een gesprek over wat precies is gebeurd, de gevolgen, het waarom en hoe men daar tegenaan kijkt. De YJC waakt erover dat elke deelnemer de kans krijgt om vrijuit en voluit te spreken. Meestal drukken de

[197] Per gerechtelijk district is minstens één moderator of *Youth Justice Coordinator* aangesteld.
[198] Het gaat dus niet om het bekennen, maar wel om het niet ontkennen van de feiten. Indien de dader de feiten ontkent, moet de rechtbank uitspraak doen over de schuldvraag.

ouders van de dader begrip uit voor het leed van het slachtoffer, verwerpen ze het delict van hun zoon of dochter, maar desolidariseren ze zich niet van hem. Een 'derde' (een tante, grootouder, een vriend van het gezin) kan fungeren als een soort informele bemiddelaar in de gezinsspanningen die mogelijks tot uiting komen. Het slachtoffer stelt vragen. De dader drukt soms dan al (mompelend) zijn spijt uit. Enkele denkpistes voor mogelijk herstel van de schade op verschillende vlakken worden geopend.

Wanneer hij de indruk krijgt dat het essentiële gezegd is, onderbreekt de YJC de bijeenkomst voor een *private time*. De jonge dader, zijn ouders en de andere vertrouwensfiguren trekken zich terug om een voorstel van herstelplan uit te werken. Wanneer ze daarmee klaar zijn, komt iedereen terug samen en stelt de dader het herstelplan voor. Daarop mag eerst het slachtoffer commentaar geven, waarna weer een algemene discussie ontstaat over het plan, de modaliteiten ervan, de timing, wie wat zal begeleiden en controleren. Het resultaat ervan wordt op een formulier neergeschreven en door alle betrokkenen ondertekend. Een FGC-bijeenkomst kan anderhalf tot vier uur duren (Maxwell e.a., 2004).

Voor de volledigheid dient te worden vermeld dat de *Children, Young Persons, and Their Families Act* niet enkel voorziet in FGC's met jongeren die een misdrijf hebben gepleegd, maar ook voor kinderen en jongeren wier welzijn is bedreigd door een probleemsituatie in het gezin of in de bredere omgeving. Een onafhankelijke moderator begeleidt de *conference*, waarbij een sociaal werker aanwezig is. Het afbakenen van de rol voor beide – moderator enerzijds, consulent anderzijds - is niet altijd evident (Fraser en Norton, 1996; Lilja, 1997).

Ook hier geldt dus als eerste principe dat families nauwer moeten worden betrokken in het zoeken naar oplossingen voor hun kinderen. Men gaat ervan uit dat op die manier een door de familie gedragen oplossing kan worden gevonden, die bovendien uitgaat van de kracht van de families, eerder dan vanuit hun zwakte.[199] We gaan op deze vorm van *conferencing* niet verder in, maar spitsen ons toe op de FGC's betreffende jeugddelinquentie.

[199] Onderzoek naar FGC's in welzijnsproblematieken is vrij schaars, maar lijkt erop te wijzen dat families inderdaad bekwaam zijn om hun problemen (mee) op te lossen (Robertson, 1996; Pennell, s.d.). Voor een zicht op de Nederlandse praktijk met dit type van *conferencing* (Eigen-Kracht conferenties), zie van Pagée (2003).

3. Onderzoek naar FGC voor jeugddelinquentie

3.1. Onderzoeksopzet

Het meeste onderzoek over Nieuw-Zeelandse FGC's voor jeugddelinquentie werd gepubliceerd door Maxwell en Morris.[200] In een overzichtelijk eindrapport (Maxwell e.a., 2004) maken ze het onderscheid tussen een retro- en prospectieve studie.

In de retrospectieve studie (Maxwell e.a., 2004:23) werd een duizendtal dossiers bestudeerd van jongeren die op het moment van de FGC minimum 15 jaar en 9 maanden[201] waren. Zowat de helft van die jongeren werd bevraagd. De jongeren namen deel aan een *conference* in de periode oktober 1997-maart 1999. Het gaat om *conferences* die werden geleid door één van de 24 door het onderzoek geselecteerde moderatoren. De moderatoren werden geselecteerd op basis van de volgende criteria: het gebied waarin ze werken; minimum 30 *conferences* te hebben begeleid met jongeren van 15 jaar en 9 maand oud; nog steeds werkend als YJC; en verschillend betreffende geslacht, etniciteit en beroepservaring (Maxwell e.a., 2004:25). Ook al gaat het dus niet om een *at random sample* van de totale populatie die aan een *conference* deelnam (gezien de selectie op basis van de moderatoren), toch is de bestudeerde groep vergelijkbaar met de hele groep die in die periode aan een *conference* deelnam (Maxwell e.a., 2004:26).

De dossiers werden in 2001 opgevraagd, zodat kon worden genoteerd voor welke feiten een *conference* plaatsvond, wie aanwezig was en wat de overeenkomst inhield. In gerechtelijke dossiers werd nagegaan in welke mate de jongeren nadien opnieuw veroordeeld waren door de rechtbank voor volwassenen.[202]

Van ongeveer 1000 jongeren werden er 520 bereid gevonden om aan het interview deel te nemen. Een kwart was onbereikbaar, 8% kon niet worden gecontacteerd bin-

---

200 Zie bijvoorbeeld Maxwell (2005); Maxwell e.a. (2003, 2004); Maxwell en Morris (1994, 1996, 1999, 2000, 2001, 2002a, 2002b); Morris (2002a, 2002b); Morris en Gelstorphe (2003); Morris en Maxwell (1993, 1998, 1999, 2000, 2001a, 2001b, 2003a, 2003b); Morris en Young (2000); en Morris e.a. (1993).

201 Waarom het om die leeftijdsgroep gaat, wordt niet geëxpliciteerd. Eerst wilde men de jongeren bevragen die 16 jaar waren, de maximumleeftijd om naar de jeugdrechtbank te worden verwezen. Omwille van te kleine aantallen, heeft men dit uitgebreid naar de jongeren van 15 jaar en 9 maand.

202 Zoals gezegd geldt het jeugdrecht in Nieuw-Zeeland tot de dader 16 jaar oud is.

nen de onderzoeksperiode.[203] In vergelijking met de gehele onderzochte groep zijn groep de bevraagden gelijkaardig wat betreft het type delict; de doorverwijzingskanalen (door jeugdrechtbank of politie); de plaats waar de FGC werd gehouden; demografische kenmerken van de jongeren; de achtergrond van de YJC's; en karakteristieken van de FGC (aanwezigen en uitkomsten).

Maori en Pacific jongeren zijn moeilijker te contacteren, maar vaker bereid om deel te nemen aan het interview (p. 35). Jongeren wier ouders en/of grootouders aanwezig waren tijdens de *conference*, nemen vaker deel aan het onderzoek. Wellicht is dat omdat de ouders vaak het contact legden om de jongere terug te vinden. Ook zij die in de gevangenis zaten waren makkelijker terug te vinden en weigerden minder vaak om deel te nemen aan de bevraging[204] (p. 36).

In de prospectieve studie werden 111 *conferences* van 17 moderatoren opgenomen. Het gaat hier om 16 dezelfde moderatoren als in de retrospectieve studie[205], maar er is geen leeftijdsgrens gehanteerd wat betreft de minderjarigen die aan de *conference* deelnemen (Maxwell e.a., 2004:37). 108 *conferences* werden geobserveerd in 2001. 92% van de 115 jongeren[206] werden bevraagd, alsook 93% van de ouders en van de slachtoffers (58 slachtoffers aanwezig, 42 niet aanwezig).[207]

Nieuw-Zeeland heeft de *conferencing*-praktijk die reeds meer dan vijftien jaar bestaat en de studies kunnen de jongeren dan ook na een zestal jaar opvolgen.[208] Een nadeel is dat geen controlegroep kan worden gevormd, aangezien zowat alle jongeren door een *conference* moeten. Recidive wordt nagegaan op basis van veroordelingen, wat wordt vergeleken met wat de jongeren hierover zelf aangeven (Maxwell en Morris, 2001).

---

[203] Omwille van de mobiliteit van de jongeren was het niet makkelijk hen een aantal jaren na de *conference* terug te vinden (p. 31). Voornamelijk de ervaring van de onderzoekers betreffende het afnemen van interviews maakte dat de respondenten toestemden mee te werken aan het onderzoek.

[204] In het onderzoek van Goedseels (2002a) waren jongeren in gesloten instellingen vaker bereid om deel te nemen aan de bevraging om de verveling te verdrijven (Eef Goedseels, toenmalig onderzoekster aan de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, persoonlijke communicatie, 2001).

[205] Eén bijkomende *Pacific* YJC werd in de studie opgenomen om daar voldoende informatie over te hebben (Maxwell e.a., 2004:37).

[206] In vier *conferences* zijn twee mededaders betrokken.

[207] De hoge responsgraad hangt allicht samen met het feit dat het interview werd aangevraagd tijdens de *conference* (Maxwell e.a., 2004:37).

[208] De meeste studies beperken zich tot een opvolging 12-18 maanden nadat de *conference* heeft plaatsgevonden.

Het onderzoek laat een aantal dingen onbesproken. Zo wordt geen onderscheid gemaakt tussen *conferences* waarbij de dader rechtstreeks door de politie is doorverwezen en de jongeren die via de jeugdrechtbank bij de YJC zijn beland. Evenmin wordt een onderscheid gemaakt naargelang van de aard van de feiten waarvoor een *conference* wordt uitgevoerd (Maxwell e.a., 2004:21). Ook wordt de uitvoering van de overeenkomsten niet opgevolgd (Maxwell, 2005).

Het feit dat de recidive wordt nagegaan op basis van veroordelingen door de jeugdrechtbank kan de resultaten beïnvloeden, aangezien een groot aantal jongeren nooit wordt doorgestuurd naar de rechtbank. Het zou dus kunnen dat een groter aantal recidive heeft gepleegd, maar enkel op politieniveau is terug te vinden (Daly en Hayes, 2002).[209] Daly en Hayes (2002) benadrukken echter ook dat in Nieuw-Zeeland alle jongeren door een *conference* gaan, ook voor de meest ernstige feiten en ook zware delinquenten, wat tot een ander recidiveresultaat kan leiden dan bijvoorbeeld in Australië naar voren zou komen.

Het onderzoek is voornamelijk gericht op jongeren en ouders – gegevens over slachtoffers komen minder uitgebreid aan bod. Dit kan samenhangen met het feit dat de Nieuw-Zeelandse FGC's oorspronkelijk voornamelijk gericht waren op het sterken van families, eerder dan op het betrekken van slachtoffers, al is daar in de praktijk steeds meer aandacht naar uit gegaan (Morris en Maxwell, 2000).

3.2. Onderzoeksresultaten

3.2.1. Algemene gegevens

Uit de praktijk blijkt dat de *conferences*, zoals voorzien, beginnen met een algemene uitleg, waarna de politie de feiten voorleest en de moderator nagaat of de jongere de feiten niet ontkent. Meestal worden vervolgens de ideeën en ervaringen van het slachtoffer naar voren gebracht (91% van de FGC's). De jongere en zijn achterban houden een *private time* in 85% van de FGC's en de jeugdadvocaat is daarbij in 62% van de gevallen aanwezig.[210] De sociaal assistent van de jeugdrechtbank is meestal degene die zorgt voor de verwijzing en plaatsingen. In de helft van de gevallen is de

[209] Door de veroordeling door de jeugdrechter is men wel zeker van de uitspraak over de schuldvraag, wat bij de politiedossiers niet het geval is.

[210] Als ze aanwezig zijn op de *conference*, wat niet altijd het geval is, hoewel dit zou moeten voor de *conferences* na verwijzing door de jeugdrechtbank (cf. infra, 3.2.3. Jongeren).

familie zelf formeel verantwoordelijk voor de uitvoering van de plannen, maar in de praktijk nemen de familieleden dat vaker op (Maxwell e.a., 2004:90 e.v.).

Eén van de eerste rapporten (Maxwell en Morris, 1996) duidde aan dat in 95% van de *conferences* een overeenkomst werd bereikt. In 81% van de gevallen neemt de jeugdrechtbank de aanbevelingen van de *conference* zonder meer over (Morris en Maxwell, 1998). Wanneer geen overeenkomst wordt bereikt, ligt dit aan de politie die niet akkoord gaat, wat het geval is in 70% van die *conferences* (Maxwell e.a., 2004:60).[211] Wanneer geen overeenkomst kon worden bereikt, volgt de rechtbank echter meestal de ideeën van de jongere en zijn netwerk, eerder dan die van de politie (Maxwell e.a., 2004:77).

De overeenkomsten zijn op de volgende aspecten gericht: de ideeën van het slachtoffer in rekening brengen; de jongere verantwoordelijk stellen; en maatregelen voorzien die maken dat geen nieuwe feiten zullen worden gepleegd, door het welzijn van de jongere te bevorderen of de familie te sterken. Verontschuldigingen en gemeenschapsdienst zijn de meest typische uitkomsten. Financiële schadevergoeding voor het slachtoffer blijft eerder zeldzaam (zowat een derde van de overeenkomsten), vaak omwille van de beperkte financiële mogelijkheden van de dader en zijn familie (Maxwell en Morris, 1994). De onderzoekers doen dan ook de aanbeveling dat de staat financiële compensatie en slachtofferhulp moet voorzien, ter aanvulling van de *conferences* (Morris en Maxwell, 2000).

Volgens Maxwell (2005) stelt 90% van de overeenkomsten de jongere wel verantwoordelijk: viervijfde omvat herstel van de schade[212]; ongeveer 60% één of andere vorm van restrictie; en zowat de helft elementen die het welzijn van de jongere bevorderen.[213] Een kwart van de plannen behelst een behandeling (Maxwell e.a., 2004:63).

80% van de overeenkomsten zouden zijn uitgevoerd, aldus de jongeren zelf (Maxwell, 2005:58).[214] Voornamelijk de rehabilitatieve aspecten zijn moeilijk uitvoerbaar

---

211 Het gaat om slechts 56 van de 1003 conferences waarvoor deze informatie beschikbaar is; algemene overzichten ontbreken.

212 Onder '*restorative sanctions*' vallen de verontschuldigingen, werk doen voor het slachtoffer en reparatie (Maxwell e.a., 2004:240). We gaan ervan uit dat dit het verschil bepaalt tussen de viervijfde herstel van de schade en de hogervermelde één derde schadevergoeding.

213 In een ander onderzoek heeft men het over driekwart in 2001/02, een stijging ten aanzien van 1998 (Maxwell e.a., 2004:64).

214 Er is geen systematische opvolging van de uitvoering voorzien. Het gaat dan ook om informatie die uit de bevraging van de jongeren zelf blijkt (Maxwell, 2005:58).

omwille van een gebrek aan gepaste programma's voor, bijvoorbeeld, therapeutische behandeling of het leren omgaan met drugs of agressiviteit (Maxwell e.a., 2004:240).

Hoewel FGC een herstelrechtelijk proces is, leidt het niet noodzakelijk tot herstelrechtelijke uitkomsten (Morris en Maxwell, 1998). De uitkomsten kunnen herstel inhouden, zoals initiatieven ten bate van het slachtoffer, werk doen voor het slachtoffer en/of de gemeenschap. Maar overeenkomsten kunnen, zoals gesteld, ook andere zaken omvatten zoals de behandeling van de jongere, waarbij het slachtoffer niet wordt betrokken. De onderzoekers stellen dat het feit van een niet-herstelrechtelijke uitkomst nog geen afbreuk doet aan het potentieel van het herstelrechtelijke proces (Morris en Maxwell, 1998; MacRae en Zehr, 2004).

3.2.2. Slachtoffers

In het begin van de *conferencing*-praktijk was slechts de helft van de slachtoffers aanwezig op een FGC. De redenen hiervoor waren voornamelijk van praktische aard: ze werden niet of te laat uitgenodigd, of de *conference* vond plaats op een ongepast tijdstip. Minder dan 4% van de slachtoffers gaf aan principieel niet te willen deelnemen aan de *conference* (Maxwell en Morris, 1994).[215] De praktijk werd aangepast en ook al blijkt – in het algemeen[216] - nog steeds slechts zowat de helft van de slachtoffers aanwezig te zijn in 2001/2, toch zegt meer dan 80% tijdig geïnformeerd te zijn en bovendien krijgen slachtoffers meer informatie. Praktische beslommeringen zijn nog steeds een reden voor de afwezigheid van slachtoffers (voornamelijk dat men niet bevraagd werd over waar en wanneer de FGC zou passen), maar soms willen ze niet aanwezig zijn (Maxwell e.a., 2004:154, 259).[217]

Van de slachtoffers die niet deelnemen, wil 45% de jongere en zijn familie niet ontmoeten omwille van angst of om niet herkend te worden. Een derde wilde wel

---

[215] In latere artikels geven de auteurs aan dat het gaat om 6% (Morris en Maxwell, 2000:211).

[216] De aanwezigheid van slachtoffers lijkt te variëren naargelang het district en de *Youth Justice Coordinator* (Allan MacRae, coördinator van de YJC's in South New Zealand, persoonlijke communicatie, maart 2002). Dit kan wijzen op het belang van de voorbereiding en de kwaliteit daarvan. In Nieuw-Zeeland wordt geen follow-up training van de YJC's voorzien, wat – in samenhang met het geroutineerd werken met *conferences* – kan leiden tot grote verschillen in kwaliteit tussen de YJC's.

[217] De onderzoekers vermelden hier geen cijfers, zodat we niet kunnen aftoesten of het hier gaat om de hogervermelde 4% van de slachtoffers die omwille van principiële redenen niet willen deelnemen.

aanwezig zijn, maar kon dat niet; bij zowat de helft lag de reden daartoe bij de moderator. Hij bracht hen niet op de hoogte van de FGC, of de tijd en plaats pasten het slachtoffer niet. De aanwezigheid verschilt naargelang het gaat om een persoonlijk slachtoffer (61% aanwezigheid) of een vertegenwoordiger van een bedrijf (42% aanwezigheid) (Maxwell e.a., 2004:87).

Wanneer slachtoffers kiezen om wel deel te nemen, doen ze dat bijvoorbeeld om de jongere te vertellen hoe ze zich voelen (55%), een idee te geven over wat zou moeten gebeuren (43%), de jongere te confronteren (36%) of om te helpen misdrijven te voorkomen (36%). Een klein kwart (22%) neemt deel om reparatie te ontvangen (Maxwell e.a., 2004:85 e.v.).

Zowat 85% van de slachtoffers begreep wat er gebeurde en kon zijn zeg doen. Toch voelt slechts zowat de helft (55%) zich betrokken in het nemen van beslissingen tijdens de *conference* en denkt dat het de jongere spijt (Maxwell e.a., 2004:155). De onderzoekers bevelen dan ook aan dat moderatoren er aandacht voor moeten hebben om de slachtoffers zoveel mogelijk te betrekken in de procedure (Maxwell e.a., 2004:261).

Slachtoffers die aanwezig zijn op de *conference* zijn het vaker eens met de beslissingen dan zij die niet aanwezig zijn. De afwezige slachtoffers worden niet altijd op de hoogte gebracht van de overeenkomst: zowat 35% weet niet wat de overeenkomst inhoudt. Zij die de overeenkomst kennen, vinden die soms te ‘soft’ (40%). Slachtoffers vinden het belangrijk op de hoogte te worden gehouden van de uitvoering van de overeenkomst (Maxwell e.a., 2004:158 e.v.).

3.2.3. Jongeren

Zowat de helft van de jongeren in de retrospectieve studie was reeds gekend omwille van een problematische opvoedingssituatie (“*care and protection reasons*”) en iets meer dan de helft was reeds eerder verwezen naar een *conference* omwille van een delict. Zowat een derde van de jongeren was gekend omwille van een combinatie van beide (Maxwell e.a., 2004:56). De onderzoekers komen verder tot de bevinding dat jongeren die “*well-socialised*” zijn en sterke familiebanden hebben, het vaakst positief reageren op de FGC (Maxwell e.a., 2004:236). Jongeren die daarentegen drugs en

alcohol gebruiken en erg betrokken zijn op hun "*peers*" lijken minder te reageren op *conferences*.

Jongeren zijn in het algemeen tevreden over de voorbereiding op de *conference*: meer dan tweederde werd geïnformeerd en geconsulteerd over de *conference*. In het algemeen voelen ze zich wel ongemakkelijk omdat ze niet weten wat hen te wachten staat (Maxwell e.a., 2004:125).

Jongeren ervaren genoeg steun en de meeste onder hen begrijpen wat er gebeurt (75%) en wat wordt beslist (93%). Zowat 60% voelt zich betrokken, wat reeds beter is dan eerdere resultaten maar toch nog verbeterd kan worden (Maxwell e.a., 2004:126). Tijdens de *conference* gaat de stem van de jongere soms verloren door de inbreng van families: zowat de helft van de jongeren vindt dat hij zijn zeg niet heeft kunnen doen. Toch hebben ze, volgens de onderzoekers, een grotere inbreng dat in de traditionele afhandelingmogelijkheden (Morris en Maxwell, 2000).

Allicht heeft de beperkte inbreng van de jongere te maken met het feit dat de FGC er voornamelijk op gericht is de families aanwezig te stellen. Wanneer een jongere wordt geconfronteerd met een grote groep mensen, voelt hij zich misschien niet geroepen om zijn eigen ideeën te uiten. Volgens Maxwell (2005) treden bovendien de aanwezige professionele actoren soms te veel op de voorgrond.

Zowat de helft van de jongeren voelt zich "behandeld als een slecht persoon", een teleurstellende constatering volgens de onderzoekers, aangezien "*stigmatic shaming*" leidt tot negatieve gevolgen.[218] Toch vindt tweederde van de jongeren dat ze met respect werden behandeld en vindt drievierde dat ze eerlijk werden behandeld (Maxwell e.a., 2004:126).

Een gebrek aan rechten voor de betrokkenen is een conceptuele kritiek op de *conferences* (Polk, 1994; Warner, 1994), waarop Morris en Maxwell (2000) antwoorden

[218] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 3.2.2. Herstel als process en infra, Hoofdstuk 2. 4. Verklaringen van het herstelrechtelijke proces dat in *conferences* plaatsvindt.

dat die problemen evengoed voor het bestaande systeem gelden, alsook dat het eigen is aan informele processen en dat het herstelrecht gestoeld is op andere waarden.[219]

De rechten van de jongere kunnen beter worden gewaarborgd indien een advocaat wordt betrokken, wat echter niet altijd mogelijk is. Wanneer de FGC plaatsvindt op jeugdrechtbankniveau, wordt een advocaat aangesteld, betaald door de staat. In 59% van de gevallen is de advocaat aanwezig tijdens de FGC (Maxwell en Morris, 1994).

Er is geen follow-up voorhanden betreffende de manier waarop advocaten hun rol uitoefenen, noch in welke mate de jongeren het eens zijn met de feiten zoals die in de *conference* naar voren worden gebracht (Maxwell, 2005).

Zowat drievierde van de jongeren vindt dat ze de schade in zekere mate hebben kunnen herstellen, wat ze ook als reden zien voor hun deelname aan de *conference* (Maxwell e.a., 2004: 129 e.v.).

3.2.4. Steunfiguren van jongeren[220]

Steunfiguren van de jongeren voelen zich goed geïnformeerd, ook al blijft een kwart onzeker over hun specifieke rol in de *conference* (Maxwell e.a., 2004:164).

In bijna alle *conferences* is een familielid van de jongere aanwezig, in zowat tweevijfde een lid van de ruimere familie. Meer dan tweederde onder hen voelt zich betrokken in het nemen van beslissingen, minder dan een vijfde voelt zich helemaal niet betrokken. Zij staan ook positief tegenover de aanwezigheid van het slachtoffer (Morris en Maxwell, 1998 en 2000).[221]

3.2.5. Tevredenheid

Meer dan 80% is tevreden over de FGC. De slachtoffers bleken daarin oorspronkelijk minder positief te zijn (53-60% tevredenheid), maar dat wordt vooral geweten aan de praktische uitvoering van de *conferences* eerder dan een principiële weigering tot

[219] Voor ons maken de onderzoekers zich er hier te snel van af met deze argumenten – in ons onderzoek gaan we dan ook na of we een meer gefundeerd antwoord kunnen bieden (cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 1. Inpassing van hergo in het Belgische, legalistische jeugdrechtssysteem).
[220] Over de steunfiguren voor slachtoffers hebben we geen informatie teruggevonden.
[221] Het is ons niet duidelijk of werd bevraagd wat zij zelf aan de FGC hebben gehad.

deelname (Maxwell en Morris, 1996). Een evaluatie tien jaar later liet inderdaad zien dat meer aandacht voor de voorbereiding en de visies van slachtoffers tot meer tevredenheid leidt (Maxwell e.a., 2004:154).

Slachtoffers zijn tevreden omdat ze effectief betrokken worden in het proces; ze een zeg hebben in het bepalen van de uitkomst; en ze in de ontmoeting met de dader door zijn attitude het risico van recidive kunnen inschatten, alsook kunnen begrijpen waarom het misdrijf heeft plaatsgevonden. Slachtoffers zijn in het algemeen tevreden over de uitkomst, al vinden zij die soms te gemakkelijk of net te streng voor de jongere.[222] Wanneer slachtoffers ontevreden zijn, is dat meestal omdat de overeenkomst niet wordt uitgevoerd of omdat ze nooit werden geïnformeerd over de uiteindelijke overeenkomst (Morris en Maxwell, 2000).

Oorspronkelijk voelde zowat een kwart van de slachtoffers zich slechter na de *conference*, weerom omwille van een slechte praktijk, aldus de onderzoekers (Morris en Maxwell, 2000). De redenen die slachtoffers dan aangeven, omvatten "*een gebrek aan steun*" en de idee dat ze "*niet werden gehoord*", maar evengoed elementen als "*de jongere en zijn ouders hadden er niet echt spijt van*". De praktijk werd aangepast: 80% van de slachtoffers voelt zich beter na het bijwonen van de *conference*, 5% voelt zich slechter (Maxwell e.a., 2004:158).

Aangezien alle jongeren moeten deelnemen aan een *conference*, worden sommige slachtoffers geconfronteerd met een dader die niet echt wil meewerken.[223] Dit kan negatieve gevolgen hebben voor het slachtoffer, zelfs leiden tot "*secundaire victimisering*" (Peters en Goethals, 1993) en daarom opteert men meestal voor een vrijwillige deelname aan een *conference* (zie bijvoorbeeld Nixon e.a., 2005:29; Vanfraechem en Walgrave, 2001). Ook het feit dat vaak geen financiële vergoeding wordt voorzien, zou een reden kunnen zijn voor de ontevredenheid van slachtoffers[224], zeker wanneer zij vooraf de boodschap krijgen dat de FGC daar net wel in zou voorzien (Maxwell en Morris, 1994).

---

[222] We weten niet in welke mate dit overeenkomt met het idee van de minderjarige over de desbetreffende FGC's. In een diepgaande analyse van enkele cases zullen we in ons onderzoek nagaan in welke mate de tevredenheid van de jongere en het slachtoffer gelijklopen (cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar enkele verklaringen). Strang (2002) spreekt immers van een "*win-win*" situatie in *conferences*, waarbij beide partijen de *conference* positief zouden evalueren.

[223] Zie Morris en Maxwell (1993:81) voor een beschrijving van de procedure: "*It is mandatory for an FGC to be held (…).*"

[224] Hoewel het financiële aspect niet altijd het belangrijkste element is voor slachtoffers (Strang, 2002), blijft het toch belangrijk (cf.supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 4.1. Het slachtoffer).

De tevredenheid van jongeren en ouders komt vaak minder expliciet aan bod. Bij jongeren wordt dan voornamelijk gekeken naar hun betrokkenheid in de procedure (cf. supra, 3.2.3. Jongeren). Dit hangt allicht samen met het feit dat de *conference* er voor de jongeren in de eerste plaats op gericht is hen verantwoordelijk te stellen (Morris en Maxwell, 2000) en niet zozeer om hen tevreden te stellen.

De meeste ouders en jongeren zijn tevreden met de uitkomst van de FGC: 74% van de ouders en 70% van de jongeren zijn tevreden met de overeenkomst. Ze vinden de overeenkomst fair en gepast. De overeenkomst biedt hun de mogelijkheid om de schade te herstellen en geeft de verantwoordelijkheid voor het misdrijf terug aan de jongere (Maxwell en Morris, 1996).

Ook voor de familie wordt gekeken naar de mate waarin zij worden betrokken en worden "*empowered*" om hun verantwoordelijkheid te kunnen opnemen. In bijna alle FGC's is de familie van de jongere aanwezig. 58% van hen is tevreden met de *conference*, omdat het gericht is op participatie, zodat ouders verantwoordelijk worden gesteld op een constructieve wijze (Morris en Maxwell, 2000).

3.2.6. Diversie

Diversie is een uitdrukkelijk doel van de *Children, Young Persons, and Their Families Act* (1989). Diversie door de politie is gestegen en de jongeren worden minder vaak gearresteerd (daling van een derde naar 12%), ook al blijven de redenen voor de arrestatie dezelfde en verschillen ze naargelang het gerechtelijk district. Wanneer de jongere is gearresteerd, wordt hij meestal doorverwezen naar de rechtbank (Maxwell e.a., 2004:263-266).

De mogelijkheden van FGC hebben voornamelijk in de beginfase geleid tot een daling van het aantal rechtbankzittingen: tweederde minder jongeren werden doorverwezen in 1999 in vergelijking met de jaren vóór de wetgeving van 1989 (Morris en Maxwell, 2003a:268).[225] Dit heeft volgens Maxwell e.a. (2004:270) te maken met een

[225] Van *net-widening* in de strikte zin van het woord blijkt dus geen sprake te zijn. De onderzoekers geven wel aan dat meer jongeren een sanctie krijgen dan voor de *Act*, maar die sanctie is van herstelrechtelijke of reïntegratieve aard, eerder dan restrictief (Maxwell e.a., 2004:271).

groeiend vertrouwen in de diversiemaatregelen.[226] Bovendien lijken jongeren minder vaak voor een tweede keer voor de rechtbank te verschijnen, wat volgens de auteurs zou kunnen wijzen op een verminderde recidive.

De politie stuurt intussen wel weer meer jongeren door naar de rechtbank, waardoor de jeugdrechter met lichtere feiten te maken krijgt (Maxwell, 2005). Het feit dat er een snellere reactie komt op het misdrijf wanneer de jongere wordt doorverwezen naar de rechtbank speelt daarin mee. De moderatoren krijgen de stijgende hoeveelheid aan zaken niet altijd binnen de wettelijke tijdslimieten (21 dagen) verwerkt. Bij jeugdrechtbankzaken moet de FGC immers sneller plaatsvinden, namelijk binnen 14 dagen na de doorverwijzing (Maxwell e.a., 2004:270).[227]

Plaatsing in een gesloten instelling lijkt steeds minder voor te komen, al is er weinig informatie voorhanden. Tussen 1989 en 2001 daalde het aantal plaatsingen tot zowat de helft (Maxwell e.a., 2004:279). Bovendien kregen minder jongeren een gevangenisstraf, wat samenhangt met het feit dat minder jongeren door de jeugdrechtbank worden doorverwezen naar de rechtbank voor volwassenen (Maxwell e.a., 2004:281).

De wetgeving lijkt aldus voornamelijk in het begin een grote invloed te hebben gehad op hoe de jongeren werden aangepakt. Maar die resultaten zijn intussen op een aantal parameters afgevlakt, zoals de politiebeambten die weer meer doorverwijzen naar de jeugdrechter (zie ook Maxwell e.a., 2004: hoofdstuk 12).

Voor de onderzoekers (Maxwell e.a., 2004:284) gaat het erom dat minder jongeren worden doorgestuurd naar de rechtbank en minder plaatsingen worden opgelegd, maar dat de jongeren vaker een "gemiddeld zware sanctie" krijgen opgelegd door de *conference* en door diversiemaatregelen van de politie.[228] Zij stellen aldus dat de jongeren voor hun verantwoordelijkheid worden gesteld op een manier die hen in de gemeenschap houdt en tegelijkertijd strafrechtelijke procedures vermijdt.[229]

---

[226] De onderzoekers lichten deze redenering niet toe, maar we gaan ervan uit dat ze bedoelen dat de politie meer zaken afhandelt door hen naar diversiemaatregelen door te verwijzen.

[227] Het onderzoek duidt wel aan dat er ook in de rechtbank een lang tijdsverloop is voor de zaak wordt afgesloten, maar allicht volgt een eerste reactie sneller.

[228] Volgens de onderzoekers worden na FGC's gemiddeld zware gemeenschapsdiensten opgelegd (21-100 uur) en gemiddeld zware geldboetes (50-500 NZ$ of 25-250 Euro).

[229] Zoals reeds vermeld, zou onderzoek moeten worden gedaan naar het sanctionerend effect van communicatieprocessen. Wanneer de onderzoekers hier aangeven dat de strafprocedure minder gevolgd wordt, maar wel vaker een sanctie wordt uitgesproken, stelt zich de vraag naar de

3.2.7. Recidive

Onderzoek inzake recidive is bemoeilijkt door het feit dat in Nieuw-Zeeland alle jongeren door een FGC gaan, wat de samenstelling van een controlegroep onmogelijk maakt. Op grond van statistieken bij de jeugdrechtbanken werd aanvankelijk verondersteld dat de recidive niet slechter was en mogelijks zelfs iets beter dan voorheen (Morris en Maxwell, 1998).

Omdat een vergelijking met een traditionele rechtbankprocedure niet mogelijk is, gaan de onderzoekers dieper in op de vraag welke aspecten binnen een FGC mogelijke recidive al dan niet kunnen doen verminderen. Hiertoe zijn jongeren en familieleden bevraagd een zestal jaar na de *conference* (Maxwell en Morris, 2001). Volgens de politiedossiers bleek 29% van de jongeren niet opnieuw te zijn veroordeeld; 28% werd echter herhaaldelijk opnieuw veroordeeld. De overige jongeren werden éénmaal (14%) of af en toe (21%) opnieuw veroordeeld (Maxwell en Morris (2001:250). Deze gegevens komen grotendeels overeen met wat de jongeren aangeven in interviews over de feiten die ze zouden hebben gepleegd (Maxwell en Morris, 2000:95).

De moeilijke achtergrond van de jongeren (geen steun hebben van de ouders, problemen hebben op school, drug en alcoholmisbruik) heeft een negatieve invloed op recidive (Maxwell en Morris, 2000). Zaken die zich voordoen na de *conference*, hebben een positieve invloed op de recidive, zoals een goede relatie hebben met ouders en anderen, een partner vinden en aan het werk gaan (Maxwell en Morris, 2000:99).[230]

Een aantal kenmerken van de *conference* kan een invloed hebben op de recidive. Een succesvolle, herstelgerichte *conference* heeft een positieve invloed op recidive, wat samenhangt met gevoelens van wroeging, schaamte, geëngageerde participatie in het proces, het werkelijk aanvaarden van de overeenkomst en de ontmoeting op zich (Maxwell en Morris, 2000, 2001).

Wanneer ouders geen wroeging voelen, zich beschaamd voelen en de overeenkomst niet redelijk vinden, voorspelt dit recidive.

---

verhouding tussen straffen en sanctie. Men kan zich dan de vraag stellen of herstelrecht strenger is dan straffen (John Blad, persoonlijke communicatie, 19.04.2006).

[230] Dit zijn elementen waarvan criminologisch onderzoek aanduidt dat ze een positieve invloed hebben op het vermijden van verdere delicten (Goedseels, 2002b:37).

In later, meer uitgebreid onderzoek, bleken de volgende elementen invloed te hebben: de intentie van de jongere om niet meer in moeilijkheden te komen; deelname aan de *conference* op zich; het gevoel hebben dat de overeenkomst fair is; en zich niet gestigmatiseerd, noch uitgesloten te voelen (Maxwell e.a., 2004:210). Ook de opvolging na de FGC bleek een cruciale voorwaarde te zijn.

De algemene leefcondities en perspectieven blijken in het algemeen betere voorspellers te zijn van recidive dan het hebben van een *conference* of niet (Maxwell en Morris, 2001; Hayes en Daly, 2004). Toch lijkt een goed uitgevoerde *conference* kansen te bieden op reflectie en op het omdraaien van de negatieve spiraal, ongeacht de ernst van de feiten en eventuele negatieve achtergrondkenmerken (Maxwell, 2005). Elementen die daarbij belangrijk zijn omvatten de eerlijkheid van de procedure, vermijden dat ouders en jongeren zich slecht voelen, en de jongere die wroeging toont (Maxwell en Morris, 2000:101).[231]

Naar aanleiding van de FGC kunnen de dader en zijn gezin beseffen dat de zaken slecht gaan en dat daar iets moet worden aan gedaan. Daardoor kunnen ze méér dan daarvoor bereid zijn om hulp te aanvaarden of te gaan zoeken. Daly (2006) vond bijvoorbeeld dat seksuele delinquenten zich na een *conference* vaker lieten behandelen dan na een rechtbankprocedure. De FGC kan een gelegenheid zijn om een begeleiding op te starten. Een noodzakelijke voorwaarde is dan wel dat voldoende voorzieningen voorhanden zijn om in die begeleiding te voorzien.

In welke mate die begeleiding een invloed heeft op bijvoorbeeld het uitvoeren van de overeenkomst en het vermijden van recidive, is totnogtoe weinig onderzocht (Maxwell en Morris, 2001).

[231] In welke mate dit laatste element kan worden bewerkstelligd door de *conference* is nog niet duidelijk, maar zie Harris e.a. (2004) voor een beschrijving van de keten van emoties die zich kunnen voordoen in een *conference*. Cf. infra, Hoofdstuk 2. 4. Verklaringen van het herstelrechtelijke proces dat in *conferences* plaatsvindt.

4. Besluit: de Nieuw-Zeelandse FGC's als bron van vernieuwing voor de herstelrechtelijke praktijken

In dit hoofdstuk hebben we besproken van waaruit de *conferences* zijn ontstaan in Nieuw-Zeeland. Zij zijn een belangrijke inspiratiebron geweest voor de invoering van *conferencing* in andere landen, zij het onder andere statuten en modaliteiten.

Onderzoek naar de Nieuw-Zeelandse FGC's toont aan dat de betrokken partijen meestal tevreden zijn, maar dat de aandacht in de praktijk meer dient uit te gaan naar het slachtoffer. De stem van de jongere gaat soms verloren door de aanwezigheid van familieleden maar ook doordat professionele actoren soms de overhand nemen. Een goed uitgevoerde *conference* lijkt een effect te kunnen hebben op recidive, al zullen de achtergrondkenmerken van de jongere daarin eveneens meespelen.

Op basis van de positieve bevindingen met FGC in Nieuw-Zeeland, zijn in meerdere landen projecten met *conferencing* gestart, zij het soms onder een andere vorm zoals in een volgend hoofdstuk zal verduidelijkt worden.

Duidelijk is dat het binnenbrengen van de FGC's in een herstelrechtelijk perspectief een belangrijke verrijking is geworden voor het geheel aan herstelrechtelijke praktijken, onder meer omdat nu ook de gemeenschap als dusdanig in het herstelrechtelijke proces wordt betrokken (McCold en Wachtel, 2002). Hoewel discussie blijft bestaan over hoe dat moet worden ingevuld, kunnen alvast de *communities of care* een centrale plaats krijgen toebedeeld in het overleg.

In een volgend hoofdstuk gaan we na welke varianten van *conferencing* zijn ontwikkeld en belichten we een aantal onderzoeksresultaten daaromtrent. We gaan op zoek naar de belangrijkste verschillen tussen het Nieuw-Zeelandse model en andere modellen, om op die manier na te gaan wat de specifieke kenmerken ervan zijn en welke meerwaarde bepaalde kenmerken eventueel met zich meebrengen.

HOOFDSTUK 2. *CONFERENCING* IN VELE VARIANTEN

Mede op grond van het succes van FGC in Nieuw-Zeeland, ontstonden ook in andere landen varianten van *conferences*. We geven enkele van de belangrijkste voorbeelden weer.[232]

1. Het Wagga model

Het Wagga model wordt vaak aanzien als de belangrijkste variant op het Nieuw-Zeelandse FGC-model, hoewel ook binnen het Wagga model een aantal varianten bestaat. Reeds in 1991 werd *conferencing* bij wijze van pilootproject geïntroduceerd in de stad Wagga Wagga in New South Wales, Australië (Strang, 2001). Drie ontwikkelingen lagen mee aan de basis van het project: de discussie rond de aanpak van jeugddelinquentie, met daarin de spanning tussen rehabilitatie en bestraffing; de aandacht voor slachtoffers; en de ontwikkeling van *community policing* (Moore en Forsythe, 1995). *Conferencing* werd als een vorm van politionele *cautioning* (waarschuwing) gesitueerd op politieniveau en politiebeambten leidden de bijeenkomst. Het project was gebaseerd op de Nieuw-Zeelandse praktijk, maar verder inhoudelijk geïnspireerd door de *reintegrative shaming* theorie van Braithwaite (Moore en O'Connell, 1994; Moore en Forsythe, 1995).[233] Het model gebruikt een vaststaand script (wat in het Nieuw-Zeelandse model niet het geval is) en er is geen *private time* voor de jongere en zijn achterban.

2. Uitdijing van *conferencing*

Dat zogenaamde Wagga model heeft een ruime verspreiding gekend, hoewel men in New South Wales intussen van dit model is afgestapt (Daly, 2001b). Sedert de invoering van de *Young Offenders Act* in 1998 wordt *conferencing* in New South Wales immers uitgevoerd door het *Department of Juvenile Justice* (Strang, 2001), waarbij onder meer de rol van de politie gemarginaliseerd wordt. Het Wagga model wordt nog toegepast in de *Australian Capital Territory* (waar het bekend staat als de *Reintegrative Shaming Experiments - RISE*), alsook in Tasmania en de Northern Territories (Strang, 2001:21, 24-25).

---

232 Voor een meer gedetailleerd overzicht van enkele projecten, zie bijvoorbeeld Alder en Wundersitz (1994, 1994b), Warner Roberts en Masters (1999), Morris en Maxwell (2001a), Strang (2001), Vanfraechem (2001), Polk e.a. (2003), Schiff en Bazemore (2002), Nixon e.a. (2005).

233 Zie ook Trimboli (2000:2). Cf. infra, 4. Verklaringen voor het herstelrechtelijke proces dat in *conferences* plaatsvindt voor een bespreking van *reintegrative shaming*.

Elders in Australië en in de wereld, vooral in Canada, de Verenigde Staten en Engeland bestaan nu varianten op het Wagga model of het Nieuw-Zeelandse model, als pilootproject, maar vaak ook onder specifiek aangepaste wetgeving (Daly, 2001b). Opmerkelijk is dat *Real Justice*[234], een Amerikaanse privé organisatie, het Wagga model als een soort 'merknaam' op de markt brengt en het na in de Verenigde Staten ook in andere landen poogt te verspreiden (McCold en Wachtel, 1998:1). Zo heeft *Real Justice* bijvoorbeeld politiebeambten getraind in het Verenigd Koninkrijk (Thames Valley), Nederland en Hongarije.

Het *Real Justice* model is gebaseerd op het oorspronkelijke Australische model en verder aangepast op basis van de theorieën van Braithwaite (*reintegrative shaming*) en Tomkin (*affect theory*). Het belangrijkste kenmerk is het gebruik van een script: de moderator volgt een duidelijk en eenvoudig script doorheen de *conference* (McCold, 2001). Het model wordt toegepast in verschillende settings, zoals voor welzijnsproblemen, arbeidsconflicten, gezinsproblemen, tuchtproblemen op school en in gevangenissen.

Momenteel is er dus een enorme variatie in de lokalisering en het gebruik van de *conferences*, alsook in de wijze waarop ze concreet worden voorbereid en geleid. De benamingen verschillen nogal: naast *Family Group Conferences* spreekt men van *Diversionary Conferences*, *Youth Justice Conferences*, *Real Justice Conferences*, *Community Conferences*, … In Nederland spreekt men van 'Echt Recht conferenties' met delinquenten en ingeval van tuchtproblemen (van Pagée, 2003).

3. Onderzoek naar *conferencing*

Naast het reeds vermelde onderzoek in Nieuw-Zeeland, zijn ook over de andere varianten heel wat onderzoeksprojecten uitgevoerd. Uit de diverse overzichten blijkt dat ze in grote lijnen de eerder vermelde gunstige resultaten bevestigen, namelijk de tevredenheid van de betrokken partijen, de ervaren procedurele rechtvaardigheid, de recidive die minstens niet erger is dan bij andere aanpakken van strafbare feiten (Latimer e.a., 2001; Braithwaite, 2002; Kurki, 2003; McCold, 2003; Sherman, 2003). Een aantal onderzoeken komt in dit werk vaak naar voren, omdat ze vrij goed zijn uitgewerkt of omdat er veel informatie over terug te vinden is.

McCold en Wachtel (1998) beschrijven een project in Bethlehem, Verenigde Staten, dat gebaseerd is op het Wagga model en de basis vormde voor het uitwerken van de *Real Justice*

[234] www.realjustice.org

praktijk. De *ReIntegrative Shaming Experiments* (RISE) in Canberra, Australië zijn eveneens gebaseerd op het Wagga model. *Conferencing* wordt daar gebruikt als diversiemaatregel op politieniveau. In South Australia voeren Daly en collega's onderzoek uit naar *conferencing* gebaseerd op het Nieuw-Zeelandse model (SAJJ).[235] Daarnaast verwijzen we ter aanvulling ook naar Nederlandse gegevens.[236] Ook al is de *conferencing*-praktijk daar relatief nieuw, de toepassing gebeurt in een gelijkaardig rechtssysteem als in België en kan daarom nuttige aanvullingen bieden bij de niet-Europese gegevens.

3.1. Drie belangrijke projecten methodologisch toegelicht

Eerst bespreken we enkele methodologische aspecten. Ze sluiten gedeeltelijk aan bij de bedenkingen die hoger werden geformuleerd, maar zijn deels ook specifiek.[237] Waar nodig zullen we naar deze methodologische aspecten verwijzen wanneer we de resultaten bespreken.

3.1.1. **Bethlehem, Pennsylvania** (McCold en Wachtel, 1998)

In 1995 startte een onderzoek over *conferencing* door politiebeambten in Pennsylvania, Verenigde Staten. Het project richt zich op jonge daders, die voor de eerste keer gevat zijn voor lichtere feiten (diefstal, eigendomsmisdrijven en geweldsmisdrijven zonder lichamelijke schade). Jongeren werden *at random* verdeeld over *conferences* enerzijds en andere diversiemaatregelen anderzijds. Pas nadat die verdeling gebeurde, informeerde de politiebeambte de jongere over de mogelijkheid van *conferencing*. De *conference* vindt enkel plaats wanneer de jongere de feiten erkent en wanneer zowel jongere als slachtoffer toestemmen tot deelname. Doordat de *at random assignment* reeds gebeurt voor jongeren toestemmen deel te nemen, laat de grootte alsook de samenstelling van de groep jongeren die deelnemen aan de *conference* te wensen over. Aangezien slechts een beperkt aantal jongeren uiteindelijk wilde deelnemen aan de *conference*, viel immers een belangrijke groep weg. Misschien had een aantal

[235] In welke mate het gaat om een vergelijkbare praktijk waarbij de *conferences* in het hart van het jeugdrechtssysteem worden ingebed en worden toegepast voor de meer ernstige feiten, is onduidelijk. De onderzoekers benoemen de praktijk wel als het Nieuw-Zeelandse model.
[236] Zie Hokwerda (2004) en van Pagée (2003).
[237] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken.

jongeren nog willen deelnemen, maar kregen zij de kans niet omdat de mogelijkheid tot deelname hen niet werd aangeboden.[238]

In totaal gaat het om 215 jongeren in het onderzoek: 75 jongeren die een geweldsmisdrijf pleegden (50 in de experimentele groep, 25 jongeren in de controlegroep) en 140 jongeren die een eigendomsmisdrijf pleegden (47 respectievelijk 93 jongeren). Uiteindelijk beslisten 32% van de jongeren die een geweldsmisdrijf en 52% van diegenen die een eigendomsmisdrijf pleegden, om deel te nemen aan de *conference*. Dit leidt ertoe dat enkel voor de jongeren die een geweldsmisdrijf hebben gepleegd, een gelijkaardige groep deelnam aan een *conference* of een andere maatregel. De onderzoekers (p. 25) vinden daarom dat de jongeren die werden doorverwezen naar een *conference* en al dan niet deelnamen, samengenomen moeten worden om de gevolgen van zelfselectie uit te zuiveren. Hoewel de positieve attitude tegenover de *conference* inderdaad de deelname kan beïnvloeden, lijkt het een vreemde optie om degene die niet aan een *conference* deelnamen niet te onderscheiden bij het bespreken van de onderzoeksresultaten.

De responsgraad van heel de onderzochte groep, dus ook zij wier dossier naar de rechtbank ging, ligt voor slachtoffers op 67%, waarvan driekwart een schriftelijke vragenlijst invulde en een kwart telefonisch is bevraagd (wanneer zij de vragenlijst niet terugstuurden). Bij jongeren (67% responsgraad) en ouders (54% responsgraad) gaat het om 52% tegenover 45% (en 3% persoonlijk bevraagd). De respons lag hoger voor zij die aan een *conference* deelnamen (McCold en Wachtel, 1998:49).[239] Doorheen het rapport is soms moeilijk na te gaan om welke aantallen het gaat, aangezien men soms percentages en soms absolute cijfers aanhaalt.

De recidive wordt bepaald op grond van nieuwe arrestaties door de politie twaalf maand na het feit waarvoor de jongeren werden doorverwezen naar een *conference*. Recidive wordt gemeten vanaf de doorverwijzing en dus niet vanaf de eigenlijke maatregel. Het gaat enkel om nieuwe arrestaties in Bethlehem, niet in andere districten. De recidive kon bovendien slechts voor een beperkt aantal jongeren (n=24) worden nagegaan voor de periode van 12 maanden, gezien de korte onderzoeksperiode: voor jongeren die naar het einde toe van het

---

238 Vergelijk met RISE (cf. infra): men moet eerst toestemmen om deel te nemen en pas nadien wordt men over de controle- en experimentele groep verdeeld. Een nadeel van deze methode is dat slachtoffers zich benadeeld voelen wanneer ze willen deelnemen aan een *conference* maar daartoe – omwille van het experiment – geen kans krijgen (Strang, 2002). Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.3. Tevredenheid van de betrokken partijen.

239 De juiste aantallen worden echter niet gegeven, wat het interpreteren van de onderzoeksresultaten soms bemoeilijkt.

project deelnamen, kon uiteraard de recidive na 12 maanden niet meer worden nagegaan (McCold en Wachtel, 1998:75).

In het algemeen lijkt dit onderzoeksrapport op het eerste gezicht tot duidelijke resultaten te komen, maar wanneer het naderbij wordt bestudeerd, merkt men onnauwkeurigheden en onduidelijkheden op. Het werken met percentages en absolute cijfers, en het al dan niet opsplitsen van de respons naargelang doorverwezen en/of deelgenomen aan een *conference*, maakt de gegevens moeilijk interpreteerbaar. De geformuleerde conclusies dienen volgens ons dan ook gerelativeerd te worden.

3.1.2. **ReIntegrative Shaming Experiments RISE** (Sherman e.a., 1997, 1998, 2000, 2003; Strang e.a., 1999)

Het RISE-project evalueert de praktijk van *conferencing* gebaseerd op het Wagga model in Canberra, Australië. Zoals de titel reeds laat vermoeden, zijn de experimenten gebaseerd op de *reintegrative shaming* theorie van Braithwaite. Het gaat om vier experimenten, naargelang van de aard van de feiten:

- eigendomsmisdrijven t.a.v. bedrijven;
- eigendomsmisdrijven t.a.v. personen (daders tot 18 jaar);
- geweldsmisdrijven (daders tot 30 jaar);
- rijden onder invloed.

De daders hebben de feiten bekend, wat op zich al een verschil kan maken met de jongeren die naar de rechtbank worden doorverwezen.

Wanneer een politiebeambte beslist dat een *conference* kan worden toegepast, krijgt het dossier een code waarbij de computer bepaalt of de jongere al dan niet zal deelnemen aan de *conference*. Problematisch lijkt dat de data worden verwerkt naargelang van de toegewezen procedure – rechtbank of *conference* – maar niet de uiteindelijk gevolgde procedure. Zo vermeldt Strang (2002:81) dat 23% van de *conference victims* uiteindelijk niet deelnamen aan een *conference*. Volgens de auteur zouden de resultaten van haar onderzoek nog positiever zijn als ze enkele de slachtoffers had bestudeerd die effectief hebben deelgenomen aan een *conference*, maar wellicht is een kwart van de respondenten een te groot aantal om mee op te nemen in een bepaalde groep waartoe zij eigenlijk niet behoren.

Wanneer het gaat om meerdere slachtoffers van een zelfde misdrijf, bevraagt men enkel degene die de klacht heeft ingediend (Strang, 2002:89).

Recidive wordt gemeten aan de hand van politiegegevens. Wanneer de dader feiten heeft gepleegd in een ander district dan in Canberra, dan zijn die feiten niet na te gaan omdat men geen nationaal registratiesysteem heeft gebruikt.[240]

3.1.3. South Australia Juvenile Justice (SAJJ) (Daly e.a., 1998, 2005; Daly, 2001a)

Een onderzoeksproject werd opgestart ter evaluatie van de *conferences* (South Australia Juvenile Justice, kortweg SAJJ) in de periode 1998-1999. *Conferences* werden geobserveerd door een onderzoeker; de aanwezige politieofficier en moderator vulden een vragenlijst in; daders en slachtoffers werden bevraagd (Hayes en Daly, 2003:738).

89 *conferences* werden gehouden met 107 jongeren en 89 slachtoffers, die allen werden geobserveerd. Men noteerde de gegevens voor de "*primary offender*" (Hayes en Daly, 2003:738).[241] 44% van de *conferences* betreffen persoonlijk geweld (Daly, 2003). Daders en aanwezige slachtoffers werden persoonlijk bevraagd; niet-aanwezige slachtoffers werden telefonisch bevraagd (88% responsgraad). In een tweede jaar werden de respondenten opnieuw bevraagd waarbij men een 94% respons haalde van zij die het eerste jaar deelnamen aan het onderzoek (Daly, 2003). In de responsgraad wordt geen verschil gemaakt tussen al dan niet aanwezige slachtoffers. Niet alle slachtoffers betrokken in een dossier werden bevraagd: één slachtoffer per *conference* wordt aangeduid als '*primary victim*'.[242]

De hoge responsgraad hangt volgens de onderzoekers samen met het feit dat de onderzoeker aanwezig was om de *conference* te observeren en de moderator toen reeds aankondigde dat de betrokkenen zouden worden gecontacteerd (Daly e.a., 1998:23).

Recidive is gebaseerd op politiedossiers, 6 en 18 maanden na de *conference*. Ook eventuele vroegere feiten (voor de *conference*) worden nagegaan. Wat betreft recidive vergelijkt men niet met de rechtbank, maar gaat men na welke variabelen van de *conference* een verschil maken betreffende recidive. In SAJJ werkt men met gegevens van de observatie, om die variabelen van de *conference* na te gaan.[243]

In een vervolgonderzoek worden de dossiers doorgenomen van 365 jongeren die in de periode 1995-2001 seksuele misdrijven pleegden en een *conference* of politionele waarschuwing kre-

---

240 Zie Hayes en Daly (2003, 2004) voor kritieken daaromtrent.
241 Op basis waarvan men bepaalt om wie het gaat, is niet duidelijk.
242 De onderzoekers geven aan dit te doen in navolging van RISE (Daly e.a., 1998:22).
243 Ook in Nieuw-Zeeland gaat men na welke variabelen een rol spelen, maar gaat men daarbij af op de herinnering van jongeren over de *conference* (cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.7. Recidive).

gen, dan wel werden doorverwezen naar de rechtbank (Sexual Assault Archival Study, kortweg SAAS, Daly e.a., 2005).[244] Veertien *conferences* werden grondiger bestudeerd om de dynamieken na te gaan die spelen in zo een *conference*. De slachtoffers en moderatoren die deelnamen aan die veertien *conferences* werden bevraagd (Daly en Curtis-Fawley, 2004).

3.2. Aard van de feiten en overeenkomsten

Conferences worden toegepast voor uiteenlopende feiten. Het Wagga model en aanverwante versies worden veelal toegepast als diversiemodel op politieniveau en kaarten bijgevolg voornamelijk lichtere feiten aan. In RISE gaat het om eigendomsdelicten, geweldsmisdrijven (bijvoorbeeld gewapende overval, slagen en verwondingen) en rijden onder invloed. Zo weinig mogelijk delicten werden uitgesloten, maar men opteerde toch voor de zeer zware misdrijven zoals poging tot moord, alle seksuele delicten en huiselijk geweld geen *conference* te houden (Sherman e.a., 1998:13).

In Bethlehem gaat het, zoals gezegd, om lichtere feiten en om daders die een eerste keer gevat zijn (McCold en Wachtel, 1998:17e.v.).

In South Australia past men *conferencing* toe voor onder andere seksuele misdrijven (Harding en Potter, 2003). Dit is vrij uniek, omdat *conferences* vaak worden beperkt tot lichtere feiten en wanneer het gaat om zwaardere feiten, dan nog worden seksuele misdrijven vaak uitgesloten omwille van de gevoelige aard ervan (Daly e.a., 2005).[245]

Conferences variëren in duur, van 30 minuten tot meerdere uren, afhankelijk van de aard van de feiten en de intensiteit van de emoties. *Conferences* van het Nieuw-Zeelandse model lijken meer tijd in beslag te nemen. Dit kan samenhangen met het houden van de *private time* voor de jongere en zijn achterban, alsook met de ernst van de feiten en het niet gebruiken van een

[244] De dossierstudie leidt tot een aantal nadelen. Vooreerst zijn de dossiers niet opgesteld met het oog op wetenschappelijk onderzoek. Een aantal items die men wenst te onderzoeken, kunnen daardoor ontbreken. Daly e.a. (2005: Part II) stellen vast dat dossiers verschillend werden opgesteld en dat gecentraliseerde gegevens moeilijk te verkrijgen zijn.

[245] Recente praktijk in Vlaanderen breidt zich eveneens uit tot seksuele delicten. Dit vereist een eigen methodiek en de nodige voorzichtigheid (Bie Van Severen, moderator, persoonlijke communicatie, augustus 2005). Wanneer herstelrecht in die zaken wordt toegepast, gebeurt dat meestal voor volwassen daders en betreffende huiselijk geweld (Strang en Braithwaite, 2002; Daly en Curtis-Fawley, 2004).

script.[246] Het aantal deelnemers varieert evenzeer tussen de *conferences*, van drie à vier aanwezigen tot een dertigtal of meer.[247]

In het algemeen komt men tot herstelplannen, die meestal meerdere intenties inhouden, waaronder ook het herstel van de schade voor het slachtoffer. Slachtoffers kunnen hun vragen stellen, daders bieden vaak hun verontschuldigingen aan (Hokwerda, 2004; McCold en Wachtel, 1998; Sherman e.a., 1998; van Beek, 2004). De overeenkomsten lijken in het algemeen correct te worden uitgevoerd, al heeft men niet altijd een zicht op de uitvoering (zie bijvoorbeeld Moore en Forsythe, 1995:214; Daly, 1999). Men gaat ervan uit dat de uitvoering zal gebeuren aangezien de betrokkenen zelf hebben bijgedragen tot de totstandkoming van de overeenkomst (zie bijvoorbeeld Harding en Potter, 2003). In principe zou wat meer nauwkeurig follow-up onderzoek hier toch op zijn plaats zijn, menen we.

3.3. Slachtoffers

3.3.1. Voorbereiding

Slachtoffers worden meestal geïnformeerd over het plaatsvinden van de *conference* (zie bijvoorbeeld Venables, 2000)[248]; de voorbereiding op het gebeuren is heel belangrijk (Umbreit e.a., 2000; Hokwerda, 2004); en slachtoffers verwachten informatie te krijgen over het proces (Strang, 2002), wat niet altijd voldoende gebeurt (Venables, 2000).

Slachtoffers nemen in Bethlehem deel aan de *conference* om de dader te helpen (n=35/65), om hem te zeggen hoe ze zich voelen (n=21) of een verontschuldiging te krijgen (n=13) (McCold en Wachtel, 1998:54).[249] Ook in Nederland nemen slachtoffers deel om de dader te zeggen hoe men zich voelt, om vragen te stellen of om te zien of het de dader spijt (Hokwerda, 2004:102).

Een gebrek aan communicatie over de zaak is de grootste reden waarom slachtoffers ontevreden zijn met de rechtsprocedure. Daartegenover staat dat 80% van de slachtoffers in RISE ervoor kozen aanwezig te zijn op de *conference* – een hoog cijfers dat volgens Strang (2002:121) te danken is aan de uitgebreide voorbereiding door de moderator. 80% van de

---

246 Cf. infra, 5. Vergelijking tussen *Family Group Conferences* en andere *conference*-modellen.

247 Wanneer slechts een beperkt aantal deelnemers aanwezig is, kan men zich de vraag stellen wat het verschil is met bemiddeling. Het verschil in aantal deelnemers lijkt ons niet samen te hangen met het gebruikte model.

248 We gaan ervan uit dat het sowieso de bedoeling is de slachtoffers te informeren over het gebeuren, maar in de praktijk blijkt dat niet altijd te gebeuren.

249 Slachtoffers kunnen meerdere deelantwoorden aanduiden.

slachtoffers kregen '*some*' of '*a lot*' algemene informatie, de meeste van hen (79%) kregen tijdig informatie over de plaats en het tijdstip van de bijeenkomst.

3.3.2. Tevredenheid

Venables (2000) stelt in South Australia vast dat het proces nog meer dan de uitkomst van de *conference* een invloed heeft op de tevredenheid van slachtoffers. Slachtoffers ervaren de *conferences* als fair. Een verontschuldiging leidt tot herstel voor slachtoffers wanneer zij de idee hebben dat de dader het meent, maar vooral wanneer zij als slachtoffer de verontschuldiging aanvaarden. Wanneer zij echter geen verontschuldiging krijgen, kan dat het voor sommige slachtoffers moeilijker maken om het gebeuren te verwerken (Venables, 2000:53-54). Daly (2005) komt tot de bevinding dat slachtoffers die erg overstuur zijn door het misdrijf, minder hebben aan een *conference*, alsook minder openstaan voor de dader of het komen tot een oplossing. Een voordeel van de *conference* in vergelijking met de rechtbank is wel dat de dader de feiten heeft bekend en dat men toch tot een concrete oplossing probeert te komen.

Slachtoffers die de *conference* bijwonen, blijken meer tevreden te zijn dan zij die er niet bij zijn. Verder hebben de volgende elementen een invloed op de tevredenheid: de idee dat de overeenkomst fair is; de idee hebben dat de dader de overeenkomst heeft uitgevoerd; de verontschuldiging aanvaarden; de dader in een positief daglicht zien (Venables, 2000:61).

In Bethlehem is 96% van de slachtoffers tevreden met de *conference*. De meeste slachtoffers (93%) vinden dat de dader verantwoordelijk is gesteld. De meerderheid vond het ontmoeten van de dader nuttig (93%), zouden opnieuw deelnemen aan een *conference* (94%), en zouden het anderen aanraden om deel te nemen (92%) (McCold en Wachtel, 1998:51-53).

In Canberra lijken de slachtoffers minder tevreden te zijn dan in andere onderzoeken (Strang, 2002:132). De onderzoekster stelt vast dat voornamelijk slachtoffers die werden doorverwezen naar een *conference* maar er uiteindelijk niet aan konden deelnemen, het minst tevreden waren. De zaak ging ofwel naar de rechtbank, ofwel kregen de daders een '*caution*' of er volgde helemaal geen reactie. Slachtoffers van geweldsmisdrijven leken in het algemeen minder tevreden te zijn dan slachtoffers van eigendomsmisdrijven, zowel betreffende de rechtbankprocedure als over de *conference* (Strang, 2002:139). In het algemeen is toch 70% van de slachtoffers tevreden over de *conference* (p. 133). De 'mislukking' van *conferences* vanuit het oogpunt van slachtoffers is te wijten aan praktische elementen, zoals slecht politieonderzoek, onvoldoende voorbereiding van de slachtoffers, slechte organisatie van de *confe-*

rence, onvoldoende training van de moderatoren, geen follow-up van de uitvoering van de overeenkomst en een te grote focus op de dader.[250]

3.3.3. Procedurele rechtvaardigheid

Slachtoffers in RISE ervaren procedurele rechtvaardigheid: ze begrijpen wat er gebeurt, vinden de *conference* fair en onbevooroordeeld; kunnen hun zeg doen en verkeerde feiten rechtzetten. Driekwart van de slachtoffers vindt dat de uitkomst gepast is (Sherman e.a., 1998). *Conferences* bieden de slachtoffers de mogelijkheid om betrokken te zijn in de procedure en de slachtoffers werden met respect behandeld (Strang, 2002:127).

Ook in Bethlehem ervaren de meeste slachtoffers (96%) procedurele rechtvaardigheid en vinden ze dat met hun opinie op een degelijke manier is rekening gehouden (94%) (McCold en Wachtel, 1998:51-52).

In Nederland krijgen slachtoffers de kans om hun verhaal te doen, wat niet altijd gemakkelijk is voor hen. De meeste slachtoffers zeggen te hebben kunnen meewerken aan een oplossing – 29% heeft dat gevoel echter helemaal niet. De spijtbetuiging door de dader wordt als het belangrijkste moment van het overleg beschouwd (Hokwerda, 2004:127e.v.).

3.3.4. Algemene voorwaarden

De over het algemeen gunstige resultaten zijn echter afhankelijk van een aantal voorwaarden (Strang, 2002:150-152): de dader aanvaardt zijn verantwoordelijkheid voor het gebeuren; de betrokkenen zijn goed voorbereid en hebben realistische verwachtingen ten aanzien van de *conference*; het gebeuren is goed georganiseerd (dader en slachtoffer zitten apart voor de *conference* begint, een tolk is aanwezig indien nodig); de moderatoren zijn goed getraind; de uitvoering van de overeenkomst worden opgevolgd en de slachtoffers worden ervan op de hoogte gebracht; en het slachtoffer wordt niet gebruikt ten voordele van de dader.

[250] Ook in Nieuw-Zeeland stelde men vast dat de ontevredenheid van slachtoffers voornamelijk samenging met een slechte praktijk (Morris en Maxwell, 2000).

3.3.5. Na de *conference*

Wanneer de dader geen spijt betoont of geen verantwoordelijkheid opneemt, staan slachtoffers in South Australia soms negatiever tegenover de dader dan voor de *conference* (16% van de slachtoffers). Toch staat een meerderheid positiever tegenover de dader na de *conference*: tevoren staat 8% positief t.o.v de dader, erna 38%. In het algemeen zijn slachtoffers eerder begrijpend dan op wraak gericht (Venables, 2000:58-60). Dit laatste hangt allicht samen met het feit dat het gaat om slachtoffers die ervoor kiezen deel te nemen aan de *conference* en er aldus voor open staan de dader te ontmoeten.[251]

Een interessant aspect van het onderzoek in South Australia is dat slachtoffers eveneens worden bevraagd een jaar na de eerste bevraging. De tevredenheid met de procedure kan afnemen naarmate de tijd verstrijkt, bijvoorbeeld omdat de overeenkomst toch niet werd uitgevoerd – een element waar slachtoffers meteen na de *conference* nog geen zicht op hebben. Het onderzoek in South Australia duidt aan dat een meerderheid van de slachtoffers (72%) niet tevreden is met de informatie die ze kregen over de uitvoering van de overeenkomst, wat samenhangt met het feit dat 55% van de slachtoffers aanwezig op de *conference* geen informatie ontving. De idee van aanwezige slachtoffers over de overeenkomst was daardoor minder positief, terwijl de niet-aanwezige slachtoffers een jaar later net positiever staan tegenover de overeenkomst. Wanneer de overeenkomst niet wordt uitgevoerd, kan dit het herstel van het slachtoffer in de weg staan (Venables, 2000:66 e.v.).

3.3.6. Vergelijking met de gerechtelijke procedure

Inzake seksuele delicten lijken *conferences* meer te bieden aan slachtoffers dan de rechtbankprocedure. Jongeren nemen verantwoordelijkheid voor wat is gebeurd, wat voor het slachtoffer een publieke erkenning kan zijn van de geleden schade. De *conference* biedt een forum voor verontschuldigingen en herstel. In de rechtbank blijken voornamelijk de meer ernstige feiten niet tot een uitkomst te leiden, omdat jongeren vaak de feiten ontkennen, zeker wanneer ze tevoren al eens veroordeeld zijn (Daly e.a., 2005:60). Rechtbankzaken nemen bovendien tweemaal zoveel tijd in beslag en het slachtoffer moet gemiddeld zes keer naar de rechtbankzitting komen, zowat een vijfde van de slachtoffers zelfs tien keer (Daly en Curtis-Fawley, 2004).

---

[251] Toch kan de deelname aan een bemiddeling of *conference* soms een uitklap zijn voor de wraakgevoelens (Leest, 2005).

In RISE zijn slachtoffers beduidend vaker aanwezig in een *conference* dan bij een rechtbankzitting: 80,7 tegenover 5,1% bij eigendomsmisdrijven en 90,5 tegenover 13,3% voor geweldsmisdrijven (Sherman e.a., 1998:128).

Financiële schadevergoeding is niet altijd even belangrijk (het blijkt minder belangrijk te zijn voor de slachtoffers die aan een *conference* deelnamen), maar het onderzoek wijst erop dat slachtoffers zelden gecompenseerd werden, in de rechtbankprocedure noch in de *conference*, en als ze iets kregen was dat minder dan wat ze hadden gedacht te krijgen. Toch kregen slachtoffers in een *conference* significant vaker een andere vorm van schadevergoeding, bijvoorbeeld werk dat de dader doet voor hen (Strang, 2002:92).[252]

Wat betreft emotioneel herstel blijken *conferences* een positief effect te hebben op slachtoffers, terwijl er in de rechtbank geen plaats voor is. Slachtoffers van geweldsmisdrijven voelen zich vaak beter na de *conference*, maar 10% voelt zich slechter. Slechts weinigen onder hen staan er onverschillig tegenover (Strang, 2002:117). Aangezien de gevolgen van deze misdrijven vaak zwaarder doorwegen voor het slachtoffer, lijkt het ons evident dat de *conference* een grotere impact kan hebben, ook negatief, wanneer de *conference* niet loopt zoals men had verwacht of de dader zich negatief opstelt.

3.4. Daders

3.4.1. Verontschuldigingen

Daders kunnen de behoefte hebben om zich te verontschuldigen, de feiten uit te leggen of schadevergoeding aan te bieden (Rugge en Cornier, 2005). Uit RISE blijkt dat daders zich vaker verontschuldigen in *conferences* dan in de rechtbank, wat de onderzoekers liëren aan de fysieke aanwezigheid van het slachtoffer (Sherman e.a., 1998:107). Het merendeel van de daders in Nederland geeft aan spijt te hebben en dat ook te willen zeggen aan de slachtoffers, wat meteen ook hun motivatie is om deel te nemen aan de conferentie (Hokwerda, 2004:102).

Prichard (2003:190) duidt de mogelijkheid om zich te verontschuldigen eveneens aan als een voordeel van *conferences* voor jonge daders. Daarnaast verwijst hij naar het belang van actief verantwoordelijkheid te kunnen opnemen; deel uit te maken van het komen tot een

[252] Een hypothese die we hieromtrent samen met Nathan Harris hebben opgesteld, luidt als volgt: "Aangezien slachtoffers in Australië (en andere *common law* landen) minder mogelijkheden hebben om financiële compensatie te verkrijgen, zijn ze meer geneigd om deel te nemen aan een *conference*." Verder onderzoek hieromtrent zou nuttig kunnen zijn.

plan; vergiffenis te ervaren (zowel van het slachtoffer als van de directe omgeving); en de eigen eer te herstellen.

3.4.2. Procedurele rechtvaardigheid

Wat betreft procedurele rechtvaardigheid voor daders lijken *conferences* beter te scoren dan de rechtbankprocedure. In RISE duiden de onderzoekers aan dat daders begrijpen wat hun rechten zijn en begrijpen wat er in de *conference* gebeurt; dat ze op een gelijke manier werden behandeld in vergelijking met andere daders; dat ze verkeerde feiten kunnen rechtzetten; hun zeg kunnen doen; en een zekere controle hebben over het gebeuren (Sherman e.a., 1998).[253] Elementen van herstel komen evenzeer aan bod, vaker in de *conferences* dan in de rechtbank. Jongeren hebben het gevoel dat ze iets hebben teruggedaan voor het slachtoffer en de samenleving, en ze voelen zich goed omdat ze iets kunnen doen aan het misdrijf dat ze hebben gepleegd (Sherman e.a., 1998:127).

Ook in Nederland kunnen daders hun zeg doen, hun verhaal vertellen en spijt betuigen naar het slachtoffer toe (Hokwerda, 2004:127e.v.). Vrijwel alle daders (86%) zijn van mening dat ze hebben kunnen meewerken aan een oplossing. Het komen tot een oplossing benoemen ze als het belangrijkste moment van de conferentie.

In Bethlehem ervaart 97% van de jonge daders rechtvaardigheid en 31% vindt dat ze op een adequate manier verantwoordelijk zijn gesteld voor hun daden (McCold en Wachtel, 1998:59).

Daly (2003) stelde in 80% van de *conferences* in South Australia voldoende procedurele rechtvaardigheid vast: betrokkenen hebben het idee dat ze fair werden behandeld, dat ze hun zeg konden doen en dat ze met respect werden behandeld. Tegelijkertijd vond ze dat het herstelgehalte eerder laag lag, wat werd gemeten door items als: de dader aanvaardt zijn verantwoordelijkheid en begrijpt de impact van het misdrijf op het slachtoffer; en het slachtoffer begrijpt de situatie van de dader.[254] Ze concludeert dat herstelrecht ertoe kan leiden dat het proces als eerlijk wordt ervaren, maar dat het moeilijk is voor dader en slachtoffer om hun conflict helemaal op te lossen.

---

[253] Voor al deze items scoren de *conferences* significant beter dan de rechtbank.

[254] Men kan zich de vraag stellen of dit de meeste geschikte items zijn om het herstel te meten (cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 1.1.1. Evaluatiecriteria).

3.4.3. *Reintegrative shaming*

Reintegrative shaming lijkt meer voor te komen in *conferences* dan in de rechtsprocedure, maar ook *stigmatic shaming* komt vaker voor. De persoonlijke confrontatie, voornamelijk met familieleden, leidt ertoe dat de jongere zich beschaamd voelt. Idealiter is dit de hefboom naar reïntegratie in de familie en gemeenschap (Braithwaite en Mugford, 1994), maar uit het onderzoek in RISE blijkt dat ook stigmatisering vaker voorkomt in *conferences*. Daarbij wordt niet alleen de strafbare daad, maar ook de dader afgekeurd. De afkeuring wordt dan uitgedrukt om een vernederende manier (Sherman e.a., 1998:129-133).

3.4.4. Overeenkomsten

Sommige jongeren in South Australia zien de *conference*-uitkomsten als een vorm van straf, wanneer ze iets voor iemand anders moeten doen. De *conference* op zich zien ze daarentegen niet zozeer als een straf (Daly, 1999).

De observatoren in RISE geven aan dat straffen voorkomt in zowel *conferencing* als de rechtbank, maar dat daarenboven herstel vaker voorkomt in *conferences*, zowel voor de dader als voor het slachtoffer en de gemeenschap (Sherman e.a., 1998:97).

17% van de jongeren in Nederland vindt dat hij er makkelijk vanaf is gekomen, de meerderheid (82%) is van mening dat het herstelgesprek iets heeft hersteld (Hokwerda, 2004:144-146).

Of daders de overeenkomst al dan niet uitvoeren, hangt samen met de verantwoordelijkheid die ze voelen; het gevoel van dader en slachtoffer dat ze rechtvaardig werden behandeld; de tevredenheid van de dader; en het gevoel dat zijn mening in rekening werd gebracht (McCold en Wachtel, 1998:35).[255] Volgens Hokwerda (2004:187) worden de afspraken niet altijd concreet opgenomen en zijn er geen sancties bij niet-naleving. In het bijzonder de afwezigheid van het aanstellen van een persoon met eindverantwoordelijkheid voor de opvolging van de overeenkomst, benoemt zij als een knelpunt.

[255] Merk op dat dit overeenkomt met de idee van procedurele rechtvaardigheid (cf. supra, 3.4.2. Procedurele rechtvaardigheid).

3.5. Steunfiguren

3.5.1. De achterban betrekken in een *conference*

Een bedoeling van *conferencing* is de achterban te betrekken en het netwerk te steunen (bijvoorbeeld Walgrave, 2004c). Dit vindt echter niet altijd plaats in de praktijk (zie bijvoorbeeld Sherman e.a., 1998:138). In het algemeen wordt gesteld dat de aanwezigheid van steunfiguren één van de verschilpunten uitmaakt met bemiddeling, maar toch is voorlopig nog weinig informatie terug te vinden over die steunfiguren.[256]

Steunfiguren van de dader nemen in Nederland deel aan de conferentie om de jongere te ondersteunen, alsook hun verhaal te vertellen over wat gebeurde. Sommige van hen zijn aanwezig om medeleven te betuigen tegenover het slachtoffer. In het algemeen vinden ze de uitleg die ze kregen over de conferentie duidelijk (Hokwerda, 2004:103 e.v.).

Steunfiguren van het slachtoffer komen in Nederland mee om het slachtoffer te ondersteunen, maar ook om hun eigen verhaal te doen (Hokwerda, 2004:104).

Voor het overige is heel weinig bekend betreffende steunfiguren voor slachtoffers. In Nieuw-Zeeland is er aandacht naar uit gegaan omdat de beginnende praktijk aanwees dat dat een knelpunt was (Morris en Maxwell, 1993), maar verder onderzoek geeft er weinig informatie over (Maxwell e.a., 2004).

3.5.2. Aandacht voor de ouders

De ouders van de jonge dader nemen een speciale positie in binnen de achterban. Zij worden meestal geacht aanwezig te zijn, meer zelfs: hun aanwezigheid wordt zelden in vraag gesteld. Volgens Weijers (2004)[257] is de bedoeling van de aanwezigheid van de familie tijdens een *conference*, dat het leidt tot een catharsis. Voor de auteur leidt dit tot verwarring omdat het breekt met de privacysfeer en discretie waarmee gewoonlijk op fouten van de jongere wordt

[256] Bradt (2005) gaat daarom via interviews met moderatoren na wat het belang is van relevante derden. In de literatuur stelt ze vast dat relevante derden worden betrokken omwille van de sociale ondersteuning naar de jongere toe, veiligheid en steun, het voorkomen van recidive, *reintegrative shaming* (cf. infra, 5. Vergelijking tussen *Family Group Conferences* en andere *conference*-modellen), om het gesprek op gang te brengen, om de machtsbalans in de communicatie in evenwicht te houden, om mee te zoeken naar oplossingen en om een toezicht te houden op de follow-up. Zie ook Van Havere (2001).

[257] Zie ook Weijers (2002, 2003).

gereageerd. Wanneer er een probleem is in de relatie tussen jongere en ouders, is die cruciale rol die aan de ouders wordt toebedeeld in een *conference* verre van evident. Voor Weijers (2004:145) is "een goed vertrouwensrelatie tussen ouders en kind een *conditio sine qua non* voor actieve betrokkenheid van ouders bij een herstelgesprek tussen jeugdige dader en slachtoffer." [originele cursivering]

Volgens Prichard (2003:181e.v.) kunnen de ouders niet zomaar gelijkgeschakeld worden met andere aanwezige steunfiguren omdat zij andere emoties ervaren. De manier waarop men het ouderschap ervaart, heeft immers een invloed op de zelfperceptie. Wanneer een kind slecht presteert of slechte gewoontes heeft, wordt dit aan de ouders geweten. In een *conference* kunnen deze elementen naar voren komen en ouders zijn zich ervan bewust dat zij beschouwd worden als (mede)oorzaak van de problemen. Wanneer zij in de *conference* worden afgeschilderd als een slechte ouder, kan dit een spiraal van negativisme teweegbrengen. Volgens Prichard kan dat dan weer een invloed hebben op de recidive van de jongere, wat hij bevestigd ziet in het onderzoek van Maxwell en Morris (1999) die erop wijzen dat jongeren van wie de ouders zich als slechte ouder geviseerd voelden, meer recidive plegen.

Verder zijn de posities van de jongere en ouders enerzijds, en van het slachtoffer en ouders anderzijds, niet altijd duidelijk te onderscheiden (Prichard, 2003:191). Ouders doen soms uitspraken als "*wij zijn geen slechte mensen*" of verontschuldigen zich ten aanzien van het slachtoffer, waarmee ze zich voor een stuk vereenzelvigen met het gedrag van de jongere. Aan de andere kant geven zij soms aan waar ze het moeilijk mee hebben of welke negatieve gevolgen zij hebben ervaren naar aanleiding van het delict. Dit maakt dat de positie van slachtoffer en ouder naar elkaar toe groeien. Prichard (2003:191) benoemt dit als de "*contributor-victim paradox*".

Conferences moeten volgens hem de ouders dan ook de kans bieden om zich te verontschuldigen; hun sterken in het komen tot een oplossing; hun eigen steunfiguren mee te brengen; en vergiffenis of tenminste erkenning kunnen ervaren.

Prichard (2002) duidt op vier reacties die ouders kunnen vertonen in een *conference* wanneer de misdrijven van hun kind naar voren komen. Ouders verontschuldigen zich ten aanzien van de slachtoffers en/of andere aanwezigen, voornamelijk omwille van het gedrag van hun zoon/dochter. Sommige ouders nemen iets op in het herstel van de schade, bijvoorbeeld helpen een gevandaliseerd muurtje herop te bouwen. Andere ouders gaan in de verdediging en wijzen bijvoorbeeld op het feit dat hun kind ADHD heeft en daarom soms moeilijk handelbaar is. Tenslotte gaan sommige ouders de verantwoordelijkheid van hun kind voor de feiten

ontkennen of minimaliseren, of een volledige desinteresse tonen ten aanzien van de *conference*.

In Bethlehem zijn ouders tevreden met de manier waarop de zaak werd afgehandeld (97%), ze ervaren rechtvaardigheid (97%) en vinden dat hun kind op een adequate manier verantwoordelijk werd gesteld (94%). Ze zouden *conferencing* aan anderen aanbevelen (97%) en het proces ook zelf over doen (94%) (McCold en Wachtel, 1998:65e.v.).

3.6. De rol van de politie als moderator

De functie van de politie als moderator wordt vaak geproblematiseerd. Gevreesd wordt dat hij te sturend optreedt en tegelijkertijd aanklager en rechter wordt (zie bijvoorbeeld Carroll, 1994). Bovendien wordt de *conference* dan vaak gehouden als een vorm van '*cautioning*', wat per definitie dadergericht is en van bovenaf wordt opgelegd. Het slachtoffer lijkt dan gebruikt te worden in functie van het besef dat bij de dader teweeg zou moeten worden gebracht over de gevolgen van het misdrijf.

Young (2001:198) stelt dat het proces van *conferencing* er echter op gericht is de partijen en niet de moderator het zeggenschap over de procedure te geven. Bovendien is de *conference* niet gericht op straffen. Hij geeft toch een aantal risico's aan: de betrokkenen kunnen het gevoel hebben dat de staat hun een straf oplegt; de politiebeambte kan de rol van moderator aanwenden om macht uit te oefenen; en de traditionele rol van politie kan de overhand nemen. Deze risico's kunnen worden ondervangen door een goede training.

Prichard (2003:133) toont aan dat die training echter vaak te wensen overlaat, dat politiebeambten in Tasmania (Australië) verplicht worden deel te nemen aan de training en nadien niet worden opgevolgd, noch bijkomende training krijgen. Dit leidt ertoe dat een aantal onder hen de praktijk allicht niet adequaat toepast en zich bijvoorbeeld concentreert op de "*shame*", maar het stuk "*reintegrative*" achterwege laat.[258] Zijn kwalitatief onderzoek door observatie van 30 *conferences* geleid door politie, toont aan dat de politiebeambten in het algemeen niet punitief optreden, maar soms wel te directief zijn in het begeleiden van het proces (p. 174). Hij ziet echter niet meteen verschillen tussen politiemoderatoren of onafhankelijke moderatoren wat betreft de eigenlijke praktijk (p. 216).

[258] Cf. infra, 4. Verklaringen voor het herstelrechtelijke proces dat in *conferences* plaatsvindt.

In Pennsylvania bleek dat politiebeambten, mits adequate training, de rol van moderator op zich kunnen nemen en dat de participanten tevreden zijn met het proces. Politiebeambten die reeds positief stonden tegenover het project, worden door deelname eraan nog enthousiaster, maar de introductie van *conferencing* verandert de algemene politiecultuur niet (McCold en Wachtel, 1998).

In Thames Valley werd een actieonderzoek opgestart, waarbij de onderzoekers richtlijnen gaven om de praktijk te verbeteren alvorens die te evalueren (Young en Hoyle, 2003).[259] Hoewel veel van de richtlijnen werden opgevolgd en de praktijk verbeterde, blijken politiebeambten dominante moderatoren te zijn en niet altijd het script te volgen. Zo werd bijvoorbeeld aan 38% van de slachtoffers niet gevraagd wat ze als uitkomst van het overleg wensten te zien. De onderzoekers concluderen dan ook dat de moderatoren best het script volgen om te komen tot een herstelgericht proces (Young en Hoyle, 2003:289).

Het vermelde onderzoek spitst zich toe op de rol van de politie als moderator van een *conference*. Wij zijn niet op de hoogte van een evaluatie van de rol van de politie zoals die in de Nieuw-Zeelandse FGC's wordt uitgevoerd.[260] De politie is daar aanwezig om enerzijds de feiten duidelijk te stellen, anderzijds om een uitspraak te doen over de gepastheid van het herstelplan ten overstaan van de feiten (Maxwell en Morris, 1994).

3.7. Recidive

3.7.1. Algemene tendens: eerder beperkte impact

Onderzoek naar recidive is een methodologisch moeilijke opgave (Hayes en Daly, 2004; Parker, 2005), maar er kunnen toch enkele algemene conclusies worden getrokken. Al bij al brengt *conferencing*, in vergelijking met straf of heropvoedende maatregelen, geen of slechts een beperkte vermindering in de recidive mee. Een project in Canberra met dronken bestuurders leverde zelfs een licht hogere recidivegraad op (Sherman e.a., 2000). Een mogelijke verklaring daarvoor zou de afwezigheid van een concreet slachtoffer kunnen zijn.[261] Het RISE-project vond ook minder gunstige resultaten met aboriginals. Dat zou kunnen te wijten zijn

[259] Cf. infra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 4.1. Actieonderzoek.
[260] In ons onderzoek gaan we daar dan ook op in (cf. infra Deel 4. Hergo onderzocht).
[261] Volgens de onderzoekers ligt het aan het feit dat de *conference* geen rijverbod kan opleggen, wat de rechtbank wel kan (Sherman e.a., 2000:14).

aan het feit dat de *conferences* daar geleid worden door politiemensen en de aboriginals over het algemeen een slechte relatie hebben met de politie.

De hogervermelde metastudies (Latimer e.a., 2001; Restorative Justice Consortium, 2006) kwamen tot de conclusie dat een aantal studies goede resultaten vertonen en dat de recidive in alle geval niet slechter zou zijn dan andere aanpakken ten aanzien van delinquentie.

3.7.2. Type delict

De invloed op recidive blijkt in Pennsylvania af te hangen van het type misdrijf: bij gewelds-misdrijven is er een lagere recidive tegenover zaken behandeld door de rechtbank, wat volgens de onderzoekers gelieerd is aan het reduceren van het conflict tussen de betrokkenen (McCold en Wachtel, 1998:3,107). Hayes (2005) suggereert dat de jonge daders van geweldsmisdrijven meer vatbaar zijn voor een herstelrechtelijke maatregel dan voor een rechtbankzitting.

In RISE lijken de *conferences* de meest positieve effecten te hebben bij jongeren die geweld hebben gepleegd of andere ernstige misdrijven (Sherman e.a., 2000; Hayes, 2005; Sherman, 2003). Enkele kritische bedenkingen zijn daarbij te formuleren: het onderzoek betreft geweldsmisdrijven van "jongeren" tot 30 jaar. Bovendien is er een verschil in leeftijd wanneer de jongeren worden doorgestuurd naar de rechtbank (16 jaar) of de *conference* (18 jaar) (Sherman e.a., 1998:61). Uit criminologisch onderzoek weten we dat jongeren sowieso minder misdrijven plegen wanneer ze ouder worden (zie bijvoorbeeld De Witte e.a., 2000; Goris en Walgrave, 2002). De positieve resultaten van het *conferencing*-project zouden daaraan toe te schrijven kunnen zijn. Bovendien gaat het in de rechtbankzaken om meer gewelddadige zaken (ook al zijn de jongeren at random verdeeld) (29 tov 11.8%) en hebben de daders een iets langer verleden van gewelddadig optreden (63.6 t.o.v. 52.2%), al blijken deze verschillen niet significant te zijn (Sherman e.a., 1998:62).[262]

Hokwerda (2004:178 e.v.) komt tot de vaststelling dat na de conferentie minder delicten voorkomen bij de jongeren die een eerste feit pleegden van lichamelijke mishandeling, vernieling en pesterijen. Voor de feiten van diefstal met geweld blijkt dat de jongeren die voorafgaand aan de conferentie meerdere feiten pleegden en dan deelnemen aan een conferentie

[262] De daders die naar de rechtbank gaan, blijken vaker "helemaal niet" te drinken dan de jongeren die aan een *conference* deelnemen, waardoor men zou kunnen veronderstellen dat zij minder recidive plegen. Het rapport bevat meerdere interessante items als deze, waar de onderzoekers echter niet op ingaan.

voor een diefstal met geweld, nadien opvallend minder voorkomen in de politiestatistieken. Hoewel het gaat om zeer kleine aantallen (zes daders), suggereert de onderzoekster dat moet worden nagegaan of *conferencing* niet beter kan worden voorbehouden voor ernstige feiten met een duidelijk aanwijsbaar slachtoffer (p. 180).

Recidive bij jonge seksuele delinquenten blijkt in South Australia op basis van dossierstudie hetzelfde te zijn bij jongeren die deelnamen aan een *conference* als bij zij die naar de jeugdrechtbank werden doorgestuurd (Daly e.a., 2005:58). Wanneer zij echter doorverwezen worden naar een specifiek behandelingsprogramma (Mary Street), blijkt de recidive meer te dalen bij de *conference*-jongeren dan bij de jongeren die doorverwezen werden door de rechtbank. De onderzoekers lichten dit niet verder toe, maar onze hypothese is dat de jongeren mee een oplossing hebben gezocht in de *conference*, aldus (in meer of mindere mate) vrijwillig hebben gekozen zich te laten behandelen, wat het effect van de behandeling ten goede kan komen.[263]

3.7.3. Voorwaarden betreffende de *conference*

Conferences halen betere resultaten wanneer de dader uitdrukkelijk zijn spijt betuigt en een overeenkomst tot stand komt (Hayes en Daly, 2003). Maar net zoals bij de resultaten in Nieuw-Zeeland, is het onzeker of de spijtbetuiging te danken is aan de kwaliteit van de *conference*, dan wel een gevolg is van de op voorhand positieve attitude van de dader (Daly en Hayes, 2002).

In Pennsylvania, bijvoorbeeld, bleek dat de reductie in recidive vooral het gevolg is van de keuze tot deelname aan de *conference*, eerder dan de inhoud ervan. Er is dus sprake van een "*self-selection bias*" (McCold en Wachtel, 1998:3,107). Daly en Hayes (2002) formuleren het als volgt: "*We suspect that what young people bring to a conference is highly predictive of what they will take away from it*".

Conferencing lijkt een beter effect te hebben betreffende recidive bij jongere daders (10-12 jaar) die voor de eerste keer zijn gevat, in vergelijking met bijvoorbeeld een waarschuwing of andere gerechtelijke reactie. De onderzoekers vinden dit een belangrijke vaststelling, omdat criminologisch onderzoek aanduidt dat hoe jonger men begint delicten te plegen, hoe meer kans men heeft op recidive (Hayes en Daly, 2004).

[263] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 6.2. Herstelrecht en rehabilitatie.

Sherman e.a. (2003) vinden dat de persoon van de moderator een verschil kan maken betreffende de recidive, ongeacht zijn ervaring in het leiden van *conferences*. Verder onderzoek naar de dynamieken in een *conference* zouden de factoren moeten kunnen onderscheiden waardoor een *conference* al dan niet een effect kan hebben op recidive.

4. Verklaringen van het herstelrechtelijke proces dat in *conferences* plaatsvindt

Zoals aangetoond, wijzen evaluaties van *conferencing* op de tevredenheid en het ervaren van procedurele rechtvaardigheid van de deelnemers. De vraag die zich stelt is welke processen zich in zulk een overleg afspelen, die maken dat "het werkt". Hoewel de link tussen herstelrecht en *reintegrative shaming* pas later werd gelegd, is de theorie als één van de belangrijkste basisverklaringen gaan gelden betreffende herstelrechtelijke processen. Onderzoek poogt na te gaan in welke mate het bepaalde processen kan verklaren, dan wel of andere emoties een belangrijke rol spelen.

Procedurele rechtvaardigheid wordt in herstelrecht belangrijk geacht, omdat het de betrokkenen centraal stelt en nagaat in welke mate zij het proces als rechtvaardig ervaren.[264] Maar het kan ook een verklaring zijn voor de tevredenheid die de betrokkenen uiten.

Retzinger en Scheff (1996) tenslotte gaan na welke processen plaatsvinden in een *conference*, en hoe dat tot herstel kan leiden.

4.1. *Reintegrative shaming* en emotionele dynamieken in een *conference*

De theorie over *reintegrative shaming* heeft reeds in 1989 trachten de emoties te omschrijven die van belang kunnen zijn in de reactie na een delict. Onderzoek daaromtrent is later uitgebreid naar andere emotionele dynamieken die kunnen spelen in een communicatieproces zoals zich dat voordoet in een *conference*.

4.1.1. *Reintegrative shaming*

Reeds in 1989 werkte Braithwaite zijn theorie van *reintegrative shaming* uit. De basisidee is dat door de dader te beschamen, hij opnieuw kan worden gereïntegreerd in zijn omgeving. Voorwaarden daartoe zijn dat de beschaming geconcentreerd is op de daad en niet op de per-

[264] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 1.1.1. Evaluatiecriteria.

soon van de dader; dat het geïnduceerd wordt door mensen waarvoor hij respect heeft; en dat de beschaming gevolgd wordt door de "*gestures of reintegration*" (Braithwaite en Mugford, 1994). Het misdrijf wordt afgekeurd, maar het respect voor de dader tracht men te behouden "*door hem de mogelijkheid te bieden weer te worden opgenomen in de gemeenschap waar hij deel van uitmaakt*." (Walgrave en Braithwaite, 1999:71).

Zoniet dreigt de *shaming* uit te lopen op stigmatisering. De dader wordt dan verweten om wie hij is, niet om wat hij deed, wat de wederaanvaarding in de gemeenschap bemoeilijkt. *Reintegrative shaming* zou leiden tot preventie van misdrijven; na *stigmatic shaming* zou de dader nog meer feiten plegen. Dit zijn niet zomaar twee tegengestelden: ze liggen op een continuüm van hoe ontmoetingen kunnen verlopen (Braithwaite en Braithwaite, 2001:42).

Schaamte is de emotie die een persoon voelt, beschaming is dan de actieve daad waarbij het gedrag van de persoon wordt afgekeurd. Het verschil tussen schaamte en schuld is niet altijd even gemakkelijk te onderscheiden (Harris, 2001). Hoewel ze conceptueel kunnen worden onderscheiden, is het verschil in het geuite gedrag daaromtrent niet altijd even duidelijk (Walgrave en Braithwaite, 1999). Empirisch ondersteunde discussie bestaat ook over de vraag of de *shame* wel zo'n cruciale emotie is als wordt beweerd, en of niet andere emoties zoals schuldgevoelens, wroeging of sympathie belangrijker zijn (Morris, 2002b; Olthof, 2002; Taylor, 2002; Harris e.a., 2004).

Schaamte leidt niet altijd tot een herstelbereidheid in hoofde van de dader (Walgrave en Aertsen, 1996). Een erkennen van zijn verantwoordelijkheid is allicht een voorwaarde om werkelijk bereid te zijn tot het herstellen van de schade. Dat zal gemakkelijker gebeuren in een respectvolle en relatief veilige omgeving, zoals de *conference* er één probeert te creëren (Walgrave en Braithwaite, 1999).

Los van het effect op de dader, wijzen Walgrave en Aertsen (1996) op het belang van het afkeuren van de daad zodat het slachtoffer wordt erkend in zijn slachtofferschap. Een overleg is er immers op gericht beide partijen een centrale plaats te bieden en zich niet enkel op de dader te richten.[265]

[265] Hoewel in de praktijk de *conferences* soms wel dadergericht zijn, zeker wanneer het gaat om een *cautioning*-praktijk (cf. supra, 3.6. De rol van de politie als moderator).

4.1.2. De emotionele dynamieken die plaatsvinden in een *conference*[266]

Op grond van kritiek op de *reintegrative shaming* theorie, van systematisch onderzoek en van eigen observaties, hebben Harris e.a. (2004) een opeenvolging voorgesteld van op elkaar inwerkende emoties, bedoeld als een ideaaltypische dynamiek van morele emoties in een *conference*. Vanzelfsprekend is elke bijeenkomst uniek, maar wellicht zit er toch een bepaald standaardverloop in. Retzinger en Scheff (1996) geven aan hoe materieel herstel verbaal en zichtbaar is. Symbolisch herstel kan plaatsvinden op een minder direct zichtbare manier en hangt volgens hen af van de emotionele dynamieken, alsook van de eventuele relatie tussen aanwezigen.

Veel jonge delinquenten stappen de *conference* binnen met een houding van verweer, ter compensatie van hun onzekerheid. Velen beseffen reeds vóór de bijeenkomst dat ze een fout hebben begaan en sommigen voelen wellicht een vage schuld (ze zijn door de politie aangehouden, ze hebben hun ouders ontgoocheld, ze hebben moeilijkheden veroorzaakt). Bijna alle jongeren zullen de *conference* aanvatten in de hoop er zo goed mogelijk vanaf te komen.

Bij het begin van de bijeenkomst ervaren de slachtoffers de gevoelens verbonden met hun slachtofferschap. Ze hebben onrecht ondergaan, werden benadeeld, voelen zich vernederd en wensen daarvoor erkenning en compensatie. Bij de aanvang van een *conference* kunnen slachtoffers wisselen tussen gevoelens van retributie, wraak en de behoefte aan uitleg, begrip en nood aan herstel. Een aantal slachtoffers wil van bij de aanvang ook een soort 'pedagogische' invloed uitoefenen op de dader.

Deze emotionele uitgangspunten kunnen het verdere verloop van de *conference* grondig beïnvloeden. Indien bijvoorbeeld de jongere zijn verweer omzet in provocatief vertoon, dan kan dat bij het slachtoffer en de andere deelnemers bijkomende woede en verwerping uitlokken, wat het conflict kan doen escaleren en leiden tot nog meer stigmatisering en secundaire victimisering. Het komt er dus op aan een veilig klimaat van respect en steun tot stand te brengen dat dergelijke stoerdoenerij niet bevordert, maar dat integendeel de jongere de kans geeft zich kwetsbaar op te stellen, hem uitnodigt zijn verantwoordelijkheid te aanvaarden, maar ook het slachtoffer kan laten begrijpen dat dit niet van in het begin evident is.

Het verhaal van het slachtoffer over wat hem is overkomen en het medeleven daarvoor van de overige deelnemers ontlokken mogelijks ook bij jongeren een zeker meevoelen. Harris e.a.

[266] Zie Harris e.a. (2004) en Vanfraechem en Walgrave (2004a). Met dank aan Prof. Lode Walgrave.

(2004) denken dat de meeste jonge delinquenten niet ongevoelig zullen zijn voor het lijden van hun slachtoffers, zelfs indien zij zich er aanvankelijk emotioneel zouden hebben tegen geharnast. Het slachtoffer laat zich zien als méér dan een 'voorwerp-met-handtas' bijvoorbeeld, maar als een vrouw met noden en emoties. Observaties van *conferences* tonen aan dat de verhalen van de slachtoffers voor jongeren soms moeilijk te verwerken zijn. Dat blijkt uit hun lichaamstaal en het is vaak in deze fase dat de eerste verontschuldigingen worden gemompeld ("Zo had ik het niet bedoeld", "Ik wist niet dat u er zo sterk door getroffen zou zijn").

In een goed lopende *conference* voelen de jongeren niet enkel medelijden. Ze realiseren zich ook dat het hun eigen gedrag is dat de schade en het lijden heeft veroorzaakt. Het vage schuldgevoelen van bij de aanvang wordt nu concreter in het besef dat ze kwaad hebben veroorzaakt bij een medemens. De betekenis van de abstracte norm wordt concreet en zelfs emotioneel voelbaar. Tevens voelen ze schaamte ten aanzien van de aanwezige vertrouwenspersonen.

Schuld- en schaamtegevoelens zijn erg onaangenaam en men wil zich daar van ontdoen. Hier kan het fout lopen. De directe confrontatie kan bij de jongere een defensieve reactie uitlokken: het leed bij het slachtoffer of de eigen verantwoordelijkheid ervoor worden dan ontkend. Maar het kan ook goed gaan. Het klimaat en de beveiligende context van de *conference* en de aanwezigheid van ondersteunende vertrouwenspersonen, laten de jongere toe zich kwetsbaar op te stellen en zijn verantwoordelijkheid te aanvaarden voor wat is gebeurd. Om zich van zijn schuld en schaamte te bevrijden, kan de jongere dan positieve gestes doen in de richting van herstel.

Het aanbieden van verontschuldigingen is vaak, indien zij door het slachtoffer als oprecht worden aangevoeld, het keerpunt in de relatie tussen slachtoffer en dader. Door de verontschuldiging erkent de jongere zijn schuld. Hij drukt begrip uit van het veroorzaakte kwaad en herwaardeert het slachtoffer als volwaardig persoon. In de verontschuldiging legt de jongere zijn lot in de handen van het slachtoffer. Hij vraagt het slachtoffer letterlijk hem te "ontschuldigen", de redenen te laten vallen om hem te blijven beschuldigen. Hij onderwerpt zich aan de beslissing van het slachtoffer. Daar waar het slachtoffer als het ware aan de dader was onderworpen in het misdrijf, zijn de rollen nu omgekeerd. Wanneer de dader daarenboven concrete restitutie-inspanningen voorstelt of aanvaardt, blijkt de oprechtheid van zijn verontschuldigingen en wordt de erkenning van de veroorzaakte schade geconcretiseerd.

Meestal herstellen de als-oprecht-aangevoelde verontschuldigingen het slachtoffer in zijn waardigheid en rechtsgevoelens (Strang, 2002). Eventuele wraakgevoelens kunnen wegvloeien, omdat de ervaring van vernedering die ze voedde, is opgelost of zelfs omgekeerd door de houding van de delinquent. Mede door de begrijpende en ondersteunende context van de *conference*, kan het slachtoffer de stap zetten naar vergeving (geheel of gedeeltelijk, al dan niet onder voorwaarden).[267]

Voor de jongere betekenen de aanvaarding van zijn voorstel tot herstel door het slachtoffer en de goedkeuring ervan door de overige deelnemers veel. De kans wordt reëel dat hij het misdrijf en de gevolgen ervan achter zich zal kunnen laten (op voorwaarde dat hij de afspraken correct nakomt) en hij wordt door zijn vertrouwensfiguren opnieuw als een waardevol persoon erkend. Hij wordt niet vastgepind op zijn rol van delinquent, maar (her)wint zijn status van geïntegreerde en sociaal gewaardeerde jongere.

Ook het slachtoffer kan vaak na de *conference* de gevoelens van kwaadheid en woede loslaten en het misdrijf een plaats geven in zijn leven (Strang, 2002).

4.1.3. *Reintegrative shaming* in *conferences*

Voornamelijk in de *conferencing*-modellen door de politie (RISE in Canberra, het *Real Justice* model en de Thames Valley *conferencing* in het Verenigd Koninkrijk) gebruikt men de *reintegrative shaming* theorie van Braithwaite. Het gevaar schuilt erin dat de jongeren wel worden beschaamd, maar dat de reïntegratie niet gebeurt. In feite zouden ze dan vooral gestigmatiseerd worden. Onderzoek toont aan dat dit risico bestaat (zie bijvoorbeeld Prichard, 2003; Young, 2001), maar dat het kan worden vermeden wanneer men zich van dit risico bewust is en ervoor zorgt dat de betrokkenen effectief hun zeg kunnen doen in de *conference* (Sherman e.a., 1998).

[267] Soms is vergeving niet mogelijk, maar helpt de ontmoeting wel om de wraakgevoelens een plaats te geven (Leest, 2005).

4.2. Procedurele rechtvaardigheid

De procedurele rechtvaardigheid zoals uitgewerkt door Tyler (1988, 2005) wijst erop dat de betrokkenen tevreden zullen zijn met de procedure wanneer zij het gevoel hebben dat de procedure eerlijk is verlopen en de gerechtelijke actoren hen op een rechtvaardige wijze hebben behandeld. Het lijkt een beslissende invloed te hebben op de evaluatie door de betrokkenen van de rechtsprocedure.

Conferences lijken daarin beter te scoren dan de traditionele rechtsprocedure.[268] Dit hangt allicht samen met het feit dat *conferences* de betrokkenen meer ruimte laten om aan het woord te komen en dat zowel slachtoffer als dader de kans krijgt mee de uitkomst te bepalen. In de traditionele rechtsprocedure komen zij minder aan bod en wordt de beslissing van bovenaf opgelegd.

4.3. Conclusie: het belang van emoties in een *conference*

De *conference* opent perspectieven om de emoties aan bod te laten komen, alsook om partijen aan het woord te laten. Op die manier kunnen ze hun verhaal brengen en op zoek gaan naar een concrete oplossing die een antwoord bieden op hun vragen en noden. De schade naar aanleiding van het delict en het herstel ervan worden concreet gemaakt zodat de oplossing gedragen wordt.

De erkenning van emoties in een *conference* is zeer belangrijk, omdat emoties hoe dan ook een belangrijke rol spelen in de nasleep van een misdrijf. Dat moet worden erkend en er kan mee worden gewerkt wanneer men op een misdrijf reageert. In een traditionele rechtsprocedure probeert men die emoties juist onder controle te houden en alles te reduceren tot rationele, wettelijk omschreven begrippen. Dat is allicht één van de redenen waarom die rechtsprocedures hun doel voorbij schieten: de betrokkenen 'voelen' geen rechtvaardigheid. Ze moeten enkel accepteren dat de instellingen voor hen recht hebben uitgesproken. In een herstelrechtelijk proces, zeker in een *conference*, worden de emoties wel toegelaten en erkend. De 'techniek' van *conferencing* moet er dan wel toe leiden dat deze emoties een plaats krijgen in het zoeken naar een constructieve oplossing (zie ook Sherman, 2003).

[268] Cf. supra, 3.3.3. en 3.4.2. Procedurele rechtvaardigheid.

5. Vergelijking tussen *Family Group Conferences* en andere *conference*-modellen

Gezien de grote diversiteit in *conference*-methodieken en in de context waarin ze worden toegepast, is het moeilijk daar een duidelijke lijn in te trekken. Soms wordt het Nieuw-Zeelandse model tegenover het Wagga model geplaatst, maar dat is verwarrend aangezien er een heel gamma van 'hybride' versies bestaat, gebaseerd op lokale visies en mogelijkheden, alsook pragmatisme. In navolging van anderen (Umbreit en Zehr, 1996; Prichard, 2003; Dignan, 2005), wordt hier vooral gewezen op de eigen karakteristieken van de Nieuw-Zeelandse *Family Group Conference*, in vergelijking met andere versies. Ze worden samengevat in onderstaande tabel.

***Family Group Conference* (NZ)**	***Conferencing* in andere landen**
In het hart van de procedure	Diversie
Politie deelnemer in een typische rol	Politie als moderator/marginaal betrokken
Mogelijke aanwezigheid advocaten	Advocaten geweerd?
Duidelijker herstelgericht?	Dadergericht?
Technische eigenheden	Technische variaties

Tabel 1. Overzicht van de verschillen tussen het Nieuw-Zeelandse model en andere varianten.

5.1. In het hart van de procedure

De FGC in Nieuw-Zeeland bevindt zich in het hart van de formele procedure ten aanzien van jeugdige delinquenten. De politie kan zelf een aantal feiten afhandelen, ze kan feiten rechtstreeks verwijzen naar een FGC en de zaak daar helemaal laten afhandelen zonder dat een rechtbank eraan te pas komt, of ze kan de zaak naar de rechtbank verwijzen. In dat laatste geval zal de rechtbank de zaak hoe dan ook naar een FGC moeten terug sturen, ter voorbereiding van het eigen vonnis (Morris en Maxwell, 1993). FGC behoort aldus tot de "*statutory mainstream*" (Dignan, 2005:118-119) van het jeugdrechtssysteem. FGC kan dus als diversie worden gebruikt om de rechtsgang te vermijden, maar wordt ook toegepast voor de meest ernstige zaken die hoe dan ook voor de rechtbank komen.

De andere versies worden meestal ingeschakeld als een kans op diversie, maar de zware zaken worden naar de rechtbank verwezen zonder *conference*. Het Wagga model is ontstaan als diversiemaatregel op politieniveau en wordt dus voor minder ernstige feiten gebruikt (Moore en Foresyth, 1995). Ook elders wordt *conferencing* hoofdzakelijk gebruikt als diversiemaatregel, hoewel bepaalde discretionaire bevoegdheden op politieniveau toch de mogelijkheid bieden om ook met ernstige delinquenten een *conference* te houden.[269]

5.2. Een typische rol voor de politie

In een FGC speelt de politie de min of meer typische rol van behoeder van de openbare orde. Hij informeert over wat werkelijk is gebeurd, wijst op de ernst van de feiten en let erop dat de overeenkomst voldoende garanties biedt voor de openbare veiligheid. Eventueel kan hij zijn akkoord weigeren en naar de rechtbank doorverwijzen (Morris en Maxwell, 1993). Deze rol wordt belangrijk geacht omdat het een uitdrukking is van de maatschappelijke ernst van het delict en de betrokkenheid van de overheid op de constructieve afhandeling van de zaak. Tevens wordt zo aangegeven dat er meer aan de hand is dan enkel de schade aan het concrete slachtoffer (MacRae en Zehr, 2004). Vaak ook biedt de aanwezigheid van de politie een zekere steun voor het slachtoffer en voelen de betrokken partijen zich veiliger. Ook voor de jongere en de familie is de aanwezigheid van de politie positief: op die manier leren ze elkaar op een constructieve manier kennen (Moore, 1998 geciteerd in McCold en Wachtel, 1998:12).

In de andere modellen is dat anders. In Wagga Wagga was de politie de moderator, aangezien de *conference* wordt gezien als een waarschuwing (*caution*) door de politie.[270] Via de *conference* wil men komen tot een efficiëntere behandeling van de jongeren en de slachtoffers een stem geven (Moore en O'Connell, 1994). Maar als moderator is de politie als het ware geneutraliseerd in zijn specifieke rol van behoeder van de openbare orde. Hij moet ervoor zorgen dat iedereen voluit aan het woord kan komen en kan dan niet die specifieke rol opnemen. In een *common law* systeem heeft men immers niet zoals in de Europese legalistische systemen het Openbaar Ministerie om die taak op te nemen.

Om daaraan tegemoet te komen, nodigt men in sommige praktijken vrijwilligers uit om de rol van '*community representative*' te komen spelen (Sherman e.a., 2000), maar dat is vaak

[269] In Nederland wordt het soms ook voor meer ernstige feiten gebruikt, maar het is niet systematisch ingepast in het hart van het jeugdrechtssysteem. Zie Hokwerda (2004).

[270] Dit is ook het geval in Thames Valley, Verenigd Koninkrijk, bijvoorbeeld (Dignan, 2005:121).

nogal artificieel en de legitimiteit ervan wordt vooral door de daders en hun gezin betwist.[271] In New South Wales worden politiebeambten uitgenodigd om aanwezig te zijn (Trimboli, 2000). Sommigen twijfelen ook aan de geschiktheid van de politiebeambten om een meer neutrale en modererende rol te vervullen (Umbreit en Zehr, 1996; Young, 2001).[272]

5.3. Mogelijke aanwezigheid van advocaten

In de FGC worden de advocaten op jeugdrechtbankniveau sowieso uitgenodigd.[273] In de Nieuw-Zeelandse context wordt deze aanwezigheid erg belangrijk geacht, omdat een FGC volop in de gerechtelijke procedure gesitueerd is en ook ernstige zaken behandelt die in principe kunnen uitlopen op engagementen met een verregaande beperking van de vrijheid van de dader. Toch wijst de praktijk uit dat de advocaten niet altijd aanwezig zijn, wat een nadelige invloed kan hebben op de rechten van de jongere.[274]

In de andere *conference*-modellen wordt over de aanwezigheid van een advocaat niets gezegd of worden ze soms geweerd. Allicht wordt gevreesd dat deze professionelen afbreuk zullen doen aan het principe dat het de betrokkenen zelf moeten zijn die de overeenkomst tot stand brengen.[275] Daar het meestal om minder zware zaken gaat op het niveau van diversie, lijkt deze optie ook redelijk, maar kan het toch nuttig zijn dat de partijen op een gegeven moment een advocaat kunnen raadplegen, bijvoorbeeld bij het ondertekenen van de overeenkomst. Een probleem kan dan zijn dat ze het ontstaan en de achtergrond van de uitkomst niet hebben meegemaakt, waardoor ze het minder begrijpen en misschien afwijzen.

5.4. Duidelijker herstelgericht?

Sommige auteurs wijzen erop dat de theoretische basis van het Wagga-model in feite meer dadergericht is en dus minder het herstel van de schade voor ogen houdt (Dignan, 2005:116). De theorie van de *reintegrative shaming* bespreekt inderdaad vooral welke emoties de dader kunnen/moeten overkomen en zegt niets over de gevoelens van het slachtoffer.[276] Vandaar dat

---

271 Nathan Harris, persoonlijke communicatie, 2001.
272 Cf. supra, Hoofdstuk 2. 3.6. De rol van de politie als moderator.
273 Cf. supra, Hoofdstuk 1. 3.2.3. Jongeren.
274 Cf. supra, Hoofdstuk 1. 3.2.3. Jongeren.
275 In Nieuw-Zeeland stelde men vast dat de professionele actoren soms de overhand nemen (Maxwell, 2005). In andere onderzoeken komt dit thema zelden aan bod.
276 Cf. supra, 4.1. *Reintegrative shaming* en emotionele dynamieken in een *conference*.

Umbreit en Zehr (1996), bijvoorbeeld, vrezen dat slachtoffers dan als uitlokkers van het *reintegrative shaming* proces worden gebruikt of dat Dignan (2005:116) meent dat slachtoffers in het Wagga-model vooral als *shamers* moeten optreden, ten bate van de jonge delinquent. In hun visie zijn de Nieuw-Zeelandse FGC's duidelijker herstelgericht omdat ze de gezinnen versterken en het herstel van de slachtoffers meer centraal stellen.

Dat kan wellicht theoretisch zo zijn, maar veel hangt vanzelfsprekend af van de wijze waarop de *conference* wordt uitgevoerd. Uit de aanvankelijke praktijk bleek bijvoorbeeld dat ook een FGC zeer sterk pedagogisch georiënteerd kan zijn en vooral de gezinnen wil beïnvloeden, terwijl het de slachtoffers in de kou liet staan (Maxwell en Morris, 1994). Omgekeerd zijn ook veel andere *conference*-praktijken duidelijk gericht op het herstel van de schade en wordt de *reintegrative shaming* bijvoorbeeld gezien als een middel om de bereidheid tot herstel bij de jonge dader te verhogen.

5.5. Technisch-methodische verschillen

Mede ten gevolge van bovenvermelde verschillen, vertonen de *conferences* een aantal specifieke kenmerken in de concrete uitvoering.

5.5.1. Een script

Het Wagga-model is sterk gestructureerd volgens een strak script (Moore en Forsyth, 1995). De zitplaatsen van de deelnemers worden bepaald; de vragen staan vooraf vast en de moderator leest ze voor; de volgorde waarin de deelnemers aan bod komen verloopt volgens een vast stramien. De bedoeling is dat het gebruik van het script de moderator als het ware neutraliseert. Hij krijgt weinig speelruimte om eigen accenten te leggen, maar dient het proces te faciliteren volgens de voorafbepaalde sequentie. De Nieuw-Zeelandse praktijk is daarentegen gebaseerd op een aantal duidelijke principes inzake participatie en herstel, maar is over het algemeen betrekkelijk weinig voorgestructureerd (MacRae en Zehr, 2004). De idee is dat de soepelheid toelaat dat de betrokken partijen meer hun eigen weg gaan in het proces, zonder de basisprincipes te verlaten.

Enerzijds opperen sommigen dan ook dat een FGC meer autonomie geeft aan de deelnemers, en meer geschikt en aanpasbaar is aan de heterogeneïteit van multi-etnische samenlevingen

(Umbreit en Zehr, 1996; Dignan, 2005). Anderzijds kan het script beginnende moderatoren een houvast bieden om de groepsdynamiek op een constructieve wijze te begeleiden (Vanfraechem, 2004a).

5.5.2. Beginfase van het overleg

De beginsequentie in beide methodieken is duidelijk verschillend. Na de inleiding door de moderator (in beide), laat een FGC eerst de politiebeambte aan het woord met het voorlezen van de feiten, wordt dan aan de jongere gevraagd of hij ermee instemt en wordt nadien eerst aan het slachtoffer de versie van de feiten en de ervaring ermee gevraagd (Morris en Maxwell, 1993). In de meeste andere *conference*-versies stelt men eerst aan de jonge delinquent een aantal vragen over het wat, het hoe en het waarom van de feiten (zie, bijvoorbeeld, Moore en Foresyth, 1995).

Deze verschillen zijn niet zonder belang. De opening door de politie laat zien dat een FGC gaat over strafbare feiten waarop een constructief antwoord moet worden geformuleerd. Voorrang aan het slachtoffer trekt het proces meteen ook in de richting van de schade en het leed en plaatst de FGC dus duidelijk in een herstelgericht perspectief. Dat lijkt minder duidelijk in een Wagga-aanpak, waar de opening door de dader kan doen veronderstellen dat het scenario er op gericht is om de dader te beïnvloeden. Een nuance werd hierbij aangebracht door Nathan Harris (persoonlijke communicatie, 2001) die stelt dat de jongeren meer hun zeg durven te doen wanneer zij als eerste aan bod komen. Enerzijds kan dit inderdaad een voordeel bieden, omdat evaluaties aanduiden dat jongeren soms te weinig aan bod komen (zie bijvoorbeeld Maxwell e.a., 2004:126). Anderzijds is niet geweten in welke mate slachtoffers zich daardoor geremd voelen om hun verhaal te brengen.[277]

5.5.3. *Private time*

De FGC voorziet in een *private time*, waarin de dader en zijn achterban zich terugtrekken om afzonderlijk een herstelplan voor te bereiden. De andere versies doen dat niet. De idee van de

[277] Al laat evaluatie zien dat slachtoffers vinden dat hun stem doorheen het proces wel gehoord wordt (Strang, 2002:125).

private time berust op het doel de families te '*empoweren*'.[278] Uiteindelijk moeten de families en de bredere achterban het eigenlijk zelf doen, zonder druk vanwege de anderen en men gelooft ook dat ze in staat zijn een constructief en haalbaar voorstel uit te werken (Morris en Maxwell, 1993).

Tevens komen naar aanleiding van een FGC nogal wat spanningen binnen de familie aan het licht waarmee de andere deelnemers geen zaken (willen) hebben. Vaak worden die spanningen eerst in de *private time* uitgesproken, waardoor de nadien voorgestelde acties meer door de achterban worden gedragen, dan wanneer ze gedurende de plenaire ontmoeting zouden zijn geopperd en eventueel opgelegd. Een mogelijk nadeel van deze *private time* zou kunnen zijn dat de aandacht tezeer uitgaat naar de jongere en zijn mogelijke problemen. Hierover is echter nog te weinig geweten.

[278] Het gaat erom dat men de families de '*power*' (de macht) geeft om hun eigen visie weer te geven, en zelf zoveel mogelijk de oplossing van het probleem te bepalen. Een goede Nederlandse vertaling hebben we nog niet gevonden.

CONCLUSIE: VOOR- EN NADELEN VAN *CONFERENCING* ALS VOORZET VOOR HET HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG

In dit deel hebben we besproken hoe vanuit de Nieuw-Zeelandse FGC meerdere varianten zijn ontstaan, zowel betreffende jeugddelinquentie als in andere domeinen. Ongeacht het gebruikte model lijken *conferences* een aantal voordelen te bieden zoals het centraal stellen van slachtoffer, dader en hun netwerk; de aandacht voor de schade en het herstel ervan; en het in beeld brengen van de gemeenschap. Het Nieuw-Zeelandse model biedt daarenboven het voordeel dat het toepasbaar is als reactie op ernstige jeugddelinquentie en de ruimere gevolgen van de schade kunnen aan bod komen door de aanwezigheid van de politie.

Enkele mogelijke nadelen van *conferencing* slaan op het risico van een te sterke gerichtheid op de (pedagogische aanpak van de) dader; een te sterke nadruk op het *shaming*-proces; een niet-kritische invulling van de rol van de steunfiguren; en de dominantie van professionele actoren. Het uitwerken van een goede praktijk lijkt daar vaak een antwoord op te kunnen bieden.

Door de vergelijking te maken tussen het Nieuw-Zeelandse *conferencing*-model en andere varianten, worden de specifieke eigenschappen van de *conferencing*-praktijken verduidelijkt. Dit is een verrijking ten aanzien van de internationale literatuur, waar vaak wordt verwezen naar "*conferencing*" zonder een onderscheid te maken naargelang van het model dat wordt gebruikt. Bovendien biedt het een ruimer kader voor de bespreking van de onderzoeksresultaten betreffende het herstelgericht groepsoverleg.

In een volgend deel gaan we na hoe de *conferencing*-praktijk werd opgezet in Vlaanderen. We zullen aangeven waarom werd gekozen voor het Nieuw-Zeelandse model van *conferencing*. De keuze werd gemaakt om deze nieuwe praktijk van nabij op te volgen door middel van een actieonderzoek, waarbij onderzoekers en praktijkwerkers nauw samenwerken, waardoor voor de onderzoekers een spanning ontstaat tussen betrokkenheid en afstandelijkheid. De wetenschappelijke evaluatie wordt mogelijk gemaakt door de onderzoeksinstrumenten. We zullen een aantal cases uitschrijven om de praktijk zo levendig mogelijk voor te stellen, waaruit zal blijken dat het Nieuw-Zeelandse FGC-model zo nauw mogelijk wordt gevolgd.

DEEL 3. HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG IN VLAANDEREN

Nadat we in een eerste deel zijn nagegaan wat het concept van herstelrecht inhoudt, welke herstelrechtelijke praktijken bestaan en in welke mate ze zijn geëvalueerd, hebben we in deel twee stilgestaan bij internationale *conferencing*-modellen. We kwamen daarbij tot een vergelijking tussen het Nieuw-Zeelandse '*mainstream*' model en andere varianten. In dit deel gaan we in op (de opzet van) de praktijk van *conferencing* in Vlaanderen. In overleg met de praktijk werd in het pilootproject geopteerd voor het Nieuw-Zeelandse model, voornamelijk omwille van de mogelijkheid tot het aankaarten van ernstige jeugddelinquentie.

In een eerste hoofdstuk lichten we de gebruikte onderzoeksmethoden toe. Daaruit zal blijken dat dit doctoraat de uitdaging aangaat om voort te bouwen op een actieonderzoek, waarbij de beleidsgerichte vragen verder worden onderbouwd en empirisch uitgediept. We hebben gekozen voor het bevragen van zowel de direct betrokken partijen (slachtoffer, minderjarige dader en ouders) als de professionele actoren (jeugdrechters, advocaten, sociale dienst, politiebeambten, slachtofferhulp en moderatoren). Op die manier wordt een zeer ruim beeld verkregen op de praktijk, alsook op de voor- en nadelen ervan.

In een tweede hoofdstuk geven we een algemeen overzicht van de praktijk: om hoeveel zaken gaat het? Hoe verloopt een hergo in de praktijk? We beschrijven enkele casussen ter illustratie, zodat wordt verduidelijkt dat een hergo gelijkaardig verloopt als een FGC.

In een volgend deel gaan we dan dieper in op de onderzoeksresultaten. De hoofdvraag (*Biedt hergo een constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie*?) kan in de praktijk worden getoetst door middel van de deelvragen.

1. Is hergo toepasbaar in het Belgische, legalistische jeugdrechtssysteem? Worden de rechten van de partijen gewaarborgd? Ervaren ze procedurele rechtvaardigheid?
2. Is hergo uitvoerbaar zoals voorzien? Willen slachtoffers, daders en ouders deelnemen aan zulk een overleg over ernstige feiten? Kan de achterban daarbij worden betrokken?
3. Zijn de slachtoffers, jongeren en ouders tevreden?
4. Heeft hergo een effect op de recidive?

In een laatste hoofdstuk van dat deel selecteren we op basis van de gemiddelde tevredenheid van jongeren, slachtoffers en ouders een aantal cases die over de hele lijn al dan niet goed scoren. Door middel van een diepte-analyse van die cases gaan we op zoek naar enkele verklaringen voor de al dan niet tevredenheid.

HOOFDSTUK 1. HET PILOOTPROJECT ONDERZOCHT

In dit hoofdstuk schetsen we de opzet van het pilootproject betreffende herstelgericht groepsoverleg, zoals het werd opgezet in 2000. Een eerste paragraaf geeft kort aan waarom werd gekozen voor het Nieuw-Zeelandse model. In een tweede paragraaf lichten we de structuren toe die werden opgezet ter begeleiding van zowel de praktijk als het onderzoek. In de derde paragraaf geven we de onderzoeksvragen weer en in een vierde paragraaf lichten we de onderzoeksinstrumenten toe. Daaruit blijkt dat we ervoor gekozen hebben een zo ruim mogelijk beeld te krijgen op de praktijk, door de hergo's te observeren, alsook de rechtstreeks betrokken partijen en gerechtelijke actoren te bevragen.

1. Herstelrecht en herstelgericht groepsoverleg

Het herstelgericht groepsoverleg is gesitueerd in de ruimere theorie van het herstelrecht. De herstelrechtelijke praktijk die op het Europese vasteland voorlopig het meest ontwikkeld is, blijft bemiddeling. Daarnaast zijn verschillende praktijken van *conferencing* doorheen de jaren ontwikkeld, waarbij voornamelijk twee modellen zijn te onderscheiden namelijk het Nieuw-Zeelandse en het Wagga-model.

Hergo is gebaseerd op de Nieuw-Zeelandse *Family Group Conferences* omwille van verschillende redenen, zoals verder zal blijken.

- De aanwezigheid van de politie wijst erop dat het gaat om ernstige feiten en dat het niet zomaar een informele babbel is.
- De verwachtte meerwaarde van een *conference* ten aanzien van bemiddeling is onder andere de aandacht voor de maatschappelijke gevolgen van een delict, wat symbolisch kan worden aangegeven door de politiebeambte.
- Een onafhankelijke moderator bewaakt het evenwicht tussen de partijen.
- De jongere en zijn achterban krijgen tijd voor privé-overleg, waarbij de achterliggende oorzaken van het delict kunnen worden besproken en men bijvoorbeeld kan ingaan op problemen thuis, op school of in verband met de vrijetijdsbesteding van de jongere.
- De aanwezigheid van de advocaat is een bijkomende waarborg dat de rechten van de jongere worden bewaakt. Dat kan belangrijk zijn omdat het project gericht is op ernstige feiten. Het groepsoverleg kan dan leiden tot verregaande engagementen vanwege de deelnemers.

2. De voorbereiding van het project

Dit doctoraatsonderzoek bouwt voort op een beleidsgericht onderzoek, waarbij werd nagegaan in welke mate de Nieuw-Zeelandse FGC's kunnen worden toegepast in Vlaanderen. Aangezien het gaat om een nieuwe praktijk, werden enkele voorbereidende stappen ondernomen om te kunnen overgaan tot de effectieve implementatie van *conferencing* in de gerechtelijke procedure.

Vooreerst werden - zoals in de algemene inleiding werd toegelicht - twee jeugdrechters gecontacteerd, kregen de moderatoren een training en werd een doorverwijzingsprocedure ontworpen. De toenmalige Vlaamse Minister van Welzijn Mieke Vogels werd bereid gevonden het onderzoek te financieren.

Vervolgens werden de partners in het project gecontacteerd en gemotiveerd tot samenwerken. Er vond overleg plaats met jeugdrechters, advocaten, parket, politie, diensten slachtofferhulp, sociale dienst van de jeugdrechtbank en bemiddelingsdiensten. Via dit overleg kwam men tot een procedure voor de praktijk en wisten alle meewerkende partijen wat van hen werd verwacht. Meerdere structuren ter begeleiding van het project vloeiden daaruit voort.

(1) Voorbereiding

In het begin werden vragen beantwoord in verband met de theorie en praktijk van hergo. De contacten met de verschillende partners in elk van de vijf arrondissementen werden begeleid.[279] Lokale overleggroepen werden opgericht of men stapte in bij bestaande overleggroepen.

Tevens werd in mei 2000 een training georganiseerd, waarbij Allan MacRae, een *Youth Justice Co-ordinator* uit Nieuw-Zeeland, de bemiddelaars meer uitleg gaf over de praktijk van *conferencing*. In september 2001 en mei 2004 kwam hij terug naar Leuven, om een opfrissingsseminarie te geven en vragen te beantwoorden die bij de moderatoren waren ontstaan door ervaringen in de praktijk. Ook Gerard Folk uit Australië werd in juli 2001 uitgenodigd om uiteen te zetten hoe *conferencing* in Australië loopt en hieromtrent een rollenspel te houden met de moderatoren.

[279] Het pilootproject werd uitgevoerd in Antwerpen (Antwerpse Dienst Alternatieve Maatregelen, ADAM en vzw Elegast), Brussel (Bureau Alternatieve Sancties, BAS!), Leuven (Bemiddelingsdienst Arrondissement Leuven, BAL), en Hasselt en Tongeren (Bureau Alternatieve Afhandelingen Limburg, BAAL).

(2) Methodiekgroep

In deze overleggroep wordt de praktijk van hergo besproken: hoe zet men bepaalde zaken op, hoe pakt men problemen aan, hoe wordt de praktijk binnen de verschillende arrondissementen ontwikkeld, wat zijn gelijkenissen en verschillen tussen de arrondissementen, waar liggen knelpunten en voordelen?

Het doel van deze overleggroep was en blijft[280] een eenvormige praktijk te ontwikkelen, zonder de eigenheid van de bemiddelingsdiensten en de gerechtelijke cultuur in de arrondissementen uit het oog te verliezen. Deze overleggroep kwam minimum elke twee maanden bij elkaar en bestond uit de moderatoren die meewerkten in het project, vertegenwoordigers van de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie en iemand van de Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg.

Enkele besproken onderwerpen zijn: de rol van de politie, sociale dienst, advocaat en verzekeringsmaatschappijen; verantwoordelijkheid en rechtswaarborgen van de jongere; wie wordt uitgenodigd en hoeveel 'druk' kan er worden gezet op de partijen om mee te werken; inhoud en vorm van de intentieverklaringen; en de relatie tussen het herstel en welzijn/hulpverlening.

(3) Algemene stuurgroep

Een algemene stuurgroep werd opgericht met vertegenwoordigers van de partners: een moderator van elke bemiddelingsdienst die meewerkte in het project, de onderzoekster en promotor van de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, iemand van de Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg, twee parketmagistraten, twee jeugdrechters, twee politiebeambten, twee medewerkers van slachtofferhulp, twee consulenten, twee politiebeambten en twee advocaten.[281]

In de algemene stuurgroep werden zaken van principiële aard voorgelegd. Ook werd telkens de stand van zaken naar voren gebracht. Enkele onderwerpen die naar voren kwamen zijn: in welke mate moeten de betrokkenen weten dat het om een pilootproject gaat?; hoe geven de gerechtelijke partijen tegenover de betrokkenen aan wat hergo inhoudt?; de ver-

[280] De methodiekgroep komt o.l.v. Lieve Balcaen (Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg, OSBJ) nog een drie- à viertal keer per jaar samen. De OSBJ heeft onder andere de opdracht de implementatie van herstelrechtelijke en constructieve maatregelen in Vlaanderen te coördineren, waaronder hergo (www.osbj.be).

schillende stappen in de procedure; berichtgeving in de pers; deelname van slachtoffers en steunfiguren; wat met nieuwe feiten die na de hergo aan het licht komen?; het beperkt aantal doorverwijzingen; en de complexe relatie tussen herstel en hulpverlening.

(4) Lokale overleggroepen

De lokale partners werden gecontacteerd (in samenwerking met de bemiddelingsdiensten) om hen op de hoogte te stellen van wat het project inhoudt en hoe het best kan worden samengewerkt. In de deelnemende arrondissementen werden de partners gecontacteerd vóór het pilootproject effectief van start ging, zodat iedereen wist wat zijn rol was. Ook tijdens het verloop van het project werden deze contacten onderhouden, eventueel via een lokale overleggroep. Een tweede stap, naast het voorzien van een lokale overlegstructuur, was het ontwikkelen van teksten over de rol van de partners in hergo.[282]

In Leuven werd een lokale overleggroep opgericht voor het bespreken en bijsturen van het hergo-project. In Antwerpen werd hergo besproken in de lokale overleggroep voor herstelbemiddeling, waarbij hergo niet altijd voldoende plaats kreeg. De onderzoekster was aanwezig op de vergaderingen van die overleggroep. Voor dringende zaken kon wel steeds een lokaal overleg worden bijeengeroepen. In Limburg en Brussel kwamen de partners samen wanneer nodig. Wij hebben vanuit de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie de vergaderingen van de lokale overleggroepen voorgezeten.

In deze overleggroepen werd uitgewerkt hoe hergo het best werd ontwikkeld, rekening houdend met de lokale rechtscultuur. Tevens werden concrete zaken besproken, waarbij men naging of de hergo goed is verlopen, of de procedure naar behoren werkte en of de zaak geschikt was voor een hergo. Zo werd de praktijk ontwikkeld in samenspraak met de partners die een taak opnemen in de procedure. Bovendien kon dieper worden ingegaan op de specifieke rol van de partners en wat daar eventueel aan moest veranderen.

---

[281] Deze partners hebben elk een arrondissement vertegenwoordigd, bijvoorbeeld een politiebeambte uit Brussel en Antwerpen, een consulent uit Leuven en Hasselt.

[282] Cf. Bijlagen 2-6. Op de rol van sommige actoren komen we terug in Deel 4. De rol van de politie komt uitgebreider aan bod in Deel 5. Hoofdstuk 1. 2. De rol van de politie.

(5) Feedback naar de moderatoren

Wij hadden regelmatig overleg met de bemiddelingsdiensten over de hergo-praktijk, zoals het selecteren van zaken, contacten met de partners en feedback over de rol die de moderator speelde in een concrete hergo. De moderatoren gaven aan hoe zij hergo in de praktijk toepasten en tevens was er een terugkoppeling vanwege de onderzoekers over waar verbeteringen konden worden aangebracht.

3. Van een beleidsgericht onderzoek naar een doctoraatsonderzoek

Dit doctoraat bouwt voort op een onderzoek dat werd uitgevoerd met een duidelijke beleidsdimensie: nagaan of en hoe hergo kan worden toegepast in Vlaanderen/België. Het feit dat het gaat om een onderzoek in opdracht leidt tot beperkingen inzake onderzoeksvragen en -termijnen. In de twee eerste delen hebben we een zicht geboden op de internationale ontwikkelingen inzake herstelrecht en *conferencing*, wat het kader van hergo duidelijker heeft geschetst. Vanuit de onderzoeksresultaten zullen we daarnaar terugkoppelen en nagaan in welke mate onze resultaten een bijdrage kunnen leveren aan het internationale debat. We willen aldus nagaan of *conferencing* een constructief antwoord kan bieden op ernstige jeugddelinquentie en aan welke voorwaarden daartoe moet worden voldaan.

De hogervemelde onderzoeksvragen specificeren de algemene onderzoeksvraag en maken ze observeerbaar. Een constructief antwoord houdt voor ons immers in dat de partijen effectief worden betrokken in het overleg, dat ze hun zeg kunnen doen en tevreden zijn over het proces. Dit zijn elementen die we in het herstelrecht terugvinden, net als het herstel van de schade en de procedurele rechtvaardigheid.[283] Voor het overige lijkt het ons belangrijk, zowel voor de dader als voor het slachtoffer, dat aandacht uitgaat naar eventuele problemen die de jongere zou hebben, opdat gewerkt wordt aan een oplossing op lange termijn. Aangezien het gaat om ernstige jeugddelinquentie kaarten we de recidive aan. Hoewel zal blijken dat een sluitend antwoord op deze problematiek moeilijk te vinden is, blijft het een belangrijk element wanneer het gaat om ernstige feiten aangezien slachtoffers en de samenleving verwachten dat de feiten zich in de toekomst niet opnieuw zullen voordoen.. Deze deelaspecten maken de eerder normatieve hoofdvraag observeerbaar.

We bestuderen in een laatste hoofdstuk van deel vier een aantal hergo's in detail, om na te gaan in welke mate we hypothesen kunnen afleiden in verband met de werkbaarheid van hergo: wat maakt dat een hergo "succesvol" verloopt? Hiertoe gebruiken we de criteria die we vooropstellen in de deelvragen: tevredenheid, herstel van de schade en procedurele rechtvaardigheid. Tevens gaan we na of een verschil valt op te maken tussen hergo's naargelang de al dan niet aanwezigheid van het slachtoffer alsook of de voorbereiding op de hergo een verschil maakt voor het verloop ervan.

In de nabeschouwingen (deel 5) gaan we kort na wat de relatie kan zijn tussen hergo en plaatsing. De maatschappij verwacht immers een reactie en gaat ervan uit dat jongeren hun verantwoordelijkheid opnemen naar aanleiding van het delict. De positie van het slachtoffer wordt verder bestudeerd, alsook de rol van de politie. De positie van het slachtoffer blijkt immers een aandachtspunt te zijn wanneer een herstelrechtelijke praktijk wordt ingepast in een jeugdbeschermingssysteem. De aanwezigheid van de politiebeambte heeft specifieke kenmerken in een Nieuw-Zeelands *conferencing*-model, met name de symbolische uitdrukking van de maatschappelijke betrokkenheid op de feiten. In de bevraging van de betrokkenen en de politiebeambten gaan we na in welke mate deze symbolische rol ook in de praktijk wordt teruggevonden.

Door het opentrekken van de beleidsgerichte vragen (cf. algemene inleiding) naar een ruimere vraagstelling (cf. inleiding deel 3) en de link te maken naar de internationale literatuur, verbreden we ons onderzoek en trachten we aanvullingen te formuleren ten aanzien van de internationale vaststellingen betreffende *conferencing*.

4. Actieonderzoek: de opzet van een pilootproject

Omdat de praktijk nog niet bestond, hebben we gekozen voor een actieonderzoek waarbij we mee aan de basis lagen van de praktijk, maar door middel van de onderzoeksinstrumenten toch voldoende afstand wisten te bewaren.

[283] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken.

Criminologisch onderzoek is vaak toegepast onderzoek, waarbij men de toepassing van de theorie in de praktijk bestudeerd. De relatie met de praktijk wordt dan bijna evident. Bovendien gaat het om een waardegeladen onderzoeksveld, zodat het onderzoek niet geheel waardevrij is (Goris, 2000; Walgrave, 1998b). Dit komt tot uiting in actieonderzoek waarbij de onderzoeker mee nieuwe werkvormen opstart, wetenschappelijk begeleidt en evalueert. Men gelooft dat deze nieuwe werkvormen een meerwaarde kunnen bieden, maar men moet nagaan of dit effectief het geval is, onder welke vorm en voorwaarden, welke onverwachte neveneffecten er eventueel uit voortvloeien, en dergelijke meer.

4.1. Actieonderzoek

De term actieonderzoek wordt op verschillende manier gebruikt: het kan wijzen op veldonderzoek, op een interactie tussen theoretici en praktijkwerkers, of onkritische vraagstelling van een organisatie (Reason en Bradbury, 2001:xxiv). Meerdere methoden worden gebruikt binnen een actieonderzoek. Een eenduidige definitie lijkt dan ook veraf, wat het uitklaren van de methode die wij hebben gebruikt des te belangrijker maakt.

In ieder geval blijkt het te gaan om een methode van onderzoek waarbij de praktijk wordt betrokken en waarbij men actie onderneemt (Reason en Bradbury, 2001). De auteurs geven aan dat elk in hun boek vermeldde project een ander voorbeeld is van hoe men dat kan doen. De veelheid aan voorbeelden en gebruikte methoden maakt een eenduidige opzet van een actieonderzoek moeilijk. We gaan daarom na in welke mate bemiddeling en *conferencing* reeds het voorwerp hebben uitgemaakt van een actieonderzoek (4.2.) en geven daarna aan hoe in Vlaanderen het actieonderzoek rond hergo werd opgezet (4.3.).

4.2. Actieonderzoek in andere projecten

In binnen- en buitenlandse projecten wordt voor het opzetten van bemiddeling en *conferencing* samengewerkt tussen praktijkwerkers en onderzoekers.

Aertsen en Lauwaert (2001) beschrijven drie projecten waarbij actieonderzoek diende om een verandering in de praktijk teweeg te brengen in Vlaanderen. Zij wijzen op het belang van het duidelijk formuleren van zowel de doelstellingen van het project als van de rol van onderzoekers en praktijkwerkers. Van Garsse (2001) geeft vanuit zijn ervaringen als praktijkwerker

aan dat het verschil tussen denken en doen in een actieonderzoek niet altijd even duidelijk is. Theoretici en practici spreken andere talen en men moet zich blijven inspannen om elkaar op een zelfde niveau te blijven verstaan.

Daly en Kitcher (1998:6) geven de gevolgen aan van de samenwerking tussen praktijkwerkers en theoretici in een *conferencing*-project in South Australia. Het onderzoek bleek voornamelijk een invloed te hebben op de praktijkwerkers, eerder dan op de betrokken partijen in de *conference*. Het onderzoek biedt de moderatoren een kader waarbinnen ze het proces van een *conference* kunnen situeren en analytisch bespreken. Bovendien voelen de moderatoren het belang aan van hun rol en van het bestuderen van de *conferences*. Het onderzoek kan zo de praktijk mee ontwikkelen en verduidelijken.

Young (2001:196) wijst op de bereidheid van de Thames Valley politie (Verenigd Koninkrijk) om mee te werken aan het actieonderzoek rond *conferencing*, zodat de praktijk kan leren van de onderzoeksresultaten. Het onderzoek verliep in verschillende fasen, waarbij na elke fase een onderzoeksrapport intern werd voorgelegd, waarna men dan weer verder de praktijk bestudeerde. In een eerste fase heeft men een aantal praktijken bestudeerd over heel het werkgebied. In een tweede fase zijn drie lokaliteiten nader bestudeerd en werden informele interviews afgenomen met zowel de professionele actoren als slachtoffers, daders en hun steunfiguren. In een derde fase zijn de *conferences* bijgewoond en opgenomen. Deze gegevens leidden tot een eindrapport met een 80-tal aanbevelingen. Op basis van die interne verslagen, konden de leidinggevende instanties de praktijk sturen. In een aantal gevallen zijn de aanbevelingen opgevolgd en evolueerde de praktijk naar een meer herstelgerichte dynamiek. De steun van de commissaris had daarbij een grote invloed (Young, 2001:221). Toch was er ook een effect van de aanwezigheid van de onderzoeker, waarbij sommige politiebeambten niet echt achter de veranderingen stonden, maar zich eraan hielden omdat de onderzoekers aanwezig waren. Sommige politiebeambten verwoordden het vrijuit als volgt (Young en Hoyle, 2003:287): "*When you've finished collecting your cases, you should come and see how I really do them.*"

In het Thames Valley project maakte men gebruik van een "*trial phase*" waarin de praktijk wordt geïmplementeerd en aangepast aan de opmerkingen van de onderzoekers. Pas na die fase gaat men de praktijk effectief bestuderen en evalueren (Young en Hoyle, 2003). Door die *trial phase* komt men tot een goede praktijk, zodat men nadien kan evalueren of het project,

als het goed wordt geïmplementeerd, werkt. Men schakelt aldus de invloed van de "kinderziekten" in de opstartfase uit.

Wij hebben in ons actieonderzoek over hergo meteen alle cases opgenomen in de evaluatie, wat tot een vertekening van de resultaten zou kunnen leiden. Zo kwamen we bijvoorbeeld tot de vaststelling dat jongeren niet altijd hun zeg konden doen. Nadat we dit aan de moderatoren hadden meegedeeld, hebben ze er extra aandacht aan besteed en waren de resultaten daaromtrent positiever. Dit wijst op een voordeel van actieonderzoek waarbij de onderzoeksresultaten een positieve invloed kunnen hebben op de zich ontwikkelende praktijk.

Voornamelijk de meerwaarde voor de praktijkwerkers wordt in de vermelde onderzoeken benadrukt, minder duidelijk is wat de meerwaarde kan zijn voor de onderzoekers. We willen doorheen dit deel dan ook verduidelijken wat deze meerwaarde kan inhouden, alsook de specificiteit van dergelijk onderzoek toelichten.

4.3. Opzet van hergo als actieonderzoek

Aertsen en Lauwaert (2001:40) stellen dat actieonderzoek gericht is op

> "*pogingen om vanuit eerder opgedane kennis en samen met veldwerkers verandering tot stand te brengen in de praktijk*".

Hergo werd opgezet als een actieonderzoek om een nieuwe praktijk te starten. De internationale literatuur rond *conferencing* en studiebezoeken aan Nieuw-Zeeland vormden de basiskennis om met het project van start te gaan.

Wij waren als onderzoekers nauw betrokken bij het project: we organiseerden de methodiekgroep en algemene stuurgroep, en zaten de lokale overleggroepen voor. Tevens verzorgden wij een aantal contacten met lokale professionele actoren.

De bevindingen van het onderzoek werden op regelmatige tijdstippen overgemaakt aan de moderatoren, zodat deze overwegingen mee in acht konden worden genomen bij het verder ontwikkelen van de methodiek. Elke hergo werd in detail besproken met de moderator. Daarbij konden we aangeven wat theoretisch wordt verwacht in de hergo en hoe het in andere landen gebeurt (zoals werd afgeleid uit de literatuur en uit contacten met mensen uit internationale projecten). Tevens kon de moderator aangeven wat voor hem moeilijk lag of welke vragen bij hem rezen naar aanleiding van de concrete zaak. Moderatoren en gerechtelijke actoren inspireerden mee het onderzoek door knelpunten en vragen aan te geven.

Door deze vorm van onderzoek staat de onderzoeker als het ware midden in de praktijk, maar toch kan een zekere objectiviteit worden bewaard. De onderzoeker voert de praktijk niet uit en hij kan de hergo's van op afstand aanschouwen. Zo zit hij buiten de cirkel en gebruikt hij een observatieschema als leidraad, dat de geobserveerde interacties in de hergo in zekere mate kan standaardiseren. De vragenlijsten gaan dieper in op de ervaringen van de betrokkenen. De subjectiviteit van de waarnemingen door de onderzoeker wordt gefilterd door middel van de onderzoeksinstrumenten: wat hij waarneemt wordt aangevuld door de bevindingen van de betrokkenen alsook van de gerechtelijke actoren.

> Zo hadden we bijvoorbeeld in een hergo het gevoel dat de jongere door zijn vader in een hoekje geduwd werd en dat hij niet echt zijn zeg kon doen. Tijdens de bevraging achteraf bleek echter dat de jongere actief had kunnen deelnemen aan het privé-overleg, zodat het herstelplan werkelijk door hem mee gedragen werd.

Een wetenschappelijke achterban (Dr. Nathan Harris, de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie en buitenlandse onderzoekers die ervaring hebben met *conferencing*, o.a. John Braithwaite en Gabrielle Maxwell) gaf feedback op de bevindingen. Bepaalde onderzoeksvragen werden vooropgesteld, die de evaluatie van het project leidden.[284] Jobstudenten werden betrokken in de observaties en het afnemen van interviews en zij hadden een eigen inbreng: enerzijds werden zij gebrieft over de onderzoeksinstrumenten, anderzijds hadden zij een eigen visie op de praktijk. Wanneer zij als nieuwkomer de hergopraktijk aanschouwden, deden zij dit op een kritische manier, zodat de vooronderstellingen van en evidenties voor de onderzoeker in vraag werden gesteld.

> Het uitdenken van de rol van de politie vereiste heel wat voorbereidend werk. Die rol werd uitgetekend en uitgewerkt. Na een drietal jaar stelde een nieuwe jobstudent vast dat een betrokkene de rol van de politie in vraag stelde. Vanuit de vaststelling van die jobstudent zijn we op zoek gegaan naar de verdere afbakening van de taak van de moderator en politie in een hergo.

Actieonderzoek wordt aldus gekenmerkt door een continue spanning tussen betrokkenheid en afstandelijkheid.[285] De moderatoren halen veel uit de feedback van de onderzoekers. De onderzoekers van hun kant krijgen een ruim beeld op de praktijk en kunnen de werkbaarheid van de theoretische veronderstellingen in de praktijk nagaan. Op die manier ontstaat een wisselwerking tussen praktijk en theorie. Het blijft dus niet beperkt tot de invloed van het onder-

[284] Cf. supra, Algemene inleiding.
[285] Zie Vanfraechem (2002:37-44) en Aertsen (2002) voor een uitgebreidere uitleg.

zoek op de praktijk (zoals in internationale literatuur voornamelijk wordt beschreven), maar de praktijk is eveneens een voedingsbodem voor vragen die de theorie kunnen aanscherpen.

5. De onderzoeksinstrumenten

De onderzoeksinstrumenten werden ontwikkeld in samenwerking met Dr. Nathan Harris, die jaren ervaring heeft in de evaluatie van *conferences* te Canberra, Australië. De vragenlijsten van de *Reintegrative Shaming Experiments* (RISE) werden deels overgenomen en vertaald naar de Vlaamse context. Tevens werden enkele vragen overgenomen uit het Nieuw-Zeelandse onderzoek van Maxwell en Morris, alsook uit het Australische onderzoek door Daly e.a. (1998) en Daly (2001a). Het doornemen van literatuur met betrekking tot jeugddelinquenten, herstelrecht, slachtofferschap en schaamte/schuld leidde tot enkele bijkomende vragen alsook tot de verfijning van de onderzoeksinstrumenten. Na de eerste interviews werd een aantal vragen bijgestuurd.

> Zo werd bijvoorbeeld bij de motivatie van de jongere tot het deelnemen aan de hergo één van de redenen als volgt geformuleerd: "*om de schade te herstellen*". Dit werd echter eng geïnterpreteerd, namelijk als materiële schade, en dus hebben we het ruimer open getrokken naar: "*om iets goed te maken naar het slachtoffer toe*."

5.1. Dossierstudie

5.1.1. Voorafgaand aan de hergo[286]

Alle gerechtelijke dossiers werden op de griffie van de jeugdrechtbank ingekeken na toestemming van het parket, waar de volgende gegevens werden genoteerd.

- Aard en tijdstip van de feiten.
- Datum van de beschikking door en de naam van de jeugdrechter.
- Naam van de advocaat van de minderjarige dader.
- Naam, woonplaats, geboortedatum en -plaats, nationaliteit, beroep en familiale toestand van de minderjarige en zijn ouders.
- Eventuele vroegere delicten en victimisering van de jongere.
- Naam, woonplaats, geboortedatum en –plaats en beroep, indien genoteerd in het dossier ook de familiale situatie van het slachtoffer.

[286] Cf. Bijlage 7. *Factsheet* dossier.

Het doorlezen van de verklaringen geeft een goed beeld over de feiten. Op basis van een schema werden alle gegevens systematisch neergeschreven. Ook de data van verwijzing en hergo werden meestal in het dossier teruggevonden. De datum van bekrachtiging van de intentieverklaring (waarna de jongere kan starten met de uitvoering van de overeenkomst)[287], vonden we minder gemakkelijk terug. De gerechtelijke dossiers bevatten immers niet altijd alle informatie over de stand van zaken van het dossier, noch (een kopie van) alle beslissingen.

5.1.2. Na de hergo[288]

Dossiers werden opnieuw geraadpleegd na de hergo, met het oog op het vaststellen van eventuele geregistreerde recidive. Ons recidive-onderzoek is slechts zeer beperkt moeten blijven. Om diverse redenen konden we niet werken met een *at random experiment*, waarbij op willekeurige basis de ene jongere wel en de andere niet naar een hergo zou worden gestuurd. Daarom werd gedacht aan het vormen van een controlegroep door middel van dossierstudie. In de gerechtelijke dossiers zou dan worden gezocht naar jongeren die gelijken op de jongeren die deelnemen aan een hergo. Dit bleek echter evenmin haalbaar te zijn: de ons toegemeten tijd voor het beleidsgericht onderzoek liet niet toe zo een controlegroep samen te stellen door uitvoerige analyse van meerdere dossiers met het oog op de samenstelling van een groep jongeren met een vergelijkbare achtergrond en gelijkaardige delicten.

Een follow-upstudie van de parketdossiers van jongeren die werden doorverwezen naar een hergo, maar er niet aan deelnamen, was wel mogelijk. Maar ook dat bleek erg moeilijk. In Leuven en Antwerpen konden we via de parketmagistraten de gegevens verkrijgen over nieuwe feiten die bij hen waren aangemeld.[289] Die dossiers hebben we dan opgezocht op de griffie en via een *factsheet* hebben we de feiten genoteerd.

Een nadeel is dat zo slechts cijfers beschikbaar zijn voor de arrondissementen Antwerpen en Leuven. In Brussel bleek het niet mogelijk de computergegevens op te vragen. In Hasselt en Tongeren keken we voorafgaand aan de hergo de dossiers in op de sociale dienst van de jeugdrechtbank, waar men slechts een beperkt deel van het gerechtelijk dossier in handen heeft en recidive dus evenmin kon worden nagegaan.

[287] Cf. infra, Hoofdstuk 2. 1.4. De intentieverklaring.
[288] Cf. Bijlage 8. *Factsheet* recidive.

Een bijkomende beperking van de data, is dat ook voor Leuven en Antwerpen de gegevens niet altijd even correct zijn: soms worden gegevens niet opgenomen in het computerbestand of soms worden data verkeerd ingetikt. Bovendien kennen we enkel de cijfers voor het desbetreffende arrondissement – we hebben geen zicht op feiten die jongeren eventueel nadien in een ander arrondissement hebben gepleegd.[290]

We gaan ervan uit dat het om gelijkaardige feiten en jongeren gaat in de twee groepen, aangezien de jongeren allen werden doorverwezen naar hergo.[291] Toch is een wezenlijk verschil dat de éne groep jongeren uiteindelijk niet deelnam aan de hergo. Eén van de belangrijkste redenen voor niet-deelname is de ontkenning van de feiten. Onderzoek wijst uit dat de bereidheid tot deelname op zich al een belangrijke factor is in het slagen van de *conference* (McCold en Wachtel, 1998). De jongeren die deelnemen, zijn immers bereid om hun verantwoordelijkheid op te nemen. Het materiaal omtrent recidive moet dus met uiterste relativering worden benaderd.

We kozen ervoor om via de parketmagistraten de gegevens na te gaan, omdat daar toch al wat meer zekerheid rond bestaat in vergelijking met politiegegevens.[292] Voor 55 van de 98 jongeren die in de periode 2000-2003 werden doorverwezen naar hergo werd aldus via dossierstudie de recidive nagegaan. Recidive tellen we dan als het aantal daders voor wie nieuwe feiten zijn aangemeld bij het parket (dus niet het totaal aantal nieuwe feiten aangemeld).[293] De follow-up periode omvat 6 tot 18 maanden.[294]

---

289 Met dank aan Mevr. Cordemans en Mevr. Caluwé.

290 In Nederland ging men bijvoorbeeld de politiegegevens in het nationaal datasysteem na (Hokwerda, 2004:39). Dit leidt dan weer tot de beperking dat het gaat om politiegegevens, het is dus niet bekend of de jongeren werden vervolgd noch of ze werden veroordeeld (cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 3.1. Drie belangrijke projecten methodologisch toegelicht).

291 Aangezien aan de jongeren hergo werd voorgesteld, kan men ervan uitgaan dat er geen verschil is naar de ernst van de feiten, noch naargelang de achtergrond van de jongeren (school- en thuissituatie bijvoorbeeld). Dit zijn immers criteria die jeugdrechters voor ogen houden bij de doorverwijzing (cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.1. Selectiecriteria).

292 Buitenlands onderzoek baseert zich vaak op politiecontacten (bijvoorbeeld Hayes en Daly, 2003; McCold en Wachtel, 1998; Sherman e.a., 2000). Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.7. Recidive en Hoofdstuk 2. 3.7. Recidive voor opmerkingen betreffende het gebruik van politiegegevens dan wel rechtbankgegevens om de recidive na te gaan.

293 Dit komt overeen met het onderzoek in South Australia en Nieuw-Zeeland. In RISE daarentegen telt men het aantal nieuwe feiten, vanuit de idee dat het belangrijk is om het effect op de gemeenschap te kennen, niet zozeer om hoeveel daders het gaat. Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. .3.2.7. Recidive en Hoofdstuk 2. 3.7. Recidive. Zie ook Hayes (2005) voor een bespreking.

294 Dit is vergelijkbaar met South Australia (Hayes en Daly, 2004) maar houdt de beperking in dat het om een vrij korte follow-up periode gaat. In Nieuw-Zeeland gaat het om zowat 6.5 jaar (Maxwell e.a., 2004). Aangezien de onderzoeksfase liep in de periode 2000-2003 en de eerste hergo plaatsvond in 2001, konden we geen langere opvolgperiode nemen.

5.2. Vragenlijst over de voorbereiding op hergo[295]

De moderator vult voorafgaand aan de hergo een vragenlijst in over de voorbereiding. In deze vragenlijst wordt gepeild naar de informatie die de moderator geeft aan de jongeren, slachtoffers en hun steunfiguren, alsook hun reactie ten aanzien van hergo. We kozen ervoor deze betrokkenen niet persoonlijk te bevragen voorafgaand aan de hergo omwille van een drietal redenen:

- Het zou hun visie op de hergo kunnen beïnvloeden en ze zouden anders kunnen reageren tijdens de hergo.
- Rolverwarring zou kunnen ontstaan betreffende de positie van de moderator enerzijds en de onderzoeker anderzijds. In de voorbereidingsfase komen de betrokkenen (zeker de minderjarige en zijn ouders) in contact met meerdere personen, zoals de moderator, de advocaat, de consulent van de sociale dienst. Wanneer de onderzoeker hen dan nogmaals bevraagt, kan het onduidelijk worden vanuit welke functie dit gebeurt.[296]
- Het zou een te grote tijdsinvestering (zowel voor de respondenten als voor ons) betekenen om alle betrokkenen tweemaal te bevragen.

Eerder dan mensen te overbevragen en het risico te lopen dat ze na de hergo niet meer zouden willen deelnemen aan het interview, opteerden we ervoor kerninformatie (houding van de betrokkenen ten aanzien van hergo, meegedeelde informatie) via de moderatoren na te gaan, zodat we zeker de medewerking zouden verkrijgen voor een bevraging na de hergo. Een nadeel van deze methode is dat we enkel een zicht krijgen op de ideeën van de betrokkenen zoals die worden ingeschat door de moderator. Voor 52 hergo's (57 jongeren en 74 slachtoffers) werd een vragenlijst door de moderator ingevuld.

5.3. Observatieschema[297]

Voor 69 jongeren werden 66 hergo's bijgewoond en daarbij werd een gestandaardiseerd observatieschema ingevuld. Het gebeuren werd eveneens neergeschreven door de observator, zodat kwalitatieve informatie voorhanden is. De hergo's werden niet op cassette geregistreerd,

---

295 Cf. Bijlage 9. Vragenlijst voorbereidingsfase. Bij de bespreking van de resultaten in deel vier korten we dit af als "vm".

296 Ook in de bevraging achteraf gebeurde het soms dat het voor betrokkenen niet altijd duidelijk was vanuit welke hoek we kwamen. We hebben dit toegelicht en benadrukt dat de verkregen informatie niet voor het gerecht bestemd was.

wat nochtans een schat aan informatie zou bieden. De moderatoren vreesden dat het de betrokkenen zou remmen in hun communicatie.

De observator zat buiten de kring en noteerde wat gebeurde en wat door wie werd gezegd. De betrokkenen wisten reeds tijdens de voorbereiding dat het project werd geëvalueerd en dat een observator aanwezig zou zijn tijdens de hergo. Bij het begin van de hergo werd de observator kort voorgesteld. We hebben niet het gevoel dat de aanwezigheid van de observator een grote verandering heeft teweeggebracht in het overleg, noch dat betrokkenen zich geremd voelden, ook al hebben sommige betrokkenen het misschien vreemd gevonden dat we notities namen van het vertrouwelijk overleg.[298] Bij het begin van de hergo, wanneer we onszelf als observator voorstelden, hebben we daarom ook aangegeven dat het voornamelijk de bedoeling was het project op zich te kunnen evalueren en de moderatoren feedback te geven.

> Eén maal uitte een vader van een minderjarige bezwaren ten aanzien van de aanwezigheid van de observator, voornamelijk omdat hij dacht haar vader te kennen. De moderator heeft hem aangeraden de observator vooraf te contacteren, een aanbod waarop hij niet is ingegaan. Blijkbaar was de informatie dat ze niet diegene was die hij dacht, voldoende om geen bezwaren meer te hebben tegen haar aanwezigheid.

We hebben zelf hergo's geobserveerd (n=38/66) en ook jobstudenten stonden daarvoor in. Drie jobstudenten hebben samen 22 hergo's geobserveerd. Twee collega's hebben een hergo bijgewoond, één collega woonde er twee bij. Een stagiair woonde er eveneens twee bij. Vooraf hebben we het schema met hen doorgenomen zodat ze wisten waarover het ging. We gingen de eerste keer met de jobstudenten mee, zodat we na die hergo onze schema's konden vergelijken en konden nagaan of ze alle onderzoeksitems goed hadden begrepen.[299] Elke hergo werd nadien met hen doorgepraat, zodat kon worden nagegaan of ze het observatieschema juist hadden gebruikt. Met dat schema trachtten we de observatie te kwantificeren en objectiveren, maar uiteraard speelt de persoonlijke interpretatie van de observator een rol.

Wanneer het ging om meerdere daders en/of slachtoffers hebben we voor elk van hen de observatie ingevuld. In buitenlands onderzoek beperkt men zich soms tot de "*primary offender/victim*"[300] (bijvoorbeeld Daly en Hayes, 2002:21), maar wij vonden het belangrijk om - indien mogelijk - voor alle betrokkenen de gegevens te verzamelen. We wilden immers

---

297 Cf. Bijlage 10. Observatieschema. Bij de bespreking van de resultaten in deel vier korten we dit af als "obs".

298 Wat, zoals gezegd, bij de opname allicht wel het geval zou zijn geweest. Soms wilden de aanwezige partijen de observator in het overleg betrekken door bijvoorbeeld bij in de kring te gaan zitten of in het privéoverleg suggesties te doen over mogelijke uitkomsten. De observator geeft dan duidelijk aan dat dit zijn taak niet is.

299 In de database hebben we dan onze vaststellingen genoteerd.

300 Ook de bevraging werd soms beperkt tot één dader of slachtoffer (bijvoorbeeld Strang, 2002).

een zo ruim mogelijk beeld krijgen op de praktijk. Bovendien achten we het niet wenselijk dat een onderzoeker bepaalt voor wie de hergo het meeste belang heeft of welk slachtoffer, bijvoorbeeld, het meest schade heeft geleden en die persoon dan uit te kiezen als respondent. Op het eerste gezicht kan men denk dat iemand bijvoorbeeld geen gevolgen heeft ervaren van het delict, maar zelf kan hij zich daar anders over uitlaten.

Een achttal keren hebben we het privé-overleg van de jongere en zijn achterban bijgewoond. In het begin deden we dit niet uit respect voor de privacy van de jongere, alsook omdat professionele actoren uit dit overleg worden geweerd. Toch leek het ons interessant een beter zicht te krijgen op dit privé-overleg omwille van twee redenen. Enerzijds is dit een typisch kenmerk van het Nieuw-Zeelandse *conferencing*-model[301], maar er is zeer weinig bekend over de dynamieken die er plaatsvinden, noch over de eventuele meerwaarde ervan. Anderzijds stelden we een verandering in de dynamiek en de houding van de jongere vast bij terugkeer uit dat privé-overleg, zodat we een idee wilden krijgen op mogelijke oorzaken hiervan. In een tiental hergo's leek het ons gepast te vragen het privé-overleg bij te wonen en hebben we dat gevraagd. Eenmaal wilde een advocaat niet dat we het privé-overleg bijwoonden, eenmaal had een vader er reserves over.

> In één hergo wilde de advocaat van de jongere niet dat de observator aanwezig was bij het privé-overleg: "*Ik heb niets tegen u persoonlijk, maar dan gaat het veel te lang duren*." Het privé-overleg duurde maar 10 minuten, terwijl het gemiddeld minimum een half uur duurt. We gaan ervan uit dat de advocaat, die reeds een aantal keren op zijn horloge keek, zich er snel vanaf wilde maken en de jongere heeft gezegd wat op te nemen in de intentieverklaring. Dit is uiteraard niet de bedoeling van het privé-overleg, noch de taak van de advocaat.[302]

Een eerste deel van het observatieschema wordt ingevuld bij het begin van het overleg en registreert algemene informatie.

- Datum en plaats van het gebeuren.
- Aantal aanwezigen.
- Voorstellen van de deelnemers.
- Duiden van de rol van de deelnemers.
- Aanwezigheid van de politie.

[301] Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. *Family Group Conferences* in Nieuw-Zeeland.
[302] Cf. Bijlage 4. De rol van de advocaat van de minderjarige.

De rest van het schema wordt ingevuld vlak na de hergo. Eerst komt de techniek van modereren aan bod: alle vragen zijn gericht op hoe de moderator zich gedroeg, eerder dan de algemene gebeurtenissen tijdens de hergo. Daarmee wordt nagegaan in welke mate de moderator de betrokkenen hun zeg liet doen, tussenkwam wanneer nodig, de partijen betrok in het komen tot een oplossing en men tot een door de partijen gedragen overeenkomst kwam. We gaan aldus na of de moderator zijn rol van onafhankelijke begeleider van het gesprek vervult. Deze vragen hangen ook samen met de idee van procedurele rechtvaardigheid, waarbij de partijen effectief betrokken worden in het gesprek, een element dat in een volgend stuk van het schema verder wordt uitgediept.

De procedurele rechtvaardigheid wordt nagegaan door te bestuderen wat er gebeurt op de hergo: werden dader en slachtoffer beleefd behandeld, leken zij te begrijpen wat er gebeurde, konden zij hun verhaal doen, leken zij het gebeuren rechtvaardig te vinden?

We noteren of een overeenkomst wordt bereikt en of dit de bezorgdheden van de aanwezigen aankaartte. Verder wordt ook nagegaan in welke mate de partijen actief kunnen deelnemen en "*empowered*" worden om inderdaad deel uit te maken van het proces, zonder dat professionele actoren de overhand nemen.

De nadruk op het herstel van de schade wordt nagegaan, alsook het eventueel reïntegrerend beschamen van de dader. Verder wordt nagegaan in welke mate er sprake is van emotioneel herstel van de partijen, wat onder meer medeleven en verzoening bevat.[303]

5.4. Mondelinge bevraging van de direct betrokkenen[304]

5.4.1. Benadering van de partijen

Alle minderjarigen, hun ouders en de slachtoffers (al dan niet aanwezig op de hergo), werden gecontacteerd met de vraag of ze wilden meewerken aan een interview. We hebben hen aangesproken met de volgende reden: "*We willen graag van u horen of u iets aan de hergo heeft gehad*". Op die manier werden de partijen niet geviseerd, maar kregen ze het gevoel dat ze hun verhaal konden vertellen.[305]

---

303 We hebben daarbij niet expliciet gelet op het voorkomen van een verontschuldiging. Het belang daarvan kwam pas later in de literatuur naar voren (zie, bijvoorbeeld, Strang, 2002). We hebben dit wel bevraagd bij het slachtoffer (cf. infra, 5.4.5. De vragenlijst voor het (niet)aanwezige slachtoffer).

304 Cf. vragenlijsten in Bijlagen 11-16.

305 Deze suggestie kwam van Nathan Harris, die in RISE vaststelde dat dit een goede manier was om respondenten te benaderen (zie ook Sherman e.a., 1998:48).

De vragenlijst werd persoonlijk en bij de mensen thuis afgenomen.[306] Voor de ouders werd bij het begin van het project een vragenlijst achtergelaten toen we de jongere bevroegen. Omdat bleek dat zij niet alle vragen invulden, maar ook dat zij er behoefte aan hadden hun verhaal persoonlijk te vertellen, hebben we hen eveneens persoonlijk bevraagd. Acht ouders vulden de vragenlijst schriftelijk in.

Wanneer men niet geïnterviewd wilde worden, waren zeven respondenten toch akkoord dat we de vragenlijst opstuurden, zodat men de vragenlijst kon invullen en terugsturen in de vooraf gefrankeerde enveloppe. Twee slachtoffers stuurden de vragenlijst op. Vier slachtoffers en één jongere hebben de vragenlijst niet meer opgestuurd, ook niet nadat we er telefonisch op aandrongen.

Wanneer het interview reeds tijdens de hergo werd vermeld door de moderator, bleek het nadien vaak makkelijker om de betrokkenen aan de telefoon te krijgen. Wanneer het gepast was, hebben we zelf de betrokkenen reeds bij afloop van de hergo gevraagd of we hen mochten bellen om een afspraak te maken. De respons was nadien bij de telefonische contactname vaak positief, omdat ze nog wisten wie we waren en waarom we hen opbelden.[307]

5.4.2. Responsgraad

(1) Hergo's onderzocht

In onderstaande tabel geven we een overzicht van de hergo's die plaatsvonden, het aantal aanwezigen op de hergo's en de aantallen die werden onderzocht. We maken een onderscheid tussen de periode van het pilootproject (2000-2003) en de periode nadien (2004-2005).

[306] Drie slachtoffers werden kort telefonisch bevraagd omdat het om zeer lichte feiten ging, waarbij zij het niet de moeite vonden om op de hergo aanwezig te zijn.

[307] Zie ook Daly e.a. (1998) en Maxwell e.a. (2004).

	2000-2003		2004-2005	
	N in hergo	**N onderzocht**	**N in hergo**	**N onderzocht**
ADAM	6 hergo's	4 observaties 5 vm[308]	3 hergo's	0
	5 slachtoffers	4 slachtoffers	6 slachtoffers	0
	2 niet-aanwezige slachtoffers	1 niet-aanwezig slachtoffer	-	-
	8 jongeren	1 jongere	6 jongeren	0
	8 ouders	1 ouder	6 ouders	0
BAAL	7 hergo's	6 observaties 7 vm	2 hergo's	0
	2 slachtoffers	1 slachtoffers	-	-
	9 niet-aanwezige slachtoffers	4 niet-aanwezige slachtoffers	1 niet-aanwezig slachtoffer	0
	7 jongeren	5 jongeren	2 jongeren	2 jongeren
	7 ouders	5 ouders	2 ouders	2 ouders
BAL	20 hergo's	20 observaties 20 vm	9 hergo's	2 observaties
	25 slachtoffers	12 slachtoffers	16 slachtoffers	0
	20 niet-aanwezige slachtoffers	8 + 3[309] niet-aanwezige slachtoffers	2 niet-aanwezige slachtoffers	0
	22 jongeren	14 jongeren	16 jongeren	0
	22 ouders	13 ouders	16 ouders	0
BAS!	8 hergo's	8 observaties 8 vm	19 hergo's	14 observaties
	5 slachtoffers	3 slachtoffers	33 slachtoffers + 4 vertegenwoordigers	11 slachtoffers
	7 niet-aanwezige slachtoffers	2 niet-aanwezige slachtoffers	17 niet-aanwezige slachtoffers	-
	9 jongeren	8 jongeren	21 jongeren	7 jongeren
	9 ouders	8 ouders	21 ouders	6 ouders
Elegast	12 hergo's	12 observaties 12 vm	6 hergo's	0
	8 slachtoffers	6 + 1[310] slachtoffers	6 slachtoffers	0
	7 niet-aanwezige slachtoffers	2 niet-aanwezige slachtoffers	1 niet-aanwezige slachtoffers	0
	12 jongeren	9 jongeren	6 jongeren	1 jongere
	12 ouders	9 ouders	6 ouders	1 ouder

Tabel 2. Overzicht van de hergo's en respondenten in het pilootproject (2000-2003) en daarna (2004-2005).

[308] Vm staat voor vragenlijst voor moderator over de voorbereidingsfase

[309] Drie slachtoffers van lichte vandalisme-feiten werden kort telefonisch bevraagd. Zij waren tevreden met het aanbod van hergo, maar vonden het niet de moeite om aanwezig te zijn

[310] Eén slachtoffer stuurde de schriftelijk ingevulde vragenlijst terug.

(2) Bevraging van de direct betrokkenen

Wat betreft de interviews met de direct betrokkenen (jongeren, ouders en slachtoffers) komen we dan tot de onderstaande gegevens.

	Betrokken in hergo	**Deelname interview**
Jongeren	109	48 (44%)
Slachtoffers[311]	101+66	39 (39%) + 17 (26%)
Ouders[312]	109	45 (46)[313] (41%)
Totaal	385	149 (39%)

Tabel 3. De interviews met direct betrokkenen tot 31.12.2005.

48 van de 109 jongeren die deelnamen aan een hergo werkten mee aan de bevraging, alsook 45 van de 109 ouders.[314] 56 slachtoffers van de 172 werden bevraagd: 39 aanwezige slachtoffers (op 106 slachtoffers) en 17 slachtoffers (op 66) die niet aanwezig waren op de hergo. Dit zijn niet zo'n erg hoge cijfers en dus vullen we de kwantitatieve gegevens aan met kwalitatieve informatie waar mogelijk. Bovendien geven we daarom bij de bespreking van de onderzoeksresultaten in deel vier zowel de percentages als de absolute cijfers aan, om de relatieve gegevens te duiden.

We behalen aldus een responsgraad van zowat 40%. Bij de bespreking van de onderzoeksresultaten dient men hiermee rekening te houden: we kennen de opinie niet van zij die niet deelnamen aan de bevraging.

Het bleek moeilijker te zijn om gegevens te verzamelen buiten het project om. Het doorgegeven van persoonlijke gegevens van betrokken partijen verloopt bijvoorbeeld moeilijker. Tijdens het pilootproject wisten de betrokkenen dat het zou worden geëvalueerd, dat een onder-

311 Drie aanwezige slachtoffers werden kort telefonisch bevraagd (cf. supra, noot bij tabel 2: het ging om uiterst lichte feiten). 17 niet-aanwezige slachtoffers werden bevraagd.

312 Merk op dat het hier kan gaan om één of meerdere ouders: we laten ouders samen een vragenlijst invullen indien ze nog samenwonen. Indien de ouders gescheiden zijn, wordt de ouder bevraagd waar de jongere woont of die deelnam aan de hergo.

313 Een moeder van twee mededaders werd bevraagd – zij komt tweemaal voor in de onderzoeksresultaten.

314 Eén moeder werd, zoals vermeld, bevraagd voor haar twee zonen die mededader waren in een zelfde hergo. Zij komt aldus tweemaal voor in de database.

zoeker de hergo zou observeren en hen nadien zou contacteren om deel te nemen aan een interview. Uiteraard stond het hen vrij hier niet aan deel te nemen.

Na afloop van het project, hebben moderatoren de betrokkenen na de hergo gevraagd of een onderzoeker hen mocht contacteren. Hierdoor werd de respons soms bemoeilijkt. Bovendien bleek het niet makkelijk te zijn om in een beperkter tijdsbestek dezelfde intensieve opvolging te verzorgen. Hoewel jobstudenten werden ingeschakeld, leidde dit niet tot het verhoopte aantal bijkomende interviews.

Voor twaalf hergo's hebben we geen gegevens kunnen verzamelen van de betrokkenen. Bij acht hergo's hadden we niet de tijd om de betrokken partijen te contacteren vóór het verwerken van de gegevens. Voor twee hergo's weigerden zowel het slachtoffer als de jongere en ouders om mee te werken aan de bevraging. In één hergo was geen van de betrokkenen bereikbaar. In een andere hergo weigerde het slachtoffer en hebben we jongere en ouders niet kunnen bereiken.

> Voor een hergo waarvan alle betrokkenen hebben geweigerd mee te werken, weten we hun redenen daarvoor niet. Volgens de observator verliep de hergo betreffende een handtasdiefstal goed, werd iedereen met respect behandeld en kon men zijn zeg doen. Men speelde vooral in op de verwachtingen van de jeugdrechter. Het ouder slachtoffer heeft haar kleindochter mee ter ondersteuning.
>
> In de andere hergo waar de betrokkenen weigerden, kwam de vader van de jongere vaak tussen en minimaliseerde hij de feiten. De moderator zorgde er wel voor dat iedereen zijn zeg kon doen. De jongere gaf aan dat hij niets meer wist over de feiten, wat het slachtoffer niet geloofde. Er was geen tijd voor een informeel moment na de hergo omdat de slachtoffers dringend weg moesten, maar de observator vond dat er op het einde wel vergevingsgezindheid was. Toen we de vader van de jongere contacteerden, gaf hij aan dat het gezin alles achter zich wilde laten omdat het delict een pijnlijke ervaring was geweest. De hergo was een goede ervaring geweest en ze hadden niets tegen het onderzoek op zich, maar ze wilden het geheel kunnen afsluiten. Het slachtoffer werd verschillende keren gecontacteerd maar de afspraak voor een interview moest telkens worden uitgesteld. Uiteindelijk werd gevraagd de vragenlijst op te sturen, maar deze werd na onze herhaaldelijke vraag niet teruggestuurd.[315]
>
> Op de hergo waarvoor de betrokkenen niet bereikbaar waren, was het slachtoffer niet aanwezig. Het slachtoffer had zijn verwachtingen aan de moderator meegegeven. De mogelijkheid tot

[315] Cf. Bijlage 17. Case 29.

latere ontmoeting met het slachtoffer werd tijdens de hergo open gelaten. Het slachtoffer was immers van plan om te komen maar werd op het laatste moment ziek.[316]

De laatste hergo waarvoor we geen van de betrokkenen hebben bevraagd, hebben we niet kunnen observeren en dus kunnen we daarover geen uitspraken doen.

We hebben geen redenen kunnen detecteren waarom de groep die niet deelnam aan de bevraging significant anders zou zijn in hun evaluatie betreffende de hergo. Het lijkt alvast niet zo te zijn dat die hergo's echt slecht zijn gelopen.

(3) Reden voor non-respons tijdens de pilootfase

Het opvolgen van de praktijk verliep gemakkelijker tijdens het pilootproject. Dit hangt samen met het feit dat we ons gedurende die jaren (2000-2003) voltijds met het project hebben kunnen bezighouden. Tijdens het pilootproject was de non-respons voornamelijk te wijten aan de niet-bereikbaarheid van de respondenten, eerder dan de weigering.

	Weigering	Niet-bereikbaarheid	Geen contactname
Jongeren	4	12	3
Ouders	4	12	3
Aanwezige slachtoffers	1	3	-
Niet-aanwezige slachtoff.	10	10	4

Tabel 4. Overzicht van de reden voor niet-bevraging per respondent (in de periode 2000-2003).

Meerdere redenen voor weigering komen naar voren.

Vier slachtoffers en drie jongeren willen het gebeuren achter zich laten.

Voor een van de jongeren geeft de vader aan dat het delict heel wat met zich mee heeft gebracht en dat ze het geheel nu willen afsluiten. Ze vonden hergo wel een positieve ervaring.

Zeven slachtoffers, twee jongeren en een ouder zijn niet geïnteresseerd in het project, noch in de wetenschappelijke opvolging. Eén slachtoffer zegt daarover: "*Ik heb ook twee kinderen en ik heb hen goed opgevoed, dat moeten de ouders van de dader ook maar doen*."

Eén moeder en vier slachtoffers zeggen er geen tijd voor te hebben.

Eén slachtoffer wil niet deelnemen omdat hij zich tijdens de hergo geviseerd voelde.

[316] Cf. Bijlage 17. Case 39.

(4) Contactname met de respondenten

Ook bij de interviews werden jobstudenten ingeschakeld.[317] De vragenlijst werd vooraf met hen doorgenomen en nadien besproken om na te gaan hoe het is gelopen en of men eventueel bijkomende informatie had gegeven over bepaalde vragen. Bovendien hebben we in de vragenlijsten de inleidingen per thema uitgeschreven, zodat dezelfde bewoordingen konden worden gebruikt door de verschillende interviewers.[318]

De respondenten weten dat het om een vertrouwelijk interview gaat in die zin dat de algemene resultaten naar buiten zullen worden gebracht, maar dat niets concreet wordt gemeld aan de gerechtelijke actoren. Dit maakte dat de respondenten zich op hun gemak voelden en hun verhaal konden doen. Drie respondenten[319] wilden graag op de hoogte worden gebracht van de onderzoeksresultaten.

De periode tussen de hergo en het interview varieert van twee weken tot acht maanden. Eén enkele keer stonden we voor een gesloten deur en moesten we een nieuwe afspraak maken. Het tijdstip van bevraging kan een invloed hebben op de resultaten. Zo zullen slachtoffers, bijvoorbeeld, de uitvoering van de overeenkomst afwachten om te kunnen aangeven of de schade is hersteld. Wanneer we hen meteen na de hergo bevragen, wachten ze af maar zijn ze meestal positief ingesteld ten aanzien van de nakende uitvoering. Wanneer we hen enkele weken later bevragen, kan de al dan niet uitvoering hun tevredenheid beïnvloeden.[320]

5.4.3. Aard van de vragenlijsten

De gegevens uit de interviews met de betrokken partijen en de observaties werden opgenomen in een database in SPSS zodat een aantal statistische analyses mogelijk zou zijn. Omwille van de kleine aantallen bleek de mogelijkheid tot analyseren echter zeer beperkt. De kwantitatieve gegevens worden daarom aangevuld met kwalitatieve informatie waar mogelijk, zodat een genuanceerd beeld wordt verkregen. Daarom zullen we ook een aantal hergo's meer in de

[317] De onderzoekster en vijf jobstudenten namen elk zowat 8 interviews af van jongeren (totaal, n=48). Eén jobstudente nam er drie af, één 12 interviews. Ook bij de ouders lag de verhouding gelijkaardig, maar stuurden 8 ouders een vragenlijst per post op. De onderzoekster en één jobstudent namen elk zowat een kwart van de interviews van slachtoffers op zich. De vier jobstudenten verdeelden de overige interviews onder mekaar (totaal, n=56).

[318] Cf. Bijlagen 11-16.

[319] Aan twee jongeren en één echtgenoot van een slachtoffer (die als parketmagistraat werkte) werd het onderzoeksrapport opgestuurd.

diepte, op een kwalitatieve wijze analyseren en nagaan welke factoren ertoe kunnen hebben geleid dat een hergo al dan niet succesvol was.[321]

Het gaat hoofdzakelijk om gesloten vragen, zeker in de vragenlijst voor jongeren, waarbij zij konden antwoorden in welke mate de vraag voor hen van toepassing was (1= helemaal niet, 5= ten zeerste). Enkele nadelen werden ondervonden:

- De antwoordcategorieën werden – in overeenstemming met de *Reintegrative Shaming Experiments* (RISE) – niet verder opgedeeld, zodat het niet zeker is of men de antwoordcategorieën 2-4 op dezelfde manier heeft geïnterpreteerd. In de weergave van de onderzoeksresultaten nemen we daarom de categorieën 1-2 en 4-5 samen. Omdat de antwoordcategorie 3 een middenmaat is, laten we die uit de besprekingen weg. Het is immers geen uitgesproken oordeel. Soms geven we wel aan dat betrokkenen het er min of meer mee eens zijn, als deze groep respondenten een belangrijk deel uitmaakt van de antwoorden op een bepaalde vraag. In voetnoot geven we de vragen expliciet weer zoals ze in de vragenlijst werden opgenomen.
- Niet alle vragen zijn even duidelijk voor de jongeren. Hoewel we bij de vertaling zoveel mogelijk rekening hebben gehouden met de spreektaal van de jongeren, bleken sommige vragen te moeilijk. Bijvoorbeeld, de vraag "*Vond je het belangrijk dat men niet het delict pleegt dat jij hebt gepleegd?*" bleek voor sommige jongeren te abstract te zijn.
- In RISE gaat het om een duizendtal jongeren en dan hebben gesloten vragen met vaststaande antwoordcategorieën hun nut omdat je kan vergelijken en statistische analyses kan maken. Omdat in het hergo-project slechts twee selectiecriteria werden vooropgesteld (het gaat om ernstige feiten en de jongere ontkent die feiten niet), hadden we gedacht een groot aantal doorverwijzingen te krijgen. In de praktijk bleken jeugdrechters echter bijkomende criteria te gebruiken (opvang door het netwerk, de school- en gezinssituatie) en minder jongeren door te sturen dan verwacht.[322] Daarom hadden we misschien beter met meer open vragen gewerkt. Waar mogelijk vullen we de gegevens in elk geval aan met onze notities: bij de start van het interview hebben we steeds gezegd dat de respondenten mochten aanvullen waar gewenst en uit die aanvullingen is heel wat kwalitatieve informatie te halen. Bij de verwerking van de gegevens geven

[320] Vergelijking met het onderzoek in South Australia waar dit werd opgevangen door de slachtoffers na een jaar nogmaals te bevragen (Venables, 2000). Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 3.3.5. Na de *conference*.
[321] Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar enkele verklaringen.
[322] Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.1. Selectiecriteria.

we specifieke elementen aan en duiden we op de uitzonderingen, die soms meer zeggen dan percentages. We geven ook telkens zowel de percentages als de absolute cijfers weer, zodat de relatieve cijfers voor ogen kunnen worden gehouden.

5.4.4. De vragenlijst voor de jongere[323]

De vragenlijst begint met een aantal algemene vragen over hoe men de hergo heeft ervaren. Dit sluit aan bij de inleiding op het interview ("*Heeft u er iets aan gehad*?") en het zijn geen te gevoelige vragen. Verder zijn items afgewisseld. Omwille van de vergelijking met RISE werden vele vragen opgenomen rond *shaming*. Dit maakte de vragenlijst nogal lang en daarom hebben we ervoor geopteerd deze items achteraan te plaatsen. Wanneer de vermoeidheid een invloed zou hebben op de resultaten, wilden we eerst de andere vragen beantwoord zien. Hoewel *shaming* een belangrijk item is dat de dynamieken in het overleg mee kan helpen verklaren, waren elementen als zijn zeg kunnen doen, tevredenheid en betrokkenheid in de procedure belangrijker voor onze onderzoeksvragen.

De vragenlijst van de jongere begint met een aantal vragen over hoe eerlijk de hergo voor hem was. Deze vragen zijn gestoeld op de procedurele rechtvaardigheid en behelzen elementen zoals eerlijk behandeld worden, zijn zeg kunnen doen, het begrijpen van en het eens zijn met de beslissing.

Nadien komen vragen naar voren in verband met de verantwoordelijkheid voor het misdrijf, alsook gevoelens vlak na het misdrijf (maar voor de hergo plaatsvond). Aangezien we de partijen niet bevragen voor de hergo, stellen we enkele vragen daaromtrent, waarbij we hen vragen terug te denken aan hoe ze zich voelden. Ook de voorbereiding op de hergo komt daarbij aan bod.

Een aantal vragen gaat in op wie aanwezig was tijdens de hergo en hoe de jongere die aanwezigheid heeft ervaren. Vervolgens komen vragen aan bod over hoe men de jongere behandelde tijdens de hergo. Hierbij hebben we de vragen apart uitgeprint en voorgesteld dat de jongeren ze zelf mochten invullen omwille van de persoonlijke aard van de vragen, maar geen van hen is daarop in gegaan.

Vervolgens wordt gevraagd wat zij als doel van de hergo zien en hoe ze zich na de hergo voelen ten aanzien van het slachtoffer.

Na een aantal algemene vragen (gezinssituatie, school, alcohol en drugs, steunfiguren en eventuele vroegere delicten), komt nog een aantal vragen aan bod in verband met *reintegra-*

tive shaming. Deze vragen gaan zowel over de hergo als over hoe de jongere zich op het moment van de bevraging voelt.

5.4.5. De vragenlijst voor het (niet)aanwezige slachtoffer[324]

Zowel slachtoffers die aanwezig waren op de hergo als zij die kozen er niet bij te zijn, werden gevraagd om deel te nemen aan de bevraging. De meeste literatuur handelt over aanwezige slachtoffers; over de niet-aanwezige slachtoffers is veel minder gekend. Sherman en Strang (2004:5) stellen zelfs dat er helemaal geen informatie over voorhanden is. Voor zover mogelijk gebruiken we een zelfde vragenlijst voor zowel de aanwezige als de niet-aanwezige slachtoffers, zodat een vergelijking mogelijk wordt. Uiteraard komt het eigenlijke hergo-proces enkel aan bod bij de slachtoffers die op het overleg aanwezig waren.

Vooreerst komen de vragen aan bod over de eerlijkheid van de hergo: net zoals bij de jongere zijn dit de vragen omtrent procedurele rechtvaardigheid. Dan volgen de vragen in verband met de feiten en de gevoelens daaromtrent, vóór de hergo plaatsvond, alsook over de voorbereiding op de hergo.

Betreffende de hergo gaan we na wie er voor hen aanwezig was, waarom ze als slachtoffer aan de hergo deelnamen en hoe de andere aanwezigen hen op de hergo hebben behandeld. Een aantal vragen gaat dieper in op de ontmoeting met de jongere: hoe hebben ze dat ervaren? Hebben ze een verontschuldiging gekregen?

We bevragen hoe men zich na de hergo voelt en in welke mate de hergo hen heeft geholpen in het omgaan met gevoelens van bijvoorbeeld schaamte en angst na het delict. De gevoelens ten aanzien van de dader komen daarbij ook aan bod. Een laatste stuk behelst algemene informatie, zoals de gezinssituatie en hun beroep.

Het aantal vragen rond *reintegrative shaming* is beperkter. Enerzijds is deze theorie voornamelijk toegespitst op daders. Anderzijds kan het zinvol zijn om na te gaan in welke mate een aantal elementen ook bij slachtoffers terug te vinden zijn.

Bij de niet-aanwezige slachtoffers komen eveneens de gevoelens na het misdrijf en de voorbereidende fase van de hergo aan bod. We gaan na waarom ze ervoor kozen om niet deel te

---

[323] Cf. Bijlage 11. Vragenlijst jongere. Bij de bespreking van de onderzoeksresultaten korten we dit af als “vj”.

[324] Cf. Bijlagen 12-13. Vragenlijst (niet) aanwezig slachtoffer. Bij de bespreking van de onderzoeksresultaten korten we dit af als “vso” (aanwezig) en “vsona” (niet aanwezig).

nemen, welke steun ze hebben ondervonden, hoe ze zich voelen ten aanzien van de dader en of ze op de hoogte zijn van de uitkomst. Tot slot komen ook de algemene vragen betreffende hun achtergrond aan bod.

5.4.6. De vragenlijst voor de ouders en steunfiguren[325]

De vragenlijst voor de ouders van de minderjarige dader begint met de voorbereiding, waarna de procedurele rechtvaardigheid en andere vragen over de hergo aan bod komen. Enkele vragen gaan dieper in op hun idee over de uitkomst, alsook het eventuele effect dat de hergo heeft gehad op de jongere en de familiale relaties.

We hebben ook een vragenlijst opgesteld voor de steunfiguren van slachtoffers, hun eventuele vertegenwoordigers en steunfiguren van de jongere. Dit was echter niet de focus van het huidige onderzoek en bleek tijdrovend te zijn, en dus zijn slechts vier steunfiguren voor de jongere bevraagd en acht steunfiguren van slachtoffers.[326]

Voor een Marokkaanse jongere hebben we de zus bevraagd. Zij was zeer belangrijk voor de jongere en hielp de hergo te vertalen. Een andere jongere had eveneens zijn zus mee. Voor een derde jongere hebben we zijn broer bevraagd. Voor een vierde jongere werd zijn vriendin bevraagd.

Voor het slachtoffer hebben we zevenmaal de ouders bevraagd, die aanwezig waren als ondersteuning of als vertegenwoordiging van hun minderjarig kind dat slachtoffer werd. Eenmaal hebben we de schoonzoon bevraagd van een oudere dame die slachtoffer werd van een handtasdiefstal. Zij wilde zelf niet deelnemen aan de bevraging en verwees ons door naar haar schoonzoon die haar vertegenwoordigde op de hergo.

---

325 Cf. Bijlage 14. Vragenlijst ouders, Bijlage 15. Vragenlijst steunfiguur jongere en Bijlage 16. Vragenlijst steunfiguur slachtoffer. Bij de bespreking van de onderzoeksresultaten korten we dit af als “vo”, “vst” en “vstso”.

326 De rol van de steunfiguren dient echter verder te worden onderzocht: er is weinig informatie over voorhanden. Wat betreft de ouders vindt men al redelijk wat informatie, maar de andere steunfiguren van jongeren worden zelden besproken en ook over de steunfiguren van slachtoffers vindt men weinig terug (cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. *Conferencing* in vele varianten).

5.5. Mondelinge bevraging van actoren[327]

Naast de jongeren, slachtoffers en steunfiguren hebben we eveneens advocaten, jeugdrechters, moderatoren, politiebeambten, consulenten en iemand van slachtofferhulp bevraagd. Voor zover mogelijk en nuttig hebben we steeds alle relevante actoren bevraagd en vooraf geen selectie gemaakt. Op die manier is de respons relatief representatief voor de gerechtelijke actoren die reeds met hergo in aanraking zijn gekomen.[328]

	Aantal werkzaam	**Aantal bevraagd**
Consulenten	Niet gekend	13
Politiebeambten	7	7
Slachtofferhulp	1	1
Moderatoren	9	7
Advocaten	25	16
Jeugdrechters	12	10

Tabel 5. Aantal actoren bevraagd van zij die werkzaam waren op het moment van bevraging.

Een vragenlijst werd opgesteld waarbij in het gesprek tevens werd gepeild naar bijkomende bedenkingen en vragen van de respondenten. Aangezien meerdere respondenten tegelijkertijd werden bevraagd of de omgeving te lawaaierig was voor een opname[329], hebben we de interviews niet opgenomen maar notities genomen tijdens het gesprek. Deze notities werden nadien naar de respondenten opgestuurd met de vraag bedenkingen en eventuele aanvullingen te formuleren. Eén respondent formuleerde enkele zinnen anders, maar had geen fundamentele wijzigingen aan te brengen. De andere respondenten hadden geen bijkomende bedenkingen.

Hoewel deze kleine aantallen niet representatief zijn voor alle gerechtelijke actoren in Vlaanderen, geven ze wel een idee over de visie van de actoren die reeds met hergo hebben gewerkt. Daarom zullen we bij de bespreking van de resultaten soms ook aangeven hoeveel respondenten een vraag in een bepaalde richting hebben beantwoord. We hebben de vragen

327 Cf. Bijlagen 18-23.

328 In kwalitatief onderzoek is de representativiteit niet zozeer aan de orde (Boeije, 2005), maar toch wilden we een zicht krijgen op de visie van zoveel mogelijk betrokken actoren.

329 Bijvoorbeeld: een gesprek met een politiebeambte werd opgenomen in een rustig café. Een ander gesprek vond plaats in een lokaal ontmoetingscentrum waar een hergo zou plaatsvinden en mensen in en uit liepen.

gelijkaardig geformuleerd rond dezelfde thema's (*codes*), zodat we de antwoorden per thema kunnen groeperen (Boeije, 2005:66).

5.5.1. Consulenten[330]

De enige consulente die in Limburg met hergo's werkte, werd bevraagd. In de andere arrondissementen werd aan de hoofdconsulent gevraagd of we de consulenten konden bevragen. In Antwerpen zijn de consulenten niet aanwezig op de hergo omwille van tijdsgebrek. De hoofdconsulente was tijdens het interview aanwezig, samen met twee collega's. In Brussel werden we uitgenodigd op een teamvergadering en stelden we op dat moment onze vragen aan de zes aanwezige consulenten. In Leuven had de consulent twee collega's op het gesprek uitgenodigd die reeds hadden deelgenomen aan een hergo. De bevragingen vonden plaats in de periode februari-april 2003.

De vragenlijst voor consulenten van de sociale dienst van de jeugdrechtbank vroeg vooreerst naar het doel van de hergo. Nadien werd nagegaan welke criteria de consulenten gebruiken voor de doorverwijzing wanneer zij advies geven aan de jeugdrechter. De procedure en resultaten van hergo werden nagegaan. De mogelijkheden en knelpunten kwamen aan bod, alsook de specifieke rol van de consulenten.

5.5.2. De politie[331]

We wensten politiebeambten te bevragen die reeds meerdere hergo's hadden bijgewoond, opdat zij een gefundeerde mening konden formuleren over hun rol in hergo. In Brussel was steeds een zelfde politiebeambte aanwezig in de hergo's, hij werd bevraagd. In Antwerpen werd eveneens één politiebeambte bevraagd, die reeds meerdere hergo's had bijgewoond. In Leuven namen voornamelijk twee politiebeambten de hergo's op. We hebben hen apart bevraagd. In Limburg werden drie politiebeambten die reeds meerdere hergo's bijwoonden door een jobstudente apart bevraagd. De bevragingen vonden plaats in de periode van april tot juli 2003.

[330] Cf. Bijlage 18. Vragenlijst voor consulenten.
[331] Cf. Bijlage 19. Vragenlijst voor politiebeambten.

Bij de politie peilden we eveneens naar hun visie op de procedure en inhoud van hergo, alsook naar de eigen rol van de politiebeambten in een hergo. Mogelijkheden en knelpunten kwamen aan bod. We gingen wat dieper in op de uitkomsten van hergo, het betrekken van mededaders en de relatie van hergo tot plaatsingen.

5.5.3. Slachtofferhulp[332]

Slachtofferhulp wordt zelden betrokken als steunfiguur in hergo.[333] We hebben iemand bevraagd van het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, dienst slachtofferhulp, om de positie van slachtofferhulp uit te klaren. Zij was lid van de stuurgroep en aldus goed op de hoogte van wat hergo inhoudt. De bevraging vond plaats op 23 september 2003. We zijn in de bevraging ingegaan op een aantal mogelijkheden en knelpunten van hergo ten overstaan van slachtoffers.

5.5.4. Moderatoren[334]

We hebben een gesprek gehad met twee moderatoren in Leuven, één van elke Antwerpse dienst, een moderator in Limburg en twee moderatoren in Brussel. De bevragingen vonden plaats in oktober 2003. We hebben moderatoren bevraagd die op dat moment de hergo's in de praktijk uitvoerden. Twee van hen hadden een meer coördinerende functie en hebben dus niet aan de bevraging deelgenomen.

Aan de moderatoren werd gevraagd wat hun visie is op hergo, alsook het doel en de mogelijkheden ervan. Methodologische aandachtspunten kregen expliciete aandacht.

5.5.5. Advocaten van minderjarige daders[335]

Op het tijdstip van de bevraging (eind 2002) namen in Antwerpen vier advocaten van de jeugdpermanentie deel aan de hergo's, zij werden allen bevraagd. In Brussel namen zes advocaten deel, vijf van hen werden bevraagd. In Limburg werden twee van de drie advocaten

[332] Cf. Bijlage 20. Vragenlijst voor slachtofferhulp.
[333] Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 2. 3.2. De achterban van het slachtoffer.
[334] Cf. Bijlage 21. Vragenlijst voor moderatoren.
[335] Cf. Bijlage 22. Vragenlijst voor advocaten van jongeren.

bevraagd en in Leuven vijf van de twaalf die aan een hergo deelnamen. Alle advocaten werden apart bevraagd.

Het gaat hier om het totaal aantal advocaten dat aanwezig was op een hergo gedurende de eerste twee jaren van het project. Aangezien gelijkaardige antwoorden naar voren kwamen in de bevragingen, hebben we besloten de interviews na deze bevragingen stop te zetten (n=16/25 advocaten). Het punt van verzadiging (*saturation*) werd ons inziens bereikt (Boeije, 2005:52).

Slechts tweemaal was de advocaat van het slachtoffer aanwezig toen we eind 2002 de advocaten hebben bevraagd. Hun gegevens waren niet beschikbaar, terwijl we de gegevens over de advocaat van de minderjarige via het gerechtelijk dossier konden noteren. Bovendien bleek uit de bevraging van slachtoffers dat zij de aanwezigheid van een advocaat niet zo belangrijk vonden, dus hebben we besloten de advocaten van het slachtoffer niet te bevragen.[336]

In de eerste plaats gingen we na in welke mate de advocaten van de minderjarige daders op de hoogte werden gesteld van hun rol. Voorafgaand aan de hergo werd de moderator immers geacht de advocaat te contacteren om de specifieke rol van een advocaat in hergo te verduidelijken. Vervolgens bevroegen we welke rol zij voor de advocaat zien weggelegd en of zij zich daarin kunnen vinden. Vragen met betrekking tot de hergo-procedure en het bewaken van de rechtswaarborgen kwamen expliciet aan bod. We peilden naar de meerwaarde ten aanzien van bemiddeling en ten aanzien van de rechtbankprocedure.

5.5.6. De jeugdrechters[337]

In de vijf arrondissementen werden de twaalf jeugdrechters die op het tijdstip van de bevraging (april-oktober 2002) werkzaam waren, gecontacteerd om mee te werken aan de bevraging. Twee jeugdrechters wilden niet meewerken aan de bevraging. Eén jeugdrechter had nog geen jongeren doorverwezen. Een andere jeugdrechter vond de hergo-procedure te omslachtig en verwees daarom liever door naar bemiddeling.

Een jobstudente bevroeg de twee Leuvense jeugdrechters, nadat ze samen met de onderzoekster een interview afnam van de drie Brusselse jeugdrechters. De vijf jeugdrechters te Antwerpen werden door de onderzoekster bevraagd.

---

336 Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 4.3.2. De slachtoffers.
337 Cf. Bijlage 23. Vragenlijst voor jeugdrechters.

Bij de jeugdrechters werd gepeild naar de criteria die zij gebruiken om al dan niet door te verwijzen naar hergo.[338] De werkbaarheid van de procedure werd nagegaan, alsook de bewaking van de rechtswaarborgen. Het doel van de hergo werd bevraagd, evenals de geschiktheid van de intentieverklaringen voor de aard van de feiten.

6. Conclusie: een ruim zicht op de hergo-praktijk

In dit hoofdstuk hebben we het ontstaan van het pilootproject toegelicht, alsook de vooropgestelde onderzoeksvragen en de ontwikkelde onderzoeksinstrumenten. Uit dit overzicht mag blijken dat we een grote inspanning hebben gedaan om een zo ruim mogelijk beeld te verkrijgen op de praktijk. Hoewel dit enerzijds een beperking kan inhouden omdat daardoor op een aantal zaken niet diep genoeg kan worden ingegaan, vormt het anderzijds een verrijking omdat op die manier de doorverwezen zaken vanuit meerdere invalshoeken wordt bestudeerd en ontbrekende informatie kan worden aangevuld.

> Zo hebben we bijvoorbeeld een hergo bijgewoond die op het eerste gezicht nogal chaotisch verliep omwille van het vrij groot aantal deelnemers. De jongere had een vrij zwakke vader, maar daarbuiten een heleboel steunfiguren zoals een tante, twee vrienden, leerkracht en twee vrienden van de familie.[339] Uit het interview met de jongere en de vader bleek dat ze daar steun aan hadden gehad en vooral de vader had er na de hergo nog steun aan wanneer hij het moeilijk had om strikte afspraken te maken met de jongere.
>
> Uit het interview met de advocaat bleek dat hij deel uitmaakte van de groep die tweemaandelijks bijeenkwam om de jongere op te volgen. De jongere contacteerde hem ook wanneer hij problemen had. Volgens de advocaat waren die bijeenkomsten een goede manier om de jongere op te volgen en maakte het dat hij geen nieuwe feiten pleegde.
>
> De moderator vertelde ons enkele maanden later dat de jongere toch nieuwe feiten pleegde. De groep kwam niet meer samen omdat de overeenkomst was uitgevoerd.
>
> Uit de dossierstudie bleek dat de nieuwe feiten minder ernstig waren dan degene waarvoor de jongere naar de hergo was doorverwezen.

[338] Zoals reeds gemeld (cf. supra, 5.4.3. Aard van de vragenlijsten) kregen we niet de verhoopte aantallen doorverwijzingen ondanks het feit dat slechts twee selectiecriteria werden vooropgesteld (ernst van de feiten en niet ontkenning). Onze hypothese was dat jeugdrechters allicht bijkomende criteria voor ogen houden.

[339] Cf. Bijlage 17, case 1.

Door het bevragen van meerdere partijen hebben we uit deze casus iets opgestoken over het belang van het opvolgen van de jongere na de hergo. Wanneer we enkel dader en vader hadden bevraagd na de hergo, hadden we geen zicht gekregen op het belang van de achterban.

Met dit hoofdstuk hebben we willen aangeven dat een actieonderzoek een meerwaarde kan bieden voor praktijkwerkers en onderzoekers door de wisselwerking tussen beide. In de internationale literatuur wordt gewezen op de meerwaarde voor de praktijkwerkers, maar ook voor de onderzoekers kan een actieonderzoek een meerwaarde hebben. Theoretische hypothesen kunnen worden verfijnd, aandacht kan worden getrokken op problemen die zich in de praktijk voordoen en de toepasbaarheid van theorie in de praktijk kan worden nagegaan.

Terugkoppelend naar de evaluatie van hersterechtelijke praktijken (cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3), blijkt dat we op een aantal punten een antwoord hebben geboden, maar dat we toch ook op een aantal beperktheden zijn gebotst.

We konden geen *at random* experiment opzetten, waardoor bijvoorbeeld de recidive slechts zeer beperkt kon worden vergeleken met jongeren die werden doorverwezen naar hergo maar er uiteindelijk niet aan deelnamen. Het aantal doorverwijzingen bleef eerder beperkt waardoor voornamelijk kwalitatieve analyses belangrijk worden. We hebben het project opgezet in vijf gerechtelijke arrondissementen, waardoor we niet kunnen generaliseren naar België, laat staan naar Europa. Toch zien we niet meteen redenen waarom deze vijf arrondissementen a-typisch zouden zijn voor België, noch voor een legalistisch rechtssysteem. Allicht kan het hergomodel ook elders in Europa worden opgezet, rekening houdend met de lokale noden en bezorgdheden.

De responsgraad van de betrokkenen ligt op zowat 40%, wat mee in rekening moet worden gebracht bij het lezen van de onderzoeksresultaten in deel vier. Hoewel we uit de observaties niet meteen hebben kunnen afleiden dat de hergo's waarvan de betrokkenen niet deelnamen aan de bevraging slechter zouden zijn gelopen, hebben we geen zicht op de ervaringen van zij die niet deelnamen aan de bevraging. Daarom zullen we bij de bespreking van de onderzoeksresultaten ook steeds de absolute cijfers naast de percentages weergeven, zodat de relativiteit van de cijfergegevens voor ogen kan worden gehouden.

Ons onderzoek blijkt een aantal elementen aan te kaarten die belangrijk zijn of die nog niet werden uitgebouwd in de internationale literatuur.

Wat betreft de onderzoeksmethodologie, bouwt dit doctoraat verder op een beleidsgericht onderzoek waarin de optie is genomen om via een actieonderzoek de Nieuw-Zeelandse praktijk van *conferencing* op te volgen. Actieonderzoek leidt voor de onderzoeker tot een spanning tussen betrokkenheid en afstandelijkheid. We hebben vastgesteld dat dit type onderzoek niet alleen voor de praktijkwerkers maar ook voor de onderzoekers een meerwaarde biedt.

Door een maximalistische visie op herstelrecht en een vergelijking van *conferencing*-modellen in de vorige delen uit te schrijven, is het kader geschetst voor de evaluatie van de Vlaamse hergo-praktijk. De onderzoeksvragen uit het beleidsgericht onderzoek zijn daardoor verder onderbouwd en ze maken de centrale onderzoeksvraag observeerbaar in de praktijk.

We hebben ervoor gekozen een zo ruim mogelijk beeld te verkrijgen op de ontwikkelende praktijk, zodat de informatie afgeleid uit de verschillende onderzoeksinstrumenten elkaar zou kunnen aanvullen. Innovaties ten aanzien van buitenlands onderzoek zijn de bevraging van elke dader en slachtoffer (niet enkel de *primary* dader of slachtoffer), de aandacht voor het niet-aanwezig slachtoffer en het bevragen van de professionele actoren. Deze laatste hebben een belangrijke rol te vervullen in *conferences* maar hun rol en hun visie op *conferencing* worden zelden toegelicht.

Vanuit het hoofdstuk rond evaluatie (Deel 1) zijn we gekomen tot criteria die belangrijk zijn in herstelrecht, zoals tevredenheid, procedurele rechtvaardigheid en herstel van de schade. Deze hebben we in onze bevraging opgenomen. Ook de recidive wordt in heel wat onderzoek aangekaart. Ons onderzoek daarnaar is eerder beperkt, maar geeft toch een beperkte indicatie van het effect van hergo daaromtrent.

Aangezien de doorverwijzingen eerder beperkt bleven, vullen we de informatie uit de bevragingen waar mogelijk aan met kwalitatieve informatie. Daartoe hebben we ook een aantal hergo's meer in de diepte bestudeerd, om na te gaan welke elementen ertoe kunnen leiden dat de betrokkenen in een hergo al dan niet tevreden zijn.[340]

In een volgend hoofdstuk schetsen we de hergo-praktijk: om hoeveel jongeren gaat het? Hoe verloopt een hergo? Wat is de rol van de aanwezige actoren? In deel vier beschrijven we dan de onderzoeksresultaten.

[340] Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar enkele verklaringen.

HOOFDSTUK 2. DE HERGO-PRAKTIJK

Voor het begrijpen van de onderzoeksresultaten is het belangrijk een zicht te hebben op de hergo-praktijk in Vlaanderen: om hoeveel hergo's gaat het en voor welke feiten? Hoe verloopt een hergo in de praktijk? Welke rol spelen de professionele actoren daarin? Welke overeenkomsten worden bereikt?

Waar nodig maken we een onderscheid tussen de fase van het pilootproject (november 2000 – oktober 2003) en de opvolgfase (november 2003 – december 2005). Aangezien we nauw betrokken waren op de praktijk gedurende de eerste fase, hebben we toen alle informatie nauwkeurig kunnen bijhouden. Nadien hebben we, waar mogelijk, de hergo's bijgewoond en betrokkenen bevraagd. Al tijdens de intensieve onderzoeksfase bleek het moeilijk te zijn om een beeld te krijgen over de verschillende fasen in het hergo-proces, onder andere door personeelswissels in de bemiddelingsdiensten. Na oktober 2003 heeft dit het verzamelen van gegevens nog bemoeilijkt.

1. Het verloop van een hergo

Een hergo verloopt erg gelijkaardig aan de Nieuw-Zeelandse FGC's, maar enkele aanpassingen gebeurden om het in te passen in het Belgische jeugdrechtssysteem.

1.1. De inbedding op jeugdrechtbankniveau

Wanneer een jeugdrechter een hergo overweegt, vraagt hij hieromtrent advies aan de consulent van de sociale dienst. Na positief advies, kan de jeugdrechter via beschikking de moderator mandateren om een hergo te proberen. De moderator gaat in de voorbereiding na of een hergo haalbaar is op basis van zijn gesprekken met de betrokkenen.

1.2. De voorbereiding

Na doorverwijzing en mandatering door de jeugdrechter, kan de moderator overgaan tot de voorbereiding van de partijen. Eerst wordt tijdens een huisbezoek bij de jongere nagegaan of hij bereid is tot medewerking. De jongere wordt eerst gecontacteerd: indien het slachtoffer eerst wordt gecontacteerd, bereid is tot medewerking en nadien blijkt dat de minderjarige

ervoor kiest niet mee te werken, kan dit leiden tot secundaire victimisering. Als de jongere bereid is tot medewerking wordt nagegaan wie hij en zijn ouders willen meebrengen op de hergo. In de praktijk wordt de aanwezigheid van de ouders zelden in vraag gesteld, een vaststelling die we ook betreffende de internationale literatuur hebben kunnen maken.[341]

Indien de jongere niet bereid is tot medewerking, wordt de jeugdrechter hiervan binnen 48 uur verwittigd. Indien de minderjarige wel wil meewerken, wordt ook het slachtoffer gecontacteerd om na te gaan of hij wil meewerken en wie hij wil meebrengen ter ondersteuning. Als het slachtoffer niet wenst deel te nemen, kan hij zich laten vertegenwoordigen of een brief schrijven over de gevolgen van het delict en zijn verwachtingen.

Een datum en plaats worden gezocht die voor alle partijen geschikt zijn. Deze voorbereiding is cruciaal voor het verdere verloop van de hergo, aangezien deze bedoeld is ervoor te zorgen dat de betrokken partijen realistische verwachtingen hebben, alsook dat zij zich bewust zijn van hun rechten. Bovendien is het voor de moderator belangrijk een zicht te hebben op de problematiek, opdat de hergo daarna vlot zou verlopen.[342]

In samenwerking met de moderatoren hebben we voor de bemiddelingsdiensten een folder ontworpen voor jongeren en slachtoffers, waarin kort de belangrijkste uitleg over hergo is opgenomen. De moderator kan deze folder achterlaten na het huisbezoek, zodat de betrokkenen de procedure en bedoeling van hergo nog eens rustig kunnen doornemen. De voorbereiding neemt gemiddeld zowat drie maand in beslag, zodat de betrokken partijen de tijd hebben om te beslissen al dan niet deel te nemen aan hergo.

1.3. De hergo

De hergo verloopt volgens een bepaald stramien, waarbinnen ruimte is voor flexibiliteit.[343] Iedereen zit in een kring, zonder een tafel in het midden omdat dit de communicatie zou kunnen storen. De aanwezigen worden welkom geheten door de moderator en aan elkaar voorgesteld. Ieders rol wordt toegelicht, alsook het belang van de vertrouwelijkheid van de bijeenkomst. Vervolgens leest de politiebeambte de feiten voor en wordt nagegaan of de jongere de

341 Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 3.5.2. Aandacht voor de ouders. Wanneer we de uitvoerbaarheid van hergo in een Vlaamse context nagaan, hebben we aandacht voor de positie van de ouders (cf. infra, deel 4. Hoofdstuk 2. 3.1.3. De ouders).

342 Allan MacRae en Gary Linton, *Youth Justice Co-ordinators* in Nieuw-Zeeland, persoonlijke communicatie, maart 2002.

343 Men maakt geen gebruik van een vaststaand script.

feiten niet ontkent.[344] Dit is belangrijk, aangezien de jongere zijn verantwoordelijkheid moet willen opnemen opdat de hergo kan plaatsvinden. Uiteraard zal dit reeds in de voorbereidende gesprekken door de moderator worden nagegaan.[345]

Na de introductie kan elke betrokkene zijn verhaal vertellen. Het slachtoffer vertelt eerst zijn verhaal, waaruit duidelijk blijkt welke impact het delict heeft gehad. De ondersteuners van het slachtoffer geven eveneens aan wat zij hebben ervaren. Vaak blijkt dan dat het delict niet enkel invloed heeft gehad op het concrete slachtoffer, maar dat ook de omgeving van het slachtoffer gevolgen heeft ondervonden. De jongere geeft zijn versie van de feiten weer en duidt de gevolgen aan die de feiten voor hem hebben teweeggebracht. Hij gaat in op de vragen die door het slachtoffer worden gesteld. De ondersteuners van de minderjarige kunnen aangeven hoe zij de feiten en de gevolgen ervan hebben ervaren. De jonge dader hoort vaak dan pas voor het eerst dat ook zijn ouders en ruimere omgeving beïnvloed werden door zijn handelingen. Dit deel van de hergo blijkt vaak emotioneel en belangrijk te zijn, omdat de persoonlijke verhalen en bedenkingen uitgebreid aan bod kunnen komen.

Nadat iedereen zijn gedachten en gevoelens heeft kunnen uiten, trekken de jongere en zijn ondersteuners zich terug, indien zij dit wensen[346], om na te denken over mogelijke oplossingen voor de gevolgen van het delict. In dit privé-overleg wordt gewerkt aan een voorstel tot overeenkomst, waarbij wordt nagedacht over welke schade werd veroorzaakt door het delict en hoe deze schade kan worden hersteld. Daarna wordt de plenaire bijeenkomst hervat, waarop het voorstel wordt voorgelegd aan het slachtoffer en door de partijen samen wordt besproken. Men tracht tot afspraken te komen die voor alle betrokkenen aanvaardbaar zijn en die een constructieve oplossing vormen voor de gevolgen van het misdrijf.

Meestal duurt een hergo ongeveer twee uur. De afspraken worden door de moderator neergeschreven in een intentieverklaring, die nadien aan de jeugdrechter, sociale dienst en het parket wordt overgemaakt. De minderjarige, het slachtoffer en zij die een taak op zich nemen in de opvolging ondertekenen de intentieverklaring.

---

344 Het gaat om "niet ontkennen", en niet om "bekennen": belangrijk is dat de jongere bereid is zijn verantwoordelijkheid op te nemen. Het vaststellen van de schuld gebeurt door de rechtbank.

345 Zelfs indien dit door de moderator ten gronde worden nagegaan in de voorbereiding, kan het nog gebeuren dat de minderjarige de feiten ontkent tijdens de hergo. Gedeeltelijke ontkenning door de jongere is tot nu toe één keer voorgekomen, de slachtoffers waren niet aanwezig (cf. infra, paragraaf 3, hergo 2).

346 Meestal vindt een privé-overleg plaats; soms kiezen de partijen er echter voor om meteen mogelijke uitkomsten te bespreken met heel de groep.

1.4. De intentieverklaring

Het voorstel tot overeenkomst wordt "*intentieverklaring*" genoemd, omdat die nog moet worden goedgekeurd door de jeugdrechter. Pas na de bevestiging door de jeugdrechter in een vonnis, is het een overeenkomst die kan worden uitgevoerd.[347] De intentieverklaring bestaat uit drie grote blokken:

- het herstel naar het slachtoffer toe;
- het herstel naar de gemeenschap toe;
- afspraken die ervoor zorgen dat de overeenkomst kan worden uitgevoerd.

De intentieverklaring wordt zo gedetailleerd mogelijk opgesteld, zodat iedereen weet wat van de jongere wordt verwacht en wie welke taken op zich neemt in de opvolging van de uitvoering. De bedoeling is dat het netwerk van de jongere daarin wordt betrokken. Dit kan door bijvoorbeeld de jongere naar bepaalde activiteiten te vervoeren (plaats waar een gemeenschapsdienst wordt uitgevoerd, sporthal), de jongere op te volgen en na te gaan of hij zich aan de afspraken houdt, en dergelijke meer. Op die manier wordt de jongere gemotiveerd de uitvoering tot een goed einde te brengen en het kan tevens leiden tot de versterking van zijn netwerk. Wanneer de voorafbepaalde periode van uitvoering achter de rug is, gaat de zaak terug naar de rechter die er naargelang het al dan niet uitvoeren een passend gerechtelijk gevolg aan kan geven.

2. Hergo in de praktijk

Op 1 november 2000 startte het pilootproject, een eerste jongere werd doorverwezen in januari 2001. We geven een overzicht van de hergo's die plaatsvonden, al dan niet met aanwezigheid van het slachtoffer. Tevens duiden we aan voor welke feiten en waar die hergo's plaatsvonden, en of men tot een overeenkomst kwam.

[347] Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 1. Inpassing van hergo in het Belgische, legalistische jeugdrechtssysteem. Zie ook Dreser (2005).

2.1. Aantal hergo's

2.1.1. Tijdens het pilootproject (2000-2003)

Dienst	Aantal doorverwezen jongeren	Aantal plaatsgevonden hergo's	Aantal hergo's met een slachtoffer of vertegenwoordiger aanwezig	Aantal hergo's afgelast of negatief advies
ADAM (Antwerpen)	20	6 (8 jongeren)	4 + 1	10
BAAL (Limburg)	11	7	2 + 1	4
BAL (Leuven)	31	20 (22 jongeren)	11 + 3	8
BAS! (Brussel)	14	8 (9 jongeren)	4	5
Elegast (Antwerpen)	22	12	5 + 1	6
Totaal	**98**	**53 (58 jongeren)**	**26 + 10**	**33**

Tabel 6. Aantal doorverwezen jongeren en hergo's die plaatsvonden tijdens het pilootproject (01 november 2000 - 31 oktober 2003).

In de onderzoeksperiode januari 2001 – oktober 2003, werden door negen jeugdrechters 98 jongeren doorverwezen naar hergo. Voor 58 van hen werden 53 hergo's georganiseerd: viermaal werd een hergo georganiseerd waar twee mededaders aan deelnamen. Elke jongere heeft dan een apart privé-overleg met zijn eigen achterban, zodat een oplossing op maat wordt uitgewerkt. Voor 33 jongeren was een hergo niet haalbaar, voornamelijk omdat de jongere de feiten minimaliseerde of ontkende, of omdat de hulpverlening primeerde. Voor zeven jongeren was de voorbereiding nog lopende op 31 oktober 2003.

In zowat de helft van de hergo's minimum was één slachtoffer aanwezig (26/53 hergo's). In een bijkomend vijfde werden zij vertegenwoordigd door hun partner, kinderen of ouders. Wanneer zij zelf of een vertegenwoordiger niet aanwezig zijn, brengt de co-moderator[348] het verhaal of kan bijvoorbeeld een brief worden voorgelezen.

[348] Bij de start van het project werd ervoor gekozen steeds met twee moderatoren de hergo te begeleiden zodat zij meer ervaring konden op doen. Dit werd behouden omwille van de voordelen van het werken met twee moderatoren, zoals de inbreng van het verhaal van het niet-aanwezige slachtoffer en het verzekeren van de actieve inbreng van elke aanwezige.

2.1.2. Tijdens de opvolgfase (2004-2005)

Dienst	Aantal plaatsgevonden hergo's	Aantal hergo's met een slachtoffer aanwezig	Aantal hergo's afgelast
ADAM (Antwerpen)	3 (6 jongeren)	3	5
BAAL (Limburg)	2 (2 jongeren)	0	0
BAL (Leuven)	9 (16 jongeren)	7	1
BAS! (Brussel)	19 (21 jongeren)	17 + 2	2
Elegast (Antwerpen)	6	5	6
Totaal	**39 hergo's (51 jongeren)**	**32 + 2 hergo's**	**14 hergo's**

Tabel 7. Aantal hergo's die plaatsvonden en aanwezigheid slachtoffers in de periode 1 november 2003 - 31 december 2005.

Tussen 1 november 2003, na het afsluiten van het pilootproject, en december 2005 werden 39 hergo's gehouden voor 51 jongeren. We hebben geen zicht op het aantal jongeren dat werd doorverwezen maar waarvoor uiteindelijk geen hergo werd gehouden. Er zijn meer hergo's waarin minimum één slachtoffer of een vertegewoordiger aanwezig is in vergelijking met het pilootproject. In die periode is in drievierde van de hergo's een slachtoffer aanwezig (32/39 hergo's). In twee hergo's was een vertegenwoordiger van het slachtoffer aanwezig. Waaraan dit kan hebben gelegen is niet duidelijk, maar mogelijks leidt de ervaring van de moderatoren ertoe dat zij meer slachtoffers kunnen overtuigen van deelname aan een hergo. De aanwezigheid van de slachtoffers lijkt ook te verschillen naargelang de dienst, maar dit wijst niet noodzakelijk op een oorzakelijk verband. Gezien de relatief kleine aantallen kan dit op toeval berusten.

2.2. Details van de hergo

Verschillende soorten delicten worden naar een hergo verwezen. Enerzijds gaat het om ernstige feiten, zoals diefstal met geweld, *carjacking*, slagen en verwondingen, ernstige zedenfeiten. Anderzijds kan het gaan om meerdere lichtere feiten, bijvoorbeeld een reeks diefstallen of feiten van vandalisme.

Een hergo duurt drie kwartier tot zeven uur, met een gemiddelde van twee uur en een kwart. Opsplitsing in twee bijeenkomsten is mogelijk indien men het proces tijdens de eerste bijeenkomst niet afgerond krijgt. De moderator gaat met de betrokkenen tijdens de voorbereiding op zoek naar een tijd en plaats die voor hen het meest geschikt zijn. Meestal wordt geko-

zen voor de bemiddelingsdienst of een lokaal cultureel centrum. Vaak gaan hergo's dan ook 's avonds door, omdat ouders en slachtoffers overdag werken en de jongere naar school gaat.

De bedoeling is dat een hergo snel na de feiten gebeurt zodat de betrokkenen weten dat gereageerd wordt op de feiten. Tussen de feiten en de hergo ligt gemiddeld 5,2 maanden; tussen de doorverwijzing en de hergo 3,6 maanden. Bij de opzet van het project werd vooropgesteld dat een hergo zou worden georganiseerd binnen twee maanden na de doorverwijzing. Dit is voor sommige diensten in de praktijk niet haalbaar gebleken.[349] Het tijdsverloop tussen de hergo en het afsluiten van het dossier is moeilijker na te gaan.

Voor zover wij weten hebben alle hergo's geleid tot een door de deelnemers ondertekende intentieverklaring.[350] De intentieverklaringen houden voornamelijk engagementen in voor het slachtoffer: schadevergoeding, geschreven verontschuldigingen en andere zoals bijvoorbeeld karweitjes opknappen voor het slachtoffer. Afspraken inzake de leefsituatie van de jongere gaan over leerprojecten, vrijetijdsbesteding, schoolprestatie en gedrag thuis. Gemeenschapsdienst wordt vaak voorzien als een vorm van compensatie ten aanzien van de gemeenschap. Totnogtoe werden alle intentieverklaringen door de jeugdrechters bekrachtigd.

Voor zover ons bekend, werden de intentieverklaringen correct uitgevoerd, al moeten jongeren soms worden aangemaand om de uitvoering voort te zetten. Enkele afspraken werden gedurende de uitvoering aangepast door de sociale dienst met akkoord van de jeugdrechter, omdat de leefsituatie van de jongere ondertussen grondig was gewijzigd. Op grond van de beschikbare gegevens blijkt de uitvoering van de overeenkomst twee tot achttien maanden in beslag te nemen.

---

[349] De diensten hebben hergo erbij genomen, zonder dat zij hiervoor werden gesubsidieerd. In Antwerpen is het aantal bemiddelingen verdubbeld in 2002, waardoor zij dit niet meer op zich konden nemen. Na het pilootproject probeert men in Antwerpen af en toe hergo's op te nemen, zodat de methodiek wordt gecontinueerd. Voor de bemiddelingsdienst in Leuven bleek het eveneens een tijd onmogelijk te zijn hergo's bij op te nemen omwille van het vele bemiddelingswerk (mei 2003-mei 2004). In Hasselt en Tongeren sturen de jeugdrechters zelden hergo's door. In Brussel zet men de praktijk wel continu voort en werkt men met steeds zwaardere feiten, zoals verkrachting en aanranding van de eerbaarheid.

[350] Cf. Bijlage 17. Voor een overzicht van de hergo's en bijhorende intentieverklaringen tijdens het pilootproject. Nadien hebben we geen kopie van de intentieverklaringen meer ontvangen.

3. Een aantal hergo's uitgeschreven

In deze paragraaf schrijven een aantal hergo's uit om een concreet beeld te schetsen van hoe een hergo verloopt, wie aanwezig is en welke elementen aan bod kunnen komen. Uit de observaties weten we dat elke hergo uniek is en verschilt naargelang bijvoorbeeld het aantal personen, de aard van de feiten en de aanwezigheid van professionele actoren. Bij elke hergo geven we dan ook aan welke dingen in het oog springen. Uiteraard hebben we de namen van de betrokkenen veranderd en elementen uit verschillende hergo's samengevoegd om de *privacy* van de betrokkenen te waarborgen.

Het hoger vermelde verloop van een hergo wordt in zijn algemeenheid aangehouden in alle hergo's, maar daarbinnen is ruimte voor flexibiliteit naargelang de omstandigheden, en de noden en wensen van de betrokkenen.

De vijf hergo's verschillen wat betreft de feiten, de al dan niet aanwezigheid van het slachtoffer en steunfiguren en dergelijke meer. Door de kritische bedenkingen worden ze nader toegelicht. Wij hebben deze hergo's eruit gelicht omdat ze – zoals uit de bijhorende bedenkingen zal blijken – telkens andere aspecten naar voren brengen. Hoewel de feiten op zich soms niet zo ernstig lijken, worden ze wel als ernstige feiten gekwalificeerd en hebben ze voor de slachtoffers een belangrijke impact gehad.

Hergo 1: Diefstal met geweld[351]

Twee mededaders zijn aanwezig in een zelfde hergo: Mark heeft zijn beide ouders en advocaat mee, Oleg zijn vader en advocaat. Het minderjarige slachtoffer, Johan, is aanwezig met beide ouders. De slachtoffers zitten reeds in de cirkel, terwijl Mark en Oleg elk met hun achterban even apart zitten in een ander lokaal. Johan is zenuwachtig.

De moderator heet iedereen welkom:

> "*Bedankt dat jullie zijn gekomen, ik weet dat dit moeilijk is. Iedereen kan vandaag zijn of haar verhaal vertellen. De bedoeling is dat we tot een overeenkomst kunnen komen voor de gevolgen die het slachtoffer heeft geleden. Eerst leest de politie de feiten voor, waarna ieder zijn verhaal kan vertellen. Vervolgens gaan jullie, Mark en Oleg, elk met jullie achterban samen zitten om na te gaan wat je kan goedmaken en op welke manier. Dit kan je dan vertellen aan Johan*."

[351] Cf. Bijlage 17. Case 27.

De politie leest de feiten voor op basis van de samenvatting van het proces-verbaal:

"*Jullie zijn Johan tegengekomen en hebben hem samen bedreigd en zijn GSM gestolen. Oleg heeft een mes getrokken. Mark werd nadien door het slachtoffer herkend en zei dat hij niets deed. Het feit dat je erbij was, ook al deed je zelf niets, maakt dat je toch mededader bent*."

Oleg reageert hierop:

"*Mark heeft zelf niets gedaan en hoeft hier dus niet te zijn*!"

Politie:

"*Hij was erbij en dus is hij medeplichtig. Hij had u moeten stoppen, wat hij niet heeft gedaan. Dat is de wetgeving*."

Beide jongeren erkennen hun aandeel in de feiten.

De moderator vraagt aan het slachtoffer welke gevolgen hij heeft ervaren. Volgens zijn vader was Johan er erg van aangedaan en kon hij niet slapen. Johan bevestigt:

"Ik was over mijn toeren."

Zijn moeder vult aan:

"*Het heeft lang geduurd voor hij erover was. Hij kwam zelfs niet meer buiten*".

Johan:

"*Ik was het eigenlijk al vergeten, maar nu komt het weer naar boven*."

De vader van Oleg vindt het

"*jammer dat het gebeurde en ik weet niet wat ik kan zeggen. We zijn bereid en in staat de schuld op ons te nemen*."

Mark:

"*Ik was er bij en ik heb er spijt van*."

De betrokkenheid van Mark wordt even besproken: volgens Oleg en zijn vader treft Mark geen schuld. Johan vindt het erg dat Mark niet tussengekomen is om Oleg te stoppen. Mark en Johan kenden elkaar immers al langer van op school.

De moderator gaat na wie ideeën heeft voor een mogelijke oplossing. De ouders vinden het moeilijk om het goed te maken. De vader van Oleg vindt het niet normaal dat Oleg een mes op zak had. Hij begrijpt dat het slachtoffer bang was, omdat Johan niet kon weten dat Oleg het mes niet zou gebruiken. Oleg ziet in dat Johan dit inderdaad niet kon weten: hij zou zelf ook

bang zijn geweest als het hem was overkomen. Zijn advocaat geeft aan dat het belangrijk is dat Oleg het gebruik van het mes kan verklaren. Oleg legt uit:

> "*Iedereen heeft een zakmes op zak, het was begonnen als een grap. Sorry zeggen lost niets op, zeg me wat ik moet doen om het op te lossen*."

Vader van Johan:

> "*Voor ons kan je nog weinig doen, je moet het vooral voor jezelf doen*."

Mark en Oleg trekken zich terug met hun achterban en advocaat en trachten een oplossing uit te werken. De advocaat van Mark neemt in de groep na het privé-overleg even het woord, waarna Mark het voorstel voorleest:

> "*Ik schrijf een brief met excuses en zal een nieuwe telefoonkaart kopen. Ik hoop dat we onze vriendschap terug kunnen opbouwen*."

Het slachtoffer vindt dit laatste element het belangrijkste. De advocaat van Mark:

> "*Mark snapt dat hij Johan had moeten helpen toen de feiten gebeurden*."

Zowel voor Johan als voor de politie is dit voorstel oké. Oleg biedt zijn excuses aan, zal een telefoonkaart kopen, 10 uur vorming volgen rond 'omgaan met agressie', de schade terugbetalen aan zijn vader (die het bedrag reeds betaald heeft aan het slachtoffer) en hij stelt voor om samen iets te doen met Johan, eventueel samen met Mark. Johan aanvaardt de excuses en wil later nog wel eens iets doen met hen, maar niet nu meteen. De politie gaat akkoord:

> "*Ik vind het vormingsproject een goed signaal naar de maatschappij toe. Het overleg is spontaan en goed, maar uiteindelijk gaat het om zware feiten. Als volwassene zou je 10 tot 15 jaar dwangarbeid kunnen krijgen*."

Oleg:

> "*15 jaar !? Dat is de duur van mijn leven tot nu toe*!"

De overeenkomst wordt neergeschreven door de moderator, de intentieverklaring wordt voorgelezen en ondertekend.

Bedenkingen:

- De politie heeft een belangrijke rol te spelen en kan de maatschappelijke gevolgen in beeld brengen. Door het aanduiden van de mogelijke gevolgen voor meerderjarige daders, beseffen de jongeren de ernst van de feiten.

- In het overleg kunnen de feiten en de ernst ervan worden geduid. Jongeren beseffen vaak niet dat ze mee verantwoordelijk zijn wanneer ze niets doen om de feiten te vermijden of te stoppen.
- Tijdens deze hergo zijn twee mededaders samen aanwezig. Soms wordt een aparte hergo georganiseerd. Het is belangrijk dat beide jongeren een apart privé-overleg hebben, zodat een eigen oplossing kan worden uitgewerkt, toegepast op de concrete situatie van de jongere.
- De advocaten van de minderjarigen hebben het privé-overleg bijgewoond. Dit is niet altijd het geval. Sommige advocaten hebben een positieve invloed en stimuleren de jongere om met concrete voorstellen voor de dag te komen. Andere advocaten treden sturend op en nemen het proces over.[352]

Hergo 2: Diefstal met geweld[353]

Mohammed is aanwezig met zijn beide ouders, advocaat en een tolk. De tolk is aanwezig om te vertalen naar het Marokkaans, alsook om eventuele culturele verschillen te duiden. Beide slachtoffers hebben ervoor gekozen niet aanwezig te zijn: het minderjarig slachtoffer omwille van familiale omstandigheden, het oudere slachtoffer is te bang voor represailles.

De moderator dankt iedereen voor de aanwezigheid en duidt op de vertrouwelijkheid van de bijeenkomst: alles wat wordt gezegd is vertrouwelijk, wel heeft de politie meldingsplicht indien nieuwe feiten zouden worden vernoemd. Iedereen zegt zijn naam. De co-moderator zal het verhaal van de slachtoffers vertellen.

De moderator verduidelijkt de rol van de aanwezige professionele actoren:

> "*De advocaat staat Mohammed bij en geeft juridische informatie. Zij zal Mohammed ook bijstaan voor de jeugdrechtbank. Ze gaat eveneens na of het bereikte voorstel redelijk is en kan eventueel de uitvoering mee verder opvolgen. De politie heeft de P.V.'s ingekeken en duidt op de schade aan het slachtoffer en de maatschappij. Hij bakent duidelijk de feiten af en blijft voornamelijk op de achtergrond. Hij moet niet akkoord gaan met het voorstel en heeft meldingsplicht. De onderzoeker observeert de hergo's in het kader van het onderzoek gefinancierd door*

[352] Cf. Bijlage 4. De rol van de advocaat van de minderjarige. Voor een zicht op de evaluatie van de rol van de advocaat van de minderjarige door de advocaten, jongeren en slachtoffers, cf. Bijlage 24. Evaluatie van de rol van de advocaat van de jongere.

[353] Cf. Bijlage 17. Case 38.

de Vlaamse Gemeenschap. Ik geef als moderator geen invulling aan de intentieverklaring, dat moet jij, Mohammed, zelf doen. Ik kan wel ondersteunen en het verhaal van het slachtoffer weergeven. Ik vind het belangrijk dat we er zijn voor Mohammed, en daar houden we het bij."

De politiebeambte leest de feiten voor zoals die uit de P.V.'s naar voren komen.

"*Mohammed spreekt een minderjarige aan die hij kent, er is discussie en daarbij duwt hij het slachtoffer dat licht gewond geraakt. Ik vind het opvallend dat het slachtoffer op de grond valt en dat je er geen aandacht aan besteedt*."

Mohammed geeft zijn kant van het verhaal weer, wat door de politie in rekening wordt gebracht. Bij het voorlezen van het tweede feit, ontkent Mohammed dat hij het slachtoffer zou hebben bedreigd, hij zou gewoon geld hebben gevraagd. Een discussie ontstaat en de hergo wordt stopgezet omdat Mohammed de bedreigingen ontkent. Dit is immers een belangrijk element, omdat het slachtoffer het geld nooit zou hebben gegeven als het niet om bedreigingen ging. De vader van Mohammed zegt dat het de eerste feiten zijn en neemt het op voor Mohammed. De advocaat neemt Mohammed even apart om het door te praten. Na een goed kwartier komen ze terug binnen: Mohammed blijft bij zijn versie van de feiten en dus wordt het dossier teruggestuurd naar de jeugdrechter.

Bedenkingen:

Het is slechts éénmaal voorgekomen dat de jongere tijdens de hergo de feiten (deels) ontkent. In het voorbereidende huisbezoek wordt dit door de moderator nagegaan en het was dus moeilijk te voorspellen. In deze hergo koos het slachtoffer ervoor niet aanwezig te zijn. Indien het slachtoffer wel aanwezig is, kan het enerzijds leiden tot secundaire victimisering. Het is voor een slachtoffer immers uitermate belangrijk dat de dader zijn verantwoordelijkheid opneemt. Dader en slachtoffer kunnen hun eigen visie hebben over de feiten, maar over de basis moet men het eens zijn. Anderzijds kan men zich de vraag stellen of de jongere zo zou hebben gereageerd als het slachtoffer inderdaad aanwezig was op de hergo: misschien had hij zich dan wel achter de versie van de feiten hebben kunnen geschaard. Uiteraard is het zo dat de rechten van de jongere blijven gelden en dat hij zich niet akkoord moet verklaren met iets wat hij niet heeft gedaan.

Hergo 3: Diefstal met geweld[354]

Jan is aanwezig met zijn stiefvader en moeder, alsook zijn advocaat. Zijn vader zou komen, maar is niet komen opdagen. Het slachtoffer kiest ervoor niet aanwezig te zijn.

De moderator dankt allen voor de aanwezigheid, waarop iedereen zichzelf voorstelt. De moderator schetst het verdere verloop van de hergo:

> "*Eerst vat de politie de feiten samen waar jij, Jan, al dan niet mee instemt. Vervolgens geeft de co-moderator het verhaal van het slachtoffer weer. Nadien kunnen Jan en zijn ouders hun verhaal brengen. Het gesprek gaat over het herstel naar het slachtoffer toe, het herstel naar de maatschappij toe en het waarborgen dat zulke feiten niet meer gebeuren. In een privé-overleg kan jij, Jan, met je familie intenties uitwerken in verband met het herstel. In een plan worden deze intenties geconcretiseerd. Dit plan wordt dan ondertekend en overgemaakt aan de jeugdrechter*."

Vervolgens duidt de moderator de spelregels aan:

> "*Het gebeuren is vertrouwelijk. De feiten op zich, en niet de persoon van Jan, worden als uitgangspunt genomen. We laten elkaar uitspreken*."

De politie leest de feiten voor:

> "*Op 8 september laatstleden begaf je je naar Nick, en heb je het slachtoffer met een mes bedreigd. Je vroeg zijn GSM, die Nick je daarop heeft overhandigd. Nadat Nick het verhaal thuis vertelde, heeft hij met zijn moeder op het politiebureau een klacht ingediend. Tijdens het onderzoek heb je pas na het derde verhoor verteld dat het opgezet spel was*."

Jan erkent de feiten zoals ze worden voorgelezen.

De co-moderator vertelt het verhaal van het slachtoffer:

> "*Nick wou de feiten achter zich laten. Hij heeft financiële schade geleden (de GSM werd gestolen; tijdens de schermutselingen is ook zijn minidisk stuk gevallen), maar heeft ook angst. Hij durft bijvoorbeeld niet meer alleen naar de voetbal gaan. De moeder van Nick vraagt zich af waarom haar zoon er werd uitgepikt. Het was voornamelijk een hele teleurstelling omdat Jan en Nick voordien een goed contact hadden. Het feit dat Jan al eens gebeld heeft, heeft hen deugd gedaan: de moeder van Nick beseft dat het moeite kost*."

[354] Cf. Bijlage 17. Case 50.

De advocaat vraagt de bewijzen in verband met de schade die Nick heeft geleden door het voorval. De moderator geeft aan dat de mededader ook zijn deel kan opnemen in de schadevergoeding.

De co-moderator vraagt aan Jan hoe hij op de feiten terug kijkt:

> "*Het is een slechte ervaring geweest, ik had het beter niet gedaan… Ik heb me laten meeslepen door mijn vrienden*."

De moderator zegt dat het ook een vraag van de moeder van het slachtoffer is om te begrijpen waarom hij het gedaan heeft. De stiefvader van Jan:

> "*Je moet je vrienden selecteren en met goeie vrienden omgaan*."

De moderator geeft aan dat bezorgdheid bestaat omtrent de vrienden en dat Jan moet nadenken voor hij iets doet. De moeder van Jan:

> "*Het is moeilijk geweest… Ik vroeg me af of ik tekort geschoten had. Mijn vertrouwen in Jan is enorm geschonden. Staat Jan nu stevig genoeg in zijn schoenen om de volgende keer aan de verleiding en beïnvloeding te weerstaan? Je moet karakter hebben om aan slechte vrienden neen te kunnen zeggen. We hebben Jan kort gehouden na de hergo, maar ik ben bang dat het nog eens zou gebeuren*."

Stiefvader:

> "*Als je liegt komt het uit. Je moet eerlijk zijn*!"

Moeder:

> "*Je had de kans om bij de jeugdbrigade je verklaring recht te zetten*!"

De moderator vraagt aan Jan waarom hij er een verhaal rond verzonnen heeft. Jan wilde niet toegeven, hoewel hij wist dat dit fout was. Hij wou het vooral niet toegeven naar zijn ouders toe. De ouders geven aan dat hij van school veranderd is en dus nieuwe vrienden kan maken, maar dat slechte vrienden nog zullen opduiken en hij moet daar weerstand aan kunnen bieden. De advocaat nuanceert:

> "*Je bent meer dan enkel beïnvloed door je vrienden: je hebt gelogen over de feiten, je hebt het slachtoffer aangewezen en bent zelf actief betrokken geweest*."

De moderator vat samen:

> "*Het slachtoffer heeft een financiële vraag, alsook een vraag naar meer uitleg over het waarom van het gebeuren. Dit is gelinkt aan het feit dat je beïnvloed zou zijn door je vrienden. Het vertrouwen van je ouders is geschonden en je moet eens nadenken over zinvolle vrijetijdsbesteding. Deze dingen kan je in het achterhoofd houden bij het nadenken over mogelijke intenties*."

Tijdens het privé-overleg denken jongere en ouders na over het herstel van de schade, alsook over de andere elementen. De advocaat is aanwezig op het privé-overleg en gaat na in welke mate de bekomen voorstellen haalbaar zijn. Op het einde van het privé-overleg vat hij samen welke voorstellen ze op papier hebben gezet.

De jongere legt de voorstellen aan de groep voor:

> "*Ik zal de helft van de schade betalen via een vakantiejob. Ik schrijf een brief aan de mama van Nick om uit te leggen hoe we tot die feiten zijn gekomen*."

De moderator:

> "*Tegen wanneer*?"

Jan:

> "*Dat kan tegen eind volgende week. Ik zal eerlijk zijn tegenover mijn ouders*."

Advocaat:

> "*En wat ga je doen in verband met die vrienden*?"

Jan:

> "*Ik ga die gasten vermijden en op mijn nieuwe school nieuwe vrienden zoeken*."

De moderator vat de afspraken samen en maakt ze concreet: wat gebeurt wanneer en hoe, wie volgt het op? De moderator:

> "*Morgen zet ik dit alles op papier en ik kom in de loop van de week bij jullie langs zodat jullie het kunnen ondertekenen. Allemaal bedankt voor jullie aanwezigheid. Jan, ga jij akkoord met dit voorstel*?" "*Ja*." "*Denk je dat dit haalbaar is*?" "*Ja*." "*Oké dan, allemaal bedankt en nog een prettige avond. Er is nog water en koffie beschikbaar voor wie nog iets wil drinken*."

Bedenkingen:

- In deze hergo is het slachtoffer niet aanwezig. De co-moderator brengt het verhaal van het slachtoffer. Hoewel dit minder emotioneel is dan het eigen verhaal van het slachtoffer zelf, is het toch belangrijk: de jongere krijgt een zicht op de gevolgen van het feit voor het slachtoffer en hij kan ingaan op de vragen en verwachtingen van het slachtoffer. Voor het slachtoffer biedt dit het voordeel dat hij nadien via de moderator een antwoord kan krijgen op zijn vragen. Ook wanneer het slachtoffer niet aanwezig is, neemt de jongere iets op naar het slachtoffer toe.[355]
- De advocaat van de minderjarige wordt steeds uitgenodigd op de hergo, zodat de rechten van de jongere worden gewaarborgd. De advocaten zijn bijna altijd aanwezig op de hergo

[355] Cf. Bijlage 17. Overzicht van de hergo's en intentieverklaringen.

zelf, maar wonen niet steeds het privé-overleg bij. De advocaat van Jan heeft een positieve bijdrage: hij wijst Jan op zijn eigen verantwoordelijkheid wanneer de ouders en Jan zelf de schuld vooral bij de "slechte vrienden" leggen. In het privé-overleg helpt hij de voorstellen concreet te maken en gaat hij na of het voor Jan haalbaar is. Ook bij de bespreking van de voorstellen in groep, concretiseert de advocaat de voorstellen en port hij Jan aan om zijn verhaal te doen door concrete vragen te stellen. Op die manier komt het verhaal van Jan zelf.

- De moderator vat op het einde alles samen, zodat iedereen duidelijk weet wat is afgesproken. De intentieverklaring wordt na de hergo opgeschreven. De hergo duurt immers vaak lang en is vermoeiend voor de betrokkenen. Als men nog moet wachten tijdens het neerschrijven, is dit vaak té lang. Aan de andere kant biedt dit de betrokken partijen de tijd en ruimte tot informeel contact. Vandaar dat de moderator aangeeft dat ze nog iets mogen drinken indien ze dit wensen. Uit observaties blijkt dat men hierop ingaat als men wil bijpraten na de hergo.[356]

Hergo 4: Gewapende overval[357]

Een jongere, Maarten, heeft een overval gepleegd met een meerderjarige mededader. De apothekeres en haar echtgenoot kiezen ervoor aanwezig te zijn, al hebben de feiten reeds bijna een jaar geleden plaatsgevonden. Het slachtoffer brengt ook haar advocaat mee ter ondersteuning. De hergo vindt plaats in een cultureel centrum en begint om 19 uur 's avonds. De jongere heeft zijn ouders, tante, buur en twee advocaten mee.

De moderator heet allen welkom:

> "*Het is moedig van jullie allen om naar deze bijeenkomst te komen. Mag ik aan iedereen vragen zichzelf kort voor te stellen?*"

Iedereen stelt zichzelf kort voor, waarna de moderator een overzicht geeft van wat zal gebeuren in de hergo. Het gebeuren is vertrouwelijk, er wordt gevraagd mekaar te laten uitspreken en een onderbreking kan indien gewenst. De politie leest de feiten voor die door de jongere worden erkend.

---

356 In Nieuw-Zeeland werkt men met een soort 'printbare' schermteksten: wat op een bord geschreven wordt, kan nadien meteen worden uitgeprint (John Blad, persoonlijke communicatie, 19.04.2006).

357 Cf. Bijlage 17. Case 8.

Het slachtoffer krijgt het woord, maar heeft het moeilijk en begint te huilen. De moderator zegt dat ze het woord aan haar echtgenoot of advocaat kan geven, maar ze wil zelf haar verhaal doen. Iedereen zit er wat ongemakkelijk bij. Het slachtoffer:

> "*Ik ben zenuwachtiger is dan ik zelf had verwacht. Het feit heeft blijkbaar nog een grotere invloed dan ik voor mezelf wou toegeven. Op het moment van het gebeuren zelf viel het nog mee, maar nadien heb ik grote angst gehad: wat als het anders was afgelopen? Hoe is zoiets mij kunnen overkomen? Ik ben nog weken bang geweest dat jullie zouden terug komen. Zelfs nu nog, een jaar na de feiten, ben ik 's avonds niet op mijn gemak. Maarten, ik blijf met een heleboel vragen zitten: hoe kom je ertoe? Heb je aan de gevolgen gedacht? Vanwaar kwam het wapen? Hoe was het voor jou?*"

De moderator geeft aan dat dit vragen zijn waar enkel Maarten op kan antwoorden. Hij geeft het woord aan de echtgenoot van het slachtoffer.

> "*Ik was vooral geschrokken en de vraag waarom het gebeurde bleef naar voren komen. Mijn vrouw zit er nog altijd mee en dat brengt natuurlijk heel wat spanningen met zich mee*."

De moderator vraagt aan Maarten wat hij op al deze vragen en bedenkingen te zeggen heeft. Maarten geeft zijn relaas van de feiten weer en zegt dat hij er verschrikkelijk veel spijt van had.

> "*Ik wilde me na de feiten al verontschuldigen, maar dit werd me afgeraden. Het was een namaakwapen, maar ik wist niet dat het voor u zo echt leek. Ik wilde met het geld uitgaan, zodat ik met mijn mededader op stap kon gaan. Hij werkt immers al en heeft meer geld dan ik. Ik heb er toen verder niet bij stil gestaan*."

Het slachtoffer stelt een aantal vragen, waar Maarten open op antwoordt. De moderator kan hierbij op de achtergrond blijven en het gesprek in handen van de betrokkenen laten. Na deze vragen richt de moderator zich tot de ouders en vraagt wat voor hen het effect is geweest. Moeder:

> "*Eerst en vooral was ik blij dat Maarten terug thuis was nadat hij een aantal dagen was verdwenen. Maar ik ben wel verschoten toen ik het verhaal hoorde. Ik begrijp ook hoe erg het moet zijn geweest voor het slachtoffer en dat ze niet wist of de daders zouden terug komen*."

De buur houdt Maarten mee in het oog en stelt dat hij nu rustiger geworden is. Volgens de moeder heeft hij meer verantwoordelijkheidsgevoelen en inlevingsvermogen. De tante:

"*Ik vind het knap dat Maarten de feiten ging aangeven. Ik praat de feiten niet goed, maar ik vind wel dat er iets in Maarten zit en dat hij een fatsoenlijke mens kan worden*."

Het slachtoffer stelt nog een aantal vragen in verband met zijn vrijetijdsbesteding en vriendenkring en vindt het belangrijk dat hier rond gewerkt wordt. De moderator geeft aan dat al een aantal dingen werden gedaan (er was eerder al een vonnis opgelegd), maar de bezorgdheden van het slachtoffer kunnen worden aangekaart, alsook wat Maarten zelf vindt dat nog moet gebeuren. Het privé-overleg duurt zo'n drie kwartier. Het slachtoffer zit samen met de moderatoren en de observator en vertelt dat ze opgelucht is dat het zo goed gelopen is.

Daarna stelt Maarten het plan voor.

"*Ik heb enorm veel spijt van wat gebeurde, maar ik kan de tijd niet terug draaien. Alles wat ik al moet doen en doet (werken, geen drugs, psychologische begeleiding) gaat goed en kan op papier worden gezet zodat het verder kan worden opgevolgd*."

De moderator vat alle ideeën concreet samen en zal het later op papier zetten. Hij vraagt of er iemand nog iets wil zeggen en sluit de hergo af. Bij het buiten gaan spreekt Maarten het slachtoffer nog even aan. De hergo duurt drie uur.

Bedenkingen:

- Deze hergo was zeer intens door de emoties die door de betrokken partijen werden geuit. In het korte informele moment sprak de dader het slachtoffer nog even kort aan om zijn verontschuldigingen te uiten.
- De aanwezigheid van de steunfiguren was in deze hergo belangrijk voor het slachtoffer omwille van de aard van de feiten.
- De steunfiguren van de jongere keuren de feiten af maar tonen zich wel nog solidair met de jongere als persoon.

Hergo 5: Vandalisme en brandstichting[358]

Didier is omwille van vandalisme en brandstichting in een lagere school doorverwezen naar hergo. Hij is aanwezig met zijn beide ouders, tante en buurvrouw. Een aantal leerkrachten, de directeur, vertegenwoordigers van het oudercomité en een ouder zijn aanwezig. De politie kon niet aanwezig zijn. De co-moderator zal daarom de feiten voorlezen.

De slachtoffers zitten samen aan één kant van de cirkel, de jongere en zijn achterban aan de andere kant. Er is een duidelijke spanning tussen de betrokkenen. De moderator heet iedereen welkom:

> "*We zijn hier allen aanwezig op vraag van de jeugdrechter. Het doel van deze bijeenkomst is te komen tot afspraken en intenties met betrekking tot het herstel. We zetten dit op papier naar de jeugdrechter toe*."

Iedereen stelt zichzelf kort voor. De moderator geeft aan dat hij het gesprek in goede banen zal leiden en legt het verloop van de hergo uit.

> "*Een aantal afspraken is belangrijk: we laten elkaar uitspreken en ik kom tussen indien nodig. Spreek vanuit je eigen persoon, zonder elkaar aan te vallen. Het gaat hier om de feiten, dus laten we niet afdwalen over andere dingen. Als iemand even wil stoppen en nood heeft aan een pauze, dan kan dat*."

De feiten worden door de co-moderator voorgelezen op basis van de verklaringen van de jongere. De vader van Didier heeft daar moeite mee, omdat hij de andere verklaringen niet heeft mogen inlezen. Didier erkent de feiten zoals die worden voorgelezen, zodat men een uitgangsbasis heeft voor het verdere verloop van de hergo.

De moderator richt zich vervolgens naar de slachtoffers en vraagt hoe het voor hen concreet is gelopen. De leerkrachten zijn onder de voet van heel het gebeuren omdat zo veel dingen beschadigd zijn, ook persoonlijke dingen.

> "*Sommige dingen zoals foto's of handwerkjes zijn niet te vervangen en dat maakt het moeilijk. Sommige leerlingen hebben er echt een schrik aan over gehouden. We hebben onze paasvakantie opgeofferd aan het opruimen en zo goed mogelijk terug installeren van de klassen*."

Eén klas is volledig uitgebrand. Er zijn veel geruchten over wie de daders zouden kunnen zijn en iedereen heeft nog veel vragen over hoe het is gebeurd.

[358] Cf. Bijlage 17. Case 44.

"*Materieel kunnen vele dingen niet worden vervangen. Andere zaken moeten worden terugbetaald. Heb je niet stil gestaan bij de gevolgen? Iedereen lijdt eronder: leerkrachten, leerlingen, de gemeente, het gemeentepersoneel dat mee komen opruimen is. Hoe ben je op dat idee gekomen? We kennen je zo niet, hadden niet verwacht dat je zoiets zou doen. Het is voor ons belangrijk te weten dat je jouw aandeel erkent. (…) Je wordt er dagelijks mee geconfronteerd: nu nog ontdek ik spullen die ik nodig heb, maar waarvan ik was vergeten dat ik ze kwijt ben*."

De moderator stelt concrete vragen aan de jongere om te horen hoe het is gebeurd. Didier wou binnenbreken in de school om geld te vinden. Toen hij geen geld vond, is hij verschillende dingen beginnen stuk slaan.

"*Ik snap wel dat het voor de kinderen moeilijk is. Ik was echt kwaad dat ik geen geld vond. Ik was bang en heb dan dingen in brand gestoken om sporen uit te wissen. Ik heb er nadien spijt van gehad, zeker nu ik de slachtoffers hoor. Het verloren gaan van de zelfgemaakte spullen is het ergste*."

De vader van Didier had het niet zien aankomen en had het niet verwacht. De buurvrouw vindt dat hij het goed doet op school en dat hij daarbuiten een harde werker is. De moeder van Didier:

"*Het financiële kan worden gedekt door de verzekering, maar de mensen zijn nog bang en die emotionele schade kan niet worden gedekt. Ik vind het moeilijk hier te zijn, maar we nemen onze verantwoordelijkheid op en de schade moet worden hersteld*."

De vertegenwoordiger van het oudercomité vindt dat Didier veel moed heeft om aan de hergo deel te nemen:

"*Je hebt talenten en je kan kinderen helpen op het rechte pad te blijven*."

De moderator vraagt na wat de verwachtingen zijn. De leerkrachten vinden het positief dat de jongere deelneemt aan de hergo en vinden dat hij gemotiveerd moet zijn om in de goede richting verder te gaan.

Tijdens het privé-overleg kaarten de benadeelden na en stellen zich de vraag hoe het zit met de verzekeringen. De jongere legt daarna zijn voorstellen voor aan de groep. Hij betaalt via zijn leercontract een symbolisch bedrag aan het oudercomité, dat voor de kinderen kan worden gebruikt. In een brief zal hij zich verontschuldigen en hij maakt een aantal speelgoedstukken voor de school.

Bij de afsluitende bedenkingen vermeldt een leerkracht dat de hergo heel het gebeuren weer naar voren heeft gebracht, maar dat de intenties een mooi gebaar zijn. Een andere leerkracht:

"*Ik vond het moeilijk, maar het is voor mezelf goed dat ik het gedaan heb*."

De ouders van het oudercomité staan er helemaal achter en vinden dat erover durven praten een belangrijke eerste stap is. De advocaat vindt:

"*Didier heeft zijn les geleerd. Hij kan iets terug doen en erover praten*."

Zijn ouders:

"*Hij heeft de gevolgen ondervonden en moet ons in het vervolg aanspreken bij problemen*."

Bedenkingen:

- Bij het begin van de bijeenkomst hangt vaak spanning in de lucht. Dit is normaal omdat de betrokkenen niet goed weten wat te verwachten of hoe het zal lopen. Het voordeel van deze spanning is dat de ernst van de bijeenkomst wordt benadrukt en dat het voor de aanwezigen duidelijk is dat het om meer gaat dan een informele babbel.
- Het blijkt belangrijk te zijn dat de moderator bij het begin de afspraken voor het verdere verloop aangeeft, zodat hij nadien ook kan tussenkomen indien nodig. De beginselen van vertrouwelijkheid, ernst en respect worden daarbij duidelijk geponeerd.[359]
- De politie kon niet aanwezig zijn waardoor het formeel karakter wat verloren gaat. De co-moderator heeft de feiten voorgelezen, maar hij moet neutraal blijven.[360]
- Minderjarigen voelen zich vaak ongemakkelijk en kunnen moeilijk hun verhaal brengen. Het stellen van concrete vragen helpt om het verhaal te horen te krijgen.
- Tijdens het privé-overleg van de minderjarige met zijn achterban krijgen de slachtoffers de tijd om eventuele vragen te stellen aan de moderator. Ze kunnen alles even laten bezinken en met elkaar praten over wat ze tot dan toe hebben gehoord of ervaren.
- Hoewel het niet om persoonlijke slachtoffers gaat (de school), blijkt dat toch verschillende personen geraakt zijn door het delict. Het is daarom belangrijk ook zulke feiten op te nemen in een hergo. Soms worden bedenkingen geuit over de haalbaarheid en zinvolheid van hergo's met onpersoonlijke slachtoffers. Uit observaties leiden we af dat een hergo zin kan hebben, als iemand de instelling of rechtspersoon vertegenwoordigt. Belangrijk is een persoon te vinden die de rechtspersoon effectief kan vertegenwoordigen, zodat men nadien de uitkomst niet aanvecht en zich alsnog burgerlijke

[359] Voor een beschrijving van de rol van de moderator, cf. Bijlage 25.
[360] Cf. infra, Deel 5. Hoofdstuk 1. 2. De rol van de politie.

partij stelt. Hoewel dit uiteraard het recht is van de benadeelde, doet het afbreuk aan de bereikte intentieverklaring.

Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we door het uitschrijven van een aantal casussen, het verloop van een hergo zeer concreet gemaakt. Daaruit moge blijken dat het Nieuw-Zeelandse model zoveel mogelijk is aangehouden.[361] De praktijk kadert, in samenhang met de procedure en de onderzoeksmethodologie zoals uitgeschreven in het vorige hoofdstuk, de onderzoeksresultaten zoals die in een volgend deel worden uitgeschreven.

[361] Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 2. Het verloop van een FGC.

DEEL 4. HERGO ONDERZOCHT

In dit deel beschrijven we de onderzoeksresultaten. De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: "*Biedt het herstelgericht groepsoverleg een constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie in Vlaanderen*?"

Hiertoe beantwoorden we een aantal deelvragen:

1. Kan hergo worden ingepast in het Belgische, legalistische jeugdrechtssysteem? Worden de rechten van jongeren en slachtoffers daarbij gewaarborgd? Ervaren ze procedurele rechtvaardigheid?
2. Is hergo uitvoerbaar zoals voorzien? Zijn jongeren, ouders en slachtoffers bereid om in overleg te treden? Kan de achterban daarbij worden betrokken?
3. Zijn jongeren, ouders en slachtoffers tevreden over het hergo-proces?
4. Heeft hergo een effect op de recidive?

We zoeken een antwoord op deze vragen door middel van bevraging van de direct betrokkenen alsook van de gerechtelijke actoren. Uit een vorig deel is gebleken dat we een responsgraad van zowat 40% hebben bereikt. Hoewel we niet meteen redenen hebben ontdekt waarom de groep die niet heeft deelgenomen aan de bevraging, zou verschillen van zij die wel hebben deelgenomen, dient deze eerder beperkte responsgraad mee in het achterhoofd te worden gehouden bij het doorlezen van de onderzoeksresultaten in dit deel.

Ter aanvulling van de deelvragen, hebben we een aantal hergo's in de diepte geanalyseerd. Daartoe zijn we nagegaan of er hergo's zijn die goed scoren wat betreft de tevredenheid van zowel slachtoffers als de minderjarigen en zijn ouders ("*win-win*" situatie, Strang, 2002). Tevens gaan we na of er hergo's te onderscheiden vallen waar de partijen niet tevreden zijn ("*lose-lose*" situatie), dan wel waar één van de partijen tevreden is maar de andere partij niet ("*win-lose*" situatie). Vanuit de diepteanalyse van die cases trachten we dan te komen tot hypothesen voor verder onderzoek.

HOOFDSTUK 1. INPASSING VAN HERGO IN HET BELGISCHE, LEGALISTISCHE JEUGDRECHTSSYSTEEM

Inleiding

Een eerste onderzoeksvraag luidt als volgt: "*Kan hergo worden ingepast in het Belgische, legalistische jeugdrechtssysteem?*" Daarbij aansluitend komen de volgende vragen naar voren: "*Worden de rechten van jongeren en slachtoffers daarbij gewaarborgd? Ervaren zij procedurele rechtvaardigheid?*"

De keuze is gemaakt om hergo te gebruiken voor zwaardere feiten. Daar bestaan meerdere redenen voor.

- Een goede bemiddelingspraktijk bestaat reeds in Vlaanderen, maar bemiddeling wordt meestal toegepast voor lichtere feiten op parketniveau (OSBJ, 2004:9).[362]
- Als hergo kan worden toegepast voor de meer ernstige feiten, dan toont dat aan dat de methodiek "werkt". De Nieuw-Zeelandse ervaring toont aan dat het kan.
- Het is niet alleen een arbeids- en tijdsintensief proces, maar ook een emotioneel proces. De jongere wordt geconfronteerd met de schade die hij heeft berokkend, niet enkel aan het slachtoffer, maar vaak ook aan zijn eigen achterban. Hij wordt aangesproken op zijn verantwoordelijkheid en er wordt van hem verwacht dat hij die verantwoordelijkheid ook effectief op zich neemt.[363] Voor het slachtoffer is het evenmin makkelijk om deel te nemen, maar wanneer de gevolgen ernstiger zijn, kunnen zij er net meer aan hebben (Strang en Sherman, 2003). De achterban van beide partijen neemt deel aan de hergo, maar blijft ook betrokken bij de uitvoering van de overeenkomst.[364] Heel wat professionele actoren zijn bovendien aanwezig in de hergo: de moderator, politiebeambte, advocaat van de jongere en mogelijks ook de advocaat van het slachtoffer, slachtofferhulp en de consulent van de sociale dienst van de jeugdrechtbank.

362 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.2. Aard van de feiten.

363 Dit wordt ten dele bewerkstelligd door het feit dat jongeren (maar ook de andere betrokkenen) vrijwillig deelnemen aan het overleg. In welke mate het om een onbaatzuchtige vrijwilligheid gaat, blijft de vraag, maar dat hoeft op zich geen probleem te zijn.

364 Cf. infra, Hoofdstuk 2. 3. Aanwezigheid van de achterban.

Het project werd geïmplementeerd op niveau van de jeugdrechtbank. Zo was men er ten dele zeker van dat het ging om de zwaardere feiten, waarvoor vervolging reeds werd ingesteld. Uiteraard heeft het werken op jeugdrechtbankniveau tot gevolg dat goed moest worden nagedacht over de procedure die zou worden gehanteerd door de jeugdrechters, opdat de inpassing in het bestaande jeugdrechtssysteem mogelijk werd. Hergo bevindt zich in het hart van de jeugdrechtbankprocedure en dus moest een procedure worden uitgedacht die klopt.

De inpassing in het bestaande jeugdrechtssysteem is echter niet evident en staat ter discussie. Aangezien hergo wordt toegepast in de voorbereidende rechtsfase, vóór de jeugdrechter een vonnis heeft uitgesproken, komt volgens sommigen het vermoeden van onschuld in gedrang.[365] Dit is in de praktijk deels opgevangen doordat de jongere de feiten "niet ontkent". Men spreekt dus niet van bekennen. De jongere kan in elke fase van het proces aangeven dat hij er niet mee akkoord gaat. Tijdens de voorbereiding wordt de erkenning van de feiten nagegaan door de advocaat en de moderator. De hergo zelf start eveneens met een voorlezing van de feiten, waarna aan de jongere nogmaals wordt gevraagd of hij de feiten erkent. Bij jeugdrechters en advocaten gaan we na of zij vinden dat het vermoeden van onschuld in de praktijk in gevaar komt.[366]

Aanvankelijk was het Hof van Cassatie van mening dat in de voorbereidende fase van de rechtspleging een alternatieve maatregel, bijvoorbeeld een gemeenschapsdienst, niet zou kunnen worden uitgevoerd.[367] Volgens onze vergadering op het Hof van Beroep diende daartoe de intentieverklaring te worden bekrachtigd via vonnis, zodat er een gerechtelijke uitspraak is op basis waarvan de jongere de uitvoering kan starten.[368] In 2004 heeft het Hof van Cassatie een arrest uitgesproken dat een alternatieve maatregel kan in het kader van het onderzoek naar de persoonlijkheid en het milieu van de minderjarige.[369] De jeugdkamer van het Hof van beroep te Brussel heeft deze cassatierechtspraak toegepast op hergo, waarbij Dreser (2005) zich de vraag stelt in welke mate het naar aanleiding van de bekrachtiging van een intentieverklaring zin heeft nog onderzoek te verrichten naar de situatie van de jongere.[370] Deze juridische discussie kan nog verder worden uitgeklaard, maar door de bekrachtiging van de intentieverklaring bij vonnis te laten gebeuren, is in de praktijk een antwoord geboden op deze

365 Vergelijk met Eliaerts en Dumortier (2002).
366 Cf. infra, 4.1. Mening van de advocaten en jeugdrechters.
367 Cass. 4 maart 1997, Arr. Cass., 1997: 307.
368 We hadden met de onderzoekers, magistraten en moderatoren op 8 maart 2002 een vergadering op het Hof van Beroep te Brussel.
369 Cass. 21 mei 2003, *Tijdschrift voor jeugd- en kinderrechten*, 2003, 4(4), 234-238, noot Vandromme.
370 Brussel (Jk.) 1 juli 2004, *Tijdschrift voor jeugd- en kinderrechten*, 2005, 6(4), noot Dreser.

vraagstelling. In onze bevraging gaan we na of jeugdrechters en advocaten de praktijk werkbaar vinden zoals die is uitgewerkt.

De positie van het parket is soms onduidelijk: de politiebeambte is aanwezig op de hergo om symbolisch de maatschappelijke betrokkenheid op de feiten weer te geven. Dit is eigenlijk de functie van het Openbaar Ministerie, maar bij de start van het pilootproject hebben parketmagistraten aangegeven die rol in de praktijk niet te kunnen vervullen wegens tijdsgebrek. De parketmagistraat krijgt wel een kopie van de intentieverklaring en kan daarop ingaan wanneer die wordt geëvalueerd op de zitting. In de praktijk overleggen sommige politiebeambten voorafgaand aan de hergo met de parketmagistraat om na te gaan welke uitkomst hij verwacht van de hergo. Verder gaan we na in welke mate betrokkenen en politiebeambten vinden dat de politie die symbolische rol op de hergo vervult.[371]

Eerder dan een juridische analyse te maken van de bovenstaande en andere vragen, zoeken we een antwoord vanuit de praktijk door met de bedenkingen rekening te houden in de procedure, door bij "praktijkjuristen" (rechters en advocaten) na te gaan wat hun mening over de rechten is, alsook door betrokkenen te bevragen over hun aanvoelen daaromtrent.

We hebben met de opmerkingen zo goed mogelijk rekening gehouden in het uitwerken van een werkbare procedure (1). We gaan na wat jeugdrechters en consulenten – als verwijzers – denken van de inpassing op jeugdrechtbankniveau (2).

Bij de inpassing van een herstelrechtelijke maatregel in een jeugdbeschermingsysteem komen drie aandachtspunten naar voren (3). Bij de start van het pilootproject werden twee selectiecriteria vooropgesteld: het gaat om ernstige feiten en de jongere ontkent die feiten niet. Omwille van de kleine aantallen rees het vermoeden dat bijkomende selectiecriteria werden gehanteerd in de arrondissementen en door de jeugdrechters en consulenten. Vermoedelijk zou het daarbij gaan om criteria die in het jeugdbeschermingsysteem worden toegepast bij de bepaling van welke reactie moet volgen op een delict. Een tweede aandachtspunt betreft het verschil tussen een intentieverklaring en een overeenkomst: aangezien hergo zich bevindt in de voorbereidende rechtsfase, dient de intentieverklaring door de jeugdrechter te worden bekrachtigd alvorens ze in de praktijk kan worden uitgevoerd.[372] Een derde aandachtspunt is de verhouding tussen de eventuele problemen die de jongere heeft (de problematische opvoedingssituatie, POS) en het strafbare feit (als misdrijf omschreven feit, MOF). In een jeugdbeschermingsysteem is de aandacht op de eerste plaats gericht op de jongere en zijn problemen,

[371] Cf. infra, Deel 5. Hoofdstuk 1. 2. De rol van de politie.
[372] Cf. de bovenvermelde rechtsspraak daaromtrent.

terwijl in herstelrecht de eerste aandacht uitgaat naar de schade veroorzaakt door het delict en het herstel daarvan. Het doen samengaan van deze twee verschillende doelstellingen in een zelfde praktijk verloopt niet altijd gemakkelijk.

Bij die inpassing in het bestaande systeem zijn de rechtswaarborgen van de betrokkenen belangrijk. We gaan in de bevraging van jeugdrechters en advocaten na in welke mate die rechtswaarborgen volgens hen in de praktijk worden bewaakt (4).

In herstelrecht blijkt ook de procedurele rechtvaardigheid een belangrijk evaluatiecriterium te zijn, namelijk of de direct betrokkenen vinden dat hun rechten zijn gerespecteerd en dat ze op een rechtvaardige manier zijn behandeld doorheen heel het proces (5).

Hoewel we in het kader van dit onderzoek niet de ruimte hebben om de details van een legalistisch rechtssysteem uit te werken, kan het antwoord op de voorliggende onderzoeksvraag (betreffende de toepasbaarheid in het bestaande rechtssysteem) toch een aanvulling bieden op de internationale literatuur. *Conferencing* wordt immers meestal toegepast in *common law* landen (Australië, Nieuw-Zeeland, Verenigd Koninkrijk) en de toepassing in een legalistische rechtscultuur leidt er bijvoorbeeld toe dat de rechtswaarborgen extra aandacht krijgen (Walgrave, 2004a).

1. De hergo-procedure

Hoger hebben we de procedure toegelicht.[373] We vatten deze procedure samen in onderstaand schema. Deze rechtsprocedure werd ontworpen in samenspraak met jeugdrechters, advocaten en parketmagistraten. Nadat het Hof van Beroep Brussel hierbij opmerkingen formuleerde, werden we samen met de moderatoren uitgenodigd om de procedure verder op punt te stellen.[374] Hierdoor is de inpassing in het bestaande rechtssysteem in de praktijk mogelijk gebleken, al maken we hieromtrent verder, zoals vermeld, geen juridische analyse van de mogelijkheden en knelpunten.

[373] Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 2. 1. Het verloop van een hergo.
[374] Brussel (Jk.) 7 december 2001. Vergadering op het Hof van Beroep te Brussel op 8 maart 2002.

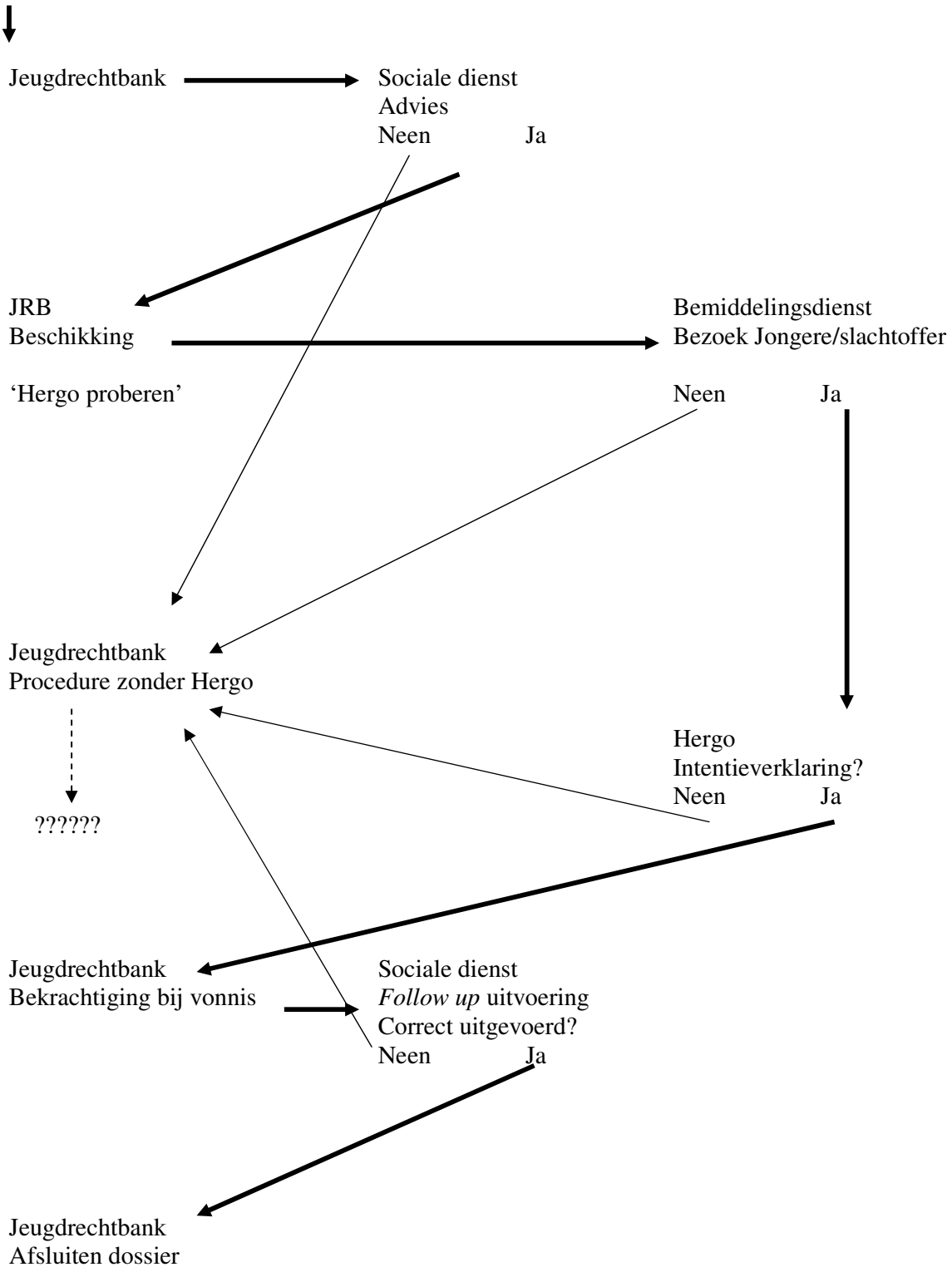
Jeugdrechtbank
Sociale dienst
Advies
Neen
Ja
JRB
Beschikking
'Hergo proberen'
Bemiddelingsdienst
Bezoek Jongere/slachtoffer
Neen
Ja
Jeugdrechtbank
Procedure zonder Hergo
??????
Hergo
Intentieverklaring?
Neen
Ja
Jeugdrechtbank
Bekrachtiging bij vonnis
Sociale dienst
Follow up uitvoering
Correct uitgevoerd?
Neen
Ja
Jeugdrechtbank
Afsluiten dossier

2. Jeugdrechters en consulenten over de inpassing op jeugdrechtbankniveau

Zoals uit voorgaand schema mag blijken, zijn de jeugdrechters en consulenten belangrijke verwijzers. Zij zijn dan ook goed geplaatst om een inschatting te maken van de werkbaarheid van hergo op jeugdrechtbankniveau.

2.1. Jeugdrechters[375]

De jeugdrechters die werden bevraagd (n=10), geven beknopt informatie aan de jongere wanneer deze wordt voorgeleid. Zeven jeugdrechters geven de brochure over hergo mee aan de jongere en zijn ouders.[376] Zes jeugdrechters verwijzen de jongere en zijn ouders door naar de consulent voor verdere uitleg. Eén jeugdrechter meldde aan de jongeren dat het gaat om een experiment dat wordt geëvalueerd. Een andere jeugdrechter benadrukt het feit dat een advocaat voor de jongere wordt betrokken, die meer informatie kan geven indien nodig. Twee jeugdrechters gaven zelf informatie aan de advocaat, door middel van de brochure.

> "*De informatiefolder en ik leg het ook wat uit, het verloop van de procedure. Voor het overige verwijs ik ze naar de sociale dienst*."
>
> "*Ik leg dus uit wat het is. Ik geef een folder mee. Ik geef dat mee aan de jongere en ik zeg dat er heel vlug gaat contact opgenomen worden met hem door de sociale dienst. En ook dat het nog eens bekeken gaat worden met het gezin. Ik leg uit hoe die alternatieve maatregel, alhoewel ik daar helemaal niet van hou want het is een maatregel van opvoeding, wat dat inhoudt en wat de nieuwigheid daarvan is.*"
>
> "*Ik geef summiere info over de grote principes. De rest van de info laat ik aan sociale dienst en advocaten over. Ik geef de folder mee, als ik hem vind*."

De jeugdrechters vinden in het algemeen dat de procedure goed werkt, maar twee van hen denken niet altijd aan de mogelijkheid van hergo. Een jeugdrechter begrijpt niet waarom geen

---

375 Cf. Bijlage 23. Vragenlijst voor jeugdrechters, vraag 4: "Welke informatie geeft u aan de jongere en zijn ouders in verband met hergo op een eerste contact?"; vraag 5: "Verloopt de doorverwijzingprocedure naar wens? Of moeten er dingen aan veranderd worden?"; vraag 6: "Bent u tevreden met de inhoud van de intentieverklaring?"; vraag 7: "Neemt u de intentieverklaring over zoals ze u wordt voorgelegd of voegt u er dingen aan toe/neemt u er dingen uit weg? Waarom?"; vraag 8: "Wordt de hergo besproken op de zitting waarbij de intentieverklaring wordt voorgelegd? Wie biedt hierbij opmerkingen aan? (advocaten, familie, slachtoffers)"; vraag 9: "Krijgt u feedback van de betrokkenen in verband met hergo? Wat zijn de reacties (positief/negatief)? Heeft deze feedback invloed op het al dan niet doorverwijzen van andere zaken?; vraag 12: "Vindt u de timing van hergo gepast?"

376 In samenwerking met de moderatoren werd een brochure ontwikkeld voor de jongere en het slachtoffer. Deze brochure kan worden gebruikt door de verschillende professionele instanties (jeugdrechters, advocaten, sociale dienst en moderatoren) om de betrokkenen te informeren. Tevens wordt de brochure gebruikt om anderen op de hoogte te stellen van het project, bijvoorbeeld professionele actoren uit de sector.

hergo werd georganiseerd voor een jongere die ze heeft doorverwezen en ze had hier graag feedback over gehad. Voor één jeugdrechter zou de sociale dienst de mogelijkheid van hergo moeten aanbrengen wanneer hij er als jeugdrechter niet aan denkt.

De jeugdrechters vinden de timing zoals die vooropgesteld werd in de procedure goed, maar in sommige dossiers kan die periode niet worden gehandhaafd in praktijk. Dit kan een probleem vormen omdat jongeren op korte termijn denken en na lange tijd geen reactie meer verwachten. Twee jeugdrechters vinden dan ook dat het sneller zou moeten kunnen.

> "*Misschien heb ik niet de reflex bij oudere zaken. Ik heb wel die reflex als ik nieuwe zaken ontvang. Als ik bijvoorbeeld een jongere ontvang onmiddellijk na de feiten.*"
>
> "(...) *daar waar ik de indruk had, die man is wat minder intelligent, maar ik had de indruk dat het had moeten gaan en dat het te vlug opgegeven geweest is. Het had zeker iets kunnen uithalen omdat het toch een verantwoordelijkheid geeft. En omdat er ergens aanspraak wordt gedaan op hem. Hij participeert van gewoon te ondergaan. Ik dacht, waarom is dat hier niet gelukt en daar heb ik geen feedback op gekregen. Dat had ik wel graag gehad*."

Met betrekking tot de uitkomsten zijn de jeugdrechters tevreden.

> "*Ik was aangenaam verrast door degenen die ik tot nu toe ontvangen heb. In het verhaal dat laatst op zitting is gekomen vind ik het heel goed dat die jongen het verhaal ging opschrijven om te dienen in het kader van preventiebeleid. Als getuigenis naar andere jongeren toe. Dat vind ik heel moeilijk voor hem. Dat is niet gemakkelijk. Ik vond het een heel goed idee*."

Eén jeugdrechter nodigt de betrokkenen uit op haar kabinet zodat ze weten dat het een officiële zaak is en dat ze de overeenkomst wel degelijk moeten uitvoeren. Een andere jeugdrechter was aangenaam verrast door wat de betrokkenen voorstelden.

Voor zover wij weten, aanvaardden alle jeugdrechters tot nu toe de overeenkomsten zoals die hen werden voorgelegd. Twee jeugdrechters geven aan dat een wijziging tegengesteld zou zijn aan het doel van de hergo.

> "*Hetgeen ze daarin beslist hebben, lijkt mij altijd goed te zijn en ook van toepassing op het geval, want we moeten niet overdrijven door te veel te verwachten van de jongere. En ik vind dat het allemaal perfect overeenstemt met hetgeen gebeurd is; met de ernst van de feiten maar ook met de draagkracht van het gezin.*"
>
> "*Neem ik over, want er iets aan veranderen komt niet overeen met het doel van de hergo. De ideeën van het slachtoffer moeten in het oog worden gehouden. Het aantal uren gemeenschapsdienst bijvoorbeeld maakt niet zoveel uit, als de betrokkenen er maar achter staan.*"

Jeugdrechters stellen dat de overeenkomst kan worden besproken op de zitting. Slachtoffers komen meestal niet opdagen indien de schade reeds betaald is.

Drie jeugdrechters hadden nog geen uitvoering ter bekrachtiging voorgelegd gekregen en hebben dus nog geen feedback gehad over het verloop van hergo. Drie rechters kregen feedback over de hergo van de ouders, één jeugdrechter kreeg feedback van de jongere. Het ging om positieve feedback. Voor drie jeugdrechters komt de feedback van de consulent van de sociale dienst die rapporteert over de uitvoering van de maatregelen. Eén jeugdrechter zegt geen feedback gekregen te hebben.

2.2. De consulenten[377]

Vier van de 13 bevraagde consulenten verkiezen implementatie van hergo op jeugdrechtbankniveau.

> "*Jeugdrechtbankniveau is duidelijker: de jongere weet dat er een uitspraak zal volgen. Bovendien heeft hij meer verdedigingsmogelijkheden. Op het parketniveau gaat om een 'vrijwillig' iets, wat een relatief begrip is, maar wat goed is voor lichte feiten. Het is dan ook duidelijker als je werkt op jeugdrechtbankniveau, omdat er dan geen schijn van vrijwilligheid is.*"[378]
>
> "*Het gaat dan ook om serieuzere feiten, de burgerlijke partij moet in rekening worden gebracht en het vonnis is nodig om het af te sluiten*."
>
> "*Jeugdrechtbankniveau want daar gaat het om zwaardere feiten. Bovendien heeft de consulent daar meer mogelijkheden tot opvolging*."

Drie consulenten prefereren parketniveau omwille van hun werklast.

> "*Op parketniveau want dan moet de overbevraagde consulent het niet verder opvolgen. Het maatschappelijk onderzoek moet dan wel nog gebeuren*."

Voor zes consulenten maakt het op zich niet uit, zolang de jongere de feiten erkent. Een voordeel is volgens hen wel dat een advocaat beschikbaar is op jeugdrechtbankniveau.

---

377 Cf. Bijlage 18. Vragenlijst voor consulenten, vraag 13: "Op welk niveau moet volgens u hergo worden georganiseerd: parket- of jeugdrechtbankniveau? Waarom?"

378 Een jongere kan er echter ook op jeugrechtbankniveau voor kiezen om niet deel te nemen aan hergo. De vrijwilligheid blijft dan ook relatief, omdat hij weet dat er allicht sowieso een reactie zal volgen. Die genoemde 'schijn van vrijwilligheid' blijft volgens ons ook op jeugdrechtbankniveau bestaan.

3. Inpassing in het bestaande jeugdbeschermingsysteem

Door het uitwerken van de bovenstaande procedure, werd de inpassing in het bestaande jeugdbeschermingsrecht werkbaar in de praktijk.

> "*Artikel 52 van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming laat toe dat de jeugdrechter tijdens de voorbereidende fase van de rechtspleging de minderjarige in zijn milieu houdt en hem onder toezicht stelt van de sociale dienst van de jeugdrechtbank. Hieraan kan de jeugdrechter een prestatie van opvoedkundige of filantropische aard koppelen die door de jongere wordt verricht en in verhouding staat met zijn leeftijd en middelen (artikel 37,§ 2, 2°, tweede lid, b Jeugdbeschermingwet). Dit vormt de rechtsgrond voor het opleggen en uitvoeren van enerzijds alternatieve maatregelen waaronder de werkprestatie, en anderzijds herstelgerichte maatregelen als de herstelbemiddeling en het herstelgericht groepsoverleg*." (Dreser, 2005).[379]

Toch leidt die inpassing eveneens tot aandachtspunten betreffende de selectiecriteria, de intentieverklaring en de verhouding tussen delinquentie (als misdrijf omschreven feiten, MOF) en welzijn (problematische opvoedingssituaties, POS).

3.1. Selectiecriteria

Bij de opzet van het project werden twee criteria vooropgesteld: het gaat om ernstige feiten en de jongere ontkent de feiten niet. Men zou kunnen nagaan wie op jeugdrechtbankniveau in aanmerking zou komen voor hergo. Om alle dossiers uit te pluizen hadden we echter geen tijd en dus zijn we enerzijds nagegaan welke criteria werden geformuleerd in de arrondissementen en anderzijds bevragen we de verwijzers, namelijk de jeugdrechters en de consulenten. Aangezien relatief weinig jongeren werden doorgestuurd naar hergo, vermoedden we immers dat bijkomende criteria werden gebruikt door de doorverwijzers.

[379] Hergo werd intussen opgenomen in het nieuwe wetsontwerp, art .37 bis (www.dekamer.be, Wetsontwerp tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, zittingsperiode 2004/2005, DOC 51 1467/001, aangenomen door de Kamer op 04.05.2006, art. 77 en de Senaat op 30.03.2006). Toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen in welke mate hiermee een antwoord wordt geboden op juridische problemen die zich voordoen.

3.1.1. De arrondissementen

(1) Criteria in de arrondissementen

In Antwerpen werden bij de start van het project de volgende criteria naar voren geschoven door de lokale overleggroep[380]:

- De feiten zijn voldoende ernstig om iedereen te mobiliseren.
- Het gaat om een eerste MOF[381] vordering. Dit is geen synoniem voor lichte feiten (zie vorig criterium).
- Er zou een minimale ondersteunende structuur aanwezig moeten zijn. Hierbij moet het niet noodzakelijk om familiale ondersteuning gaan.
- Aard van de feiten: buiten moord en doodslag[382] worden geen feiten a priori uitgesloten van hergo. Reserves worden gemaakt ten aanzien van zedenfeiten, maar ze worden zeker niet uitgesloten.
- De jongere moet bereid zijn tot medewerking. Bekentenis is niet noodzakelijk.
- De betrokkenheid van slachtofferhulp kan een meerwaarde zijn. Het is aan de moderator om dit mee te delen aan het slachtoffer.
- De aanwezigheid van het slachtoffer is geen criterium voor het al dan niet doorgaan van de hergo. De aanwezigheid is wel 'wenselijk', waarbij een streefcijfer van 75% hergo's met slachtoffer aanwezig naar voren wordt geschoven.

In Brussel worden de volgende criteria in acht genomen door de parketmagistraat bij vordering voor de jeugdrechtbank:

- Ernstgraad van de feiten en de schade.
- De houding en de leeftijd van de minderjarige.
- De sociale situatie van de minderjarige.
- De geschiedenis van de jongere.
- De noodwendigheid van het onderzoek.

Deze elementen werden door de lokale overleggroep ook voor de doorverwijzing naar hergo belangrijk geacht.[383] Bovendien is het volgens de overleggroep belangrijk dat de jongeren de feiten erkennen en een zeker schuldbesef hebben. Zowel de ouders als de minderjarige moe-

[380] Verslag van de vergadering de lokale overleggroep (21 december 2001).
[381] MOF staat voor "een als misdrijf omschreven feit". Later is men van dit criterium afgestapt en kunnen ook recidivisten worden doorverwezen (Verslag van de vergadering van de lokale overleggroep, 15.01.2002).
[382] Naar het voorbeeld van Nieuw-Zeeland waar deze feiten wettelijk uit de *conferences* worden geweerd.
[383] Verslag van de vergadering van de lokale overleggroep (20 februari 2001).

ten bereid en gemotiveerd zijn om mee te werken. Communicatie over de feiten is een belangrijk gegeven.[384]

In Leuven gaat het om ernstige feiten gepleegd door een minderjarige, waardoor iemand nadeel ondervindt. De minderjarige ontkent de feiten niet. Ook na minder ernstige feiten kan een hergo worden opgestart, namelijk wanneer het gaat om recidive. Het moet dan wel nog gaan om relatief zware dossiers, zodat het geen overreactie wordt. Dit wordt ten dele verzekerd door het feit dat hergo plaatsvindt op jeugdrechtbankniveau.[385]

In Limburg (arrondissementen Hasselt en Tongeren) zijn de basisvoorwaarden de volgende[386]:

- Alle misdrijven met uitzondering van loutere drugdelicten.
- De minderjarige dader, vanaf 12 jaar, bekent de feiten en is bereid tot medewerking.
- Er is een aanwijsbaar slachtoffer dat al dan niet rechtstreeks wordt betrokken. Wanneer hij op geen enkele wijze wil participeren, kan hergo niet doorgaan.
- Er is een aanwijsbare vorm van schade: van materiële, financiële of morele aard.
- Er zijn steunfiguren uit de onmiddellijke omgeving van de jongere die hem op een constructieve wijze willen bijstaan.

(2) Evaluatie van de criteria

Het niet ontkennen en de ernst van de feiten – de twee criteria die bij de start van het project werden vooropgesteld – worden in de vijf arrondissementen aangehouden als criteria.

Indien de jongere de feiten ontkent, verloopt de normale gerechtsprocedure waarbij de betrokkenheid in de feiten wordt onderzocht. Voornamelijk voor Marokkaanse jongeren is het volgens de moderatoren en gerechtelijke actoren niet evident om de feiten te bekennen, maar zij kunnen wel bereid zijn tot medewerking. Voor hen lijkt dan de formulering “niet ontkennen” van belang te zijn opdat zij willen meewerken aan hergo.

De ernst van de feiten wordt in de praktijk op tweevoudige wijze geïnterpreteerd. Enerzijds gaat het om feiten zoals gewapende overval, en slagen en verwondingen. Zedenfeiten worden in Brussel steeds vaker doorgestuurd. In Antwerpen heeft daarover totnogtoe geen hergo

[384] Jaarverslag BAS! (2002:31).
[385] Jaarverslag BAL (2001:29).
[386] Jaarverslag BAAL (2004:41).

plaatsgevonden: een moderator heeft een hergo daarover afgelast omdat hij van mening is dat met meerdere allochtone jongeren en ouders een gesprek hieromtrent niet mogelijk was. Daaromtrent heerst volgens hem voornamelijk voor Marokkaanse ouders een taboesfeer.

Anderzijds worden jongeren ook doorverwezen omwille van een veelheid aan lichtere feiten, maar dan loont het voor slachtoffers vaak niet de moeite om te komen. We hebben de indruk dat de hergo er dan vooral toe dient om de jongere terug op het goede pad te brengen.[387]

De betrokkenheid van het slachtoffer wordt soms ook als voorwaarde naar voren geschoven. Het hoeft daarbij niet te gaan om een fysieke aanwezigheid tijdens de hergo, maar wel om een inbreng. We komen daar verder nog op terug.[388]

Voor elk dossier afzonderlijk kan de moderator nagaan in welke mate een hergo haalbaar is. Bij jongeren met psychiatrische problemen is een hergo soms te moeilijk. Wanneer de openbare veiligheid het vereist, kan een plaatsing nodig zijn. Hergo kan dan worden gecombineerd met een plaatsing.[389]

3.1.2. De jeugdrechters[390]

Uit interviews met jeugdrechters blijkt dat zij meerdere criteria in het achterhoofd houden, maar deze niet altijd expliciteren. Hoewel slechts twee criteria werden vooropgesteld bij de start van het project, blijkt dat jongeren die in principe in aanmerking kwamen, toch niet werden verwezen naar hergo. Een algemene vaststelling is dat jeugdrechters de hele situatie van de jongere bekijken: de persoonlijkheid van de jongere, zijn omgeving en dergelijke meer. De - vaak impliciete - criteria zijn zowel positief (om zeker door te verwijzen) als negatief (om jongeren van hergo uit te sluiten).

---

387 Dit is uiteraard steeds een deel van de hergo, maar mag – vanuit herstelrechtelijk oogpunt – niet de hoofdzaak zijn. Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 6.2. Herstelrecht en rehabilitatie.

388 Cf. infra, Hoofdstuk 2. 1.3. Deelname van de slachtoffers en Deel 5. Hoofdstuk 1. 1. De positie van het slachtoffer.

389 Cf. infra, Deel 5. Hoofdstuk 1. 3. Hergo en plaatsingen in gesloten instellingen.

390 Vraag 1: “Welke criteria gebruikt u om een jongere door te verwijzen naar hergo?”; vraag 2. “Welke criteria gebruikt u om een jongere NIET door te verwijzen naar hergo?”

(1) Criteria voor doorverwijzing

In de eerste plaats speelt de leeftijd van de jongere mee, in die zin dat een hergo voor zes jeugdrechters geen zin heeft als de minderjarige echt jong is. Voor twee jeugdrechters ligt de grens op twaalf, voor drie op veertien jaar.

> "*Ik vind dat ze niet te jong moeten zijn, maar laat ik zeggen vanaf 14 jaar. Maar dat hangt dan ook weer af van ja sommigen zijn met 15, 16 jaar nog echte baby's. Anderen zijn met 14 jaar al fameus geëmancipeerd en hebben echt ideeën over dingen en kunnen echt gemobiliseerd worden.*"
>
> "*Nee, natuurlijk een kind van 10 jaar gaat ge daar niet mee opzadelen. Maar kinderen van 12, 13 jaar wel, zijn al ferme stoere binken tegenwoordig*."

Het niet-ontkennen of bekennen door de jongere wordt eveneens door zes jeugdrechters aangehaald.

> "*Ik weet wel bijvoorbeeld dat Marokkaanse jongeren heel anders omgaan met schuld en schaamte dan westerse jongeren. Wij hebben een schuldcultuur, zij een schaamtecultuur. Zij gaan veel minder gemakkelijk een fout toegeven. Zij gaan wel bereid zijn om te herstellen, maar een schuldbekentenis dat ligt veel moeilijker bij hen.*"

Jeugdrechters houden ook rekening met de ernst van de feiten en de schade. Soms hebben lichte feiten zware gevolgen en dat kan een reden zijn om naar hergo door te verwijzen. Een jongere kan worden verwezen omwille van zware feiten, maar ook omwille van een veelheid aan lichtere feiten. Ook eerdere feiten kunnen een argument zijn om al dan niet door te verwijzen.

> "*Je kunt hele lichte fouten hebben die een enorme schade veroorzaken. Je kunt ook heel erge delicten hebben die weinig of geen schade veroorzaken. Er is niet meteen een link te leggen. Maar ik denk dat beide in aanmerking kunnen komen.*"
>
> "*Ik denk bijvoorbeeld aan moord. Bij al te zware delicten kun je bijvoorbeeld niet zeggen 'nu gaan we leuk samenkomen'. Het zou misschien wel kunnen dat het gebeurt na een hele tijd en een harde aanpak. Bijvoorbeeld na 6 maanden in een gesloten gemeenschapsinstelling, ik zeg zo maar iets. Misschien kan het daarna wel overwogen worden.*"
>
> "*Lichte feitjes, kunnen die in aanmerking komen? Ik vroeg mij bijvoorbeeld af, ik heb het geval niet gehad, maar jongeren van tien jaar die stenen gooien op een trein vanaf een brug of op auto's. Ik vroeg mij af, is dat iets voor hergo? Ik twijfel, wat zou je in zo'n geval doen? Zijn ze te jong, beseffen ze op die leeftijd al wat ze gedaan hebben? Ik denk niet dat ze de ernst en de*

gevolgen beseffen. Maar als ze geconfronteerd worden met een vrouw die hun moeder had kunnen zijn…"

"*De feiten moeten toch een zekere zwaarwichtigheid hebben. En het liefst dat het gaat over iemand die voor de eerste keer binnenkomt.*"

"*Voor elke keer dat er contact is tussen een slachtoffer en een minderjarige dat het dan van heel groot belang is. De zwaarwichtigheid van de feiten, ik denk bijvoorbeeld aan een vrijwillige brandstichting, dan is er geen contact, maar wel een zekere zwaarwichtigheid. De bedoeling is dat een jonge mens zich bewust wordt, van wat heb ik precies gedaan.*"

"*Lichte feiten dan is het te ingrijpend en vergt het te veel energie. Op een diefstal van een pakje sigaretten moet je niet hetzelfde reageren als op een diefstal met geweld op een oudere man of vrouw.*"

"*Het gaat dan om een eerste feit, niet zo erg, maar waarbij het moet stoppen. En dan is een hergo bijvoorbeeld een goed middel om het te doen stoppen, om ze tot inzicht te brengen doordat ze geconfronteerd worden met het slachtoffer.*"

Vier jeugdrechters zijn van mening dat de jongere blijk moet geven van een minimum aan spijt- of schuldgevoelens, omdat anders de confrontatie te zwaar zou zijn voor het slachtoffer.

"*Ik doe het als ik aanvoel dat die jongere ergens openstaat voor empathie. Zo een koude kikker die niets van spijt toont, die ga ik niet confronteren met het slachtoffer. Hij moet aanvoelen dat hij kwaad gedaan heeft. Ik denk dat een confrontatie met het slachtoffer dan goed is.*"

"*Als de jongere hier zit zo van zeg maar, rechter, het kan me niet schelen, je kunt me toch niets maken… Ik zie niet onmiddellijk in hoe die dan zal reageren als hij geconfronteerd wordt met het slachtoffer. Maar ik kan me ook weer voorstellen dat men zo'n houding ten opzichte van de autoriteiten neemt, maar dat men ergens wel gevoelig is. Als ik dat kan doorprikken of als ik denk dat dat zo is, dan probeer ik het toch*."

"Verder als ik de indruk heb dat het toch ergens kan lukken. Dus als ik vanaf het begin zo'n beetje de indruk heb het kan hem niets schelen, die gaat gewoon met de voeten van iedereen spelen. Denk ook aan al de mensen die gemobiliseerd worden. Het slachtoffer dat toch al dat werk moet gaan doen. (...) Dus als ik de indruk heb dat we te maken hebben met iemand die totaal geen normbesef, geen schuldbesef heeft, die totaal egoïstisch functioneert, het kan hem niets schelen. Dan ga ik er waarschijnlijk niet mee beginnen. Alhoewel ik pertinent weet dat ge niet op een uur tijd in een kabinet met zekerheid kunt stellen met die jongeren zal het wel nooit lukken of in tegendeel kun je er ook naast slaan door te denken dat het wel zal lukken met diegene."

Aan de andere kant zou de confrontatie er juist voor kunnen zorgen dat de jongere zijn mening en attitude verandert en zich een idee vormt over de gevolgen en emoties die het delict met zich meebrengt.

> "*Wat bij mij ook meespeelt is ook zeker de houding van de jongere. Ik weet dat er discussie over bestaat, maar bij mij speelt dat toch mee in die zin dat als ik voel dat iemand geen enkele empathie heeft met het slachtoffer, dan ga ik het slachtoffer daar niet aan blootstellen. Ik weet wel dat het juist die jongeren zijn die het waarschijnlijk heel goed zouden kunnen gebruiken en misschien lukt het ook goed, maar ik ben dan toch terughoudend.*"

Veelal volgt de jeugdrechter het advies van de sociale dienst. De consulent kan advies geven als de jeugdrechter het vraagt, maar kan ook zaken aanbrengen indien de rechter niet aan hergo denkt.

> "*Maar dan vraag ik meteen aan de sociale dienst om dat heel snel te onderzoeken of dat wel in aanmerking komt. Zo is het georganiseerd. De sociale dienst komt eigenlijk in elk dossier tussen. Ik denk dat het wel goed is. Wij gaan voort op een kort onderhoud van 20 minuten tot een half uur en dat is toch wat te kort.*"
>
> "*Ja. In dat ene geval waar ik zojuist over sprak, was het eigenlijk de sociale dienst die zei 'mevrouw de rechter waarom hebt u hier geen hergo gedaan?' Want voor een gelijkaardig feit was er wel een hergo gevraagd.*"

Het slachtoffer wordt in rekening gebracht, de effecten van het misdrijf worden nagegaan. Jeugdrechters vinden dat moeilijk in te schatten, omdat zij het slachtoffer niet zien en dus moeilijk de gevolgen en bereidheid tot deelname kunnen nagaan.

> "*Het is mij zo al opgevallen in een dossier van een meisje van 18 dat wordt aangerand. En als je dan de feiten leest, heb ik bewondering voor het slachtoffer van de volwassenen manier waarop die gereageerd heeft. Je denkt, die is niet getraumatiseerd, gewoon door haar volwassen reactie. Op de zitting merk je dat ze er nog helemaal niet van af is. Dat ze nog maanden schrik heeft gehad... Dan schrik ik. De lezing van een dossier geeft een verkeerd beeld. De dossiers die wij krijgen zijn alleszins gecentreerd op de dader en niet op het slachtoffer en dat is inderdaad niet goed. We houden ons alleen met de dader bezig. Die hergo is dan een manier waar dat ergens wordt hersteld.*"
>
> "*Ik dacht aan die oudere winkelier die blijft daar met een onveiligheidsgevoel achter. Als je met die jongere spreekt, merk je eigenlijk dat het een heel klein jongetje is die beschaamd is. Het zou die man helpen als hij dat jongetje ziet en die zijn verontschuldigingen aanbiedt. Het slachtoffer zal er dan anders tegenaan kijken.*"

"*Echt een beetje het slachtoffer in bescherming nemen hé. Want ik heb een hergo gevraagd waar vrij serieuze geweldsfeiten waren: carjacking, diefstal met geweld en bedreiging met een wapen. Daar heb ik ook effekes van, zou dat slachtoffer wel willen mee doen, maar dan dacht ik ook, ik ga dat proces van het slachtoffer hier niet maken. Ik vind dat de dader wel de houding heeft om te kunnen geconfronteerd worden met het slachtoffer. Maar dikwijls is dat toch wel een beetje denken vanuit hoe gaat dat zijn dat contact tussen dader en slachtoffer.*"

Jongeren die het goed doen op school, worden minder vaak geplaatst en verwijzing naar hergo komt dan vaker voor. Dit wordt in rekening gebracht door drie jeugdrechters.

"*Als het een twijfelgeval is en ik weet dat die jongen het flink doet op school of normaal doet op school dan ga ik toch veel meer de nadruk trachten te leggen op een plaatsingsvervangende maatregel.*"

Voor twee jeugdrechters is het kunnen betrekken van de achterban een argument. Voor een andere jeugdrechter is het gebrek aan steun voor de jongere net een reden om door te verwijzen naar hergo.

"*Want soms gaat het over feiten die op het eerste gezicht minder ernstig zijn, maar waarbij een jongere niet kan terugvallen op een aantal steunpijlers. Een jongere kan soms op een aantal steunpijlers terugvallen zoals een goed gezin, op school gaat alles goed, jeugdbewegingen, voldoende sport.. Als die pijlers er niet zijn, maar de feiten zijn niet zo ernstig dan vraag ik toch om een hergo te organiseren. Juist om die onderbouw een beetje steviger te maken.*"

(2) Criteria om niet door te verwijzen

Criteria die worden gebruikt om een jongere niet door te verwijzen naar een hergo variëren. Ze zijn vaak de tegenhanger van de criteria om wél door te verwijzen naar hergo. Zo zijn vier jeugdrechters er niet zeker van of een hergo gepast is voor seksuele misdrijven. Met betrekking tot zeer ernstige feiten, zoals moord, stelt men zich de vraag in hoeverre dit toepasbaar is. Twee rechters denken dat het mogelijk is, eventueel samengaand met een plaatsing in een gesloten instelling. Erg zware misdrijven moeten niet a priori worden uitgesloten, maar moeten met grote voorzichtigheid worden behandeld.

"*Ja, of heel erge feiten. Ik zeg zo maar iets moord of verkrachting of zoiets. Daar moet je toch een beetje mee uitkijken. Ik zeg niet dat het nutteloos is of niet zou kunnen, maar je moet er toch iets omzichtiger mee omspringen.*"

"*Wel bijvoorbeeld met aanranding heb ik toch een beetje huiver naar het slachtoffer toe. Laatst hadden we bijvoorbeeld een jongen die was verkracht door vier andere jongens in januari. Nu, eind mei, komt hij er mee naar buiten. Dus hoe lang dat soms duurt voordat het slachtoffer het kan. Maar dat kun je het slachtoffer toch bijna niet aan doen, dat is zo delicaat. Zo'n slachtoffer zou toch waarschijnlijk niet meedoen. Maar je weet het niet. Daar ben ik dus een beetje terughoudend in.*"

Minder ernstige misdrijven kunnen met slachtoffer-dader bemiddeling worden afgehandeld.

"*Te lichte feiten komen niet in aanmerking en gaan naar herstelbemiddeling*."

Twee jeugdrechters denken niet altijd aan het project en vergeten zaken door te sturen.

"*Laat me eerlijk zijn, ik denk er niet altijd aan. Het is soms heel druk en dan moet je zo vlug beslissingen nemen dat ik er gewoonweg niet aan denk.*"

Een rechter zou geen 'simpele' jongere doorsturen. Twee jeugdrechters hebben reserves ten aanzien van jongeren met psychische of psychiatrische problemen.

"*Ergens moet die jongere een gezonde grond hebben. Ook psychisch bedoel ik. Ik zou nooit overwegen een psychopaat naar zoiets te verwijzen. Ik ken zo een jongere die zegt: 'mijn droom is om een grote en sterke crimineel te worden.' Zo iemand moet eerst anders behandeld worden. Ik moet ergens aanvoelen dat hij een vermogen heeft tot empathie. Want vaak voelen ze het niet aan. Zo had ik vorige week nog een jongen. Die voelde het niet aan. 'Een bankkaart kan toch zo vervangen worden door de bank'*."

Twee jeugdrechters sturen geen drugszaken door, aangezien het moeilijk uit te maken is wie het slachtoffer is in zulke zaken.

"*Maar drugsdelicten bijvoorbeeld niet en dat zijn er de laatste tijd heel veel. (...) Maar we krijgen nu vooral dus jonge dealers. Maar wie zijn de slachtoffers? Die zul je niet vinden. Dat zijn er tientallen, ook occasionele die ze zelf niet kennen*."

Eén jeugdrechter houdt rekening met de datum van de feiten: indien het te lang duurt voor de zaken op haar bureau komen, zal ze de jongere niet doorverwijzen naar een hergo. Enerzijds heeft dit geen zin meer, anderzijds zal het slachtoffer dan toch niet komen opdagen.

"*Toen heb ik gewoon een sociaal onderzoek en zo laten doen omdat ik vond dat heeft gewoon geen zin meer hier. Die slachtoffers gaan ook niet meer komen. Hun bromfiets is weg, al een jaar geleden en daar hou ik dan wel rekening mee.*"

De steun die een jongere voorhanden heeft kan ook een criterium zijn: als de jongere geen steun heeft of de steunfiguren zijn niet geïnteresseerd in hergo, dan kan dit een argument zijn om niet voor hergo te kiezen.

> "*Ook met de familie hou je ergens rekening. Wat is die achterban, hoe zit dat in elkaar? Zijn die ouders mobiliseerbaar? Is dat een moeder alleen die alles van haar zoon bedekt met de mantel der liefde? Weet ge, dat zijn zoveel criteria die niet alleen betrekking hebben op de persoonlijkheid van de minderjarige zelf, maar op de hele context familiaal en sociaal. Wat is de ondersteuningswaarde van de familie. Is het familie, is er een affectieve... Als ik al het gevoel heb dat er geen familie is en geen ondersteuning dan zal ik ook al huiverig zijn. Ik hou niet van een maatregel uitspreken waarvan ik weet of meen te kunnen zeggen dat dat niet gaat lukken*."
>
> "*Geen opvangnet aanwezig: je kan het niet forceren*."

(3) Bedenkingen bij de criteria

Jeugdrechters lijken de impliciete criteria die zij vooropstellen bij het bepalen van beschermingsmaatregelen ook toe te passen voor de al dan niet doorverwijzing naar hergo. De twee criteria betreffende de ernst van de feiten en de niet-ontkenning door de jongere worden wel in rekening gebracht, maar daarboven passen zij andere criteria toe, veelal betreffende de persoon van de dader. Dit is kenmerkend voor een jeugdbeschermingsysteem waarbij de jongere en zijn omgeving worden bestudeerd om te beslissen welke maatregel moet worden genomen, die het best is voor het welzijn van de jongere. De persoon van de jongere wordt dan naar voren geschoven. Rechters geven tijdens de bevraging aan dat zij onder de huidige jeugdbeschermingwetgeving de persoon en de omgeving van de jongere voor ogen moeten houden.

Men kan zich de vraag stellen in welke mate enkel de "betere" jongeren de kans krijgen om aan hergo deel te nemen. Wanneer een jongere naar hergo wordt doorverwezen omdat hij een goed netwerk heeft, het goed doet op school en zinvolle vrijetijdsbesteding heeft, dan lopen jongeren die reeds moeilijkheden hebben het risico uit de boot te vallen.[391]

[391] Zie hiervoor de theorie van maatschappelijk kwetsbaarheid (Vettenburg e.a., 2002).

3.1.3. De consulenten[392]

De consulenten van de sociale dienst kunnen de idee van hergo aanreiken. Zij hanteren hiervoor eveneens verschillende criteria. Zo speelt bijvoorbeeld de motivatie van de jongere en achterban mee.

> "*De motivatie van de jongere: spijt, het ongedaan willen maken. Indien hij apathisch is, dan gaat hergo niets bijdragen want in de hergo spreek je hen juist aan op hun persoonlijkheid*."
> "*Motivatie van de achterban die meewil, vooral de ouders*."
> "*De sociale dienst geeft bij elke vraag van de jeugdrechter advies, waarbij verschillende elementen meespelen:*
> - *ingesteldheid ten aanzien van de hulpverlening;*
> - *inzicht in de feiten;*
> - *positieve houding ten aanzien van Hergo na de uitleg erover*."
> "*Eens het concreet wordt, worden sommige jongeren wel afgeschrikt: op het moment dat de consulent de uitleg geeft, vatten ze de inhoud ervan nog niet echt. Indien jongeren niet willen meewerken, is het voornamelijk omdat ze niet willen geconfronteerd worden met zo een grote groep. Je moet als consulent snel advies geven over de haalbaarheid van hergo, waardoor het nogal oppervlakkig blijft en je de vraag kan stellen of ze het wel beseffen*."

Wat de jongeren zelf betreft, komen eveneens meerdere aspecten naar voren. Voor de consulenten moeten de jongeren in staat zijn om op een zinvolle manier aan de hergo deel te nemen en het moet gaan om ernstige feiten. De meeste jongeren zijn niet gekend door de sociale dienst. Dit wijst erop dat jeugdrechters de neiging hebben jongeren door te sturen die voor een eerste maal voor de jeugdrechter verschijnen. We herhalen hierbij de bedenking dat zo de jongeren die het moeilijker hebben of moeilijk gedrag vertonen, een kans op een constructieve reactie lijken te mislopen.

> "*Tot nu toe gaat het allemaal om nieuwe jongeren, d.w.z. die niet gekend zijn bij de sociale dienst*."
> "*Oorspronkelijk werd vooropgesteld dat het moest gaan om eerste vorderingen. Nu gaat het om zowel gekende als niet-gekende jongeren*."

[392] Vraag 2: "Welke criteria gebruikt u om al dan niet een positief advies te geven in verband met de doorverwijzing van een jongere naar hergo? (Waarom positief, waarom negatief?)"

Het erkennen van de feiten is belangrijk.

"*De jongere moet bekennen, zijn aandeel erkennen, wat inzicht hebben in heel de maatregel. Hij moet kunnen communiceren*."

Met zwakkere jongeren kan een hergo bemoeilijkt worden:

"*Het is moeilijk voor intelligent zwakkere jongeren. Je moet immers jezelf in vraag kunnen stellen en met een groep geconfronteerd worden*."

"*Een combinatie tussen minder begaafd en een emotionele problematiek is moeilijk. De achterban is dan cruciaal: die moet sterk genoeg zijn om hem te begeleiden*."

De ernst van de feiten speelt eveneens mee.

"*Het moet gaan om vrij ernstige feiten want hergo is een enorme tijdsinvestering. Het probleem is dat je uit een P.V. niet kan opmaken wat het voor het slachtoffer betekent: een relatief klein feit kan toch grote gevolgen hebben voor het slachtoffer en omgekeerd. Eigenlijk zou het moeten kunnen voor elke zaak, maar dat is praktisch niet haalbaar. Dus voorlopig te beperken voor ernstige feiten met slachtoffer*."

De aanwezigheid van slachtoffers en schade worden eveneens in rekening gebracht.

"*Een duidelijk aanwijsbaar slachtoffer*."

"*Schade, die te vergoeden is*."

"*Wanneer het gaat om slachtoffers die niet persoonlijk geraakt zijn, bijvoorbeeld schade aan openbare gebouwen, dan kunnen die makkelijk vertegenwoordigd worden in een hergo. Wanneer het gaat om lichamelijke schade, dan is het moeilijker om de slachtoffers te overtuigen om naar de hergo te komen. De jongere heeft bij een onpersoonlijk slachtoffer dan ook het gevoel gestraft te zijn en er iets voor gedaan te hebben, wat bij een persoonlijk slachtoffer veel moeilijker ligt*."[393]

"*Het slachtoffer bevragen: wat zijn de concrete gevolgen van het delict voor het persoonlijk slachtoffer? Geld op zich is niets, maar de gevolgen wel*."

3.2. Het verschil tussen een intentieverklaring en een overeenkomst

Zoals reeds in de inleiding van dit hoofdstuk werd gesteld, komt men in de hergo tot een intentieverklaring die nog moet worden bekrachtigd door de jeugdrechter alvorens ze als overeenkomst kan worden uitgevoerd. Deze bekrachtiging bij vonnis is een antwoord op de

[393] In welke mate slachtoffers het hiermee eens zijn, komt verder aan bod (cf. infra, Deel 5. Hoofdstuk 1. 1. De positie van het slachtoffer).

bedenking dat een alternatieve maatregel, voornamelijk een gemeenschapsdienst, niet als voorlopige maatregel kan worden opgelegd.

De intentieverklaring is voornamelijk een overzicht van de intenties van de jongere (zoals de benaming uitdrukt), hoe hij zijn verantwoordelijkheid zal opnemen voor het gebeurde. De jeugdrechter kan de jongere daarop aanspreken. Het is ook een uitdrukking van de intenties van andere aanwezigen, maar ten aanzien van hen is het moeilijker afdwingbaar. De jeugdrechter kan er uiteraard wel rekening mee houden wanneer hij de uitvoering van de overeenkomst evalueert.

Een slachtoffer moet uitdrukkelijk akkoord gaan met de intenties naar hemzelf toe. Voor het overige streeft men naar een voorstel tot overeenkomst waar iedereen zich kan achterzetten, maar eigenlijk heeft het slachtoffer daarover geen uiteindelijke beslissingsmacht.[394]

In de praktijk bestaat discussie over de mate waarin in de intentieverklaring kan worden opgenomen waar het slachtoffer (of iemand anders) eventueel niet mee akkoord gaat. De jeugdrechter krijgt zo enerzijds een zicht op de verschillende meningen over de intentieverklaring en kan tot een gefundeerde beslissing komen over wat de beste oplossing is. Anderzijds is de hergo een vertrouwelijk gebeuren en is het niet de bedoeling dat een heel verslag wordt gemaakt van wat er tijdens de hergo wordt gezegd. De beslissing over wat aan de jeugdrechter wordt overgebracht, kan dan deel uitmaken van de besprekingen tijdens de hergo.[395]

3.3. De verhouding POS/MOF

3.3.1. Probleemstelling

Het jeugdbeschermingsysteem is er mede op gericht de problemen van de jongere aan te kaarten. Wanneer een herstelrechtelijke maatregel zoals hergo wordt ingepast in een beschermingssysteem rijst dan ook de vraag naar de verhouding tussen de reactie op dat misdrijf en de eventuele problemen van de jongere.

Soms kan een hergo niet doorgaan, omdat de "*problematische opvoedingssituatie*" van de jongere te zwaar lijkt door te wegen om te kunnen werken aan herstel. Eigenlijk is er bijna

[394] Voor zover wij weten is er slechts één praktijk (Queensland, Australië) waarbij het slachtoffer dat vetorecht heeft (Daly, 2001b:68). Strikt genomen hebben ook de andere aanwezigen geen beslissingsmacht: de jeugdrechter beslist of hij de intentieverklaring al dan niet bekrachtigd.

[395] Verslag van de vergadering van de methodiekgroep (25.05.2005).

steeds sprake van enige problemen in de opvoedingssituatie van de jonge dader, maar dat kan dan in de hergo worden opgenomen. Het blijft toch zoeken naar een evenwicht. Hoewel hergo primair gericht is op het herstel van de schade, kunnen eventuele problemen van de jongere aan bod komen. De achterban is immers aanwezig en in het privé-overleg kunnen die problemen worden besproken.

Moderatoren vinden het niet hun taak om de problemen van de jongere in een hergo aan te kaarten. Toch blijkt de methodiek van hergo volgens hen hiertoe handvatten aan te reiken. In hergo komen die problemen immers vaak naar boven en de aanwezigheid van de consulent leidt ertoe dat hij dit nadien verder kan opnemen. Hergo biedt op deze manier dan een eerste aanzet.[396]

Door de aandacht voor de opvoedingsproblemen duurt het privé-overleg soms lang, wat voor de slachtoffers vervelend kan zijn. Het privé-overleg is belangrijk om achterliggende factoren aan te pakken, maar de focus blijft liggen op het herstel. Indien nodig kan men eerst de intenties naar het slachtoffer toe bespreken, waarna het slachtoffer de hergo kan verlaten en andere elementen verder kunnen worden besproken. Uiteraard streeft men naar een overleg en intentieverklaring waarin alles aan bod kan komen, maar wanneer het te lang duurt kan dit een oplossing bieden. In de praktijk heeft dit zich, voor zover wij weten, slechts tweemaal voorgedaan.

> In een hergo nam een jongere deel die nogal wat problemen had thuis. Hij had op één avond drie slachtoffers in mekaar geslagen. Twee minderjarige slachtoffers waren aanwezig met hun steunfiguren. Het meerderjarige slachtoffer koos ervoor niet aanwezig te zijn uit schrik dat hij zijn woede niet zou kunnen inhouden. Tijdens een eerste bijeenkomst kwam de schade ten aanzien van de slachtoffers naar voren en werd daar een oplossing voor gevonden. De bijeenkomst duurde drie uur en half. Omdat men meer tijd nodig had om de problemen van de jongere op te lossen, besloot men een tweede bijeenkomst te beleggen waar de slachtoffers eveneens op werden uitgenodigd. Eén van de slachtoffers ging daarop in. Voor het andere slachtoffer was het voldoende te weten dat er werd gewerkt aan de problemen van de jongere, in de hoop dat hij op die manier geen nieuwe feiten zou plegen.[397]

[396] Cf. Bijlage 3. De rol van de consulent en Bijlage 26. Evaluatie van de rol van de consulent.
[397] Cf. Bijlage 17. Case 1.

In de andere hergo waren er eveneens veel zaken te bespreken omtrent de leefsituatie van de jongere en hadden de slachtoffers niet de tijd om te blijven. Eén van de slachtoffers heeft de tweede bijeenkomst bijgewoond.[398]

3.3.2. De rol van de consulent[399]

Hergo is slechts een momentopname. Een eerste aanzet wordt gegeven, maar de uiteindelijke uitvoering en opvolging van de overeenkomst is het belangrijkste. In een hergo worden vaak onderliggende oorzaken voor de delicten ontdekt, maar hergo is niet het forum om daar dieper op in te gaan. Volgens de moderatoren kan de aanwezigheid van de consulent dan een meerwaarde betekenen.

De jongere staat onder toezicht van de consulent en dus heeft de consulent het mandaat om de jongere op te volgen bij de uitvoering van de overeenkomst. Als de consulent aanwezig is tijdens de hergo, heeft hij een zicht op de totstandkoming van de intentieverklaring, alsook op de beschouwingen en argumenten die mee in acht zijn genomen om tot die intentieverklaring te komen.

Wanneer de jongere reeds gekend is door de consulent, kan diens aanwezigheid een steun betekenen voor de minderjarige en zijn ouders.[400] Indien de consulent hen nog niet kent, kan de hergo een eerste stap zijn in het verder opbouwen van de hulpverlening. De consulent kan eventuele achterliggende problemen opnemen met de jongere in het het privé-overleg en een taak op zich nemen in de ondersteuning van de jongere bij de uitvoering van de overeenkomst, indien gewenst.

Eén jongere die de consulent aangeeft als steunfiguur, vindt de aanwezigheid zeer belangrijk. Een andere jongere vindt het maar een beetje belangrijk. Twee jongeren vinden de aanwezigheid van de consulent nuttig, een derde jongen vindt dit min of meer.[401]

In Limburg was de consulent steeds aanwezig; in Leuven en Brussel streeft men ernaar de consulent aanwezig te hebben. In Antwerpen blijven de consulenten afwezig omwille van tijdsgebrek, al zouden moderatoren en consulenten dat graag anders zien.

---

398 Cf. Deel 5. Hoofdstuk 1. Case 13 en Bijlage 17. Case 7.

399 Cf. Bijlage 3. De rol van de consulent en Bijlage 26. Evaluatie van de rol van de consulent.

400 Mogelijks zien de jongere en zijn ouders de consulent als deel van "justitie" (Johan Put, persoonlijke communicatie, 17.04.2006). Het belang en de invloed van de aanwezigheid van de consulent kan nog verder worden onderzocht.

401 Vragenlijst jongere (vj) 36 j: "Hoe belangrijk was het voor jou dat je consulent daar was?"; vj39d: "Hoe nuttig was de aanwezigheid van de consulent?"

3.3.3. Twee groepen jongeren

Globaal genomen zouden we de hergo-jongeren in twee groepen kunnen opdelen. Een aantal jongeren leven in wat men van buiten uit een 'normaal', 'goed' gezin kan noemen, lijken door hun ouders goed opgevolgd te worden, en stellen op school en daarbuiten geen bijzondere problemen. Wanneer zij dan een misdrijf plegen, zijn de ouders geschokt en weten ze niet wat hen overkomt of waarom de jongere tot zulke feiten is gekomen. Vaak zet een hergo deze jongeren meteen terug op het juiste spoor. Na de hergo doen zij het meestal ook goed: de overeenkomsten worden uitgevoerd en ze plegen geen misdrijven meer.

> Een jongere werd doorverwezen naar hergo omwille van een drietal diefstallen. Zijn vader was bankdirecteur, zijn moeder secretaresse. Hij deed het goed op school, kwam nooit in de problemen en hielp in het huishouden. Hij hield zich voornamelijk bezig met computers en bleef veel thuis. Hij ging zelden naar vrienden, maar had één vriend waar hij ging logeren. Het is met die vriend dat hij de feiten pleegde. Zijn ouders vonden dat hun vertrouwen was geschokt, maar zagen wel in dat hun zoon wat meer vrienden moest maken en wat meer vrijheid moest krijgen om bijvoorbeeld aan te sluiten bij een sportclub. De jongere schaamde zich over de feiten, heeft zich aangesloten bij een sportclub, nam deel aan sportkampen als begeleider en voerde zijn overeenkomst goed uit. Hij pleegde geen nieuwe feiten.[402]

Andere jongeren komen uit een klassiek 'probleemgezin'. Ze lijken een moeilijk traject te doorlopen, met weinig toezicht van thuis uit, een ongunstige schoolloopbaan, een '*peergroup*' met jongeren die ook al misdrijven hebben gepleegd. De impact van hergo is voor hen minder 'definitief'. De hergo lijkt als een soort '*trigger*' te functioneren, een moment van besef dat het zo niet verder kan. Vaak beginnen de jongeren, hun ouders en hun achterban dan in te zien dat de zaken echt uit de hand aan het lopen zijn en dat er iets moet gebeuren. Het kan een aanleiding zijn om, met de steun van de sociale dienst, de bemiddelingsdienst en/of anderen, de zaken weer op te pakken en bereid te zijn hulp te aanvaarden. Hergo wordt dus een soort startpunt van een werk dat dan nog moet beginnen. Vooral voor deze jongeren lijkt een verdere opvolging noodzakelijk te zijn.

> Een jongere, Steven, neemt aan de hergo deel, met meerdere steunfiguren: vader, tante, twee vrienden, twee familievrienden en een leerkracht. Zijn advocaat is eveneens aanwezig. De vader is een vrij zwakke figuur die niet veel te zeggen heeft aan zijn zestienjarige zoon, een stoere bink die tijdens het uitgaan driemaal slagen en verwondingen toebracht. Twee minderjarige slachtoffers zijn aanwezig met een ouder. Hoewel de sfeer bij het begin nogal gespannen is,

[402] Cf. Bijlage 17. Case 24.

verloopt de hergo in een constructieve sfeer. Men komt tot een intentieverklaring waarbij Steven de schade zal terugbetalen aan de slachtoffers en zijn excuses aanbiedt. Hij gaat zelf werken voor de terugbetaling en werkt ook een week in een dierenasiel als gemeenschapsdienst. Hij volgt een training rond sociale vaardigheden en zal geen contact meer hebben met de jongeren waar hij een strafbaar feit mee pleegde.

De aanwezige steunfiguren engageren zich om tweemaandelijks bijeen te komen en de uitvoering van het plan na te gaan. Dit is voor de vader een steun, omdat hij bij hen ten rade kan als hij niet goed weet hoe hij met de jongere moet omgaan of wanneer hij moet ingrijpen. De advocaat is eveneens bij dit overleg aanwezig. Zij blijkt voor Steven een aanspreekpunt te zijn wanneer hij het moeilijk heeft.

Na een aantal maanden komt de achterban niet meer samen en pleegt de jongere nieuwe feiten. Het loslaten van de grip op de jongere heeft er blijkbaar toe geleid dat hij nieuwe feiten pleegt – al gaat het deze keer om lichtere feiten, namelijk "gewone" diefstal.[403]

4. De rechten van de betrokkenen

Van bij de opzet van het project is veel aandacht uitgegaan naar de rechten van de betrokkenen. Dit is in een legalistisch rechtssysteem zeker een aandachtspunt (Eliaerts en Dumortier, 2002). Door het uitwerken van een procedure op jeugdrechtbankniveau, verzekeren we de rechterlijke controle over het verloop van de procedure.[404] Bovendien wordt dan voor de jongere een advocaat aangesteld, die hem doorheen heel de procedure kan bijstaan. Die controle door de jeugdrechter en de bijstand van de advocaat zijn een aanzet tot het bewaken van de rechten van de betrokkenen. In de bevragingen gaan we na of advocaten en jeugdrechters vinden dat de rechten worden gewaarborgd. Uit de observaties kunnen we hieromtrent een aantal elementen afleiden en we hebben de betrokken partijen daar eveneens over bevraagd.

4.1. Mening van de advocaten en jeugdrechters

Advocaten van minderjarigen en de jeugdrechters zijn goed geplaatst om hun mening te geven over de rechten van de betrokkenen. Voornamelijk de rechten van de minderjarige komen daarbij naar voren.

---

403 Cf. Bijlage 17. Case 1.

404 Dit houdt, zoals vermeld, niet in dat de jeugdrechter een uitgebreid verslag krijgt van wat precies door wie werd gezegd op de hergo. Dat is immers een vertrouwelijk gebeuren. Wel krijgt de jeugdrechter de intentieverklaring doorgestuurd.

4.1.1. Advocaten[405]

(1) Aanwezigheid van advocaten op de hergo

De advocaten (n=16) vinden hun aanwezigheid op de hergo belangrijk om de rechten van de jongere te vrijwaren. Hierbij heeft men oog voor de volgende elementen:

- De redelijkheid van de schadeclaim.
- Het niet ontkennen van de feiten.
- De vrijwilligheid van de deelname.
- Het zoeken naar een oplossing voor de toekomst.
- Het vergelijken met maatregelen opgelegd door de jeugdrechter.
- Het geven van informatie.
- Het recht van spreken van de jongere.

Het is voor de advocaten belangrijk dat de rechten van verdediging worden gewaarborgd, dat de minderjarige wil meewerken aan de hergo en dat de hergo gaat over de specifieke feiten. Het recht op een advocaat, het recht om gehoord te worden en een redelijke uitkomst zijn de meest gehoorde rechtswaarborgen. Voor negen advocaten biedt de aanwezigheid van een advocaat de garantie dat de rechtswaarborgen worden gerespecteerd.

> "*Het is belangrijk dat de advocaat bij de bijeenkomst is, want anders heeft hij er geen zicht op van hoe het gekomen is tot wat er hier op papier staat. Anders moet je voortgaan op wat de minderjarige vertelt. Maar in ieder geval moet je de overeenkomst bekijken. Maar het is een bijkomend voordeel, als je erbij bent geweest. Aanwezigheid op het privé-overleg is eerder iets wat je kunt aanbieden, maar dat je niet kan opleggen of verwachten, omdat uiteindelijk het privé-overleg iets intiem is.*"
>
> "*Dat de rechten van alle partijen gevrijwaard worden, zowel die van de minderjarige als die van het slachtoffer. Dat vind ik een meerwaarde van de hergo dat men ook aandacht heeft voor het slachtoffer. En dat de minderjarige beseft van ik heb iets gedaan wat niet kan en ik heb*

[405] Cf. Bijlage 4. De rol van de advocaat van de minderjarige, Bijlage 22. Vragenlijst voor advocaten van jongeren en Bijlage 24. Evaluatie van de rol van de advocaat van de jongere. Zestien advocaten werden bevraagd. Vraag 11: "Welke zijn voor u belangrijke rechtswaarborgen (zowel voor de jeugdrechtbank als binnen hergo)?"; vraag 12: "Vindt u dat de rechtswaarborgen van de jongere worden gewaarborgd gedurende de ganse procedure van hergo?"; vraag 13.1: "Wanneer is voor u een overeenkomst evenwichtig? Tot wat moet de verbintenis zich verhouden? (proportionaliteitsbeginsel)"; vraag 13.2: "Geeft u aan wanneer u de intentieverklaring te licht of te zwaar vindt? Speelt hierbij de gedachte mee dat de intentieverklaring nog moet goedgekeurd worden door de jeugdrechter?"; vraag 15: "Op welke manier houdt u toezicht op de rechtswaarborg van het vermoeden van onschuld?"; vraag 20. "Wat vindt u van de implementatie van hergo op jeugdrechtbankniveau? Kunnen hergo's ook op een lager niveau plaatsvinden?"; vraag 23. "Wat is de meerwaarde van hergo t.a.v. de procedure voor de jeugdrechtbank?"

iemand benadeeld. Het feit dat het slachtoffer aanwezig kan zijn, die confrontatie, dat vind ik een meerwaarde."

"*Ik vind wel dat de rol van advocaat bij hergo bijvoorbeeld beperkt moet worden. Dat het anderzijds toch een waarborg is om ervoor te zorgen dat alles goed verloopt. Het hangt ook van de persoonlijkheid van de minderjarige af in hoeverre dat je als advocaat dient tussen te komen, ook van de houding van de ouders of van het slachtoffer.*"

Twaalf advocaten vinden dat de rechtswaarborgen van de jongere worden beschermd, hoewel sommige elementen juridisch nog onduidelijk zijn, zoals bijvoorbeeld de juridische waarde van de intentieverklaring en wat indien men het niet eens is met de schaderegeling? Eén advocaat vindt dat de rechtswaarborgen te wensen over laten, maar licht niet toe waarom. Voor een andere advocaat zijn de rechten onvoldoende gewaarborgd, omdat de rechtsgeldigheid van de intentieverklaring onduidelijk is: het slachtoffer kan zich nadien nog bedenken. Een advocaat vindt het belangrijk "*dat er voldoende tijd is tussen de overeenkomst en de goedkeuring van de rechter om dit te laten bezinken*."

(2) Proportionaliteit

Met betrekking tot de proportionaliteit van de intentieverklaring spelen de volgende elementen voor de advocaten een rol:

- Vergelijking met wat de uitkomst zou zijn op de jeugdrechtbank.
- De problematiek van de jongere.
- Verhouding naar de schade, de feiten en het slachtoffer.
- De verwachtingen van de aanwezigen.
- Herstel van het normbesef van de jongere.

De schade aan het slachtoffer komt het meest naar voren als een element waar de proportionaliteit mee samenhangt, maar de schade-eis mag volgens de advocaten niet overdreven zijn. De feiten moeten in rekening worden gebracht, alsook de steun die minderjarigen hebben bij de uitvoering en de belangen van de maatschappij. Voor twee advocaten is de overeenkomst proportioneel als ze wordt aanvaard door de partijen.

"*Als een slachtoffer overdrijft en een voorstel van een maatregel doet en ik vind dat dit niet proportioneel is t.a.v. de feiten zoals die zich hebben voorgedaan, dan zal ik zeker ingrijpen*. (...) *Ik denk dat, stel dat het slachtoffer aandringt op een plaatsing, dan kunnen we twee reacties hebben. Je kan aanhalen dat het veel te zwaar is voor wat is gebeurd, dat het slachtoffer overdrijft. En in het andere geval als het slachtoffer terecht vrij zware maatregelen vraagt, heel hard*

benadrukken wat de achtergrond van de minderjarige is en proberen in de verf te zetten dat hij naast een crimineel ook een mens is met een achtergrond. Feiten zijn vaak gebeurd door een samenloop van omstandigheden en dan is het aan ons om van het emotionele afstand te nemen en om de omstandigheden uit te leggen."

"*Wat betreft de burgerlijke kant: dat bekijk ik eerder als een zaak van de ouders en de verzekeringsmaatschappij. Maar wel een onmiddellijke verdediging van de rechten van de minderjarigen. De schade was niet beperkt, maar voor de minderjarige is het belangrijkste dat hij ziet dat er iets verkeerd gebeurd is en dat hij de opgelegde sanctie als evenredig ervaart en niet echt als een straf beschouwt*."

"*Ik vind in eerste instantie de vergoeding van het slachtoffer heel belangrijk. Niet alleen betalen, maar ook het aanbieden van excuses of het proberen recht te zetten van de zaak.*"

Wanneer de overeenkomst te zwaar of te licht wordt bevonden, geven de advocaten dit aan in de hergo. Hierbij speelt voor vijf advocaten het feit dat de jeugdrechter de overeenkomst nog moet goedkeuren. Vooral wanneer de intentieverklaring te zwaar is, zullen ze het aangeven. Te licht is moeilijker, omdat ze toch vertrouwenspersoon voor de jongere blijven. Maar aangezien er toch iets tegenover moet staan, zullen zeven advocaten ook daar de jongere op wijzen.

"*Aangeven van 'kijk hij gaat dit doen en daar moet hij dat voor laten'. Ik zou de intentieverklaring op die manier uitwerken. Elke maatregel een klein beetje motiveren. Als je dan daarachter kan staan, kan je dit met veel vertrouwen aan de jeugdrechter voorleggen.*"

"*Het gaat niet op om de minderjarige er 'licht' van te laten afkomen. Dan blijft de schadelijder ook in de kou staan. Ik denk dat dat dan zijn doel wat mist, in de zin dat het de bedoeling is dat men een herstel bereikt en dat ze beseffen dat het ernstig is wat er gebeurd is*."

Vaak zal de minderjarige echter te zware elementen op zich nemen, eerder dan te lichte, hoewel het ook voorkomt dat ze er gemakkelijk vanaf willen komen. Als advocaat kan je dan op zijn verantwoordelijkheid wijzen.

"*Anders zie je dezelfde jongere toch terug*."

"*Als men zegt van 'ik ga alleen een excuusbrief schrijven en dan is voor mij de kous af' dan ga ik toch aangeven dat dit niet aanvaard zal worden. Er is een dossier geweest waarin het slachtoffer alleen wou dat de jongere ging werken en dan heb ik bijgestuurd van 'kijk, je zit hier met een problematiek van agressie: geen respect voor materialen van anderen. Zou je daar niks aan doen? Er bestaat daar een aanbod voor.*"'

Drie advocaten geven dit vooral tijdens het privé-overleg aan.

> "*Te licht... dan heb je als advocaat de neiging om tegen de minderjarige te zeggen dat hij er goedkoop vanaf komt. Ik weet niet of ik dat zou zeggen waar iedereen bij is, want eigenlijk moet je spreken voor je minderjarige. Als je dat zou zeggen, ga je misschien je boekje te buiten. Maar ik vind wel dat je de taak hebt om je cliënten tot verantwoordelijkheid op te roepen*."
>
> "*Aan de jongere wordt geen dienst bewezen wanneer hij zelf zwakke intenties voorop plaatst. Deze zullen immers niet leiden tot het herstel van zijn doen en laten. De bedoeling is wel om hem terug op het rechte pad te brengen.*"
>
> "*Als het te licht is weet ik dat het niet gaat passeren bij de jeugdrechter en kan het ook niet zijn natuurlijk. En bovendien denk ik dat wanneer het te licht is zijn doel voorbij gaat. De minderjarige krijgt dan niet de juiste boodschap mee*."

(3) Het vermoeden van onschuld

Het vermoeden van onschuld is volgens de advocaten juridisch een probleem, maar als advocaat moet men zich ervan vergewissen dat de jongere de feiten erkent. Als de minderjarige ontkent, moet de gewone procedure worden doorlopen. Het is volgens de advocaten nog niet gebeurd dat jongeren feiten bekennen die ze niet hebben gepleegd. Er moet in alle geval erkenning van de betrokkenheid zijn vóór de hergo. De uiteindelijke omstandigheden en precieze details kunnen dan op de hergo zelf nog worden besproken.

> "*Als men de feiten ontkent, kan de bemiddeling niet doorgaan. Als jongeren de schuld op zich nemen, terwijl ze het niet gedaan hebben, is het uw taak [als advocaat] om erachter te komen hoe de vork in de steel zit*."
>
> "*Praktisch gezien is dat ook een belastende zaak, als jongeren terugkomen op hun verklaring. Nu anderzijds heb ik altijd een ontwapenende eerlijkheid bij jongeren ervaren. Zeggen dat ze iets gedaan hebben en er achteraf op terugkomen zou toch maar een kleine minderheid van de jongeren zijn*."
>
> "*Ik denk dat de hergo niet kan doorgaan, als de schuld niet vaststaat. En dat wordt ook met de minderjarige bekeken: bekent ge de feiten of bekent ge de feiten niet? (...) Ik heb nog niet voorgehad dat minderjarigen onterecht de schuld op zich nemen*."

(4) Toepassing op parket- of jeugdrechtbankniveau

Zes advocaten vinden dat hergo op jeugdrechtbankniveau moet gebeuren, waarbij het moet worden voorbehouden voor ernstige feiten. Op parketniveau kan dan de bemiddeling plaats-

vinden. Een advocaat geeft aan dat het goed is voor de jongere om te weten dat de jeugdrechter steeds kan ingrijpen indien nodig. Een andere advocaat vindt dat de rechtswaarborgen beter worden beschermd als het gebeurt op jeugdrechtbankniveau.

> "*Ik denk dat de confrontatie voor de jeugdrechter niet slecht is. Het zwaard van Damocles boven het hoofd, dat de jeugdrechter de intentieverklaring al of niet kan aanvaarden, is toch wel nuttig*."
>
> "*Het is belangrijk dat er voldoende tijd is tussen de overeenkomst en de goedkeuring van de rechter om dit te laten bezinken. Nu was dit niet zo erg, want er was een akkoord en de partijen waren het er allemaal over eens. Maar als ze met een slecht gevoel blijven zitten...*"
>
> "*Neen, enkel op jeugdrechtbankniveau, omdat het over belangrijke feiten gaat. Anders spreekt men van herstelbemiddeling, waarbij men gewoon de schade kan vergoeden.* (...) *Ik denk dat men bij een hergo moet laten zien van het gaat hier niet zomaar over iets klein. Het zijn belangrijke zaken die gebeurd zijn, die rechtgezet moeten worden en waar men moet vermijden dat naar de toekomst terug hetzelfde gebeurt. Om de ernst van de zaken te kaderen, zou ik de tussenkomst van een jeugdrechter gebruiken.*"
>
> "*Hergo is enkel voor de gevallen waarmee men niet meer weet wat ermee aan te vangen, maar ik wil hem nog niet uit handen geven, bij wijze van spreken.*"

Vier advocaten spreken zich niet uit over het niveau waarop het moet gebeuren. Voor zes advocaten moet het ook worden aangeboden op parketniveau, omdat het een goede oplossing kan bieden.[406]

(5) Meerwaarde van hergo

Ten aanzien van de jeugdrechtbank is de meerwaarde van hergo voor de advocaten te vinden op verschillende vlakken, waarbij voornamelijk het vermijden van recidive, het zelf uitwerken van een oplossing, op alles dieper kunnen ingegaan en de confrontatie van de jongere met het slachtoffer belangrijk worden geacht.

> "*De minderjarige moet zelf zijn verantwoordelijkheid opnemen*."
>
> "*Recidive kan worden vermeden*."
>
> "*Andere aanwezigen op de hergo beginnen na te denken*."
>
> "*De informatie blijft hangen bij de jongere*."
>
> "*De partijen kunnen zelf tot een oplossing komen*."
>
> "*Hergo biedt een allesomvattende oplossing*."

[406] Zij zijn niet op de hoogte van bemiddeling en kunnen daardoor allicht het verschil niet inschatten.

Ook het feit dat men tijd kan steken in de zaak wordt als een meerwaarde beschouwd.

> "*Meer tijd aan besteden door de feiten op zich te bekijken, maar ook de impact van die feiten te bekijken op het leven van de minderjarige én het slachtoffer*."
>
> "*De tijd die eruit getrokken wordt om de zaken die gebeurd zijn te bespreken. Ik heb minderjarigen die voor de jeugdrechtbank moeten verschijnen die sidderen en beven omdat ze ervoor moeten verschijnen, maar omdat de jeugdrechter op dat moment en door omstandigheden misschien niet genoeg informatie heeft, zijn er wel zittingen waar de minderjarige te weinig wordt geconfronteerd met wat is gebeurd of met zijn gedrag*."

Eén advocaat meldt expliciet het belang van hergo voor het slachtoffer.

> "*Voor het slachtoffer voor het verwerken van de feiten: hij krijgt contact met de dader. Ik denk dat dit voor een slachtoffer sowieso een meerwaarde kan zijn*."

Voor de dader kan het de mogelijkheid bieden om steun te ervaren.

> "*Voor de dader ook, we hebben het daarstraks al aangehaald: het feit dat hij zelf een oplossing kan uitwerken en daaraan werken. Ik hoop dat dit een invloed zou kunnen hebben op de recidive. De band met familie of vrienden die versterkt, ik denk dat dit sowieso een meerwaarde is*."
>
> "*Dat in de hergo de minderjarige geconfronteerd wordt met zijn daden*."

4.1.2. Jeugdrechters[407]

(1) Rechtswaarborgen

In het algemeen vinden jeugdrechters dat de rechtswaarborgen gegarandeerd worden. Een jeugdrechter geeft aan: "*Ik vind van wel. Hij kan er op elk moment mee stoppen. Hij kan de deur toeslaan*." Vier jeugdrechters duiden op het belang van de aanwezigheid van de (jeugd)advocaat die gedurende de hele procedure een oogje in het zeil kan houden.

> "*Vanaf het begin is er dus een advocaat bij, ook op de zitting. Zij gaan ook akkoord, de ouders geven een akkoord. Ze weten natuurlijk niet wat op hen afkomt, maar ze kunnen op elk moment zeggen: we stoppen ermee*."

[407] Vraag 11. "Vindt u dat de rechtswaarborgen van de jongere worden gewaarborgd doorheen heel de hergo-procedure? Op welke manier? (vermoeden van onschuld en proportionaliteit van de overeenkomst)"

Een jeugdrechter wijst op het belang van het bewaken van de privacy van de jongere.[408]

> "*Maar ergens heb ik toch het gevoel dat we een beetje moeten waken over de privacy van de jongere. Er zijn toch verschillende mensen op de vergadering en ze zeggen ergens wel dat ze ermee akkoord zijn, maar daar ligt toch een lijn waarvan ik denk 'gaan we daar niet net iets over'?*"

Een andere jeugdrechter duidt op het feit dat de procedure en rechtswaarborgen worden besproken met de betrokkenen. Zij kunnen er steeds voor kiezen hun zaak voor de rechtbank te brengen en de normale rechtsprocedure te doorlopen. Een jeugdrechter denkt dat de minderjarige onder druk kan komen te staan.

Twee jeugdrechters wijzen op de moeilijkheden in verband met de schade. Soms gaat het om meerdere daders en/of slachtoffers en dan is het moeilijk na te gaan welke schade door wie moet worden betaald. Een slachtoffer kan zich altijd burgerlijke partij stellen ter zitting, wat verwarrend is voor de jongere en tevens een ongelijkheid kan creëren tussen mededaders en slachtoffers. Bovendien is de moderator niet altijd op de hoogte van wat als schade kan worden ingebracht.

> "*Voor de proportionaliteit moet de schade worden uitgeklaard, de bemiddelaar kan daar niet over oordelen*."
>
> "*Een vraag die blijft, is hoe het zit met de burgerlijke partijstelling. Wat als bijvoorbeeld één slachtoffer zich burgerlijke partij stelt en een ander niet. Of één minderjarige meewerkt aan een hergo en de andere niet. Dan krijg je problemen met het verdelen van de schade en de burgerlijke partijstelling en dergelijke meer.*"

(3) Het vermoeden van onschuld

Het vermoeden van onschuld blijft volgens de jeugdrechters een probleem, aangezien de jongeren de feiten moeten bekennen voor een vonnis is uitgesproken. Dit is echter een probleem met alle alternatieve maatregelen en hoeft geen barrière te zijn voor het implementeren van herstelrecht. Het is wel zo dat bij twijfel de normale rechtsprocedure zijn gang moet kunnen gaan, zodat de schuld kan worden vastgesteld. De minderjarige mag dan niet onder druk worden gezet om te bekennen: bij de geringste twijfel kan de hergo niet plaatsvinden.

[408] Deze bezorgdheid wordt gedeeld door de moderatoren. Bij het begin van de hergo wordt de vertrouwelijkheid van het gebeuren benadrukt en de aanwezigen tekenen een papier waarin wordt vermeld dat wat wordt gezegd binnen vier muren wordt gehouden. In hoeverre dit gerechtelijk ook af te dwingen is, blijft onduidelijk maar tot nu toe zijn er nog geen problemen mee geweest.

"*Daar zijn we heel streng in. Bij het minste dat hij oppert dat hij er niets mee te maken heeft, kan het niet*."

"*Een hergo kan pas in de praktijk als de schuld geweten is. Bij vermoeden van onschuld moet men wachten op een vonnis in verband met de schuld*."

(4) Proportionaliteit

De proportionaliteit van de overeenkomst vormt voor de jeugdrechters geen probleem. Voor drie jeugdrechters wordt het bewaakt door de aanwezigheid van professionelen.

"*De betrokken professionelen zijn getraind in diverse onderwerpen*."

"*Maar als het echt de bedoeling is om die gast een halt toe te roepen en hem te doen inzien dat hij fout bezig was en er iets positiefs voor in de plaats te laten komen, dan vind ik het aan de mensen van de bemiddelingsdienst om te kijken of de draagkracht van de minderjarige voldoende is om dat en dat en dat te moeten doen. Er komt dus iets positiefs in de plaats. Dat positieve mag 100% meer zijn dan het negatieve als ze het aankunnen*."

Bovendien kan de jeugdrechter ervoor kiezen niet akkoord te gaan, indien de overeenkomst echt disproportioneel is.

"*En ik vind als het een overeenkomst is, heb je echt maar een marginaal toetsingsrecht, anders hoef je het niet uit handen te geven. Ik vind dat moet je als rechter kunnen verdragen dat mensen daar een andere mening over op nahouden. Ik vind de controle die je dan kan uitoefenen is echt van als je vindt dit kan niet omdat het kwetsend is of… Alleen als je echt denkt, dit kan voor mij niet door de beugel.*"

Voor één jeugdrechter is het proportionaliteitsbeginsel niet zo belangrijk.

"*Ik ben er niet a priori tegen, maar ik denk dat je er heel voorzichtig mee moet zijn. Het is niet omdat iets niet proportioneel is dat het slecht is en het is niet omdat iets proportioneel tip top is dat het goed is*."

4.2. Observaties

In veertien van de 63 geobserveerde hergo's (22,2%) werd aangegeven dat de hergo zou worden stopgezet indien de jongere vond dat de procedure niet eerlijk verliep.[409] Hierover bestaat in de praktijk discussie: kan je van bij het begin aangeven dat een jongere de hergo kan stoppen indien hij vindt dat het oneerlijk verloopt? Enerzijds is dit belangrijk, omdat de minderjarige dader ten alle tijde recht heeft op een eerlijke procedure en ervoor kan kiezen de procedure voor de rechtbank door te laten gaan. Anderzijds gaan moderatoren ervan uit dat daar aandacht voor is en dat de hergo in de praktijk zal worden stopgezet indien nodig. Zij geven dit echter niet van bij het begin aan, omdat de jongere dan de hergo te snel kan stoppen en omdat dit ook voor het slachtoffer vreemd kan overkomen. De moderator geeft wel aan dat een pauze kan worden ingelast indien nodig. Bovendien is de advocaat van de minderjarige aanwezig die het verloop van de hergo en de rechten mee bewaakt.

4.3. Jongeren en slachtoffers over hun rechten en advocaat

4.3.1. De jongeren[410]

37 jongeren begrepen wat hun rechten waren tijdens de hergo (n=37/48 of 77,1%), drie jongeren begrepen dat niet of slechts een beetje. De meeste jongeren vonden dat hun rechten werden gerespecteerd (n=46 of 95,9%). Een elftal jongeren begrepen dus hun rechten niet (helemaal), maar vinden toch dat ze werden gerespecteerd. Wellicht is het voor de minderjarigen moeilijk om te weten wat hun specifieke rechten zijn.

Advocaten geven aan dat ze hun aanwezigheid op de hergo belangrijk vinden om de rechten van de minderjarige te bewaken. We hebben de jongeren zelf eveneens bevraagd over het belang van de advocaat voor hen. 31 jongeren vinden de aanwezigheid van de eigen advocaat nuttig (73,8%).

---

409 Deze vraag werd ingevuld voor 63/66 hergo's. Cf. Bijlage 10. Observatieschema. Vraag 5: "Was het duidelijk gemaakt aan de dader dat ze het recht hadden op elk moment te stoppen met de hergo?" Iedereen kan op elk moment de hergo stoppen, maar voor de jongere is daar extra aandacht naar uit gegaan omwille van het verzekeren dat hij niet tot iets zou toestemmen wat hij bijvoorbeeld niet heeft gedaan.

410 Vj 3: "Begreep je wat jouw rechten waren tijdens de hergo?"; vj 13: "Respecteerde men je rechten tijdens de hergo?"; vj 39c: "Hoe nuttig was de aanwezigheid van je advocaat?" Volgens vier jongeren was de advocaat niet aanwezig.

4.3.2. De slachtoffers[411]

Dertig aanwezige slachtoffers begrepen wat hun rechten waren tijdens de hergo (79%), twee van hen begrepen het helemaal niet, één slachtoffer maar een beetje. Alle slachtoffers vinden wel dat hun rechten werden gerespecteerd.

De rechten van het slachtoffer worden bewaakt doordat hij zich steeds burgerlijke partij kan stellen voor de rechtbank. Bovendien kan hij een advocaat meebrengen tijdens de hergo, indien hij dit wenst. Drie slachtoffers hadden hun advocaat en zij vonden dat nuttig. Het gaat tweemaal om een diefstal met geweld, éénmaal om meerdere feiten van diefstal uit een wagen.[412] Drie slachtoffers zouden het nuttig hebben gevonden als een advocaat aanwezig was geweest. Een slachtoffer van diefstal met geweld stelt:

> "*De aanwezigheid van de advocaat zou nuttig zijn om te helpen, om de eigen kant te verdedigen*."

Een minderjarig slachtoffer verwoordt het als volgt:

> "*Die had misschien meer verstand van zaken, dingen opgemerkt waar wij niet op hebben gelet*."

In één hergo gaat het om de ouders die aanwezig zijn om hun kind te vertegenwoordigen dat het slachtoffer was van seksueel misbruik.

> "*Dan zouden we beter weten hoe om te gaan met deze moeilijke situatie*."

Voor de diefstallen met geweld lijkt de aanwezigheid van een advocaat dus een meerwaarde te kunnen bieden voor het slachtoffer, ook al geven de meeste slachtoffers aan dat ze de aanwezigheid van een advocaat tijdens het overleg niet nodig vinden.

Vijftien slachtoffers (60%) staan neutraal tegenover de aanwezigheid van de advocaat van de minderjarige; een slachtoffer vindt de aanwezigheid ondersteunend (3,7%); vier slachtoffers vinden dat hij belangrijke informatie naar voren bracht (15,3%); vijf slachtoffers vinden dat

---

411 Vragenlijst slachtoffer (vso) 3: "Begreep u wat uw rechten waren tijdens de hergo?"; vso 13: "Respecteerde men uw rechten op de hergo?" 38 aanwezige slachtoffers hebben deze vragen beantwoord. Vso 48a1: "Was uw advocaat aanwezig? Zo ja, vond u dat nuttig?"; vso 48a2: "Was uw advocaat aanwezig? Zo neen, had u het nuttig gevonden als uw advocaat aanwezig was geweest?"; vso 48b: "Wat vond u van de aanwezigheid van de advocaat van de jongere? U stond er neutraal tegenover? Ondersteunend, ook ten aanzien van uzelf? Hij/zij bracht belangrijke informatie aan? Hij/zij trok te zeer partij voor de jongere? Creëerde een onevenwicht omdat u geen advocaat mee had?" Deze vraag werd later toegevoegd en dus hebben 10 slachtoffers de vraag niet kunnen beantwoorden. Vier slachtoffers hebben bovendien de vraag opengelaten.

412 Eén van deze laatste slachtoffers had een advocaat bij.

hij de kant van de dader koos (18,5%); en voor twee slachtoffers creëerde de aanwezigheid een onevenwicht (7,7%).

Deze relatief positieve gevoelens van het slachtoffer ten aanzien van de advocaat van de minderjarige lijken erop te wijzen dat de advocaten zich kunnen vinden in een bemiddelende rol en voornamelijk ruimte laten aan de partijen. Overigens hangen deze gevoelens samen: de slachtoffers die hun advocaat aanwezig hadden willen hebben, vinden tevens dat de advocaat te zeer partij trok voor de minderjarige en dat de aanwezigheid van de advocaat een onevenwicht creëerde.

5. Procedurele rechtvaardigheid

Niet enkel de rechtswaarborgen, maar ook de '*procedurele rechtvaardigheid*' is in herstelrecht belangrijk, waarbij de betrokkenen de idee hebben dat de procedure op een rechtvaardige wijze verloopt en dat zij een inbreng hebben (Tyler, 1988 en 2005).[413]

	Jongeren (n=48)	**Ouders** (n=46)	**Slachtoffers** (n=39)[414]
Begreep u wat gebeurde?	43 (89,6%)	-	37 (94,9%)
Kon u uw zeg doen?	33 (68,7%)	44 (95,6%)	37 (94,9%)
Kon iedereen zijn zeg doen?	45 (93,8%)	45 (97,8%)	36 (92,3%)
Opinie in rekening gebracht?	39 (81,3%)	41 (89,1%)	31/37 (93,7%)
Feiten kunnen rechtzetten?	37 (78,8%)	-	30/34 (88,3%)
Hergo was rechtvaardig?	40 (83,4%)	-	30 (76,9%)
Zijn alle feiten bepraat?	43 (89,6%)	-	23/38 (60,6%)
Was men beleefd tegenover u?	44 (91,5%)	45 (97,8%)	39 (100%)
Gemiddelde (1-5)	**4.4**	**4.7**	**4.3**

Tabel 8. Procedurele rechtvaardigheid voor de betrokkenen. – duidt erop dat de vraag niet werd gesteld.

[413] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 1.1.1. Evaluatiecriteria en Deel 2. Hoofdstuk 2. 4.2. Procedurele rechtvaardigheid.

[414] Wanneer niet alle slachtoffers deze vragen hebben beantwoord, geven we de absolute cijfers weer, bijvoorbeeld 31/37 duidt erop dat 37 slachtoffers deze vraag beantwoordden.

5.1. Jongeren[415]

De procedurele rechtvaardigheid behelst voor jongeren verschillende elementen. 40 jongeren (83,4%) vinden dat de hergo eerlijk was voor hen, één jongere vond dat maar een beetje. Bijna alle jongeren begrijpen wat gebeurde op de hergo (n=43 of 89,6%). Eén jongere begreep het helemaal niet. Uit de observatie hebben we niet kunnen afleiden waaraan dit kan hebben gelegen.

33 jongeren (68,7%) konden hun idee weergeven op de hergo, negen jongeren konden dit echter niet. Het is de bedoeling om de betrokkenen zelf aan het woord te laten in de hergo. Wanneer de jongeren het gevoel hebben dat ze niet aan bod komen, vorm dit uiteraard een probleem. We hebben dit tijdens het pilootproject aan de moderatoren meegedeeld, waarna de jongeren meer het gevoel kregen dat ze hun zeg konden doen.

39 jongeren (81,3%) vinden dat men op de hergo in rekening bracht wat zij zelf inbrachten op de hergo. De andere negen jongeren vinden dat min of meer. Vier jongeren vinden dat ze strenger worden behandeld dan anderen.

De meeste jongeren (n=45 of 93,7%) vinden dat iedereen een eerlijke kans kreeg om over de feiten te praten. Bijna alle jongeren vinden dat alle dingen besproken zijn tijdens de hergo (n=43 of 89,6%), één jongere vindt dit slechts een beetje. 37 jongeren (78,8%) hadden het gevoel dat ze de foute feiten konden rechtzetten, indien dit nodig was. Negen jongeren konden dit niet, wat weerom een aandachtspunt is.[416] Alle jongeren vinden dat men beleefd was tegenover hen op de hergo; vier van hen vonden dit min of meer.

Eén jongere vindt dat hij op de hergo werd benadeeld omwille van zijn uiterlijk; de andere jongeren vinden dat ze niet werden benadeeld. Uit de observatie hebben we niet kunnen afleiden waarom deze jongere dat gevoel kreeg: hij zag er niet “anders” of “speciaal” uit en hij was geen allochtoon.

---

415 Vj 1: “Vond je dat de hergo eerlijk was voor je?”; vj 2:”Begreep je wat er gebeurde op de hergo?”; vj 4: “Had je het gevoel dat je kon zeggen wat je te zeggen had in de hergo?”; vj 5: “Hield men rekening met wat je zei in het beslissen van wat moest gebeuren?”; vj 6: “Werd je strenger behandeld dan anderen voor het plegen van dit soort delict?”; vj 7: “Kreeg iedereen een eerlijke kans om over de feiten te praten?”; vj 8a: “Werd je benadeeld tijdens de hergo omwille van jouw leeftijd, buurt, geslacht, niet-Belg zijn, uiterlijk of anderen reden?”; vj 9: “Zijn alle feiten, die belangrijk waren om de problemen op te lossen, besproken?”; vj 10: “Als de feiten verkeerd werden weergegeven tijdens de hergo, had je dan het gevoel dat de dat kon rechtzetten.”; vj 12: “Was men beleefd tegenover je op de hergo?”

416 Mogelijk hebben de jongeren deze vraag niet altijd begrepen. Wanneer het voor hen niet nodig was dingen recht te zetten, antwoordden ze misschien “helemaal niet”. Een jongere meldde expliciet dat dit het geval was en dus hebben we hem eruit gelaten.

5.2. Ouders[417]

Alle ouders konden hun mening uiten, twee van hen konden dit min of meer. Slechts één ouder vindt dat zij niet met respect werd behandeld in de hergo. Zij voelde zich ook maar een beetje betrokken in het nemen van beslissingen. De overige ouders vinden dat ze betrokken waren in het nemen van beslissingen.

> In de hergo waar de moeder een ietwat negatiever gevoel aan over houdt, is de mededader die het grootste aandeel had in de feiten niet aanwezig, wat het proces bemoeilijkt. Het minderjarig slachtoffer heeft daarom geen vraag naar de aanwezige dader, omdat deze eigenlijk niet echt betrokken was in de feiten. De professionele actoren (voornamelijk politie en advocaat) vinden dat er toch iets moet tegenover staan. De moeder is alleen aanwezig; het betrekken van steunfiguren had hier allicht een meerwaarde kunnen bieden.[418]

Bijna alle ouders (n=45) vinden dat iedereen een eerlijke kans kreeg om zijn zeg te doen, één ouder vindt dit maar een beetje. Drie ouders vinden dat de moderator bevooroordeeld was; de andere ouders vinden dit niet. Eén ouder vindt dat de moderator bevooroordeeld was tegenover zijn zoon, de andere twee ouders vonden hem bevooroordeeld tegenover meerdere mensen.

---

417 Vragenlijst ouders (vo) 6: "Had u het gevoel dat u uw mening kon uiten in de hergo?"; vo 7: "Had u het gevoel dat u met respect werd behandeld in de hergo?"; vo 8: "Had u het gevoel dat u betrokken was in het nemen van beslissingen?"; vo 9: "Vond u dat iedereen een eerlijke kans kreeg om te zeggen wat men te zeggen had in de hergo?"; vo 17: "Had u het gevoel dat de moderator bevooroordeeld was tegenover: u als ouder; uw zoon/dochter; het slachtoffer; een andere betrokkene; het rechtssysteem; niemand?" 46 ouders werden bevraagd.

418 Cf. infra, Hoofdstuk 2. 3. Aanwezigheid van de achterban, Deel 5. Hoofdstuk 4. Case 1. en Bijlage 17. Case 6.

5.3. Slachtoffers[419]

De hergo was rechtvaardig voor dertig aanwezige slachtoffers (76,9%). Bijna alle slachtoffers begrepen wat gebeurde tijdens de hergo; één slachtoffer begreep het maar een beetje; één slachtoffer min of meer.

De meeste slachtoffers konden hun zeg doen (n=37 of 94,8%); één slachtoffer kon dit maar een beetje. Het minderjarig slachtoffer van slagen en verwondingen voelde zich nogal ongemakkelijk bij de hergo, maar was nadien wel blij dat hij eraan deelnam.[420] Voor de meeste slachtoffers hield men rekening met wat ze zeiden bij het beslissen van wat moest gebeuren (n=31 of 83,7%). Eén slachtoffer voelde zich wat benadeeld tijdens de hergo, omdat de advocaat van de minderjarige in het verweer ging en een proces begon te voeren. Alle slachtoffers vinden dat iedereen een eerlijke kans kreeg om over de feiten te praten; drie van hen vonden dit min of meer. Alle slachtoffers vinden dat men beleefd was tegenover hen tijdens de hergo.

Een kleine meerderheid (n=23 of 60,6%) van de aanwezige slachtoffers vindt dat alle belangrijke aspecten aan bod zijn gekomen. De meeste slachtoffers denken dat ze verkeerd weergegeven feiten zouden kunnen rechtzetten, indien nodig (n=30 of 88,3%). Eén slachtoffer vindt dit maar een beetje.

> De hergo verliep in een gespannen sfeer waarbij de jongere op een gegeven moment in verweer ging en aanhaalde dat hij dronken was toen de feiten van slagen en verwondingen zich voordeden. De moderator speelde hier meteen op in door te zeggen dat het minimaliseren van feiten niet kan en dat er met respect naar mekaar wordt geluisterd.[421]

---

419 Vso 1: "Vond u dat de hergo rechtvaardig was voor u?"; vso 2: "Begreep u wat er gebeurde tijdens de hergo?"; vso 4: "Had u het gevoel dat u kon zeggen wat u te zeggen had?"; vso 6: "Hield men rekening met wat u zei in het beslissen van wat moest gebeuren?"; vso 7: "Kreeg iedereen een eerlijke kans om over de feiten te praten?"; vso 8: "Werd u benadeeld tijdens de hergo omwille van uw leeftijd, inkomen, geslacht, niet-Belg zijn, uiterlijk of een andere reden?"; vso 9: "Zijn al de feiten, die belangrijk waren om de problemen op te lossen, besproken?"; vso 10: "Als de feiten verkeerd werden weergegeven tijdens de hergo, had u dan het gevoel dat u dat kon rechtzetten?"; vso 12: "Waren de mensen beleefd tegenover u tijdens de hergo?"

420 Cf. infra Deel 5. Hoofdstuk 1. Case 6 en Bijlage 17. Case 15.

421 Cf. Bijlage 17. Case 25.

5.4. Procedurele rechtvaardigheid voor de betrokkenen

Wanneer we de verschillende vragen samen nemen, krijgen de jongeren wat betreft procedurele rechtvaardigheid een gemiddelde score van 4.4; de ouders 4.7; en de slachtoffers 4.3.

Uit de statistische analyse blijkt dat de procedurele rechtvaardigheid nauw samenhangt met de tevredenheid.[422] Dit houdt in dat wanneer de score voor procedurele rechtvaardigheid hoog is, ook de tevredenheid hoog ligt. Hoewel een oorzakelijk verband niet kan worden aangetoond, is het belangrijk dat aandacht uitgaat naar het verzekeren van de inbreng van de partijen. Deze resultaten bevestigen de internationale bevindingen, namelijk dat de direct betrokkenen de *conferences* procedureel rechtvaardig vinden.[423]

6. Conclusie: inpasbaarheid met rechtswaarborgen volgens de actoren en betrokkenen

Een procedure werd uitgewerkt waardoor hergo kan worden ingepast in het bestaande jeugdbeschermingsysteem. Na de uitspraak van het Hof van Beroep te Brussel, werd de procedure aangepast in die zin dat de intentieverklaring wordt bevestigd bij vonnis.

Bij de start van het pilootproject werden twee criteria vooropgesteld: het gaat om ernstige feiten en de jongere ontkent die feiten niet. In de praktijk houden jeugdrechters bijkomende criteria in het achterhoofd, zoals de persoon en omgeving van de minderjarige. Deze criteria zijn typerend voor een jeugdbeschermingsysteem. Eerder dan voorafgaandelijk bepaalde jongeren uit te sluiten, lijkt het de voorkeur te verdienen hergo zo ruim mogelijk voor te stellen, om te vermijden dat het wordt aangeboden aan enkel de “goede” jongeren. Maatschappelijk kwetsbare jongeren – die een minder sterk netwerk hebben, moeilijkheden hebben op school en dergelijke meer – lijken daardoor immers uit de boot te vallen. In een volgend hoofdstuk gaan we na in welke mate de achterban kan betrokken worden en blijven in een hergo, maar hier lijkt het al een belangrijke vaststelling te zijn dat ook jongeren zonder direct zichtbare achterban aan hergo zouden moeten kunnen deelnemen. Zoals een jeugdrechter opmerkte, is het immers deels de bedoeling van hergo om naar een achterban op zoek te gaan.

---

422 r=.675, p < .01 voor de jongere; r=.651, p <.01 voor de ouders; en r=.670, p <.01 voor de slachtoffers. Dit komt overeen met ander onderzoek (cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. *Conferencing* in vele varianten).

423 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.4. Procedurele rechtvaardigheid en Deel 2. Hoofdstuk 2. 3.3.3./3.4.2. Procedurele rechtvaardigheid.

Een gebrek aan rechtswaarborgen is een kritiek ten aanzien van het herstelrecht.[424] Volgens de bevraagde jeugdrechters en advocaten worden de rechten gewaarborgd door de inbedding op jeugdrechtbankniveau en door de bijstand van de advocaat. Een hergo kan enkel doorgaan wanneer de jongere de feiten niet ontkent. De proportionaliteit van de intentieverklaring wordt mee bewaakt door de professionele actoren die aanwezig zijn op de hergo, alsook door de rechter bij de al dan niet bekrachtiging. Het slachtoffer heeft eveneens de mogelijkheid zich te laten bijstaan of hij kan een advocaat om advies vragen.[425] Hiervoor kan men terecht bij de diensten slachtofferhulp, die de mogelijkheden tot juridische bijstand kunnen nagaan.

De minderjarige en het slachtoffer hebben de idee dat hun rechten worden gerespecteerd, ook al kunnen ze niet altijd expliciteren wat die rechten inhouden. Zij ervaren ook procedurele rechtvaardigheid en hebben aldus het gevoel dat ze een inbreng hebben en dat die wordt gehoord. Dit geldt ook voor de ouders. Deze procedurele rechtvaardigheid lijkt samen te gaan met de tevredenheid, zoals reeds in de internationale literatuur werd vastgesteld.[426]

Het samenbrengen van verschillende rationaliteiten (herstel en jeugdbescherming) leidt tot aandachtspunten betreffende de selectiecriteria die worden gehanteerd om jongeren door te sturen; het verschil tussen een intentieverklaring en een overeenkomst; en de verhouding tussen het "als misdrijf omschreven feit" (MOF) en de "problematische opvoedingssituatie" (POS) anderzijds. Maar ook de positie van het slachtoffer is een aandachtspunt.

In de jeugdbescherming gaat de aandacht in de eerste plaats uit naar de jongere. In het herstelrecht staat daarentegen de schade centraal en krijgt het slachtoffer een belangrijke rol toegewezen. In de bijeenkomst schenken de moderatoren aandacht aan het slachtoffer en zorgen zij ervoor dat alle partijen op gelijkwaardige wijze aan bod komen. Uit de bevraging betreffende procedurele rechtvaardigheid blijkt ook dat de partijen vinden dat iedereen aan bod kan komen. Het slachtoffer kan zich steeds burgerlijke partij stellen en kan het advies van een advocaat vragen indien gewenst. Toch blijft een aantal aandachtspunten bestaan. Zo wordt de intentieverklaring soms te zeer vanuit het standpunt van de jongere opgemaakt; sturen jeugdrechters zaken door waarin niet zozeer de ernst van het delict maar wel de persoonlijkheid en situatie van de jongere doorwegen; en moet het slachtoffer zijn advocaat betalen

[424] Cf. supra Deel 1. Hoofdstuk 1. 3.2.1. Herstel als doel en 6.1.4. Herstelrecht en straffen.
[425] Cf. Bijlage 5. De rol van de advocaat van het slachtoffer.
[426] Voor een verdere bespreking van de tevredenheid, cf. infra, Hoofdstuk 3. Tevredenheid en Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar enkele verklaringen.

terwijl de jongere een pro deo advocaat krijgt toegewezen. Dit maakt dat het slachtoffer soms nog op de tweede plaats komt.[427]

Een tweede element is de aandacht voor de problemen van de jongere. In de jeugdbescherming is dit een belangrijk element – in het herstelrecht kan het belangrijk zijn, maar is het secundair aan de doelstelling van herstel.[428] In de hergo kunnen tijdens het privé-overleg eventuele problemen aan bod komen aangezien de steunfiguren aanwezig zijn. Het kan belangrijk zijn die problemen aan te kaarten om te kunnen komen tot het herstel. Wanneer de jongere te veel problemen heeft, zou hij moeilijkheden kunnen ondervinden om de intentieverklaring uit te voeren. Wanneer hij bijvoorbeeld een drugprobleem heeft, kan het nodig zijn dat hij eerst in therapie gaat vooraleer hij een vakantiejob kan doen om de schade terug te betalen. Toch mag dit niet de eerste focus van het overleg zijn en gaat de aandacht in de eerste plaats uit naar het herstel van de schade. De hergo kan wel een hefboom zijn om verder met de problemen aan de slag te gaan, waarbij de aanwezigheid van de consulent tijdens de hergo belangrijk kan zijn.

In antwoord op de eerste onderzoeksvraag lijkt de procedure aldus werkbaar, maar leidt de inpassing in de jeugdbescherming tot een aantal belangrijke aandachtspunten. De rechtswaarborgen kunnen volgens de jeugdrechters en advocaten worden bewaakt en ook de partijen zelf hebben de idee dat hun rechten worden verzekerd. De inpassing in een legalistisch rechtssysteem heeft dus tot uitdagingen geleid om de procedure inpasbaar te maken en de rechten van de betrokkenen te waarborgen.

Een meer uitgebreide studie van de kenmerken van een legalistisch rechtssysteem tegenover de *common law* systemen, kan de uitdagingen van de inpassing van *conferencing* in zulk een legalistisch rechtssysteem verder bestuderen. Hier hebben we alvast besproken hoe in de Vlaamse praktijk een procedure werd uitgewerkt, die volgens de "praktijkjuristen" de rechten van de betrokkenen waarborgt en waarbij die betrokkenen zelf ook aangeven dat ze vinden dat hun rechten worden gerespecteerd en de procedure rechtvaardig verloopt.

[427] Cf. infra, Deel 5. Hoofdstuk 1. 1. De positie van het slachtoffer.
[428] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 6.2. Herstelrecht en rehabilitatie.

HOOFDSTUK 2. DE UITVOERBAARHEID VAN HERGO

In dit hoofdstuk gaan we na of hergo uitvoerbaar is zoals voorzien: "*Zijn jongeren, ouders en slachtoffers bereid om in overleg te treden over ernstige feiten? Kan de achterban daarbij worden betrokken?*"

De voorbereiding blijkt een belangrijk element te zijn opdat de betrokken partijen weten wat te verwachten. Op die manier kunnen zij op een geïnformeerde wijze beslissen al dan niet deel te nemen. In een *conference* wordt de achterban van de jongere en het slachtoffer betrokken. We gaan na in welke mate de steunfiguren er ook in een Vlaamse context voor kiezen aanwezig te zijn en of dader en slachtoffer daar iets aan hebben.[429]

1. Deelname van jongeren, slachtoffers en ouders

1.1. Deelname van de jongeren

Hoger hebben we reeds aangegeven hoeveel hergo's hebben plaatsgevonden.[430] Daaruit blijkt dat tijdens de onderzoeksperiode (2000-2003) 33 hergo's werden afgelast, voornamelijk omdat de jongere de feiten ontkende. In 2004 werd in drie diensten voor alle doorverwezen jongeren een hergo georganiseerd. In de Leuvense dienst werd voor één jongere geen hergo georganiseerd omdat hij de feiten gedeeltelijk ontkende en niet wilde deelnemen. In een Antwerpse dienst werden drie jongeren teruggestuurd. Samen met Lieve Balcaen (OSBJ) hebben we intussen een registratieformulier uitgewerkt, dat door de diensten vanaf 2005 wordt gebruikt. Daaruit blijkt dat in 2005 tien jongeren werden teruggestuurd naar de jeugdrechtbank. De reden daartoe is niet bekend.

Zoals bij de vorige onderzoeksvraag werd vastgesteld, is het vermoeden van onschuld een moeilijk punt omdat de rechter per beschikking doorverwijst naar hergo en de schuld dus nog niet formeel vaststaat. Toch wordt er door de advocaten en jeugdrechters op toegezien dat de jongere de feiten "niet ontkent" als hij ervoor kiest deel te nemen aan de hergo. Wanneer we

---

429 Zoals we in de algemene inleiding reeds hebben geduid, verschillen de Vlaamse en Nieuw-Zeelandse cultuur, waardoor bij de start van het project de bedenking werd geuit of zulk een "exotisch" project wel zou kunnen werken in Vlaanderen (Dumortier, 2001).

430 Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 2. 2. Hergo in de praktijk.

hier vaststellen dat een aantal jongeren niet deelneemt omdat ze de feiten ontkennen, lijkt dat te bevestigen dat zij voor zichzelf kunnen opkomen.

1.2. Deelname van de ouders

Discussie bestaat over de noodzaak van de aanwezigheid van ouders. Zij zijn belangrijke steunfiguren voor de minderjarigen en bovendien zijn zij burgerrechtelijk aansprakelijk voor de schade. Totnogtoe is in elke hergo een ouder aanwezig geweest: bij de start van het project werd de aanwezigheid van de ouders als minimum vereiste vooropgesteld.

Soms ontstaat toch discussie wanneer het gaat om gescheiden ouders: moeten beide ouders aanwezig zijn? Moeten ze allebei worden uitgenodigd? Soms wil een ouder of de jongere niet deelnemen als de andere ouder eveneens aanwezig zal zijn. De moderator gaat na in hoeverre een hergo dan nog haalbaar is. Beide ouders worden in elk geval op de hoogte gesteld van de hergo, aangezien de jeugdrechtbank eveneens beide ouders zal uitnodigen ter zitting.

De vraag rijst ook of een hergo toch moet kunnen doorgaan als beide ouders weigeren deel te nemen. Eventueel kan de hergo dan toch nog plaatsvinden indien de jongere en het slachtoffer dit wensen, waarbij de jongere andere steunfiguren meebrengt en zijn verantwoordelijkheid opneemt. De schadeloosstelling (burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de ouders) wordt dan verder voor de rechtbank afgehandeld.

> Eén jongere had liever gehad dat zijn ouders er niet bij waren. De jongere had problemen thuis en wilde op zijn eigen benen staan. De moeder, die toch aanwezig was in de hergo, gaf in het interview aan dat de hergo niet streng genoeg was geweest voor haar zoon, omdat hij het gebeuren manipuleerde en een strengere straf had verdiend.[431]

1.3. Deelname van de slachtoffers

In de praktijk kiest men ervoor om een hergo enkel te laten doorgaan wanneer minimum één van de slachtoffers een inbreng heeft. Het kan daarbij gaan om de fysieke aanwezigheid op de hergo, maar ook om vertegenwoordiging door een steunfiguur of moderator, of door bijvoorbeeld een brief te schrijven.

---

[431] Waarom de moeder dit niet aangaf tijdens de hergo zelf, blijft onduidelijk. Allicht wilde ze haar zoon niet afbreken in het overleg, maar had ze verwacht dat een strengere straf zou worden uitgesproken. De jongere pleegde meerdere feiten van vandalisme en ging voor de franchise (dat deel van de schade dat niet door de verzekering wordt gedekt) werken.

In een hergo kon een slachtoffer niet aanwezig zijn. De jongeren hadden stenen gegooid naar de wagen waar hij in zat. In de brief legde hij uit hoe hij schrik had voor zijn vrouw en kind. Hoewel er niets was gebeurd, had het een ongeluk kunnen veroorzaken. De jongeren leken het verhaal niet eerst goed te begrijpen, maar hebben na het privé-overleg toch mooie voorstellen gedaan.[432]

In een andere hergo koos het minderjarige slachtoffer van slagen en verwondingen ervoor niet aanwezig te zijn. Zijn moeder was aanwezig om zijn verhaal weer te geven. Eén dader had begrip voor het verhaal en had zich meteen na de feiten al verontschuldigd. De andere dader bleef er wat onverschillig mee en zou erover nadenken eventueel een verontschuldigingbrief te schrijven naar het slachtoffer. De moeder van het slachtoffer vond dit een goed idee als hij het echt meende.[433]

2. De voorbereiding

De voorbereiding op de hergo blijkt een belangrijk element te zijn opdat de betrokkenen een zicht krijgen op hoe het proces zal verlopen en wat ze ervan kunnen verwachten.[434]

Een gemeentelijke bibliotheek werd gevandaliseerd. De burgemeester treedt op als vertegenwoordiger van de gemeente en vraagt een uur voor de bijeenkomst aan de bibliothecaris of hij mee aanwezig wil zijn. Deze gaat op de vraag van zijn burgemeester in. De moderator is wat verbaasd over zijn aanwezigheid, maar heeft er uiteraard geen probleem mee. Tijdens het overleg zegt de bibliothecaris niet zoveel.

Bij een gesprek nadien ontdekt de moderator dat hij zich zeer onzeker voelde op het overleg: hij was nogal aangedaan door de feiten en voelde zich niet op zijn gemak bij het idee de jongere te moeten ontmoeten. Bovendien werd bij het begin van de hergo gezegd dat alles vertrouwelijk gebeurde en dus durfde hij er thuis niet met zijn echtgenote over praten. Hij was over de hele lijn nogal ontevreden met het verloop, maar heeft er wel veel aan gehad nadien nog eens alles te kunnen doorspreken met de moderator.[435]

Moderatoren vinden de voorbereiding belangrijk, omdat ze zo een beter zicht krijgen op de situatie alsook op de meningen van de partijen. Op die manier kan het verloop van de hergo beter worden ingeschat.[436]

---

[432] Cf. Bijlage 17. Case 46.
[433] Cf. Bijlage 17. Case 16.
[434] Dit komt ook in de internationale literatuur naar voren als een belangrijk element. Zie bijvoorbeeld Umbreit e.a. (2000).
[435] Cf. Bijlage 17. Case 7 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 13.
[436] Vragenlijst moderator, vraag 5: "Wat zijn methodologische aandachtspunten betreffende hergo?"

"*In welke mate bereid je de betrokkenen voor op de hergo? Aan de ene kant kan je zoveel mogelijk behouden voor de hergo zelf. Aan de andere kan het belangrijk zijn vooraf de schade uit te klaren of een zicht te krijgen op de POS.*"[437]

"*De voorbereiding is uitgebreider dan bij bemiddeling: je geeft pas aan dat een hergo kan, als je zeker bent dat het zal doorgaan. (...) Omdat de hergo één bijeenkomst is, wordt de voorbereiding veel belangrijker.*"

In de onderstaande tabel worden de antwoorden van de betrokkenen betreffende de voorbereiding op de hergo samengevat.

	Jongeren (n=48)	**Ouders** (n=46)	**Aanwezige slachtoffers** (n=39)	**Niet-aanwezige slachtoffers** (n=17)
"Informatie over de hergo."	45 (93,8%)	36 (78,3%)	32 (82%)	12 (73,1%)
"Goed voorbereid."	-	32 (71,8%)	15/38 (65,8%)	-
"Kon beslissen wie uit te nodigen."	46 (95,9%)	39/44 (88,6%)	28/37 (75,7%)	-
"Geraadpleegd over tijd en plaats."	-	43/45 (95,5%)	35 (89,7%)	13 (76,5%)

Tabel 9. De voorbereiding op hergo: aantal en percentage van de respondenten die bevestigend antwoorden. – duidt aan dat de vraag niet werd gesteld.

2.1. De jongeren[438]

Aan alle bevraagde jongeren werd gezegd wat zou gebeuren, maar twee jongeren vonden dat dit slechts "min of meer" het geval was. De jongeren kregen tijdens de voorbereiding informatie over mogelijke uitkomsten van de hergo (vijf jongeren min of meer) en konden beslissen wie ze wilden uitnodigen op de hergo (één jongere min of meer).

[437] POS = problematische opvoedingssituatie.

[438] Vragenlijst jongere (vj) 30: "Werd aan jou gezegd wat zou gebeuren tijdens de hergo?"; vj 31: "Kreeg je informatie over mogelijke uitkomsten van de hergo?"; vj 32: "Kon je zelf beslissen wie je wou uitnodigen?"; vj 35b: "Waarom besliste je deel te nemen aan hergo?". De jongeren geven voor elk deelantwoord aan in welke mate het voor hen van toepassing is. Deze vraag werd later toegevoegd en dus hebben zes jongeren ze niet gesteld gekregen. Bovendien heeft niet elke jongere op elk deelantwoord geantwoord.

Wat betreft de motivatie om deel te nemen, komen verschillende elementen aan bod.[439]

- Om iets goed te maken voor het slachtoffer (26/39 jongeren of 66,7%).
- Omdat het voor henzelf iets goed kon maken (25/40 of 62,5%).
- Om er beter vanaf te komen (15/40 of 37,5%).
- Zeven jongeren stonden onder druk om deel te nemen aan de Hergo (7/42 of 16,7%). Vijf jongeren stonden onder druk van de rechtbank, één van de ouders en één van zijn moeder.

Dertien jongeren geven een bijkomende reden aan voor hun deelname aan hergo, waarbij voor vier jongeren het vermijden van een plaatsing belangrijk bleek.

"*Dan heb je nog een kans*."

"*Om het slachtoffer uit te leggen hoe het zo gekomen was*."

"*Om er zo snel mogelijk vanaf te zijn*."

"*Om naar mijn ouders toe iets goed te maken*."

"*De jeugdrechter stelde me voor de keuze: deelnemen aan hergo of langer in Mol blijven*."

"*Om een plaatsing te vermijden, want dat zou geen oplossing bieden*."

De motivatie tot deelname aan hergo, komt overeen met wat de jongeren als doel zien van hergo.[440]

- Iets goed maken is een doel voor alle jongeren (voor 4 van hen is dat min of meer een doel).
- Doen inzien wat je als jongere fout hebt gedaan (n=36/40 of 90%).
- Jou als jongere helpen met problemen (n=24 of 60%).
- Als jongere gestraft worden (n=18 of 45%).
- Vier jongeren vermelden het expliciet als een alternatief:

  "*Zo een bijeenkomst heeft meer nut dan een instelling. Je kan zelf iets doen zonder je zomaar aan een straf te onderwerpen*."

  "*Je krijgt een alternatieve straf afhankelijk van het misdrijf. Je krijgt een tweede kans tegenover de maatschappij en je omgeving*."

  "*Ervoor zorgen dat het delict zich niet meer voor doet door de persoon te confronteren met zijn daden en hem zijn verantwoordelijkheid laten opnemen*."

---

439 De jongeren antwoorden hier op deelvragen. Een motivatie bestaat bijna steeds uit meerdere deelelementen en de vraagstelling kan dit beïnvloeden (John Blad, persoonlijke communicatie, 17.04.2006). Daarom hebben we ook uiteenlopende antwoorden geformuleerd, alsook ruimte gelaten voor aanvullingen.

440 vj 63b2: "Vind je dat de volgende elementen een doel zijn van hergo?" Niet alle jongeren hebben deze vraag beantwoord.

Hieruit blijkt dat jongeren het herstel naar het slachtoffer toe belangrijk vinden. Daarnaast komen nog andere belangrijke aspecten naar voren zoals het beseffen van de schade, de jongere helpen en het vermijden van plaatsing.

2.2. De ouders[441]

36 van de 46 bevraagde ouders voelde zich goed geïnformeerd over de hergo (78,3%); drie ouders vinden dit helemaal niet of slechts een beetje. 32 ouders voelden zich goed voorbereid op de hergo (71,8%). Vier ouders voelden zich helemaal niet goed voorbereid, twee ouders slechts een beetje.

> Uit de voorbereidingsvragenlijst voor de moderator bleek dat hij voor een moeder negatief adviseerde naar de jeugdrechter toe, omdat zij weinig gemotiveerd was en geen tijd wou vrijmaken voor de hergo. De jeugdrechter heeft haar dan toch overtuigd, waarna voornamelijk de jongere zeer gemotiveerd bleek tot het deelnemen aan hergo.[442]

De meeste ouders konden beslissen wie ze wilden uitnodigen op de hergo (n=39/44 of 88,6%), wat ook zo door de moderatoren wordt aangegeven. Volgens de moderatoren konden drie ouders en vier jongeren niet beslissen wie ze wilden uitnodigen. Dit werd echter door de jongeren en ouders anders ervaren, aangezien zij aangaven wel te kunnen beslissen. Voor de ene ouder die aangeeft hierover helemaal niet te kunnen beslissen, wordt dit ook door de moderator aangegeven.

43 ouders (43/45 of 95,5%) werden geraadpleegd over de tijd en plaats van de hergo; één ouder werd naar eigen zeggen helemaal niet geraadpleegd, één ouder min of meer.

---

441 Vragenlijst ouders (vo) 1: "Vond u dat u goed geïnformeerd was over de hergo?"; vo 2: "Voelde u zich goed voorbereid op de hergo?"; vo3/4: "Kon u zelf beslissen wie u (niet) wou uitnodigen op de hergo?"; vo 5: "Werd u geraadpleegd i.v.m. het tijdstip en de plaats waar de hergo zou plaatsvinden?" 43 ouders hebben deze vraag beantwoord. Vragenlijst moderator over voorbereiding (vm) a2: "Wat was het advies naar de jeugdrechter toe?"; vm6b: "In welke mate was de dader betrokken in het bepalen wie moest worden uitgenodigd?"; vm7b: "In welke mate waren de ouders van de dader betrokken in het bepalen wie moest worden uitgenodigd?"

442 In de andere dossiers werden de jongeren geïnformeerd maar er is niet uit af te leiden of de ouders erbij waren, omdat dit niet expliciet werd gevraagd.

2.3. De slachtoffers

Niet alle slachtoffers kiezen ervoor om zelf aanwezig te zijn op de hergo. We maken dan ook steeds het verschil tussen de aanwezige en niet-aanwezige slachtoffers.

2.3.1. De aanwezige slachtoffers[443]

(1) Plaats en tijdstip van de hergo

De meeste slachtoffers waren betrokken in het beslissen waar en wanneer de hergo zou plaatsvinden (n=35 of 89,7%). Ze werden tijdig geïnformeerd over de tijd en plaats van de hergo (n=34 of 87,2%). Voor de meeste slachtoffers waren het tijdstip en de locatie dan ook gepast (n=34 of 87,2%). De meeste slachtoffers konden beslissen wie ze wilden uitnodigen (n=28/37 of 75,7%). Toch vinden zeven slachtoffers (18,9%) dat ze hierover helemaal geen zeg hadden.[444] Aangezien zowel de jongere als het slachtoffer de steunfiguren zouden moeten kunnen meebrengen die zij belangrijk vinden, is dit een aandachtspunt voor de praktijk.

(2) Positieve reacties ten aanzien van hergo en de voorbereiding erop

Positieve reacties op het aanbod kwamen naar voren:

- 25 slachtoffers (n=25/38 of 65,8%) waren tevreden dat ze de kans kregen om deel te nemen aan hergo.
- Zowat de helft van de slachtoffers was tevreden dat ze iets positief konden doen (n=21/39 of 53,8%).
- Sommige slachtoffers waren tevreden omdat ze iets met hun gevoelens konden doen (n=16/39 of 41%).

---

443 Vragenlijst aanwezig slachtoffer (vso) 27: "Werd u geraadpleegd i.v.m. het tijdstip en de plaats waar de hergo zou plaatsvinden?"; vso 28: "Werd u op gepaste tijd op de hoogte gebracht van het tijdstip van de hergo?"; vso 29: "Pasten de tijd en plaats u?"; vso 31: "Kon u zelf beslissen wie u wou uitnodigen?"; vso 33: "Voelde u zich goed voorbereid voor de hergo?"; vso 34: "Vond u dat u goed geïnformeerd was over de hergo?"; vso 35: "Wat vond u het meest nuttig in de voorbereiding op de hergo?"; vso 36: "Was er een negatief element aan de voorbereiding op de hergo?"; vso 37: "Hoe voelde u zich bij de vraag tot deelname aan de hergo?"; vso 42: "Waarom besliste u tot deelname?"; vso 91a/b: "Is er iets dat op een andere manier had kunnen gebeuren i.v.m. het hele proces van hergo? Meer ondersteuning? Meer informatie?"

444 Ook in Nieuw-Zeeland is dit probleem naar voren gekomen, cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. *Family Group Conferences* in Nieuw-Zeeland.

- Andere uitspraken luiden als volgt: "*Ik was nieuwsgierig*." "*Het geeft een gevoel van overwinning*." "*Je krijgt de kans om iets te doen voor jongeren die zelf het slachtoffer zijn van hun milieu*." "*Je krijgt medezeggenschap in de maatschappelijke gevolgen van het delict*."

Een kleine meerderheid voelde zich goed voorbereid op de hergo (n=25/38 of 65,8%) en de meeste slachtoffers vinden dat ze goed geïnformeerd waren over de hergo (n=32/39 of 82%). De voorbereiding is voor slachtoffers voor verbetering vatbaar, opdat zij duidelijk weten wat te verwachten van de hergo. Zij geven aan dat het toch moeilijk inschatten blijft wat men ervan moet verwachten, wat niet noodzakelijk door meer informatie kan worden opgelost. Dat blijkt ook uit de vaststelling dat de meeste slachtoffers vinden dat ze goed geïnformeerd waren maar slechts een kleine meerderheid zich goed voorbereid voelde.

"*We wisten duidelijk wat het was, maar het blijft natuurlijk moeilijk in te schatten als je het nog nooit hebt meegemaakt*."

Slachtoffers geven elementen aan die nuttig zijn in de voorbereiding. De communicatie is daarbij een eerste element:

"*Je krijgt de kans om stoom af te laten*."

"*Je kan vooraf je gevoelens al een keer duidelijk maken*."

"*Je kan alles op een rijtje zetten en weten wat je wil bereiken*."

"*De verwachtingen van de betrokken partijen worden duidelijk gemaakt en je kan de verwachtingen betreffende de tegenprestatie op elkaar afstemmen*."

Tien slachtoffers hadden graag meer informatie gehad over het gebeuren (n=10/38 of 26,4%).

"*Het is iets nieuws, dus je krijgt een hele uitleg*."

"*Je werd voorbereid op de confrontatie*."

"*Je krijgt informatie over wie er zou zijn, de bedoeling ervan en afspraken die zouden worden gemaakt*."

De moderator speelt eveneens een rol in het hergo-proces.

"*Ik had goede contacten met de moderator. Hij hield rekening met al mijn vragen, waardoor vertrouwen werd geschept*."

"*De moderator kende je zo voor de hergo en hij deed het echt goed*."

"*Ik kon steeds naar de moderator bellen en hem gelijk welke vragen stellen*."

"*De moderator steekt er zijn tijd in en komt op huisbezoek*."

De gekregen steun en de eigen inbreng worden positief ervaren.

"*Op psychologisch vlak biedt het een enorme steun*."

"*De moderator vroeg naar je gevoelens aangaande het delict*."

"*Als slachtoffer kan je als eerste tijd en plaats bepalen*."

Naast deze positieve ervaringen betreffende de voorbereiding, wordt een tip ter verbetering aangehaald.[445]

"*Het zou helpen als je heel de procedure nog 's op papier kreeg, alsook wat ervan verwacht wordt. Dan kan je dat nadien nog eens doornemen*."

(3) Negatieve reacties

Negatieve gevoelens werden slechts zelden geuit. Zeven slachtoffers voelden zich wel ongemakkelijk bij de vraag tot deelname.

Eén slachtoffer voelde zich kwaad bij de vraag tot deelname. Zij had ook het gevoel dat ze werd gebruikt ten voordele van de dader. Ze had na het delict geen vertrouwen in de jongere, die ze kende als klant in haar zaak. Ze werd goed geïnformeerd over de hergo maar de afspraken liepen wat in het honderd.[446] Ze voelde zich niet goed voorbereid, maar voelde zich wel tevreden dat ze een kans kreeg om deel te nemen.

Een ander slachtoffer werd door de vraag tot deelname tegen zijn wil in herinnerd aan het delict. "*Je wordt er terug aan herinnerd, terwijl je alles reeds vergeten was (voor zover dat kan)*." Hij werd door de jongere bedreigd met een gebroken fles. Hij zag in de hergo bevestigd dat de minderjarige een agressief persoon is, maar was in het algemeen wel tevreden met het verloop van de hergo.[447]

Sommige aspecten zijn volgens slachtoffers negatief in de voorbereiding.

"*De moderator is uiteindelijk geen raadsman, misschien had ik toch beter een advocaat genomen om na te gaan of de informatie die de moderator mij gaf correct was*."

"*Het duurde nogal lang: de hergo had sneller kunnen plaatsvinden*."

"*Niet alle benadeelden stonden op een gelijk niveau: sommige aanwezige slachtoffers hadden liever niet deelgenomen*."

"*Je weet te weinig concreet over de jongere*."

---

445 Mogelijks kreeg dit slachtoffer de brochure betreffende hergo niet, wat een antwoord had kunnen zijn op deze bedenking.

446 Ze kreeg pas de dag tevoren bericht dat de hergo zou plaatsvinden.

447 Cf. Bijlage 17. Case 25.

"*Ook al doen de moderatoren hun best en krijg je veel informatie, het blijft moeilijk in te schatten*."
"*Het is een tijdsinvestering*."

(4) Beslissing tot deelname

Meerdere elementen spelen mee in het beslissen tot deelname aan de hergo, waarbij de jongere verantwoordelijkheid laten nemen; de jongere confronteren; het vermijden van nieuwe feiten; en het plichtsgevoel het vaakst worden aangeduid als reden tot deelname. Herstel van de schade is bij zowat een derde van de slachtoffers een reden om deel te nemen.

- De jongere verantwoordelijkheid laten nemen (n=27/39 of 69,3%).
- De jongere laten weten hoe ik me als slachtoffer voelde (n=24 of 61,5%).
- Het is mijn plicht om deel te nemen (n=23 of 58,9%).
- Het vermijden van nieuwe feiten (n=20 of 51,3%).
- Een antwoord krijgen op mijn vragen (n=19 of 48,8%).
- Om de jongere te confronteren (n=19 of 47,9%).
- De jongere steunen of helpen (n=15 of 38,5%).
- Om herstel te krijgen (n=15 of 38,5%).
- Om zeker te zijn dat de hergo eerlijk verloopt (n=15 of 38,5%).
- Om iets te ontdekken over de jongere (n=15 of 38,5%).
- De jongere een lesje leren (n=9 of 23,1%).
- Om een verontschuldiging te krijgen (n=8 of 20,5%).

(5) Conclusie: goede voorbereiding, maar onzekerheid

Slachtoffers die ervoor kozen aanwezig te zijn op de hergo zijn in het algemeen tevreden met de voorbereiding, maar vinden het moeilijk in te schatten wat het precies is en hoe het zal verlopen. Voor sommige slachtoffers zou meer informatie kunnen helpen. In het kader van het project werd een hergo-brochure ontwikkeld. Die brochure zou een antwoord kunnen bieden op deze vraag van slachtoffers. We hebben geen zicht op de mate waarin de respondenten de brochure hebben gekregen.

2.3.2. De niet-aanwezige slachtoffers[448]

Dertien van de zeventien bevraagde slachtoffers die ervoor kozen niet aanwezig te zijn op de hergo, werden geraadpleegd over de tijd en plaats van de hergo (76,5%). Tevens werden ze tijdig op de hoogte gebracht van waar en wanneer de hergo zou plaatsvinden. Voor negen van hen pasten de tijd en plaats (64,3%). Twaalf slachtoffers waren goed geïnformeerd over de hergo (75,1%); één slachtoffer helemaal niet en twee slachtoffers slechts een beetje.

Bij de vraag tot deelname, kwamen hoofdzakelijk positieve reacties naar voren.

- Zes benadeelden zijn tevreden dat ze op die manier iets positiefs zouden kunnen doen (50%).
- Een derde van hen was tevreden dat ze iets met hun gevoelens konden doen (n=4 of 33,3%).
- Vijf slachtoffers zijn tevreden dat ze de kans krijgen om deel te nemen.

Toch kunnen ook negatieve gevoelens naar voren komen. Vijf slachtoffers voelden zich ongemakkelijk bij de vraag tot deelname (31,3%). Twee personen waren er kwaad over (12,5%). Twee slachtoffers hadden het gevoel dat ze werden gebruikt ten voordele van de dader. Drie slachtoffers werden tegen hun wil aan het misdrijf herinnerd en één slachtoffer had daardoor het gevoel dat hij schuld had aan het gebeuren.

> Eén slachtoffer was kwaad over het voorstel en vindt dat de moderatoren hem er niet over gerust lieten. Hij wilde eerst deelnemen om de jongere een tweede kans te geven, maar haakte af toen hij hoorde dat de jongere nogal eens feiten had gepleegd. Het gaf hem tevens het gevoel alsof hij er de schuld aan had en alsof hij werd gebruikt ten voordele van de dader.[449]
>
> Een tweede slachtoffer wilde de jongere niet meer zien, omdat die niet veel kan zeggen. Hij voelde zich ongemakkelijk bij de vraag en begrijpt niet goed waarom de moderator een hergo wilde in plaats van de rechtbankprocedure.[450]
>
> Een slachtoffer voelde zich kwaad en ongemakkelijk en had de idee dat ze werd gebruikt ten voordele van de dader. Ze is bang om nachtmerries te krijgen als ze de jongere zou kennen. Ze is wel blij om via de moderator te horen dat de jongere haar overviel voor het geld, dat hij het niet voor de kick deed.[451]

---

448 Vragenlijst niet-aanwezig slachtoffer (vsona) 16: "Werd u geraadpleegd ivm het tijdstip en de plaats waar de hergo zou plaatsvinden?"; vsona 17: "Werd u op de gepaste tijd op de hoogte gebracht van het tijdstip van de hergo?"; vsona 18: "Pasten de tijd en de plaats u?"; vsona 20: "Vond u dat u goed geïnformeerd was over de hergo?"; vsona 21: "Hoe voelde u zich bij de vraag tot deelname aan de hergo?"; vsona 23: "Waarom besliste u niet deel te nemen?" De laatste vraag werd pas later toegevoegd en kon dus door slechts 12 niet-aanwezige slachtoffers worden beantwoord.

449 Cf. Bijlage 17. Case 1.

450 Cf. Bijlage 17. Case 3.

451 Cf. Bijlage 17. Case 12.

Een ander slachtoffer voelde zich eveneens kwaad en ongemakkelijk bij de vraag tot deelname. Hij vindt dat hergo geen straf biedt. Hij vindt tevens dat de rechter daartoe heeft beslist en dat hij niet om een hergo heeft gevraagd.[452]

Een laatste slachtoffer wilde de jongere niet ontmoeten omdat hij bij haar in de buurt woont. Ze werd door de vraag tot deelname tegen haar wil in herinnerd aan het delict.

De redenen voor niet-deelname aan de hergo zijn verscheiden:

- De angst om de jonge dader opnieuw te ontmoeten, speelt voor zes slachtoffers mee (40%). Eén slachtoffer is bang om de familie te ontmoeten. "*Het feit dat we dicht bij elkaar in de buurt wonen, houdt me tegen om zelf veel te zeggen*." "*De jongere woont in mijn buurt en ik ben bang voor zijn reactie*." "*Ik wist niet hoe hij zou reageren*." "*Ik was bang dat ik zelf agressief zou worden*."
- Vier benadeelden zijn bang dat ze er niet mee om zouden kunnen.
- Voor drie benadeelden was de aard van het delict een reden om niet deel te nemen. Voor twee benadeelden gaat het om een ernstig feit, namelijk (bedreiging tot) slagen en verwondingen. Voor een ander slachtoffer gaat het om lichte feiten van vandalisme. Als zelfstandige wou ze zich voor zulke feiten niet vrijmaken.
- Eén slachtoffer heeft niet deelgenomen omwille van de moderator die bevooroordeeld scheen te zijn. Een ander persoon heeft niet deelgenomen uit principe. Een derde benadeelde kon niet komen: "*Ik was van plan te komen, maar was op het laatste moment verhinderd wegens teveel werk.*"
- Eén benadeelde zag het nut er niet van in: "*Ik heb al contact gehad met de ouders en een bijkomend gesprek zou geen zin meer hebben gehad. De ouders praten het gedrag van de jongere goed en geloven zijn leugens*."

3. Aanwezigheid van de achterban

Hergo is er mede op gericht de achterban van de jongere te sterken: het uitgebreide netwerk wordt uitgenodigd zodat de steunfiguren de jongere en zijn ouders kunnen steunen, zowel tijdens de hergo, als nadien bij de uitvoering en opvolging van de overeenkomst. Dit blijkt reeds uit de Nieuw-Zeelandse term '*Family Group Conferences*': toen de *conferences* in Nieuw-Zeeland werden geïmplementeerd, vertrok men vanuit de veronderstelling dat de familie van

[452] Cf. Bijlage 17. Case 23 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 16.

de jongere meer betrokken moest worden in de procedure.[453] Het slachtoffer kan eveneens de steunfiguren meebrengen die hij wenst.

3.1. De achterban van de jongere

3.1.1. Aanwezigheid van steunfiguren

Uit de observaties blijkt dat de jongeren één tot elf steunfiguren meebrengen. Voor de meeste jongeren zijn drie à vier personen aanwezig. Door het betrekken van de ruimere familie, bestaat het risico dat de jongeren zelf onvoldoende aan bod komen.[454] In het begin van het project bleek dat jongeren niet altijd voluit hun zeg konden doen. Vanuit het actieonderzoek werden de moderatoren daarop aangesproken, wat de situatie merkelijk heeft verbeterd.[455]

Moderatoren geven aan dat het moeilijk blijkt te zijn de jongere en, vooral, zijn ouders te overtuigen om steunfiguren mee te brengen. Vaak willen zij het gebeuren voor zich houden en zijn ze niet geneigd anderen op de hoogte te stellen. Soms ís er gewoon geen achterban en weten de betrokkenen niet bij wie ze terecht zouden kunnen. Voor de moderatoren is het soms moeilijk af te bakenen hoever men kan gaan in het motiveren van mensen om steunfiguren mee te brengen.

> "*Het betrekken van het netwerk is moeilijk en wisselend. De jongere en ouders staan er weigerachtig tegenover, wat samenhangt met het feit dat ze willen dat niemand ervan weet. Kan je verwachten dat steunfiguren aanwezig móeten zijn? Hoe ver kan je daarin gaan als moderator?*"
>
> "*Hoe ver kan je als moderator gaan in het motiveren/pushen van partijen om op zoek te gaan naar steunfiguren? Als de partijen het niet zien zitten, hebben we respect voor die keuze en dringen we niet aan. Zelfs indien steunfiguren aanwezig zijn, kan men zich de vraag stellen in hoeverre hergo het netwerk versterkt*."
>
> "*Weinig mensen buiten de ouders worden betrokken. Dat is een gemiste kans want veel jongeren zouden meer mensen kunnen gebruiken: vaak ontsporen ze net door een gebrek aan netwerk*."
>
> "*Ouders kunnen het als ondersteunend ervaren: de jongere wordt aangesproken op zijn gedrag, iets wat ouders vaak niet durven en dus zoeken ze steun van buitenaf*."

---

453 Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. *Family Group Conferences* in Nieuw-Zeeland.
454 Cf. Weijers (2003) voor een bespreking.
455 Cf. supra, Hoofdstuk 1. 5.1. Jongeren.

3.1.2. Het belang van steunfiguren voor jongeren

	Aantal jongeren (n=48)	**Belangrijk (antwoord 4-5)**	**Gemiddeld belang voor de jongere (score op 5)**
(Stief) moeder	46 jongeren	37 jongeren	4.28
(Stief)vader	39 jongeren	34 jongeren	4.54

Tabel 10. Belang van de aanwezigheid van ouders volgens de bevraagde jongeren.

De 48 bevraagde jongeren hebben meestal hun moeder, vaak ook hun vader mee. De vader scoort iets hoger wat betreft het belang voor de jongere.[456]

Andere familieleden, een broer of zus en persoonlijke vrienden kunnen eveneens aanwezig zijn. Voor vijf jongeren is een leerkracht mee gekomen, wat telkens als zeer belangrijk werd ervaren. Vier jongeren hebben hun vriend(in) meegebracht, vier jongeren een grootouder en drie jongeren een vriend van de familie. In onderstaande tabel wordt aangegeven hoe belangrijk deze steunfiguren zijn voor de bevraagde jongeren.

	Aantal jongeren (n=48)	**Belangrijk (antwoord 4-5)**	**Gemiddeld belang voor de jongere (score op 5)**
Leerkracht	5 jongeren	5 jongeren	5.00
Persoonlijke vrienden	8 jongeren	8 jongeren	4.75
Grootouder	4 jongeren	4 jongeren	4.75
Vriend van de familie	3 jongeren	3 jongeren	4.33
Broer/zus	11 jongeren	9 jongeren	4.36
Vriend(in)	4 jongeren	3 jongeren	4.25
Andere familie	15 jongeren	8 jongeren	3.73

Tabel 11. Belang van de steunfiguren volgens de bevraagde jongeren.

De leerkrachten blijken zeer belangrijk te zijn wanneer zij meekomen. We veronderstellen dat dit samenhangt met het feit dat de jongere deze personen zelf kiezen om mee te komen. Ouders nodigen meestal de familie uit, waardoor het belang voor de jongere minder belangrijk kan zijn. Dit blijkt voornamelijk uit de categorie “andere familie”.

[456] vj 36: “Hoe belangrijk was het voor jou dat … daar was?” (1 = helemaal niet, 5 = ten zeerste).

3.1.3. De ouders[457]

29 van de 36 ondervraagde ouders voelen zich gesteund tijdens de hergo (80,6%), twee ouders voelden zich helemaal niet gesteund. Zowat de helft voelt zich gesterkt in hun rol als opvoeder (n= 22/38 of 57,9%), 11 ouders vinden dit helemaal niet. Iets meer dan de helft van de ouders (n=20/36 of 55,5%) weet nu beter waar ze terechtkunnen voor ondersteuning, 12 ouders weten dit helemaal niet. Ouders kunnen terecht bij: de moderator (14 ouders), de sociale dienst (5 ouders), de politie (3 ouders), de advocaat (2 ouders) of een begeleidingsdienst (3 ouders). Eén ouder stelt dat hij bij een persoon uit de achterban terechtkan.

Zowat driekwart van de ouders (n=35/45 of 77,8%) vindt dat ze na de hergo een goede relatie hebben met de jongere. Achttien ouders vinden dat de hergo het gezin dichter bij mekaar heeft gebracht (41,4%).[458] Zowat de helft van de ouders vertrouwt hun kind (n=23/45 of 51,1%).

3.1.4. De ruimere achterban

Drie van de vier bevraagde steunfiguren voor de jongere[459] zijn ten zeerste tevreden met de uitkomst.

> "*De uitkomst was vrij licht, maar zowel dader als slachtoffer gingen akkoord. Er werd veel rekening gehouden met de reden waarom hij [de jongere] dit deed*."
> "*Hij kwam er goed vanaf*."
> "*Zijn fout was duidelijk en hij heeft eruit geleerd. Hij heeft wel de kans gekregen om zijn excuses aan te bieden en dat was belangrijk*."

Deze vier steunfiguren zijn bereid om de jongere nog verder ondersteuning te bieden. Ze hebben een goede relatie met de jongere, vertrouwen hem (voor één steunfiguur is dit in min of

---

457 Vragenlijst ouders (vo) 15b: "Voelde u zich gesteund door andere aanwezigen op de hergo? Zo ja, door wie?"; vo 24a: "Voelt u zich na de hergo gesterkt in uw rol als opvoeder?"; vo24b: "Heeft u nu het gevoel dat u beter weet bij wie u terechtkan indien u nog problemen zou hebben met uw zoon/dochter? Zo ja, Bij wie kan u terecht?"; vo 28. "Hoe is uw relatie met uw zoon/dochter na de hergo?"; vo 29: "Heeft de hergo uw familie dichter bij elkaar gebracht?"; vo 30: "Vertrouwt u uw kind?" Niet alle ouders hebben alle vragen beantwoord. Vragen 15b en 24a/b werden pas later toegevoegd.

458 We weten niet in welke mate de relatie tevoren al goed was en een hergo volgens de ouders nodig was om de relatie te versterken.

459 Vragenlijst steunfiguur jongere (vst) 23: "Was u na de hergo tevreden met de uitkomst?"; vst 24: "Bent u bereid de jongere nog verdere ondersteuning te bieden?"; vst 28: "Hoe is uw relatie met de jongere na de hergo?"; vst 29: "Vertrouwt u de jongere?"; vst 30: "Respecteert u de jongere?" Tweemaal werd de zus van de jongere bevraagd, eenmaal de broer en eenmaal de vriendin.

meerdere mate zo) en respecteren hem. Als ze het proces zouden moeten overdoen, zouden ze opnieuw voor hergo kiezen.

"*Het is een goed idee dat iedereen samen kan praten en naar een oplossing zoeken*."

"*Het is zeer goed georganiseerd, iedereen kan zijn zegje doen, er zijn geen frustraties achteraf*."

"*Het helpt hem [de jongere]*."

3.2. De achterban van het slachtoffer

3.2.1. Aanwezigheid van de achterban

Slachtoffers komen vaak alleen naar de hergo of brengen hun partner dan wel ouders mee. Slechts éénmaal was een slachtoffer écht alleen op de hergo: vaak worden meerdere slachtoffers betrokken en ondervinden ze steun aan elkaar. De bevraagde slachtoffers geven het belang aan van de steunfiguren.

	Aantal slachtoffers	**Belangrijk (score 4-5)**	**Gemiddeld belang voor het slachtoffer (score op 5)**
Ouder	8 slachtoffers	8 slachtoffers	4.63
Partner	3 slachtoffers	3 slachtoffers	5.00
Andere familie	2 slachtoffers	2 slachtoffers	4.50
Persoonlijke vrienden	3 slachtoffers	2 slachtoffers	4.33
Grootouder	1 slachtoffer	1 slachtoffer	4.00
Broer/zus	1 slachtoffer	-	2.00
Andere benadeelde	6 slachtoffers	6 slachtoffers	4.00

Tabel 12. Belang van de steunfiguren tijdens de hergo volgens de bevraagde slachtoffers.

Hoewel slachtoffers kwantitatief minder steunfiguren meebrengen, blijkt uit de interviews dat de meeste slachtoffers vinden dat ze genoeg steunfiguren aanwezig hadden (n=23 of 82,2%). Zes slachtoffers hadden het gevoel dat ze tegenover de jongere en zijn achterban in de minderheid waren (18,8%). Vijf benadeelden hadden gedurende de hele procedure van hergo meer ondersteuning gewild (16,7%).[460]

[460] vso 39: Was het voor u belangrijk dat … aanwezig was?"; vso 47: "Had u het gevoel dat tegenover de dader met zijn ondersteunende personen in de minderheid was?"; vso 77: "Had u genoeg mensen om u te ondersteunen op de hergo?"; vso 91a: "Is er iets dat op een andere manier had kunnen gebeuren in verband met het hele proces van hergo? Meer ondersteuning?"

Een slachtoffer van slagen en verwondingen heeft zijn vader mee ter ondersteuning, maar de jongere heeft acht steunfiguren bij. Het slachtoffer voelt zich in de minderheid en heeft daardoor ook het gevoel dat hij de schade niet heeft kunnen duiden.[461]

Twee slachtoffers voelden zich eveneens in de minderheid en hadden graag meer ondersteuning gewenst. Eén van hen vindt dat hij niet genoeg steunfiguren mee had. "*De dader werd door allerlei hulpverleners omringd en kreeg alle aandacht. Hij leek diegene te zijn die het slachtoffer was in plaats van wij!*"

Twee slachtoffers voelen zich in de minderheid en vinden dat ze niet genoeg steunfiguren aanwezig hadden tijdens de hergo. Eén van hen had geen steunfiguren bij omdat het geen ernstig feit was en ze geen gevoel van slachtofferschap ervaren had.

Eén benadeelde vindt dat ze onvoldoende steunfiguren aanwezig had en had graag meer ondersteuning gewenst. De hergo verliep in een zeer moeilijke sfeer. Ze heeft veel steun van haar partner ervaren.[462]

Twee slachtoffers in een zelfde hergo hadden graag meer ondersteuning gewenst. Eén van hen was niet voorbereid op de hergo en had het daardoor moeilijk met de procedure.[463]

Kwantitatief gaat het vaak om minder mensen, maar in de communicatie brengt dit in het algemeen geen problemen met zich mee.

Een apothekeres die werd overvallen heeft enkel haar echtgenoot en advocaat mee ter ondersteuning.[464] De jongere, Maarten, heeft zijn ouders, tante, buur en twee advocaten mee. De apothekeres krijgt als eerste het woord en brengt een emotioneel relaas van de feiten, waarbij haar echtgenoot aanvult hoe moeilijk zij het in de weken na de feiten heeft gehad. Van bij het begin luistert iedereen respectvol naar het verhaal.

De apothekeres geeft nadien in het interview aan dat ze zich even ongemakkelijk voelde toen ze binnenkwam en de jongere met zijn achterban zag zitten. Maar ze had vertrouwen in de moderator nadat ze hem leerde kennen in het huisbezoek en was blij dat ze haar echtgenoot en advocaat mee had die het voor haar konden opnemen indien nodig. Eens ze haar verhaal begon, begreep ze dat de jongere écht naar haar luisterde. Zijn achterban was aanwezig om hem te steunen, maar gaf aan dat ze de feiten niet tolereerden, wat haar als slachtoffer sterkte.

461 Cf. Bijlage 17. Case 1.
462 Cf. Bijlage 17. Case 35 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 17.
463 Cf. Bijlage 17. Case 7 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 13.
464 Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 2. Hergo praktijk. Hergo 4 en Bijlage 17. Case 8.

3.2.2. Idee van de steunfiguren van het slachtoffer over hergo[465]

Meerdere redenen komen naar voren waarom de steunfiguren van slachtoffers (zeven ouders en één schoonzoon) ervoor kozen aanwezig te zijn. Voornamelijk antwoorden krijgen en de jongere vertellen wat het gebeuren heeft betekend komen daarbij als belangrijk naar voren.

- Om antwoorden te krijgen over het misdrijf (6/6).
- Om aan de jongere te vertellen hoe ik me voelde (5/6).
- Om de dader te confronteren (5/7).
- Om ervoor te zorgen dat alles correct verloopt (4/6).
- Om de jongere verantwoordelijk te stellen (4/6).
- Omwille van het herstel (3/7).
- Om een verontschuldiging te krijgen (3/7).
- Om de jongere te steunen (2/5).
- Om iets te ontdekken over de jongere (2/6).
- Om te helpen misdrijven te voorkomen (2/6).
- Omdat het mijn plicht is (2/6).
- Om de jongere een lesje te leren (1/6).

Deze motivaties komen ook naar voren wanneer we vragen naar de elementen die tijdens de hergo voor hen van belang waren.

- Antwoorden krijgen (6/7).
- Aan de jongere vertellen welk effect de feiten hebben gehad (6/7).
- Tot een overeenkomst komen die beide partijen konden aanvaarden (6/7).
- Terugbetaling krijgen voor mijn verlies (4/6).
- Dat de jongere sorry zei (4/7).
- Dat de jongere hulp kreeg (3/7).

Zes van de zeven bevraagde steunfiguren vonden het een positieve ervaring de jongere te hebben ontmoet in de hergo. Drie steunfiguren vonden de verontschuldigingen van de jongere oprecht, drie steunfiguren vonden dit niet. Vijf steunfiguren vonden het nuttig de dader te ontmoeten.

[465] Vragenlijst steunfiguur slachtoffer (vstso) 6: "Waarom besliste u tot deelname aan de hergo?"; vstso 17: "Duid aan in hoeverre de volgende elementen voor u van belang zijn: (…)" We hebben acht steunfiguren bevraagd, maar ze hebben niet op elk onderdeel geantwoord. Vstso 18: "Alles in acht genomen, vond u het een positieve ervaring dat u de jongere heeft ontmoet?"; vso 19: "Heeft de jongere zich verontschuldigd tegenover u?"; vstso 20: "Was het voor u nuttig de dader te ontmoeten in de hergo?"

Een moeder die haar zoon vertegenwoordigde (slagen en verwondingen) vond het nuttig om haar gedacht te zeggen tegen de jongeren en vragen te stellen. Ze vond het ook belangrijk aan de ouders uit te leggen dat ze hen niets verweet.[466]

Een ouder van een aanwezig minderjarig slachtoffer (slagen en verwondingen) vond het nuttig de dader te ontmoeten omdat de dader beschaamd was tijdens de hergo. Hij heeft daardoor beseft wat hij gedaan heeft. De frustratie van haar zoon als slachtoffer is er ook door opgelost en wat ze hebben gevraagd is in de overeenkomst opgenomen. Ze zijn dus zeer tevreden.[467]

Een moeder die haar zoon vertegenwoordigde (slagen en verwondingen) vond het belangrijk om tot een resultaat te komen omdat de dader vlakbij woonde. Omwille van hun eigen veiligheid wilde ze aan hergo deelnemen: haar zoon zou de dader opnieuw kunnen ontmoeten. Ze vond het zeer nuttig de jongere te ontmoeten, het gevoel van veiligheid is bewerkstelligd maar de kwaadheid van de dader is niet opgelost. De ouders van het tweede slachtoffer waren aanwezig in het belang van hun kind en vonden dat hergo mooi werd voorgesteld vooraf. Ze waren aanwezig om de dader te laten weten hoe ze zich voelden en om antwoorden te krijgen. Ze vonden het bijwonen van de hergo niet zo nuttig, omdat ze het gevoel hadden dat het in functie staat van de dader en dat niet altijd correcte informatie werd gegeven. Ze kregen het gevoel dat ze zelf de straf moesten bepalen en kregen daaromtrent geen voorbeelden.[468]

Een moeder die haar zoon steunde (slagen en verwondingen) kreeg door de hergo een ander beeld van de dader, de wrok viel weg en ze kon het beter plaatsen. Dit werd bevestigd door de andere ouders die aanwezig waren.

De schoonzoon die aanwezig was (handtasdiefstal) vond het nuttig de dader te ontmoeten om vragen te stellen. De hergo was nuttig om het systeem te leren kennen. Hij hoopt dat de jongere tot inzicht is gekomen.[469]

Een ouder die zijn kind vertegenwoordigde (zedenfeiten) voelde zich op zijn gemak door de aanwezigheid van de politie, maar had het gevoel dat de dader aandacht kreeg van meerdere hulpverleners en hij wel het slachtoffer leek te zijn. Hij vond het wel nuttig om de dader te ontmoeten om antwoorden te krijgen over wat precies was gebeurd. De ouders van de dader ontkenden de feiten en daarom was de aanwezigheid van de psycholoog die de jongere begeleidde belangrijk: hij bracht het gesprek op gang. De hergo liep moeilijk, maar uiteindelijk hebben de ouders van het slachtoffer kunnen samen zitten met de dader en zijn begeleider om tot een gesprek te komen zonder dat er iemand anders bij zat.

Eén steunfiguur was gegaan om haar zoon te vertegenwoordigen (slagen en verwondingen) maar zou niet opnieuw deelnemen. Ze vindt dat ze niet genoeg kon aanbrengen en dat ze er niet had

[466] Cf. Bijlage 17. Case 16 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 7.
[467] Cf. Bijlage 17. Case 43.
[468] Cf. Bijlage 17. Case 32.
[469] Cf. Bijlage 17. Case 20.

> moeten bij zijn om tot die overeenkomst te komen. Ze heeft er geen opgelucht gevoel aan over gehouden.[470]

De steunfiguren die we hebben bevraagd zijn aanwezig als vertegenwoordiger of als steunfiguur. Een aantal van hen vonden het zeer nuttig, anderen minder nuttig. De aantallen zijn te klein om definitieve uitspraken te doen, maar uit de bevragingen blijkt dat ook ouders van minderjarige slachtoffers gevolgen ervaren van het delict en in de hergo op zoek gaan naar antwoorden.

4. Conclusie: uitvoerbaarheid van hergo in een Vlaamse context

Hergo blijkt in de praktijk te kunnen worden uitgevoerd: voor 109 jongeren kon een hergo worden gehouden, waarbij telkens minimum één ouder aanwezig was en het slachtoffer een inbreng had. Men kon komen tot een intentieverklaring en een veelal constructief overleg. In dat opzicht zijn er geen aanwijzingen dat hergo niet zou kunnen worden toegepast. Toch hebben we aandacht voor een aantal factoren, waarbij we rekening houden dat we niet alle betrokkenen hebben bevraagd. Hoewel we geen reden hebben ontdekt waarom zij die niet hebben deelgenomen aan de bevraging significant anders zouden denken over hergo, hebben we geen zicht op hun mening.[471]

4.1. Motivatie tot deelname

De motivatie tot deelname van de jongeren en slachtoffers behelzen meerdere aspecten. Bij de jongeren komt het herstel naar voren als een belangrijk doel van hergo. Daarnaast zien zij ook het sanctionerende aspect en hulp bieden als belangrijk onderdelen van hergo. Slachtoffers willen voornamelijk hun verhaal doen en de jongere confronteren. Het herstel van de schade komt bij zowat een derde van de slachtoffers naar voren.

Uit de literatuur konden we afleiden dat voor slachtoffers de minderjarige beïnvloeden inderdaad een reden was voor deelname (Aertsen en Peters, 1998; Strang, 2002). Een weigering tot deelname om principiële reden lijkt ook in ons onderzoek voor slechts een

[470] Cf. Bijlage 17. Case 17.
[471] Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 5.4.2. Responsgraad.

minderheid van de bevraagde slachtoffers het geval te zijn (zie ook Maxwell en Morris, 1994).[472]

Bij de jongeren komen meerdere redenen naar voren, waarbij ze soms deelnemen om er beter van af te geraken. In ons onderzoek is dat voor een minderheid een reden: de meeste jongeren nemen deel om voor het slachtoffer of voor zichzelf iets goed te maken. Het herstel van de schade was ook in Nieuw-Zeeland een reden voor minderjarigen om deel te nemen aan de FGC (Maxwell e.a., 2004:129).[473]

De voorbereiding op de hergo lijkt een belangrijk element te zijn opdat de betrokkenen op een geïnformeerde wijze al dan niet kunnen deelnemen. Ook in Nieuw-Zeeland is dat belang van de voorbereiding gebleken (Maxwell e.a., 2004).[474] Wanneer we een aantal cases in de diepte analyseren, zullen we nagaan of de voorbereiding inderdaad een effect heeft gehad op het verdere verloop van de hergo.[475]

4.2. Betrokkenheid van de ouders

De positie van de ouders ligt soms moeilijk. De moderator kan met de minderjarige nagaan in welke mate zijn ouders aanwezig kunnen zijn. Moderatoren opteren ervoor de ouders in elk geval op de hoogte te brengen van het plaatsvinden van de hergo. Wanneer de ouders er negatief tegenover staan, zouden andere steunfiguren kunnen worden gezocht voor de jongere. Allicht moet men dan nagaan in welke mate de relatie van de minderjarige en zijn ouders verder moet worden aangepakt (Weijers, 2002 en 2003).

Opvallend in ons onderzoek is dat ouders aangeven voornamelijk bij professionele actoren terecht te kunnen. In de literatuur wordt vaak gewezen op de mogelijke nadelen van het betrekken van professionele actoren, voornamelijk als zij het overleg zouden overheersen (Maxwell, 2005:59). Met ons onderzoek tonen we aan dat zij ook een meerwaarde kunnen bieden, onder meer ter ondersteuning van de ouders na de hergo. Vooral voor ouders die reeds problemen hebben, is bijkomende ondersteuning zeer belangrijk (Prichard, 2003:198).

---

472 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.1. Toepasbaarheid van praktijken in een herstelrechtelijk kader en Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.2. Slachtoffers.
473 Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.3. Jongeren.
474 Cf. supra, deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.2. Slachtoffers.
475 Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar enkele verklaringen.

We geven reeds een aantal aanzetten betreft de aanwezigheid van ouders op de hergo enerzijds en het mogelijk belang van ondersteuning anderzijds. Verder onderzoek hieromtrent is nodig, aangezien de praktijk en de literatuur er meestal van uitgaan dat ouders aanwezig zullen zijn, maar hun positie werd nog maar zelden onderzocht.

4.3. Inbreng van het slachtoffer

Het slachtoffer kiest er niet altijd voor om aanwezig te zijn, maar hij heeft wel steeds een inbreng in de hergo zodat met zijn noden rekening kan worden gehouden. Wanneer het slachtoffer niets met de hergo te maken wil hebben en er ook geen enkele inbreng in wil hebben, opteren de diensten ervoor de zaak terug naar de jeugdrechter te sturen. Voor zover wij weten is dit slechts tweemaal gebeurd.

Het herstelgericht groepsoverleg is erop gericht een plaats te geven aan de centrale partijen: slachtoffer, dader en gemeenschap. Wanneer één van deze partijen helemaal niet is betrokken, lijkt het ons belangrijk een andere terminologie aan te houden om aan te geven dat één van de belangrijke partijen ontbreekt in het overleg. Een groepsoverleg kan dan nog zeker zijn nut hebben, om bijvoorbeeld de situatie van de jongere aan te kaarten of herstel naar de gemeenschap te bewerkstelligen. Een voorstel dat reeds werd geopperd door prof. Ingrid van Welzenis is gewag te maken van "*hugo*", een hulpverlenend groepsoverleg.[476] Wanneer ook het herstel naar de gemeenschap aan bod komt, zou men kunnen spreken van "*herhugo*": een herstelen hulpverlenend groepsoverleg.[477]

Slachtoffers geven aan niet altijd hun steunfiguren te kunnen kiezen. Dit is problematisch, aangezien het in een hergo net de bedoeling is dat alle betrokkenen de steunfiguren kunnen meebrengen die zij wensen. Ook voor slachtoffers kan het immers belangrijk zijn voldoende steunfiguren aanwezig te hebben. In de hergo's is er soms een kwantitatief verschil in het aantal steunfiguren, maar vaak maakt dit voor slachtoffers geen verschil in de kwaliteit van de bijeenkomst.

[476] Ingrid van Welzenis, toenmalig professor verbonden aan de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, persoonlijke communicatie, 2002.
[477] Cf. infra, Deel 5. Hoofdstuk 1. 1. De positie van het slachtoffer.

Aangezien we slechts een beperkt aantal niet-aanwezige slachtoffers hebben bevraagd, kunne we geen sluitende conclusies trekken, maar ze lijken eerder positief te reageren op het aanbod van hergo. In een volgend hoofdstuk gaan we na in welke mate zij voor hergo zouden kiezen moesten ze het proces moeten over doen en of zij vinden dat hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden.

4.4. Het belang van steunfiguren

Het betrekken van de steunfiguren loopt niet altijd gemakkelijk, maar de dader en het slachtoffer ervaren hun aanwezigheid wel als belangrijk. Ook omtrent deze achterban bestaat nog niet veel informatie in de internationale literatuur. Met ons onderzoek hebben we enkele aanzetten gegeven, waarbij enkele elementen in het oog springen:

- Wanneer jongeren zelf hun steunfiguren kiezen, hebben zij er allicht meer steun aan.
- Ook professionele actoren kunnen steun bieden.
- Wanneer meerdere slachtoffers aanwezig zijn, kunnen zij steun van mekaar ondervinden.

Moderatoren geven aan dat het (blijvend) betrekken van de achterban een moeilijk punt blijkt te zijn. Enerzijds kan het een meerwaarde bieden, omdat op die manier de jongere wordt ondersteund in de opvolging. Het kan bovendien steun bieden aan de ouders, die op steunfiguren kunnen terugvallen indien ze nog problemen hebben met de jongere. Anderzijds is het vaak net in die gezinnen waar de meeste problemen opduiken moeilijk om een achterban te vinden. De Nieuw-Zeelandse wetgeving biedt in deze context het voordeel dat de familie '*entitled members*' zijn: zij hebben het recht om aanwezig te zijn (Morris en Maxwell, 1993). Dit kan de moderator helpen om de jongere en zijn ouders te motiveren om steunfiguren uit te nodigen.

4.5. Conclusie: uitvoerbaarheid in Vlaamse context

Voor de meeste doorverwezen jongeren (die de feiten niet ontkennen) lijkt hergo aldus toepasbaar in Vlaanderen. De betrokkenen zijn bereid om betreffende ernstige delicten in overleg te treden. Het betrekken van steunfiguren behoeft soms enige motivatie vanwege de moderatoren, maar wanneer zij aanwezig zijn, kunnen ze een belangrijke steun bieden. Hoewel we enkel de toepassing in vijf arrondissementen zijn nagegaan, zien we niet meteen redenen

waarom het ook niet in andere arrondissementen zou kunnen worden toegepast. Mogelijks moet dan ook daar worden gezocht naar overlegstructuren om in te gaan op plaatselijke gewoontes.[478]

[478] Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 2. De voorbereiding van het project.

HOOFDSTUK 3. TEVREDENHEID

Aangezien de betrokken partijen een centrale rol krijgen toebedeeld, is hun tevredenheid een belangrijk criterium in de evaluatie van herstelrecht. We gaan na of de betrokkenen tevreden zijn over de intentieverklaring en na de hergo. Wat betreft de hergo zelf, hebben we in het eerste hoofdstuk al vastgesteld dat ze die als procedureel rechtvaardig ervaren, wat samenhangt met hun tevredenheid. In hoofdstuk twee zijn we nagegaan wat hun motivatie was tot deelname aan hergo en wat zij als doel ervan zien. Antwoorden krijgen en de jongere voor zijn verantwoordelijkheid stellen kwamen daarbij voor slachtoffers naar voren, alsook het herstel van de schade. Dit herstel is vooral voor de jongeren een doel van de hergo. Door hier verder te gaan op de uitkomst en de gevolgen van hergo, zoeken we een antwoord op de deelvraag: "*Zijn de jongeren, slachtoffers en ouders tevreden?*"

1. De intentieverklaring

In elke hergo kwam men tot een intentieverklaring.[479] De betrokken partijen lijken in het algemeen tevreden te zijn met de overeenkomst.

	Jongeren (n=48)	**Ouders** (n=44)[480]	**Aanwezige slachtoffers** (n=39)	**Niet-aanwezige slachtoffers** (n=9)
"Begrijpen beslissing."	46/47 (97,8%)[481]	35/36 (97,2%)[482]	34/35 (97,1%)	-
"Eens met beslissing."	42/47 (89,4%)[483]	39/43 (90,3%)	29/37 (78,3%)	4/6 (80%)
"Overeenkomst rechtvaardig."	36/48 (75%)	35/43 (80,5%)	28/37 (75,6%)	5/6 (83,4%)
"Tevreden met overeenkomst."	-	37/44 (84,1%)	29/38 (76,3%)	5/6 (83,4%)

Tabel 13. Idee van de betrokkenen over de uitkomst: aantal en percentage van de respondenten die bevestigend antwoorden. – duidt aan dat de vraag niet werd gesteld.

[479] In één hergo ontkende de jongere de feiten en dus kwam men niet tot een overleg. Cf. supra Deel 3. Hoofdstuk 2. Hergo 2 en Bijlage 17 voor een overzicht van de intentieverklaringen die tijdens het pilootproject (2000-2003) werden opgetekend.

[480] Twee ouders geven aan dat geen overeenkomst werd bereikt.

[481] Eén jongere heeft deze vraag niet beantwoord.

[482] Deze vraag werd later in de vragenlijst opgenomen en dus hebben acht ouders ze niet beantwoord.

[483] Eén jongere heeft deze vraag niet beantwoord.

1.1. De jongeren[484]

46 jongeren begrepen wat werd beslist op het einde van de hergo, één jongere begreep dit min of meer.[485] De meeste jongeren waren het eens met de uitkomst; twee van hen waren het maar een beetje eens en een derde jongere min of meer. Voor negen jongeren is de overeenkomst helemaal niet of slechts een beetje zwaar (18,7%), voor 18 anderen juist wel zwaar (37,5%). Voor 21 jongeren is de overeenkomst min of meer zwaar (43,8%). Voor 36 jongeren was de overeenkomst bovendien rechtvaardig (75%), voor drie jongeren maar een beetje.

De aanwezigheid van slachtoffers is zowat hetzelfde, zowel bij de jongeren die de uitkomst zwaar vinden (8 hergo's met slachtoffer en 8 zonder), als zij die dat niet vinden (5 hergo's met slachtoffer, 4 hergo's zonder).

De inhoud van de intentieverklaringen varieert. Voor een aantal jongeren lijkt het inderdaad een hele investering te zijn. Zo zal bijvoorbeeld een jongere schadevergoeding betalen door vakantiewerk te doen, een week gemeenschapdienst uitvoeren, sporten, een sociale vaardigheidstraining volgen en vrijwilligerswerk doen bij het Rode Kruis. Voor anderen valt het nogal mee en moeten ze bijvoorbeeld een verontschuldigingbrief schrijven. De hoeveelheid taken die een jongere opneemt lijkt niet in direct verband te staan met zijn inschatting van de zwaarte.

1.2. De ouders[486]

Alle ouders begrepen wat werd beslist (één ouder min of meer) en bijna alle ouders zijn het eens met de beslissingen die werden genomen.[487] Eén ouder is een beetje eens met de uitkomst, drie ouders min of meer. Bijna alle ouders (n=37) zijn tevreden met de uitkomst, twee ouders zijn maar een beetje tevreden, vijf min of meer.

35 ouders vinden de overeenkomst rechtvaardig voor hun zoon/dochter; vier ouders vinden dit niet. Zo vinden ook de meeste ouders dat hun zoon/dochter verantwoordelijk wordt gesteld (n=41/45 of 91,1%); drie ouders vinden dit helemaal niet.

---

484 Vragenlijst jongere (vj) 14: "Begreep je op het einde van de hergo wat er beslist werd?"; vj 15: "Was je het echt eens met wat beslist werd?"; vj 16: "Hoe zwaar was de uitkomst van de hergo voor jou?"; vj 17: "Hoe eerlijk was de uitkomst voor je?"

485 Eén jongere heeft deze vragen niet beantwoord.

486 Vragenlijst ouders (vo) 19b "Begreep u wat werd beslist?" vo 20: "Was u het echt eens met wat er werd beslist?"; vo 21: "Hoe fair was de overeenkomst voor uw zoon/dochter, volgens u?"; vo 22: "Gelooft u dat uw zoon/dochter verantwoordelijk is gesteld?"; vo 23: "Was u na de hergo tevreden met de uitkomst?"

487 Deze eerste vraag werd beantwoord door 34 ouders. Bij acht ouders stond de vraag nog niet in de vragenlijst. Drie ouders geven aan dat geen overeenkomst werd bereikt en hebben de tweede vraag niet beantwoord.

Een moeder die zeer tevreden is met de overeenkomst, vindt die uitkomst fair voor haar zoon in vergelijking met de mededaders. Toch vindt ze dat hij te zwaar is gestraft: "*hij moet én betalen én werken én een brief schrijven én hij wordt continu gecontroleerd*." Ze is wel tevreden over de schappelijke prijsovereenkomst ter terugbetaling van de schade. De vader van de mededader is het eens met wat werd beslist, hij is er tevreden over en vindt dat zijn zoon verantwoordelijk is gesteld. Wel vindt hij het jammer dat de advocaten net dezelfde uitkomst wilden: tijdens het privé-overleg pendelden de advocaten tussen de twee daders, om de intentieverklaringen helemaal gelijkvormig te maken.[488]

Een moeder van een jongere die een andere jongere bedreigde met een gebroken fles, is zeer tevreden met de overeenkomst, is het ermee eens en vindt het fair voor haar zoon, maar ze vindt niet dat hij verantwoordelijk is gesteld. De overeenkomst werd volgens haar niet uitgevoerd. Ze denkt niet dat haar zoon spijt heeft van wat gebeurde.[489]

Een moeder wiens dochter met haar meerderjarige vriend een diefstal pleegde, vond de overeenkomst niet fair, ze was het er maar min of meer mee eens en was maar een beetje tevreden erover. Ze vindt dat haar dochter niet dezelfde straf verdiende, omdat haar vriend er haar toe aanzette maar ze heeft als moeder dan toch voorgesteld dat ze elk de helft van de schade zouden betalen.

Een moeder is niet tevreden met de overeenkomst, omdat de jongere vrijuit gaat en niet gestraft wordt. De jongere gaat werken om de schade te betalen, doet 6 namiddagen vrijwilligerswerk, zal 's avonds klusjes opknappen en contact met "slechte vrienden" vermijden.[490]

Een vader van een jongere die slagen toediende aan een winkelier is het eens met wat werd beslist en is er tevreden over. De meeste dingen werden door de zoon zelf aangehaald. Toch vindt de vader dat de jongere niet verantwoordelijk werd gesteld omdat hij zich laat meeslepen.[491]

Een moeder denkt dat haar zoon verantwoordelijk is gesteld en is tevreden met de overeenkomst. Toch is ze het maar een beetje eens met de beslissing en vindt ze uitkomst helemaal niet fair omwille van het financiële element. Omdat haar zoon ouder is dan 16 komt de verzekering immers niet tussen.

Een moeder vindt dat de jongere niet verantwoordelijk is gesteld omdat "*hij toch iets meer had moeten doen*."[492]

De andere ouders zijn tevreden over heel de lijn, omdat ze hun zeg hebben gehad in de overeenkomst, de jongere zijn verantwoordelijkheid heeft kunnen opnemen en men tot een

[488] Cf. Bijlage 17. Case 4.
[489] Cf. Bijlage 17. Case 25.
[490] Cf. Bijlage 17. Case 39.
[491] Cf. Bijlage 17. Case 18 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 18.
[492] Cf. Bijlage 17. Case 15.

gedeelde uitkomst is kunnen komen. Wanneer ouders niet tevreden zijn over de overeenkomst of vinden dat de jongere niet streng genoeg wordt gestraft, komen twee vragen naar voren: Wat hadden ze dan wel verwacht van de overeenkomst? En waarom hebben ze dat niet kunnen aangeven tijdens de hergo?

1.3. Aanwezige slachtoffers[493]

34 aanwezige slachtoffers begrepen op het einde wat werd beslist (97,1%). 29 slachtoffers zijn het eens met de bereikte overeenkomst (78,3%); één slachtoffer is het er helemaal niet mee eens en twee slachtoffers slechts een beetje.

> Voor één slachtoffer was de hergo nogal in het honderd gelopen, vandaar dat hij het helemaal niet eens was met wat werd beslist. Hij vindt dat de straf hoger had mogen zijn. Er waren teveel steunfiguren voor de dader en men bleef op de hergo rond de pot draaien. Hij heeft nadien geen kopie gehad van de overeenkomst, dus hij weet niet echt wat er precies gebeurd is.[494]
>
> Een ander slachtoffer vindt dat de overeenkomst te weinig inhoudt, maar heeft zich erachter gezet omdat hij tijdens de hergo merkte dat de jongere thuis problemen heeft. Hoewel hij het er niet mee eens is, is hij toch zeer tevreden: "*Het heeft veel opgelost. De jongere kwam verschillende keren tussen om zich te verontschuldigen*."[495]
>
> Een derde slachtoffer was het helemaal niet eens met de uitkomst en is er ook helemaal niet tevreden over, omdat een strengere straf gepaster zou zijn. Ze vond het wel nuttig de dader te ontmoeten om alles duidelijker te maken en haar vragen zijn beantwoord.[496]

28 aanwezige slachtoffers (75,6%) vinden de overeenkomst rechtvaardig en 29 van hen (76,3%) zijn tevreden met de overeenkomst. Zes slachtoffers zijn tevreden, maar wachten nog even de effectieve uitvoering van de overeenkomst af. De gevoelens ten aanzien van de jongere kunnen veranderen.

> "*Ik heb geen schrik meer voor de dader*."
>
> "*Alle opstandige gevoelens ten aanzien van de dader zijn verdwenen*."

---

493 Vragenlijst aanwezig slachtoffer (vso) 16: "Was u het echt eens met wat er werd beslist?"; vso 17: "Hoe rechtvaardig was de overeenkomst voor u?"; vso 90: "Bent u tevreden met de uitkomst van de hergo?"

494 De hergo werd opgesplitst in twee bijeenkomsten. Het slachtoffer koos ervoor niet aanwezig te zijn tijdens de tweede bijeenkomst. Cf. Bijlage 17. Case 1.

495 Cf. Bijlage 17. Case 25.

496 Cf. Bijlage 17. Case 35 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 17.

Slachtoffers vinden het effect van de hergo op de jongere belangrijk.

"*Voor de jongere biedt het een houvast, want hij weet wat hij moet herstellen*."

"*Het is belangrijk dat de jongere zelf gaat werken voor de terugbetaling van de schade*."

"*De jongere heeft zijn lesje geleerd en kan een voorbeeld zijn voor zijn vrienden*."

"*Het feit dat hij [de jongere] gaat werken en dat daar toezicht op wordt gehouden, is al heel wat. Ik hoop dat hij er iets aan gehad heeft*."

"*Je geeft de jongere een tweede kans en zet hem terug op het goede spoor*."

Uit de uitspraken van slachtoffers blijkt dat het inlossen van verwachtingen gerelateerd kan zijn aan de tevredenheid met de uitkomst. Daarom is het ook belangrijk dat slachtoffers in de voorbereiding een zicht krijgen op wat er realistisch van kan worden verwacht.[497]

"*De jongere heeft gedaan wat hij kon doen om mij beter te doen voelen*."

"*Je krijgt een antwoord op uw vragen, al mijn verwachtingen zijn ingelost. Het is ook goed voor de ouders, omdat hun relatie met de jongere kan verbeterd worden*."

"*De moderator heeft realistische verwachtingen gecreëerd, wat zeer goed is.*"

"*Wat ik heb aangegeven als verwachtingen, is gevolgd. Bovendien heeft de jongere zich verontschuldigd*."

De ontevredenheid hangt voor drie slachtoffers voornamelijk samen met de beperkte strengheid van de hergo en het inzicht van de dader. Hoewel uit de literatuur bleek dat slachtoffers er niet meteen op uit zijn de jongere te straffen, kan dit voor een beperkt aantal slachtoffers toch belangrijk zijn.[498]

"*De straf lag niet hoog genoeg*."

"*De moderator mag streng zijn. Hergo biedt te veel opties en men draait rond de pot*."

"*De dader is niet geholpen want hij heeft nog geen inzicht in de gevolgen*."

[497] Cf. supra, Hoofdstuk 2. 2. De voorbereiding.
[498] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 1.2. Verklaringen van recente opkomst.

1.4. Niet aanwezige slachtoffers[499]

Negen niet-aanwezige slachtoffers zijn op de hoogte van de overeenkomst, maar drie van hen beantwoordden niet alle vragen daaromtrent. Vijf niet-aanwezige slachtoffers zijn het echt eens met de overeenkomst; één van hen helemaal niet.[500]

> Het slachtoffer dat niet tevreden was, had geen contact met de moderator. Zijn vader heeft de contacten met de moderator op zich genomen en wilde niet dat het slachtoffer werd aangesproken. De benadeelde heeft dus zelf geen voorbereiding gehad en ook de latere contacten zijn via de vader verlopen. Hij wilde niet aan de hergo deelnemen tenzij de schade zou zijn betaald. Hij stelt in het interview: "*Hergo is geen straf, het leidt niet tot vergoeding en je hebt geen inspraak*." In de intentieverklaring werd wel opgenomen dat de jongere zou werken om de franchise te betalen.[501]

Vijf benadeelden vinden de overeenkomst (zeer) rechtvaardig en zijn (zeer) tevreden met de uitkomst, één slachtoffer vindt dit helemaal niet.

> "*Wat ik heb voorgesteld, is ingelost*."
>
> "*Voor de jongere was het goed, maar zijn ouders begrepen het niet echt*."
>
> "*De vergoeding was niet belangrijk, wel verontschuldigingen en die heb ik ook gekregen. Hij heeft de gevolgen beseft en het is positief dat hij er zelf voor moet gaan werken*."
>
> "*De schrik blijft, maar het is goed dat hij ervoor moet gaan werken*."

Vijf slachtoffers vinden dat de jongere correct verantwoordelijk is gesteld, twee slachtoffers vinden dit helemaal niet.

> Eén slachtoffer vindt dat hergo niet kan omdat het strafaspect onduidelijk is. Hij voelt zich benadeeld tegenover de dader.[502]
>
> Een ander slachtoffer vindt dat de fout bij de ouders ligt. Hij blijft schrik hebben en vindt dat de jongere er te gemakkelijk vanaf is gekomen.

Zes slachtoffers zijn dus niet op de hoogte van de overeenkomst. Aangezien zij een belangrijke partij zijn in het overleg, is het vreemd dat zij niet op de hoogte worden gesteld

---

499 Vragenlijst niet-aanwezig slachtoffer (vsona) 3: "Bent u op de hoogte van de uitkomst van de hergo?"; vsona 4: "Was u het echt eens met wat er werd beslist?"; vsona 5: "Hoe rechtvaardig was de uitkomst voor u?"; vso 96/vsona 29: "Vindt u dat de dader correct verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?"

500 Vergelijk met het Nieuw-Zeelandse onderzoek waaruit blijkt dat de meeste niet-aanwezige slachtoffers de uitkomst niet kennen, als ze die wel kennen, vindt 40% de uitkomst 'te soft' (Maxwell e.a., 2004). Cf. supra, deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.2. Slachtoffers.

501 Cf. Bijlage 17. Case 23 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 16.

502 Cf. Bijlage 17. Case 23 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 16.

van de uitkomst van de hergo, ook wanneer zij ervoor kiezen niet aanwezig te zijn. Moderatoren geven aan dat het moeilijk ligt in verhouding tot de privacy van de jongere: kan je een slachtoffer op de hoogte stellen van het foutlopen van de overeenkomst, bijvoorbeeld omwille van problemen thuis of eventueel druggebruik? Men heeft ervoor geopteerd om dit in de hergo aan te kaarten en afspraken in de intentieverklaring op te nemen betreffende het op de hoogte houden van het slachtoffer.[503]

2. Het herstel van de schade

Het herstel van de schade is voor alle jongeren een doel van hergo, maar zowat tweederde van de jongeren (26/39 of 66,7%) geeft aan zelf deel te nemen aan de hergo om iets goed te maken naar het slachtoffer toe.[504]

"*Je kan het goed maken voor het slachtoffer*"

"*Het contact met het slachtoffer is positief*."

Voor zowat een derde van de slachtoffers was het herstel een reden om deel te nemen aan hergo.[505] Maar de helft van de aanwezige slachtoffers dat de schade is hersteld (n=16 of 50%); ongeveer een kwart vindt dit niet (n=9 of 28,2%). Voor een meerderheid van de slachtoffers (n=22 of 68,8%), heeft de hergo wel geholpen om problemen op te lossen.[506] Zoals gezegd geven zes slachtoffers expliciet aan dat zij de uitvoering van de overeenkomst afwachten.[507]

Drie niet-aanwezige slachtoffers vinden dat de schade is hersteld, twee slachtoffers vinden dit helemaal niet, één slachtoffer vindt dit maar een beetje. De benadeelden die tevreden zijn met de overeenkomst, vinden dat de schade is hersteld. Twee slachtoffers zijn tevreden met de overeenkomst, maar vinden niet dat de schade werd hersteld. Twee andere benadeelden zijn niet tevreden met de overeenkomst en vinden daarom ook niet dat de schade is hersteld.

"*De jongere heeft zich alleen verontschuldigd, de schade – hoewel klein – werd niet terugbetaald: die heb ik zelf moeten herstellen*."

---

503 Verslag van de vergadering van de methodiekgroep, 25.05.2005.

504 Totaal aantal jongeren die deze vraag beantwoordden: n=37. De vraag werd pas later toegevoegd. Cf. supra, Hoofdstuk 2. 2.1. De jongeren.

505 Cf. supra, Hoofdstuk 2. 2.3.1. De aanwezige slachtoffers.

506 vso 83: "Heeft u het gevoel dat de hergo toeliet de schade die de dader u berokkende te herstellen?"; vso 88: "Denkt u dat de hergo problemen hielp oplossen?" 32 aanwezige slachtoffers hebben deze vraag beantwoord.

507 Zie ook Braithwaite (2002:52). Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.3. Tevredenheid van de betrokken partijen.

"*De psychologische schade is niet hersteld: ik blijf schrik hebben.*"

"*De jongere is niet gestraft en ik werd niet vergoed.*"

"*Het is een te lichte uitkomst voor zulk een zwaar feit.*"

De tevredenheid over de uitkomst en het herstel van de schade blijken dus niet noodzakelijk samen te gaan.[508] De slachtoffers kunnen tevreden zijn over de intentieverklaring, maar de effectieve uitvoering afwachten. Dit is een bijkomende reden waarom hen op de hoogte houden van de inhouden en de uitvoering van de overeenkomst van belang kan zijn.

De verontschuldiging wordt gezien als deel van het herstel (Strang, 2002). Zowat de helft van de aanwezige slachtoffers vindt dat de jongere zich gemeend verontschuldigd heeft (n=15/29 of 51,7%).[509] Een verontschuldiging zou hebben geholpen voor drie van de acht slachtoffers ten aanzien van wie de jongere zich niet heeft verontschuldigd.[510]

3. Na de hergo

Hoger hebben we vermeld dat het meten van tevredenheid niet altijd evident is. Het opnieuw kiezen voor hergo en het aanbieden aan anderen worden dan als uitdrukkingen van tevredenheid beschouwd.[511]

	Jongeren (n=48)	**Ouders** (n=46)	**Aanwezige slachtoffers** (n=39)	**Niet-aanwezige slachtoffers** (n=17)
"Aan te bieden aan alle jongeren/slachtoffers."	36/47 (76,6%)	-	25 (65,8%)	11 (91,7%)
"Opnieuw voor hergo kiezen."	41 (85,4%)	39/44 (88,6%)	34 (89,5%)	7 (58,3%)

Tabel 14. Tevredenheid na de hergo: aantal en percentage van de respondenten die bevestigend antwoorden. – duidt aan dat de vraag niet werd gesteld.

[508] Voor een analyse hieromtrent, cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar enkele verklaringen.

[509] n=29, vier slachtoffers hebben de vraag niet ingevuld, 6 slachtoffers kregen geen verontschuldiging.

[510] vso 70: "Heeft de dader zich verontschuldigd tegenover u? Zo ja, Heeft u het gevoel dat het een gemeende verontschuldiging was? Zo nee, Denkt u dat een verontschuldiging u zou geholpen hebben om de dader te vergeven?"

[511] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.3. Tevredenheid van de betrokken partijen.

3.1. De jongeren[512]

3.1.1. De houding ten aanzien van het slachtoffer

We gaan na hoe de jongeren zich voelen ten aanzien van de slachtoffers na de hergo.

- Sommige jongeren voelen zich bezorgd omdat ze het slachtoffer gekwetst hebben (n= 28 of 59,5%), anderen (helemaal) niet (n=15 of 30,4%).
- Sommige jongeren voelen zich schuldig (n=28 of 59,5%), anderen (helemaal) niet (n=12 of 25,5%).
- Twee jongeren zijn bang van het slachtoffer.
- Eén jongere is nog zeer kwaad. Hij was vlak na het delict zeer kwaad ten aanzien van het slachtoffer en hoewel hij tevreden is met het verloop van de hergo, blijft hij zeer kwaad. De reden waarom hebben we niet kunnen achterhalen.
- Geen van de jongeren voelt zich machtig.

3.1.2. Aanbod voor alle daders?

(1) Aanbod voor alle daders

Zowat driekwart van de jongeren (n=36/47 of 76,6%) vindt dat hergo aan alle daders moet worden aangeboden, zodat ze op vrijwillige basis kunnen deelnemen, omwille van verscheidene redenen. Deze redenen komen ten dele overeen met wat de jongeren als doel zien van hergo, zowel in het algemeen als voor zichzelf, namelijk iets goedmaken en de communicatiemogelijkheden.[513] De jongere krijgt door de hergo nog een kans.

"*Het is een goede kans voor jongeren met een sociaal leven en een goede opvoeding*."

"*Je krijgt nog een kans om het goed te maken*."

"*Het geef je de kans om zelf je lot in handen te nemen*."

"*Het hangt ervan af wat je doet, maar als het delict niet te zwaar is, krijg je een tweede kans*."

"*Je kan toch een beetje een eigen keuze hebben*."

---

512 vj 62: "Vind je dat hergo aan alle daders moet worden aangeboden, op een vrijwillige basis?"; vj 67: "Wat voel je nu ten aanzien van het slachtoffer? Kwaad? Bang? Machtig? Bezorgd dat je hem/haar gekwetst hebt? Schuldig?"; vj 63: "Als je het proces zou moeten overdoen, zou je dan kiezen om deel te nemen aan een hergo of naar de jeugdrechtbank gaan?"

513 Cf. supra, Hoofdstuk 2. 2.1. De jongeren.

De mogelijkheid tot communicatie wordt belangrijk geacht.

"*Je kan samen zoeken naar oplossingen*."

"*Het is beter dan het gerecht: je kan praten en vertellen hoe je er zelf over denkt*."

"*Je kan zelf iets mee voorstellen*."

"*Door de confrontatie ga je meer nadenken*."

"*Het is goed om het verhaal van het slachtoffer te horen*."

De jongere neemt in de hergo zijn verantwoordelijkheid op.

"*Je doet iets voor je straf*."

"*Sommige gasten hebben het nodig om met de feiten geconfronteerd te worden*."

"*Zelf je keuze kunnen maken is belangrijk om je verantwoordelijkheid te kunnen opnemen*."

Het vermijden van een plaatsing speelt mee.

"*Een instelling is geen goed alternatief: dat zal net voor meer delicten zorgen dan het te voorkomen*."

(2) Geen aanbod voor alle daders

Voor tien jongeren kan het niet aan alle daders worden aangeboden. Het hangt voor hen af van de feiten en/of van de persoon van de dader.

"*Hergo laat de crimineel op straat, wat meer kansen geeft om iets verkeerd te doen*."

"*Het hangt af van de aard van het delict: kan het voor moord? Voor gevechten?*"

"*Het kan niet voor zeer ernstige feiten*."

"*Iemand die echt zot is, lacht ermee. Je kan ervan profiteren*."

3.1.3. Opnieuw deelnemen aan hergo?

(1) Kiezen voor hergo

De meeste jongeren (n=41 of 85,4%) zouden opnieuw voor hergo kiezen als ze de procedure moeten overdoen, omwille van meerdere redenen. Deze redenen komen gedeeltelijk overeen met de redenen die ze hebben aangegeven voor het aanbieden van hergo aan alle daders. Zo zien vier jongeren hergo als alternatief.

"*Je kan zoeken naar andere oplossingen*."

"*Het is beter dan een instelling*."

"*Het is een goede, unieke kans. Je kan je leven terug opbouwen*."

"*Op de jeugdrechtbank loop je het risico om vastgezet te worden*."

Ook de mogelijkheid tot communicatie wordt hier als een belangrijk aspect aangehaald.

"*Jeugdrechter spreekt een straf uit en daar blijft het bij. Op de hergo wordt gepraat en overlegd*."

"*De oplossing gebeurt op een positieve manier, je kan samen zoeken naar oplossingen*."

"*Je kan er zelf over praten en ook je ouders kunnen erover praten*."

"*Je kan praten over feiten en problemen, en er wordt gekeken naar de toekomst*."

Naar het slachtoffer toe kan het belangrijk zijn om deel te nemen.

"*Het is beter als je met het slachtoffer over de feiten kan praten*."

"*Je kan mee beslissen om het goed te maken*."

"*Het slachtoffer wordt gerustgesteld en ik begrijp nu beter hoe het slachtoffer zich voelt*."

Voor de jongere zelf heeft het eveneens een invloed.

"*Het heeft me zeer goed geholpen en het is zeer leerrijk*."

"*De uitkomst van de hergo heeft me veranderd in positieve zin. Ik ben me nu bewuster van wat ik heb gedaan*."

"*Je kan zelf je straf bepalen*."

"*Je kan je verantwoordelijkheid opnemen*."

"*Ik ben er goed vanaf gekomen*."

(2) Kiezen voor de rechtbankprocedure

Zes jongeren kiezen echter voor de normale rechtbankprocedure.

"*Nu ik weet dat ik ben vrijgesproken door de rechtbank, waarom zou ik dan nog meer moeite doen?*"

"*Hergo is een hele tijdsbesteding en rompslomp. Het blijft aanslepen*."

"*Het is gemakkelijker om één keer naar de jeugdrechter te gaan zonder iedereen erbij*."

Hergo wordt soms gezien als een gemakkelijke optie voor jongeren. Hier geven jongeren echter aan dat het soms makkelijker is om naar de rechtbank te gaan. In een hergo worden jongeren geconfronteerd met het slachtoffer en hun familie, en hebben ze het soms moeilijk om hun verhaal te vertellen. Bovendien wordt soms vergeten dat hergo slechts een

momentopname is: nadien moet de overeenkomst nog worden uitgevoerd en verschijnt het dossier nog voor de jeugdrechtbank.

3.2. De ouders

3.2.1. Opnieuw kiezen voor hergo ....

39 ouders zouden voor hergo kiezen als ze de procedure zouden moeten overdoen (88,6%).[514] Ten aanzien van het slachtoffer brengt het positieve elementen met zich mee.

"*Het is leerrijk. De aanwezigheid van het slachtoffer maakt het persoonlijker*."

"*Je kan het goedmaken naar het slachtoffer toe. Het helpt om ervoor te zorgen dat het in de toekomst niet meer gebeurt*."

"*Het contact met het slachtoffer en zijn familie is positief verlopen*."

De mogelijkheid tot communicatie wordt positief gewaardeerd.

"*Het is positief om door samen te praten tot een oplossing te komen*."

"*Het praten verzacht een aantal zaken*."

"*Het verhaal van de moeder van het slachtoffer was goed om weten. Het is goed om alle kanten van het verhaal te horen*."

"*Het is een zeer goede oplossing: iedereen kan zijn zegje doen en er zijn achteraf geen frustraties*."

"*Je komt iets te weten over wat hoe gebeurde en hoe het slachtoffer zich voelt*."

"*Je kan je gedacht zeggen, er wordt open gebabbeld en je wordt niet scheef bekeken*."

Het effect op de jongere kan belangrijk zijn.

"*De hergo kan ertoe bijdragen herhaling van de feiten te voorkomen. Enkel een straf opleggen, lost niets op. Als daders geconfronteerd worden met hun slachtoffers, heeft dat meer invloed op hun verder handelen*."

"*Hij [de jongere] ziet dan in dat hij verantwoordelijk is voor wat hij heeft misdaan. Hergo is een goede manier om jongeren te helpen.*"

"*De jongere beseft wat is gebeurd, moet de confrontatie met het slachtoffer durven aangaan en zijn verantwoordelijkheid opnemen*."

[514] vo 32: "Als u het proces zou moeten overdoen, zou u dan kiezen om deel te nemen aan een hergo?" Twee ouders hebben deze vraag niet ingevuld. Eén ouder vindt het afhankelijk van de feiten. De andere ouder vindt dat het voor haar zoon geen nut had, maar dat andere jongeren zich anders zouden gedragen.

Voor hen als ouders kan het steun bieden.

> "*Je krijgt steun, je staat er niet alleen voor. Je krijgt veel uitleg en hebt tijd om erover na te denken*."
>
> "*Ze hebben ons veel meer kunnen helpen dan dat wij dat hadden kunnen doen*."

Tenslotte kan een plaatsing door middel van hergo worden vermeden.

> "*Mijn zoon is daardoor terug naar huis gekomen [hij was tevoren geplaatst in Mol]*."
>
> "*Op deze leeftijd moet een tweede kans worden gegeven. Instellingen kunnen worden vermeden*."

3.2.2. ... of toch voor de klassieke rechtsprocedure kiezen?

Vijf ouders zouden kiezen voor de rechtbank. Voor een ouder gaat het om de aard van de feiten: "*Het ging enkel om de materiële schade en dat kan beter via het gerecht worden afgehandeld*."

Twee ouders vinden de procedure te intensief.

> "*De opvolging is zeer intensief. De gevolgen zijn te zwaar voor het gezin: alles draait rond hergo. Dit is moeilijk als je er als ouder alleen voor staat. Het is wel positief omdat het om meer gaat dan de schade betalen, maar er komt te veel bij kijken*."

Eén ouder stelt dat het haar zoon aan maturiteit ontbreekt en dat hij zich er niets van aantrekt. Een andere ouder geeft geen reden.

Voor twee ouders heeft het voor hun eigen kind geen zin gehad, maar zou het voor andere jongeren wel kunnen. Blijkbaar hebben deze ouders tijdens de hergo hun verwachtingen niet duidelijk genoeg kunnen stellen en hadden zij een strengere reactie verwacht. Toch geven ze aan dat ze hun mening konden zeggen en dat ze betrokken waren in het nemen van beslissingen.

> "*Voor mijn zoon is het negatief uitgevallen, omdat hij er te gemakkelijk vanaf is gekomen. Andere jongeren zouden zich wellicht anders gedragen op de hergo*."
>
> "*Mijn zoon is niet volwassen genoeg en daardoor heeft het geen echt resultaat gehaald. Het idee is goed, maar hij moet nauwer opgevolgd worden*."

3.3. De aanwezige slachtoffers[515]

3.3.1. Zich beter voelen na de hergo

Veertien aanwezige slachtoffers voelen zich beter na de hergo (35,9%), de rest voelt zich hetzelfde. Drie slachtoffers voelen zich slechter.[516]

> Eén slachtoffer was omwille van onvoorziene omstandigheden niet voorbereid op de hergo en kon zijn gevoelens nadien niet plaatsen. De moderator heeft dit kunnen rechtzetten door nadien terug contact op te nemen met het slachtoffer.[517]
>
> Een leerkracht werd slachtoffer van een diefstal door één van haar leerlingen. Ze was het vertrouwen in hem kwijt geraakt. Ze was relatief tevreden met het verloop van de hergo, maar hij heeft nadien niet getelefoneerd zoals hij had beloofd. Ze vond het bijwonen van de hergo nuttig, maar denkt niet dat het problemen heeft opgelost.
>
> Een derde slachtoffer is over heel de lijn tevreden met de hergo, maar voelt zich toch een beetje slechter.

31 slachtoffers vinden het bijwonen van de hergo nuttig (79,5%); twee slachtoffers vinden dit maar een beetje. Voor 26 slachtoffers werden de verwachtingen ingelost (78,8%). Voor zowat een kleine helft van de slachtoffers heeft de hergo ertoe bijgedragen alles achter zich te kunnen laten (n=16 of 45,8%).

---

[515] vso 86: "Vergeleken met voor de hergo, hoe voelt u zich nu?"; vso 87: "Hoe nuttig vond u het bijwonen van de hergo?"; vso 89: "Hebt u het gevoel dat uw verwachtingen van de hergo ingelost zijn?"; vso 79: "Gaf de hergo u het gevoel dat u alles achter u kon laten?"; vso 69: "Alles in acht genomen, vond u het een positieve ervaring dat u de jongere heeft ontmoet?"; vso 71: "Was het nuttig de dader te ontmoeten in de hergo?"; vso 92: "Hoe voelt u zich nu t.a.v. de dader? Kwaad? Bang?"; vso 94: "Denkt u dat de dader echt spijt heeft over wat is gebeurd?"; vso 95: "Heeft u het gevoel dat de dader duidelijk verstaat welk nadeel u is aangedaan?"; vso 96:" Vindt u dat de dader correct verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?"; vso 99/100: "Als resultaat van de hergo, is uw respect voor het rechtssysteem/de politie een beetje/sterke gedaald, hetzelfde gebleven, een beetje/sterk gestegen?"; vso101: "Vindt u dat hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden zodat ze op vrijwillige basis kunnen deelnemen?"; vso 102: "Als u het proces zou moeten overdoen, zou u dan kiezen om deel te nemen aan een hergo of de rechtbank een uitspraak laten doen?"

[516] Vergelijk met Nieuw-Zeeland waar zowat een kwart van de slachtoffers zich slecht voelden na de FGC, voornamelijk omwille van een slechte praktijk (Maxwell en Morris, 1994). Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.2. Slachtoffers.

[517] Cf. Bijlage 17. Case 7 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 13.

3.3.2. De ontmoeting met de jongere

31 slachtoffers vinden het een positieve ontmoeting met de jongere (79,5%) en 31 van hen vinden het eveneens nuttig de jongere te hebben ontmoet (81,5%).[518]

Drie slachtoffers voelen zich nog kwaad ten aanzien van de jongere (7,9%). Twee slachtoffers zijn nog bang (5,2%). Zestien slachtoffers denken dat de jongere echt spijt heeft van wat is gebeurd (45,7%). 23 slachtoffers denken dat de jongere heeft begrepen welke schade ze hebben ondervonden (58,9%) en 26 van hen vinden dat de jongere correct verantwoordelijk is gesteld voor zijn gedrag (66,7%).

3.3.3. Aan te bieden aan alle slachtoffers?

(1) Aanbod aan alle slachtoffers

Vijfentwintig aanwezige slachtoffers (65,8%) vinden dat hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden. Vooreerst kan het een oplossing bieden voor de betrokken partijen.

"*Het is een goede oplossing voor feiten als diefstal of een vechtpartij*."

"*Het kan een vlugge oplossing zijn zonder veel problemen*."

"*Het kan positiever zijn voor zowel het slachtoffer als voor de dader*."

Ten aanzien van de jongere kan het een meerwaarde bieden.

"*Het moet aan alle jongeren worden aangeboden, zodat ze een tweede kans krijgen*."

"*Het is niet de bedoeling om de jongere uit te schelden*."

"*Het is humaner dan puur straffen*."

De communicatie is belangrijk.

"*Het kan echt wel opluchten*."

"*Praten is een goede therapie en de communicatie is heel belangrijk. De kans op hervallen daalt. Het is echter niet voor alle slachtoffers gemakkelijk*."

"*Als slachtoffer kan je erover praten: ook al lost het niets op, het doet al goed dat je erover kan praten*."

"*Het is goed om problemen op te lossen door met elkaar te praten*."

[518] Eén slachtoffer heeft deze vraag niet beantwoord.

Een gelijk aanbod wordt belangrijk geacht.

"*Het kan voor alle minderjarige daders, voor gelijk welk delict*."

"*Het is eerlijk tegenover iedereen als je het aan alle slachtoffers aanbiedt. Ze moeten wel vrij kunnen kiezen en mogen niet onder druk gezet worden*!"

(2) Geen aanbod voor alle slachtoffers

Voor dertien aanwezige slachtoffers (34,2%) moet het niet aan alle slachtoffers worden aangeboden. Net zoals een aantal jongeren aangeven, hangt het voor hen af van de feiten en de dader. Slachtoffers vinden het afhankelijk van de aard van de feiten, maar ze weten niet meteen voor welke feiten het al dan niet kan. De praktische haalbaarheid speelt mee.

"*Het is praktisch niet haalbaar om bijvoorbeeld als school altijd naar de hergo's te gaan*."[519]

"*Je moet nagaan of het de tijdsinvestering waard is*."

Voor sommige jongeren wordt het niet werkbaar geacht.

"*Sommige daders gaan zich er niet veel van aantrekken*."

"*De persoonlijkheid van de dader heeft een invloed: sommige daders kunnen er misbruik van maken*."

"*Het mag enkel voor minderjarige daders*."

3.3.4. Opnieuw voor hergo kiezen?

(1) Kiezen voor hergo

34 slachtoffers (89,5%) zouden opnieuw voor hergo kiezen als ze het proces zouden moeten overdoen. Voor een slachtoffer vullen hergo en de rechtbankprocedure elkaar aan.

"*Het verschijnen voor de rechtbank leidt tot schrik en ontzag, in de hergo kan communicatie aan bod komen*."

Zeven slachtoffers vermelden voordelen in vergelijking met de rechtbank.

"*Het gaat beter helpen dan een rechtbank, die bovendien te traag werkt*."

"*Het gaat sneller en brengt iedereen minder schade toe. De openbaarheid errond hoeft niet altijd*."

[519] Het ging hier om vandalisme in een school, waarbij de directrice naar de hergo kwam.

"*Het is een goede procedure: dit zou eerst moeten worden uitgeprobeerd voor de rechtbank zijn ding doet*."

"*Je krijgt een beter zicht op wat er gebeurt in de procedure*."

"*Het is interessanter omdat het meer menselijk is en het sociale aspect wordt in rekening gebracht, wat belangrijk is voor de minderjarige. Rechtbanken beslissen vanuit de rechtspraak*."

"*De rechtbank is onpersoonlijk, terwijl hergo op alles dieper in gaat en alles kan er worden besproken*."

"*De jeugdrechtbank brengt meer schade toe aan de jongere. Hergo geeft hen een kans zich te herpakken, zonder stigmatisering*."

De communicatie kan belangrijk zijn.

"*Je kunt er met de dader over praten*."

"*Het stimuleert de communicatie tussen mensen*."

"*Hergo gaat op alles dieper in, het is concreter, alles wordt besproken*."

"*Je kan de gevolgen van de feiten aangeven*."

"*Het is informeel en er is ruimte voor overleg*."

"*Je krijgt zicht op eventuele veranderingen en hebt inspraak*."

Het sociaal aspect speelt eveneens mee.

"*Het is menselijker en het sociaal aspect wordt in rekening gebracht, wat belangrijk is voor de minderjarige*."

"*De jongere krijgt een tweede kans en wordt niet geplaatst*."

"*Hergo is heel menselijk en geeft de jongere kansen*."

(2) Kiezen voor de rechtbankprocedure

Een slachtoffer zou voor de rechtbank kiezen "*omdat er een straf moet komen: hergo is geen straf*." Volgens een ander slachtoffer "*is een hergo een te gemoedelijke sfeer. Deze jongere is te beïnvloedbaar en dan is een rechtbank beter. Omwille van de ruime achterban, komt hij er te goed vanaf*."

Dit komt overeen met wat hoger reeds naar voren is gekomen: voor een beperkt aantal slachtoffers is straffen belangrijk.[520] Dit kan voor hen een motivatie zijn om niet meer voor hergo te kiezen.

[520] Cf. supra, 1.3. Aanwezige slachtoffers over de intentieverklaring.

3.4. De niet-aanwezige slachtoffers[521]

3.4.1. Kiezen voor hergo in de toekomst?

(1) Kiezen voor hergo

Iets meer dan de helft van de niet-aanwezige slachtoffers zou voor een hergo kiezen als ze het proces moesten overdoen (n=7/12 of 58,3%). Dit houdt daarom nog niet in dat ze zelf aanwezig zouden zijn.[522] Eén slachtoffer stelt daarover: "*Voor mij is het niet nodig, maar voor de jongere biedt het perspectieven*."

De persoonlijke aanpak en communicatie speelt eveneens een rol.

"*De rechtbank pakt het niet zo persoonlijk aan*."

"*Het is persoonlijker, zowel voor de dader als voor het slachtoffer*."

"*Je kijkt ook naar het perspectief van de jongere*."

"*Je wordt goed ondersteund en kan met elkaar praten*."

"*Je kan nagaan wat een gepaste oplossing is*."

(2) Kiezen voor de rechtbank

Vijf afwezige benadeelden zouden hoe dan ook de rechtbank een uitspraak laten doen. De confrontatie met de jongere kan een breekpunt zijn.

"*De confrontatie met de persoon in kwestie is een struikelblok*."

"*De jongere woont in de buurt en dus wil ik een confrontatie vermijden*."

"*Voor mezelf is de bijeenkomst niet aangewezen omdat ik niet open sta voor een ontmoeting met de jongere*."

Vier niet-aanwezige slachtoffers verkiezen een straf.

"*De dader moet een goede straf krijgen*."

"*Het volgen van een cursus is geen straf*."

"*Op de rechtbank kunnen straffen worden uitgedeeld*."

---

[521] vsona 32: "Vindt u dat hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden, zodat ze op vrijwillige basis kunnen deelnemen?"; vsona 33: "Als u het proces zou moeten overdoen, zou u dan kiezen om deel te nemen aan hergo of de rechtbank een uitspraak laten doen?"

[522] We hebben immers niet expliciet gevraagd of ze dan aanwezig zouden zijn.

"*De straf is niet goed genoeg. Het is beter als de rechtbank beslist. Aan de andere kant: wat brengt die beslissing teweeg?*"

De aard van de feiten speelt mee.

"*Voor mijn zaak zou een minnelijke schikking een betere oplossing zijn geweest. Als je emotionele gevolgen ondervindt als slachtoffer, kan het wel zijn nut hebben*."

3.4.2. Hergo aan te bieden aan alle slachtoffers?

Bijna alle niet-aanwezige slachtoffers vinden dat hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden (11/12 of 91,7%). Een slachtoffer vindt toch dat "*het enkel kan voor minder erge zaken*", terwijl een ander slachtoffer vindt dat "*het niet veel verandert aan wat is gebeurd*." Een slachtoffer stelt dat "*het niet positief overkomt naar het slachtoffer toe en het strafaspect is niet duidelijk*." Hij vindt dan ook dat het niet aan alle slachtoffers kan worden aangeboden.

Inspraak en communicatie zijn weerom belangrijke redenen om het wel aan alle slachtoffers aan te bieden.

"*Je kunt zelf tot een compromis komen en erover praten*."
"*Je kan mee de straf bepalen*."
"*Je bepaalt als slachtoffer mee wat een goede oplossing is, terwijl uiteraard de rechter beslist. De jongere opsluiten heeft geen zin. Je mag het echter niet als enige oplossing aanbieden aan de slachtoffers: ze moeten op de hoogte zijn van andere mogelijkheden*."
"*Op die manier kunnen de slachtoffers zelf beslissen of ze kunnen mee doen*."
"*Je hebt meer inspraak en staat er niet alleen voor*."
"*Er wordt een zaak van gemaakt en op die manier kan je ergens met je problemen naartoe*."
"*Je geeft de jongere een tweede kans en minimaliseert de negatieve prikkels van een plaatsing in een instelling*."

De verwerking van de feiten kan erdoor worden bewerkstelligd.

"*Het kan sommige mensen helpen om het te verwerken, bijvoorbeeld door het stellen van vragen aan de dader*."
"*Er zullen altijd mensen zijn die ermee geholpen zijn de dader te ontmoeten en vragen te kunnen stellen*."
"*Het kan helpen als het gaat om emotioneel geladen gebeurtenissen. Bovendien kan de jongere zijn verantwoordelijkheid opnemen*."

4. Conclusie: tevredenheid, maar aandachtspunten

De tevredenheid is niet altijd gemakkelijk na te gaan.[523] Bovendien dienen we er ook hier rekening mee te houden dat we een responsgraad van zowat 40% hebben behaald bij de bevraging van de betrokkenen. Hoewel we vermoeden dat het bij de niet-bevraagden niet gaat om hergo's die slecht zijn verlopen, dient men met die eerder beperkte responsgraad bij het lezen van de resultaten rekening te houden.[524]

4.1. Herstel van de schade

Ondanks de vrij grote tevredenheid van slachtoffers, vindt toch slechts zowat de helft dat de schade is hersteld. Dat zou op een tegenspraak kunnen lijken en een negatief resultaat kunnen zijn, aangezien hergo in de eerste plaats gericht is op herstel van de schade. Maar slachtoffers geven aan dat ze de uitvoering van de overeenkomst afwachten. In de literatuur hadden we reeds vastgesteld dat de al dan niet uitvoering van de overeenkomst een invloed heeft op de tevredenheid van slachtoffers.[525]

Daarenboven kan het communicatieproces in de hergo zelf reeds een stuk herstel inhouden, terwijl slachtoffers allicht de term 'herstel' in zijn materiële betekenis hebben begrepen. Dit onderscheid hebben we in de internationale literatuur niet uitdrukkelijk teruggevonden en hadden we zelf ook niet gemaakt in onze vragenlijst, maar kan belangrijk zijn voor ogen te houden bij het evalueren van herstelrechtelijke praktijken (materieel en emotioneel herstel; herstel op korte en op lange termijn).

4.2. Factoren die een invloed kunnen hebben op de tevredenheid

Het belang van de voorbereiding opdat betrokkenen weten waaraan zich te verwachten, vonden we reeds in de internationale literatuur terug.[526] Een bijkomende vaststelling die we hier maken is dat die voorbereiding dan eveneens van belang kan zijn voor de tevredenheid

[523] Cf. supra, deel 1. Hoofdstuk 3. 2.3. Tevredenheid van de betrokken partijen.
[524] Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 5.4.2. Responsgraad.
[525] Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 3.3.2. Tevredenheid.
[526] Zie ook Deel 4, Hoofdstuk 2. 1. Deelname van jongeren, slachtoffers en ouders.

van de slachtoffers, aangezien hun tevredenheid samenhangt met hun verwachtingen van het proces.

De meeste bevraagden zijn tevreden over de overeenkomst. Een element dat naar voren komt, is dat de slachtoffers ook het effect voor de jongere aanhalen als een belangrijk aspect. Uit de literatuur bleek dat de uitvoering van de overeenkomst eveneens van belang kan zijn, net als de rechtvaardigheid van de overeenkomst.[527] Hoger hebben we reeds aangeduid dat de procedurele rechtvaardigheid samenhangt met de tevredenheid over de uitkomst van de hergo.[528]

In herstelrecht worden voornamelijk de positieve emoties en verwachtingen van slachtoffers benadrukt. Uit ons onderzoek blijkt echter ook dat een beperkt aantal slachtoffers een straf verwachten en uitgaan van een strenge aanpak. Wanneer dit niet wordt gerealiseerd, kan dit tot ontevredenheid leiden. Hoe men hiermee in herstelrecht moet omgaan, is nog onvoldoende bestudeerd.[529]

Verder onderzoek zou kunnen nagaan welke elementen de tevredenheid beïnvloeden. Hoger hebben we reeds bevestigd wat uit de literatuur naar voren kwam, namelijk dat de procedurele rechtvaardigheid samenhangt met tevredenheid (hoofdstuk 1), zonder dat we daarom op een oorzakelijk verband kunnen wijzen. De volgende aspecten lijken daarenboven een invloed te kunnen hebben.

- Een inbreng hebben in het komen tot een overeenkomst.
- Het herstel van de schade.
- Het verantwoordelijk stellen van de jongere.
- De overeenstemming van het overleg met de verwachtingen ervan.

In hoofdstuk vijf bestuderen we een aantal hergo's meer in detail en gaan we na of we deelaspecten kunnen onderscheiden die maken dat het gaat om een "succesvolle" hergo, in die zin dat de tevredenheid door die aspecten al dan niet wordt beïnvloed.

---

527 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.3. Tevredenheid van de betrokken partijen en Deel 2. Hoofdstuk 2. 3.3.2. Tevredenheid.

528 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 5.4. Procedurele rechtvaardigheid voor de betrokkenen.

529 Cf. infra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Op zoek naar enkele verklaringen. De vraag stelt zich natuurlijk ook of de slachtoffers zouden tevreden geweest zijn met een uitspraak van de jeugdrechter, zeker in het kader van een jeugdbeschermingssysteem, dat evenmin op straffen is gericht.

4.3. Hergo als gemakkelijke oplossing?

Hergo wordt soms afgeschreven als een (te) makkelijke oplossing, maar uit de reacties van jongeren betreffende het al dan niet kiezen voor hergo in de toekomst, blijkt dat het voor hen een hele investering is, of tenminste kan zijn. Ook voor het gezin is het een investering. Het gaat om ernstige feiten waar iets tegenover mag staan, maar tegelijkertijd lijkt het belangrijk te zijn een einddatum in de intentieverklaring op te nemen zodat de betrokkenen het gebeuren na een welbepaalde tijd kunnen afsluiten. Ook voor het slachtoffer kan het van belang zijn het gebeuren achter zich te kunnen laten.

Daarbij aansluitend biedt herstelrecht jongeren de mogelijkheid om hun verantwoordelijkheid op een actieve wijze op te nemen.[530] Uit onze bevraging komt naar voren dat jongeren dit zelf inderdaad een belangrijk element vinden.

4.4. Na de hergo

Het opnieuw kiezen voor hergo wordt beschouwd als een uiting van tevredenheid.[531] De meeste jongeren, ouders en aanwezige slachtoffers zouden opnieuw kiezen voor hergo en dus gaan we ervan uit dat zij in het algemeen tevreden zijn met de hergo-procedure. In hoeverre zij een zicht hebben op de traditionele rechtsprocedure blijft wat onduidelijk, maar voornamelijk de mogelijkheid tot communicatie wordt als een meerwaarde van hergo gezien.

Jongeren en aanwezige slachtoffers vinden niet dat hergo aan iedereen moet worden aangeboden. De aard van de feiten en de persoonlijkheid van de dader zouden hierbij volgens hen een rol spelen, al kan men niet aangeven voor wie het dan wel of niet zou kunnen. Niet-aanwezige slachtoffers daarentegen vinden dat het wel aan alle slachtoffers moet worden aangeboden opdat men vrijwillig kan deelnemen. Dit is een belangrijke vaststelling: eerder dan vooraf te beslissen voor wie het al dan niet een goed aanbod zou kunnen zijn, lijkt het belangrijk te zijn om het aan te bieden aan alle partijen, zodat zij op geïnformeerde en vrijwillige basis kunnen kiezen al dan niet deel te nemen.

---

530 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 4.2. De dader.
531 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. Evaluatie.

HOOFDSTUK 4. DE RECIDIVE

Zoals werd toegelicht in de onderzoeksmethodologie, konden we slechts van een beperkt aantal jongeren via dossierstudie de recidive nagaan.[532] De onderstaande resultaten dienen dan ook met de nodige omzichtigheid te worden gelezen.

De dossiergegevens van de jongeren die werden doorverwezen naar hergo in Antwerpen en Leuven, en die uiteindelijk al dan niet aan een hergo deelnamen, worden in onderstaande tabel samengevat.

	Geen hergo	**Hergo**	**Totaal**
Recidive	11 jongeren (58%)	8 jongeren (22%)	19 jongeren (35%)
Geen recidive	8 jongeren (42%)	28 jongeren (78%)	36 jongeren (65%)
Totaal	19 jongeren (100%)	36 jongeren (100%)	55 jongeren (100%)

Tabel 15. Recidive voor jongeren die al dan niet aan een hergo hebben deelgenomen. Gegevens van het parket voor Leuven en Antwerpen.

1. Jongeren die niet deelnamen aan hergo

Voor acht jongeren voor wie de hergo werd afgelast, zijn na het feit waarvoor ze naar hergo werden verwezen, geen nieuwe feiten geregistreerd in hun dossier. Voor elf jongeren voor wie de hergo niet doorging, staan wel nieuwe feiten geregistreerd.

Voor één jongere loopt het mis omwille van een problematische opvoedingssituatie. Vijf jongeren hebben één nieuw feit gepleegd. Voor vijf jongeren staan meerdere feiten geregistreerd (2-5 delicten).

Bij zes jongeren volgen de delicten elkaar snel op; vijf jongeren doen het goed, maar plegen dan na enkele maanden tot een jaar toch opnieuw delicten.

2. Jongeren die deelnamen aan hergo

Voor 15 jongeren die deelnamen aan een hergo, staan na een jaar geen nieuwe feiten gemeld. Voor 13 jongeren zijn na zes maanden geen feiten gemeld.

[532] Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 5.1.2. Na de hergo.

Acht jongeren die aan een hergo hebben deelgenomen, krijgen nieuwe feiten aangemeld.

Voor twee jongeren loopt het al snel na de hergo mis: ze worden geplaatst omwille van nieuwe feiten. Ze hadden reeds tevoren samen meerdere delicten gepleegd en blijven dit ook na de hergo doen. Ze hebben de overeenkomst wel uitgevoerd. Ze waren samen aanwezig in de hergo, die nogal informeel verliep: de jongeren zaten te lachen en onder mekaar te praten. De twee aanwezige slachtoffers (vertegenwoordigers van het theater waar werd ingebroken) waren zeer tevreden over de hergo. Ze denken niet dat de jongeren opnieuw feiten zullen plegen naar hen toe, maar wel naar een ander slachtoffer.[533]

Eén jongere zit in een moeilijke thuissituatie, waardoor de uitvoering van de overeenkomst niet gebeurt. Na drie maanden pleegt hij een diefstal. Hij blijft van thuis weglopen en daagt niet op voor het leerproject. Op de hergo geven de ouders aan dat ze het moeilijk hebben met de jongere, dat hij liegt en soms zomaar verdwijnt. Toen hij een week van huis wegliep, pleegde hij meerdere diefstallen, waarvoor hij naar hergo werd verwezen. Eén niet-aanwezig slachtoffer is onzeker of de jongere opnieuw feiten zal plegen. Het ander niet-aanwezig slachtoffer denkt dat hij dat niet zal doen.[534]

Een andere jongere pleegt na acht maanden een diefstal. Hij had samen met een mededader een jongere geslagen. De moeder van het slachtoffer was aanwezig op de hergo. De jongere heeft drie steunfiguren, zijn advocaat en consulent bij. De overeenkomst is uitgevoerd. Het niet-aanwezige slachtoffer wilde de dader niet ontmoeten omdat hij niet kan begrijpen waarom die zover is gegaan in de feiten. Hij denkt niet dat de dader opnieuw feiten zal plegen.[535]

Een jongere pleegt na een jaar drie diefstallen. De intentieverklaring werd bekrachtigd maar hij wordt na vier maanden geplaatst omdat het verkeerd loopt. De jongere wordt meerdere keren aangemeld omwille van een problematische opvoedingssituatie (POS). Hij heeft op de hergo zijn moeder en grootvader mee als steunfiguren en is tevreden over de hergo en zijn inbreng daarin. Het aanwezige slachtoffer vond het goed de dader in de hergo te ontmoeten omdat ze mekaar daarbuiten vaak tegen kwamen. Hij denkt niet dat de dader opnieuw feiten zal plegen naar hem toe, maar wel naar een ander slachtoffer.[536]

Een jongere doet het goed gedurende enkele maanden, maar na een jaar en drie maand doet hij een poging tot diefstal en pleegt hij een diefstal met braak. Hij werd nauw opgevolgd door zijn netwerk gedurende de eerste maanden, maar nadien versoepelt de opvolging en loopt het toch weer mis.[537] Hij heeft de overeenkomst uitgevoerd. De jongere was reeds een vijftal jaren gekend bij de jeugdrechtbank en een aantal keren geplaatst. Het niet-aanwezige slachtoffer dacht dat de jongere hem terug zou slaan en dat hij dat ook bij anderen zou doen. Een aanwezig

533 Cf. Bijlage 17. Case 5.
534 Cf. Bijlage 17. Case 14.
535 Cf. Bijlage 17. Case 16 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 7.
536 Cf. Bijlage 17. Case 15 en Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 6.
537 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.3.3. Twee groepen jongeren.

slachtoffer denkt niet dat hij opnieuw feiten zou plegen. Een ander aanwezig slachtoffer denkt niet dat de jongere opnieuw iets zou doen naar hemzelf, maar wel naar een ander slachtoffer toe.[538]

Een andere jongere pleegt na een jaar een diefstal met braak. Hij werd voor meerdere diefstallen naar de gesloten instelling van Mol gestuurd en nam daarna deel aan de hergo. De thuissituatie loopt scheef. De jongere was reeds sinds een vijftal jaren gekend bij de jeugdrechtbank en meerdere malen geplaatst in verschillende instellingen. De jongere had op de hergo het gevoel niet aan bod te kunnen komen, omdat de moderator de overhand neemt. Hij heeft zeven steunfiguren mee. Een niet-aanwezig slachtoffer stelt de jongere tewerk om de schade terug te betalen. Hij denkt niet dat de jongere opnieuw bij hem een feit zal plegen, maar naar andere slachtoffers toe zal het afhangen van de opvang door de ouders.[539]

Nog een jongere pleegt na negen maanden een diefstal met geweld. Hij heeft zijn vader, twee zussen en een buurtwerker aanwezig. De hergo verloopt in een informele sfeer bij zijn zus thuis. De politie moet de hergo verlaten omwille van een dringende oproep. Het niet-aanwezige slachtoffer is tevreden met de hergo omdat de jongere gaat werken om de schade te betalen. Hij denkt wel dat de dader de feiten opnieuw zal plegen, zowel naar hemzelf toe als naar anderen.[540]

Uit de cijfers blijkt dat voor iets minder dan een vierde van de jongeren die aan een hergo hebben deelgenomen, nieuwe feiten zijn geregistreerd. Dit komt overeen met het recidivecijfer van Nieuw-Zeeland, waar na een jaar iets meer dan een kwart van de jongeren opnieuw veroordeeld is.[541]

3. Inschatting van de recidive

Aan de jongere, de ouders en de slachtoffers werd eveneens gevraagd in welke mate zij denken dat de jongere opnieuw feiten zal plegen. Uiteraard zegt dit niets over het werkelijk gedrag, maar het zegt misschien iets over de mate waarin de hergo op dat moment hun denkwijze beïnvloedt. Men zou zelfs kunnen veronderstellen dat dit een aanwijzing is van de mate waarin een goede nazorg op dat moment zou kunnen aanslaan.

538 Cf. Bijlage 17. Case 1.
539 Cf. Bijlage 17. Case 2.
540 Cf. Bijlage 17. Case 21.
541 Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.7. Recidive.

Recidive tegenover	**Inschatting**	**Jongeren**[542] (n=48)	**Ouders**[543] (n=46)	**Aanwezige slachtoffers**[544] (n=39)	**Niet-aanwezige slachtoffers** (n=17)
Hetzelfde slachtoffer	Ja	0	1 (2,2%)	3 (7,9%)	2 (11,8%)
	Nee	46 (97,9%)	42 (91,3%)	31 (81,6%)	11 (64,7%)
	Ik weet niet	1 (2,2%)	3 (6,5%)	4 (10,5%)	4 (23,5%)
Een ander slachtoffer	Ja	0	3 (6,5%)	18 (51,4%)	6 (35,3%)
	Nee	45 (93,8%)	35 (76,1%)	13 (37,1%)	5 (29,4%)
	Ik weet niet	3 (6,3%)	8 (17,4%)	4 (11,4%)	6 (35,3%)

Tabel 16. Inschatting van de recidive door de bevraagde partijen.

De meeste jongeren zeggen dat ze geen misdrijven meer zullen plegen ten aanzien van hetzelfde slachtoffer, noch tegenover een ander slachtoffer. Ouders schatten de niet-recidive van hun kind in als respectievelijk 91,3% en 76,1%. Zij zijn dus al iets minder zeker, voornamelijk wat betreft het plegen van nieuwe feiten naar andere slachtoffers toe.

Slachtoffers aanwezig op de hergo denken dat de jongere tegenover henzelf niet nog een delict zal plegen (81,6%), maar zijn daar veel minder zeker van wat betreft andere slachtoffers (37,1%). Voor de slachtoffers niet aanwezig op de hergo, ligt dit nog lager namelijk respectievelijk 64,7% en 29,4%. De aanwezigheid op de hergo kan dus leiden tot een verhoogd veiligheidsgevoel voor de slachtoffers, al zijn de aantallen hier te kleine om daar sluitende conclusies over te trekken.

Omwille van de kleine aantallen kunnen we ook niet nagaan in welke mate de inschatting overeenstemt met de werkelijke recidive. In punt 2 hebben we voor de jongeren waarvoor nieuwe feiten zijn aangemeld, aangegeven in welke mate slachtoffers na de hergo inschatten dat de jongere opnieuw feiten zou plegen. Daaruit blijkt dat deze inschatting niet altijd klopt. Verder onderzoek zou kunnen nagaan wat maakt dat de inschatting wel klopt, alsook in welke mate dit samenhangt met het verloop van de hergo.

[542] Vragenlijst jongere 68: "Denk je dat je nogmaals een delict zal plegen? T.o.v. hetzelfde/een ander slachtoffer?" Aan de jongeren werd gevraagd een inschatting te maken op een schaal van 1 (ten zeerste) tot 5 (helemaal niet). Wanneer ze 2 of 3 hebben geantwoord, hebben we dit aangeduid bij de categorie "ik weet niet". 45 jongeren vulden de eerste vraag in, bij één jongere was er geen sprake van een concreet slachtoffer.

[543] Vragenlijst ouders 25: "Denkt u dat uw zoon/dochter het misdrijf nogmaals zal plegen t.o.v. hetzelfde/een ander slachtoffer?"

[544] Vragenlijst aanwezig slachtoffer 93: "Denkt u dat de dader het misdrijf nogmaals zal plegen t.a.v. u/een ander slachtoffer?" Eén slachtoffer vulde de eerste vraag niet in; vier slachtoffers vulden de tweede vraag niet in.

4. Conclusie: voorzichtig-positieve inschatting

Het nagaan van recidive is één van de moeilijkste onderzoeksvragen. De opzet van het project leidt tot een aantal beperkingen, zoals bijvoorbeeld het gemis van een controlegroep. We hebben de dossiers ingekeken en parketgegevens gekregen van jongeren die aan een hergo hebben deelgenomen, alsook van jongeren voor wie de hergo werd afgelast. Een nadeel is dat geen cijfers beschikbaar zijn over welke maatregelen de andere jongeren opgelegd kregen. Daarom kunnen we niet aangeven waaraan de verschillen in recidive te wijten kunnen zijn.

Uit de gegevens van het parket blijkt dat voor meer dan de helft van de jongeren voor wie geen hergo kon plaatsvinden, nieuwe feiten geregistreerd zijn. Voor de jongeren die wel deelnamen, gaat het om ongeveer een kwart. Sluitende conclusies kunnen hieruit zeker niet worden getrokken, omdat we niet weten of de jongeren gelijke achtergrondkenmerken hebben. Aangezien jeugdrechters voor hen een hergo in aanmerking hebben genomen, zien we echter niet meteen redenen waarom zij systematisch van mekaar zouden verschillen wat betreft hun achtergrond. Een groot verschil is uiteraard wel hun bereidheid tot deelname.

Wel kunnen we concluderen dat het relatief goede resultaten zijn, rekening houdend met het feit dat:

- De jongeren gedurende enkele maanden geen delicten hebben gepleegd.
- Als ze nieuwe feiten hebben gepleegd, gaat het meestal om minder zware delicten dan degene waarvoor ze naar hergo werden verwezen (bijvoorbeeld gewone diefstal tegenover diefstal met geweld).

Men mag ook niet vergeten dat hergo een momentopname is, dat een proces dat soms al jaren scheef loopt, niet meteen kan omdraaien. Maar hergo kan soms wel een hefboom zijn om met die problemen aan de slag te gaan.[545]

Uit de literatuur konden we afleiden dat de leefsituatie van de jongere vaak een grotere impact heeft op recidive dan de *conference*, al kan een goed uitgevoerde *conference* eveneens een verschil maken.[546]

[545] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.4. De verhouding POS/MOF.
[546] Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.2.7. Recidive en Hoofdstuk 2. 3.7. Recidive.

Wanneer die leefsituatie zwaarder doorweegt, wordt het voor slachtoffers allicht moeilijk om een accurate inschatting te maken van de recidive. Verder onderzoek kan nagaan in welke mate de inschatting van recidive door het slachtoffer samenhangt met hun tevredenheid over de hergo. Wanneer zij deelnemen aan de hergo om de jongere te confronteren met hun verhaal, kan het voorkomen van recidive daar als motivatie tot deelname mee samenhangen. Wanneer zij na de hergo het idee hebben dat de jongere de feiten niet opnieuw zal plegen, zou dit een effect kunnen hebben op hun tevredenheid.

HOOFDSTUK 5. OP ZOEK NAAR ENKELE VERKLARINGEN

Inleiding

In dit hoofdstuk volgt meer nuancering. Nadat we in de vorige hoofdstukken een antwoord hebben gezocht op de deelvragen die golden voor hergo als geheel, bekijken we hergo in dit hoofdstuk meer in detail. Elke bijeenkomst is verschillend en de wijze waarop het geheel zich afspeelt, kan een grote invloed hebben op de uitkomsten en op de ervaringen bij de direct betrokkenen. Daarom gaan we nu na of we uit de detailstudie elementen kunnen halen die bepalen dat een hergo "succesvol" is, namelijk of de betrokken partijen tevreden zijn. Wegens de te kleine aantallen kunnen daar geen statistische analyses bij worden gemaakt. Wél kunnen we op een meer kwalitatieve wijze pogen de vinger te leggen op mechanismen en factoren die van invloed kunnen zijn.

We contrasteren daarvoor een aantal hergo's. In een eerste paragraaf gaan we na of er hergo's over de hele lijn positief of negatief scoren. We vergelijken hierbij de gemiddelde scores van jongeren, slachtoffers en ouders van de minderjarige betreffende hun tevredenheid en procedurele rechtvaardigheid. Indien er op basis daarvan inderdaad positieve en negatieve hergo's te onderscheiden zijn, bestuderen we die in detail en gaan we na of er een aantal mechanismen te ontcijferen zijn die de evaluatie van de hergo kunnen duiden. Aangezien het slechts om een beperkt aantal cases gaat, duiden we dat aan als "*prehypothesen*", elementen waarvan we nagaan of ze in die cases een invloed hebben en die nadien eventueel kunnen dienen als hypothesen voor een meer uitgebreid onderzoek.

(1) Vóór de hergo

De tevredenheid met de voorbereiding op de hergo kan een invloed hebben op de tevredenheid meer algemeen. Hoger hebben we reeds het belang van de voorbereiding aangetoond.[547] Hier gaan we na in welke mate we in de positieve hergo's een tevredenheid met de voorbereiding terugvinden. Ook de eventuele weerstand die de betrokkenen volgens de moderator hebben geuit, kan van belang zijn.

[547] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 2. 2. De voorbereiding.

Prehypothese: "*De kwaliteit van de voorbereiding is zeer belangrijk opdat de betrokkenen de hergo als positief evalueren.*"

Prehypothese: "*Wanneer de betrokkenen weerstand vertonen ten aanzien van de hergo, zal de hergo moeilijk verlopen.*"

(2) De hergo

In hoofdstuk 3 hebben we vastgesteld dat de volgende aspecten een invloed kunnen hebben op de tevredenheid van het slachtoffer.

- Een inbreng hebben in het komen tot een overeenkomst.
- Het herstel van de schade.
- Het verantwoordelijk stellen van de jongere.
- De overeenstemming van het overleg met de verwachtingen ervan.

Deze aspecten zullen we nagaan door een diepere kwalitatieve analyse van de notities van de observator.

Prehypothese: "*Wanneer de verwachtingen zijn ingelost, is men tevreden over de hergo.*"

Prehypothese: "*Wanneer het slachtoffer vindt dat de schade is hersteld, is hij meer tevreden over de hergo*."

Ook de al dan niet aanwezigheid van het slachtoffer lijkt een belangrijke factor te zijn. Enerzijds kan de aanwezigheid een verschil uitmaken voor de ervaring van het slachtoffer. Anderzijds kan het een effect hebben op de dader, waarbij hij mogelijks de gevolgen van het delict op een andere manier ervaart wanneer het slachtoffer al dan niet aanwezig is.

Prehypothese: "*De deelname van het slachtoffer is belangrijk om de hergo te doen slagen.*"

(3) Na de hergo

Vervolgens gaan we na wat bekend is over de recidive in de specifieke dossiers.

Prehypothese: "*Wanneer men tevreden is over de hergo, zal de recidive lager zijn*."

1. Op zoek naar de positieve en negatieve hergo's

1.1. Te bestuderen cases

Zoals reeds hoger werd aangetoond, hebben we zowat 60% van de hergo's geobserveerd en 40% van de betrokken partijen bevraagd. We beperken ons hier tot de cases waarvoor de hergo's werden geobserveerd en waarvoor minimum één slachtoffer en de jongere en/of ouder werden bevraagd. Op die manier kunnen we de uitspraken aan mekaar linken en nuttige gegevens nagaan.

We hebben aldus 23 cases kunnen bestuderen, waarbij 25 hergo's werden geobserveerd, 24 jongeren en 22 ouders werden bevraagd. Zevenendertig slachtoffers werden bevraagd, waarvan 28 aanwezige en 9 niet-aanwezige slachtoffers, alsook één steunfiguur van de jongere en drie steunfiguren van de slachtoffers.

	Hele studie	**Deze deelstudie**
Hergo's	66 hergo's	25 hergo's
Jongeren	48	24
Slachtoffers[548]	39+17	28+9
Ouders[549]	45 (46)[550]	22

Tabel 17. Vergelijking van de respons voor de hele studie en de voorliggende deelstudie

Hoger hebben we reeds vermeld dat we niet meteen redenen zien waarom de niet-respondenten significant zouden verschillen van de respondenten.[551] We kunnen hier dan ook niet meteen redenen aanhalen waarom deze 23 cases zouden verschillen van het totale aantal cases.

[548] Drie aanwezige slachtoffers werden kort telefonisch bevraagd (het ging om uiterst lichte feiten). 17 niet-aanwezige slachtoffers werden bevraagd.

[549] Merk op dat het hier kan gaan om één of meerdere ouders: we laten ouders samen een vragenlijst invullen indien ze nog samenwonen. Indien de ouders gescheiden zijn, wordt de ouder bevraagd waar de jongere woont of die deelnam aan de hergo.

[550] Een moeder van twee mededaders werd bevraagd – zij komt tweemaal voor in de onderzoeksresultaten.

[551] Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 5.4.2. Responsgraad.

1.2. Afhankelijke variabelen

Vooreerst berekenen we de gemiddelden van tevredenheid en procedurele rechtvaardigheid voor slachtoffers, jongeren en ouders. Voor het slachtoffer gaan we ook na wat hun tevredenheid is na de hergo. Aangezien tevredenheid en procedurele rechtvaardigheid blijken samen te gaan en deze aspecten in internationaal onderzoek door gelijkaardige vragen worden gemeten[552], groeperen we ze hier samen als afhankelijke variabelen. In de bespreking van de cases gaan we na welke onafhankelijke variabelen we terugvinden die een invloed kunnen hebben op de recidive: de weerstand ten aanzien van hergo, de voorbereiding, het herstel van de schade, aanwezigheid van het slachtoffer en de recidive.

1.2.1. Tevredenheid van de jongere

Voor de jongeren werden de volgende vragen gesteld betreffende tevredenheid en procedurele rechtvaardigheid.[553]

(1) Tevredenheid

vj14. Begreep je op het einde van de hergo wat er beslist werd?
vj15. Was je het echt eens met wat er beslist werd?
vj17. Hoe eerlijk was de uitkomst voor je?

(2) Procedurele rechtvaardigheid

vj1. Vond je dat de hergo eerlijk was voor je?
vj2. Begreep je wat er gebeurde op de hergo?
vj4. Had je het gevoel dat je kon zeggen wat je te zeggen had in de hergo?
vj5. Hield men rekening met wat je zei in het beslissen van wat moest gebeuren?
vj7. Kreeg iedereen een eerlijke kans om over de feiten te praten?
vj9. Zijn al de feiten, die belangrijk waren om de problemen op te lossen, besproken?
vj12. Waren de mensen beleefd tegenover je op de hergo?

[552] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. Evaluatie van herstelrechtelijke praktijken.
[553] Vj = vragenlijst jongere (cf. Bijlage 11).

1.2.2. Tevredenheid van de ouders

Voor de ouders komen gelijkaardige vragen naar voren.[554]

(1) Tevredenheid

vo19. Op het einde van de hergo, begreep u wat er beslist werd?

vo20. Was u het echt eens met wat er beslist werd?

vo21. Hoe fair was de uitkomst voor uw zoon/dochter, volgens u?

vo22. Gelooft u dat uw zoon/dochter verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?

vo23. Was u na de hergo tevreden met de uitkomst?

(2) Procedurele rechtvaardigheid

vo6. Had u het gevoel dat u uw mening kon uiten in de hergo?

vo7. Had u het gevoel dat u met respect werd behandeld in de hergo?

vo8. Had u het gevoel dat u betrokken was in het nemen van beslissingen?

vo9. Vond u dat iedereen een eerlijke kans kreeg om te zeggen wat men te zeggen had tijdens de hergo?

1.2.3. Tevredenheid van het slachtoffer

Voor de aanwezige slachtoffers komen onderstaande topics aan bod in de bevraging.[555] Voor de niet-aanwezige slachtoffers is de bevraging beperkt tot de tevredenheid met de uitkomst (1), aangezien zij niet aan de hergo hebben deelgenomen. Twee niet-aanwezige en twee aanwezige slachtoffers zijn niet op de hoogte van de uiteindelijke overeenkomst.

(1) Tevredenheid met de uitkomst

vso16. Was u het echt eens met wat er beslist werd?

vso17. Hoe rechtvaardig was de overeenkomst voor u?

vso90. Bent u tevreden met de uitkomst van de hergo?

vso96. Vindt u dat de dader correct verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?

[554] Vo = vragenlijst ouders (cf. Bijlage 14).
[555] Vso = vragenlijst aanwezig slachtoffer (cf. Bijlage 12).

Voor de niet-aanwezige slachtoffers zijn dit de volgende vragen[556]:

vsona3. Bent u op de hoogte van de uitkomst van de hergo?

vsona4. Was u het echt eens met wat er werd beslist?

vsona5. Hoe rechtvaardig was de uitkomst voor u?

vsona29. Denkt u dat de dader correct verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?

(2) Procedurele rechtvaardigheid

vso1. Vond u dat de hergo rechtvaardig was voor u?

vso2. Begreep u wat er gebeurde tijdens de hergo?

vso4. Had u het gevoel dat u kon zeggen wat u te zeggen had tijdens de hergo?

vso6. Hield men rekening met wat u zei in het beslissen van wat moest gebeuren?

vso7. Kreeg iedereen een eerlijke kans om over de feiten te praten?

vso9. Zijn al de feiten, die belangrijk waren om de problemen op te lossen, besproken?

vso12. Waren de mensen beleefd tegenover u tijdens de hergo?

(3) Tevredenheid na de hergo

vso69. Alles in acht genomen, vond u het een positieve ervaring dat u de jongere heeft ontmoet?

vso71. Was het nuttig de dader te ontmoeten in de hergo?

vso79. Gaf de hergo u het gevoel dat u alles achter u kon laten?

vso87. Hoe nuttig vond u het bijwonen van de hergo?

vso94. Denkt u dat de dader echt spijt heeft over wat is gebeurd?

vso96. Vindt u dat de dader correct verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?

[556] Vsona = vragenlijst niet-aanwezig slachtoffer (Cf. Bijlage 13).

1.2.4. Overzicht van de tevredenheid

De vragen worden per topic gemeten op een schaal van 1 (helemaal niet) tot 5 (ten zeerste). Per onderdeel (tevredenheid, procedurele rechtvaardigheid, tevredenheid na hergo) komen we tot een gemiddelde (de uitkomsten per vraag opgeteld en dan gedeeld door het aantal vragen). Deze gemiddelden hebben we dan per respondent opgeteld en eveneens gedeeld door het aantal gemiddelden.

Voor het slachtoffer is dat bijvoorbeeld:

Gemiddelde tevredenheid uitkomst = (20/20)/4= 5/5 (ten zeerste tevreden)

Gemiddelde procedurele rechtvaardigheid = (21/35)/7 = 3/5 (min of meer procedureel rechtvaardig)

Gemiddelde tevredenheid na de hergo = (24/30)/6 = 4/5 (tevreden)

Algemeen gemiddelde = (5+3+4)/3= 4/5 (tevreden)

We komen aldus tot een gemiddelde score voor elke respondent, zoals in de onderstaande tabel wordt samengevat.[557]

[557] In één case kende het slachtoffer de intentieverklaring niet en had de jongere niet deelgenomen aan de bevraging, dus die case hebben we eruit gelaten.

	Gemiddelde jongere	**Gemiddelde ouders**	**Gemiddelde slachtoffer**[558]
Case 1	3.88	4.63	4.79
Case 2 (3 slachtoffers)	4.83	4.88	2.88
			4.18
			Sona: 4.00
Case 3	3.40	4.88	Sona: 4.75
Case 4 (2 slachtoffers)	5.00	4.35	4.58
			4.36
Case 5	4.33	4.40	Sona: 4.25
Case 6 (2 jongeren)	4.94	5.00	4.00
	5.00	4.60	
Case 7 (2 jongeren)	4.15	4.40	Sona: 5.00
	5.00	5.00	
Case 8	4.75	4.55	3.63
Case 9	4.63	5.00	3.86
Case 10 (2 slachtoffers)	3.88	4.38	3.90
			4.24
Case 11 (2 slachtoffers)	3.42	-	4.74
			4.46
Case 12	4.54	-	4.00
Case 13 (2 slachtoffers)	4.88	5.00	3.33
			2.96
Case 14	-	5.00	4.07
Case 15 (3 slachtoffers)	5.00	5.00	3.78
			3.54
			3.69
Case 16	4.13	4.88	1.00
Case 17	4.06	-	2.88
Case 18	4.65	4.50	4.86
Case 19	4.35	4.60	3.58
Case 20 (2 jongeren)	4.17	5.00	4.54
	4.54	3.98	
Case 21 (2 slachtoffers)	4.43	-	3.04
			4.92
Case 22 (2 slachtoffers)	5.00	5.00	4.75
			4.52

Tabel 18. Overzicht van de gemiddelde tevredenheid per respondent voor elke case. – wijst erop dat de respondent ervoor koos niet deel te nemen aan de bevraging.

Op basis van deze gegevens, selecteren we de volgende cases voor een diepere kwalitatieve analyse:

- Positieve score betreffende de tevredenheid voor alle respondenten: case 6, case 7, case 18 en case 22.
- Tevredenheid van jongere en ouders tegenover een negatieve evaluatie door het slachtoffer: case 13, case 16 en case 17.

[558] Sona = slachtoffer niet aanwezig op de hergo

- Tevredenheid van het slachtoffer tegenover een eerder negatieve evaluatie door de jongere: case 1 en case 3.

Opvallend is dat er geen enkele hergo over heel de lijn negatief wordt geëvalueerd. Zoals vermeld, gaan we ervan uit dat de hergo's waarvoor de betrokkenen niet hebben deelgenomen aan de bevraging niet negatief zijn verlopen.[559]

De verwachting is dat de tevredenheid van jongere en slachtoffer gelijk lopen: is de éne partij tevreden, dan zou dat ook het geval zijn voor de andere partij. Dit hebben we hoger benoemd als de "*win-win*" situatie (Strang, 2002:200).[560] We bespreken dus vier "*win-win*" situaties en vijf cases die we benoemen als een "*win-lose*" situatie. De "*lose-lose*" situatie doet zich vaker voor in de traditionele rechtsprocedure dan in *conferences* (Strang, 2002:190). Waar Strang (2002) op kwantitatieve wijze nagaat of slachtoffers en daders elkaar beïnvloeden in hun evaluatie van de *conference*, bestuderen wij hier een aantal cases meer in de diepte en gaan we na welke elementen van de hergo een invloed kunnen hebben op de tevredenheid van de betrokkenen.

2. Bespreking van de cases

Voor elke case gaan we de volgende topics na:

- De voorbereiding: weerstand ingeschat volgens de moderator en evaluatie van de voorbereiding door de betrokkenen.
- Relaas van de hergo.
- Evaluatie van de hergo door de observator en door de betrokkenen.
- Herstel van de schade.
- Recidive (indien gekend).

Elke case analyseren we kort op basis van die gegevens. Die analyses groeperen we nadien voor de "*win-win*" en "*win-lose*" hergo's. Op die manier trachten we te komen tot enkele vaststellingen die de al dan niet tevredenheid van de betrokkenen zouden kunnen verklaren.

[559] Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 5.4.2. Responsgraad.
[560] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 4.1. Het slachtoffer (5).

2.1. De "*win-win*" hergo's

Vier hergo's werden onderscheiden waarin zowel de jongere, de ouders als de slachtoffers tevreden zijn over de hergo en de uitkomst. We bespreken elke case afzonderlijk en gaan na in welke mate we de bovenvernoemde "*prehypothesen*" al dan niet kunnen bevestigen. Uiteraard zal deze al dan niet bevestiging zeer relatief zijn, gezien de beperkte aantallen, maar het kan toch reeds enige indicatie zijn van wat maakt dat een hergo positief wordt geëvalueerd.

Case 6: Slagen en verwondingen[561]

<u>De feiten</u>

Twee jongeren, Koen en Maarten, die een derde jongere hebben geslagen, nemen samen deel aan een hergo. Het slachtoffer, Jeroen, kiest ervoor aanwezig te zijn met zijn ouders. Een derde dader, het zogenaamde brein achter de feiten, wordt niet naar hergo doorverwezen. Hij is degene die zei dat Jeroen een meisje had lastig gevallen, wat achteraf niet het geval bleek te zijn.

<u>De voorbereiding</u>

De moderator schat de hergo in als doenbaar en stelt dat het een goede kans op slagen heeft (4/5).

> "*Er is discussie over de feiten, maar de jongeren erkennen hun verantwoordelijkheid en willen er iets in opnemen. De benadeelde en zijn ouders zijn bereid om te komen.*"

Koen ontkent gedeeltelijk de feiten en zegt dat hij niet heeft gebokst, wel geduwd. De moderator ondervindt dan ook weerstand van hem (3/5). Koen heeft problemen op school omdat hij zich niet kan beheersen, waardoor hij in een vechtpartij terechtkwam. Hij is daardoor van school gevlogen. Maarten vertoont ook weerstand ten aanzien van de hergo (4/5): als hij echt volledig vrij mocht kiezen, verkoos hij volgens de moderator de rechtbank. Het slachtoffer toont min of meer weerstand

[561] Cf. Bijlage 17. Case 15.

(3/5): hij ziet er eerst het nut niet van in. Hij en zijn ouders verwachten juridische bijstand alsook een reactie op de feiten.

Beide daders zijn uiterst tevreden met de voorbereiding op de hergo (5/5), alsook hun ouders. Maarten had na het huisbezoek meer medelijden met en schuldgevoelens ten aanzien van het slachtoffer, omdat hij toen de andere kant van het verhaal hoorde. Hij wilde aan de hergo deelnemen om het slachtoffer uit te leggen hoe het zo gekomen was.

Het slachtoffer is eveneens zeer tevreden met de voorbereiding. Hij vond de uitleg van het verloop van de hergo het meest nuttige, maar vindt het jammer dat "*de dader die er de oorzaak van was dat de andere twee die feiten pleegden, er niet zou zijn*."

<u>De hergo</u>

Koen heeft zijn moeder en advocaat bij; Maarten zijn moeder, grootvader en advocaat. Jeroen geeft aan dat hij heel wat verwondingen had, die de dag na de feiten serieus pijn begonnen te doen. Zijn vader vindt het "*zeer laag dat je iemand slaat voor de fun. Ik kende jullie niet en dat vond ik verontrustend*."

Maarten relativeert de feiten, maar de politie geeft aan dat "*de feiten niet te relativeren vallen, noch te onderschatten*." Koen vindt het "*een stomme fout, maar men moet ook niet overdrijven. Het is overdreven om te zeggen dat het gaat om bendevorming*." De moderator vraagt of ze zich wel kunnen voorstellen dat het voor Jeroen bedreigend moet geweest zijn, zo'n groep. Koen zegt dat de derde dader "*zei dat Jeroen een meisje lastig viel en als een vriend je vraagt daarop te reageren, dan doe je dat. Het is erg als je een meisje lastig valt*." Koen en Maarten willen nu geen contact meer met de mededader.

Jeroen hoorde op school dat ze van plan waren hem nogmaals te slaan. Koen en Maarten verzekeren hem dat dit niet het geval is. De vader van Jeroen vindt dat het belangrijkste: dat ze het niet nogmaals zullen doen. Voor Jeroen zelf hoeft er verder niets tegenover te staan.

Evaluatie van de hergo

Wat in de voorbereiding naar voren kwam, gebeurt ook tijdens de hergo, namelijk dat de jongeren de feiten gedeeltelijk ontkennen en relativeren. De politie komt tussen om de ernst van de feiten te benadrukken. Ook de vader van het slachtoffer wijst erop dat de feiten niet zo gemakkelijk te relativeren vallen. Jeroen geeft achteraf aan dat hij veel steun heeft gehad aan zijn vader, omdat die het goed voor hem kan opnemen. Hij vond dat de politie zeer overtuigend overkwam. Zijn verwachtingen betreffende de hergo zijn ingelost, omdat hij nu geen schrik meer heeft van de daders.

De afwezigheid van de mededader die hen heeft aangezet om de feiten te plegen, is een gemiste kans om op de vragen een antwoord te kunnen krijgen. Koen en Maarten schuiven de schuld voornamelijk in zijn schoenen, maar ook voor Jeroen ligt daar voornamelijk het probleem. Hij vond het wel min of meer nuttig de daders te ontmoeten "*want ik kom ze nog veel tegen en dan is het goed dat het uitgesproken is*."

Herstel van de schade

Het slachtoffer vindt dat de schade is hersteld en dat problemen zijn opgelost:

> "*Nu ben ik er zeker van dat ze mij niet meer gaan aanraken en ik heb geen schrik meer van de daders. Hergo is goed om problemen op te lossen door er met mekaar over te praten.*"

Recidive

Voor Koen werden na 14 maanden geen nieuwe feiten gemeld. Voor Maarten werd de intentieverklaring bekrachtigd, maar hij wordt na vier maanden geplaatst omdat het fout loopt: hij pleegt drie diefstallen. Nadien werd hij nog zevenmaal aangemeld voor een problematische opvoedingssituatie (POS). Reeds voorafgaand aan de hergo had de vader hulp gevraagd omdat Maarten niet luisterde en thuis geld stal. Hij toonde zich agressief naar de ouders toe, psychologische begeleiding hielp niet en op school werd hij reeds tweemaal buiten gezet.

Analyse

Hoewel het om ernstige feiten gaat, relativeren de daders die. De betrokkenheid van een derde dader als brein achter de feiten wordt naar voren geschoven als belangrijkste oorzaak. Toch komt men tot een goede communicatie over de feiten.

De prehypothese betreffende de voorbereiding wordt deels bevestigd in die zin dat de betrokkenen de voorbereiding goed vonden. Toch hebben zij ook weerstand geuit ten aanzien van de hergo, wat ertoe had kunnen leiden dat de hergo moeilijker zou verlopen zijn.

Door de aanwezigheid van het slachtoffer hebben de daders gehoord dat hij het er toch wel moeilijk mee heeft gehad. Voor het slachtoffer zelf was het belangrijk te horen dat ze niet van zin waren de feiten te herhalen. Op die manier zijn voor het slachtoffer de verwachtingen ingelost.

Hoewel de hergo goed is verlopen, heeft één van de jongeren toch opnieuw feiten gepleegd. Maarten werd na de hergo hoofdzakelijk aangemeld omwille van zijn POS. Hoger hebben we reeds aangehaald dat hergo een momentopname is, waarin de POS kan worden aangekaart maar waarbij hergo niet alle problemen kan oplossen.[562] Hier heeft de hergo een belangrijke rol gespeeld in het herstel, maar heeft men de POS blijkbaar niet kunnen oplossen. Misschien had het betrekken van meer steunfiguren een oplossing kunnen bieden voor Maarten.

Case 7: Slagen en verwondingen[563]

De feiten

Vier jongeren hebben een derde jongere geslagen omdat hij twee van hun vriendinnen zou hebben "bepoteld". Twee jongeren worden doorverwezen naar hergo. Er wordt voor elk van hen een aparte hergo georganiseerd.

[562] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.4. De verhouding POS/MOF.
[563] Cf. Bijlage 17. Case 16.

De voorbereiding

Voor Kenny vindt de moderator een hergo doenbaar, met kans op slagen (4/5). Hij toont geen weerstand ten aanzien van hergo.

> "*De jongere is gemotiveerd, zijn aandeel in de feiten is beperkt. Hij heeft nogal weinig schuldbeleving. Ik ben er wel gerust in dat we tot een intentieverklaring kunnen komen*."

Kenny wil deelnemen omdat hij gemakkelijker kan spreken tijdens een hergo dan voor de jeugdrechter. Zijn vader vindt een vechtpartij niet zo erg, volgens hem wordt daar tegenwoordig te zwaar aan getild. Kenny is ten zeerste tevreden over de voorbereiding. Zijn ouders voelden zich goed geïnformeerd en min of meer voorbereid.

Voor David vindt de moderator een hergo eerst niet doenbaar.

> "*Zijn ouders zijn te weinig gemotiveerd en willen er geen tijd voor vrij maken. De jeugdrechter heeft hen nadien toch over de streep getrokken. De ouders leken dan toch voldoende gemotiveerd. David is zelfs zeer gemotiveerd*."

David wil niet samen met Kenny aan een hergo deelnemen omdat hij dan niet voluit zijn gedacht kan zeggen. Bovendien komt Kenny niet overeen met het slachtoffer Bert. David zelf heeft vlak na de feiten een sms gestuurd naar Bert om zich te verontschuldigen. David is ten zeerste tevreden over de voorbereiding. Zijn ouders voelden zich helemaal niet goed voorbereid op de hergo en vonden dat ze er maar min of meer over geïnformeerd waren.

Het slachtoffer wil liever niet deelnemen aan de hergo want hij ziet het nut er niet van in en wil de zaak kunnen afsluiten. Misschien gaat hij wel naar de hergo met David. Zijn moeder zal in elk geval de hergo's bijwonen om zijn verhaal te vertellen. Hij had immers nogal wat verwondingen opgelopen. Bert en zijn moeder zijn ten zeerste tevreden over de voorbereiding.

Hergo van Kenny

De hergo vindt plaats in een cultureel centrum en duurt net geen uur. Kenny heeft zijn ouders, tante, advocaat en consulente bij. De moeder van Bert is aanwezig. Kenny en de moeder van Bert vertellen elk hun kant van het verhaal. De moeder van Bert:

> "*Bert was nogal toegetakeld. Ik had zelf op de ouders willen toestappen, maar wist niet goed hoe. Omwille van de aard van de verwondingen hebben we klacht neergelegd. Ik verwacht dat Kenny het niet opnieuw zal doen en dat hij dag zegt tegen Bert als ze mekaar nog eens tegen komen. Daarom moeten jullie nog geen vrienden worden. Verder hebben Bert en ik geen concrete verwachtingen naar jullie toe*."

De consulent verwacht dat er iets gebeurt naar de gemeenschap toe.

> "*Het is belangrijk dat je erover nadenkt en je verantwoordelijkheid neemt, zodat het ook een stuk preventie kan zijn. Als je niets kan zeggen tegenover Bert, dan kan je het misschien in een brief schrijven?*"

Een gesprek ontwikkelt zich tussen de volwassenen, waarbij de jongere niet echt aan bod komt. Uiteindelijk zegt Kenny dat hij toch de brief zal schrijven. De moderator zegt erbij dat hij dat enkel moet doen als het oprecht is. Dat kan volgens de moderator niet worden opgelegd, dus het wordt niet mee opgenomen in de intentieverklaring. Een werksanctie vindt Kenny oké:

> "*Dan sta ik erbij stil, want ik ben dan toch vrije tijd kwijt*."

Evaluatie van de hergo

Deze hergo verloopt moeilijk in het komen tot een intentieverklaring omdat het slachtoffer geen concrete verwachtingen heeft. De moderator en consulent wijzen erop dat er toch wat moet tegenover staan, aangezien het nog naar de jeugdrechter moet. Kenny geeft tijdens de bevraging aan dat hij de hergo maar min of meer eerlijk vond en vindt dat hij strenger werd behandeld dan anderen: "*Er zijn nog mededaders en die waren niet aanwezig op de hergo*." De intentieverklaring vindt hij maar een beetje eerlijk, omdat die vrij licht was. Over de hergo zegt hij:

> "*Het is moeilijker, maar door de hergo kan je ook echt iets doen. Het is niet enkel een financieel geregel. Je kan samen zoeken naar oplossingen en de oplossing gebeurt op een positieve manier. Door de hergo word je gedwongen na te denken over wat je hebt gedaan in plaats van dat je ouders ervoor moeten betalen*."

Na de hergo staat hij vrij neutraal tegenover het slachtoffer, hij heeft geen wraak- en schuldgevoelens meer. Zijn moeder is het eens met de uitkomst, maar vindt dat die niet streng genoeg was.

> "*Er wordt te lichtvoetig over gegaan. Er zou goed moeten worden nagegaan wie wat aankan als jongere: wat voor de ene zwaar is, is dat voor de andere misschien compleet niet*."

Ze vindt de hergo leerrijk door de aanwezigheid van het slachtoffer. Ze stelt zich wel vragen bij de opvolging van de jongere en het gezin achteraf.

> "*Het zou een straf op maat moeten zijn in die zin dat je vooraf de dader met zijn capaciteiten goed moet kennen zodat ze achteraf niet met de hergo gaan lachen*."

<u>Hergo David</u>

De hergo vindt plaats in hetzelfde cultureel centrum en duurt drie kwartier. De jongere heeft zijn ouders, zus, een vriend en advocaat mee. Bert kiest ervoor toch niet aanwezig te zijn, zijn moeder is er wel.

Iedereen kan aan bod komen en zijn verhaal brengen. Er zijn heel wat problemen thuis, wat spanning met zich meebrengt. David en zijn gezin vinden dat er al te veel aan de hand is in hun gezin om nog veel te moeten opnemen. Bert en zijn moeder hebben geen verwachtingen. Bert heeft het enorm geapprecieerd dat David zich vlak na de feiten verontschuldigde. Hierdoor was voor hem de schade al hersteld. De ouders van David hebben het er nog steeds moeilijk mee. Ze vinden dat heel de zaak moet kunnen worden afgesloten.

David weet niet goed wat hij ermee aan moet: "*Ik zal ervoor zorgen dat het niet opnieuw gebeurt. Ik weet niet of een gemeenschapsdienst zou moeten*." De politie geeft aan dat de consulent (die niet aanwezig is) een gemeenschapsdienst had voorgesteld om iets terug te doen naar de gemeenschap en omdat ook Kenny een gemeenschapsdienst zou uitvoeren. David en de mama van Bert vinden dat David geen gemeenschapsdienst moet uitvoeren omdat hij zich al heeft verontschuldigd. De politie en de moderator hebben het hier moeilijk mee. Aangezien men er niet uit geraakt, stelt de moderator voor dat David een brief zal schrijven naar de jeugdrechter waarom hij vindt dat dit een voldoende oplossing is. David is hiermee meteen akkoord. De moeder van Bert praat na de hergo nog even na met de moeder van David.

Evaluatie van de hergo

David is ten zeerste tevreden over de hergo en de uitkomst ervan.

> "*Het is goed het verhaal van het slachtoffer te horen en door de confrontatie ga je meer nadenken. Je kan mee beslissen over de straf.*"

Zijn ouders zijn eveneens zeer tevreden. Tijdens de hergo voelden ze zich ondersteund door de moeder van het slachtoffer. Ze waren tevreden met de overeenkomst "*omdat men heeft ingezien dat hij van nature zo niet is, om iemand ineen te slagen*." Ze zouden opnieuw voor hergo kiezen want "*het verhaal van de moeder van het slachtoffer was goed om weten. Het was goed om alle kanten van het verhaal te horen*."

Bert is zeer tevreden omdat "*alles wat we hadden voorgesteld, is gebeurd*." Hij vindt dat hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden "*omdat het een goede ondersteuning is, je kan er met mekaar over praten*." Bert vindt ook dat door de hergo de schade ten zeerste is hersteld.

Zijn moeder vond het van bij het begin niet nodig dat het voor de jeugdrechter kwam. Ze is tevreden over de uitkomst: "*We wilden afspraken over de veiligheid en dat het niet nog eens zou gebeuren, en dat is afgesproken*." Ze zou opnieuw voor hergo kiezen: "*Je kunt je gedacht eens zeggen en de jongere vragen stellen. Je kan tegenover de ouders uitleggen dat je hen niet beschuldigt.*"

Recidive

Voor David staan 16 maanden na de hergo geen nieuwe feiten gemeld. Kenny heeft acht maanden na de hergo een diefstal gepleegd.

Analyse

De betrokkenen zijn zeer tevreden over de voorbereiding op de hergo. Hoewel de moderator een hergo voor David en zijn ouders eerst niet doenbaar acht, kan de jeugdrechter hen toch overtuigen mee te doen waarna ze wel gemotiveerd zijn. Er wordt beslist een aparte hergo te houden voor beide jongeren, om de communicatie te vergemakkelijken.

Hoewel het hier om ernstige feiten gaat, met serieuze gevolgen voor het slachtoffer, hadden de feiten vroeger uitgepraat kunnen worden: tussen de feiten en de hergo verliepen tien maanden. Toch geven Bert en zijn moeder aan dat het uitpraten net een sterk punt is van hergo. Door de aanwezigheid van de moeder die het verhaal van Bert concreet brengt, begrijpen de jongeren en hun ouders beter welke gevolgen Bert heeft ervaren.

Het slachtoffer en zijn moeder hadden geen hoge verwachtingen, waardoor het wat moeilijk werd om tot een overeenkomst te komen. Ze vinden dat hun verwachtingen wel zijn ingelost. Alle betrokkenen zijn tevreden over het verloop van de hergo.

Kenny bleef er wat onverschillig bij en vond het geheel nogal overdreven. Hij vindt wel dat de uitkomst meevalt en licht is. Voor hem werden nieuwe feiten aangemeld.

Case 18: Slagen en verwondingen[564]

De feiten

Een minderjarige, Filip, heeft een winkelier geslagen toen die Jan, zijn vriend, betrapte bij het stelen van een computerspelletje. Jan is meerderjarig en wordt naar de rechtbank doorgestuurd. Voor Filip wordt een hergo georganiseerd.

De voorbereiding

De moderator acht de hergo doenbaar en denkt dat het een hoge kans op slagen heeft, omdat het financiële aspect geen kwestie is. Het is een louter inhoudelijke hergo.

Dader noch slachtoffer vertonen volgens de moderator weerstand ten aanzien van de idee van hergo. Filip wil geen contact meer met de meerderjarige mededader, tenzij het om een hoge schadevergoeding zou gaan. De winkelier vindt het aandeel van Jan van groot belang. Hij was immers de aanleiding tot de feiten: Filip heeft zijn vriend verdedigd. Het slachtoffer wil deelnemen om de jongere zijn verhaal te vertellen en te weten hoe die minderjarige de feiten heeft beleefd.

[564] Cf. Bijlage 17. Case 18.

Het slachtoffer is zeer tevreden over de voorbereiding (4.8/5). Hij had goede contacten met de moderator.

> "*De moderator hield rekening met mijn vragen, waardoor ik vertrouwen in hem had. Ik voelde me goed voorbereid en was er gerust in.*"

Ook de jongere en zijn ouders zijn tevreden met de voorbereiding (respectievelijk 4.33 en 4). De vader vindt wel dat de hergo sneller na de feiten had mogen plaatsvinden. Voor het slachtoffer was de tijd tussen feiten en hergo net goed "*zodat de jongere erover kan nadenken en zich bewust wordt van het misdrijf.*" Voor de jongere heeft het huisbezoek door de moderator een verschil gemaakt in zijn gevoelens ten aanzien van het slachtoffer: "*Tevoren stond ik er nog wat onverschillig tegenover.*"

<u>De hergo</u>

De jongere heeft zijn ouders en advocate bij op het overleg. Het slachtoffer heeft zijn echtgenote meegebracht. De jongere biedt reeds tijdens de voorstellingsronde zijn excuses aan tegenover het slachtoffer. De advocate zegt dat Filip niet weet wat hem bezielde. Hij vult aan: "*Ik ben er ingerold en ik heb er veel spijt van. Ik heb daardoor ook mijn studies niet kunnen afmaken en ik kreeg moeilijkheden thuis en met het gerecht.*"

Het verhaal van dader en slachtoffer loopt door mekaar: de jongere doet eerst zijn relaas, nadat de politie de feiten voorleest. De jongere verklaart: "*Het was niet de bedoeling om meneer te slaan, ik wilde hem en Jan uit mekaar trekken.*" Het slachtoffer vult het verhaal aan en Filip beantwoordt zijn vragen. Het slachtoffer:

> "*Ik kreeg meteen na de feiten al een brief van Filip die er spijt van had en zegde niet geslagen te willen hebben. Ik had hem al dik vergeven, want ik vind het logisch dat hij zijn maat wilde verdedigen. Maar dat neemt niet weg dat je dat niet doet, iemand slaan.*"

De politie vraagt welk effect die brief had. Slachtoffer:

> "*Hij moest dat niet doen, maar hij heeft toch de moed gehad om het op papier te zetten en die brief binnen te brengen. Dat heeft een goede indruk gegeven: het is een toffe gast.*" Zijn echtgenote vult aan: "*Je hebt je laten beïnvloeden. Het gaat niet om de waarde van dat computerspelletje, maar om het gebrek aan respect dat je hebt getoond.*"

De jongere zegt dat hij er eigenlijk niets mee te maken wou hebben: Jan is niet echt een vriend. De ouders hebben het moeilijk met het hele gebeuren.

> "*We hebben er geen woorden voor. Er gebeurt zoveel na mekaar, wat voor ons moeilijker is dan voor Filip. Maar wat doe je ermee?*"

Het slachtoffer en zijn echtgenote vertellen verder hoe het was de dag zelf.

> "*Je sloeg echt om te hebben. Ik was daarna helemaal stijf en moest naar het ziekenhuis. Mijn vrouw heeft de winkel alleen moeten open houden. Nu nog heb ik schrik als er jonge gasten binnen komen. Met deze hergo wil ik wel de zaak afhandelen. Ik wil je doen nadenken zodat je't niet opnieuw doet. Maar ik wil je niet te veel doen betalen of wraak uitoefenen of zo*."

Iedereen krijgt de kans zijn zeg te doen. Het slachtoffer geeft ten aanzien van de jongere aan dat hij nog een grote kans krijgt door aan hergo te kunnen deelnemen. De moderator vat de verwachtingen samen, waarna de jongere en zijn ouders zich terugtrekken in het privé-overleg. Ze stellen heel concrete dingen voor. De moeder suggereert dat ze iets voor de winkelier kunnen doen en naar de maatschappij toe kan hij voorstellen zijn diploma te halen. De jongere wil de slachtoffers helpen waar en wanneer ze maar willen. Hij wil ook uitleg geven over de feiten naar andere leerlingen toe. De advocaat wordt er na 15 minuten bijgeroepen en ook de moderator wordt er kort bijgehaald om na te gaan of de voorstellen goed zijn.

Het slachtoffer is blij met de hulp in de winkel. De intentieverklaring wordt zeer concreet neergeschreven. De politie geeft aan dat hij binnen kwam met gemengde gevoelens

> "*maar het was een kei van een avond: het is belangrijk dat je nog een kans krijgt. Het slachtoffer is één van je beste maten en je moeder heeft stevige uitspraken gedaan. Voor het privé-overleg vroeg ik me af of je besef hebt van waarden, maar je doet verschillende dingen. Het zijn goede voorstellen, nu moet je nog zorgen dat je je eraan houdt*!"

Het slachtoffer rondt af met te zeggen dat hij de jongere al had vergeven maar het belangrijk vindt zijn gevoelens te hebben kunnen uiten. De jongere biedt nogmaals zijn excuses aan.

Evaluatie van de hergo

De jongere heeft hier bij het begin van de hergo reeds zijn excuses aangeboden, wat meteen een positief gebaar is naar het slachtoffer toe. Het slachtoffer wordt daardoor van bij het begin van de hergo in zijn slachtofferschap erkend. De jongere had reeds tevoren een brief geschreven naar het slachtoffer, waardoor deze vanuit een positieve houding ("*ik had je al vergeven*") naar de hergo kwam.

De aanwezigen keuren het gedrag af, maar geven aan dat de jongere daar iets aan kan veranderen en dat hij de mogelijkheden heeft om zijn leven in handen te nemen. De jongere heeft niet zoveel steunfiguren mee, maar ook de advocate ondersteunt hem. Ze komt tussen om de jongere te stimuleren zijn verhaal zo concreet mogelijk te maken, maar laat hem zelf de verdere uitleg geven.

Herstel van de schade

Het slachtoffer heeft niet meteen een concrete financiële vraag, maar vindt de excuses van de jongere belangrijk. Het is voor hem een grote hulp dat de jongere zal komen helpen op een beurs, waar veel werk is. Hij geeft in de bevraging aan dat de hergo hielp de schade te herstellen

> "*voornamelijk op emotioneel gebied. Mijn eigen emotionele problemen zijn opgelost, het herstel komt rapper en beter. Bovendien verkleint de kans dat de dader zal hervallen door de persoonlijke confrontatie*."

Hij is tevreden met de uitkomst.

> "*Ik heb een antwoord op al mijn vragen en alle verwachtingen zijn ingelost. Ook ten aanzien van de ouders was het goed, want hergo verbetert de relatie tussen ouders en jongere*."

Analyse

Zowel de jongere als het slachtoffer tonen volgens de moderator geen enkele weerstand ten aanzien van de hergo. Beide partijen zijn tevreden met de voorbereiding.

De jongere heeft zich vooraf reeds verontschuldigd en het slachtoffer had het hem reeds vergeven. Toch vinden ze de hergo nog nuttig om alles nog eens te kunnen

uitpraten. Het herstel van de schade was dus reeds ten dele tevoren gebeurd. Het slachtoffer vindt dat de schade is hersteld en zijn verwachtingen zijn ingelost. De recidive is ons niet bekend.

Case 22: Vier diefstallen en een diefstal met geweld[565]

De feiten

Bas is samen met andere jongeren ingebroken in een depot van de milieudienst, waar twee jerrycans werden gestolen. Het vermoeden bestaat dat de jongeren brand wilden stichten maar betrapt werden. De jongeren zeggen dat ze die jerrycans hebben gestolen voor hun bromfiets. Bas heeft nadien nog driemaal geld gestolen van zijn leerkracht en een handtasdiefstal met geweld gepleegd op een oudere dame. Hij is aanwezig met zijn (gescheiden) ouders, tante, groottante, advocaat, tolk (zijn vader is Franstalig) en consulent. De leerkracht en oudere dame zijn aanwezig. Een milieuambtenaar vertegenwoordigt de gemeente en heeft de jeugdconsulente van de gemeente gebracht ter ondersteuning, omdat zij de jongerencultuur kent.

De voorbereiding

Voor de hergo werd door de moderator geen voorbereidingsvragenlijst ingevuld. De jongere is ten zeerste tevreden over de voorbereiding (5/5). Door het huisbezoek van de moderator heeft hij meer spijt van wat is gebeurd en hij zou het niet meer opnieuw doen. De moeder van Bas is eveneens zeer tevreden over de voorbereiding (5/5).

Het slachtoffer van de handtasdiefstal is ten zeerste tevreden over de voorbereiding (5/5) en vindt het een hele duidelijke folder. Het huisbezoek door de moderator vond ze het meest nuttige in de voorbereiding. Ze voelt zich ongemakkelijk bij de vraag tot deelname aan de hergo, omat ze bang is nadien herkend te worden door de jongere. Door het huisbezoek heeft ze meer begrip en wil ze bijdragen tot de verbetering van de dader. Ze neemt deel aan de hergo om hem te vertellen hoe ze zich voelde, om antwoorden te krijgen en om hem verantwoordelijkheid te laten opnemen.

[565] De hergo gebeurde na de pilootfase; die hergo's zijn niet opgenomen in de bijlage. De moderator heeft dus ook geen voorbereidingsvragenlijst ingevuld.

De leerkracht is eveneens ten zeerste tevreden over de voorbereiding (5/5). Ze vond een huisbezoek door de moderator niet nodig, maar vond de uitleg wel nuttig. Ze wilde deelnemen om een positieve uitkomst te bereiken.

De hergo

Bij het voorlezen van de feiten verduidelijkt de advocate dat de jongere ontkent de jerrycans te hebben gestolen aangezien hij geen bromfiets heeft.

De oudere dame vertelt als eerste haar verhaal.

> "*Ik liep door een klein straatje en zag jullie staan. Maar ik was niet bang want jullie zagen er propere kinderen uit. Toen jullie mijn handtas hebben gestolen, was ik kwaad en ben ik beginnen roepen. Gelukkig heb ik er niets aan over gehouden. Ik voelde me niet geviseerd, maar vond het wel erg dat jullie ermee gelachen hebben*."

Bas erkent het verhaal. Zijn tante spreekt hem erop aan: "*Gij moet daar nog mee lachen ook, zo zonder scrupules!?*" Bas toont zich beschaamd door de reactie van zijn tante. Zijn groottante voegt eraan toe: "*zo kennen we jou niet Bas*". Zij en de moeder van Bas zijn aangedaan en wenen. De oudere dame toont er begrip voor. Ze vraagt wat er met het geld is gebeurd. Bas weet het niet meer.

> Zijn tante: "*Je moet niet liegen, dat gelooft men niet!*" De politie gaat er verder op in: "*Je hebt het geld voor u gehouden omdat je het nodig had?*" De jongere lijkt zich in een hoekje gedreven te voelen en neemt een defensieve houding aan. Moeder: "*Je kan niet met geld omgaan, maar je krijgt wel genoeg geld.*" Milieuambtenaar: "*Is dat een probleem van de groep waar je mee omgaat? Wie zet die groep daartoe dan aan? Gaat het om een grotere groep? Dan kan je dan eigenlijk toch geen vrienden noemen…*" Bas zegt dat hij er pas achteraf over heeft nagedacht.

De leerkracht vertelt haar verhaal.

> "*Ik vertrouwde je en dacht dat we een goede band hadden. Mijn vertrouwen is helemaal weg en dat vind ik erg. Ik vond het wel raar dat mijn handtas tijdens de les open stond, maar dacht dat ik vergeten was ze toe te doen. Toen het bekend raakte dat jij dat had gedaan, heb je je wel verontschuldigd, maar ik geloofde je niet*."

De moderator vraagt aan Bas wat hij daarvan denkt.

> "*Ik begrijp het wel. Ik heb me verschillende keren verontschuldigd en meende dat ook echt*."

De bezorgdheid wordt geuit dat de feiten steeds erger lijken te worden. Zijn tante vraagt zich af wat zou zijn gebeurd als hij niet gepakt was. "*Hoe ver zou je zijn*

gegaan? Zou je iemand hebben gedood?" Ze neemt de jongere even apart. Nadien praat men verder over hoe de feiten werden beleefd en waarom de jongere ze heeft gepleegd. Hij kan daar niet echt een antwoord op geven. De co-moderator vraagt naar de verwachtingen van de benadeelden.

De oudere dame wil dat de franchise voor de schade aan haar bril wordt betaald en dat de ouders daar niet voor opdraaien. De moeder van Bas wil dat hij daar zelf voor gaat werken. De leerkracht zegt dat moeder het gestolen geld reeds heeft terugbetaald. Ze wil dat de jongere gaat werken om dat geld aan zijn moeder terug te betalen. Vanuit de gemeente wil men graag dat de jongere voor de schade een week gemeenschapsdienst uitvoert.

> "*We vinden het vooral belangrijk dat hij over zijn gedrag nadenkt. Hoe ga je met die groep om? Wat is uw houding naar de maatschappij toe?*"

Na het privé-overleg stelt de jongere het plan voor. De slachtoffers gaan ermee akkoord.

> "*Ik ben gekomen om uw verhaal te horen, maar ik wil het na vanavond wel kunnen afsluiten*."

Nadat de moderator de aanwezigen heeft bedankt, zegt de politiebeambte dat hij nog iets mist, namelijk de spijt ten aanzien van de slachtoffers. Bas verontschuldigt zich daarop ten aanzien van de slachtoffers.

<u>Evaluatie van de hergo</u>

In het begin loopt de hergo wat moeizaam en hebben we de indruk dat de jongere door de volwassenen in een hoekje wordt geduwd. De tante neemt hem even apart om een aantal dingen door te praten. De moderator laat de steunfiguren nadien niet zoveel aan het woord, maar gaat verder in op het verhaal van de slachtoffers. Het combineren van meerder feiten in deze hergo lukt doordat de slachtoffers mekaar aanvullen en steun van mekaar lijken te ondervinden.

Bas vindt dat hergo beter is dan een instelling en dat het kan helpen. Hij vindt het belangrijk dat daders er op een vrijwillige basis aan deelnemen. Zijn moeder is zeer tevreden met de uitkomst van de hergo omdat er iets moest gebeuren: "*Bas was verkeerd bezig en moest dat beseffen. Hij moet er de gevolgen van dragen*." Ze zou opnieuw voor hergo kiezen omdat je dan meer een eigen inbreng hebt.

De oudere dame hoopt dat Bas inzicht heeft gekregen. Haar verwachtingen zijn ingelost omdat ze de jongere heeft kunnen confronteren met haar verhaal. Ze zou opnieuw deelnemen aan hergo omdat dat minder afstandelijk is.

De leerkracht vond het positief en nuttig de jongere te ontmoeten omdat hij iets positief uit de confrontatie kan halen. Ze blijft nog bezorgd over de jongere. Ze zou opnieuw aan hergo deelnemen omdat dat meer invloed heeft.

> "*Ik ben ten zeerste tevreden met de uitkomst van de hergo, omdat daarin alles aan bod is gekomen, zowel naar de drie slachtoffers als naar de jongere toe. Mijn verwachtingen van de hergo zijn beter ingevuld dat ik had gedacht, maar ik ben wel nog altijd ontgoocheld door de dader. Ik denk dat hij verstaat welk nadeel hij mij heeft aangedaan, maar dat hij het niet begrijpt ten aanzien van de andere slachtoffers. Hergo is goed voor eerste delicten, wanneer de dader zich nog in een beginstadium bevindt. Het lijkt me nodig voor jongeren dat kort op de bal wordt gespeeld*."

<u>Herstel van de schade</u>

Voor de leerkracht was de schade reeds vergoed voorafgaand aan de hergo. Ze weet niet of de hergo heeft geholpen om problemen op te lossen. De oudere dame vindt dat de hergo de schade ten zeerste heeft hersteld. Ze denkt dat de hergo problemen hielp oplossen door het inzicht van de ouders in de opvoeding.

<u>Analyse</u>

Alle partijen zijn zeer tevreden met de voorbereiding.

De jongere wordt aangesproken op zijn gedrag, ook door zijn familie. Hoewel hij soms wat in een hoekje geduwd wordt, kan hij toch zijn verhaal brengen en een begin van antwoord formuleren op de vragen van de slachtoffers. Door de aanwezigheid van de slachtoffers staat hij stil bij hun ervaringen, wat hij ook door de voorbereidingsgesprekken met de moderator al deed. De slachtoffers vinden dat de schade is hersteld en dat hun verwachtingen zijn ingelost. Ze namen deel om de jongere hun verhaal te vertellen hen hebben dat ook kunnen doen.

Op de eventuele recidive van de jongere hebben we geen zicht.

Vaststellingen betreffende de "*win-win*" hergo's

De meeste prehypothesen lijken door de cases bevestigd te worden. Wat betreft weerstand en recidive komt een meer genuanceerd beeld naar voren.

	Case 6	**Case 7**	**Case 18**	**Case 22**
Voorbereiding	+	+	+	+
Weerstand	-	+/-	+	?
Aanwezigheid slachtoffer	+	+/-	+	+
Herstel van de schade	+	+	+	+
Inlossen van verwachtingen	+	+	+	+
Recidive	-	-	?	?

Tabel 19. Overzicht van de (niet)bevestiging van de pre-hypothesen. "+" duidt op de bevestiging; "-" op de niet-bevestiging; "+/-" op een gemengd resultaat; en "?" op onbekend

(1) De voorbereiding

Alle betrokkenen zijn tevreden over de voorbereiding op de hergo. Dat lijkt dus belangrijk te zijn voor het welslagen van de hergo. Wat betreft de weerstand die betrokkenen tonen, kunnen we onze prehypothese echter niet bevestigen. In case 6 hebben de jongeren immers weerstand getoond, maar is de hergo toch goed verlopen. In case 7 waren de jongere en ouders eerst niet geneigd om deel te nemen, maar heeft de jeugdrechter hen toch kunnen overtuigen en is ook daar de hergo goed gelopen. Mogelijks is hun weerstand geminderd door de eigenlijke ontmoeting met het slachtoffer. Een andere verklaring is dat het gaat om de inschatting van de weerstand door de moderator en niet de opinie van de betrokkenen zelf.[566]

(2) Aanwezigheid van het slachtoffer

In drie cases was het slachtoffer zelf aanwezig, in de vierde case was de moeder van het slachtoffer aanwezig om de ideeën en ervaringen van haar zoon weer te geven. Hierdoor werden de gevolgen voor het slachtoffer verduidelijkt en concreet gemaakt. Deze prehypothese lijkt aldus te worden bevestigd.

[566] Hoger hebben we uitgelegd waarom we ervoor kozen de betrokkenen niet voorafgaand aan de hergo te bevragen (cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 1. 5.2. Vragenlijst over de voorbereiding op de hergo).

(3) Herstel van de schade en het inlossen van verwachtingen

In elke case vonden de slachtoffers dat de schade was hersteld en zijn hun verwachtingen ingelost. Ook deze prehypothesen lijken te kloppen.

(4) Recidive

Voor slechts twee cases is iets gekend over de recidive. In elke case zijn voor steeds één van de twee jongeren nieuwe feiten gemeld en klopt onze prehypothese dus niet. Toch dient dit genuanceerd te worden. De jongere in case 6 bevond zich reeds voor de hergo in een problematische opvoedingssituatie waarbij het uit de hand liep. Uiteraard is dit geen sluitende voorspeller van recidive, maar zoals hoger vermeld wijst internationaal onderzoek uit dat het kan leiden tot het plegen van misdrijven (Corrado e.a., 2003).[567]

De jongere in case 7 vertoonde zich eerder onverschillig en vond de reactie nogal overdreven. Zijn mededader daarentegen voelde spijt, wat volgens Maxwell e.a. (2004) een factor van de *conference* is die maakt dat de jongere geen feiten meer zal plegen.[568] De individuele situaties en emoties dienen ook in rekening gebracht te worden, naast de kenmerken van de hergo die kunnen maken dat de betrokkenen al dan niet tevreden zijn. Met ons onderzoek zijn we die slechts beperkt nagegaan en dus kunnen we daar hier verder weinig over zeggen.

2.2. De "*win-lose*" hergo's

Bij de "*win-lose*" hergo's hebben we twee scenario's onderscheiden. Enerzijds bestuderen we drie hergo's waarin het slachtoffer ontevreden is, maar de jongere en zijn ouders wel tevreden zijn. Anderzijds bekijken we twee dossiers waarin het omgekeerde waar lijkt te zijn. De jongeren zijn niet zo ontevreden, maar scoren toch lager betreffende tevredenheid dan de andere jongeren. Zoals gezegd hebben we geen hergo's gevonden waar alle betrokkenen zich over de hele lijn negatief uitlaten.

[567] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.2. Aard van de feiten.
[568] Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.7. Recidive.

2.2.1. Jongere en ouders tevreden, slachtoffer niet

Case 13: Diefstal in de stadsbibliotheek[569]

Feiten

De jongere, Kris, heeft ingebroken in de stadsbibliotheek. Hij heeft zijn moeder, nicht, een vriend en advocaat mee. De burgemeester en bibliothecaris zijn aanwezig.

De voorbereiding

De moderator acht de hergo doenbaar. De jongere toont geen weerstand ten aanzien van deelname aan de hergo. Hij en zijn ouders zijn ten zeerste tevreden over de voorbereiding (5/5).

De burgemeester hecht veel belang aan vergeven en pacificatie en toont evenmin weerstand. Hij is tevreden over de voorbereiding (4.4/5). De bibliothecaris wordt op de laatste minuut door de burgemeester uitgenodigd en werd dus niet voorbereid. Hij is dan ook zeer ontevreden over de voorbereiding (1/5).

De hergo

De bibliothecaris geeft aan hoe moeilijk het was telkens weer aan de klanten te zeggen wat er was gebeurd.

> "*Je bent er verantwoordelijk voor, het voelt onaangenaam aan en je bent bang dat het weer zal gebeuren. Een heleboel werk krijgt achterstand*." De burgemeester vult aan: "*Je begint mensen te verdenken, zelfs collega's. We hebben niet veel middelen en dan komt zoiets hard aan*."

De burgemeester vraagt of de jongere nog al feiten heeft gepleegd. De moderator wijst erop dat het hier enkel om de voorliggende feiten gaat, maar de burgemeester weet dat de jongere nog al feiten heeft gepleegd en wil dat de jongere die toegeeft. De moderatoren hebben het moeilijk om het verhaal van de burgemeester af te bakenen.

[569] Cf. Bijlage 17. Case 7.

De jongere geeft kort aan dat hij aan de toekomst werkt en beginnen werken is. Zijn moeder zegt eveneens kort iets, maar zijn nicht en vriend hebben geen inbreng. De jongere krijgt een hele preek te horen. De burgemeester verwacht dat hij iets zal herstellen naar de gemeente toe.

Na het privé-overleg geeft de advocaat aan dat Kris het moeilijk heeft om zich te verwoorden en dat hij als advocaat daarom concrete vragen zal stellen waarop Kris dan kan antwoorden. De jongere stelt de intentieverklaring voor, maar de slachtoffers moeten vertrekken. De observator ervaart dit als jammer omdat het de dynamiek breekt en deels afbreuk doet aan het werk dat de jongere en zijn achterban hebben verzet. Tien dagen later komt men terug bijeen. De burgemeester is aanwezig, de bibliothecaris kiest ervoor niet aanwezig te zijn. De jongere heeft, buiten zijn vriend die er niet kon bij zijn, zijn steunfiguren terug meegebracht. Men werkt de intentieverklaring verder uit.

Evaluatie van de hergo

De jongere kan moeilijk zijn verhaal brengen en ook zijn steunfiguren komen weinig aan bod. De burgemeester overdondert hen nogal. Toch blijken de jongere en zijn moeder tevreden te zijn over het gebeuren. De burgemeester lijkt tijdens de hergo de indruk te hebben dat hij niet doordringt tot de jongere – wat hij nadien in de bevraging ook zo aangeeft.

Moeder is tevreden met de overeenkomst omdat "*Kris nu zijn verantwoordelijkheid moet nemen voor wat hij misdaan heeft*." De jongere is eveneens tevreden over de uitkomst en zou terug aan de hergo deelnemen "*omdat je er dan tenminste over kunt babbelen*."

De burgemeester is ontevreden omdat Kris zich niet bewust is van zijn fout.

> "*Hij heeft geen berouw. De hergo vond ook te laat plaats want de dader moet direct voelen wat hij heeft gedaan. Ik was gefrustreerd tijdens de hergo omdat de advocaat van Kris niet op dezelfde golflengte zat. Ik vond het wel heel nuttig om de dader te ontmoeten, om te kunnen relatieveren wie hij was. Je denkt algauw dat hij een 'gevaarlijk' iemand is. Ik denk niet dat de problemen zijn opgelost, want de dader was onvoldoende voorbereid en te weinig gesensibiliseerd. Hij weet niet wat de*

strafbedoeling is. Ik ben niet tevreden met de uitkomst, want hij is niet geholpen en heeft nog geen inzicht."

Hij is ook ontevreden op de manier waarop de hergo is verlopen.

"*De doelstelling van hergo zou beter omschreven moeten zijn. Men zou het proces meer zijn gang moeten laten gaan, mensen onder mekaar, meer spontaan. De moderator zou een minder grote rol moeten hebben en de deskundigen hadden een te groot overwicht, zonder dat ze hun rol goed kenden. De emoties zouden meer hun plaats moeten kunnen krijgen.*"

Toch zou hij opnieuw voor hergo kiezen, omdat het "*humaner is dan puur straffen.*"

Als observator hadden we de idee dat de burgemeester net veel aan bod kwam en de jongere overdonderde, maar de partijen hebben dit blijkbaar anders ervaren.

De bibliothecaris vindt dat hij veel te laat op de hoogte werd gebracht van de hergo, namelijk slechts een uur van tevoren. Hij had ook kunnen weigeren om te gaan, maar vond dat er iemand aanwezig moest zijn.

"*Ik bleef nadien met heel wat emoties zitten en kon er met niemand over praten omwille van de zwijgplicht. Ik vond niet dat de moeder me respectvol behandelde en zou als ouder heel anders hebben gereageerd. Ik voelde me niet betrokken in het nemen van beslissingen, wat waarschijnlijk komt doordat ik niet aanwezig was op het tweede gedeelte van de hergo. Ik vond het ook geen positieve ervaring de jongere te hebben ontmoet omdat er al wat tijd was overgegaan en de confrontatie het moeilijker heeft gemaakt. De emoties kwamen door die confrontatie terug los en ik kon er nergens mee terecht. Ik vond het bijwonen van de hergo maar een beetje nuttig, want ik was slecht voorbereid en heb er weinig aan gehad. Ik bleef met gevoelens zitten dus ik kwam er nog slechter uit. Het was toch een beetje nuttig want als je beter begeleid wordt, kan het positief zijn voor dader én slachtoffer.*"

Toch is het slachtoffer tevreden met de uitkomst.

"*Omdat het een aanslag op een openbare voorziening was, vind ik het positief dat hij voor diezelfde gemeenschap zaken kan doen.*"

De moderator heeft de bibliothecaris achteraf nog gecontacteerd om alles door te praten, wat hem blijkbaar geholpen zou hebben. Uit deze case blijkt duidelijk hoe belangrijk de voorbereiding is opdat het slachtoffer een idee heeft van wat zal gebeuren.

Herstel van de schade

De slachtoffers hebben niet de idee dat de hergo toeliet de schade te herstellen. Ze denken dat het gebeuren niet echt tot de jongere is doorgedrongen.

Recidive

Een jaar na de hergo staan voor Kris geen nieuwe feiten aangemeld bij het parket.

Analyse

Hoewel we als observator de idee hadden dat de jongere en zijn moeder overrompeld werden, zijn zij tevreden over het gebeuren.

De bibliothecaris is ontevreden over het hele verloop omdat hij er op de laatste moment werd bijgeroepen. Hij wist niet wat ervan te verwachten en kon er ook nadien niet over praten. Dit wijst op het belang van de voorbereiding, maar ook na de hergo kan het belangrijk zijn om het gebeuren nogmaals door te praten, met een steunfiguur of met de moderator. Hier heeft de moderator nadien nog contact opgenomen met de bibliothecaris en alles met hem doorgesproken. De moderator liet ons weten dat het slachtoffer aan dat gesprek veel heeft gehad. Allicht hadden de resultaten van onze bevraging er anders uit gezien als we de bibliothecaris na zijn gesprek met de moderator hadden bevraagd.

De burgemeester vond het belangrijk dat de jongere de impact van het misdrijf zou inzien. Hij had het gevoel dat de jongere onvoldoende inzicht en berouw had, wat tot ontevredenheid met de hergo heeft geleid. Zijn verwachtingen zijn immers niet ingelost.

Case 16: Carjacking[570]

De feiten

Twee jongeren hebben een winkelier vastgebonden toen die met de daginkomsten uit de winkel kwam. Ze hebben zijn autosleutels afgenomen en met de BMW aan joyriding gedaan. Daarbij hebben ze schade gemaakt. Rik wordt doorverwezen naar een hergo met de winkelier. Frank woont in een ander arrondissement, wordt ook doorverwezen naar hergo en de slachtoffers van de schadegevallen worden gecontacteerd. Geen van de slachtoffers neemt deel aan de hergo. We bespreken de hergo van Rik, omdat hij tevreden was maar de winkelier zeer ontevreden.[571]

De voorbereiding

De moderator heeft aan de jeugdrechter geadviseerd dat een hergo doenbaar was, maar acht de kans op slagen klein.

> "*Het hoofdslachtoffer staat niet positief ten aanzien van hergo. Hij besliste dan ook om niet deel te nemen. De hergo met het netwerk van de jongere zal ons inziens wel slagen, maar is – mede gezien ook een oriëntatie gevraagd werd – slechts matig zinvol*."[572]

De jongere toont geen weerstand. Het is volgens de moderator een timide jongen.

> "*Hij maakt een zeer gelaten indruk, maar schaamt zich wel over de feiten. Hij scheen berouw te hebben over de feiten*."

Het slachtoffer daarentegen vertoont veel weerstand en hij beslist dan ook niet deel te nemen. Hij heeft een beetje angst om deel te nemen, maar wil voornamelijk eerst een financiële regeling en biedt weerstand omwille van principiële redenen. De moderator heeft nooit met het slachtoffer zelf kunnen praten: de contacten liepen via de vader, de eigenaar van de wagen. Het financieel herstel is de enige verwachting en het slachtoffer wil dat niet via hergo regelen. De moderator heeft aan de vader slachtofferhulp gesuggereerd voor zijn zoon.

---

570 Cf. Bijlage 17. Case 23. De ouders hebben niet meegewerkt aan de bevraging.

571 De hergo voor Frank is overigens ook goed gelopen.

572 De moderator geeft hier verder geen uitleg bij, maar tijdens de hergo blijkt dat men op zoek is naar gezinsbegeleiding omdat moeder veel alleen is met de kinderen aangezien de vader in het buitenland werkt. Dit leidt ertoe dat de jongere begeleiding mist.

De jongere is tevreden over de voorbereiding (4.66/5). Hij besliste om deel te nemen aan de hergo onder druk van de jeugdrechter en om iets goed te maken naar het slachtoffer toe.

> "*Het huisbezoek door de moderator heeft me meer schuldgevoelens gegeven. Ook heeft het me bewuster gemaakt van het delict en de gevolgen ervan.*"

Het slachtoffer is niet zo tevreden over de voorbereiding (2.5/5). Hij vindt dat er onduidelijkheid was over de tijd en plaats van de hergo. Hij voelde zich ongemakkelijk en kwaad bij de vraag tot deelname aan hergo. Hij vindt dat hij onder druk stond om deel te nemen.

> "*De rechter heeft beslist en ik heb er zelf niet om gevraagd. Rechters hebben de idee dat dat iets positief is voor het slachtoffer, maar op basis waarvan?*"

<u>De hergo</u>

Op de hergo wordt gepraat over de gevolgen voor het slachtoffer. De moeder van Rik geeft aan dat de vader van het slachtoffer hen belde met de boodschap dat ze snel moesten betalen, maar ze hebben verder – op raad van hun advocaat – geen contact gezocht. Rik zou graag nog contact hebben om zich te verontschuldigen. De politie geeft de visie van het slachtoffer op de feiten weer, maar heeft daarbij oog voor de jongere.

> "*Je moet proberen je normaal ritme weer op te nemen en met jezelf terug in orde te komen. Het contact met het slachtoffer kan belangrijk zijn om alles te verwoorden. Hoe staat het met uw vriendenkring?*"

Rik zegt dat Frank een slechte vriend was en dat hij hem ertoe heeft aangezet de feiten te plegen. De professionele actoren en ouders hebben het over Rik, hoe het moeilijk loopt thuis. Rik lijkt triest te zijn. Hij zegt dat hij de gevolgen ervan nooit had ingeschat.

> "*Ik heb Frank nooit opgezocht. Hij had een slechte reputatie en ik ben erdoor beïnvloed. Ik heb daarom de feiten ook nooit aangegeven, net omdat Frank zo een slechte reputatie had.*"

De politie zegt dat het natuurlijk ernstige feiten blijven en dat Frank degene is geweest die uiteindelijk de feiten heeft aangegeven. Volgens Rik hebben ze bij Frank misschien drugs gevonden en heeft hij daarom de feiten opgebiecht.

Tijdens het privé-overleg komen voornamelijk zijn ouders aan bod. De jongere zelf blijft eerder stil. Vader heeft het er moeilijk mee dat het slachtoffer enkel op het financiële uit is.

> "*Met deze hergo moet Rik alles kunnen afsluiten. Als er nog een ontmoeting komt met het slachtoffer, moet dat een vrijblijvende hergo zijn*."

De advocaat geeft aan dat hergo gericht is op herstel en dat men respect moet hebben voor het slachtoffer en hem tijd moet gunnen. Rik zijn leerkracht vindt het schrijven van een brief aan het slachtoffer belangrijk.

> "*In die brief kan je benadrukken dat je beseft dat je iets erg hebt gedaan. Als je gemeenschapsdienst gaat doen, moet je beseffen dat het geen straf is, maar dat je iets goedmaakt.*"

Rik schrijft alle afspraken neer, die hij zelf zal vertellen ten aanzien van de groep, met hulp van de advocaat. In de groep wordt alles besproken, maar de jongere komt weerom amper aan het woord. De afspraken worden concreet neergeschreven, aan het slachtoffer zal het aanbod worden gedaan later een bijeenkomst te houden, als de schade is uitbetaald. De politie wil daar eventueel een bemiddelende rol in opnemen.

<u>Evaluatie van de hergo</u>

Als observator hebben we de idee dat Rik in een slachtofferrol kruipt en alle schuld op Frank afschuift. We hebben de hergo van Frank ook bijgewoond, die het er moeilijk mee had, zijn verantwoordelijkheid opnam voor de feiten en het verhaal is gaan opbiechten omdat hij er niet mee wou blijven rondlopen. Rik toont zich in de hergo als een brave jongen die zich heeft laten overrompelen, maar we kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat er misschien meer achter zit. De aanwezige professionele actoren gaan mee in zijn verhaal. Hoewel ze hem duidelijk maken dat het gaat om ernstige feiten, willen ze hem voornamelijk helpen.

Rik zelf is tevreden met de hergo en zou er opnieuw aan deelnemen omdat hij een tweede kans heeft gekregen.

> "*Ik ben me nu bewuster van wat ik heb gedaan en de hergo heeft me veranderd. Het doel van hergo is volgens mij herstel in de brede zin van het woord. Zowel voor mezelf als voor het slachtoffer*."

Herstel van de schade

Het slachtoffer is helemaal niet tevreden met de uitkomst en vindt niet dat de jongere verantwoordelijk is gesteld.

> "*Het is geen straf, ik kreeg geen vergoeding en had geen inspraak. Hergo komt niet positief over naar slachtoffer toe. Een cursus volgen bij het Rode Kruis is geen straf. Het strafaspect van hergo is niet duidelijk.*"

Het is ons niet duidelijk in welke mate het slachtoffer inderdaad op de hoogte is gebracht van de overeenkomst, dan wel of er nadien een probleem is opgetreden betreffende de schadevergoeding. In de intentieverklaring van Rik was immers opgenomen dat de schade zou worden terugbetaald, maar het slachtoffer stelt dat hij niet werd vergoed. De cursus van het Rode Kruis is een element dat werd opgenomen in de intentieverklaring van Frank.

Recidive

Eén jaar na de hergo zijn voor Rik nog geen nieuwe feiten vastgesteld.

Analyse

Dit slachtoffer is één van de weinige slachtoffers die een duidelijke straf had verwacht. Omdat hergo naar zijn aanvoelen geen straf heeft uitgesproken, is hij er ontevreden over. Hij vindt dat hij geen zeg heeft gehad over het plaatsvinden van de hergo en dat hij niet is vergoed voor de schade. Hij had liever gehad dat de jeugdrechter een straf had uitgesproken. De vraag blijft of hij zou tevreden geweest zijn met de uitspraak van een jeugdrechtbank.

In de hergo was afgesproken dat de schade zou worden vergoed. Aangezien het slachtoffer tijdens de bevraging aangeeft dat hij geen vergoeding heeft gehad, vragen we ons af in welke mate het slachtoffer van de overeenkomst en de uitvoering daarvan op de hoogte is gesteld. Dit zou immers een antwoord kunnen geboden hebben op zijn vraag omtrent vergoeding.

Beide mededaders wonen in een ander arrondissement. Toevallig gaat het wel om arrondissementen waar hergo kon plaatsvinden. Eén hergo voor beide jongeren samen had hier nuttig kunnen zijn, zodat Rik ook werkelijk zijn verantwoordelijkheid in de

feiten had kunnen opnemen eerder dan de schuld voornamelijk op Frank af te schuiven.

Case 17: Hold-up[573]

De feiten

De jongere, Robin, heeft samen met een mededader een boekhandel overvallen. Toen het slachtoffer haar man erbij riep, zijn de jongeren gaan lopen. Robin werd tevoren reeds aangemeld omwille van POS, een winkeldiefstal en slagen en verwondingen. Dader en slachtoffer hebben mekaar reeds gezien op zitting, waarna het slachtoffer wenste af te zien van de hergo omdat de jongere de feiten minimaliseerde.

De voorbereiding

De moderator acht de hergo doenbaar, maar ziet na de zitting een verminderde kans van slagen omdat de jongere de feiten minimaliseert. Robin toont geen weerstand tegenover de hergo. Het slachtoffer toont na de zitting wel weerstand omwille van de arrogante houding van Robin. Toch wil ze deelnemen om de jongere "*goed te laten voelen wat hij gedaan heeft*."

Robin is zeer tevreden over de voorbereiding. Hij neemt deel omdat hij denkt er zo beter van af te komen. Iets goed maken naar het slachtoffer toe speelt min of meer mee.

> "*De jeugdrechter stelde me voor de keuze: deelnemen aan hergo of langer in Mol blijven*."

Het slachtoffer was eveneens tevreden over de voorbereiding (4.2/5), alleen werd ze pas de dag vóór de hergo ervan op de hoogte gebracht dat de hergo zou plaatsvinden. Ze vond bovendien de tijd tussen de feiten en de hergo te lang.

> "*Ik was goed geïnformeerd over het verloop, maar de afspraken liepen een beetje in het honderd. Ik voelde me niet goed voorbereid*."

Ze voelde zich ongemakkelijk bij de vraag tot deelname aan de hergo, alsof ze werd gebruikt ten voordele van de dader, maar was eveneens tevreden dat ze iets kon doen met haar emoties en dat ze de kans kreeg om deel te nemen.

---

[573] Cf. Bijlage 17. Case 35.

De hergo

Nadat Robin de feiten heeft erkend, neemt het slachtoffer het woord.

> "*Je moeder heeft in jouw naam verontschuldigingen aangeboden toen je in Mol zat, maar ik geloof niet dat het echt in jouw naam was. Uw houding staat me niet aan. Je hebt tijdens de zitting geen excuses aangeboden en toen ik vandaag binnenkwam, heb je geen hand gegeven. Ik vind het spijtig dat er geen vrienden van je aanwezig zijn*."

Volgens de observator zit Robin er ongeïnteresseerd bij. De advocaat wil dat hij iets zegt.

> "*Ik heb geen hand gegeven omdat meneer heel kwaad is en ik durfde niet. Ik voel er mij ook niet goed bij, maar ik moet verder. Aan uw gevoelens kan ik niets meer veranderen*."

Het slachtoffer:

> "*Ik heb ook goede dingen over u gezegd. Je hebt al een hele geschiedenis achter de rug. Ik ben hier omdat ik respect heb voor u en uw moeder. Ik heb het positief met u voor en wil u een tweede kans geven*."

Robin zegt dat hij tijdens de zitting zenuwachtig was en bezig was met wat de jeugdrechter hem zou opleggen. Het slachtoffer en de ouders praten, waarbij de advocaat ook Robin probeert aan het woord te laten. Het slachtoffer vraagt of hij met slechte vrienden omgaat. Robin wordt kwaad en zegt dat ze daar niets mee te maken heeft, waarop het slachtoffer de kamer verlaat.

De advocaat en moderator proberen Robin duidelijk te maken dat het slachtoffer nogal doorboomt, maar het eigenlijk wel goed meent met hem. Robin had al een paar keer proberen aan te geven dat het hem moeilijk viel, maar het slachtoffer bleef doorpraten. De moderatoren kwamen niet tussen. De moderator licht toe dat het slachtoffer het moeilijk heeft omdat ze alles herbeleeft. Robin heeft er moeilijk mee dat ze blijft doorgaan over zijn gedrag en vrienden. Zijn advocaat zegt dat hij dat begrijpt, maar dat het niet makkelijk is voor het slachtoffer.

> "*We moeten nadenken over wat we gaan doen als ze terugkomt. Ze heeft het recht om kwaad te zijn en zal van u iets verwachten als ze terugkomt*."

Robin geeft toe dat hij verkeerd heeft gereageerd ten aanzien van het slachtoffer, maar vindt dat hij gelijk heeft over de kern van de zaak. Het slachtoffer en haar echtgenoot komen terug binnen, waarop de advocaat vraagt of Robin iets kan doen voor haar.

> "*Voor mij niet, maar hij heeft discipline nodig. Ik wil niet dat je nog in mijn winkel komt, want nu heb ik schrik van u. Voor de hergo niet, maar nu wel. Jij moet niets betalen, dat moet de mededader doen.*"

Na het privé-overleg stelt Robin de plannen voor. Hij zal een gemeenschapsdienst uitvoeren.

> "*Het interesseert mij niet, maar ik zal het maar doen om een correctionele straf te ontlopen. Na zoveel maanden heb ik geen zin meer om nog iets te doen, ik doe al zoveel. Ik zal ook wel werk zoeken en gaan sporten.*"

De advocaat tracht uit te leggen waarom de jongere dit standpunt inneemt, waarop het slachtoffer een verdedigende rol aanneemt en kwaad wordt. Ze raast een tijdje door, tot de politie Robin bevestigt in wat hij reeds doet, waardoor de spanning daalt. De politiebeambte probeert Robin aan te moedigen om de gemeenschapsdienst op te nemen en hij verwacht positieve excuses van Robin naar het slachtoffer toe. Robin antwoordt daarop:

> "*Ik wilde wel excuses aanbieden, maar na alles wat is gezegd door het slachtoffer, twijfel ik.*"

Hierop vliegt het slachtoffer terug uit en uit ze dreigementen naar Robin toe. De advocaat probeert haar te kalmeren. Haar man neemt het over en laat Robin inzien dat zijn reactie niet zo goed is. Robin geeft toe dat hij verkeerd is. Het slachtoffer reageert, waar Robin niet naar luistert. Robin voelt zich blijkbaar niet gehoord. Hij zegt al enkele therapieën te hebben gevolgd voor zijn opvliegendheid.

<u>Evaluatie van de hergo</u>

Volgens de observator hebben de moderatoren het geheel te los gelaten en hadden ze meer moeten tussenkomen. De advocaat nam hun rol over en ook de politie kwam tussen om de gemoederen te bedaren. De moderatoren kwamen niet tussen als het slachtoffer de jongere aanviel en de observator had soms de indruk dat de moderatoren het slachtoffer verdedigden.

De jongere kwam niet echt aan het woord: telkens hij iets zei, werd hij gestopt door opmerkingen van het slachtoffer. De advocaat, ouders en politie hielden wel rekening met wat Robin zei. Beide partijen leken de hergo niet echt rechtvaardig te vinden: de jongere vond het slachtoffer onredelijk en het slachtoffer vond dat Robin geen respect had voor haar. Toch kon een overeenkomst worden bereikt.

Robin vindt hergo nog altijd beter dan een instelling en zou daarom ook opnieuw kiezen voor hergo. Bovendien kan je dan met het slachtoffer praten, wat het doel is van hergo. Hij is tevreden met de uitkomst, vindt die fair, min of meer zwaar, maar is het toch maar een beetje eens met wat werd beslist.

Het slachtoffer vond de hergo helemaal niet rechtvaardig. Ze was het echt niet eens met de overeenkomst en vond die ook niet rechtvaardig. Ze heeft het gevoel dat ze geen invloed had op de totstandkoming van de overeenkomst.

> "*Het slachtoffer heeft er het minste voordeel bij. Er zouden strengere straffen moeten uit voortkomen. De overeenkomst is niet geworden wat ik wou! De dader is bevoordeeld en de straf had hoger moeten zijn.*"

Ze was tevreden over de aanwezigheid van de politie, omdat die konden ingrijpen als er iets zou zijn misgelopen. Ze had graag zelf een advocaat meegebracht "*om me te helpen en mijn eigen kant te verdedigen.*" Ze vond het wel nuttig de jongere te ontmoeten: "*dan heb je de kans je te verdedigen en alles duidelijk te maken. Mijn vragen zijn opgelost*." Na de hergo mist ze terugkoppeling naar wat ervan gekomen is. Ze denkt niet dat de dader verstaat welk nadeel haar is aangedaan.

<u>Herstel van de schade</u>

Voor het slachtoffer is de schade min of meer hersteld, maar haar verwachtingen zijn niet ingelost voornamelijk omdat ze achteraf geen terugkoppeling heeft gehad. Ze had ook graag meer ondersteuning en informatie gehad. Ze zou voor de rechtbank kiezen in de toekomst omdat hergo geen straf is.

<u>Analyse</u>

Dit is de enige hergo die we hebben geobserveerd die echt moeilijk is verlopen en waarbij de emoties hoog zijn opgelopen. Op andere hergo's komen emoties wel aan bod, maar het is niet gebeurd dat een partij de hergo heeft verlaten omdat het te moeilijk liep. Ons inziens voelden zowel de jongere als het slachtoffer zich niet gehoord. Wanneer zij niet worden erkend in hun gevoelens, kan men zich niet openstellen voor het verhaal van de andere partij.

De moderatoren hadden hier misschien strikter moeten optreden en de gevoelens wat meer moeten kaderen. In principe stonden beide partijen immers open voor de

ontmoeting: de jongere wilde zich bij het begin van de hergo excuseren, het slachtoffer nam deel om hem een tweede kans te geven. Toch hebben beide partijen deze boodschap van mekaar niet gehoord.

De jongere neemt aan hergo deel om een plaatsing te vermijden. Dit risico bestaat inderdaad wanneer de jongere de keuze heeft tussen hergo en plaatsing. We komen daar in de nabeschouwingen kort op terug.[574]

Ook hier verwachtte het slachtoffer een strengere straf. De moeilijke houding van de jongere tijdens de zitting voorafgaand aan de hergo kan daar een rol in hebben gespeeld. De hergo is er niet in geslaagd deze houding te keren in de opinie van het slachtoffer.

De jongere was net meerderjarig ten tijde van de hergo en dus hebben we geen zicht op eventuele recidive.

2.2.2. Slachtoffer tevreden, jongere minder tevreden

Case 1: Diefstal met geweld[575]

<u>De feiten</u>

Een jongere, Dieter, heeft samen met een mededader met geweld geld afgenomen van een andere jongere, Karel. Karel kiest ervoor om met zijn moeder aanwezig te zijn op de hergo. Dieter heeft eveneens zijn moeder en een advocaat mee.

<u>De voorbereiding</u>

Volgens de moderator zijn zowel de dader als het slachtoffer zeer bereid om deel te nemen.

> "*De verhalen van beide partijen zijn zeer gelijklopend. Het slachtoffer heeft het er wel moeilijk mee dat de mededader, die het grootste aandeel had in de feiten, niet naar hergo werd doorverwezen*."

[574] Cf. infra, Deel 5. Hoofdstuk 1. 3. Hergo en plaatsingen in gesloten instellingen.

[575] Cf. Bijlage 17. Case 6. De jongere scoort hier niet zo laag wat betreft tevredenheid (3.88/5), maar aangezien de andere jongeren steeds hoger scoren, willen we nagaan waaraan deze lagere tevredenheid kan gelegen hebben.

Dieter toont geen weerstand ten aanzien van de hergo. Hij neemt volgens de moderator deel "*omdat hij niets tegen het slachtoffer heeft. Hij weet dat hij op een verkeerde manier heeft gereageerd.*"

Het slachtoffer toont volgens de moderator min of meer weerstand omdat het voor hem niet de moeite waard is. Zijn moeder vindt het jammer dat Dieter en niet de mededader deelneemt aan de hergo. Karel wil het volgens de moderator uitpraten met Dieter.

> "*Dieter heeft op het politiebureau reeds zijn excuses aangeboden dus Karel wil hem de kans geven zijn kant va het verhaal te vertellen.*"

Dieter is tevreden met de voorbereiding (4/5). Hij wilde niemand meebrengen naar de hergo. Zijn moeder voelde zich helemaal niet goed voorbereid op de hergo en ook niet geïnformeerd. Ze werd wel geraadpleegd over tijd en plaats van de hergo.

Karel is ten zeerste tevreden over de voorbereiding. Hij vindt wel dat hij enkel de kans kreeg zijn ouders mee te brengen en niet iemand anders. Hij vindt de tijd tussen de feiten en de hergo een beetje te lang. Zijn houding ten aanzien van de dader veranderde na het huisbezoek.

> "*De moderator heeft verteld over de houding van de dader en dat hij het zelf erg vond en dat hij onbewust gehandeld heeft. Hij verdedigde gewoon zijn vriend.*"

<u>De hergo</u>

De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt een uur en een kwart. Nadat Dieter de feiten heeft erkend, doet Karel zijn verhaal.

> "*Ik dacht eerst dat het opgezet spel was, maar hoorde nadien dat Dieter zijn vriend verdedigde. Ik zat al vaker in het politiebureau, waar ze zeiden dat ik meer assertief moet zijn.*"

Dieter vindt dat het slachtoffer gelijk heeft en dat hij het niet had mogen doen. Karel geeft aan dat het geld op zich niet erg was, maar dat hij daardoor op school niet geslaagd was dat jaar. Moeder legt uit hoe erg dat was en dat dit niet recht te zetten valt. Karel heeft geen verwachtingen naar Dieter toe. Na het privé-overleg komt Dieter met de volgende voorstellen.

> "*Ik bied u mijn excuses aan en zal de schade terugbetalen. We kunnen misschien samen iets gaan drinken of zo.*"

Karel gaat daarmee akkoord. De advocaat en politie stellen voor dat hij nog een cursus agressiebeheersing kan volgen. Dieter staat er niet echt achter, maar het lijkt volgens de advocaat en politie een goed idee naar de jeugdrechter toe.

Evaluatie van de hergo

De hergo lijkt zijn nut te hebben omdat de partijen de feiten kunnen doorpraten, maar de eigenlijke dader is niet aanwezig. Dat maakt dat hergo een nogal zware reactie lijkt te zijn. Karel voelt zich na de hergo opgelucht.

> "*Ik had verontschuldigingen gekregen en daar ging het eigenlijk om*."

Hij voelde zich wel in de minderheid omdat zijn advocaat niet aanwezig was.

> "*Ik heb niet het aanbod gekregen dat een advocaat aanwezig kon zijn. Dat had nuttig geweest want die had misschien meer verstand van zaken, dingen waar wij niet op gelet hebben*."

Karel vond het een nuttige ervaring de dader te hebben ontmoet. Hij heeft het gevoel dat Dieter zich gemeend verontschuldigd heeft. Hij vond de rechtbankprocedure niet nodig omdat hij vooraf wist dat Dieter spijt had. Hij zou in de toekomst dan ook opnieuw voor hergo kiezen.

> "*Dieter had op voorhand al gezegd dat hij spijt had en dat hij het goed wou maken. Het was belangrijk dat hij mij dat nog eens kon zeggen. Die verontschuldiging was belangrijk, maar het was op voorhand al duidelijk dat de zaak was opgelost*."

Dieter had maar een beetje het gevoel dat hij zijn gedacht kon zeggen maar is het wel eens met wat werd beslist. Hij vindt de overeenkomst min of meer eerlijk. Hij weet niet hoe de rechtbankprocedure verloopt, maar zou opnieuw voor hergo kiezen "*omdat je daar zelf iets kunt zeggen*."

Herstel van de schade

Karel is tevreden met de overeenkomst omdat alles is betaald en Dieter heeft zich verontschuldigd. Zijn verwachtingen zijn dan ook ingelost. De schade is voor hem dan ook hersteld.

Recidive

Een jaar na de hergo staan voor Dieter geen nieuwe feiten gemeld.

Analyse

Dieter heeft weinig toegelicht bij zijn mindere tevredenheid. Hij vindt de overeenkomst min of meer zwaar. Aangezien de advocaat en politie hem een gemeenschapsdienst hebben "aangepraat", terwijl hijzelf en het slachtoffer eigenlijk geen verwachtingen meer hadden, gaan we ervan uit dat hij de hergo wat te zwaar vond gezien zijn betrokkenheid in de feiten. Een hergo heeft hier zijn nut gehad, maar had misschien sneller of buiten de gerechtelijke procedure kunnen plaatsvinden.

Omwille van de afwezigheid van de "hoofddader", is de hergo voor de partijen een beetje een overreactie op de feiten. Het slachtoffer heeft dan ook geen concrete verwachtingen.

Case 3: Meerdere diefstallen en feiten van vandalisme[576]

De feiten

Ben wordt doorverwezen omwille van meerdere feiten van vandalisme en diefstallen. Hij is al meerdere keren met het gerecht in aanraking gekomen, zowel voor misdrijven als voor zijn POS. Thuis loopt het moeilijk en hij neemt medicatie. Hij liep reeds meerdere malen weg thuis en gebruikt drugs. Geen van de zes slachtoffers kiest ervoor aanwezig te zijn.

De voorbereiding

De moderator acht de hergo doenbaar en denkt dat de hergo kans op slagen heeft (4/5).

> "*De deelnemers langs daderkant lijken me erg gemotiveerd. Het is zo een beetje de laatste kans. Open vraag blijft de deelname van slachtoffers*."

[576] Cf. Bijlage 17. Case 2.

De jongere toont geen weerstand. Hij vraagt naar een alternatieve straf en wil iets goedmaken, herstellen, positief naar de toekomst kunnen kijken. Volgens de moderator toont hij niet echt berouw.

> "*Zijn drang om te herstellen komt volgens mij vanuit zijn behoefte om aan de buitenwereld te tonen dat hij 'ne goeie' is. Hij kan moeilijk stilstaan bij wat hij verkeerd deed, hij geraakt daardoor erg gespannen. Bij sommige feiten begon hij te lachen (stelen van flessen wijn, het omver kieperen van bloembakken). Ik sprak hem daarop aan, maar hij gaf aan dat het toch wel heel plezant was geweest*."

Wat betreft de ouders zegt de moderator:

> "*Vooral voor moeder is dit een zeer zware opgave. Dit is volgens mij de reden waarom ze zo weinig achterban vindt. De schaamte om anderen te betrekken (ermee te belasten), is zeer groot. Vader geeft aan dat hij er sinds kort durft over te praten op zijn werk. Hij heeft gemerkt dat hij niet de enige is met dergelijke problemen. Moeder keurt elke vorm van onfatsoenlijk gedrag af maar vader sympathiseert met 'kattekwaad'. Hij vindt dat zijn kinderen niet te braaf moeten zijn. Anderzijds is hij veel scherper naar Ben toe en voelt hij zich het slachtoffer van de delinquentie van Ben*."

Een slachtoffer van diefstal toont geen weerstand.

> "*Hij wil deelnemen om zelf mee te kunnen beslissen hoe er gereageerd moet worden op dergelijke feiten. Hij vindt gemeenschapsdienst bijvoorbeeld een zinvolle reactie en wil dit graag naar voren brengen op de hergo*."

Het slachtoffer kon uiteindelijk niet aanwezig zijn op de hergo maar heeft wel deelgenomen aan de bevraging. We zullen het verder dan ook enkel over deze persoon hebben. Hij was zeer tevreden over de voorbereiding, maar werd op het laatste moment verhinderd omwille van zijn werk.

Ben was min of meer tevreden over de voorbereiding, maar licht niet toe waarom hij niet helemaal tevreden was. Zijn ouders zijn tevreden over de voorbereiding.

<u>De hergo</u>

De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duur een uur en drie kwartier. De jongere heeft zijn ouders, broer, twee familieleden, twee vrienden en zijn advocaat mee. De politie leest de feiten voor, die door de jongere worden erkend. Twee feiten worden uit de hergo gelaten omdat hij tijdens de voorbereiding reeds aangaf daarbij niet betrokken te zijn. De co-moderator geeft telkens weer aan hoe de slachtoffers

zich erbij voelen. Ben en zijn moeder vinden dat zijn plaatsing in Mol al een voldoende straf is geweest. De familie van Ben geeft aan hoe moeilijk het is.

> "*We controleren je veel en toch heeft het geen effect. Het zijn veel feiten, wat een grote weerslag heeft, financieel en emotioneel*."

Zijn grotere broer is aanwezig om hem te steunen.

> "*Ik heb vroeger ook stommiteiten gedaan. Maar ik heb hier maar een half goed oog in*."

Moeder voelt zich belogen en bedrogen. Zijn vrienden zeggen dat ze hem zo niet kennen. Ben zegt daarop:

> "*Ik ben een nieuwe vriendenkring aan het opbouwen, want ik ben het beu. Ik heb mijn ouders veel aangedaan en heb er spijt van. Het is logisch dat mijn ouders me niet meer vertrouwen*."

Men houdt geen privé-overleg maar bespreekt in groep om welke schade het gaat en hoe Ben kan gaan werken om de franchise te betalen. De overeenkomst wordt niet echt concreet opgesteld. Ten aanzien van het slachtoffer dat aanwezig zou zijn geweest, wordt voorgesteld dat Ben in de winkel zal gaan helpen.

<u>Evaluatie van de hergo</u>

Uiteindelijk heeft de jongere toch redelijk wat steunfiguren mee. Hij geeft aan spijt te hebben en zijn leven te herpakken, wat hij aantoont door zijn nieuwe vrienden mee te brengen naar de hergo. Zijn moeder en broer kennen Ben al langer en hebben al heel wat problemen met hem gehad dus ze zijn eerder afwachtend naar wat de toekomst zal brengen. Ben zou opnieuw voor hergo kiezen.

> "*Daar kan je over de feiten en de toekomst praten. Op de rechtbank wordt enkel naar de feiten gekeken en dan beslist*."

Toch geeft hij aan dat hij op de hergo helemaal zijn gedacht niet heeft kunnen zeggen. Hij vond dat vooral de moderator aan het woord kwam.

Het niet-aanwezige slachtoffer apprecieert dat Ben bij hem zal komen werken. Als Ben dat ook effectief zal doen, zal het slachtoffer tevreden zijn. Hij vindt dat hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden als het om jonge delinquenten gaat en zou zelf terug voor hergo kiezen.

> "*Voor jongeren is het beter want de rechtbank pakt het niet zo persoonlijk aan. De jongeren moeten iets te doen hebben*."

Recidive

Na acht maand worden feiten van smaad gemeld, na een jaar wordt Ben aangemeld omwille van een diefstal met braak. Thuis loopt de situatie helemaal mis.

Analyse

Ook bij deze hergo is het moeilijk af te leiden waarom de jongere lager scoort betreffende tevredenheid. Ben heeft ADHD en hoewel hij zijn best deed om zich te concentreren tijdens de bevraging, kan het zijn dat hij soms maar wat geantwoord heeft. Hij gaf immers in het algemeen de indruk tevreden te zijn en zou in de toekomst ook opnieuw deelnemen aan de hergo.

Ook in deze hergo komt naar voren dat het moeilijk is een proces te doen keren dat al jaren aan de gang is: Ben bleef het thuis moeilijk hebben en werd daarvoor ook doorverwezen naar het gerecht. Nadien kwamen ook nieuwe feiten aan het licht.

2.2.3. Vaststellingen betreffende de "*win-lose*" hergo's

In onderstaande tabel vatten we per case samen in welke mate onze prehypothesen al dan niet worden bevestigd. De prehypothesen betreffende het herstel en de verwachtingen zijn niet van toepassing (n/a) op de laatste twee cases, omdat die vragen voor de jongeren niet aan bod komen. Zij worden verondersteld een invloed te hebben op de tevredenheid van het slachtoffer, en worden ook bij slachtoffers bevraagd, maar in cases 1 en 3 gaan we na wat een effect heeft gehad op de ontevredenheid van de jongeren.

	Case 13	**Case 16**	**Case 17**	**Case 1**	**Case 3**
Voorbereiding	+	+	-	-	+
Weerstand	-	+	+	-	-
Aanwezigheid slachtoffer	-	+	-	-	+
Herstel van schade	+	+	+	n/a	n/a
Inlossen verwachtingen	+	+	+	n/a	n/a
Recidive	-	-	?	-	+

Tabel 20. Overzicht van de (niet)bevestiging van de pre-hypothesen. "+" duidt op de bevestiging; "-" op de niet-bevestiging; "+/-" op een gemengd resultaat; "?" op onbekend; en "n/a" op niet van toepassing.

Hier komt een meer complex overzicht naar voren dan bij de "*win-win*" hergo's. Enkel de prehypothesen betreffende het herstel van de schade en de verwachtingen lijken te kloppen: de slachtoffers die niet tevreden zijn met de hergo, vinden niet dat de schade is hersteld en hun verwachtingen zijn ook niet ingelost.

Net zoals bij de "*win-win*" hergo's blijken onze prehypothesen betreffende de weerstand en de recidive niet te kloppen. Een slachtoffer en twee jongeren vertoonden geen weerstand bij de voorbereiding maar zijn toch niet tevreden. Een mogelijke verklaring hiervoor is, zoals gezegd, dat het om een inschatting van de moderator gaat en niet om de ideeën van de betrokkenen zelf. De recidive lijkt af te hangen van de situatie van de jongere, eerder dan van de hergo. Dit komt overeen met wat uit Nieuw-Zeelands onderzoek naar voren is gekomen (Maxwell e.a., 2004).[577] Hoewel in de hergo meerdere steunfiguren kunnen worden betrokken, blijft het moeilijk om de situatie van de jongere om te keren.

De al dan niet aanwezigheid van het slachtoffer heeft niet meteen een verband met de (on) tevredenheid. Voornamelijk het inlossen van de verwachtingen lijkt voor de slachtoffers belangrijk te zijn. Voor twee van de drie slachtoffers waren straffen daarbij een belangrijk element.

Voor de jongeren in twee hergo's hebben we niet echt kunnen afleiden waarom zij wat minder tevreden waren dan andere jongeren. Voor één jongere was het slachtoffer niet aanwezig. Voor de andere jongere wel, maar daar ontbrak de mededader en hadden zowel de jongere als het slachtoffer de idee dat de hergo een wat overdreven reactie was.

3. Conclusie: factoren die de tevredenheid kunnen beïnvloeden

Samengevat blijken sommige prehypothesen bevestigd te kunnen worden, anderen niet. Zoals in de inleiding vermeld, kunnen hieromtrent geen sluitende conclusies worden getrokken gezien de kleine aantallen. Toch geven onderstaande vaststellingen reeds een richting aan, zodat de prehypothesen verder kunnen worden getoetst in een meer uitgebreid onderzoek.

[577] Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 1. 3.7. Recidive.

Prehypothese 1: "*De kwaliteit van de voorbereiding is zeer belangrijk opdat de betrokkenen de hergo als positief evalueren*."

In de "*win-win*" hergo's waren de betrokkenen tevreden over de voorbereiding, dus lijkt de prehypothese te worden bevestigd. Toch zijn ook in de "*win-lose*" hergo's de meeste betrokkenen tevreden over de voorbereiding. Een slachtoffer dat niet werd voorbereid, is er helemaal niet tevreden over. Hij heeft het meeste moeite gehad met de bijeenkomst, omdat hij niet wist wat ervan te verwachten (case 13).

Een ander slachtoffer vond dat de jeugdrechter besliste dat de hergo zou plaatsvinden en dat hij er als slachtoffer niets over te zeggen had (case 16). Hoger hebben we aangegeven dat een hergo niet zou moeten plaatsvinden als het slachtoffer er niets mee te maken wil hebben.[578] Deze case lijkt te bevestigen dat het slachtoffer ontevreden is wanneer de hergo dan toch doorgaat. Aan de andere kant hebben de jongere en zijn ouders wel iets gehad aan de hergo en heeft de bijeenkomst wel zijn nut gehad.

Prehypothese 2: "*Wanneer de betrokkenen weerstand vertonen ten aanzien van de hergo, zal de hergo moeilijk verlopen*."

De resultaten hieromtrent zijn uiteenlopend. Soms tonen betrokkenen weerstand en loopt de hergo toch goed; soms tonen ze geen weerstand en leidt de hergo toch tot ontevredenheid. We hebben hiervoor reeds twee verklaringen aangehaald. Enerzijds is het een inschatting door de moderator en niet de visie van de betrokkenen. Het zou dus kunnen dat hij de weerstand verkeerd inschat. Anderzijds kan de weerstand verminderen of net vermeerderen eens men mekaar ontmoet in de hergo.

> Zo toonden beide daders in case 6, een "*win-win*" hergo, weerstand ten aanzien van de hergo. Tijdens de hergo hebben ze de feiten gerelativeerd, maar ze werden daar door de politie en de vader van het slachtoffer op aangesproken. De comunicatie is verder goed gelopen, de jongeren hebben gezien dat het slachtoffer de feiten wel als ernstig heeft ervaren en het slachtoffer was blij dat zijn vader het voor hem op nam. Was dit niet gebeurd, dan had het slachtoffer zich slecht kunnen voelen door de houding van de jongeren.

[578] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 2. 4. Conclusie: uitvoerbaarheid van hergo in een Vlaamse context.

> In case 17 toont het slachtoffer tijdens de voorbereiding weerstand omdat de jongere ter zitting een arrogante houding aannam. Tijdens de hergo wordt ze kwaad omwille van de dingen die Robin zegt. Ze heeft het gevoel niet gehoord te worden en wanneer Robin zegt dat hij twijfelt om excuses aan te bieden, wordt ze nog kwader. Toch zegt ze bij het begin van de hergo dat ze deelneemt om hem een tweede kans te bieden. Robin van zijn kant toont bij de voorbereiding geen weerstand, maar voelt zich tijdens de hergo in het nauw gedreven wanneer het slachtoffer blijft doorgaan op zijn persoonlijke situatie. Voornamelijk wanneer ze vragen stelt over "zijn slechte vrienden" gaat hij in de verdediging. Door het verloop van de hergo lijkt hij weerstand op te bouwen.

Prehypothese 3: "*Wanneer de verwachtingen zijn ingelost, is men tevreden over de hergo.*" en prehypothese 4: "*Wanneer het slachtoffer vindt dat de schade is hersteld, is hij meer tevreden over de hergo*."

Deze prehypothesen lijken bevestigd te worden: in de hergo's waar slachtoffers tevreden zijn, zijn de verwachtingen ingelost en is de schade hersteld. Zijn de slachtoffers ontevreden, dan vinden ze dat de schade niet is hersteld en worden de verwachtingen niet ingelost.

Twee ontevreden slachtoffers hadden een straf verwacht en zouden in de toekomst voor de rechtbank kiezen omdat hergo geen straf is. Hoger hebben we reeds aangegeven dat slechts een minderheid van de slachtoffers voor straffen kiezen, maar toch is het belangrijk hier oog voor te hebben.

Strang (2002) geeft aan dat het in herstelrecht een "*win-win*" situatie is voor slachtoffer en dader, omdat ze er allebei iets aan hebben. In het strafrecht gaat het volgens de auteur om een "*win-lose*" situatie, waarbij de ene partij wint en de andere verliest. Vanuit onze vaststellingen hier, kunnen we afleiden dat het misschien niet zozeer gaat om het rechtsysteem op zich, maar om de verwachtingen die de partijen hebben van de gerechtelijke reactie. Wanneer slachtoffers de jongere met hun verhaal willen confronteren of herstel willen bekomen en de hergo slaagt daarin, dan komt men inderdaad tot een "*win-win*" situatie. Worden die verwachtingen niet ingelost, dan leidt dit tot ontevredenheid. Verwacht men dat hergo zal komen tot een duidelijke straf, dan is men ontevreden wanneer blijkt dat de hergo daar niet op gericht is. Enerzijds kan dit in de voorbereiding reeds worden opgevangen, maar kunnen slachtoffers dan nog ontevreden zijn (cf. case 16). Anderzijds kan een hergo deze

verwachtingen van het slachtoffer aankaarten en tot een zo goed mogelijk antwoord trachten te komen.

Men kan zich ook de vraag stellen of de slachtoffers tevreden zouden zijn met een uitspraak van de jeugdrechter, aangezien het jeugdbeschermingsysteem er in se niet op gericht is te straffen. Verder onderzoek hieromtrent zou beide aanpakken kunnen vergelijken en aftoetsen in welke mate de verwachtingen van slachtoffers verschillen en al dan niet worden ingelost.

Prehypothese 5: "*De deelname van het slachtoffer is belangrijk om de hergo te doen slagen*."

In de "*win-win*" hergo's was inderdaad steeds een (vertegenwoordiger van het) slachtoffer aanwezig. In de "*win-lose*" hergo's is soms een slachtoffer aanwezig, soms ook niet. De prehypothese lijkt dus maar op te gaan voor de "*win-win*" hergo's. Wel is het zo dat de aanwezigheid van het slachtoffer maakt dat de jongere de gevolgen van de feiten beter lijkt te kunnen inschatten dan wanneer bijvoorbeeld de co-moderator de feiten en de gevolgen ervan voor het slachtoffer duidt.

Prehypothese 6: "*Wanneer men tevreden is over de hergo, zal de recidive lager zijn*."

Deze prehypothese kunnen we niet bevestigen. Bij "*win-win*" hergo's komt recidive voor, maar bij "*win-lose*" hergo's komt ook geen recidive voor. Dit lijkt te bevestigen wat al in internationaal onderzoek naar voor kwam, namelijk dat andere factoren, zoals de situatie van de jongere, een grotere invloed lijken te hebben op de recidive.

<u>Andere vaststellingen</u>

Het effect dat de hergo op de dader heeft, kan voor slachtoffers belangrijk zijn. In case 13 bijvoorbeeld nam het slachtoffer deel om de jongere te laten inzien wat de feiten hebben betekend. Hij vindt dat de jongere dat inzicht niet heeft gekregen en is dan ook niet tevreden over de hergo. In case 22 daarentegen wilden de slachtoffers ook de jongere confronteren met hun verhaal. Zij hadden het gevoel dat de jongere wel besefte welk nadeel hun was aangedaan en zijn dan ook tevreden over de hergo.

Soms wordt de vrees geuit dat herstelrecht erop gericht is de dader te beïnvloeden, zeker wanneer het gaat om jongeren. Hier moet rekening mee gehouden worden: het slachtoffer krijgt zelf een centrale plaats toebedeeld en het is niet de bedoeling dat hij wordt gebruikt zodat de dader de effecten van zijn daad zou inzien.[579] Maar onze resultaten wijzen erop dat slachtoffers zelf het belangrijk kunnen vinden dat de jongere inzicht krijgt in de gevolgen van het misdrijf en dat is uiteraard een ander uitgangspunt, aangezien het dan van de betrokkenen zelf komt.

Soms is er voorafgaand aan de hergo reeds een stuk herstel gebeurd. In case 7 en case 18 hadden de jongeren zich reeds voorafgaand aan de hergo verontschuldigd. De hergo liep daardoor in een gemoedelijke sfeer. Men zou kunnen denken dat een hergo dan niet veel zin meer heeft, maar het communicatieproces bleek voor beide partijen nog wel zijn nut te hebben. Voor het slachtoffer is het belangrijk zijn verhaal te kunnen doen en vragen te stellen. Voor de dader biedt het eveneens de mogelijkheid om zijn verhaal te brengen en eventueel nogmaals zijn excuses aan te bieden. In case 22 had de moeder van Bas reeds het gestolen geld terugbetaald, maar vond de leerkracht het nuttig de jongere te ontmoeten om alles uit te praten en hem te zeggen dat hij het geld aan zijn moeder moest terugbetalen.

Hergo biedt in deze cases de mogelijkheid om alles nog eens uit te praten. Maar misschien moet de hergo dan wat sneller na de feiten gebeuren, zeker wanneer dader en slachtoffer mekaar nog ontmoeten. Dit is bijvoorbeeld het geval bij jongeren die naar een zelfde school gaan of op dezelfde plaatsen uitgaan.

Wanneer het gaat om vechtpartijen tussen minderjarigen, dan kan hergo zeker zijn nut hebben, maar de besproken cases (1, 6 en 7) tonen aan dat het soms moeilijk wordt om tot een overeenkomst te komen. Een verontschuldiging of bevestiging dat de feiten niet opnieuw zullen gebeuren, kan voor het slachtoffer dan voldoende zijn. Dat neemt niet weg dat het gaat om ernstige feiten met heel wat gevolgen en dat de jeugdrechter verwacht dat daar iets tegenover staat.

De politiebeambte of consulent geven aan dat er een stuk herstel naar de maatschappij kan worden opgenomen. Theoretisch is dit de symbolische rol van de

[579] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 6.2. Herstelrecht en rehabilitatie.

politiebeambte[580], maar in de praktijk leidt het mogelijks tot een ietwat artificiële situatie wanneer zowel de dader als het slachtoffer vinden dat het niet hoeft. Een jeugdrechter gaf aan dat het voor haar moeilijk is iets bij op te leggen wanneer daarover niets vermeld staat in de intentieverklaring. Voor haar zou het dan ook beter zijn wanneer de bedenkingen van politie of consulent in verband met het gemeenschapsaspect worden vermeld, zodat zij als jeugdrechter een aanknopingspunt heeft om er verder iets mee te doen.

Hoewel het in dit hoofdstuk gaat om een beperkt aantal cases, zijn er interessante vaststellingen uit af te leiden die aanzetten bieden voor verder onderzoek. We formuleren hieromtrent enkele hypothesen.

> Hypothese: "*De ontmoeting met de andere partij kan de aanvankelijke weerstand ombuigen naar een open houding*."
>
> Hypothese: "*Wanneer partijen het gevoel hebben niet te worden gehoord, zijn ze minder tevreden*."
>
> Hypothese: "*Wanneer slachtoffers inschatten dat hun aanwezigheid een effect heeft gehad op de dader, zijn ze meer tevreden*."

In een volgend deel gaan we eerst in op drie onderwerpen die een aanvulling bieden bij de internationale literatuur: de positie van het slachtoffer, de rol van de politie en de verhouding tussen hergo en de gesloten plaatsingen. In een tweede hoofdstuk vatten we de belangrijkste bevindingen van ons onderzoek samen en formuleren we een antwoord op de centrale onderzoeksvraag: "*Biedt hergo een constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie?*" We koppelen onze onderzoeksresultaten terug naar de literatuur in verband met herstelrecht en *conferencing* en gaan na waar we die literatuur aanvullen.

[580] Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 5.2. Een typische rol voor de politie. We komen daar verder nog op terug (Deel 5. Hoofdstuk 1. 2. De rol van de politie).

DEEL 5. NABESCHOUWINGEN EN ALGEMEEN BESLUIT

In dit deel bekijken we vanuit onze onderzoeksresultaten (deel 4) de literatuur (delen 1 en 2) en gaan we na welke aanvullingen we daarop kunnen aanbrengen. In een eerste hoofdstuk werken we de positie van het slachtoffer, de rol van de politie en de verhouding tussen hergo en plaatsingen uit.

De positie van het slachtoffer brengt aandachtspunten met zich mee, zeker wanneer een herstelrechtelijke maatregel wordt geïmplementeerd in een jeugdbeschermingsysteem. De finaliteiten van beide aanpakken liggen immers soms ver uit elkaar. In een jeugdbeschermingsysteem gaat de aandacht in de eerste plaats uit naar de jongere en zijn situatie. In het herstelrecht gaat de eerste bekommernis uit naar het herstel van de schade veroorzaakt door het delict. Het verzoenen van deze twee finaliteiten in een hergo is niet altijd gemakkelijk. Dit bleek al uit de verhouding tussen het "als misdrijf omschreven feit" en de "problematische opvoedingssituatie".[581] Maar ook in de studie van de positie van het slachtoffer komt de tegenstelling naar voren.

In het Nieuw-Zeelandse model van *conferencing* heeft de politiebeambte in theorie een symbolische functie te vervullen als vertegenwoordiger van de maatschappij.[582] Dit is reeds doorheen het doctoraat naar voren gekomen. Hier gaan we op die rol wat dieper in door bevraging van de betrokkenen en de politiebeambten.

In een derde paragraaf gaan we kort in op de mogelijke verhouding tussen hergo en de plaatsing in gesloten instellingen. Aangezien we in dit doctoraat nagaan in welke mate hergo een constructief antwoord kan bieden op ernstige jeugddelinquentie, moeten we ook iets zeggen over de plaatsingen. Dat is immers een maatregel die wordt genomen ten aanzien van jongeren die ernstige feiten hebben gepleegd. We hebben niet de mogelijkheid gehad om een zeer gedetailleerde vergelijking te maken tussen hergo en plaatsing, maar zijn via gesprekken met de staf van gesloten instellingen nagegaan wat de verhouding tussen beide kan zijn.

In een tweede hoofdstuk vatten we de belangrijkste vaststellingen samen en geven we aan op welke hiaten in het internationaal onderzoek we een begin van antwoord hebben geformuleerd. We geven ook enkele onderzoekslijnen voor de toekomst aan.

---

581 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.4. De verhouding POS/MOF.
582 Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 5.2. Een typische rol voor de politie.

HOOFDSTUK 1. NABESCHOUWINGEN

In dit hoofdstuk komen drie onderwerpen naar voren.

- De positie van het slachtoffer is een aandachtspunt wanneer een herstelrechtelijke praktijk wordt toegepast in een jeugdbeschermingsysteem.
- Theoretisch heeft de politie in het Nieuw-Zeelandse *conferencing*-model een symbolische rol te spelen. Deze rol is belangrijk vanuit een maximalistische visie op herstelrecht omdat zo de gemeenschap (en maatschappij) in het overleg een plaats krijgen. We gaan na in welke mate dat in de praktijk, volgens de betrokkenen en politiebeambten, ook zo naar voren komt.
- Wanneer we op zoek gaan naar een antwoord op ernstige jeugddelinquentie, zijn de plaatsingen in gesloten instellingen een praktijk die daartoe gebruikt wordt. We gaan daarom de mogelijke verhouding tussen een plaatsing en hergo na.

1. De positie van het slachtoffer

Het slachtoffer neemt een centrale positie in tijdens de hergo. Dit is geen evidentie in een jeugdbeschermingsysteem waar de aandacht in de eerste plaats uitgaat naar de dader.[583] De eerste bemiddelingsprojecten legden te zeer de nadruk op de invloed die de aanwezigheid van het slachtoffer kon hebben op de jongere, omdat ze vanuit een pedagogisch standpunt werden opgezet (Aertsen, 2004:206).[584] Omwille van deze vaststellingen, alsook de cultuur van dader-slachtoffer bemiddeling in Vlaanderen die een centrale plaats tracht te geven aan slachtoffers, werd vanuit de praktijk de positie van het slachtoffer van bij het begin van het pilootproject gewaarborgd, bijvoorbeeld door voldoende tijd te nemen voor de voorbereiding door een huisbezoek van de moderator. Toch blijft een aantal aandachtspunten gelden.

583 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.3. De verhouding POS/MOF.

584 Ook in de beginfase in Nieuw-Zeeland leek te weinig aandacht te worden geschonken aan de eigenheid van de slachtofferpositie (Morris en Maxwell, 1993).

1.1. Timing

In de praktijk geeft men aan dat hergo vrij snel na de feiten moet kunnen plaatsvinden. Het snelle optreden is immers belangrijk voor een gelijke behandeling van de delinquenten en opdat de jongere zou beseffen dat er wordt gereageerd op zijn gedrag. Gezien de ernst van de feiten moet echter ook rekening worden gehouden met het verwerkingsproces van het slachtoffer. Indien de hergo te snel plaatsvindt, is de benadeelde er mogelijks nog niet klaar voor om de jongere te ontmoeten. Een eventuele latere ontmoeting met de jongere kan dan voor ogen worden gehouden.

> Zo werd in een hergo voorgesteld dat de jongeren geld en een cadeau aan het slachtoffer zouden aanbieden een zestal maanden na de hergo, wanneer zij door bij te klussen het geld hadden verdiend. De moderator zou dan nagaan of het slachtoffer op dat moment de jongeren wel wilde ontmoeten. Het slachtoffer in kwestie had er geen behoefte aan, maar was wel tevreden over het aanbod.

Hoger hebben we reeds aangegeven dat het voor minderjarige slachtoffers van een vechtpartij belangrijk kan zijn dat de hergo vrij snel na de feiten plaatsvindt, zeker wanneer zij elkaar nog ontmoeten, bijvoorbeeld op school of in de lokale sporthal.[585]

Geen van de aanwezige slachtoffers heeft aangegeven dat de hergo te snel plaatsvond, integendeel: voor acht slachtoffers (21.6%) was er teveel tijd tussen, voor 12 slachtoffers een beetje teveel (32.4%). Voor 17 slachtoffers was de tijd ertussen net goed.[586] In welke mate niet-aanwezige slachtoffers die tijd inschatten, is ons niet bekend.

1.2. Onpersoonlijke slachtoffers

Aangezien het gaat om een communicatieproces tussen direct betrokkenen, wordt soms de bedenking geuit dat een hergo geen zin zou hebben wanneer het gaat om een onpersoonlijk slachtoffer, bijvoorbeeld een bedrijf waartegen vandalisme werd gepleegd. Uit de praktijk blijkt dat een hergo toch nog kan zin hebben.

---

585 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. 3. Conclusie: factoren die de tevredenheid kunnen beïnvloeden.

586 Vragenlijst slachtoffer (vso) 30: "Vond u de tijd tussen het misdrijf en de hergo (een beetje) te lang, juist goed, (een beetje) te kort?" Twee slachtoffers hebben er geen mening over.

> Voor de jongere die met anderen was ingebroken in een loods van de gemeente, was de milieuambtenaar aanwezig. Deze was bezorgd om de jongere en zijn eventuele betrokkenheid in andere feiten met een groep jongeren die nogal zo'n feiten pleegde.[587]
> Een andere jongere pleegde meerdere feiten van vandalisme. Een vertegenwoordiger van een bedrijf en van een appartementgebouw waren aanwezig.[588]

Belangrijk is dan een persoon te vinden die het bedrijf effectief kan vertegenwoordigen, zodat het bedrijf de uitkomst nadien niet aanvecht en zich alsnog burgerlijke partij stelt. Hoewel dit uiteraard het recht is van de benadeelde, doet het afbreuk aan de bereikte intentieverklaring.

> Een vertegenwoordiger van een bedrijf waarvan de minderjarige een aantal vrachtwagens had gevandaliseerd, stelde voor dat de jongere zou werken in het bedrijf om een deel van de schade te compenseren. De directie was het hier echter niet mee eens en stelde een burgerlijke vordering in. Zowel de jongere als de vertegenwoordiger vonden het jammer dat hij niet kon werken in het bedrijf om de schade terug te betalen.

Bovendien blijkt dat, hoewel het gaat om een "onpersoonlijk" slachtoffer, vertegenwoordigers toch persoonlijk geraakt kunnen zijn door het delict.

> Zo was een bibliothecaris danig onder de indruk van de feiten van vandalisme.[589]

1.3. Niet-aanwezige slachtoffers

Tijdens de pilootperiode (2000-2003) was in de helft van de hergo's het slachtoffer zelf aanwezig, in een bijkomend vijfde een vertegenwoordiger van het slachtoffer. Nadien is in zowat drievierde van de hergo's een slachtoffer aanwezig (2004-2005).

Vier slachtoffers nemen niet deel aan de hergo uit angst om de dader opnieuw te ontmoeten.[590] Twee slachtoffers zijn bang dat ze er niet mee om zullen kunnen. Eén slachtoffer vindt dat de moderator bevooroordeeld is. Twee slachtoffers doen niet mee omdat het delict niet ernstig genoeg was.

Negen slachtoffers geven een bijkomende redenen aan. Drie van hen zijn niet aanwezig omwille van tijdsgebrek. Een slachtoffer geeft aan dat het feit niet ernstig genoeg was om er tijd voor vrij te maken. Twee slachtoffers hebben niets te zeggen tegen de dader en zijn

---

587 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 22.
588 Cf. Bijlage 17. Case 31.
589 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 13.
590 Vragenlijst niet-aanwezig slachtoffer (vsona) 23: "Waarom besliste u niet deel te nemen?"

ouders: "*De jongere en zijn ouders hebben geen realistisch schadebesef. We hebben het daar al over gehad en dus zijn we erover uitgepraat*."

Twee slachtoffers wonen in de buurt van de jongere: "*Ik ben bang van de reactie van de jongere na de hergo en ik woon in dezelfde buurt*." Een ander slachtoffer is bang om nachtmerries te krijgen als ze de jongere herkent. Een laatste slachtoffer is bang dat hij zelf agressief gaat worden als hij de dader ziet.

Slechts uitzonderlijk geven slachtoffers aan helemaal niet betrokken te willen zijn in de procedure en dat ze vinden dat de hergo niet zou mogen doorgaan.[591] Hoger hebben we reeds aangegeven dat een hergo dan beter niet kan plaatsvinden. Een overleg tussen de dader, zijn achterban en professionele actoren kan dan wel nog zijn nut hebben en gericht zijn op bijvoorbeeld het herstel van de schade ten aanzien van de gemeenschap. Hiervoor kan een andere term worden aangehouden, zoals bijvoorbeeld Herstel- en Hulpverlenend GroepsOverleg (herhugo). Het gaat om meer dan een discussie over de terminologie. Wil men de slachtoffers werkelijk een centrale plaats toebedelen in het herstelrecht, dan is het nodig daar duidelijkheid over te creëren in de beschrijving van herstelrechtelijke praktijken.

De bedenking wordt geuit dat een slachtoffer niet het beslissingsrecht kan hebben over wat met de jongere zou moeten gebeuren. Het slachtoffer zou dan geen veto kunnen stellen over het al dan niet houden van een hergo. Argumenten daarvoor zijn dat de gerechtelijke reactie een publieke zaak is; het slachtoffer een constructieve reactie ten aanzien van de dader tenminste niet in de weg mag staan; het slachtoffer op een andere manier kan worden betrokken in de hergo; en dat de publieke reactie ook een herstelgerichte dimensie kan inhouden (Burssens e.a., 2006:106-107). Hoewel we deze argumenten valabel vinden, lijkt het ons belangrijk om dan niet te spreken van een hergo, maar een andere benaming aan te houden.

Een zelfde discussie komt naar voren met betrekking tot de positie en inspraak van het slachtoffer meer algemeen: hij zou geen beslissingsmacht mogen hebben over de strafmaat of wat de dader zou moeten doen naar aanleiding van de feiten. Slachtoffers willen deze beslissing echter niet nemen, maar wel hun verhaal kunnen doen (Vanfraechem, 2000; Strang en Sherman, 2003).

Daarom lijkt het ons belangrijk hen werkelijk een stem te geven in het herstelrecht en duidelijk te stellen om welke praktijk het gaat. In ons overzicht van herstelrechtelijke

[591] Dit hebben we kunnen afleiden uit de informatie die de moderatoren ons gaven tijdens de methodiekgroep vergaderingen.

praktijken zou aldus in *conferencing* een onderscheid kunnen worden gemaakt naargelang de al dan niet betrokkenheid van het slachtoffer.[592]

Andere slachtoffers geven aan de moderator hun verhaal en eventuele verwachtingen mee. Wanneer een slachtoffer ervoor kiest niet aanwezig te zijn maar wel betrokken is, kunnen zijn verwachtingen aan de jongere worden overgebracht in de hergo. Uit de intentieverklaringen blijkt dat ook wanneer een slachtoffer niet aanwezig is, de minderjarige de intentie opneemt iets te doen naar het slachtoffer toe.[593] Uiteraard dient dan bij het slachtoffer te worden nagegaan of hij daarvoor open staat.[594]

In een bemiddeling treedt zowat een derde van de slachtoffers in directe communicatie met de dader.[595] Volgens een moderator is hergo een methodiek die aan slachtoffers voldoende veiligheid biedt om naar de bijeenkomst te komen. De aanwezigheid van de politie kan het veiligheidsgevoel van de slachtoffers verhogen, voornamelijk wanneer het gaat om delicten waarbij de benadeelde een direct contact heeft gehad met de dader, zoals slagen en verwondingen, diefstal met geweld of verkrachting. Voor zes slachtoffers (16,2%) heeft de aanwezigheid van de politie een invloed gehad op hun gevoel van veiligheid.[596]

"*Het gaf de zekerheid dat de jongere mij niet nog eens zou slaan*."

"*Het was ondersteunend*."

"*Het gaf een vertrouwensgevoel en stelde ons op het gemak*."

[592] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 2. 2.2. *Conferencing*.

[593] Cf. Bijlage 17 voor een overzicht van alle hergo's en bijhorende intentieverklaringen die plaatsvonden gedurende de onderzoeksperiode.

[594] John Blad, persoonlijke communicatie, 19.04.2006.

[595] Balcaen (persoonlijke communicatie, 2002). Zie ook Jaarverslag BAL (2004:16).

[596] Cf. infra, 2. De rol van de politie vso 46. "Had de aanwezigheid van de politie een invloed op uw gevoel van veiligheid? Zo ja, in welke zin?"

1.4. Herstel van de schade

Herstel van de schade aan het slachtoffer is één van de drie grote pijlers in een intentieverklaring.[597] Toch blijkt dat slechts de helft van de slachtoffers vindt dat de schade is hersteld.[598] Een zestal slachtoffers geeft expliciet aan dat de intentieverklaring daarin een eerste aanzet is en wachten de uitvoering af. De opvolging van de uitvoering en de slachtoffers daarvan op de hoogte brengen blijkt dan ook een belangrijk aspect te zijn.[599]

Wat betreft het materieel herstel kan het belangrijk zijn dat slachtoffers weten wat mogelijk is en wat ze redelijkerwijze voor de rechtbank kunnen verwachten. Het uitwerken van de financiële schade blijft een moeilijk punt en kan soms beter aan de rechtbank worden overgelaten. Het is echter niet altijd mogelijk (en ook niet wenselijk) om het financiële aspect uit de hergo te laten en enkel het emotionele aan te kaarten. Voor benadeelden is de financiële schade een realiteit en de vergoeding ervan kan als een daad van goede wil worden beschouwd.[600] In een hergo gaat het dan voornamelijk om wat de jongere zelf kan doen, bijvoorbeeld werken voor de terugbetaling van de franchise. Voor slachtoffers is het vaak belangrijker dat ze iets terugbetaald krijgen waarvoor de jongere zelf heeft gewerkt dan dat ze het hele bedrag krijgen terugbetaald maar dat bijvoorbeeld de ouders ervoor opdraaien.[601]

1.5. Steunfiguren voor het slachtoffer

Over de steunfiguren van slachtoffers is nog maar weinig bekend. Zoals hoger vermeld, kunnen slachtoffers steeds een advocaat meebrengen.[602] Voornamelijk voor de meest ernstige delicten zou dit een meerwaarde kunnen bieden, al geven de meeste slachtoffers aan dat zij dit niet nodig vinden. De advocaat van de minderjarige kan tijdens de hergo informatie geven indien nodig.

Het slachtoffer kan de steunfiguren meebrengen die hij aanwezig wenst te zien. We hebben aangetoond dat zij minder steunfiguren meebrengen dan de jongere, maar zich in het

---

597 Naast het herstel naar de samenleving toe en elementen die ervoor zorgen dat de overeenkomst kan worden uitgevoerd (cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 2. 1.4. De intentieverklaring).
598 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 3. 2. Het herstel van de schade.
599 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. 3. Conclusie.
600 Zie bijvoorbeeld case 16 (Deel 4. Hoofdstuk 5).
601 Zie bijvoorbeeld case 22 (Deel 4. Hoofdstuk 5).
602 Discussie bestaat over het benoemen van de advocaat als relevante derde of steunfiguren, aangezien zij strikt genomen geen deel uit maken van de achterban.

algemeen toch voldoende gesteund weten.[603] Een opmerkelijke vaststelling is dat de aanwezige slachtoffers steun ondervinden aan mekaar op een hergo, door bijvoorbeeld tijdens het privé-overleg van de jongere alles met mekaar te kunnen doorpraten.

We hebben enkele steunfiguren bevraagd, voornamelijk ouders van minderjarige slachtoffers. Zij kiezen ervoor aanwezig te zijn om de dader te confronteren en ervoor te zorgen dat alles goed verloopt. Hoewel het gaat om een beperkt aantal bevragingen, komt hieruit naar voren dat ook zij gevolgen ervaren van een delict en hun verhaal willen brengen.[604] Zij kunnen als "indirecte slachtoffers" aldus hun plaats krijgen in het herstelrechtelijke communicatieproces.[605]

1.6. Ontkennende dader

De hergo start met het voorlezen van de feiten door de politie, waarop men nagaat of de jongere de feiten erkent. Totnogtoe is het éénmaal voorgekomen dat de jongere tijdens de hergo de feiten (deels) ontkent. In het voorbereidende huisbezoek erkende de jongere zijn aandeel in de feiten wel en het was dus moeilijk te voorspellen.[606]

In deze hergo koos het slachtoffer ervoor niet aanwezig te zijn. Indien het slachtoffer echter wel aanwezig is, zou het kunnen leiden tot secundaire victimisering. Het is voor een slachtoffer immers uitermate belangrijk dat de dader zijn verantwoordelijkheid opneemt. Dader en slachtoffer kunnen hun eigen visie hebben over de feiten, maar over de basis moet men het eens zijn. Men kan zich de vraag stellen of de jongere zo zou hebben gereageerd als het slachtoffer inderdaad aanwezig was op de hergo: misschien had hij zich dan wel achter een andere versie van de feiten kunnen scharen. De steun van de aanwezige professionele actoren en ouders bijvoorbeeld, kan maken dat het slachtoffer zich erkend voelt in zijn slachtofferschap. Zij kunnen de jongere aanspreken op zijn gedrag en eventuele minimaliserende uitspraken daaromtrent.

> Zo hebben de jongeren in case 6 de feiten gerelativeerd, maar zij werden hierop aangesproken. Daardoor hebben zij de ernst van de feiten meer beseft.[607]

[603] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 2. 3.2. De achterban van het slachtoffer.
[604] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 2. 3.2.2. Idee van de steunfiguren van het slachtoffer over hergo.
[605] Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 3.1. De schade.
[606] Cf. supra, Deel 3. Hoofdstuk 2. Hergo 2: Diefstal met geweld.
[607] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. 2.1. De "*win-win*" hergo's.

1.7. Op de hoogte houden over de uitkomst

Wanneer een slachtoffer ervoor kiest niet aanwezig te zijn op de hergo, neemt de minderjarige in de intentieverklaring toch nog een verantwoordelijkheid op naar het slachtoffer toe. De moderator neemt dan na de hergo contact op met het slachtoffer om na te gaan in welke mate hij akkoord gaat met de zaken die de jongere voor hem wenst te doen. Wanneer de jongere bijvoorbeeld een verontschuldigingbrief opstuurt, kan dit belangrijk zijn voor het slachtoffer.

Voor slachtoffers is het van cruciaal belang dat zij op de hoogte worden gesteld van de uitvoering en dat ze er gerust in kunnen zijn dat de jongere verder zal worden opgevolgd. Op die manier zijn zij er immers van verzekerd dat de afspraken zullen worden nageleefd. Het concretiseren van de overeenkomst alsook de periode van uitvoering, zorgt ervoor dat de betrokkenen weten wat wordt verwacht, alsook dat ze het gebeuren kunnen afsluiten na de uitvoering van de overeenkomst.

Dat een slachtoffer op de hoogte gebracht wordt van de intenties naar hemzelf toe is een evidentie, of zou toch een evidentie moeten zijn – uit de interviews blijkt immers dat niet alle slachtoffers die niet aanwezig waren op de hergo, op de hoogte worden gebracht van de uitkomst. Negen van de zeventien niet-aanwezige slachtoffers die werden bevraagd, zijn op de hoogte van de overeenkomst.

Wat betreft de andere intenties, ligt dit volgens moderatoren moeilijker aangezien het de privé-sfeer van de jongere aanbelangt. Wanneer de slachtoffers op de zitting worden uitgenodigd, horen ze wel wat de overeenkomst op alle punten inhoudt.

Een ander punt dat moet worden nagegaan, is in welke mate het slachtoffer op de hoogte moet blijven worden gehouden over de uitvoering van de overeenkomst. Wanneer een uitvoering fout loopt, bijvoorbeeld door problemen thuis of drugproblemen, dan ligt het voor moderatoren gevoelig om deze informatie door te geven aan het slachtoffer. Reeds in de hergo zelf kan dit worden aangekaart en kan de moderator met de betrokkenen nagaan hoe en in welke mate het slachtoffer op de hoogte kan worden gehouden. Zoals vermeld vinden slachtoffers het cruciaal op de hoogte te blijven van de overeenkomst en de uitvoering.

> In een hergo werd afgesproken dat de jongere die een oudere vrouw haar handtas stal, haar tweewekelijks een brief zou schrijven om haar te laten weten hoe het met hem ging. Hij heeft dit gedaan en het slachtoffer was daar zeer tevreden over.[608]

[608] Cf. Bijlage 17. Case 41.

1.8. Conclusie: de slachtofferpositie als aandachtspunt

Concluderend kunnen we stellen dat gezien de context van de jeugdbescherming, het hergo-project in het algemeen eerder dadergericht blijft: als een jongere niet wenst deel te nemen kan een hergo niet doorgaan, de intentieverklaring geeft strikt genomen de intenties van de jongere weer[609] en een slachtoffer heeft geen uiteindelijke beslissingsmacht.[610] Enerzijds kan het belangrijk zijn dit te erkennen en aan een slachtoffer mee te geven. Anderzijds kan dit ook worden gerelativeerd: in onze visie kan een slachtoffer aangeven dat een hergo niet kan doorgaan en heeft de jongere evenmin beslissingsmacht aangezien het de jeugdrechter is die er uiteindelijk over zal beslissen of de intentieverklaring al dan niet wordt bekrachtigd.

Op een positieve wijze benaderd, biedt hergo wel de mogelijkheid tot inspraak en biedt het de slachtoffers de kans om vragen te stellen en bedenkingen en verwachtingen aan te geven. In het overleg krijgt het slachtoffer een evenwaardige positie en moderatoren zorgen ervoor dat dader en slachtoffer in een gelijke positie verkeren. Bovendien zijn de slachtoffers in het algemeen wel tevreden met het hergo-proces.[611] Slachtoffers geven ook aan deel te nemen omwille van de jongere: om hem te confronteren of om hem te helpen. Wanneer deze bekommernis door slachtoffer wordt geuit, is het nuttig dat mee op te nemen in de hergo.[612]

2. De rol van de politie[613]

Bij de opzet van het project werd ervoor gekozen het Nieuw-Zeelandse model als basis te gebruiken. De politie is dan aanwezig, niet als moderator van het gesprek (zoals dat in het Australische model het geval is), maar als symbolische vertegenwoordiging van de maatschappij.[614] In het Belgische rechtssysteem is dit niet evident, aangezien het Openbaar Ministerie de maatschappelijke norm vertegenwoordigt. Er werd voor gekozen de politie toch aanwezig te hebben tijdens de hergo, omwille van verschillende redenen.

---

609 Ook al streeft men naar een overeenkomst waar iedereen kan achter staan en kunnen ook de intenties van anderen worden opgenomen. Deze zijn echter minder afdwingbaar, maar kunnen door de jeugdrechter wel in rekening worden gebracht bij de evaluatie van de uitvoering van de overeenkomst.

610 Zoals gezegd, willen de slachtoffers echter vaak geen beslissingsmacht, maar willen ze wel worden gehoord en willen ze dat met hun mening rekening wordt gehouden (Strang en Sherman, 2003).

611 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 3. Tevredenheid.

612 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. 3. Conclusie: factoren die de tevredenheid kunnen beïnvloeden.

613 Cf. Bijlage 2. De rol van de politie. Deze nota werd geschreven als informatienota voor politiebeambten die deelnemen aan een hergo, opdat hun specifieke rol duidelijk kan worden gemaakt.

614 Cf. supra, Deel 2. Hoofdstuk 2. 5.2. Een typische rol voor de politie en Deel 3. Hoofdstuk 2. De hergo-praktijk.

2.1. Redenen voor politieaanwezigheid

Theoretisch komt, vanuit een maximalistische visie, een aantal redenen naar voor waarom de politieaanwezigheid belangrijk kan zijn.

2.1.1. De ernst van de feiten

De aanwezigheid van de politie kan symbolisch belangrijk zijn voor alle deelnemers. Het maakt hen duidelijk dat een hergo geen 'zacht gedoe' is, maar dat de reden ervan een misdrijf is, waarvan de feiten bij proces-verbaal zijn vastgesteld. Deze ernst wordt van bij het begin van de hergo duidelijk gemaakt door het voorlezen van de feiten door de politiebeambte. Niet enkel het voorlezen van de feiten bij het begin van de hergo, maar ook het wijzen op de feiten tijdens de hergo is belangrijk opdat de betrokkenen zich de ernst van de feiten blijven realiseren. De bijeenkomst is meer dan een informele babbel tussen de betrokkenen.

Wanneer bijvoorbeeld de jongere (of zijn ouders) tijdens de hergo de feiten minimaliseert, dan kan de politiebeambte hierop reageren door aan te duiden dat het om ernstige feiten gaat en dat de gevolgen ervan niet geminimaliseerd mogen worden. Naar het slachtoffer toe is dit belangrijk, opdat hij in zijn slachtofferschap erkend wordt. Voor de jongere en zijn ouders is het eveneens belangrijk, opdat zij de feiten als dusdanig erkennen, alsook de verantwoordelijkheid die de jongere hiervoor neemt.

> In de bovenvermelde case 6 heeft de politie deze rol op zich genomen wanneer de jongeren de feiten relativeerden.[615]

Jeugdrechters in Brussel geven aan dat de aanwezigheid van de politie een noodzakelijke voorwaarde is opdat de hergo's kunnen plaatsvinden, net omwille van het feit dat zo wordt vermeden dat het een informele bijeenkomst wordt.[616]

[615] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. 2.1. De "*win-win*" hergo's.
[616] Bie Van Severen, moderator in Brussel, persoonlijke communicatie, maart 2006.

2.1.2. Maatschappelijke belangen

Hoewel de politie formeel geen vertegenwoordiging van het maatschappelijke belang kan uitoefenen (dat is in principe het monopolie van het Openbaar Ministerie), kan de aanwezigheid van de politiebeambte toch een sterk symbool zijn van de maatschappelijke betrokkenheid op de te vinden oplossing. Voor de deelnemers wordt dan duidelijk dat het voorstel van overeenkomst niet enkel rekening moet houden met de concrete schade aan het slachtoffer, maar dat ook de maatschappelijke norm op zich een belangrijke overweging is.

Het parket behoudt de mogelijkheid om na de hergo nog een bijkomende vordering in te stellen, indien de parketmagistraat vindt dat de intentieverklaring een onvoldoende antwoord biedt op de feiten. De jeugdrechter behoudt de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid en hij kan indien nodig iets toe voegen aan de intentieverklaring. Een jeugdrechter heeft aangegeven dat het voor haar gemakkelijker is iets toe te voegen, indien de idee van 'ruimere gevolgen voor de maatschappij' in de hergo reeds aan bod is gekomen en de jongere dus weet vanuit welke overwegingen dit gebeurt.[617]

2.1.3. De informatie

De aanwezigheid van de politie kan belangrijk zijn omwille van de informatie. Wanneer in de loop van de bijeenkomst een discussie ontstaat over de ware toedracht van wat precies is gebeurd, dan stelt de politie orde op zaken. Daardoor wordt blijk gegeven van dossierkennis, wat voor alle partijen van groot belang is.[618]

De betrokkenen brengen elk hun verhaal en trachten te komen tot een oplossing voor de feiten. De politie kan dit communicatieproces steunen door op de ernst van de feiten te wijzen, alsook op belangrijke elementen die mee in rekening moeten worden gebracht, zoals bijvoorbeeld vrienden en vrijetijdsbesteding. De betrokkenen kunnen hier al dan niet op ingaan. De politie kan aandachtspunten meegeven vóór de jongere met zijn achterban in privé-overleg gaat, zodat de jongere die mee in het achterhoofd kan houden.

Op het einde van de hergo vraagt de moderator aan iedereen of ze tevreden zijn met de overeenkomst en of ze erachter kunnen staan. Ook de politie kan dan zijn mening weergeven, die niet beslissend is, maar wel mee kan worden opgenomen. Dit is een belangrijk verschil

[617] Francesca Raes, jeugdrechter te Leuven, persoonlijke communicatie, 2003.
[618] Cf. infra, De mening van de betrokkenen.

met de Nieuw-Zeelandse praktijk waar de politie een effectieve beslissingsbevoegdheid heeft en zich akkoord moet verklaren met de inhoud van de overeenkomst.

Het gezag van de politie kan belangrijk zijn voor het geven van de informatie over hoe de zaak verder gerechtelijk wordt ontwikkeld, bijvoorbeeld: "*De intentieverklaring moet nog worden bekrachtigd door de jeugdrechter.*" Deze informatie wordt meestal door de moderator vermeld, maar de politie kan dit aanvullen.[619]

2.1.4. De relatie tussen de politie en de jongeren

De ervaring in het buitenland leert dat de deelname van de politie aan de hergo een voordeel kan opleveren voor de relaties van de politie met de minderjarige en zijn ouders na de bijeenkomst. Hergo biedt immers een mogelijkheid om elkaar op een positieve, constructieve manier te leren kennen. Uit onze informele gesprekken met politiebeambten blijkt dat het voor hen in het begin moeilijk is deze specifieke rol op te nemen in een hergo, aangezien ze het niet gewoon zijn. Politiebeambten kunnen hier wel in groeien en zijn tevreden dat ze een positieve rol kunnen opnemen, zowel naar de slachtoffers als naar de jongeren toe.

> In een hergo had de jongere moeilijkheden thuis en had hij de carjacking gepleegd onder druk van de mededader. Op het einde van de hergo gaf de politiebeambte aan dat de jongere ook bij hem terechtkon als hij problemen had of als hij onder druk stond van andere jongeren.[620]

In welke mate de jongeren zelf positiever staan tegenover de politie komt in een volgend punt aan bod.

2.2. Visie van betrokkenen over de politieaanwezigheid

De betrokkenen zelf zijn bevraagd over hun visie op de rol van de politie, alsook of ze er iets aan hebben gehad. In onderstaande tabel vatten we hun visie samen.

	Jongeren (n=48)	**Ouders** (n=46)	**Slachtoffers** (n=39)
Politie rechtvaardig op hergo	39 (84,8%)[621]	-	33 (89,2%)
Aanwezigheid nuttig	-	26 (60,5%)	29 (76,3%)
Aanwezigheid ondersteunend	-	11 (26,8%)	24 (63,1%)
Aanwezigheid vervelend	-	6 (14,3%)	0
Aanwezigheid bemoeiziek	-	5 (12,2%)	1 (2,6%)

Tabel 21. Mening van de betrokkenen over de politie. - duidt erop dat de vraag niet werd gesteld.

619 Ook de advocaat kan hier een rol in spelen.
620 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 16.
621 Twee jongeren hebben de vraag niet beantwoord.

2.2.1. De jongeren

(1) De rol van de politie

Zes jongeren wisten niet wat de rol van de politie was, één jongere vond dat "*de politie er voor niets zat.*" Voor 15 jongeren is informatie geven de belangrijkste rol.[622]

"*Zij hebben de verklaring afgenomen en nemen nota van wat wordt gezegd*."

"*Om de verklaring af te lezen. Het biedt extra ondersteuning om het succesvol te maken*."

"*Ze lezen het verslag en geven advies over gedrag*."

"*Het voorlezen van de feiten. Dat hij op het einde zijn mening geeft, heeft geen zin aangezien het aan de rechtbank is om te beslissen*."

"*Om te kunnen vergelijken met de eerste verklaring en om mij [de jongere] te kunnen verdedigen. Dossierkennis is belangrijk*."

"*Het voorlezen van de feiten en beantwoorden van vragen. Hij leidt het mee in goede banen en voorkomt een eventueel gevecht. Hij is een neutraal persoon*."

"*Hij is aanwezig in de plaats van het slachtoffer en geeft aan wat precies is gebeurd*."

Voor tien jongeren is het verzekeren van de veiligheid en de controle belangrijk.

"*Voor de veiligheid. Ze geven hun mening omdat ze er meer mee in aanraking komen*."

"*Tussenpersoon tussen dader en slachtoffer. Ze zijn een soort van bescherming*."

"*Zodat er niets zou mislopen. Hij kon ook een voorstel doen*."

"*Om te zien of alles correct verloopt*."

"*Het geheel in de gaten houden*."

"*Het voorkomen van een gevecht*."

Vier jongeren zeggen dat hij een voorstel kan doen.

"*Om raad te geven over wat ik het beste zou doen*."

"*Om voorstellen te doen want hij is er al mee in aanraking gekomen*."

Vertegenwoordiging van de maatschappij komt bij drie jongeren naar voren als een te vervullen rol.

"*Voor de vertegenwoordiging van de maatschappij. Zij hebben reeds ervaring met zulke zaken en kunnen de dingen in goede banen leiden*."

"*Om de samenleving te vertegenwoordigen*."

[622] Vragenlijst jongere (vj) 18a: "Waarom denk je dat de politie aanwezig was op de hergo?" Deze vraag werd later toegevoegd en dus hebben zes jongeren ze niet kunnen beantwoorden.

Voor twee jongeren is de politie aanwezig als vertegenwoordiger van het slachtoffer.

"*Omdat het slachtoffer afwezig was*."

"*In de plaats van het slachtoffer, om aan te geven wat precies is gebeurd*."

Andere aspecten behelzen het volgende.

"*Om te kijken of de straf voldoende was en als getuige*."

"*Voor eventuele bijkomende feiten*."

"*Voor de show, om het officieel te maken*."

"*Om indruk te maken*."

"*Vooral steun voor slachtoffer. Ze zijn mee aanwezig als bemiddelaar en hebben een rol omgekeerd aan de rol van de advocaat voor de jongere*."

(2) Evaluatie van de politieaanwezigheid

39 jongeren (84,8%) vinden dat de politie rechtvaardig handelde tijdens de hergo. Voor 33 jongeren (68,8%) is het respect voor de politie niet veranderd door de deelname aan de hergo.[623] Voor zeven jongeren (14,6%) is het respect voor de politie gestegen door de deelname aan de hergo.

"*De politie was heel beleefd*."

"*De politie heeft mij heel goed behandeld. Ze waren streng maar heel vriendelijk*."

"*De politie reageerde fijn in de hergo*."

"*Tegenover mij waren ze vriendelijk en correct*."

"*Ik heb de menselijke kant van de politie gezien. Ze doen moeite*."

Voor zes jongeren is het respect een beetje gedaald, voor twee jongeren veel (16,7%).

Een jongere vermeldt het gedrag van de politie tijdens de hergo: "*De politieagent die aanwezig was op de hergo was zeer negatief en streng ingesteld*."

Twee jongeren leggen de oorzaak voor de daling van hun respect bij de behandeling tijdens de arrestatie.

De andere jongeren houden het meer algemeen.

"*De politie blijft onvriendelijk*."

"*Ze geven de feiten verkeerd weer*."

"*Ze hebben geen sociaal leven*."

"*Ze zijn te zeer op straf gericht*."

[623] vj 20: "Was de politie rechtvaardig tijdens de hergo?"; vj 61a: "Is je respect voor de politie sterk/een beetje gedaald, hetzelfde gebleven, een beetje/sterk gestegen?"

2.2.2. De ouders

(1) De rol van de politie

Ouders geven hun mening over de rol van de politie weer, waarbij eveneens uiteenlopende elementen naar voren komen.[624] Volgens drie ouders had de politie geen rol, één ouder vond de aanwezigheid nutteloos en drie ouders wisten niet wat de rol van de politie was. Eén ouder vindt de rol van de politie nuttig als het gaat om ernstige feiten.

Het voorlezen van de feiten wordt ook door de ouders aangehaald (n=15).

> "*Het weergeven van de feiten*."
> "*De zaak naar voren brengen*."
> "*Ze hebben dossierkennis, horen de verschillende partijen en dat zou nuttig kunnen zijn. Bovendien hebben ze er ervaring mee*."
> "*Het voorlezen van de feiten. Hij stelt alle partijen gerust en iedereen houdt zich deftig. Hij was niet aanwezig bij de arrestatie*."

De politie kan volgens vijf ouders wijzen op de verantwoordelijkheid van de jongere en de ernst van de zaak.

> "*Wijzen op de zwaarte van de feiten en op de verantwoordelijkheid van mijn zoon [de jongere]*."
> "*Duidelijk maken naar de jongeren toe dat ze verantwoordelijk zijn voor hun daden*."
> "*Het voorlezen van de straffen en het benadrukken van de straf, wat spijtig is*."
> "*Het slachtoffer beschermen, de maatschappij vertegenwoordigen en de feiten niet laten afzwakken*."
> "*Indruk maken op de kinderen. Aangeven dat het niet zomaar gepraat is: de politie staat er ook achter*."

Drie ouders ervaren de aanwezigheid als steunend. Twee ouders vinden het ondersteunend voor henzelf, een ouder voor de zoon.

> "*Het wettelijk kader aangeven. Ik heb het als ouder als ondersteuning ervaren*."

Twee ouders vinden de politieaanwezigheid belangrijk voor de veiligheid. Bemiddelend optreden komt bij twee ouders naar voren als een rol.

---

[624] Vragenlijst ouders (vo) 11b: "Wat was volgens u de rol van de politie?" Deze vraag werd pas later toegevoegd en dus hebben negen ouders ze niet kunnen beantwoorden.

"*Optreden als bemiddelaar*."

"*Tussenpersoon tussen dader en slachtoffer*."

Andere aspecten variëren.

"*Vertegenwoordiging van de slachtoffers*."

"*Mee controleren wat opgelegd wordt*."

"*Mijn zoon terug op het rechte pad leiden. Ze stonden klaar voor hem en gaven hem kansen*."

"*De politie nam voor de eerste keer deel aan een hergo en was er als objectieve toeschouwer*."

(2) Evaluatie van de politieaanwezigheid

26 ouders (26/43 of 60,5%) vinden de aanwezigheid van de politie nuttig, negen ouders (21%) vinden dit daarentegen (helemaal) niet. Elf ouders (11/41 of 26,8%) vinden de aanwezigheid van de politie ondersteunend, terwijl 20 van hen (48,8%) dit (helemaal) niet vinden. Zes ouders (6/42 of 14,3%) vinden de aanwezigheid vervelend en vijf van hen (5/41 of 12,2%) vinden de aanwezigheid bemoeiziek.[625] Hoewel de minderheid de aanwezigheid van de politie als negatief ervaart, vinden ouders de aanwezigheid van de politie ook niet echt nuttig of ondersteunend. Het geven van informatie komt ook voor ouders naar voren als de belangrijkste taak, maar daarbuiten zien ouders er blijkbaar niet zoveel nut in.

[625] vo11a: "Wat vond u van de aanwezigheid van de politie? Nuttig? Vervelend? Ondersteunend? Bemoeiziek?" Niet alle ouders hebben deze deelvragen ingevuld.

2.2.3. De slachtoffers

(1) De rol van de politie

Voor slachtoffers blijkt eveneens vooral het voorlezen en uitklaren van de feiten belangrijk te zijn (n=16).[626]

> "*Een juiste weergave geven van de feiten zodat daar geen discussie over is, een goed verslag ervan uitbrengen. Iemand anders is daar niet voor geplaatst: als politie is hij onpartijdig. Hij was streng maar correct en wist waarover hij het had*."
>
> "*Het begeleiden van heel het verloop en informatie geven*."
>
> "*Nuchter en correct aanbrengen van de feiten. Mensen terugfluiten waar nodig*."
>
> "*Schetsen van de feiten door het voorlezen van de P.V.'s. Uitleg geven over waarom we samenkomen*."
>
> "*Zaken duidelijk op een rijtje stellen*."
>
> "*Nagaan of alles juist werd gezegd, volgens de afgelegde verklaringen. Dit is een controlefunctie*."

Slachtoffers kunnen zich gesteund voelen door de aanwezigheid van de politie. Bijna alle aanwezige slachtoffers voelden zich zeer veilig tijdens de hergo (97,5%).[627]

> Eén slachtoffer voelde zich helemaal niet veilig tijdens de hergo. Deze hergo verliep zeer moeilijk: het slachtoffer van de gewapende overval maakte zich boos, omwille van de houding van de jongere. De jongere reageerde defensief en er ontstond een ruzie, die nadien wel werd bijgelegd, maar het bleef een emotioneel beladen hergo. Het slachtoffer vond dat de aanwezigheid van de politie een positieve invloed had op haar gevoel van veiligheid: "*Stel dat er iets misliep, dan kunnen zij toch ingrijpen*."[628]

Voor zes slachtoffers heeft de politieaanwezigheid een belangrijke invloed op hun gevoel van veiligheid.

> "*Voor de veiligheid en voor vertegenwoordiging van de maatschappij*."
>
> "*Tussenbeide komen als er iets zou gebeuren*."
>
> "*De politie was niet aanwezig, maar het zou belangrijk geweest zijn omwille van het officiële karakter en om orde te houden, bijvoorbeeld wanneer de vader van de jongere moeilijk deed*."

---

626 vso 49b: "Waarom was volgens u de politie aanwezig?" Negen slachtoffers kunnen hier niet meteen een antwoord op formuleren.

627 vso 45: "Voelde u zich veilig tijdens de hergo?"; vso 46: "Had de aanwezigheid van de politie een invloed op uw gevoel van veiligheid? Zo ja, In welke zin?"

628 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. Case 17.

"*Ervoor zorgen dat alles goed loopt*."

Hoewel het om slechts een beperkt aantal gaat, kan het toch belangrijk zijn omdat het voornamelijk slachtoffers van geweldsdelicten zijn (slagen en verwondingen en hold-up). De slachtoffers die zich reeds veilig voelden, hebben minder nood aan die bevestiging van veiligheid door de politieaanwezigheid.

Slachtoffers geven ook nog andere elementen aan.

"*Om de dader bang te maken*."

"*Voornamelijk luisteren naar hoe de partijen het zelf kunnen oplossen*."

"*Ervoor te zorgen dat de rechter de intentieverklaring aannemelijk zal vinden*."

"*Duidelijk maken dat de jongere geen strafblad had, dat hij nog kansen had. Ook het relativeren van de feiten*."

"*De ernst van de zaak niet onderschatten*."

"*Evenwicht in de groep houden*."

"*Ze staan in voor orde en recht*."

"*Ze wou de ondersteunende rol te goed doen, maar ik had er geen oor naar*."

"*Ondersteuning voor de hergo*."

"*Hij vertegenwoordigt de maatschappij en moest dus wel aanwezig zijn*."

(2) Evaluatie van de politieaanwezigheid

De meeste slachtoffers vinden de aanwezigheid van de politie nuttig (n=29 of 76,3%) en 24 van hen (63,1%) vinden de aanwezigheid ondersteunend. Geen van de slachtoffers vindt de aanwezigheid van de politie vervelend (één persoon vindt dit een beetje); één persoon vindt de politie wat bemoeiziek. 33 slachtoffers (89,2%) vinden dat de politie rechtvaardig was tijdens de hergo.[629] Slachtoffers zijn duidelijk positiever in hun evaluatie van de politie dan de ouders. Verder onderzoek zou kunnen nagaan welke rol die politiebeambte juist speelt, zowel in de hergo als in de beleving van de betrokkenen.

[629] Vso 49a: "Wat vond u van de aanwezigheid van de politie? Nuttig? Vervelend? Ondersteunend? Bemoeiziek? Ander, nl…"; vso 14: "Was de politie rechtvaardig tijdens de hergo?"

2.3. Eigen mening van de politiebeambten[630]

We hebben zes politiebeambten bevraagd over het doel van hergo en hun rol daarin. De politiebeambten hebben meer dan één hergo bijgewoond.

2.3.1. Doel van de hergo

Voor de politiebeambten is het belangrijk dat hergo aandacht schenkt aan het slachtoffer en de schade die is ontstaan door het delict:

"*Herstellen van de benadeelde partij*."

"*Aan de slachtoffers wordt tegemoet gekomen*."

"*Bemiddeling tussen slachtoffer en minderjarige verdachte*."

Bovendien ziet de jongere de gevolgen van zijn daden.

"*De jongere de gevolgen van zijn daden tonen, zowel direct als indirect. Aangeven welk leed nog werd berokkend buiten de diefstal zelf*."

"*De jongere zelf doen nadenken over de aangerichte schade*."

"*De dader wordt met zijn neus op de feiten geduwd*."

"*Het doel van de hergo is de jongere op het rechte pad te zetten. Hij heeft een plaats in de maatschappij en heeft daarin zijn rechten en plichten. Hij moet zelf weten hoe hij zich moet gedragen in de maatschappij*."

"*Integratie, sensibilisering en bewustwording. Een plaatsing kan beter worden vermeden: door middel van hergo is er een betere bewustwording van de feiten en kan de jongere zich engageren naar herstel toe. Hij is daardoor meer gebaat dan door een plaatsing in Mol*."

2.3.2. De eigen rol in hergo

Drie politiebeambten kiezen uitdrukkelijk voor het dragen van een uniform. Een politiebeambte ziet er voor- en nadelen in.[631]

"*De aanwezigheid in uniform is een duidelijk beeld, vooral naar de jongere toe: het is een serieus iets*."

"*Je straalt gezag uit naar de jongere door aanwezig te zijn in uniform*."

---

630 Cf. Bijlage 2. De rol van de politie.

631 Twee politiebeambten zeggen niets over het uniform.

"*De politie wordt geassocieerd met een uniform, maar het is niet noodzakelijk een uniform te dragen, dat kan zelfs storend werken. Op de hergo kan het zijn dat het slachtoffer zich daardoor veiliger voelt, maar het kan remmend werken naar het slachtoffer en vooral naar de dader toe in de communicatie. De jongere voelt dan misschien meer het repressieve element. Aangeven dat het niet zomaar om een babbel gaat, kan op andere manieren dan enkel via een uniform. Ik ben ervan overtuigd dat de manier waarop ikzelf de feiten voorlees, duidelijk maakt aan de jongere dat het ernstig wordt genomen*."

Twee politiebeambten vinden het hun rol de maatschappij te vertegenwoordigen. Vier politiebeambten vinden dat strikt genomen de rol van het Openbaar Ministerie. Drie van hen belichten wel het strafrechtelijke naar de jongere toe.

"*Schetsen van het standpunt en leed van de maatschappij. De zwaarte van de feiten duiden*."

"*Het voorlezen van de feiten, vertegenwoordigen van de maatschappij en het doen comfortabeler voelen van het slachtoffer door deze laatste bescherming te bieden*."

Naar de jongere toe heeft de politiebeambte een aantal taken.

"*Je pint je niet vast op de feiten, maar gaat ook na in welk milieu de jongere zich bevindt*."

"*Politie wordt meestal geassocieerd met repressie, maar persoonlijk wil ik iets opvoedend bijbrengen aan de jongere*."

"*De mening van de politie wordt op het einde van de hergo gevraagd; het is belangrijk dan iets positiefs aan te brengen ten aanzien van de jongere, bijvoorbeeld 'Je zal het tot een goed einde brengen*.'"

Naar het slachtoffer toe is eveneens een aantal elementen belangrijk.

"*Ook het verzekeren van het veiligheidsgevoel van het slachtoffer is een taak voor de politie*."

"*Eigenlijk is de politie niet nodig op de hergo, want de dingen die worden voorgesteld worden niet opgenomen door de partijen. Eventueel kan de aanwezigheid van belang zijn voor het slachtoffer, als sterke hand opdat het niet verkeerd loopt, maar dat weegt niet op tegen de tijdsinvestering die we erin moeten steken*."[632]

Het uitklaren van de feiten is volgens een politiebeambte belangrijk.

"*De aanwezigheid van de politie is nuttig als deze zijn rol goed heeft voorbereid. Je moet bewaken dat de jongere niet liegt en niet buiten zijn eigen verklaring gaat. Het kennen van de sociale achtergrond is belangrijk (inlezen verslag sociale dienst), omdat je dan bepaalde*

[632] Eén van de bevraagde politiebeambten vindt dat de politie niet aanwezig hoeft te zijn op de hergo. De hergo die hij meemaakte liep verkeerd, omdat de betrokkenen het politieonderzoek in vraag stelden.

elementen kan aanbrengen indien nodig. Bovendien kan je de moderator aanvullen indien iets wordt vergeten."

2.3.3. Aansluiting bij de politietaken

Verschillende politietaken komen naar voren waar hergo bij kan aansluiten.

"*Sensibilisering naar de zonechefs toe is nodig: het gaat een stuk om slachtofferbejegening (het verzekeren van de veiligheid op hergo) en daderbejegening. Slachtofferbejegening is een basistaak van de politie. Indien het wordt geplaatst onder de noemer gehypothekeerde capaciteit (HYCAP), dan kan het voor een korpschef*."[633]

"*Als je het onder community policing en wijkpolitie brengt, dan zou de wijkwerker het op zich nemen. Het kan soms echter goed zijn een zekere afstand te kunnen bewaren naar de jongere toe. Het kan een voordeel zijn als je de familie kent, maar het kan er evengoed toe leiden dat je bevooroordeeld bent*."

"*De politie zou dan de maatschappij moeten vertegenwoordigen, wat kan gebeuren door elke politiebeambte, maar dat is hun bevoegdheid niet. Het zou dan passen binnen de openbare orde*."

2.3.4. De intentieverklaringen

Politiebeambten zijn tevreden met de uitkomsten, voornamelijk omdat het van de jongere zelf komt.

"*Het is zeer oké, want het komt van de jongere zelf*."

"*Dat is de bedoeling: iedereen moet er zich in kunnen terugvinden. Het komt voldoende van de jongere zelf*."

"*Ik ben tevreden met de intentieverklaringen, vooral als de jongere het meent en écht wil herstellen. Sommige jongeren doen het om aan erger te ontsnappen en dat merk je. Een hergo wordt pas echt gemaakt door een jongere die écht wil herstellen*."

"*Soms was ik zelfs verbaasd over de inhoud van de intentieverklaring en gaf ik aan dat het al heel wat zou zijn als ze tot de uitvoering kunnen komen. De jongeren kwamen tot een uitgebreid engagement*."

---

633 Hycap is de capaciteit, uitgedrukt in te presteren manuren, die de lokale politie moet vrijhouden voor opdrachten zoals het bewaken van de veiligheid bij voetbalmatchen en dergelijke. Wanneer die capaciteit niet wordt opgebruikt, kan men die in een andere zone inzetten indien nodig (Anne Groenen en Bart Vangebeergen, assistenten Onderzoekseenheid Strafrecht, Strafvordering en Criminologie, persoonlijke communicatie, 29.05.2006). We begrijpen dat het gaat om flexibele uren waaronder meerdere taken kunnen vallen, zoals de politiebeambte ons had uitgelegd.

De politie is zelden of niet betrokken in de opvolging van de uitvoering. Toch kan een politiebeambte een taak opnemen in de opvolging.

> "*Zelf kan ik het eventueel ook voorstellen. De moderator checkt immers op het einde wat de politie ervan vindt en dan is er ruimte voor de politie om tussen te komen en eventueel voor te stellen om iets op te volgen. Als je het zegt, dan moet je het ook doen*."

2.3.5. Feedback na de hergo

De politiebeambten krijgen geen feedback over het verdere verloop van de uitvoering, noch van de betrokkenen zelf, noch van de moderator. Dat vinden ze spijtig. Soms kan dit volgens de moderator gevoelig liggen, bijvoorbeeld wanneer het echt verkeerd loopt met de jongere: in welke mate kan je dit als moderator meegeven aan de politie? Aan de andere kant werkt het volgens de politiebeambten motiverend als men de goede afloop kent.

> "*Als het project wordt voortgezet, zou het fijn zijn bericht te krijgen van de intentieverklaring en de uitvoering ervan. Je steekt er immers je tijd in en dan is het jammer als je geen zicht hebt op wat er verder mee gebeurt*."

Soms krijgt men feedback van de betrokkenen. Zo werd een politiebeambte tweemaal opgebeld door ouders:

> "*Ik kwam tussen op de hergo en suggereerde dat een leerproject 'omgaan met agressie' goed zou zijn. De ouders stemden hiermee in en vonden dat een goed idee. Ik sloot de hergo af met een positieve noot naar de jongere toe. Omwille van deze twee elementen belden de ouders me op om me te bedanken. Een andere moeder belde me op om te zeggen dat ze steun had ervaren door mijn aanwezigheid*."

2.3.6. De mogelijkheden van hergo

Politiebeambten zien meerdere mogelijkheden in hergo. De mogelijkheden voor de jongere komen als een belangrijk element naar voren.

> "*De jongere confronteren met het zijn slachtoffer en diens gevoelens, alsook de indirecte gevolgen van zijn daden*."
>
> "*De jongere krijgt een kans op herstel in de maatschappij, in zijn natuurlijke biotoop*."
>
> "*De jongere kan ondersteund worden door zijn directe omgeving*."
>
> "*De jongere kan creativiteit in het herstel leggen*."

De hergo biedt eveneens mogelijkheden tot communicatie tussen de betrokkenen.

"*De emotionele betrokkenheid*."

"*Het slachtoffer blijft psychologisch en materieel niet in de kou staan. Het slachtoffer krijgt de kans om de dader te zien en te horen*."

"*Zowel dader als slachtoffer kunnen een spons over het verleden wrijven*."

"*Zowel voor dader als voor slachtoffer: het betrekken van de achterban. Het slachtoffer wordt ondersteund door de achterban en de dader wordt gevolgd door de achterban over de intenties*."

2.3.7. Knelpunten

Volgens de politiebeambten is er nood aan een degelijke omkadering en institutionalisering van het project. Hergo moet voor hen een duidelijke plaats krijgen in het jeugdrecht.

"*De workload van de politie ligt hoog en je hebt minimum een dag nodig om je goed voor te bereiden opdat je aanwezigheid nut heeft. Zo mag je geen feiten vergeten en moet je ervoor zorgen dat de feiten niet worden geminimaliseerd. Het neemt veel tijd in beslag en die tijd is er niet. Een voltijdse betrekking voor hergo is voorlopig misschien nog niet mogelijk, maar op termijn moet het worden overwogen: je moet een manier vinden om het in het budget in te schrijven en te verdedigen*."

"*De feedback is wel nodig: sommige jongeren zeggen het wel, maar vervullen nadien de overeenkomst niet. Andere jongeren zijn niet zo constructief op de hergo zelf, maar blijken het toch goed te doen*."

"*Het beroepsgeheim is een moeilijk element. Wat doe je als politie als nieuwe feiten naar voren komen op een hergo*?"

2.4. Conclusie: het belang van informatie geven

De politie heeft een belangrijke rol te vervullen in het weergeven van de feiten zodat duidelijk is waar het in de hergo om gaat. Alle betrokkenen geven aan dat het geven van informatie zijn belangrijkste taak is. Gedurende het overleg houdt hij de ernst van het gebeuren mee in het oog. Dit kan door de jongeren op de ernst van de feiten te wijzen. Zijn aanwezigheid kan het veiligheidsgevoel bevorderen, zeker wanneer het gaat om persoonlijke, ernstige feiten.

Vanuit een maximalistische visie op herstelrecht heeft de politiebeambte een belangrijke symbolische rol te vervullen in het duiden van de maatschappelijke betrokkenheid op de

feiten. Bij het komen tot de intentieverklaring is het herstel aan de gemeenschap één van de drie pijlers. De politiebeambte kan dan het belang van een ernstige reactie aangeven. In de praktijk geven zowel de politiebeambten als de betrokkenen slechts beperkt aan dat het vertegenwoordigen van de maatschappij een rol is voor de politie.

Toch hebben we hergo's geobserveerd waarin de politiebeambte wel die rol duidelijk op zich nam, door de jongere te wijzen op de ernst van de feiten en waarin de politiebeambte samen met de betrokkenen op zoek ging naar creatieve antwoorden op de bekommernis dat ook de gemeenschap een antwoord verwacht. Bijkomende vorming en ervaring van de politiebeambten kan allicht bijdragen tot het toepassen van die symbolische rol. Politiebeambten geven immers aan dat zij die rol niet gewend zijn en daarin moeten groeien. Een meer systematische observatie van hergo's met het oog op de evaluatie van precies dit aspect, zou een ruimer beeld kunnen bieden op de uitspraken die betrokkenen en politiebeambten doen en die maken dat de betrokkenheid op de gemeenschap meer naar voren brengt.

Hoger hebben we aangetoond dat zowel de gemeenschap als de staat een rol te spelen kunnen hebben in herstelrecht.[634] De schade aan de gemeenschap en het herstel daarvan bleken abstract te zijn, maar kunnen in het overleg concreet worden gemaakt.[635]

> Zo stelde de politiebeambte vast dat in de gemeente waar de jongere woonde heel wat fietsers de richtlijnen rond veiligheid betreffende hun fiets niet kende. Aangezien de jongere goed met de computer om kon, stelde de politiebeambte voor dat de jongere een brochure zou maken omtrent de richtlijnen. Die brochure kon dan worden uitgedeeld in de gemeente.[636]

De mate waarin door de aanwezigheid van de politiebeambte ook de formele tussenkomst van de staat naar voren wordt gebracht, is nog minder duidelijk. De betrokkenen kunnen zich meestal wel iets voorstellen bij de politiebeambte en zijn taak in justitie. Zoals aangegeven, vinden de betrokkenen dat de politiebeambte een belangrijke taak heeft in het bewaken van het serieux van het overleg. Op die manier wordt verduidelijkt dat de reactie op de feiten ernstig wordt genomen.

634 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 4.3. De gemeenschap en de staat: publieke gevolgen van een misdrijf.
635 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 1. 3. Sleutelconcepten in herstelrecht.
636 Cf. Bijlage 17. Case 24.

3. Hergo en plaatsingen in gesloten instellingen

Omwille van de druk op de gesloten voorzieningen naar aanleiding van het afschaffen van artikel 53 van de Jeugdbeschermingwet van 1965 vanaf 1 januari 2002 (waarna een voorlopige plaatsing in een Huis van arrest niet meer mogelijk was), ontstond de beleidsvraag naar de verhouding tussen hergo en gesloten plaatsingen. Hoewel de aandacht voor dit onderwerp dus oorspronkelijk beleidsgericht was, is deze vraag eveneens belangrijk bij het nagaan in welke mate hergo een antwoord kan bieden op ernstige jeugddelinquentie. Dat zijn immers net vaak de feiten waarvoor een jongere wordt geplaatst in een gesloten voorziening.

Deze vraagstelling hebben we vanuit meerdere invalshoeken benaderd.

- We gaan na in welke mate hergo en gesloten voorzieningen een gelijkaardig doelpubliek hebben.
- In gesprekken met de staf van de voorzieningen gaan we na in welke mate zij hergo haalbaar zien voor hun doelpubliek. We hebben een gesprek gehad met de directeurs en een pedagogisch begeleider bevraagd in De Hutten, Ruiselede en Everberg. In dat gesprek hebben we hergo kort ingeleid, waarna we zijn ingegaan op eventuele vragen en dan zijn nagegaan wat volgens hen de verhouding kan zijn tussen hergo en plaatsingen. We hebben het verslag van de bespreking teruggestuurd, maar er werden geen opmerkingen bij geformuleerd.
- In de bevraging van de gerechtelijke actoren zijn we nagegaan wat hun visie is op hergo en plaatsing.

3.1. Plaatsingen in een gesloten instelling

Omtrent de instellingen zijn relatief weinig literatuur en cijfergegevens beschikbaar. Lemmens en van Welzenis (1997-2000) hebben er een aantal rapporten over geschreven.[637] In Vlaanderen zijn er vier gemeenschapsinstellingen: één gesloten instelling voor meisjes (“Beernem”); één gesloten instelling voor jongens (“Mol–De Hutten”) en twee half-open gemeenschapsinstellingen voor jongens (met open en gesloten plaatsen in “Ruiselede” en open plaatsen in “Mol-Markt”). De instellingen in Beernem en Ruiselede in de provincie West-Vlaanderen vormen samen de gemeenschapsinstelling “De Zande”. De Hutten en De

[637] Lemmens, 1999; Lemmens, 2000; Lemmens en van Welzenis, 2002; van Welzenis, I. en Lemmens, 1997a; van Welzenis en Lemmens, 1997b.

Markt, beide in Mol in de provincie Antwerpen, vormen samen de gemeenschapsinstelling "De Kempen" (van Welzenis en Lemmens, 1997:1; Put, 2006:282).

Bij de plaatsing in een openbare instelling gelden beperkingen: het kan slechts onder bepaalde voorwaarden en voor een bepaalde duur worden opgelegd. Ten aanzien van de jongeren die een als misdrijf omschreven feit (MOF) hebben gepleegd, kan de voorlopige bewaring in een gesloten gemeenschapsinstelling slechts worden opgelegd wanneer[638]:

- De minderjarige minstens 12 jaar oud is.
- De minderjarige blijk geeft van aanhoudend wangedrag.
- De minderjarige zich gevaarlijk gedraagt.
- Of een gerechtelijk onderzoek dat vereist.

	Beernem	**De Hutten**	**Ruiselede**	**De Markt**
Doelpubliek	Meisjes	Jongens	Jongens	Jongens
Regime	Gesloten	Gesloten	Halfopen	Halfopen
Gemiddelde leeftijd	15.4 jaar	15.7 jaar	15.9 jaar	15.9 jaar
Heropname	47%	30%	36%	24,5%
MOF-vordering	55,5%	100%	89%	88%
Type delicten	Vermogensdelict (14%)	Geweld- (25.5%) en vermogens-delict (23%)	Vermogensdelict (21%)	Vermogensdelict (26%)
Doelstelling	Sanctionerend (33%)	Sanctionerend (32%)	Actief (36%)	Actief (43%)
Gemiddelde verblijfsduur	65 dagen (twee maanden)	59 dagen (twee maanden)	39 dagen (een maand)	39 dagen (een maand)

Tabel 22. Overzicht van de jongeren en doelstellingen van de gemeenschapsinstellingen Beernem, De Hutten, Ruiselede en De Markt. Gebaseerd op Lemmens (1999).

Wanneer we bovenstaande tabel bekijken, kunnen we vaststellen dat wat betreft het type delict, jongeren in een gesloten gemeenschapsinstelling in aanmerking komen voor een hergo. De leeftijd ligt iets jonger dan bij hergo (gemiddelde leeftijd in hergo is 16 jaar en drie maand).

In de context van de discussie over het jeugdsanctierecht werd op 1 maart 2002 bij noodwet de federale instelling "De Grubbe" te Everberg opgericht.[639] Jongens die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, kunnen voor maximum twee maanden en vijf dagen in het

[638] Artikel 52 quater, tweede lid van de wet op de jeugdbescherming van 1965, gewijzigd door de wet van 2 februari 1994.

[639] Wet 1 maart 2002 betreffende de voorlopige plaatsing van minderjarigen die en als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, Belgisch Staatsblad, 1 maart 2002 (derde uitgave). Zie ook van Welzenis (2003) en Put (2006:286 e.v.).

centrum worden geplaatst. Opdat een jeugdrechter een jongere kan plaatsen in Everberg, dient aan strikte en cumulatieve voorwaarden te zijn voldaan (art.3):

- Enkel jongens kunnen er worden geplaatst.
- Het gaat om jongeren die een MOF hebben gepleegd.
- Het gaat om ernstige feiten: voor een meerderjarige dader zouden de straffen vijf tot tien jaar of een zwaardere straf of een correctionele hoofdgevangenisstraf van een jaar of een zwaardere straf bedragen.
- Bij het plegen van de feiten is de jongere minimum 14 jaar.
- Voldoende ernstige aanwijzingen van schuld bestaan, alsook dringende, ernstige en uitzonderlijke omstandigheden van vereisten van openbare veiligheid.
- Een opname in een 'gewone' gemeenschapsinstelling is onmogelijk wegens plaatstekort. Wanneer er weer plaats is in een gemeenschapsinstelling, wordt de jongere vanuit Everberg overgeplaatst.

In 2002 werden in Everberg 65 Nederlandstalige jongeren geplaatst, in 2003 179 en in 2004 284 jongeren. De jongeren zijn gemiddeld 16 jaar en 8 maanden oud. De meerderheid van de jongeren werd eenmaal geplaatst in Everberg in 2004 (82,39%). De reden voor de plaatsing is hoofdzakelijk diefstal (166 plaatsingen of 58,45%); de bijkomende specificaties daarvan (bijvoorbeeld met geweld, in groep) zijn niet te achterhalen (Jaarverslag De Grubbe, 2004:78). Ook voor Everberg komen aldus gelijkaardige jongeren in aanmerking als voor hergo.

3.2. Hergo en plaatsing

In de gesprekken met de staf van de instellingen zijn we nagegaan in welke mate hergo een invloed kan hebben op de instroom naar en de uitstroom uit de instelling.

3.2.1. Instroom

Hergo kan een invloed hebben op de instroom in de gemeenschapsinstellingen, wanneer het als alternatief wordt toegepast. Uit (informele) gesprekken met jeugdrechters blijkt het voor hen belangrijk te zijn aan jongeren duidelijk te maken dat zulke feiten niet worden getolereerd door de maatschappij. Bovendien wordt in hergo een plaats gegeven aan het slachtoffer. De

omgeving van de jongere wordt betrokken, zodat een oplossing op lange termijn kan worden gezocht.

Gezien de aard van de feiten kan hergo als alternatief worden beschouwd: hergo's worden georganiseerd voor zwaardere feiten, waarvoor jongeren eveneens worden geplaatst in een gesloten instelling. Hergo richt zich niet rechtstreeks op de "POS'ers", maar de POS (problematische opvoedingssituatie) kan wel aan bod komen in een hergo.[640] Een combinatie van delicten en problemen, zoals dat voor de geplaatste jongeren vaak het geval is, kan dus worden aangekaart in een hergo.

3.2.2. Uitstroom

Hergo kan tevens een invloed hebben op de uitstroom, wanneer de hergo een reden vormt om de jongere vroeger naar huis te laten gaan. Een aantal opmerkingen is hierbij volgens de staf van de instellingen belangrijk.

- Men kan de motivatie van de jongere in vraag stellen: wanneer de jongere vroeger naar huis mag door deelname aan de hergo, is hij dan nog intrinsiek gemotiveerd tot deelname?
- Hoe komt het bij het slachtoffer over wanneer hij verneemt dat de jongere naar huis mag na de hergo?
- Zal een slachtoffer wensen deel te nemen indien een hergo plaatsvindt in de instelling? Deze omgeving komt wellicht te bedreigend over voor het slachtoffer.

  Eénmaal is een hergo doorgegaan in Mol: de slachtoffers kozen ervoor niet aanwezig te zijn. Twee van hen werden bevraagd: een slachtoffer werd te laat op de hoogte gebracht van de hergo. Voor het andere slachtoffer waren tijdstip en plaats geschikt, maar hij wenste de jongere niet te ontmoeten uit angst.
- De jongere komt wellicht onder druk te staan om alles te aanvaarden in de hergo, zodat hij naar huis kan.

Een plaatsing is soms vereist omwille van de openbare veiligheid, maar zou het *ultimum remedium* moeten kunnen blijven. Indien een jongere dan toch is geplaatst, kan een hergo een eerste aanzet bieden voor de heropname in het thuismilieu en het herstel van de schade op de voorgrond brengen.

---

[640] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.4. De verhouding POS/MOF.

3.3. Bijkomende bedenkingen vanuit de instellingen

Uit de gesprekken met de directeurs en het personeel van de gemeenschapsinstellingen De Kempe en De Zande en het federaal centrum De Grubbe zijn bedenkingen en aanbevelingen naar voren gekomen.

(1) Hergo kan deel uitmaken van het oriëntatie- of observatievoorstel: wanneer een jongere in de gemeenschapsinstelling terechtkomt, wordt een voorstel uitgewerkt betreffende zijn verdere opvolging. Hergo kan deel uitmaken van dit voorstel, zodat de idee van hergo vanuit de instelling aan de jeugdrechter worden meegegeven.[641]

(2) In het gesprek in Mol werd aangegeven dat in de afdeling de Hutten heel wat jongeren zitten met psychiatrische problemen, alsook vreemdelingen en minder begaafden, die buiten het doelpubliek van hergo vallen. Vreemdelingen hebben vaak geen achterban ter ondersteuning of spreken de taal niet. Minder begaafden kunnen worden betrokken in een hergo, als het niveau aan hen wordt aangepast en een hergo haalbaar wordt geacht. De jongere moet immers vatbaar zijn om afspraken te maken.

(3) Ook de motivatie van de jongere moet worden nagegaan: indien de jongere enkel deelneemt om uit de gemeenschapsinstelling te geraken, kan dit voor het slachtoffer leiden tot secundaire victimisering. Toch mag deze tegenaanduiding niet te veel worden overdreven. Een zekere 'berekening' zal altijd wel een element zijn in de bereidheid tot deelname. Daarenboven is het aan de moderator om het risico van secundaire victimisering in te schatten. Tenslotte blijkt dat de motivatie van de jongere kan veranderen, eens hij aanwezig is in de eigenlijke hergo en rechtstreeks met het slachtoffer kennis maakt. Uiteraard moet men hier zeer voorzichtig mee omgaan.

(4) In Mol en Ruiselede werd aangegeven dat daar met de jongeren een pedagogisch programma wordt uitgevoerd. Men is van mening dat dit programma moet kunnen worden afgewerkt, eens het is opgestart. De verwijzing naar hergo zou dus moeten gebeuren vóór de opstart van het pedagogisch programma (na de observatie en oriëntatie), of erna. In het laatste geval zou de intentieverklaring die uit de hergo voortkomt een richting kunnen aangeven om

[641] Weerom kan men zich de vraag stellen hoe dit bij een slachtoffer overkomt.

de jongere verder op te volgen eens hij naar huis gaat. Op die manier wordt de overgang naar de thuissituatie versoepeld en voorbereid. Bovendien kan dan aandacht uitgaan naar het herstel voor het slachtoffer.

(5) Een probleem is dat de jongeren een relatief korte tijd verblijven in de instellingen, wat het moeilijk maakt om de hergo zo snel te laten doorgaan. De bemiddelingsdiensten doen er gemiddeld zowat drie maanden over om een hergo te laten plaatsvinden. Wanneer het gaat om een geplaatste jongere, zal daaraan voorrang moeten worden geboden.

(6) In Everberg werd gewezen op het risico dat de jeugdrechter de hergo gaat beschouwen als een bijkomend, vrijblijvend iets boven op de plaatsing. Dit kan voor hen niet de bedoeling zijn: indien de jeugdrechter de jongere naar hergo verwijst, zou hij de intentieverklaring moeten in rekening brengen (hoe en in welke mate blijft dan een beslissing van de jeugdrechter). Het doel is immers niet dat het zomaar én/én wordt: hergo op zich is ingrijpend en kan niet zomaar los van de plaatsing als een vrijblijvend iets worden beschouwd.

(7) In Ruiselede en in Mol werd het erg belangrijk geacht de staf van de instellingen te betrekken in de plannen om eventueel van daaruit hergo's te laten opstarten. Het project moet immers ook in de instelling beter worden gekend. In de ene hergo die tot nu toe in Mol plaats vond, was de opvoeder van de jongere betrokken. Dat werd door alle partijen als gunstig ervaren.

(8) In Ruiselede werd eveneens geïnformeerd naar de mogelijkheid om hergo in te voeren naar aanleiding van ernstige tuchtproblemen in de instelling. Eigenlijk beschikt men daar over relatief weinig mogelijkheden (behalve de cel en de weigering van een weekendverlof). Mogelijkheden met hergo bestaan inderdaad.[642] Zo'n 'interne hergo' zou dan wel uitdrukkelijk in een pedagogisch kader worden geplaatst, daar waar de hergo in het kader van de jeugdrechtbank op de eerste plaats herstelgericht is.

(9) In de verschillende instellingen werd aangegeven dat een afbakening tussen herstel en het pedagogische belangrijk is: wat primeert wanneer en hoe kunnen beiden samengaan? In hergo staat het herstel centraal. Het pedagogische kan wel aan bod komen, voornamelijk in het

642 Marijnissen (2003).

privé-overleg van de jongere met zijn achterban. Op die manier kan hergo een aanzet geven om met het pedagogische van start te gaan.[643]

3.4. Bevraging van de professionele actoren

Bij de jeugdrechters, consulenten, moderatoren, politie en slachtofferhulp werd gepeild naar hun mening ten aanzien van hergo en plaatsing.

3.4.1. Jeugdrechters[644]

Voor jeugdrechters moeten de juridische aspecten verder worden uitgeklaard: in hoeverre kunnen deze twee praktijken samengaan? De meeste jeugdrechters opteren ervoor om de hergo een reden te laten zijn voor inkorting van het verblijf in de gemeenschapsinstelling. Toch kan de hergo volgens hen beter buiten de muren van de instelling plaatsvinden.

> "*Het is perfect mogelijk: de jongere kan naar de gemeenschapsinstelling worden gestuurd, omdat verder onderzoek nodig is of om contact met mededaders te vermijden. De idee van hergo moet dan wel samen met de plaatsing worden aangebracht. De plaatsing kan een dondereffect teweegbrengen, maar dit is misschien geen positieve motivatie tot hergo. Wanneer de hergo plaatsvindt, kan de jongere beter thuis zijn omdat het dan een grotere impact heeft. Hergo kan een reden zijn om de termijn in te korten*."
>
> "*Ik zou het principieel goed vinden. Want zitten is toch maar zitten. De jongere zou de mogelijkheid moeten krijgen de hergo te kunnen doen. Als zo'n hergo positief verloopt, moet dat zeker impact kunnen hebben. Als het allemaal binnen gesloten muren gebeurt, vraag ik me af wat de waarde is van die dingen. Wat niet betekent dat er geen diepgaande dingen zouden kunnen gebeuren. Symbolisch heb ik daar een probleem mee. Ik zou het dan liever zien gebeuren buiten de instelling, buiten de muren van de instelling*."

643 Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 1. 1 3.4. De verhouding POS/MOF.

644 Cf. Bijlage 23. Vragenlijst voor jeugdrechters, vraag 14: "In welke mate kan volgens u een hergo worden georganiseerd voor een jongere die in een gesloten instelling verblijft? Hoe kunnen deze twee 'maatregelen' samengaan? Kan een hergo plaatsvinden binnen een gesloten instelling? Moet een jongere worden vrijgelaten of de periode worden verkort na hergo?"

De motivatie van de jongere is soms dubbelzinnig.

> "*Dat kan. Ik heb er al gehad. Die mogen naar huis komen onder voorwaarde dat ze zich zullen onderwerpen aan een hergo. Daar zit misschien een addertje onder het gras omdat die mannen zeggen ja, want nu mag ik naar huis*."
>
> "*Moet kunnen, maar jongeren kunnen zich vaak helemaal anders voordoen om uit Mol te geraken. Het hangt af van de jongere en valt moeilijk te voorspellen hoe ze zich op de hergo zullen gedragen*."
>
> "*Ik vind niet dat je kan zeggen en je gaat een hergo doen. Dan ga je echt van die situaties krijgen dat ze om het even wat doen. Ze zijn ermee akkoord en vanaf dat ze buiten zijn hebben ze wat ze gewild hebben. Ik vind dat je toch ergens moet voelen van ze willen ook echt wel. Ik heb het nog niet gecombineerd*."

3.4.2. Consulenten[645]

Voor consulenten kan een plaatsing samengaan met een hergo, maar het moet voor elke jongere afzonderlijk worden overwogen. Bovendien moet men er oog voor hebben dat de hergo niet boven op de plaatsing wordt 'opgelegd'.

> "*Een plaatsing kan samengaan met een hergo, maar het mag niet én-én worden. Het moet duidelijk zijn van in het begin dat de twee samengaan en niet na de plaatsing nog eens de idee van hergo aanhalen. Het thuismilieu moet worden betrokken*."
>
> "*Het kan samengaan, maar het vormt praktische problemen. Een hergo kan in de gemeenschapsinstelling als iedereen zich naar daar verplaatst. Het moet een weloverwogen beslissing zijn: het kan niet voor alle jongeren*."
>
> "*Indien het gaat om een jongere die geplaatst is, moet de plaatsing sowieso blijven duren tot de hergo heeft plaatsgevonden, want anders loop je het risico dat jongeren enkel gaan deelnemen om uit Mol weg te geraken. De intentieverklaring moet tijdens de plaatsing bereikt worden. Of de hergo dan in Mol plaatsvindt of de jongere krijgt een dag verlof, is gelijk*."

De positie van het slachtoffer moet mee in het achterhoofd worden gehouden: een gemeenschapsinstelling is geen neutrale ruimte.

> "*Er werd reeds een hergo in Mol georganiseerd, wat geen probleem was. Het slachtoffer kwam niet, dus dat is een aandachtspunt. Indien de hergo niet in de gemeenschapsinstelling plaatsvindt, moet een neutrale plaats worden gezocht*."

---

645 Cf. Bijlage 18. Vragenlijst voor consulenten, vraag 15: "In welke mate kan volgens u een hergo worden georganiseerd voor een jongere die in een gesloten instelling verblijft? Hoe kunnen deze twee 'maatregelen' samengaan? Kan een hergo plaatsvinden binnen een gesloten instelling? Moet een jongere worden vrijgelaten of de periode worden verkort na hergo? Is het een probleem voor het slachtoffer?"

3.4.3. Moderatoren[646]

Moderatoren zien eveneens mogelijkheden in de verhouding tussen hergo en plaatsing. Hergo kan een alternatief en meerwaarde bieden.

> "*In dit gerechtelijk arrondissement kregen het laatste jaar veel jongeren een hergo in plaats van een plaatsing. We hebben niet de idee dat er een korte plaatsing aan vooraf ging. Hergo als alternatief is goed, als er geen gevaar is voor de maatschappij*."
>
> "*Meer en meer wordt de eigen verantwoordelijkheid van de jongere belangrijk. Indien de jongere deze verantwoordelijkheid ten aanzien van de maatschappij schaadt, kan een korte plaatsing vereist zijn. Ook voor de beveiliging van de maatschappij kan dit vereist zijn. Een plaatsing kan dus, maar het mag daar niet bij blijven: bepaalde dingen kan je met een plaatsing niet bereiken. Bovendien ziet de jongere dan meer in dat hij via hergo écht een tweede kans krijgt*."
>
> "*Wanneer de jongere voor de jeugdrechter verschijnt omwille van zware feiten, is een plaatsing begrijpelijk maar er zijn vragen bij te stellen. Hergo kan een alternatief zijn, maar jongeren mogen zich niet gedwongen voelen om het te doen. Anderzijds kan hergo net een manier zijn om die stoere houding van de jongere te doorbreken. Voor een harde kern kan je niet buiten het gevaar voor de maatschappij, maar het moet de allerlaatste oplossing zijn. De jongeren die ik ken, willen nooit meer terug naar Mol*."

Enerzijds wordt de combinatie van hergo en plaatsing soms wenselijk geacht.

> "*Het zou goed zijn als een voorlopige maatregel wordt gekoppeld aan de beslissing tot hergo omwille van twee redenen:*
>
> *- Voor slachtoffer en maatschappij is het moeilijk dat in de voorbereidende fase niets gebeurt.*
>
> *- Als er vóór hergo al iets gebeurt, kan dit voor het slachtoffer al een stukje herstel inhouden*."
>
> "*Herstel kan nooit een volledig antwoord zijn: voor sommige gasten is een plaatsing vereist. Herstel kan gebeuren in combinatie met andere elementen. Hergo kan naast, tijdens en na de plaatsing*."

Anderzijds kan het een druk op de hergo creëren.

> "*Het is een moeilijke positie voor de moderator wanneer hergo als alternatief wordt gebruikt, omdat er iets degelijk moet uitkomen. In welke mate kan je de partijen onder druk zetten?*"
>
> "*Ik vind het niet evident. Wanneer de minderjarige al is vrijgelaten, legt het een hypotheek op de hergo*."

[646] Cf. Bijlage 21. Vragenlijst voor de moderatoren, vraag 6. "Wat is uw idee over hergo en plaatsing?"

Drie moderatoren verwijzen naar de verantwoordelijkheid en keuze van de jongere.

> "*In hoeverre beseffen jongeren dat het een alternatief is? Vaak ontlopen ze hun verantwoordelijkheid. De politie zou in de hergo moeten benadrukken dat het een alternatief is voor plaatsing en die rol actief opnemen*."
>
> "*Wanneer de jongere toezegt tot hergo tijdens de plaatsing en nadien toch niet gemotiveerd is, moet gereageerd worden. Hieromtrent moeten duidelijke richtlijnen zijn*."
>
> "*Meer en meer wordt de eigen verantwoordelijkheid van de jongere belangrijk. Indien de jongere deze verantwoordelijkheid ten aanzien van de maatschappij schaadt, kan een korte plaatsing vereist zijn*."

3.4.4. De politie[647]

Eén politiebeambte vindt dat het kan, aangezien hij een hergo bijwoonde in Mol.

> "*De opvoeder kon de situatie duiden. Het slachtoffer was niet aanwezig: misschien was de setting te intimiderend?*"

Voor een andere politiebeambte is het afhankelijk van de omstandigheden van de jongere.

> "*Indien de jongere al meerdere keren is geplaatst en het gaat om een probleemjongere, dan is een plaatsing misschien beter.*"

Een politiebeambte stelt dat een plaatsing geen zin heeft, maar soms nodig is.

> "*Een plaatsing is sowieso niet zo een goed idee, maar soms kan de jeugdrechter gezien de feiten niet anders. Dan nog moet de jongere de gelegenheid krijgen om deel te nemen aan hergo*."

Een andere politiebeambte formuleert het als volgt.

> "*Hergo moet het herstel in de maatschappij bevorderen, niet in een afgesloten ruimte. (…) Eerst een plaatsing en dan hergo kan wel als de jongere moet voelen dat wat hij gedaan heeft niet kan*."

[647] Twee politiebeambten zeggen hierop geen antwoord te weten. Cf. Bijlage 19. Vragenlijst voor politiebeambten, vraag 13: "In welke mate kan volgens u een hergo worden georganiseerd voor een jongere die in een gesloten instelling verblijft? Hoe kunnen deze twee 'maatregelen' samengaan? Kan een hergo plaatsvinden binnen een gesloten instelling? Moet een jongere worden vrijgelaten of de periode worden verkort na hergo? Is het een probleem voor het slachtoffer?"

3.4.5. Slachtofferhulp[648]

Voor de vertegenwoordiger van slachtofferhulp moet de hergo buiten de gemeenschapsinstelling gebeuren omdat het slachtoffer niet kan inschatten wat het effect is van een deelname in een gemeenschapsinstelling. Het slachtoffer moet mee kunnen beslissen waar de hergo doorgaat.

3.5. Jongeren en ouders

Jongeren en ouders geven eveneens aan dat hergo een mogelijkheid is om een plaatsing te vermijden. Zo vindt een jongere dat hergo aan alle daders moet worden aangeboden, zodat ze op vrijwillige basis kunnen deelnemen.

> "*Een instelling is geen goed alternatief: dat zal net voor meer delicten zorgen dan het te voorkomen*."

Drie jongeren nemen deel aan hergo om een plaatsing te vermijden:

> "*De jeugdrechter stelde me voor de keuze: deelnemen aan hergo of langer in Mol blijven*."
>
> "*Om een plaatsing te vermijden, want dat zou geen oplossing bieden*."
>
> "*Omdat ik anders naar een instelling zou moeten gaan*."

Twee jongeren zouden opnieuw voor hergo kiezen als ze de procedure moesten overdoen, vanuit de vergelijking met een plaatsing.

> "*Het is beter dan een instelling*."
>
> "*Op de jeugdrechtbank loop je het risico om vastgezet te worden*."

Ook een ouder kiest daarom voor hergo.

> "*Mijn zoon is daardoor terug naar huis gekomen*."[649]

---

[648] Cf. Bijlage 20. Vragenlijst voor slachtofferhulp, vraag 8: "In welke mate kan volgens u een hergo worden georganiseerd voor een jongere die in een gesloten instelling verblijft? Is het voor het slachtoffer een probleem om aanwezig te zijn op zo een hergo?"

[649] Hij was tevoren geplaatst in Mol.

3.6. Conclusie: hergo als alternatief of aanvullend, met aandacht voor het slachtoffer

Een plaatsing is een uitzonderingsmaatregel en wordt genomen indien nodig voor de veiligheid van de maatschappij. Als die beveiligingsnoodzaak minder vereist is, kan hergo een alternatief zijn voor een plaatsing.

Zijn jongeren toch geplaatst, dan komen zij evengoed vrij na een bepaalde periode. Hergo kan dan de overgang naar de thuissituatie begeleiden. Zo kunnen bijvoorbeeld afspraken worden gemaakt rond de thuissituatie. Bovendien kan zo worden gewerkt aan het herstel naar het slachtoffer toe. Hergo kan op die manier een invloed hebben op de uitstroom.

De mogelijkheid van een hergo kan voor elke jongere afzonderlijk worden nagegaan, waarbij een secundaire victimisering van het slachtoffer moet worden vermeden. De moderator gaat dan na of de jongere effectief bereid is om zijn verantwoordelijkheid op te nemen naar het slachtoffer toe.

> In case 17 nam de jongere deel om een verlenging van zijn plaatsing te vermijden. Het slachtoffer vond dat hij tijdens de zitting een arrogante houding aannam en ook tijdens de hergo had ze het er moeilijk mee.[650]

De motivatie van de jongere kan veranderen wanneer hij in communicatie treedt met het slachtoffer. De motivatie tot deelname enkel en alleen om uit Mol weg te geraken, kan dan veranderen in een intrinsieke motivatie om iets goed te maken naar het slachtoffer toe.

[650] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 5. 2.2. De "*win-lose*" hergo's.

4. Conclusie: aanvullingen bij de internationale literatuur

In dit hoofdstuk hebben we een aantal aspecten aangegeven waarover we niets hebben teruggevonden in de internationale literatuur. We vatten hier een aantal belangrijke vaststellingen samen.

Ons onderzoek brengt een aantal aanvullingen aan over de rol van het slachtoffer.

- Over de niet-aanwezige slachtoffers is in de literatuur niets geweten. Met ons onderzoek hebben we aangetoond dat zij het belangrijk vinden dat het voorstel van hergo aan alle slachtoffers wordt gedaan, zodat zij op geïnformeerde wijze kunnen kiezen al dan niet deel te nemen.[651]
- Het samenbrengen van verschillende finaliteiten (bescherming en herstel) leidt tot een aandachtspunten om de centrale rol van het slachtoffer te waarborgen. Toch geven slachtoffers zelf aan het belangrijk te vinden de jongere te confronteren met hun verhaal, opdat hij zou inzicht krijgen in de gevolgen van zijn misdrijf.
- Steunfiguren van slachtoffers, voornamelijk ouders van minderjarige slachtoffers, vinden het belangrijk hun verhaal te kunnen vertellen aan de jongere.
- Ook "onpersoonlijke" slachtoffers kunnen een belangrijke rol spelen in een hergo, wanneer die worden vertegenwoordigd door iemand die effectief voor de entiteit (gemeente, bedrijf) kan optreden.
- Wanneer het slachtoffer helemaal niets met de hergo te maken wil hebben, kan dit leiden tot ontevredenheid. Hoewel een overleg dan nog zijn nut kan hebben, lijkt het ons belangrijk een duidelijke terminologie aan te houden om te verduidelijken waar het precies om gaat. Eén van de belangrijke sleutelfiguren ontbreekt dan immers, waardoor de hergo "*less restorative*" wordt (McCold en Wachtel, 2002).

In het Nieuw-Zeelandse model van *conferencing* heeft de politiebeambte een rol te spelen als vertegenwoordiger van de maatschappij. Over die concrete rol is echter weinig informatie terug te vinden. Vanuit een maximalistische visie op herstelrecht is dat een belangrijke rol, omdat op die manier de derde en vierde partij in het overleg kunnen worden binnengebracht. De politie kan er dan immers op wijzen dat de gevolgen van het misdrijf verder reiken dan enkel de gevolgen voor het concrete slachtoffer (gemeenschap of derde partij). Door het

[651] Cf. supra, Deel 4. Hoofdstuk 3. 3.4.2. Hergo aan te bieden aan alle slachtoffers?

bewaken van de ernst van de feiten en het serieux van zowel de bijeenkomst als de intentieverklaring, komt bovendien de maatschappelijke betrokkenheid naar voren (maatschappij of vierde partij): aangezien het gaat om ernstige feiten, verwacht de maatschappij dat daar een ernstige reactie tegenover staat.

In de praktijk lijkt voor de betrokkenen (slachtoffers, jongeren en ouders) alsook voor de politiebeambten, voornamelijk de rol van informatie geven belangrijk te zijn. Voor ernstige, persoonlijke delicten is ook het waarborgen van de veiligheid belangrijk. Verder onderzoek zou door grondige observatie en noteren van concrete uitspraken kunnen nagaan welke uitspraken hieromtrent tijdens de hergo worden gedaan.

Over de verhouding tussen *conferences* en plaatsingen in gesloten instellingen is niet veel geweten. Nieuw-Zeelands onderzoek toont aan dat het aantal plaatsingen gedaald is sinds de invoering van FGC (Maxwell e.a., 2004). In paragraaf 3 hebben we aangegeven dat hergo een invloed kan hebben op de instroom enerzijds (als alternatief voor een plaatsing) en op de uitstroom anderzijds (hergo kan ertoe leiden dat de jongere naar huis kan). De nodige aandachtspunten zijn daarbij geformuleerd, zoals de motivatie van de jongere tot deelname, de positie van het slachtoffer en het afwerken van het programma in de instelling.

Nadat we in dit hoofdstuk drie belangrijke topics hebben aangekaart, koppelen we in een volgend hoofdstuk de onderzoeksresultaten in hun algemeenheid terug naar de literatuurstudie en gaan we na in welke mate we de internationale literatuur verder kunnen aanvullen. Tot slot geven we enkele denkpistes voor toekomstig onderzoek aan.

HOOFDSTUK 2. ALGEMEEN BESLUIT

In dit hoofdstuk vatten we in een eerste paragraaf ons onderzoek samen en besluiten we met een antwoord op de centrale onderzoeksvraag: "*Biedt hergo een constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie*?" Daarbij hebben we aandacht voor die elementen die een aanvulling bieden bij de internationale literatuur rond herstelrecht en *conferencing*.

In een tweede paragraaf tekenen we, op basis van onze onderzoeksresultaten en de hiaten die we daardoor erkennen, een aantal onderzoekslijnen voor de toekomst uit die de evaluatie van *conferencing* nog kunnen versterken.

1. Samenvatting

1.1. Kader van het onderzoek

De centrale onderzoeksvraag van dit werk luidt als volgt:
"*Biedt hergo een constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie*?"

Daartoe hebben we in een eerste deel het begrip herstelrecht uitgewerkt, dat het theoretisch kader vormt voor de praktijk van herstelgericht groepsoverleg. Eerder dan alle literatuur rond herstelrecht uit te spitten, wat ons te ver zou leiden, hebben we een maximalistische visie op herstelrecht uitgetekend, waarin het herstel van de schade centraal staat en meerdere praktijken zo herstelrechtelijk mogelijk worden ingericht. We opteren daarbij voor de definitie van Walgrave (2005:4), aangevuld met een definitie die we terugvinden op www.restorativejustice.org:

> "*Restorative justice is an option for doing justice that is primarily focused on repairing the harm that has been caused by the crime. It is best accomplished through cooperative processes that include all stakeholders*."

Herstelrecht is aldus in de eerste plaats gericht op de schade, waarbij de communicatieprocessen tussen de direct betrokkenen het meest herstelrechtelijk zijn. De sleutelfiguren zijn in de eerste plaats slachtoffer en dader, maar ook de gemeenschap en de staat krijgen in een maximalistische visie een plaats toebedeeld.

De praktijk van *conferencing* past in het gamma aan herstelrechtelijke praktijken. We opteren voor de term "herstelrechtelijk" om aan te tonen dat het gaat om normoverschrijdend gedrag, in het kader van een rechtssysteem.

Conferencing is een communicatieproces tussen slachtoffer, dader en hun achterban. In het Nieuw-Zeelandse model van *conferencing* krijgt ook de maatschappelijke betrokkenheid op het delict en de afhandeling ervan symbolisch een plaats door de politieaanwezigheid. Deze methodiek was tot voor enkele jaren nog niet geïmplementeerd op het Europese vasteland.

1.2. Het onderzoek

Ons onderzoek bouwt voort op een beleidsgericht onderzoek waarbij de praktijk van de Nieuw-Zeelandse *Family Group Conferences* werd vertaald naar de Vlaamse context met het herstelgericht groepsoverleg (hergo). Met dit doctoraat zijn we nagegaan in welke mate hergo een bijdrage kan leveren tot de constructieve, herstelrechtelijke aanpak van ernstige jeugddelinquentie. Voor de lichtere misdrijven bestaat in Vlaanderen reeds de praktijk van slachtoffer-dader bemiddeling. Bij het ontwikkelen van een maximalistische visie op herstelrecht dient ook een antwoord te worden gezocht voor de meer ernstige feiten. Het Nieuw-Zeelandse model lijkt daartoe de meeste mogelijkheden te bieden, omwille van de aanwezigheid van de politiebeambte, alsook het privé-overleg voor de jongere en zijn achterban.

Evaluatiecriteria zijn in herstelrecht nog volop in ontwikkeling. De tevredenheid van de partijen en hun ervaren van procedurele rechtvaardigheid komen naar voren als belangrijke elementen, aangezien die partijen centraal worden gesteld in herstelrecht en zeker in de communicatieprocessen. Om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden zijn we, naast deze "herstelrechtelijke" criteria, tevens op een aantal andere thema's ingegaan.

(1) De toepasbaarheid van hergo in het Belgische rechtssysteem en de rechten van de partijen

Het Belgische rechtssysteem is als Europees-continentaal systeem verschillend van het Nieuw-Zeelandse *common law* rechtssysteem (zie ook Walgrave, 2004a). De procedures liggen strakker vast en er is minder ruimte voor inbreng van de burgers. Het inpassen van hergo in de rechtsprocedure vereist dan ook het uitwerken van een degelijke verwijzingsprocedure. Het waarborgen van de rechten van jongeren en slachtoffers is daarbij van belang (Eliaerts en Dumortier, 2002).

(2) De uitvoerbaarheid van hergo in een Vlaamse context

In Nieuw-Zeeland is de achterban relatief gemakkelijk te betrekken in het overleg. De vraag rijst of dat ook in een Vlaamse, West-Europese samenleving mogelijk is: zijn jongeren en slachtoffers bereid om in overleg te treden over zulke ernstige feiten? Kan de achterban voor beide partijen worden betrokken?

(3) De recidive

Hoewel recidive niet de eerste bekommernis is in herstelrecht, blijft het toch een belangrijke overweging bij de evaluatie van nieuwe praktijken, zeker wanneer het ernstige feiten betreft. Een gerechtelijke reactie is er immers (ten dele) op gericht te vermijden dat zulke feiten zich in de toekomst opnieuw zouden voordoen. Het nagaan van recidive is echter geen sinecure, zeker wanneer niet kan worden gewerkt met een *at random assignment*. Onze onderzoeksresultaten daaromtrent moeten dan ook met de nodige omzichtigheid worden gelezen.

1.3. De onderzoeksmethodologie

In Hoofdstuk 3 van het eerste deel hebben we een aantal methodologische problemen in herstelrecht toegelicht. Ook ons onderzoek kent een aantal van die problemen. Zo kwamen de verwijzingen veel trager op gang dan was verwacht, waardoor de vragenlijsten misschien beter meer open vragen hadden bevat. Toch hebben we tijdens de bevraging van slachtoffers, daders en ouders steeds aangegeven dat ze bijkomende informatie konden geven, wat heeft geleid tot interessante kwalitatieve informatie. We hebben een responsgraad van zowat 40%

van de betrokken partijen (slachtoffers, jongeren en ouders) en we hebben zo'n 60% van de hergo's kunnen observeren. Hoewel we geen redenen hebben kunnen detecteren die zouden maken dat zij die niet deelnamen aan de bevraging, significant zouden verschillen van zij die wel deelnamen, dienen de onderzoeksresultaten met de nodige nuancering te worden gelezen. Daarom hebben we naast de percentages ook steeds de absolute aantallen aangegeven. Zoals reeds vermeld, hebben we niet kunnen werken met een controlegroep en kunnen we dus geen vergelijking maken met de traditionele rechtsprocedure.

Door voort te bouwen op een beleidsgericht actieonderzoek hebben we wel een zeer ruim beeld gekregen op de praktijk. Informatie van de betrokkenen kon worden aangevuld met observatie van de communicatieprocessen alsook met de visie van professionele actoren. Dit biedt een uniek en diepgaand zicht op de praktijk. Meerdere onderzoeksinstrumenten werden daartoe ontwikkeld:

1. Registratieschema ter studie van het gerechtelijk dossier op de griffie van de jeugdrechtbank.
   - Voorafgaand aan de hergo ter registratie van algemene gegevens (aard van de feiten, leeftijd van de jongere).
   - Na de hergo om een zicht te krijgen op eventueel nieuw aangemelde feiten.
2. Vragenlijst voor de moderator over de voorbereiding.
3. Observatieschema.
4. Vragenlijst voor jongeren, ouders, (niet) aanwezige slachtoffers en steunfiguren.
5. Vragenlijst voor gerechtelijke actoren.

1.4. De onderzoeksresultaten

1.4.1. Toepasbaarheid in het Belgische, legalistische rechtssysteem

Een procedure werd uitgewerkt waardoor hergo in de praktijk kon worden ingepast in de bestaande rechtsprocedure. Bij de start van het project werden twee selectiecriteria vooropgesteld: het gaat om ernstige feiten en de jongere ontkent de feiten niet.

Omwille van de bestaande praktijk van slachtoffer-dader bemiddeling voor eerder lichte feiten, werd ervoor geopteerd hergo te behouden voor de meer ernstige feiten. De Nieuw-Zeelandse praktijk toonde immers aan dat het FGC-model kon worden toegepast voor ernstige feiten. Vanuit een maximalistische visie op herstelrecht is die toepassing voor ernstige feiten

ook belangrijk, omdat men de toepassing van herstelrecht daarin zo ruim mogelijk ziet en dan moet ook op ernstige feiten een antwoord worden geboden.

Uit de bevraging van jeugdrechters en consulenten blijkt dat zij bij de overweging van hergo voornamelijk de situatie en kenmerken van de jongere in rekening brengen. Hierdoor wordt hergo soms voorbehouden voor de jongeren die zich in een goede gezinssituatie bevinden, steunfiguren hebben en het goed doen op school. Maatschappelijk kwetsbare jongeren dreigen daardoor uit de boot te vallen (Vettenburg e.a., 2002).

Het in acht nemen van de situatie van de jongere voor het bepalen van de gepaste maatregel in het belang van de minderjarige is een typisch kenmerk van een jeugdbeschermingsysteem (Put, 2006). Het samenbrengen van deze verschillende rationaliteiten door de toepassing van hergo in een jeugdbeschermingsysteem heeft dus zijn invloed op de doorverwijzingen, maar ook op bijvoorbeeld de positie van het slachtoffer en de POS/MOF verhouding, zoals verder zal blijken.

Hergo blijkt volgens de advocaten en jeugdrechters inpasbaar te zijn in het Belgische rechtssysteem. De rechten van de betrokkenen kunnen volgens hen worden gewaarborgd, onder andere door de aanwezigheid van de advocaat en de gerechtelijke controle. Ook de jongeren en slachtoffers hebben de idee dat hun rechten worden gerespecteerd in de hergo. Zij ervaren procedurele rechtvaardigheid (Tyler, 1988), wat ook in internationale bevindingen betreffende *conferencing* naar voren kwam (Sherman e.a. 1998; Strang, 2002).

De toepassing in een jeugdbeschermingsysteem leidt tot aandachtspunten betreffende de positie van het slachtoffer, en de verhouding tussen het delict (“als misdrijf omschreven feit”, MOF) en de eventuele problemen van de jongere (“problematische opvoedingssituatie”, POS).

De positie van het slachtoffer komt in de nabeschouwingen meer uitgebreid aan bod, maar hier stellen we vast dat bij de doorverwijzing naar hergo de bekommernis om het slachtoffer niet op de eerste plaats komt. Aangezien de jeugdrechter niet altijd een zicht heeft op de impact van de feiten voor het slachtoffer, is het soms moeilijk om de schade mee in overweging te nemen bij het besluit tot doorverwijzing. Misschien is het daarom beter om, zoals in Nieuw-Zeeland, alle jongeren op jeugdrechtbankniveau naar een hergo te sturen (Morris en Maxwell, 1993). De niet-aanwezige slachtoffers in ons onderzoek hebben immers aangegeven dat ze vinden dat hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden, zodat ze op geïnformeerde wijze kunnen beslissen al dan niet deel te nemen. Op die manier hebben

slachtoffers, net als jongeren, ook werkelijk de keuze om op vrijwillige basis deel te nemen. In de praktijk moet er dan wel aandacht naar blijven uitgaan dat de slachtoffers effectief betrokken worden, om te vermijden dat zij zich na het voorstel tot hergo slechter gaan voelen dan tevoren. Dit was in Nieuw-Zeeland immers een probleem door een slechte praktijk, bijvoorbeeld het niet of te laat uitnodigen van slachtoffers (Maxwell en Morris, 1996).

De verhouding tussen de reactie op het delict en het welzijn van de jongere ligt soms moeilijk. Enerzijds is de eerste focus van de hergo het herstel van de schade die is ontstaan naar aanleiding van het delict. Anderzijds kan het nodig zijn om de problemen van de jongere aan te kaarten om ervoor te zorgen dat de overeenkomst effectief kan worden uitgevoerd. Moderatoren vinden het ook nuttig om die problemen aan te kaarten op een moment dat de steunfiguren allemaal samen zijn. De aanwezigheid van de consulent van de sociale dienst kan dan een meerwaarde bieden, omdat hij de jongere en zijn gezin ook nadien nog zal opvolgen. Men moet vermijden dat het slachtoffer wordt gebruikt in functie van de dader, maar net omdat de eerste focus ligt op de schade en het herstel zou de hergo meer effect kunnen hebben op de dader (Bazemore en Bell, 2004).

Hergo is, voor zover ons bekend, een eerste project van *conferencing* voor ernstige jeugddelinquentie op jeugdrechtbankniveau in een Europees-continentaal rechtssysteem.[652] Hoewel we geen analyse maken van wat zulk een legalistisch rechtssysteem inhoudt, lijken de aanwezigheid van professionele actoren en gerechtelijke waarborgen daarbij belangrijk te zijn (Walgrave, 2004a).

Aan de inpassing van het Nieuw-Zeelandse FGC-model in Vlaanderen is maanden voorbereidingswerk vooraf gegaan.[653] Daarbij hebben we rekening gehouden met het bestaande jeugdbeschermingsysteem, rechtspraak over de toepassing van voorlopige maatregelen en de gerechtelijke cultuur in de deelnemende arrondissementen. De praktijk in Vlaanderen toont dat FGC kan worden toegepast in zulk een legalistisch rechtssysteem. We zien niet meteen redenen waarom het niet kan worden toegepast in andere Europees-continentale landen wanneer men deze factoren in rekening brengt bij het opstarten van de praktijk. Verder onderzoek zou het belang van het rechtssysteem als context voor de *conferences* kunnen uitwerken.

---

652 In Nederland worden de Echt-Recht conferenties toegepast, gebaseerd op het *Real Justice* model. In de praktijk lijken deze conferenties echter voornamelijk te worden toegepast voor minder ernstige feiten (Hokwerda, 2004).

653 Cf. supra, Algemene inleiding en Deel 3. Hoofdstuk 1. 2. De voorbereiding van het project.

1.4.2. Uitvoerbaarheid van hergo

Hergo blijkt in een Vlaamse context uitvoerbaar te zijn, ook voor ernstige feiten. Slachtoffers, daders en ouders zijn bereid elkaar te ontmoeten. Men kan komen tot een veelal constructief overleg en een intentieverklaring. Toch blijft een aantal aandachtspunten bestaan, zoals de positie van de ouders en het betrekken van de achterban voor jongere en slachtoffer.

De voorbereiding is belangrijk, opdat de betrokkenen realistische verwachtingen hebben van het gebeuren (zie ook Maxwell e.a., 2004). De motivatie tot deelname kan verschillen. Slachtoffers nemen voornamelijk deel om de jongere te confronteren met hun verhaal. De weigering omwille van principiële redenen blijft ook in Vlaanderen eerder uitzonderlijk. De meeste jongeren nemen deel om voor het slachtoffer of voor zichzelf iets goed te maken. Wat betreft het doel van de hergo komt het herstel naar voren, maar ook de jongere helpen en hem voor zijn verantwoordelijkheid stellen.

Het betrekken van de ouders lijkt een evidentie te zijn, maar is dat niet altijd. Soms staan zij negatief tegenover de hergo en dan wordt de vraag gesteld of de jongere alsnog de kans moet krijgen om deel te nemen. Andere steunfiguren kunnen dan worden gezocht, al moet allicht ook de problematische relatie tussen jongere en ouders verder worden aangekaart (zie ook Weijers 2002 en 2003).

De hergo zou het netwerk kunnen versterken door bijvoorbeeld ook steunfiguren voor de ouders aanwezig te hebben. Die *empowerment* was één van de bedoelingen bij de start van de Nieuw-Zeelandse FGC's (Maxwell en Morris, 1996), maar blijkt moeilijk te evalueren te zijn. Een opmerkelijke vaststelling in ons onderzoek is dat ouders zich voornamelijk gesteund voelen door de professionele actoren. Verder onderzoek zou kunnen uitwijzen waarom ouders zich voornamelijk door hen gesteund voelen en of niet meer aandacht moet uitgaan naar het betrekken van eigen steunfiguren voor de ouders. Vooral voor ouders die reeds problemen hebben kan bijkomende ondersteuning immers zeer belangrijk zijn (Prichard, 2003). Misschien speelt hier toch een cultuurverschil tussen België en Nieuw-Zeeland. Waar in Nieuw-Zeeland de wetgever heeft bepaald dat de ruimere familie "*entitled members*" zijn en dus het recht hebben om aanwezig te zijn[654], lijken ouders in de Vlaamse praktijk eerder geneigd te zijn het delict te verzwijgen ten aanzien van de ruimere familie. Als zij bij

[654] *Children, Young Persons, and Their Families Act*, No. 24, 1989, Part II, 22. Persons entitled to attend family group conference, (1) (b) Every person who is (ii) A member of the family (…).

professionele actoren wel terechtkunnen met hun verhaal, lijkt het logisch dat zij zich daardoor ook gesteund weten.

Het betrekken van de ruimere achterban voor de jongere ligt moeilijker. Voornamelijk hen betrokken houden kan een meerwaarde bieden, maar blijkt volgens de moderatoren niet gemakkelijk te zijn. Tijdens de hergo heeft men goede voornemens en ook al worden de afspraken en engagementen zeer concreet neergeschreven, dan nog kan het moeilijk zijn om de steunfiguren erop aan te spreken wanneer zij zich niet houden aan de afspraken. De vier bevraagde steunfiguren zijn bereid om de jongere verder te steunen, maar we hebben geen zicht op de mate waarin zij dat ook effectief doen, noch op hoe andere steunfiguren de hergo hebben geëvalueerd.

Aandacht moet in de praktijk blijven uitgaan naar het slachtoffer, dat eveneens steunfiguren kan meebrengen. Slachtoffers geven immers aan niet altijd hun steunfiguren te kunnen kiezen.[655] Vaak brengen zij enkel een partner of ouder mee, maar een nieuw element dat naar voren kwam, is dat zij ook steun kunnen ervaren van andere aanwezige slachtoffers. Steunfiguren van slachtoffers, voornamelijk ouders van minderjarige slachtoffers, vinden het belangrijk dat zij zelf hun verhaal kunnen doen.

1.4.3. Tevredenheid

Het nagaan van tevredenheid is niet makkelijk en dus hebben we het opgesplitst in meerdere componenten: de tevredenheid over voorbereiding en overeenkomst; herstel van de schade; idee na de hergo; en de vraag of men opnieuw voor hergo zou kiezen moest men het proces overdoen.[656] In het algemeen zijn slachtoffers, jongeren en ouders tevreden over de hergo-procedure.

De voorbereiding op hergo kan een belangrijke impact hebben op de tevredenheid, omdat de tevredenheid samenhangt met de verwachtingen die men van het overleg heeft. Jongeren en ouders zijn in het algemeen tevreden over de voorbereiding. Slachtoffers ook, maar zij geven dat ze moeilijk kunnen inschatten wat ze ervan kunnen verwachten (zie ook Van Ness en Schiff, 2001).

---

655 Vergelijk met Nieuw-Zeelands onderzoek (Morris e.a., 1993; Morris en Maxwell, 2000).
656 Cf. supra, Deel 1. Hoofdstuk 3. 2.3. Tevredenheid van de betrokken partijen.

De meeste bevraagden zijn tevreden over de overeenkomst. Het herstel kan ten dele voortvloeien uit het overleg, maar slachtoffers zeggen de uitvoering van de overeenkomst af te wachten. De al dan niet uitvoering van de overeenkomst heeft immers een invloed op hun tevredenheid (zie ook Venables, 2000; Strang 2002). Slachtoffers op de hoogte stellen van de uitkomst wanneer zij ervoor kiezen niet aanwezig te zijn en hen op de hoogte houden van de uitvoering, blijken in de praktijk nog knelpunten te zijn.

Slachtoffers vinden het effect van de hergo op de jongere belangrijk. De kritiek wordt geuit dat herstelrechtelijke programma's soms te zeer gericht zijn op (het effect op) de dader, zeker wanneer het gaan om jongeren (Aertsen, 2004). Hoewel moet worden vermeden dat het slachtoffer wordt gebruikt als pedagogisch hulpmiddel, wat zou kunnen leiden tot ontevredenheid van de slachtoffers (Braithwaite, 2002:49; Maxwell en Morris, 1996; Strang, 2004), duidt ons onderzoek aan dat slachtoffers zelf het belangrijk vinden door hun aanwezigheid de dader duidelijk te maken welke gevolgen een delict heeft, zodat hij de feiten niet opnieuw zou plegen.

Een bemiddeling of hergo wordt soms gezien als een "softe optie". Jongeren geven echter aan dat er heel wat bij komt kijken en dat het soms makkelijker is om gewoon naar de jeugdrechtbank te gaan en een straf opgelegd te krijgen. Ook ouders vinden dat de hergo belastend kan zijn voor het gezin omdat er heel wat van hen verwacht wordt. Voor minderjarigen zou een voordeel van herstelrecht inhouden dat zij op actieve wijze hun verantwoordelijkheid kunnen opnemen (Wynne, 1996; Allen, 1998; Roche, 2003). Uit ons onderzoek blijkt dat jongeren zelf dat inderdaad een belangrijk aspect van de hergo vinden.

Herstelrecht wordt vaak toegepast voor de minder ernstige feiten. De toepasbaarheid voor de meer ernstige feiten ligt vaak moeilijker en is daardoor ook minder onderzocht (Schiff, 1999; Umbreit, 1999; Umbreit e.a., 2003). De bezorgdheid of het slachtoffer de confrontatie wel zal aan kunnen, speelt daarin mee.

Eenmaal is het in de geobserveerde hergo's verkeerd gelopen, waarbij zowel slachtoffer als dader het gevoel hadden niet gehoord te worden.[657] Voor het overige is men kunnen komen tot een constructief overleg en zijn de slachtoffers in het algemeen tevreden.

[657] Cf. supra, deel 4. Hoofdstuk 5. Case 17.

Niet-aanwezige slachtoffers zijn het erover eens dat het aan alle slachtoffers moet worden aangeboden zodat zij zelf, op geïnformeerde wijze, kunnen beslissen al dan niet deel te nemen.

Slachtoffers vinden het soms belangrijk dat de jongere een straf krijgt, maar dat blijkt toch eerder een uitzondering te zijn. Wanneer zij wel een straf verwachten, zijn slachtoffers ontevreden wanneer in hun ogen geen straf wordt opgelegd. Eerder dan een "*win-win*" situatie, lijkt het dan te gaan om een "*win-lose*" situatie (Strang, 2002). In het algemeen staan de slachtoffers echter constructief tegenover de hergo. Allicht heeft het feit dat het om minderjarige daders gaat ook een invloed: slachtoffers willen hun nog een tweede kans geven (Walgrave, 2004b).

1.4.4. Recidive

De recidive zijn we slechts zeer beperkt nagegaan. Een *random* controlegroep konden we niet opstellen en omwille van de tijdsinvestering konden we evenmin via dossierstudie een vergelijkbare groep zoeken. Daarom zijn we via de parketmagistraten nagegaan of nieuwe feiten zijn aangemeld voor jongeren die naar een hergo werden doorverwezen en die er al dan niet aan hebben deelgenomen. Gezien de beperktheid van deze gegevens kunnen daar geen sluitende conclusies uit worden getrokken, maar de recidive lijkt lager te zijn voor die jongeren die aan een hergo hebben deelgenomen. In alle geval zijn er geen aanduidingen dat de recidive erger zou zijn dan na de traditionele rechtsprocedure.

1.4.5. Enkele verklaringen voor de tevredenheid

We hebben op basis van de gemiddelde tevredenheid van jongeren, slachtoffers en ouders een aantal cases geselecteerd om dieper te analyseren. We zijn gekomen tot vier "*win-win*" situaties, waarbij iedereen tevreden is, en vijf "*win-lose*" situaties, waarbij de ene partij tevreden is maar de andere niet (naar Strang, 2002). Vanuit onze onderzoeksresultaten en de literatuur beschreven in de eerste twee delen, zijn we gekomen tot zogenaamde "prehypothesen" over factoren die de tevredenheid zouden kunnen beïnvloeden. Sommige prehypothesen werden bevestigd, anderen gaven een meer genuanceerd beeld.

De meeste betrokkenen zijn tevreden omtrent de voorbereiding, ook in de "*win-lose*" situaties. Wel is het zo dat het slachtoffer dat helemaal niet werd voorbereid op de hergo, ontevreden was. Hij heeft het moeilijk gehad met de hergo omdat hij niet wist wat te verwachten, noch wist hoe om te gaan met de vertrouwelijkheid van de bijeenkomst. Een ander slachtoffer was ontevreden omdat de jeugdrechter besliste dat de hergo zou doorgaan en hij daar als slachtoffer geen zeg in had.

Wanneer de betrokkenen weerstand vertonen, kan de hergo toch nog goedlopen. Belangrijk elementen daarbij zijn dat de jongere wordt aangesproken op zijn eventuele minimalisering van de feiten en ervoor te zorgen dat de partijen het gevoel hebben dat ze worden gehoord.

Wanneer de schade wordt hersteld en de verwachtingen van slachtoffers worden ingelost, zijn ze tevreden. Twee slachtoffers verwachtten een straf, vinden niet dat hergo een straf is of tot een straf heeft geleid, en zijn daarom ook niet tevreden over de hergo. Men kan zich afvragen in welke mate aan hun verwachtingen was voldaan wanneer de jeugdrechter een maatregel had opgelegd.

Strang (2002) wijst erop dat de bestaande rechtssystemen voornamelijk leiden tot een "*lose-lose*" situatie. Vanuit onze vaststellingen hier stellen we de vraag of het de reactie van het rechtssysteem is die leidt tot die "*lose-lose*" situatie, dan wel de verwachtingen die eraan voorafgaan.

Toch zou die vraag naar straffen aan bod moeten kunnen komen in het overleg, zodat de emoties van het slachtoffer daaromtrent kunnen worden geuit en eventueel kunnen worden omgebogen naar positieve emoties (zie ook Leest, 2005). Bovendien moet men voor ogen houden dat het om een minderheid van de slachtoffers gaat: de meeste slachtoffers staan open voor een constructief overleg (zie ook Sessar, 1999; Bottoms, 2003).

In de "*win-win*" situaties was steeds een slachtoffer of vertegenwoordiger aanwezig, in de "*win-lose*" situaties soms wel maar soms ook niet. Niet-aanwezige slachtoffers zijn vaak niet op de hoogte van de uitkomst van de hergo dus het was in dit onderzoek moeilijk na te gaan of zij meer of minder tevreden zijn dan aanwezige slachtoffers. In de observaties lijken de jongeren de gevolgen van hun daad wel meer te beseffen wanneer het slachtoffer aanwezig

is.[658] Al is dit niet de eerste bedoeling van hergo, het kan voor slachtoffers belangrijk zijn dat jongeren na de confrontatie beseffen wat ze hebben gedaan.

Zowel bij de "*win-win*" als bij de "*win-lose*" hergo's kwam recidive voor. Dit lijkt de internationale bevindingen te bevestigen dat andere factoren dan de hergo de grootste invloed hebben op de recidive (Daly en Hayes, 2002; Maxwell e.a., 2004).

1.4.6. Aandachtspunten: de positie van het slachtoffer; de rol van de politie; en plaatsingen in gesloten instellingen

We hebben enkele aandachtspunten aangegeven betreffende de positie van het slachtoffer, voortvloeiend uit de inpassing van een herstelrechtelijke praktijk in een Belgisch jeugdbeschermingsysteem. Het samengaan van verschillende finaliteiten (in casu herstel van de schade en bescherming van de jongere) brengt spanningen met zich mee, maar hergo biedt de jongere wel de mogelijkheid om actief zijn verantwoordelijkheid op te nemen naar het slachtoffer en de gemeenschap toe.

Dit is kenmerkend voor het herstelrecht als nieuw paradigma (Zehr, 1990): eerder dan de focus te oriënteren naar de dader en hoe daarmee moet worden omgegaan, legt herstelrecht in de eerste plaats de focus op de schade en het herstel daarvan. Hoewel in de praktijk allicht steeds meerdere finaliteiten zullen worden toegepast (Shapland, 2003), is het belangrijk om klaarheid in de terminologie te scheppen zodat wordt verduidelijkt waar een bepaalde praktijk precies voor staat.

De politie heeft een zeer specifieke rol te vervullen in het Nieuw-Zeelandse *conferencing*-model. Hoewel de politiebeambte in ons rechtssysteem niet dezelfde bevoegdheden heeft, blijkt dat hij toch een meerwaarde kan bieden in het overleg. Voornamelijk de informatieve functie wordt door de betrokken partijen als belangrijk naar voren geschoven, alsook het wijzen op het serieux van het gebeuren. Dit zijn belangrijke elementen wanneer men hergo als antwoord op ernstige feiten wil beschouwen.

Sommige jeugdrechters hebben aangegeven dat zij de aanwezigheid van de politie als noodzakelijke voorwaarde zien om een hergo te kunnen laten doorgaan en ook moderatoren kiezen ervoor om een politiebeambte aanwezig te laten zijn. Vijf van de zes bevraagde

[658] Al blijft dit natuurlijk de inschatting van de observator.

politiebeambten die reeds meerdere hergo's hebben bijgewoond, vinden hun rol nuttig al geven zij aan zich daar in het begin wat onwennig bij te voelen. In de praktijk ziet men dus wel een meerwaarde in de aanwezigheid van de politiebeambte.

Theoretisch heeft hij - vanuit een maximalistische visie op herstelrecht - een symbolische rol te spelen in het overleg, waaruit de maatschappelijke betrokkenheid op de feiten zou kunnen blijken. Dit is door de interviews met betrokkenen en politiebeambten slechts deels bevestigd. Toch zou een diepteanalyse van observaties van hergo's kunnen uitwijzen of de politiebeambten die rol kunnen spelen. Naar ons aanvoelen misten enerzijds de weinige hergo's zonder aanwezigheid van de politie de ernst van het gebeuren en kon anderzijds de aanwezigheid van de politiebeambte een verschil in de communicatie maken door de jongere aan te spreken op zijn gedrag. Maar we hebben te weinig gegevens om daar een gegronde uitspraak over te kunnen doen.

Over hergo en plaatsing in gesloten instellingen hebben we enkele aanzetten gegeven. Hergo blijkt een alternatief te kunnen zijn voor een plaatsing, maar kan ook de uitstroom beïnvloeden door jongeren eventueel vroeger naar huis te laten gaan. De praktijk zal moeten uitwijzen in welke mate slachtoffers het zien zitten om deel te nemen aan een hergo die plaatsvindt in de instelling.

1.4.7. Conclusie: hergo als constructief antwoord op ernstige jeugddelinquentie

Besluitend menen we te kunnen stellen dat hergo inderdaad een constructief antwoord kan bieden op ernstige jeugddelinquentie. Het zal echter niet hét antwoord zijn voor dé jeugddelinquentie.

De jongere moet namelijk de feiten erkennen en in staat zijn om aan het overleg deel te nemen. Wanneer de maatschappelijke veiligheid in het gedrang komt, kan een plaatsing soms noodzakelijk zijn. Ook wanneer het gaat om jongeren met een psychiatrische problematiek, wordt hergo moeilijk.

Met het slachtoffer moet omzichtig worden omgegaan, zodat hij vrijwillig kan kiezen al dan niet direct betrokken te zijn in het overleg. Wanneer hij helemaal niets te maken wil hebben met de hergo en ook niet wil dat de hergo plaatsvindt, kan voor ons een hergo niet doorgaan omdat een centrale partij ontbreekt. Een overleg kan dan voor de jongere nog nuttig zijn, maar moet dan anders worden benoemd, zodat duidelijk is waar het overleg voor staat.

De hergo kan een hefboomfunctie hebben naar de toekomst toe en de jongere terug op weg helpen, maar een bijeenkomst van enkele uren kan niet veranderen wat soms al een heel leven scheef is gelopen. Wanneer de achterban wordt betrokken en de jongere effectief opvolgt, dan kan dit een ondersteuning bieden voor de jongere en zijn ouders.

Het lijkt ons dan ook voornamelijk belangrijk te zijn realistische verwachtingen voor ogen te houden en die duidelijk te communiceren naar de betrokken partijen toe. Op die manier kan hergo een constructief antwoord bieden; daarbij de slachtoffers, daders en hun achterban centraal stellen; en de maatschappelijke betrokkenheid op de afhandeling mee aan bod laten komen. Het Nieuw-Zeelandse FGC-model lijkt daartoe een meerwaarde te bieden omwille van de toepasbaarheid voor ernstige feiten, het privé-overleg en de aanwezigheid van de politiebeambte.

In de volgende paragraaf geven we enkele onderzoekslijnen aan die de uitbouw van hergo en *conferencing* verder kunnen ondersteunen.

2. Onderzoekslijnen voor de toekomst

Met ons onderzoek hebben we reeds enkele hiaten in het internationaal onderzoek betreffende *conferencing* aangevuld, zoals bijvoorbeeld de vergelijking tussen het Nieuw-Zeelandse model en andere varianten; het belang van hergo voor niet-aanwezige slachtoffers; de rol van de politie; het belang dat slachtoffers hechten aan het effect van hun aanwezigheid op de hergo; de betrokkenheid van steunfiguren voor jongeren én slachtoffers; en de stem van jongeren over de inspanning die zij moeten leveren voor een hergo. Toch zijn we ook op een aantal elementen uitgekomen die verder kunnen worden uitgewerkt.

2.1. Typering van de *conferencing*-modellen

In deel 2 hebben we het Nieuw-Zeelandse model vergeleken met andere varianten. Deze vergelijking kan nog verder worden uitgewerkt door oog te hebben voor onder andere de volgende onderwerpen.

2.1.1. Betrokkenheid van het slachtoffer

Hoger hebben we aangetoond dat het belangrijk lijkt een duidelijke terminologie aan te houden naargelang de al dan niet betrokkenheid van centrale partijen in het overleg. Een veronderstelde meerwaarde van *conferences* is dat zij drie partijen centraal stellen in het overleg: slachtoffer, dader en gemeenschap (McCold, 2003).

Wanneer één van deze partijen ontbreekt, kan een andere term worden gebruikt, zodat wordt verduidelijk om welk soort *conference* of hergo het gaat. Als de jongere in overleg treedt met zijn achterban om zijn problemen aan te kaarten, kan men spreken van een "*hulpverlenend groepsoverleg*" (hugo), zoals in Nieuw-Zeeland de "*care and protection conferences*" bestaan (Hudson e.a., 1996) en in Nederland de "Eigen Kracht conferenties" (van Pagée, 2003). Komt ook het herstel aan de gemeenschap aan bod, dan zouden we opteren voor de term "*herstel- en hulpverlenend groepsoverleg*" (herhugo).

De term "*herstelgericht groepsoverleg*" (strikt genomen: herstelrechtelijk groepsoverleg) zouden we voorbehouden voor dat overleg waarin zowel slachtoffer, als dader als gemeenschap - al dan niet direct - worden betrokken. Verder onderzoek kan uitwijzen of deze uitzuivering van terminologie een verrijking biedt voor het onderscheiden van *conferencing*-varianten.

2.1.2. Het privé-overleg

In het privé-overleg werkt de jongere met zijn achterban een voorstel uit betreffende het herstel van de schade. We hebben een achttal overlegmomenten bijgewoond, die zeer verschillend zijn verlopen. Jongeren kunnen aan bod komen, maar worden soms ook overstemd door de volwassenen. Soms zijn advocaat en andere professionele actoren aanwezig bij dat privé-overleg, soms ook niet. Verder onderzoek kan het belang van dit overleg uitwerken en nagaan in welke mate het een meerwaarde kan bieden.

In de observaties hebben we vastgesteld dat de jongere na dat privé-overleg vaak meer zelfzeker overkomt. Onze hypothese daaromtrent is dat hij, nadat de verhalen over de schade aan bod zijn gekomen in een eerste fase van de hergo, de kans krijgt om een voorstel te brengen om die schade te herstellen. Hij kan tonen dat hij zijn verantwoordelijkheid actief wil opnemen en krijgt de mogelijkheid om een oplossing voor te stellen.

2.1.3. De steunfiguren

Een belangrijk verschil tussen hergo en bemiddeling is de aanwezigheid van steunfiguren. De aanwezigheid van ouders wordt daarbij vaak vanzelfsprekend geacht, maar met ons onderzoek hebben we aangetoond dat de verhouding tussen jongere en ouders soms moeilijk ligt. Verder onderzoek kan nagaan in welke mate een hergo kan plaatsvinden zonder de aanwezigheid van ouders.

Het betrekken van de achterban kan een steun zijn voor de jongere en de ouders. Wie men kan betrekken als steunfiguren en hoe men hen betrokken kan houden in de opvolging, dient verder te worden onderzocht. Uit onze bevraging blijkt dat ouders voornamelijk steun ondervinden van de aanwezige professionele actoren. Deze actoren zijn slechts zelden besproken in de internationale literatuur.

Ook het slachtoffer kan steunfiguren meebrengen. Ons onderzoek wijst op twee nieuwe elementen: de steunfiguren kunnen zelf iets hebben aan het overleg door hun vragen beantwoord te zien en wanneer slachtoffers geen steunfiguren mee hebben, ondervinden zij steun van mekaar. Deze dynamieken kunnen verder worden onderzocht.

2.1.4. De rol van de politie

De aanwezigheid van de politiebeambte als symbolische vertegenwoordiger van de maatschappelijke betrokkenheid op de feiten is een typisch kenmerk van het Nieuw-Zeelandse *conferencing*-model. In de bevraging van de betrokkenen en politiebeambten is deze symbolische rol slechts ten dele bevestigd. Een grondige observatie van hergo's zou zich kunnen concentreren op de uitspraken die politiebeambten en andere aanwezigen doen, en die kunnen wijzen op het inbrengen van die maatschappelijke belangen.

2.2. Tevredenheid

Bij de diepteanalyse van een aantal hergo's (deel 4, Hoofdstuk 5) hebben we een aantal prehypothesen getoetst. Deze prehypothesen kunnen de basis vormen voor meer uitgebreid onderzoek rond de tevredenheid van slachtoffers en jongeren.

"*De kwaliteit van de voorbereiding is zeer belangrijk opdat de betrokkenen de hergo als positief evalueren*."

"*Wanneer de betrokkenen weerstand vertonen ten aanzien van de hergo, zal de hergo moeilijk verlopen*."

"*Wanneer de verwachtingen zijn ingelost, is men tevreden over de hergo.*"

"*De deelname van het slachtoffer is belangrijk om de hergo te doen slagen*."

"*Wanneer men tevreden is over de hergo, zal de recidive lager zijn*."

"*De ontmoeting met de andere partij kan de aanvankelijke weerstand ombuigen naar een open houding*."

"*Wanneer partijen het gevoel hebben niet te worden gehoord, zijn ze minder tevreden*."

"*Wanneer slachtoffers inschatten dat hun aanwezigheid een effect heeft gehad op de dader, zijn ze meer tevreden*."

De concrete uitvoering van de praktijk en de rol van de moderator kunnen een verschil maken in de tevredenheid. Vooreerst is een goede voorbereiding belangrijk, maar ook de mate waarin de moderator de hand houdt in het gesprek lijkt belangrijk te zijn. Het belang van de inbreng van de moderator, in samenhang met het *conferencing*-model dat wordt gebruikt, dient verder te worden onderzocht.

2.3. Herstel van de schade

Herstelrecht is in de eerste plaats gericht op het herstel van de schade veroorzaakt door het delict. In het eerste deel hebben we reeds aangegeven dat zowel het herstel als de schade moeilijk te bevatten zijn. Uit de bevraging van slachtoffers blijkt dat zij herstel vaak beschouwen als materieel herstel. Het communicatieproces kan echter ook al een stuk herstel inhouden, doordat bijvoorbeeld de angst voor de dader wordt weggenomen. Slachtoffers geven aan dat zij de uitvoering van de overeenkomst afwachten om te kunnen spreken van herstel. In toekomstige evaluaties kan een onderscheid gemaakt worden naargelang het gaat om

- herstel van de materiële schade dan wel het ruimere herstel;
- herstel door de bijeenkomst en het herstel door de uitvoering van de overeenkomst.

Daarbij dient dan te worden gespecificeerd wanneer de bevraging plaatsvindt, aangezien dat een verschil kan maken in de evaluatie van het herstel: wanneer de uitvoering heeft plaatsgevonden, kan het slachtoffer beter inschatten in welke mate voor hen de (materiële) schade is hersteld.

2.4. Uitwerken van concepten

Tenslotte kan meer theoretisch onderzoek klaarheid scheppen in de begrippen. In een eerste deel hebben we vanuit een maximalistische visie uiteengezet hoe de sleutelconcepten ruim worden ingevuld:

- schade aan de slachtoffers, aan het samen-leven (onrust en onveiligheidsgevoelens) maar ook bijkomende schade aan de dader;
- herstel van deze schade, niet alleen materieel maar ook het belang van symbolisch herstel;
- *restorative sanctions* en *restorative processes*;
- het belang van sancties in herstelrecht.

Vanuit onze onderzoeksresultaten hebben we vastgesteld hoe de schade concreet kan worden gemaakt in het overleg, maar ook hoe in de bevraging het herstel toch hoofdzakelijk werd begrepen als materieel herstel. Het herstel aan de samenleving is één van de drie pijlers van de intentieverklaring, maar wordt toch nog vaak herleid tot gemeenschapsdienst omdat het moeilijk is zulk een abstract herstel concreet te maken. Het sanctionerend aspect van de hergo hebben we niet concreet bestudeerd, maar betrokkenen geven aan opnieuw voor hergo te kiezen "*omdat je mee kan beslissen over de uitkomst.*" Bovendien weten betrokkenen dat de intentieverklaring nog moet worden bekrachtigd door de jeugdrechter en gaat daar allicht ook een sanctionerende invloed van uit.

Het uitklaren van deze begrippen kan de evaluaties van herstelrechtelijke praktijken in het algemeen en *conferences* in het bijzonder versterken.

BIBLIOGRAFIE

Achilles, M. en Zehr, H., 'Restorative Justice for Crime Victims: The Promise and the Challenge', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 87-99.

Aertsen, I., 'Actie-onderzoek', in Beyers, Goethals, J., Ponsaers, P. en Vervaeke, G. (eds), *Handboek: Criminologie in Actie*, Brussel: Politeia, 2002, 454-464.

Aertsen, I., *Slachtoffer-daderbemiddeling. Een onderzoek naar de ontwikkeling van een herstelgerichte strafrechtsbedeling*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2004.

Aertsen, I. en Lauwaert, K., 'Criminologie als bemiddeling', in Dupont, L. en Hutsebaut, F. (eds), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber Amicorum Tony Peters*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2001, 33-55.

Aertsen, I., Mackay, R., Pelikan, C., Willemsens, J. en Wright, M., *Rebuilding community connections – mediation and restorative justice in Europe*, Strasbourg: Council of Europe, 2004.

Aertsen, I. en Peters, T., 'Mediation for Reparation: The Victim's Perspective', in Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998, 229-251.

Aertsen, I. en Peters, T., 'Des politiques euopéennes en matière de justice restauratrice', *Le Journal Internationale de Victimologie*, 2(1), 2003, http://www.jidv.com/AERTSEN,I-PETERS,T%20-%20JIDV%202003%201%20(4).htm (download 14.03.2006).

Albrecht, H.-J., 'Restorative Justice – Answers to questions that nobody has put forward', in Fattah, E. en Parmentier, S. (eds), *Victim policies and criminal justice on the road to restorative justice*, Leuven: Leuven University Press, 2001, 295-314.

Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/index.html (download 17.12.2005).

Allen, R., 'The nature of responsibility & restorative juvenile justice', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 115-121.

Bazemore, D. en Bell, D., 'What is the Appropriate Relationship Between Restorative Justice and Treatment?', in Zehr, H. en Toews, B. (ed), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 119-132.

Bazemore, G. en O'Brien, S., 'The quest for a restorative model of rehabilitation: theory-for-practice and practice-for-theory', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 31-67.

Bazemore, G. en Schiff, M., *Juvenile Justice Reform and Restorative Justice*, Cullompton-Portland: Willan Publishing, 2005.

Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999a.

Bazemore, G. en Walgrave, L., 'Restorative Juvenile Justice: In Search of Fundamentals and an Outline for Systemic Reform', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999b, 45-74.

Bemiddelingsdienst Arrondissement Leuven, *Jaarverslag BAL*, 2001.

Bianchi, H. en van Swaaningen, R. (eds), *Abolitionism: towards a non-repressive approach to crime: Proceedings of the Second International conference on prison abolitionism Amsterdam 1985*, Amsterdam: Free University Press, 1986.

Blad, J., 'Community mediation, criminal justice and restorative justice: rearranging the institutions of law', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 191-207.

Blad, J., 'Herstelrecht en generale preventie. De normbevestigende werking van herstelrecht en herstelsanctie', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004a, 91-112.

Blad, J., 'Genoegdoening en rechtshandhaving in herstelrechtelijk perspectief', *Delikt en delinkwent*, 2004b, 4(25), 369-387.

Blad, J., van Mastrigt, H. en Hulsman, L. (eds), *The criminal justice system as a social problem: an abolitionist perspective*, Rotterdam: Erasmus Universiteit, 1987.

Boeije, H, *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*, Amsterdam: Boom Onderwijs, 2005.

Bottoms, A., 'Some Sociological Reflections on Restorative Justice', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 79-113.

Boutellier, H., 'Victimalization and restorative justice: moral backgrounds and political consequences', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 19-30.

Bowen, H. en Boyack, J., *Adult Restorative Justice in New Zealand/Aotearoa*, paper gepresenteerd op de Fourth International Conference on Conferencing, Circles and Other Restorative Practices, Veldhoven, Nederland, augustus 2003, http://fp.enter.net/restorativepractices/nl03_bowenboyack.pdf (download 04.06.2005).

Braithwaite, J., *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Bradt, L., *De betekenis van relevante derden binnen herstelbemiddeling en herstelgericht groepsoverleg*, onuitgegeven scriptie, Gent: Universiteit Gent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 2005.

Braithwaite, J., *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Braithwaite, J., 'Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts', in Tonry, M. (ed), *Crime and Justice: A Review of Research,* Chicago: University of Chicago Press, 25, 1999, 1-127.

Braithwaite, J., *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford: Oxford University Press, 2002.

Braitwaithe, J., 'Holism, Justice, and Atonement', *Utah Law Review*, 2003a, nr.1, 389-412.

Braithwaite, J., 'Principles of Restorative Justice', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003b, 1-20.

Braithwaite, J. en Braithwaite, V., 'Part I Shame, shame management and regulation', in Ahmed, E., Harris, N., Braithwaite, J. en Braithwaite, V., *Shame Management Through Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 3-69.

Braithwaite, J. en Mugford, S., 'Conditions of successful reintegration ceremonies. Dealing with juvenile offenders', *British Journal of Criminology*, 1994, 139-171.

Braithwaite, J. en Petitt, P., *Not just deserts. A Republican Theory of Criminal Justice*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

Brienen, M.E.I. en Hoegen, E.H., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems: The Implementation of Recommendation (85)11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure*, doctoraatsverhandeling, Tilburg: Universiteit van Tilburg, 2000, www.victimology.nl/onlpub/Brienenhoegen.BH.html (download 12.07.2001).

Bureau Alternatieve Afhandelingen Limburg, *Jaarverslag BAAL*, 2004.

Bureau Alternatieve Sancties, *Jaarverslag BAS!*, 2002.

Burssens, D., Vanfraechem, I., Vettenburg, N. en Walgrave, L., 'Besluit. Terugkijken naar de toekomst', in Walgrave, L. en Vettenburg, N. (eds.), *Herstelgericht groepsoverleg. Nieuwe wegen in de aanpak van jeugddelinquentie en tuchtproblemen*, Leuven: LannooCampus, 2006, 101-124.

Bush, D., 'Law and Economics of Restorative Justice: Why Restorative Justice Cannot and Should Not Be Solely About Restoration', *Utah Law Review*, 1, 2003, 439-469.

Carroll, M., 'Implementational Issues: Considering the Options for Victoria', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 167-180, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch9.pdf (download 17.12.2005).

Carver, A., Trujillo, J., Vanfraechem, I. en Willemsens, J., *Restorative Justice Theory in North America and Europe: a comparison,* ongepubliceerde paper, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2000.

Christie, N., 'Conflicts as property', *The British Journal of Criminology*, 17(1), 1977, 1-15.

Cilliers, C., 'Reparation as an Alternative Experiment. The African Experience', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 298-305.

Claes, M., Spiesschaert, F., Van Dijk, C., Vanfraechem, I. en Van Grunderbeeck, S., 'Alternative practices for juvenile justice in Flanders (Belgium): the case for mediation', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning Restorative Justice. Restorative Justice, Criminal Justice and Social Context*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 255-270.

Contemporary Justice Review, 2000, vol. 3(4).

Corrado, R.R., Cohen, I.M. en Odgers, C., 'Multi-problem violent youth: a challenge for the restorative justice paradigm', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 1-22.

Crawford, A., 'The state, community and restorative justice: heresy, nostalgia and butterfly collecting', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice and the Law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 101-129.

Crawford, A. en Clear, T., 'Community Justice: Transforming Communities Through Restorative Justice?', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 127-149.

Cunneen, C., 'Community Conferencing and the Fiction of Indigenous Control', *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 30, 1997, 292-311.

Cunneen, C., 'Restorative justice and the politics of decolonisation', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 32-49.

Daly, K., *Restorative justice and punishment: the views of young people*, paper gepresenteerd op de American Society of Criminology Annual Meeting, Toronto, 1999, www.gu.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper9.pdf (download 30.11.2005).

Daly, K., 'Revisiting the Relationship between Retributive and Restorative Justice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice: From Philosophy to Practice*, Aldershot: Dartmouth, 2000, 33-54.

Daly, K., *South Australia Juvenile Justice (SAJJ) Research on Conferencing, Technical Report No.2: Research Instruments in Year 2 (1999) and Background Notes*, Brisbane: School of Criminology and Criminal Justice, Griffith University, 2001a, http://www.aic.gov.au/rjustice/sajj/tech-report-2.pdf (download 03.01.2006).

Daly, K., 'Conferencing in Australia and New Zealand: Variations, Research Findings, and Prospects', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001b, 59-83.

Daly, K., 'Restorative Justice. The real story', *Punishment and society*, vol 4(1), 2002, 55-79, http://pun.sagepub.com/cgi/reprint/4/1/55 (download 23.06.2005).
Daly, K., 'Making variation a virtue: evaluating the potential and limits of restorative justice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 23-50.

Daly, K., 'A tale of two studies: restorative justice from a victim's perspective', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 153-174.

Daly, K., 'Restorative Justice and Sexual Assault: An Archival Study of Court and Conference Cases', *British Journal of Criminology*, 2006, 46(2), 334-356.

Daly, K., Bouhours, B., Curtis-Fawley, S., Weber, L. en Scholl, R., *South Australia Juvenile Justice and Criminal Justice (SAJJ-CJ) Research on Conferencing and Sentencing. Technical Report No.3: Sexual Assault Archival Study (SAAS), An Archival Study of Sexual Offence Cases Disposed of in Youth Court and by Conference and Formal Caution,* 2nd Edition, Brisbane, Queensland: School of Criminology and Criminal Justice, Griffith University, 2005, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdaly_part2_paper4.pdf (download 03.01.2006).

Daly, K. en Curtis-Fawley, S., *Restorative justice for victims of sexual assault*, 2004, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdreport20040608.pdf (download 03.01.2006).

Daly, K. en Hayes, H., 'Restorative Justice and Conferencing', in Graycar, A. en Grabosky, P. (eds), *Handbook of Australian Criminology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 294-331, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly.html (download 03.01.2006).

Daly, K. en Kitcher, J., 'The R(evolution) of Restorative Justice through Researcher-Practitioner Partnerships', *Ethics and Justice*, (2)1, 1998, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper3.pdf (download 31.12.2005).

Daly, K., Venables, M., McKenna, M., Mumford, L. en Christie-Johnston, J., *South Australia Juvenile Justice (SAJJ) Research on Conferencing, Technical Report No.1: Project Overview and Research Instruments*, Brisbane: School of Criminology and Criminal Justice, Griffith University, 1998, http://www.aic.gov.au/rjustice/sajj/tech-rep.pdf (download 03.01.2006).

De Cock, G. en Vansteenkiste, P., (ed), *Herstel of sanctie. Naar een jeugdsanctierecht*, Gent: Mys&Breesch, 1999.

De Grubbe, *Jaarverslag 2004. Jeugdcentrum "De Grubbe" te Everberg*, 2004.

De Haan, W., *The politics of redress. Crime, Punishment and Penal Abolition*, London: Unwin Hyman, 1990.

Dignan, J., 'Restorative justice and the law: the case for an integrated, systemic approach', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 168-190.

de Keijser, J., 'Doel van straf. Morele theorieën als grondslag voor een legitieme strafrechtspleging', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 43-65.

Delens-Ravier, I., 'Juvenile offenders' perception of community service', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 149-166.

De Witte, H., Hooge, J. en Walgrave, L. (eds), *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2000.

Dienst Alternatieve Sanctie & Voogdijraad v.z.w., 'Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen. Leerprojecten, gemeenschapsdienst, herstelbemiddeling. Reactie van een gemeenschapsdienst', *Agora*, 21(2), 2005, 25-27.

Dignan, J., 'Restorative justice and the law: the case for an integrated, systemic approach', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 168-190.

Dignan, J., 'Towards a Systemic Model of Restorative Justice: Reflections on the Concept, its Context and its Need for Clear Constraints', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 135-156.

Dignan, J., *Understanding victims and restorative justice*, Maidenhead: Open University Press, 2005.

Dignan, J. en Marsh, P., 'Restorative Justice and Family Group Conferences in England: Current State and Future Prospects', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Portland: Hart Publishing, 2001, 85-101.

Dölling, D. en Hartmann, A., 'Re-offending after victim-offender mediation in juvenile court proceedings', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 208-228.

Dreser, L., 'De perspectieven van herstelgericht groepsoverleg als voorlopige maatregel in het jeugdbeschermingsrecht', *Tijdschrift voor Jeugd- en Kinderrechten*, 6(4), 2005, 203-205.

Duff, A., 'Punishing the Young', in Weijers, I. en Duff, A., *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxord-Portland: Hart Publishing, 2002, 115-134.

Duff, A., 'Restoration and Retribution', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 43-59.

Dumortier, E., *Neglecting Due Process for Minors: A Possible Dark Side of the Restorative Justice Implementation?,* paper gepresenteerd op de Ancillary Meetings of the United Nations Crime Congress, Wenen, april 2000, http://www.restorativejustice.org/resources/docs/durmortier (download 30.11.2005).

Dumortier, E., 'Over het herstel (van het) recht voor kinderen', *Panopticon*, 22(5), 2001, 494-511.

Dupont, L. en Hutsebaut, F. (eds), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber Amicorum Tony Peters*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2001.

Eglash, A., 'Beyond restitution-Creative restitution', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 91-99.

Eliaerts, C. en Bitoune, R., 'Herstelrecht voor minderjarigen. Theorie en praktijk', in Dupont, L. en Hutsebaut, F. (eds), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber Amicorum Tony Peters*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2001, 225-245.

Eliaerts, C. en Dumortier, E., 'Restorative justice for juveniles: in need of procedural safeguards and standards', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 204-223.

Eliaerts, C., Dumortier, E. en Vanderhaegen, R., 'Critical assessment of Community Service and Mediation for Juvenile Offenders in Brussels. A discussion of the project BAS!', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 351-366.

Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005.

Erez, E., 'Integrating a Victim Perspective in Criminal Justice Through Victim Impact Statements', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds)*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited – Ashgate Publishing Ltd, 2000, 165-184.

European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000.

Fattah, E., 'Victim redress and Victim-Offender Reconciliation in Theory and Practice. Some Personal Reflections', *The Hokkaigakuen Law Journal*, XXXV(1), 1999.

Fattah, E. en Parmentier, S. (eds), *Victim policies and criminal justice on the road to restorative justice*, Leuven: Leuven University Press, 2001.

Flaten, C.L., 'Victim-offender mediation: application with serious offenses committed by juveniles', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 387-401.

Fraser, S. en Norton, J., 'Family Group Conferencing in New Zealand Child Protection Work', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences. Perspectives on policy & practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 37-48.

Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996.

Geudens, H., *De toepassing van de gemeenschapsdienst in het kader van de Belgische jeugdbescherming. Deel I: De doelgroep en de gerechtelijke context*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 1995.

Geudens, H., 'The recidivism rate of community service as a restitutive judicial sanction in comparison with the traditional juvenile justice measures', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 335-350.

Geudens, H., Schelkens, W. en Walgrave, L., *Op zoek naar een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht in België. Een denkoefening*, onuitgegeven document, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 1997.

Geudens, H. en Walgrave, L., 'De toepassing van de gemeenschapsdienst door de Belgische jeugdrechtbanken', *Panopticon*, 17(5), 1996, 499-520.

Giliberti, C., 'Evaluation of Victim Impact Statement Projects in Canada: A Summary of the Findings', in Kaiser, G., Kury, H. en Albrecht, H.-J. (eds), *Victims and Criminal Justice*, Freiburg: Eigenverlag Max-Planck-Institut, 1991, 703-718.

Glaeser, B., *Victim-offender mediation in cases of domestic violence*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Goedseels, E., *Gemeenschapsdienst voor jonge delinquenten*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 2002a.

Goedseels, E., 'Cijfers met betrekking tot jeugddelinquentie', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002b, 29-38.

Goedseels, E., Vanfraechem, I., Van Grunderbeek, S. en Walgrave, L., 'Schade en herstel in herstelrecht', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 1(3), 2001, 4-19.

Goris, P., *Op zoek naar de krijtlijnen van een sociaal rechtvaardige veiligheidszorg. Analyse van relaties tussen professionele actoren in het kader van een geïntegreerde preventieve aanpak van veiligheidsproblemen in achtergestelde woonbuurten*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2000.

Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002.

Griffiths, C. en Belleau, C., 'Restoration, Reconciliation and Healing: the revitalization of culture and tradition in addressing crime and victimization in Canadian Aboriginal communities', in Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998, 169-187.

Griffiths, C.T. en Corrado, R., 'Implementing Restorative Youth Justice: A Case Study in Community Justice and the Dynamics of Reform', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 237-258.

Griffiths, C.T. en Hamilton, R., 'Sanctioning and healing: restorative justice in Canadian aboriginal communities', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 175-191.

Groenhuijsen, M., *Victims Rights in Europe*, paper gepresenteerd in het Canada-Europe Exchange Program on Victimisation, Mediation and Restorative Justice, Leuven, 1997.

Groenhuijsen, M., 'Herstel, schadevergoeding en normbevestiging. Naar een processuele vertaling van strafdoeleinden', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 273-286.

Groenhuijsen, M. en Winkel, F.W., 'The "Focusing On Victims-Program" a New Substitute Penal Sanction For Youthful Offenders', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 306-328.

Gustafson, D., 'Exploring treatment and trauma recovery implications of facilitating victim-offender encounters in crimes of severe violence: lessons from the Canadian experience', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 193-227.

Harding, M. en Potter, S., *Reaching meaningful outcomes in family conferencing*, paper gepresenteerd op de "Juvenile Justice: From Lessons of the Past to a Road for the Future" Conference, Sydney, Australië, december 2003, www.aic.gov.au/conferences/2003-juvenile/hadring.pdf (download 06.06.2005).

Harris, K., 'Moving into the New Millennium: Toward a Feminist Vision of Justice', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University – London: Sage Publications, 2003, 31-39.

Harris, N., 'Part II Shaming and shame: regulating drink-driving', in Ahmed, E., Harris, N., Braithwaite, J. en Braithwaite, V., *Shame Management Through Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 73-191.

Harris, N., 'Evaluating the practice of restorative justice: the case of family group conferencing', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 121-135.

Harris, N., Walgrave, L. en Braithwaite, J., 'Emotional Dynamics in Restorative Conferences', *Theoretical Criminology*, 8(2), 2004, 191-210.

Hayes, H., 'Assessing Reoffending in Restorative Justice Conferences', *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 38(1), 2005, 77-101.

Hayes, H. en Daly, K., 'Youth justice conferencing and reoffending', *Justice Quarterly*, 20(4), 2003, 725-764.

Hayes, H. en Daly, K., 'Conferencing and Re-offending in Queensland', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 37(2), 2004, 167-191.

Herman, S., 'Is Restorative Justice Possible Without A Parallel System For Victims?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 75-83.

Hokwerda, Y.M., *Herstelrecht in jeugdstrafzaken. Een evaluatieonderzoek van zeven experimenten in Nederland*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004.

Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences. Perspectives on policy and practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996.

Immarigeon, R., 'Restorative Justice, Juvenile Offenders and Crime Victims: A Review of Literature', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 305-325.

Jacob, B., 'The Concept of Restitution: An Historical Overview', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 45-62.

Johnstone, G., *Restorative justice. Ideas, Values, Debates*, Cullompton: Willan Publishing, 2002.

Kaptein, H., 'Naar een geciviliseerd strafrecht. Herstelsanctie als solidariteit met slachtoffers', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 113-127.

Karp, D. en Walther, L., 'Community reparative Boards in Vermont: Theory and Practice', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 199-217.

Kearney, N., *Issues of affecting victims of severe violence in the context of RJ in Scotland*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, 2005, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Kemény, S.I., 'Policy developments and the concept of restorative justice through mediation', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 83-97.

Kurki, L., 'Evaluating Restorative Practices', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003, 293-314.

Latimer, J., Dowden, C. en D. Muise, D., *The effectiveness of Restorative Justice Practices: a Meta Analysis*, Ottawa: Department of Justice, 2001.

Leest, J., 'Recht gedaan, recht gevoeld. Een zorgethisch argument voor herstelrecht', in Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 64-73.

Leest, J., 'Gevoelige zaken. Een zorgethisch perspectief op herstelrecht', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 4(1), 2004, 38-47.

Leest, J., 'Interview. Bemiddeling als gestileerde wraak: de heer en mevrouw Zantinge', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 5(3), 2005, 45-53.

Lemmens, M., *Plaatsing in het licht geplaatst! Registratieonderzoek naar de beslissingsprocedure t.a.v. en de hulpverlening in de gemeenschapsinstellingen voor Bijzondere Jeugdbijstand. Tussentijds rapport – fase 2*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 1999.

Lemmens, M., *Actieonderzoek teneinde trajectwerking en netwerkontwikkeling vanuit de gemeenschapsinstellingen voor minderjarigen te realiseren. Eindrapport 3e werkjaar*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 2000.

Lemmens, M. en van Welzenis, I., 'Plaatsing van jongeren in gesloten voorzieningen', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 215-232.

Liebmann, M. en Masters, G., 'Victim-offender mediation in the United Kingdom', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 337-369.

Lilja, I., *Family Group Conferences in Sweden 1995-1997. Summary of the report of the project*, 1997, http://www.svekom.se/publikat/bocker/frseng.htm (download 17.11.2000).

MacKay, R., 'Ethics and good practice in restorative justice', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 49-67.

MacRae, A. en Zehr, H., *The little book of Family Group Conferences: New Zealand style*, Intercourse: Good Books, 2004.

Maguire, M. en Shapland, J., 'Provision for victims in an international context', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 211-228.

Marijnissen, H. 'Omhels de dader', *Trouw*, februari 2003.

Maris van Sandelingenambacht, C., 'Herstelrecht in Snegren', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 195-207.

Marshall, T., *Restorative Justice. An overview*, London: Home Office, Research Development and Statistics Directorate, 1999, www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ_resjus.pdf (download 20.03.2006).

Masters, G. en Smith, D., 'Portia and Persephone revisited: thinking about feeling in restorative justice', *Theoretical Criminology*, 2(1), 1998, 5-27.

Mawby, R.I. en Walklate, S., *Critical victimology*, Londen: Sage Publications, 1994.

Maxwell, G., 'Achieving effective outcomes in youth justice: implications of new research for principles, policy and practice', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 53-74.

Maxwell, G., Kingi, V., Morris, A., Robertson, J. en Anderson, T., 'Differences in how girls and boys respond to family group conferences: preliminary results', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 136-148.

Maxwell, G., Kingi, V., Robertson, J., Morris, A. en Cunningham, C., *Achieving Effective Outcomes in Youth Justice. Final Report*, Nieuw-Zeeland: Ministry of Social development, 2004.

Maxwell, G. en Morris, A., 'The New Zealand Model of Family Group Conferences', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 15-43, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch2.pdf (download 17.12.2005).

Maxwell, G. en Morris, A., 'Research on Family Group Conferences with Young Offenders in New Zealand', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences: Perspectives on Policy and Practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 88-110.

Maxwell, G. en Morris, A., *Understanding reoffending*, Wellington: Institute of Criminology, Victoria University of Wellington, 1999.

Maxwell, G. en Morris, A., 'Restorative Justice and Reoffending', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 93-103.

Maxwell, G. en Morris, A., 'Family Group Conferences and Reoffending', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 243-263.

Maxwell, G. en Morris, A., 'Restorative Justice and Reconviction', *Contemporary Justice Review*, (5), 2002a, 133-146.

Maxwell, G. en Morris, A., 'The role of shame, guilt, and remorse in restorative justice processes for young people', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002b, 267-284.

McCold, P., 'Restorative justice and the role of the community', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 85-101.

McCold, P., 'Restorative justice – Variations on a theme', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 19-53.

McCold, P., 'Toward a holistic vision of restorative justice juvenile justice: a reply to the maximalist model', *Contemporary Justice Review*, 3(4), 2000a, 357-414.

McCold, P., *Overview of Mediation, Conferencing and Circles*, paper gepresenteerd op het International Crime Congress, Wenen, Oostenrijk, 2000b.

McCold, P., 'Primary Restorative Justice Practices', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 41-58.

McCold, P., 'A survey of assessment research on mediation and conferencing', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning Restorative Justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 67-117.

McCold, P., 'What Is The Role of Community In Restorative Justice Theory and Practice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press - Cullompton: Willan Publishing, 2004a, 155-172.

McCold, P., *Protocols for Evaluating Restorative Justice Programmes in a European Context*, paper gepresenteerd op het seminarie van de COST Action A21 in Budapest, Hongarije, 2004b.

McCold, P. en Wachtel, B., *Community is not a place: a new look at community justice initiatives,* paper gepresenteerd op de International Conference on Justice without Violence: Views from Peacemaking Criminology and Restorative Justice, New York, Verenigde Staten, juni 1997, http://www.iirp.org/library/albany.html (download 30.11.2005).

McCold, P. en Wachtel, B., *Restorative Policing Experiment. The Bethlehem Pennsylvania Police Family Group Conferencing Project*, Washington DC: Printing Office, 1998.

McCold, P. en Wachtel, T., 'Restorative Justice Theory Validation', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 110-142.

McElrea, F.W.M., 'The New Zealand Model of Family Group Conferences', *European Journal on Criminal Policy and Research*, 6, 1998, 527-543.

McGuire, J. en Priestly, Ph., 'Reviewing 'What Works': Past, Present and Future', in McGuire, J. (ed), *What Works: Reducing Reoffending*, Chicester-New York: J. Wiley, 1995, 3-34.

McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003.

Miers, D., *An International Review of Restorative Justice*, Crime Reduction Series Paper 10, Londen: Home Office, 2001.

Miers, D., Maguire, M., Goldie, S., Sharpe, K., Hale, C., Netten, A., Uglow, S., Doolin, K., Hallam, A., Enterkin, J. en Newburn, T., *An Exploratory Evaluation of Restorative Justice Schemes*, Crime Reduction Research Series Paper 9, Londen: Home Office, 2001.

Miers, D. en Willemsens, J. (eds), *Mapping Restorative Justice. Developments in 25 European Countries*, Leuven: European Forum for Victim-Offender mediation and Restorative Justice v.z.w., 2004.

Moore, D. en Forsythe, L., *A new approach to juvenile justice: an evaluation of family conferencing in Wagga Wagga. A report to the Criminology Research Council*, Wagga Wagga: Centre for Rural Social Research, 1995, http://www.aic.gov.au/crc/reports/moore/ (download 02.01.2006).

Moore, D.B. en O'Connell, T.A., 'Family Conferencing in Wagga Wagga: A Communitarian Model of Justice', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 45-86, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch3.pdf (download 17.12.2005).

Morris, A., 'Critiquing the Critics. A Brief Response to Critics of Restorative Justice'*, British Journal of Criminology*, 42, 2002a, 596-615.

Morris, A., 'Shame, Guilt and Remorse: Experiences from Family Group Conferences in New Zealand', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002b, 157-178.

Morris, A. en Gelsthorpe, L., 'Re-visioning Men's Violence against Female Partners', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003, 127-140.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Juvenile justice in New Zealand: a new paradigm', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 26, 1993, 72-90.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Restorative Justice in New Zealand : Family Group Conferences as a Case Study', *Western Criminology Review*, 1(1), 1998, http://wcr.sonoma.edu/v1n1/morris.html (download 17.12.2005).

Morris, A. en Maxwell, G., 'Perspectives néo-zélandaises sur la justice des mineurs au Canada', *Criminologie*, 32(2), 1999.

Morris, A. en Maxwell, G., 'The Practice of Family Group Conferences in New Zealand: Assessing the Place, Potential and Pitfalls of Restorative Justice', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds), *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 207-225.

Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Portland: Hart Publishing, 2001a.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Restorative Conferencing', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001b, 173-197.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Restorative Justice in New Zealand', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003a, 257-271.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Restorative justice for adult offenders: the New Zealand experience', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003b, 208-220.

Morris, A., Maxwell, G.M. en Robertson, J.P., 'Giving victims a voice: a New Zealand experiment', *The Howard Journal of Criminal Justice*, 32(4), 1993, 301-321.

Morris, A. en Young, W., 'Reforming Criminal Justice: The Potential of Restorative Justice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 11-31.

Nixon, P., Burford, G., Quinn, A. en Edelbaum, J., *A Survey of International Practices, Policy & Research on Family Group Conferencing and Related Practices*, 2005, http://www.americanhumane.org/site/DocServer/FGDM_www_survey.pdf?docID=2841 (download 29.12.2005).

Nuytiens, A., Van Grunderbeeck, S., Spiesschaert, F. en Vanthuyne, T., *Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen: Leerprojecten - Gemeenschapsdiensten - Herstelbemiddeling. Eindrapport*, onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, V.U.B. en U.Gent, 2002.

Olson, S.M. en Dzur, A.W., 'Reconstructing Professional Roles in Restorative Justice Programs', *Utah Law Review*, 1, 2003, 57-89.

Olthof, T., 'Shame, Guilt, Antisocial Behaviour and Juvenile Justice: A Psychological Perspective', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 193-206.

OSBJ (Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg), *De belangrijkste cijfers herstelbemiddeling, gemeenschapsdienst en leerprojecten voor minderjarigen*, 2004, http://www.osbj.be/osbj/publicaties/cijfersHCA2004.pdf (download 15.03.2006).

Parker, R., *Restorative justice conferences – why they don't reduce re-offending*, paper gepresenteerd op de Seventh Conference of the International Network on Research on Restorative Justice for Juveniles, Canberra, Australië, februari 2005.

Pavlich, G., 'The force of community', in Strang, H. en Braithwaite, J., *Restorative Justice and Civil Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 56-68.

Pavlich, G., 'Deconstructing restoration: the promise of restorative justice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 90-109.

Pavlich, G., 'What Are The Dangers As Well As The Promises Of Community Involvement?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 173-183.

Pennell, J., *Mainstreaming Family Group Conferencing: Building and Sustaining Partnerships*, s.d., http://www.iirp.org/library/vt/vt_pennell.html (download 30.11.2005).

Peters, T. en Aertsen, I., 'Towards 'Restorative justice': victimisation, victim support and trends in criminal justice', in Council of Europe Publishing, *Crime and criminal justice in Europe*, Baden-Baden: Koelblin-Fortuna-Druck, 2000, 35-46.

Peters, T. en Goethals, J. (eds), *De achterkant van de criminaliteit*, Deurne: Kluwer Rechtswetenschappen België, 1993.

Polk, K., 'Family Conferencing: Theoretical and Evaluative Concerns', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 123-140, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch6.pdf (download 17.12.2005).

Polk, K., Adler, C., Muller, D. en Rechtman, K., *Early Intervention: Diversion and Youth Conferencing. A national profile and review of current approaches to diverting juveniles from the criminal justice system*, Canberra: Commonwealth of Australia, 2003, www.crimeprevention.gov.au (download 10.01.2006).

Pranis, K., 'Restorative Values and Confronting Family Violence', Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 23-41.

Prichard, J., 'Parent-Child Dynamics in Community Conferences – Some Questions for Reintegrative Shaming, Practice and Restorative Justice', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 35(3), 2002, 330-346.

Prichard, J., *Juvenile Conferencing and restorative justice in Tasmania*, onuitgegeven doctoraatsthesis, Tasmania: Faculty of Law, University of Tasmania, 2003.

Put, J., *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Brugge: die keure, 2006.

Reason, P. en Bradbury, H., 'Preface', in Reason, P. en Bradbury, H. (eds), *Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice*, London-Thousand Oakes-New Delhi: Sage Publications, 2001, xxviii-xxxi.

Reeves, H. en Mulley, K., 'The New Status of Victim in the UK: Opportunities and Threats', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds), *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 125-145.

Restorative Justice Consortium, *The Positive Effect of Restorative Justice on Re-offending*, 2006, http://www.restorativejustice.org.uk/Resources/pdf/RJ%20and%20the%20Reduction%20of%20Reoffending_update23032006.pdf (download 24.03.2006).

Retzinger, S.M. en Scheff, T.J., 'Strategy for community conferences: emotions and social bonds', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 315-336.

Robertson, J., 'Research on Family Group Conferences in Child Welfare in New Zealand', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences. Perspectives on Policy & Practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 49-64.

Roche, D., *Accountability and restorative justice*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

Rugge, T. en Cornier, R., 'Restorative justice in cases of serious crime: an evaluation', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 266-277.

Schelkens, W., 'Community service and mediation in the juvenile justice legislation in Europe', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 159-183.

Schiff, M., 'The Impact of Restorative Interventions on Juvenile Offenders', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 327-356.

Schiff, M., 'Models, Challenges and the Promise of Restorative Conferencing Strategies', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003, 315-338.

Schiff, M. en Bazemore, G., 'Restorative conferencing for juveniles in the United States: prevalence, process, and practice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 177-203.

Sessar, K., 'Punitive Attitudes of the Public: Reality and Myth', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 287-304.

Shapland, J., 'Restorative Justice and Criminal Justice: Just Responses to crime?', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 195-217.

Shearing, C. en Johnston, L., 'Justice in the Risk Society', *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 38(1), 2005, 25-38.

Sherman, L., 'Reason for emotion: reinventing justice with theories, innovations, and research', *Criminology*, 41 (1), 2003, 1-37.

Sherman, L., Braithwaite, J., Strang, H., Barnes, G.C., Christie-Johnston, J., Smith, S. en Inkpen, N., *Experiments in Restorative Policing. Reintegrative Shaming of Violence, Drink Driving and Property Crime: A Randomised Controlled Trial*, 1997, http://www.aic.gov.au/rjustice/rise/progress/1997.pdf (download 03.01.2006).

Sherman, L. en Strang, H., met Woods, D.J., Angel, C.M., Barnes, G.C., Inkpen, N., Newbury-Birch, D. en Bennett, S., *Restorative justice: What We Know and How We Know It*, 2004, http://www.sas.upenn.edu/jerrylee/research/rj_WorkingPaper.pdf (download 10.02.2006).

Sherman, L. en Strang, H., *The Jerry Lee Program on Randomized Controlled Experiments in Restorative Justice*, s.d., http://www.sas.upenn.edu/jerrylee/research/rj_WorkingPaper.pdf (download 10.02.2006).

Sherman, L., Strang, H., Barnes, G., Braithwaite, J., Inkpen, N. en Teh, M.-M., *Experiments In Restorative Policing. A Progress Report on the Canberra Reintegrative Shaming Experiments (RISE),* 1998, http://www.aic.gov.au/rjustice/rise/progress/1998.html (download 06.06.2005).

Sherman, L., Strang, H. en Woods, D., *Recidivism Patterns in the Canberra Reintegrative Shaming Experiments (RISE),* 2000, http://www.aic.gov.au/rjustice/rise/recidivism/report.pdf (download 06.01.2006).

Sherman, L., Strang H. en Woods, D., 'Captains of restorative justice: experience, legitimacy and recidivism by type of offence', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context. International practice and directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 229-256.

Sinkinson, H.D. en Broderick, J.J., 'A case study of restorative justice: the Vermont Reparative Probation Program', in Walgrave, L., *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 301-315.

Smith, B.E. en Hillenbrand, S.W., 'Making Victims Whole Again. Restitution, Victim-Offender Reconciliation Programs, and Compensation', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime – Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 245-256.

Spiteri, M., *Sentencing Circle for Aboriginal Offenders in Canada: Furthering the Idea of Aboriginal Justice Within a Western Justice Framework*, 2002, http://www.restorativepractices.org/Pages/mn02_spiteri.html (download 06.09.2002).

Stookey, J.A., 'The Victim's Perspective on American Criminal Justice', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 19-25.

Strang, H., *Restorative Justice Programs in Australia. A Report to the Criminology Research Council*, 2001, http://www.aic.gov.au/crc/reports/strang/index.html (download 02.01.2006).

Strang, H., *Repair or Revenge*, Oxford: Clarendon Press, 2002.

Strang, H., 'Is Restorative Justice Imposing Its Agenda On Victims?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press - Cullompton: Willan Publishing, 2004, 95-105.

Strang, H., Barnes, G., Braithwaite, J. en Sherman, L., *Experiments in Restorative Policing. A Progress Report on the Canberra Reintegrative Shaming Experiments (RISE)*, 1999, http://www.aic.gov.au/rjustice/rise/progress/1999.html (download 06.06.2005).

Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000.

Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Strang, H. en Sherman, L., 'Repairing the Harm: Victims and Restorative Justice', *Utah Law Review*, 2003, 15-42, http://www.sas.upenn.edu/jerrylee/research/rj_utah.pdf (download 10.02.2006).

Stuart, B., 'Circle sentencing: turning swords into ploughshares', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 193-206.

Suggnomè – Forum voor Herstelrecht en Bemiddeling, *Jaarverslag 2004*, http://www.suggnome.be/pdf/jaarverslag2004.pdf (download 15.03.2006).

Sylvester, D.J., 'Myth in Restorative Justice Review', *Utah Law Review*, 1, 2003, 471-522.

Tauri, J., 'Explaining Recent Innovations in New Zealand's Criminal Justice System: Empowering Maori or Biculturalising the State?', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 32(2), 1999a, 153-167.

Tauri, J.M., *Family Group Conferencing: The Myth of Indigenous Empowerment in New Zealand*, 1999b, http://www.usask.ca/nativelaw/jah_tauri.html (download 30.11.2005).

Taylor, G., 'Guilt, Shame and Shaming', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 179-192.

Taylor, I., Walton, P. en Young, J., *The new criminology: for a social theory of deviance*, London: Routledge, 1973.

The European Forum for Victim Services, *Statement on the position of the victim within the process of mediation*, London, 2005.

Tijdschrift voor Herstelrecht, 'Ethiek en herstelrecht', maart 2004.

Toews, B. en Katounas, J., 'Have Offender Needs And Perspectives Been Adequately Incorporated Into Restorative Justice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 107-118.

Trimboli, L., *An Evaluation of the NSW Youth Justice Conferencing Scheme*, Sydney: NSW Bureau of Crime Statistics and Research, 2000.

Tsitsoura, A., 'Policy Regarding the Victim - Council of Europe Norms', in Kaiser, G., Kury, H. en Albrecht, H.-J. (eds), *Victims and Criminal Justice*, Freiburg: Eigenverlag Max-Planck-Institut, 1991, 799-820.

Tyler, T., 'What is Procedural Justice?: Criteria Used by Citizens to Assess the Fairness of Legal Procedures', *Law & Society Review,* 22(1), 1988, 103-135.

Tyler, T. (ed), *Procedural justice*, Aldershot: Ashgate, 2005.

Umbreit, M., 'Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation: A Multi-Site Assessment', *Western Criminology Review*, 1(1), 1998, http://wcr.sonoma.edu/v1n1/umbreit.html (download 30.11.2005).

Umbreit, M.S., 'Avoiding the Marginalization and "McDonaldization" of Victim-Offender Mediation: A Case Study in Moving Toward the Mainstream', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 213-234.

Umbreit, M., *The Handbook of Victim-Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research*, San Francisco: Jossey-Bass, 2001.

Umbreit, M. en Bradshaw, W., 'Assessing Participant Satisfaction with VOM', in Umbreit, M., *The Handbook of Victim-Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research*, San Francisco: Jossey-Bass, 2001, 397-405.

Umbreit, M.S., Bradshaw, W. en Coates, R.B., 'Victims of severe violence in dialogue with the offender: key principles, practices, outcomes and implications', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 123-144.

Umbreit, M., Coates, R. en Vos, B., *Victim Impact of Restorative Justice Conferencing With Juvenile Offenders. What We Have Learned From Two Decades of Victim-Offender Dialogue Through Mediation and Conferencing*, Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, University of Minnesota, 2000, http://ssw.che.umn.edu/rjp (download 22.08.2002).

Umbreit, M., Coates, R. en Vos, B., 'Victim Impact of Meeting with Young Offenders: Two Decades of Victim Offender Mediation Practice and Research', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 121-143.

Umbreit, M., Coates, R. en Vos, B., 'Restorative Justice versus Community Justice: Clarifying a Muddle or Generating Confusion?', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 81-89.

Umbreit, M. en Zehr, H., 'Restorative Family Group Conferences: Differing Models and Guidelines for Practice', *Federal Probation*, 60(3), 1996, 24-29.

United Nations, *Handbook on Justice for Victims-On the use and application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, New York: Centre for International Crime Prevention, 1999.

van Beek, F., 'Uit dezelfde inspiratie: Echt-recht conferentie. Herstellen van verhoudingen na een incident', in van Pagée, R. (ed), *Eigen Kracht. Family Group Conference in Nederland. Van model naar invoering*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2003, 126-137.

van der Does, V. en Aertsen, I., 'Tussen verplichting en vrijblijvendheid. De invloed en de rol van het eerste bindende Europese wetsartikel op het gebied van herstelrecht', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 6(1), 2006, 7-21.

Vanfraechem, I., *Victim's role in restorative justice: Is it worth while for them? An analysis of some restorative oriented instruments and what they can do for victims of crime. A critical perspective*, onuitgegeven MA paper, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2000, http://www.law.kuleuven.ac.be/cals/eurcrim/papers/Vanfraechem.pdf (download 21.03.2006).

Vanfraechem, I., *Een wetenschappelijk onderzoek over de toepassing van Family Group Conferences (Herstelgericht Groepsoverleg) in Vlaanderen. Tussentijds Rapport Eerste Onderzoeksjaar*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 2001a.

Vanfraechem, I., *Een wetenschappelijk onderzoek over de toepassing van Family Group Conferences (Herstelgericht Groepsoverleg) in Vlaanderen. Eindrapport*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 2002a.

Vanfraechem, I., *Herstelgericht Groepsoverleg in Vlaanderen, Verslag van een wetenschappelijk begeleid pilootproject*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 2003a.

Vanfraechem, I., 'Implementing Family Group Conferences in a Legalistic System. The example of Belgium', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning Restorative Justice. Restorative Justice, Criminal Justice and Social Context*, Cullompton: Willan Publishing, 2003b, 313-327.

Vanfraechem, I., 'Kritische reflecties over conferencing in Nederland en Vlaanderen', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4(4), 2004, 6-19.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., 'Een wetenschappelijk begeleid experiment met Herstelgericht Groepsoverleg', *Panopticon*, 22(5), 2001, 479-511.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., 'Herstelgericht groepsoverleg voor jonge delinquenten in Vlaanderen. Verslag van een actie-onderzoek', *Panopticon*, 25(6), 2004, 27-46.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., 'Van Family Group Conferencing naar Restorative Conferencing. De voorlopers van het herstelgericht groepsoverleg', in Walgrave, L. en Vettenburg, N. (eds.), *Herstelgericht groepsoverleg. Nieuwe wegen in de aanpak van jeugddelinquentie en tuchtproblemen*, Leuven: LannooCampus, 2006, 33-46.

Van Garsse, L., 'Prakijk en wetenschap. Drie bedrijven uit de ontwikkelingsgeschiedenis van een bemiddelingspraktijk', in Dupont, L. en Hutsebaut, F. (eds), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber Amicorum Tony Peters*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2001, 515-530.

Van Havere, I., *Family Group Conferences: "supporters" van dader en slachtoffer: observatie- en literatuuronderzoek*, onuitgegeven licentiaatsthesis, Leuven: K.U.Leuven, juni 2001.

Van Ness, D., 'Creating restorative systems', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002a, 130-149.

Van Ness, D., 'The shape of things to come: a framework for thinking about a restorative justice system', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002b, 1-20.

Van Ness, D., 'Proposed Basic Principles on the Use of restorative Justice: Recognising the Aims and Limits of Restorative Justice', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 157-176.

Van Ness, D. en Schiff, M., 'Satisfaction Guaranteed? The meaning of Satisfaction in Restorative Justice', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 47-62.

Van Ness, D. en Strong, K., *Restoring Justice*, Cincinnati: Anderson Publishing, 1997.

Van Ness, D. en Strong, K., *Restoring Justice. Second edition*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2002.

van Pagée, R., 'De eerste ervaringen en resultaten', in van Pagée, R. (ed), *Eigen Kracht. Family Group Conference in Nederland. Van model naar invoering*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2003, 32-49.

van Stokkom, B., 'Verantwoorden en pacificeren', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4(1), 2004, 52-56.

van Swaaningen, R., *Critical Criminology: Visions from Europe*, London: Sage, 1997.

van Welzenis, I., 'Eén jaar na Everberg. Waar staan we en hebben we een oplossing voor de problemen?', *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 37(1), 2003, 43-55.

van Welzenis, I. en Lemmens, M., *Gesloten instellingen binnenstebuiten. Deel 1: De huidige gesloten instellingen voor jongens en meisjes in Vlaanderen,* onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, maart 1997a.

van Welzenis, I. en Lemmens, M., *Gesloten instellingen binnenstebuiten. Deel 2: De gesloten instellingen voor meisjes en jongens buiten de Vlaamse grenzen*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, maart 1997b.

Venables, M., *Restoration versus Alienation: Family Group Conferencing From the Perspective of Victims*, 2000, http://www.aic.gov.au/rjustice/venables/fulltext.pdf (download 30.11.2005).

Verdonck, D., 'Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen. Leerprojecten, gemeenschapsdienst, herstelbemiddeling. Universitair onderzoek.', *Agora*, 21(2), 2005, 20-21.

Vettenburg, N., Walgrave, L. en van Welzenis, I., 'Maatschappelijke kwetsbaarheid: een theorie over systematische delinquentie door jongeren', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 39-76.

Viaene, S., *Restorative justice vanuit een ethische invalshoek. Op zoek naar een morele basis en fundamentele waarden voor restorative justice*, onuitgegeven paper, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2005.

Victim Support, *New rights for victims of crime in Europe*, 2002, http://www.victimsupport.org.uk/vs_england_wales/about_us/publications/new_rights/new_rights.pdf

von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003a.

von Hirsch, A., Ashworth, A. en Shearing, C., 'Specifying Aims and Limits for Restorative Justice: A 'Making Amends' Model?', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003b, 21-41.

Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998a.

Walgrave, L., 'Criminologie: tussen wetenschap en ideologie, of wetenschap én ideologie?', in van den Heuvel, G. en van Swaaningen, R. (eds), *Criminaliteit en sociale rechtvaardigheid*, Nijmegem: Ars Aequi Libri, 1998b, 87-102.

Walgrave, L., 'Restorative Justice Conferences. Een nieuwe 'parel aan de herstelrechtelijke kroon'?', *Tijdschrift voor criminologie*, 41(3), 1999a, 268-284.

Walgrave, L., 'Community Service as a Cornerstone of a Systemic Restorative Response to (Juvenile) Crime', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999b, 129-154.

Walgrave, L., *Met het oog op herstel*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2000a.

Walgrave, L., 'Restorative Justice and the Republican Theory of Criminal Justice: An Exercise in Normative Theorising on Restorative Justice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000b, 165-183.

Walgrave, L., 'De dader in herstelrecht. Editoriaal', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 1(4), 2001a, 1-3.

Walgrave, L., 'On Restoration and Punishment: Favourable Similarities and Fortunate Differences, in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Portland: Hart Publishing, 2001b, 17-37.

Walgrave, L., 'Restorative justice and the law: socio-ethical and juridical foundations for a systemic approach', in Walgrave, L. (ed.), *Restorative Justice and the Law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002a, 191-218.

Walgrave, L., 'From community to dominion. In search of social values for restorative justice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds.), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002b, 71-89.

Walgrave, L., 'Not Punishing Children, but Committing Them to Restore', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002c, 93-114.

Walgrave, L. (ed.), *Restorative Justice and the Law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002d.

Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003a.

Walgrave, L., 'Imposing Restoration Instead of Inflicting Pain: Reflections on the Judicial Reaction to Crime', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003b, 61-78.

Walgrave, L., 'Restorative justice in comparison', in Winterdijck, J. en Cao, L., *Lessons from International/Comparative Criminology/Criminal Justice*, Willowdale: de Sitter, 2004a, 125-137.

Walgrave, L., 'Restoration in Youth Justice', in Tonry, M. en Doob, A. (eds), *Youth Crime and Youth Justice. Comparative and Cross-National Perspectives*. Chicago: University of Chicago Press, Vol. 31, 'Crime and Justice. A Review of Research', 2004b, 543-597.

Walgrave, L., 'Herstelrecht en herstelgericht groepsoverleg voor jonge delinquenten', in Baarten, H. en Bruning, M. (eds.), *Van je familie moet je het hebben. Nieuwe perspectieven in de jeugdzorg en het jeugdstrafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2004c, 100-118.

Walgrave, L., 'Herstelrecht en de wet', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004d, 69-90.

Walgrave, L., 'Towards restoration as the mainstream in youth justice', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 3-25.

Walgrave, L. (ed), *Herstelgericht groepsoverleg. Nieuwe wegen in de aanpak van jeugddelinquentie en tuchtproblemen*, Leuven: LannooCampus, 2006a.

Walgrave, L., 'Restorative justice. An alternative for responding to crime?', Shoham, S.G., *International Penology*, 2006b (in press).

Walgrave, L., 'Evaluatie in herstelrecht', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2006c (in press).

Walgrave, L. en Aertsen, I., 'Reintegrative shaming and restorative justice; interchangeable, complementary or different?', *European Journal of Criminal Policy and Research*, 4(4), 1996, 67-84.

Walgrave, L. en Braithwaite, J., 'Schuld, schaamte en herstel', *Justitiële Verkenningen*, 25(5), 1999, 71-81.

Walgrave, L. en Geudens, H., 'Restorative Proportionality of Community Service for Juveniles', *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 4(4), 1996, 361-380.

Warner, K., 'Family Group Conferences and the Rights of the Offender', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 141-152, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch7.pdf (download 17.12.2005).

Warner Roberts, A. en Masters, G., *Group Conferencing: restorative justice in practice, Center for restorative justice and Mediation*, Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, University of Minnesota, 1999, http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Resource.htm (download 02.01.2006).

Weijers, I., 'The Moral Dialogue: A Pedagogical Perspective on Juvenile Justice', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 135-154.

Weijers, I., 'Het herstelgesprek: overwegingen en aanbevelingen naar aanleiding van een studiereis', *Proces*, 3, 2003, 166-188.

Weijers, I., 'Herstel van het gezag van de geschonden rechtsnorm', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 131-149.

Weitekamp, E., 'The history of restorative justice', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 75-102.

Weitekamp, E., 'Restorative justice: present prospects and future directions', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 322-338.

Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002.

Wemmers, J.-A., *Victims in the criminal justice system*, Amsterdam-New York: Kugler Publications, 1996.

Willemsens, J., 'Restorative justice: a discussion of punishment', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 24-42.

Winfree, L.T., 'Peacemaking and community harmony: lessons (and admonitions) from the Navajo peacemaking courts', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 285-307.

Wright, M., 'Victim-Offender Mediation as a Step Towards a Restorative System of Justice', in Messmer, H. en Otto, H.-U. (eds), *Restorative Justice on trial*, Dordrecht: NETH - Boston: Kluwer, 1992, 525-539.

Wright, M., *Justice for victims and offenders: a restorative response to crime – second edition*, Winchester: Waterside Press, 1996.

Wright, M., 'Is it time to question the concept of punishment?', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 3-23.

Wynne, J., 'Leeds mediation and reparation service: ten years' experience with victim-offender mediation', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 445-461.

Young, M.A., 'Victim rights and services – A modern saga', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 194-210.

Young, R., 'Integrating a Multi-Victim Perspective into Criminal Justice Through Restorative Justice Conferences', in Crawford, A. en Goodey, J.*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 227-251.

Young, R., 'Just Cops Doing "Shameful" Business? Police-Led Restorative Justice and the Lessons of Research', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 195-226.

Young, R. en Hoyle, C., 'New, Improved Police-Led Restorative Justice? Action Research and the Thames Valley Police Initiative', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003, 273-291.

Zehr, H., *Changing lenses*, Scottdale: Herald Press, 1990.

Bibliografie.

BIJLAGE 1. LITERATUURLIJST

Bijlage 1. Literatuurlijst.

Achilles, M. en Zehr, H., 'Restorative Justice for Crime Victims: The Promise and the Challenge', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 87-99.

Achilles, M., 'Can restorative Justice Live Up To Its Promise To Victims?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 65-73.

Aertsen, I., *Politiële slachtofferbejegening*, Brussel: Politeia vzw, 1996.

Aertsen, I., *The role of psychologists in victim-offender mediation*, paper gepresenteerd op de 8th European Conference on Psychology and Law, september 1998.

Aertsen, I., *Restorative Justice in A European Perspective*, paper gepresenteerd op de Restorative Justice Ireland Network 1999 Conference, 1999, http://www.extern.org/restorative/99_Conf_Aertsen.htm (download 30.11.2005).

Aertsen, I., 'Victim-offender mediation in Belgium', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 153-192.

Aertsen, I., 'Herstelrecht in Europees perspectief', *Panopticon*, 22(5), 2001, 409-422.

Aertsen, I., 'Actie-onderzoek', in Beyers, Goethals, J., Ponsaers, P. en Vervaeke, G. (eds), *Handboek: Criminologie in Actie*, Brussel: Politeia, 2002, 454-464.

Aertsen, I., 'Het verticalisme in de slachtofferzorg', in Goris. P. en Kaminski, D. (eds.), *Preventie en het paars-groene veiligheidsbeleid*, Brussel: Interuniversitair Netwerk Criminaliteitspreventie, 2003, 222-231.

Aertsen, I., 'Justiça Restaurative na Bélgica: no sentido de uma abordagem integrada', *NewsletterDGAE*, nr. 2, 2003, 19-22.

Aertsen, I., *Slachtoffer-daderbemiddeling. Een onderzoek naar de ontwikkeling van een herstelgerichte strafrechtsbedeling*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2004.

Aertsen, I., *COST Action A21: a general presentation*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Aertsen, I., Balcaen, L. e.a. (eds.), *Het provinciaal vereffeningsfonds - Een pittig melodietje op zoek naar samenklank. Verslagboek seminariereeks*, Leuven: Provincie Vlaams-Brabant, 2002.

Aertsen, I. en Beyens, K., 'Restorative justice and the morality of law: a reply to Brochu', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 101-117.

Aertsen, I., Christiaensen, S. en Hougardy, L. (eds), *Vademecum politiële slachtofferbejegening*, Gent: Academia, 2002.

Aertsen, I., Daems, T. en Robert, L. (eds), *Institutionalizing Restorative Just*ice, Cullompton: Willan Publishing, 2006.

Aertsen, I. en Decraemer, K., *Geestelijke Gezondheidszorg en slachtoffers van Crimineel Geweld. Eindrapport over een actiegericht onderzoek in samenwerking met vijf Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: K.U.Leuven, november 1993.

Aertsen, I. en Lauwaert, K., 'Criminologie als bemiddeling', in Dupont, L. en Hutsebaut, F. (eds), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber Amicorum Tony Peters*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2001, 33-55.

Aertsen, I., Mackay, R., Pelikan, C., Willemsens, J. en Wright, M., *Rebuilding community connections – mediation and restorative justice in Europe*, Strasbourg: Council of Europe, 2004.

Aertsen, I. en Peters, T., 'Actie-onderzoek, een hefboom voor beleidsontwikkeling?', *Panopticon*, 1995, 220-238.

Aertsen, I. en Peters, T., 'Mediation for Reparation: The Victim's Perspective', in Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998, 229-251.

Aertsen, I. en Peters, T., 'Des politiques euopéennes en matière de justice restauratrice', *Le Journal Internationale de Victimologie*, 2(1), 2003, http://www.jidv.com/AERTSEN,I-PETERS,T%20-%20JIDV%202003%201%20(4).htm (download 14.03.2006).

Ahmed, E., Harris, N., Braithwaite, J. en Braithwaite, V., *Shame Management Through Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Albrecht, H.-J., 'Restorative Justice – Answers to questions that nobody has put forward', in Fattah, E. en Parmentier, S. (eds), *Victim policies and criminal justice on the road to restorative justice*, Leuven: Leuven University Press, 2001, 295-314.

Alder, C., 'Young Women Offenders and the Challenge for Restorative Justice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 105-119.

Alder, C., 'Young Women Offenders and the Challenge for Restorative Justice', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative*

Justice. Critical Issues, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003, 117-126.

Alder, C. en Wundersitz, J., 'New Directions in Juvenile Justice Reform in Australia', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 1-13, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch1.pdf (download 17.12.2005).

Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/index.html (download 17.12.2005).

Allen, R., 'The nature of responsibility & restorative juvenile justice', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 115-121.

Amstutz, L., 'What Is The Relationship Between Victim Service Organizations And Restorative Justice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 85-93.

Archard, D., *The value of privacy*, draft paper voor de workshop 'Privacy and the criminal law', Leuven, mei 2004.

Arrigo, B., 'Rethinking Restorative and Community Justice: A Postmodern Inquiry', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 91-100.

Ashworth, A., 'Victims' Rights, Defendants' Rights and Criminal Procedure', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds)*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 185-204.

Ashworth, A., 'Responsibilities, Rights and Restorative Justice', *British Journal of Criminology,* 2002, 42(3) 578-595.

Ashworth, A., 'Is Restorative Justice the Way Forward for Criminal Justice?', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003, 164-181.

Bal, P., 'Discoursethiek. Grondslag voor strafrechtelijke en herstelrechtelijke procedures', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4(1), 2004,15-27.

Balcaen, L., Boon, K. e.a. (eds.), *Het provinciaal vereffeningsfonds – Het experiment voorbij. Verslagboek seminariereeks*, Leuven: Provincie Vlaams-Brabant, 1999.

Bannenberg, B., 'Victim-offender mediation in Germany', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in*

Europe. Making Restorative Justice Work, Leuven: Leuven University Press, 2000, 251-279.

Bannenberg, B. en Rössner, D., 'New developments in restorative justice to handle family violence', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 51-79.

Barnett, R.E. 'Restitution: a New Paradigm of Criminal Justice', *Ethics*, 87(4), 1977, 279-301.

Barton, C., *Getting Even. Revenge as a Form of Justice*, Illinois: Open Court Publishing Company, 1999.

Barton, C., 'Empowerment and Retribution in Criminal Justice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 55-76.

Barton, C. en van den Broek, K., *Restorative justice conferencing and the ethic of care*, s.d., www.ethics-justice.org/v2n2/conference.html (download 30.11.2000).

Batley, M., 'What Is the Appropriate Role of Spirituality in Restorative Justice?', in Zehr, H. en Toews, B. (ed), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 361-373.

Baumann, M.C. en Schädler, W., 'Victims of reported crime - Their Expectations, Needs, and Perspectives. An Inquiry of Crime Victims Concerning Victim Protection, Victim Support, and Mediation', in Kaiser, G., Kury, H. en Albrecht, H.-J. (eds), *Victims and Criminal Justice*, Freiburg: Eigenverlag Max-Planck-Institut, 1991, 3-27.

Bazemore, G., 'Crime victims and restorative justice in juvenile courts: judges as obstacle or leader?', *Western Criminology Review*, 1998, 1(1), wcr.sonoma.edu/v1n1/bazemore.html (download 30.11.2005).

Bazemore, G., 'Crime victims, restorative justice, and the juvenile court: exploring victim needs and involvement in the response to youth crime', *International Review of Victimology*, vol. 6, 1999, 295-320.

Bazemore, G., 'After Shaming, Whither Reintegration: Restorative Justice and Relational Rehabilitation', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 155-211.

Bazemore, G., 'Rock and roll, restorative justice, and the continuum of the real world: a response to "purism" in operationalizing restorative justice', *Contemporary Justice Review*, 2000, vol. 3(4), 459-477.

Bazemore, G., *Restorative justice, earned redemption and a communitarian response to crime*, s.d., www.hfni.gsehd.gwu.edu/~ccps/Bazemore.html (download 17.11.2000).

Bazemore, D. en Bell, D., 'What is the Appropriate Relationship Between Restorative Justice and Treatment?', in Zehr, H. en Toews, B. (ed), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 119-132.

Bazemore, G. en Dooley, M., 'Restorative Justice and the Offender: The Challenge of Reintegration', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 101-126.

Bazemore, G. en Griffiths, C.T., *Conferences, circles, boards & mediations: scouting the "new wave" of community justice decisionmaking approaches*, 1997, www.cjprimer.com/circles.htm (download 17.11.2000).

Bazemore, G. en McLeod, C., 'Restorative justice and the future of diversion and informal social control', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 143-176.

Bazemore, G. en O'Brien, S., 'The quest for a restorative model of rehabilitation: theory-for-practice and practice-for-theory', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 31-67.

Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001.

Bazemore, G. en Shiff, M., 'Introduction', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 1-17.

Bazemore, G. en Shiff, M., 'Understanding Restorative Community Justice: What and Why Now?', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 21-46.

Bazemore, G. en Schiff, M., 'Paradigm Muddle of Paradigm Paralysis? The Wide and Narrow Roads to Restorative Justice Reform (or, a Little Confusion May Be a Good Thing)', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 37-57.

Bazemore, G. en Schiff, M., *Juvenile Justice Reform and Restorative Justice*, Cullompton-Portland: Willan Publishing, 2005.

Bazemore, G. en Umbreit, M., *Conferences, Circles, Boards, and Mediations: restorative justice and citizen involvement in the response to youth crime*, Minnesota: OJJDP, 1999.

Bazemore, G. en Umbreit, M., 'A comparison of four restorative conferencing models', *OJJDP Juvenile Justice Bulletin*, februari 2001, 1-19.

Bazemore, G. en Walgrave, L., 'Restorative Juvenile Justice: In Search of Fundamentals and an Outline for Systemic Reform', in Bazemore, G. en Walgrave, L.

(eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 45-74.

Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999.

Bemiddelingsdienst Arrondissement Leuven, *Verslagboek studiereis Londen/Engeland*, onuitgegeven paper, Leuven: BAL, november 2003.

Benjamin, C., *Why is victim/offender mediation called restorative justice?,* 1999, http://www.aic.gov.au/conferences/rvc/benjamin.pdf (download 30.11.2005)

Berg, B., *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Boston: Allyn & Bacon, 2001.

Beristain, A., 'Recreative penal justice: contrasting retributive and restorative cosmovisions', in Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998, 111-125.

Bianchi, H. en van Swaaningen, R. (eds), *Abolitionism: towards a non-repressive approach to crime: Proceedings of the Second International conference on prison abolitionism Amsterdam 1985*, Amsterdam: Free University Press, 1986.

Billiet, J., *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek: ontwerp en dataverzameling*, Leuven: Acco, 1990.

Billiet, J. en Waege, H., *Een samenleving onderzocht: methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*, Antwerpen: De Boeck, 2006.

Blad, J., 'Van strafrecht naar herstelrecht?, *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 1(1), 2001, 41-53.

Blad, J., 'Herstel van relaties in de buurt', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2(2), 2002, 3-4.

Blad, J., 'Alles proberen, maar weloverwogen', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2(2), 2002, 57-59.

Blad, J., 'Community mediation, criminal justice and restorative justice: rearranging the institutions of law', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 191-207.

Blad, J., 'Genoegdoening en rechtshandhaving in herstelrechtelijk perspectief', *Delikt en delinkwent*, 2004, 4(25), 369-387.

Blad, J., 'Herstelrecht en generale preventie. De normbevestigende werking van herstelrecht en herstelsanctie', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 91-112.

Blad, J., *Herstelrecht als alternatief model van sociale controle*, paper gepresenteerd op de Landelijke Conferentie Herstelrecht, Utrecht, Nederland, 11 mei 2004.

Blad, J., *COST Action 21: RJ developments in Europe. Working Group 3: The scope of restorative justice*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Blad, J., van Mastrigt, H. en Hulsman, L. (eds), *The criminal justice system as a social problem: an abolitionist perspective*, Rotterdam: Erasmus Universiteit, 1987.

Blue, A. en Rogers Blue, M., 'The Case for Aboriginal Justice and Healing: The Self Perceived through a Broken Mirror', in Hadley, M. (ed), *The Spiritual Roots of Restorative Justice*, New York: State University of New York Press, 2001, 57-79.

Boeije, H, *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*, Amsterdam: Boom Onderwijs, 2005.

Boersig, J., 'Indigenous youth and the criminal justice system in Australia', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 115-133.

Bonta, J., Rooney, J. en Wallace-Capretta, S.*, Restorative justice: an evaluation of the restorative justice resolutions project,* 1998, http://www.sgc.gc.ca/epub/corr/e199810b/e199810b.htm

Boserup, H., *Advanced techniques and dilemmas in mediation. The issue of autonomy and social control in particular*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Bosjnak, M., *The current perspective of law*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

Bosjnak, M., *The functions of (criminal) law*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

Bosjnak, M., *Legal place of the victim*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

Bottoms, A., 'Some Sociological Reflections on Restorative Justice', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 79-113.

Boutellier, H., 'Nieuwe tijden, kleine moraal. De actualiteit van moraliteit en veiligheid', in Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 19-28.

Boutellier, H., 'Victimalization and restorative justice: moral backgrounds and political consequences', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 19-30.

Boutellier, H., 'Beschavingspretenties van straf en herstel', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 25-42.

Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001.

Boutellier, H., van Swaaningen, R., Lippens, R., van de Bunt, H. en Huisman, W., 'Vier visies op Braithwaite. Schaamte, abolitionisme, sociale controle en organisatiecriminilaiteit', *Tijdschrift voor Criminologie*, 38(4), 1996, 360-381.

Bowen, H., *Recent Restorative Justice Developments in New Zealand/Aotearoa*, paper gepresenteerd op de International Bar Association Conference, Durban, Zuid-Afrika, 2002, www.restorativejustice.org.nz/Documents/Durban%20Paper%20by%20Helen%20Bowen.doc (download 183.12.2005).

Bowen, H. en Boyack, J., *Adult Restorative Justice in New Zealand/Aotearoa*, paper gepresenteerd op de Fourth International Conference on Conferencing, Circles and Other Restorative Practices, Veldhoven, Nederland, augustus 2003, http://fp.enter.net/restorativepractices/nl03_bowenboyack.pdf (download 04.06.2005).

Bowen, H., Boyack, J. en Marshall, C., 'How does Restorative Justice Ensure Good Practice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 265-271.

Boyes-Watson, C., 'Reflections on the Purist and Maximalist models of restorative justice', *Contemporary Justice Review*, 2000, 3(4), 441-450.

Boyes-Watson, C., 'What Are The Implications Of The Growing State Involvement In Restorative Justice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 215-226.

Bradt, L., *De betekenis van relevante derden binnen herstelbemiddeling en herstelgericht groepsoverleg*, onuitgegeven scriptie, Gent: Universiteit Gent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 2005.

Bradt, L., Vettenburg, N. en Roose, R., 'Are significant others important within restorative measures or minors?', ingediend voor de *British Journal of Criminology*, 2006.

Braithwaite, J., *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Braithwaite, J., 'Thinking Harder About Democratising Social Control', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 197-216, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch11.pdf (download 17.12.2005).

Braithwaite, J., *Restorative Justice and a Better Future*, 1996, http://www.iirp.org/library/braithwaite.html (download 30.11.2005)

Braithwaite, J., 'Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts', in Tonry, M. (ed), *Crime and Justice: A Review of Research,* Chicago: University of Chicago Press, Vol. 25, 1999, 1-127.

Braithwaite, J., 'Decomposing a holistic vision on restorative justice', *Contemporary Justice Review*, 2000, 3(4), 433-440.

Braithwaite, J., 'Shame and criminal justice', *Canadian Journal of Criminology*, 42(3), 2000, 281-298.

Braithwaite, J., 'Settings Standards for Restorative Justice', *British Journal of Criminology*, 2002, 42, 563-577.

Braithwaite, J., *Restorative Justice and Responsive Regulation*, Oxford: Oxford University Press, 2002.

Braithwaite, J., 'Restorative Justice and Social Justice', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003, 157-163.

Braithwaite, J., 'Principles of Restorative Justice', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 1-20.

Braitwaithe, J., 'Holism, Justice, and Atonement', *Utah Law Review*, 2003, nr.1, 389-412.

Braithwaite, J., *Linking Crime Prevention to Restorative Justice*, s.d., http://www.iirp.org/library/nacc/nacc_bra.html (download 30.11.2005)

Braithwaite, J., *Democracy, Community and Problem Solving*, s.d., http://www.iirp.org/library/vt/vt_brai.html (download 30.11.2005)

Braithwaite, J. en Braithwaite, V., 'Part I Shame, shame management and regulation', in Ahmed, E., Harris, N., Braithwaite, J. en Braithwaite, V., *Shame Management Through Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 3-69.

Braithwaite, J. en Mugford, S., 'Conditions of successful reintegration ceremonies. Dealing with juvenile offenders', *British Journal of Criminology*, 1994, 139-171.

Braithwaite, J. en Parker, C., 'Restorative Justice is Republican Justice', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice. Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 103-127.

Braithwaite, J. en Parker, C., 'Regulation', in Cane, P. en Tushnet, M. (eds), *Oxford Handbook of Legal Studies*, Oxford: Oxford University Press, 2003, 119-145.

Braithwaite, J. en Pettit, P., *Not just deserts. A Republican Theory of Criminal Justice*, Oxford: Clarendon Press, 1990.

Braithwaite, J. en Pettit, P., 'Republicanism and Restorative Justice: An Explanatory and Normative Connection', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 145-161.

Braithwaite, J. en Roche, D., 'Responsibility and Restorative Justice', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 63-84.

Braithwaite, J. en Strang, H., 'Connecting Philosophy and Practice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 203-219.

Braithwaite, J. en Strang, H., 'Restorative Justice and Family Violence', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 1-22.

Braithwaite, V., 'Values and Restorative Justice in Schools', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 121-144.

Braithwaite, V., Ahmed, E., Morrison, B. en Reinhart, M., 'Researching the prospects for restorative justice practice in schools: The 'Life at School Survey' 1996-9', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 169-190.

Brienen, M.E.I. en Hoegen, E.H., *Victims of Crime in 22 European Criminal Justice Systems: The Implementation of Recommendation (85)11 of the Council of Europe on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure*, doctoraatsverhandeling, Tilburg: Universiteit van Tilburg, 2000, www.victimology.nl/onlpub/Brienenhoegen.BH.html (download 12.07.2001).

Brochu, S., 'Restorative justice and the morality of law', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 79-87.

Brown, M., *Background paper on New Zealand Youth Justice process*, paper gepresenteerd op de International Bar Association Judges' Forum, Edinburgh, juni 1995, http://www.iirp.org/library/NZ.html (download 30.11.2005).

Bullens, F. en Geudens, H., 'Van model tot beeldenstorm?', *Alert*, 28(2), mei 2002, 37-46.

Burms, A., 'Retributive punishment and symbolic restoration: a reply to Duff', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 157-163.

Burns, L., *Juvenile Accountability Conferencing: A Child of Restorative Justice*, 2002, http://www.restorativepractices.org/Pages/mn02_burns.html (download 01.09.2002)

Burssens, D. en Vettenburg, N., *Hergo op school. Herstelgerichte antwoorden op tuchtproblemen in de school. Herstelgericht groepsoverleg als casestudy*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 2004.

Burssens, D., Vanfraechem, I., Vettenburg, N. en Walgrave, L., 'Besluit. Terugkijken naar de toekomst', in Walgrave, L. en Vettenburg, N. (eds.), *Herstelgericht groepsoverleg. Nieuwe wegen in de aanpak van jeugddelinquentie en tuchtproblemen*, Leuven: LannooCampus, 2006, 101-124.

Buruma, Y., 'Compassie en clementie in het strafrecht', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 151-168.

Bush, D., 'Law and Economics of Restorative Justice: Why Restorative Justice Cannot and Should Not Be Solely About Restoration', *Utah Law Review*, 2003, nr.1, 439-469.

Calhoun, A., *Calgary Community Conferencing. Activities and Outputs: January 1998 - July 2000*, 2000, http://www.calgarycommunityconferencing.com/r_and_e/ccc/ccc-nov2000.pdf (download 30.11.2005).

Cameron, L. en Thorsborne, M., *Restorative Justice and school discipline: Mutually exculisve? A practitioner's view of the impact of community conferencing in Queensland schools*, s.d., http://www.iirp.org/library/schooldisc.html (download 30.11.2005).

Carey, M., 'Infancy, Adolescence, and Restorative Justice: Strategies for Promoting Organizational Reform', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 151-169.

Carroll, M., 'Implementational Issues: Considering the Options for Victoria', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 167-180, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch9.pdf (download 17.12.2005).

Carver, A., Trujillo, J., Vanfraechem, I. en Willemsens, J., *Restorative Justice Theory in North America and Europe: a comparison,* onuitgegeven paper, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2000.

Ceretti, A. en Mannozzi, G., 'Restorative Justice. Theoretical Aspects and Applied Models', in *Offenders and Victims: Accountability and Fairness in the Justice Process*, Tenth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 2000, 55-95.

Chankova, D., *COST Action A21: policy oriented research (Working Group 2)*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Charbonneau, S., 'Restorative Justice Trajectory in Quebec. 360 Degrees in the Last 20 Years', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 229-243.

Christiaens, J., De Fraene, D. en Delens-Ravier, I. (eds), *Protection de la jeunesse. Formes et réformes. Jeugdbescherming. Vormen en hervormingen*, Brussel: Bruylant, 2005.

Christie, N., 'Conflicts as property', *The British Journal of Criminology*, 17(1), 1977, 1-15.

Cilliers, C., 'Reparation as an Alternative Experiment. The African Experience', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 298-305.

Claassen, R., *Restorative Justice – Fundamental Principles*, 1995, http://www.fresno.edu/pacs/rjprinc.html (download 30.11.2005).

Claes, E., *Legaliteit en rechtsvinding in het strafrecht. Een grondslagentheoretische benadering*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2003.

Claes, E., 'Punitieve rechtshandhaving, herstelrecht en menselijke gelijkwaardigheid', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 229-253.

Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005.

Claes, E. en Peters, T., 'Introduction', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 1-14.

Claes, M., 'The Juvenile Mediation Project in Leuven (Belgium)', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 367-385.

Claes, M., Spiesschaert, F., Van Dijk, C., Vanfraechem, I. en Van Grunderbeeck, S., 'Alternative practices for juvenile justice in Flanders (Belgium): the case for mediation', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning Restorative Justice. Restorative Justice, Criminal Justice and Social Context*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 255-270.

Claes, M., van Pagée, R. en van Lieshout, J., 'Methodiek als vraagstelling', *Tijdschrift voor Herstelrecht,* 3(3), 2003, 3-5.

Clear, T., 'Thoughts About Action and Ideology in Criminal justice Reform', *Contemporary Justice Review*, 7(1), 2004, 69-73.

Contu, J., *The problem of governmentality*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

Contu, J., *To whom belongs, and what constitutes the 'conflict'? (including some small reflections on the problem of the division of private and public law)*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, 2004.

Coosemans, J., *Comprehensive and Integrative Community-Based Offender treatment: A proposed model under Nisga'a Lisims authority*, ongepubliceerde paper, 2002.

Coosemans, J., *Comprehensive and Integrative Community-Based Offender treatment: A proposed model under Nisga'a Lisims authority*, ongepubliceerde paper, 2002.

Corrado, R.R., Cohen, I.M. en Odgers, C., 'Multi-problem violent youth: a challenge for the restorative justice paradigm', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 1-22.

Çörüz, C., 'Bouwstenen of stenen des aanstoots? Normen en waarden in de multiculturele samenleving', in Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 29-32.

Cragg, W., *The practice of punishment. Towards a theory of restorative justice*, London-New York: Routledge, 1992.

Crawford, A., 'Questioning appeals to community within crime prevention and control', *European Journal on Criminal Policy and Research,* 7(4), 1999, 509-530.

Crawford, A., 'Salient Themes Towards a Victim Perspective of Restorative Justice: Some Concluding Comments', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds)*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 285-310.

Crawford, A., 'The state, community and restorative justice: heresy, nostalgia and butterfly collecting', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice and the Law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 101-129.

Crawford, A. en Clear, T., 'Community Justice: Transforming Communities Through Restorative Justice?', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 127-149.

Crawford, A. en Clear, T., 'Community Justice: Transforming Communities through restorative Justice?', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003, 215-229.

Crawford, A. en Goodey, J. (eds)*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000.

Crawford, A. en Newburn, T., 'Recent Developments in Restorative Justice for Young People in England and Wales. Community Participation and Representation', *British Journal of Criminology*, 2002, 42, 476-495.

Cunneen, C., 'Community Conferencing and the Fiction of Indigenous Control', *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 30, 1997, 292-311.

Cunneen, C., 'Restorative justice and the politics of decolonisation', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 32-49.

Cunneen, C., 'Thinking Critically about Restorative Justice', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003, 182-194.

Cunneen, C., 'What Are the Implications of Restorative Justice's Use of Indigenous Traditions?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 341-350.

Curry, D., Knight, V., Owens-Rawle, D., Patel, S., Semnchuk, M. en Williams, B., *Restorative Justice in Youth Custody and the Secure State*, ongepubliceerde draft, 2004.

Curtis-Fawley, S. en Daly, K., *Gendered violence and restorative justice. The views of victim advocates*, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly.html (download 03.01.2006).

Czarnecka-Dzialuk, B. en Wójcik, D., 'Victim-offender mediation in Poland', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-*

offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work, Leuven: Leuven University Press, 2000, 309-335.

Daems, T., *The Eye behind the Lens: A Social Analysis of Restorative Justice*, MA paper, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit rechtsgeleerdheid, 2002.

Daems, T., 'Is it all right for you to talk? Restorative justice and the social analysis of penal developments', *The European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 12(2), 2004, 132-149.

Daems, T., 'Punishment, human dignity, and the sociological imagination: a reply to Claes', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 57-67.

Daly, K., *Diversionary Conferences in Australia: A Reply to the Optimists and Skeptics*, paper gepresenteerd op de American Society of Criminology Annual Meeting, november 1996, www.gu.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper1.pdf (download 30.11.2005).

Daly, K., *Restorative Justice: Moving Past the Caricatures*, paper gepresenteerd op het Seminar on Restorative Justice, Institute of Criminology, University of Sydney Law School, april 1998, www.gu.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper2.pdf (download 30.11.2005).

Daly, K., *Does punishment have a place in restorative justice?,* paper gepresenteerd op de Australia and New Zealand Society of Criminology Annual Conference, Perth, september 1999, www.gu.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper7.pdf (download 30.11.2005).

Daly, K., *What is the future of the Youth Court? Reflecting on the relationship of informal and formal justice*, 1999, www.gu.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper8.pdf (download 31.12.2005).

Daly, K., *Restorative justice and punishment: the views of young people*, paper gepresenteerd op de American Society of Criminology Annual Meeting, Toronto, november 1999, www.gu.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper9.pdf (download 30.11.2005).

Daly, K., 'Restorative Justice in Diverse and Unequal Societies', *Law in Context. Special Issue on Criminal Justice in Diverse Communities*, vol. 17, 2000, www.gu.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper5.pdf (download 30.11.2005).

Daly, K., 'Revisiting the Relationship between Retributive and Restorative Justice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice: From Philosophy to Practice*, Aldershot: Dartmouth, 2000, 33-54.

Daly, K., *South Australia Juvenile Justice (SAJJ) Research on Conferencing, Technical Report No.2: Research Instruments in Year 2 (1999) and Background Notes*, Brisbane: School of Criminology and Criminal Justice, Griffith University, 2001, http://www.aic.gov.au/rjustice/sajj/tech-report-2.pdf (download 03.01.2006).

Daly, K., 'Conferencing in Australia and New Zealand: Variations, Research Findings, and Prospects', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 59-83.

Daly, K., 'Restorative Justice. The real story', *Punishment and society*, vol 4(1), 2002, 55-79, http://pun.sagepub.com/cgi/reprint/4/1/55 (download 23.06.2005).

Daly, K., 'Making variation a virtue: evaluating the potential and limits of restorative justice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 23-50.

Daly, K., 'Mind the Gap: Restorative Justice in Theory and Practice', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003, 219-236.

Daly, K., 'A tale of two studies: restorative justice from a victim's perspective', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 153-174.

Daly, K., 'Restorative Justice and Sexual Assault: An Archival Study of Court and Conference Cases', *British Journal of Criminology*, 2006, 46(2), 334-356.

Daly, K., 'The limits of restorative justice', in Sullivan, D en Tifft, L., *Handbook for Restorative Justice: Global Perspective*, New York: Routledge, 2006, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/rj_paper3_the_limits_of_rj.pdf (download 03.01.2006).

Daly, K., Bouhours, B., Curtis-Fawley, S., Weber, L. en Scholl, R., *South Australia Juvenile Justice and Criminal Justice (SAJJ-CJ) Research on Conferencing and Sentencing. Technical Report No.3: Sexual Assault Archival Study (SAAS), An Archival Study of Sexual Offence Cases Disposed of in Youth Court and by Conference and Formal Caution,* 2nd Edition, Brisbane, Queensland: School of Criminology and Criminal Justice, Griffith University, 2005, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdaly_part2_paper4.pdf (download 03.01.2006).

Daly, K. en Curtis-Fawley, S., *Restorative justice for victims of sexual assault*, 2004, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdreport20040608.pdf (download 03.01.2006).

Daly, K. en Hayes, H., 'Restorative Justice and Conferencing in Australia', *Trends and Issues in crime and Criminal Justice*, Australian Institute of Criminology, 2001, http://www.aic.gov.au/publications/tandi/ti186.pdf (download 30.11.2005).

Daly, K. en Hayes, H., 'Restorative Justice and Conferencing', in Graycar, A. en Grabosky, P. (eds), *Handbook of Australian Criminology*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 294-331, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly.html (download 03.01.2006).

Daly, K. en Kitcher, J., 'The R(evolution) of Restorative Justice through Researcher-Practitioner Partnerships', *Ethics and Justice*, 1998, (2)1, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdpaper3.pdf (download 31.12.2005).

Daly, K. en Stubbs, J., *Feminist engagement with Restorative Justice*, 2006, http://www.griffith.edu.au/school/ccj/kdaly_docs/kdaly_part2_paper10.pdf (download 03.01.2006).

Daly, K., Venables, M., McKenna, M., Mumford, L. en Christie-Johnston, J., *South Australia Juvenile Justice (SAJJ) Research on Conferencing, Technical Report No.1: Project Overview and Research Instruments*, Brisbane: School of Criminology and Criminal Justice, Griffith University, 1998, http://www.aic.gov.au/rjustice/sajj/tech-rep.pdf (download 03.01.2006).

Davis, M.H., *Empathy. A social psychological approach*, Madison: Brown & Benchmark Publishers, 1994.

Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997.

Davis, R.C., Taylor, B.G. en Titus, R.M., 'Victims as agents-implications for victim services and crime prevention', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime- Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 167-179.

De Bosschere, D., Ponsaers, P., Roseeuw, I. en Walgrave, L., *Project Alternatief in Vlaanderen*, Leuven: K.U.Leuven, juni 1981.

De Cock, G. en Vansteenkiste, P., (ed), *Herstel of sanctie. Naar een jeugdsanctierecht*, Gent: Mys&Breesch, 1999.

De Fraene, D. en Brolet, C., 'Institutions et pratiques d'enferment des mineurs en Belgique', in Christiaens, J., De Fraene, D. en Delens-Ravier, I. (eds), *Protection de la jeunesse. Formes et réformes. Jeugdbescherming. Vormen en hervormingen*, Brussel: Bruylant, 2005, 29-77.

de Greef, P., 'Brave burgerjongens op hun scooter, *de Volkskrant*, 12.01.2004

De Haan, W., *The politics of redress. Crime, Punishment and Penal Abolition*, London: Unwin Hyman, 1990.

de Hert, P., 'Schaamte en rechtvaardigheid. Twee pijnpunten voor herstelrecht', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 169-194.

de Keijser, J., 'Doel van straf. Morele theorieën als grondslag voor een legitieme strafrechtspleging', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 43-65.

de Keijser, J.W., 'Het relatieve draagvlak voor herstelrecht', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 2005, 5(1), 35-40.

Deklerck, J. en Depuydt, A., 'Verbondenheid en herstelgerichte justitie', in Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 33-46.

Deklerck, J. en Depuydt, A., 'Straf, herstel en verbondenheid. Van individualiserende naar personerende verantwoordelijkheid', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 211-228.

Delens-Ravier, I., 'Juvenile offenders' perception of community service', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 149-166.

Deltour, P., 'De rol van de media in de 'civilisering' van het strafrecht', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 2005, (5), 1, 19-24.

De Mulder, R., 'Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen. Leerprojecten, gemeenschapsdienst, herstelbemiddeling. Reactie van een leerproject', *Agora*, 21(2), 2005, 22-24.

Denny, Y., 'The parts which make the whole: An examination of the Components of Offending Strategy', *Social Work Now,* 7, 1997, 17-20.

De Smet, B., *Internationale samenwerking in strafzaken tussen Angelsaksische en contintentale landen*, Antwerp-Groningen: Intersentia Rechtswetenschappen, 1999.

Detry, I., *Restorative Justice: Common Law vs. Civil Law*, ongepubliceerde Master paper, Leuven: K.U.Leuven, 2001.

De Vos, K., 'Een weg naar participatie in de Bijzondere Jeugdbijstand', *Alert*, 28(2), mei 2002, 46-54.

Devriendt, L., 'Herstelbemiddeling arrondissement Leuven', *Panopticon*, 22(5), 2001, 461-478.

Dewaele, G. en Vandamme, W., 'Naar een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht in België. Cornelis, Walgrave en het octopusakkoord', *Panopticon*, 20(2), 1999, 161-164.

De Witte, H., Hooge, J. en Walgrave, L. (eds), *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2000.

Dienst Alternatieve Sanctie & Voogdijraad v.z.w., 'Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen. Leerprojecten, gemeenschapsdienst, herstelbemiddeling. Reactie van een gemeenschapsdienst', *Agora*, 21(2), 2005, 25-27.

Dignan, J., 'Restorative justice and the law: the case for an integrated, systemic approach', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 168-190.

Dignan, J., 'Towards a Systemic Model of Restorative Justice: Reflections on the Concept, its Context and its Need for Clear Constraints', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 135-156.

Dignan, J., *Understanding victims and restorative justice*, Maidenhead: Open University Press, 2005.

Dignan, J. en Cavadino, M., 'Which model of criminal justice offers the best scope for assisting victims of crime?', in Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998, 139-168.

Dignan, J. en Marsh, P., 'Restorative Justice and Family Group Conferences in England: Current State and Future Prospects', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Portland: Hart Publishing, 2001, 85-101.

Dignan, J. en Marsh, P., 'Restorative Justice and Family Group Conferences in England: Current State and Future Prospects', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: the Open University – London: Sage Publications, 2003, 105-116.

Dölling, D. en Hartmann, A., 'Re-offending after victim-offender mediation in juvenile court proceedings', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 208-228.

Doolan, M., *The family group conference - 10 years on*, s.d., http://www.iirp.org/library/vt/vt_doolan.html (download 30.11.2005).

Dreser, L., 'De perspectieven van herstelgericht groepsoverleg als voorlopige maatregel in het jeugdbeschermingsrecht', *Tijdschrift voor Jeugd- en Kinderrechten*, 6(4), 2005, 203-205.

Duff, A., 'Punishing the Young', in Weijers, I. en Duff, A., *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxord-Portland: Hart Publishing, 2002, 115-134.

Duff, A., 'Restorative punishment and punitive restoration', in Walgrave, L. (ed.), *Restorative Justice and the Law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 82-100.

Duff, A., 'Restoration and Retribution', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 43-59.

Duff, A., 'Punishment and the morality of law', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 121-143.

Duff, A., 'A response to Walgrave, van Stokkom, and Burms', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 179-182.

Duigan, M., 'Organizations as victims of crime', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 372-389.

Dumortier, E., *Neglecting Due Process for Minors: A Possible Dark Side of the Restorative Justice Implementation?,* paper gepresenteerd op de Ancillary Meetings of the United Nations Crime Congress, Wenen, april 2000, http://www.restorativejustice.org/resources/docs/durmortier (download 30.11.2005).

Dumortier, E., 'Over het herstel (van het) recht voor kinderen', *Panopticon*, 22(5), 2001, 494-511.

Dupont, L., *De voorstellen van de subcommissies Holsters in hun samenhang*, onuitgegeven paper, Leuven: K.U.Leuven, februari 2004.

Dupont, L. en Hutsebaut, F. (eds), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber Amicorum Tony Peters*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2001.

Duyndam, J., 'Vernedering en herstel', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4(1), 2004, 28-37.

Dyck, D., 'Reaching toward a structurally responsive training and practice of restorative justice', *Contemporary Justice Review*, 2000, 3(3), 239-265.

Dyck, D., 'Are We – Practitioners, Advocates – Practicing What We Preach?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 273-267.

Eglash, A., 'Beyond restitution-Creative restitution', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 91-99.

Eliaerts, C. en Bitoune, R., 'Herstelrecht voor minderjarigen. Theorie en praktijk', in Dupont, L. en Hutsebaut, F. (eds), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber Amicorum Tony Peters*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2001, 225-245.

Eliaerts, C., Dumortier, E. en Vanderhaegen, R., 'Critical assessment of Community Service and Mediation for Juvenile Offenders in Brussels. A discussion of the project BAS!', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 351-366.

Eliaerts, C. en Dumortier, E., 'Restorative justice for juveniles: in need of procedural safeguards and standards', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 204-223.

Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005.

Elton, K. en Royball, M., 'Restoration. A Component of Justice', *Utah Law Review*, 2003, nr.1, 57-56.

Erbe, C., 'What Is The Role of Professionals in Restorative Justice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 289-298.

Erez, E., 'Integrating a Victim Perspective in Criminal Justice Through Victim Impact Statements', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds), *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited – Ashgate Publishing Ltd, 2000, 165-184.

Estrada-Hollenbeck, M., 'Forgiving in the face of injustice: victims' and perpetrators' perspectives', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 303-313.

European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000.

Fatic, A., *Reconciliation via the War Crimes Tribunal?*, Aldershot: Ashgate, 2000.

Fattah, E., *Understanding Criminal Victimization*, Scarborough: Prentice Hall Canada, 1991.

Fattah, E., 'Some problematic concepts, unjustified criticism and misconceptions', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 82-103.

Fattah, E., *Criminology: Past, Present and Future. A Critical Overview*, Basingstoke: Macmillan Press LTD, 1997.

Fattah, E., 'Toward a Victim Policy Aimed at Healing, Not Suffering', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 257-272.

Fattah, E., *From a handful of dollars to tea and sympathy. The sad history of victim assistance*, paper gepresenteerd op de 9th International Symposium on Victimology, Amsterdam, augustus 1997.

Fattah, E., 'A critical assessment of two justice paradigms: contrasting the restorative and retributive justice models', in Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998, 99-110.

Fattah, E., 'Victim redress and Victim-Offender Reconciliation in Theory and Practice. Some Personal Reflections', *The Hokkaigakuen Law Journal*, 1999, Vol. XXXV, No. 1.

Fattah, E., 'From philosophical abstraction to restorative action, from senseless retribution to meaningful restitution: just deserts and restorative justice revisited', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 308-321.

Fattah, E. en Parmentier, S. (eds), *Victim policies and criminal justice on the road to restorative justice*, Leuven: Leuven University Press, 2001.

Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998.

Feld, B.C., 'Rehabilitation, Retribution and Restorative Justice: Alternative Conceptions of Juvenile Justice', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 17-42.

Fercello, C. en Umbreit, M., *Client Evaluation of Family Group Conferencing In 12 Sites in 1st Judicial District of Minnesota*, St. Paul: University of Minnesota, 1998, http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Documents/ferumb98.PDF (download 24.02.2006).

Finkelhor, D., 'The victimization of children and youth – Developmental victimology', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime – Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 86-107.

Flaten, C.L., 'Victim-offender mediation: application with serious offenses committed by juveniles', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 387-401.

Flinck, A. en Iivari, J., *Domestic violence in mediation. Realistic evaluation of a research and development project (Finnish evaluation of Social Services),* paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Fogteloo, M., 'Geen campagne voor positief imago', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 2005, (5), 1, 3-4.

Forget, M., *Developing a new framework for evaluating restorative justice programs*, paper gepresenteerd op de 6th International Conference on Restorative Justice, Vancouver, Canada, juni 2003, http://www.sfu.ca/cfrj/fulltext/forget3.pdf (download 24.02.2006).

Fraser, S. en Norton, J., 'Family Group Conferencing in New Zealand Child Protection Work', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences. Perspectives on policy & practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 37-48.

Friedman, L.N. en Tucker, S.B., 'Violence prevention through victim assistance: helping people escape the web of violence', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 86-107.

Frissen, P., 'Een fundamenteel recht op ongelijkheid', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 3(3), 2003, 1-2.

Galaway, B., 'Toward the Rational Development of Restitution', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 77-89.

Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996.

Garner, J. en Fagan, J., 'Victims of domestic violence', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 53-85.

Garofalo, J., 'Hate crime victimization in the United States', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 134-145.

Gatti, U. en Ceretti, A., 'Italian Experiences of Victim-Offender Mediation in the Juvenile Justice System', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 201-217.

Gehm, J., 'Victim-Offender Mediation Programs: An Exploration of Practice and Theoretical Frameworks', *Western Criminology Review*, 1(1), 1998, http://wcr.sonoma.edu/v1n1/gehm.html (download 30.11.2005).

Geis, G., 'Restitution by Criminal Offenders: A Summary and Overview', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 147-164.

Geudens, H., *De toepassing van de gemeenschapsdienst in het kader van de Belgische jeugdbescherming. Deel I: De doelgroep en de gerechtelijke context*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 1995.

Geudens, H., 'The recidivism rate of community service as a restitutive judicial sanction in comparison with the traditional juvenile justice measures', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 335-350.

Geudens, H., *Voorzet tot visie voor het toekomstige beleid inzake jeugddelinquentie*, Symposium Vlaams Beleid inzake jeugddelinquentie, onuitgegeven document, 15 december 2003.

Geudens, H., Schelkens, W. en Walgrave, L., *Op zoek naar een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht in België. Een denkoefening*, onuitgegeven document, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 1997.

Geudens, H. en Walgrave, L., 'De toepassing van de gemeenschapsdienst door de Belgische jeugdrechtbanken', *Panopticon*, 17(5), 1996, 499-520.

Geudens, H. en Walgrave, L., 'Naar een herstelrechtelijk jeugdsanctierecht', *Panopticon*, 20(2), 1999, 151-160.

Giliberti, C., 'Evaluation of Victim Impact Statement Projects in Canada: A Summary of the Findings', in Kaiser, G., Kury, H. en Albrecht, H.-J. (eds), *Victims and Criminal Justice*, Freiburg: Eigenverlag Max-Planck-Institut, 1991, 703-718.

Glaeser, B., *Victim-offender mediation in cases of domestic violence*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Goedseels, E., *Gemeenschapsdienst voor jonge delinquenten*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 2002.

Goedseels, E., 'Cijfers met betrekking tot jeugddelinquentie', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 29-38.

Goedseels, E., Vanfraechem, I., Van Grunderbeek, S. en Walgrave, L., 'Schade en herstel in herstelrecht', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 1(3), 2001, 4-19.

Goedseels, E., Vanfraechem, I., Van Grunderbeeck, S. en Walgrave, L., 'Verdieping of complicering? Academische bedenkingen bij het rondetafeldebat over (jeugd)herstelrecht', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2(2), 2002, 55-57.

Goedseels, E. en Walgrave, L., 'Herstelrecht voor jongeren', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 173-213.

Goethals, J. en Peters, T., 'Victims of Violence: A Descriptive Analysis of Street Crime and Burglary in Belgium', in Kaiser, G., Kury, H. en Albrecht, H.-J. (eds),

Victims and Criminal Justice, Freiburg: Eigenverlag Max-Planck-Institut, 1991, 611-653.

Goodey, J., 'An Overview of Key Themes', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds), *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 13-34.

Goris, P., *Op zoek naar de krijtlijnen van een sociaal rechtvaardige veiligheidszorg. Analyse van relaties tussen professionele actoren in het kader van een geïntegreerde preventieve aanpak van veiligheidsproblemen in achtergestelde woonbuurten*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2000.

Goris, P., Vettenburg, N., Walgrave, L. en van Welzenis, I., 'Criminologische preventie', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 127-172.

Goris, P. en Fret, L., 'Van sociaal herstel gesproken…', *Alert*, 28(2), 2002, 5-9.

Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002.

Graveson, C., 'How the police and youth court coordinators contribute to the effectiveness of New Zealand Family Group Conferences', *VOMA Connections*, 2002, nr.11, 3-4.

Griffiths, C.T., 'The victims of crime and restorative justice: the Canadian experience', *International Review of Victimology*, vol. 6, 1999, 279-294.

Griffiths, C. en Belleau, C., 'Restoration, Reconciliation and Healing: the revitalization of culture and tradition in addressing crime and victimization in Canadian Aboriginal communities', in Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998, 169-187.

Griffiths, C.T. en Corrado, R., 'Implementing Restorative Youth Justice: A Case Study in Community Justice and the Dynamics of Reform', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 237-258.

Griffiths, C.T. en Hamilton, R., 'Sanctioning and healing: restorative justice in Canadian aboriginal communities', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 175-191.

Griffiths, M., *The implementation of group conferencing in juvenile justice in Victoria*, paper gepresenteerd op de Restoration of Victims of Crime Conference, Melbourne, Australië, september 1999, http://www.aic.gov.au/conferences/rvc/griffith.pdf (download 30.11.2005).

Groenhuijsen, M., *Victims Rights in Europe*, paper gepresenteerd in het Canada-Europe Exchange Program on Victimisation, Mediation and Restorative Justice, Leuven, 1997.

Groenhuijsen, M., 'Victim-Offender Mediation: Legal and Procedural Safeguards. Experiments and Legislation in Some European Jurisdictions', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 69-81.

Groenhuijsen, M., 'Herstel, schadevergoeding en normbevestiging. Naar een processuele vertaling van strafdoeleinden', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 273-286.

Groenhuijsen, M. en Winkel, F.W., 'The "Focusing On Victims-Program" a New Substitute Penal Sanction For Youthful Offenders', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 306-328.

Gustafson, D., 'Is Restorative Justice Taking Too Few, Or Too Many, Risks?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 299-309.

Gustafson, D., 'Exploring treatment and trauma recovery implications of facilitating victim-offender encounters in crimes of severe violence: lessons from the Canadian experience', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 193-227.

Gybels, H., *Family Group Conference: Een kwalitatief onderzoek naar de indicatiestelling in België*, licentiaatsthesis, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2001.

Hadley, M., 'Introduction. Multifaith Reflection on Criminal Justice', in Hadley, M. (ed), *The Spiritual Roots of Restorative Justice*, New York: State University of New York Press, 2001, 1-29.

Hagemann, O., 'Restorative justice in prison?', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 221-236.

Hakiaha, M.M., 'Youth Justice Teams and the Family Meeting in Western Australia: a Trans-Tasman analysis', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 103-119, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch5.pdf (download 17.12.2005).

Hakiaha, M., 'What Is The State's Role In Indigenous Practices?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 351-359.

Hakkert, A., 'Jongeren over de schreef: ouders aansprakelijk?', *Tijdschrift voor Criminologie*, 41(3), 1999, 285-300.

Halsema, F., 'De moraal van de dader', Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 47-53.

Harding, J., 'Community-service restitution by Offenders', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 101-130.

Harding, M. en Potter, S., *Reaching meaningful outcomes in family conferencing*, paper gepresenteerd op de "Juvenile Justice: From Lessons of the Past to a Road for the Future" Conference, Sydney, Australië, december 2003, www.aic.gov.au/conferences/2003-juvenile/hadring.pdf (download 06.06.2005).

Harland, A., 'Towards a restorative justice future', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 505-516.

Harris, K., 'Moving into the New Millennium: Toward a Feminist Vision of Justice', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University – London: Sage Publications, 2003, 31-39.

Harris, K., 'An Expansive, Transformative View of Restorative Justice', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 117-141.

Harris, N., *Shame and guilt in restorative contexts*, paper gepresenteerd op de 4th International Conference on Restorative Justice for juveniles, Tübingen, Duitsland, oktober 2000.

Harris, N., 'Part II Shaming and shame: regulating drink-driving', in Ahmed, E., Harris, N., Braithwaite, J. en Braithwaite, V., *Shame Management Through Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 73-191.

Harris, N., *Reintegrative shaming and shame resolution*, paper gepresenteerd op de European Association of Psychology and Law Conference, Lissabon, Portugal, juni 2001.

Harris, N., 'Evaluating the practice of restorative justice: the case of family group conferencing', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 121-135.

Harris, N., Walgrave, L. en Braithwaite, J., 'Emotional Dynamics in Restorative Conferences', *Theoretical Criminology*, 8(2), 2004, 191-210.

Haua, N., 'Family group conference results in hui on racism', *Social Work Now*, 5, 1996, 12-14.

Hauber, A.R., Zandbergen, J.G.A. en Toornvliet, L.G., *Reintegrative shaming in de HALT afdoening*, Leiden: Universiteit Leiden, 1999.

Hawkins, J.D., 'Preventing crime and violence through communities that care', *European Journal on Criminal Policy and Research*, 7(4), 1999, 443-458.

Hayes, H., 'Assessing Reoffending in Restorative Justice Conferences', *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 38(1), 2005, 77-101.

Hayes, H. en Daly, K., 'Youth justice conferencing and reoffending', *Justice Quarterly*, 20(4), 2003, 725-764.

Hayes, H. en Daly, K., 'Conferencing and Re-offending in Queensland', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 37(2), 2004, 167-191.

Hayes, H., Prenzler, T.M. en Wortley, R., *Making Amends: Final Evaluation of the Queensland Community Conferencing Project*, 1998, http://www.gu.edu.au/school/ccj/amends.html (12.01.2006).

Herman, S., *Viewing restorative justice through victims' eyes*, paper gepresenteerd op de 2nd International Conference on Restorative Justice for Juveniles, Ft. Lauderdale, Verenigde Staten, november 1998.

Herman, S., 'Is Restorative Justice Possible Without A Parallel System For Victims?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 75-83.

Hildebrandt, M., 'Restorative justice and the morality of the fair trial: a reply to Brochu', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 89-99.

Hogenhuis, S., 'Bemiddeling en echt-recht conferenties leggen veiligheid in handen van de conflicteigenaar', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 1(1), 2001, 16-24.

Hokwerda, Y.M., 'Herstelrecht met minderjarige delinquenten. Zeven projecten uit de Nederlandse praktijk', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2(2), 2002, 44-54.

Hokwerda, Y.M., *Restorative Justice in Juvenile Criminal Cases. An evaluation of seven experiments in the Netherlands*, ongepubliceerde paper, Utrecht: Willem Pompe Instituut, Universiteit van Utrecht, 2003.

Hokwerda, Y.M., *Herstelrecht in jeugdstrafzaken. Een evaluatieonderzoek van zeven experimenten in Nederland*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004.

Home Office, *Restorative Justice: the Government's Strategy. A consultation document on the Government's strategy on restorative justice*, 2003, http://www.homeoffice.gov.uk/justice/victims/restorative/index.html (download 04.06.2005)

Hooper, S. en Busch, R., *Domestic violence and restorative justice initiatives: the risks of the new panacea*, 1996, www.waikato.ac.nz/law/wlr/special_1996/4_hooperbusch.html (download 17.11.2000).

Howard, B. en Purches, L., 'A Discussion of the Police Family Group Conferences and the Follow-up Program (Stage 2) in the Wagga Wagga Juvenile Cautioning Process', *Rural Society*, 2 (2), 2002, http://www.csu.edu.au/research/crsr/ruralsoc/v2n2p20.htm (download 24.02.2006).

Hrncic, J., Pavlovic, Z. en Milosavljevic, S., *Mediation in conflicts at the juvenile correctional institution in Krusevac*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Hudson, B., 'Restorative Justice and Gendered Violence. Diversion or effective Justice?', *British Journal of Criminology*, 2002, 42, 616-634.

Hudson, B., 'Balancing the ethical and the political: normative reflections on the institutionalisation of restorative justice', in Aertsen, I., Daems, T. en Robert, L. (eds), *Institutionalizing Restorative Just*ice, Cullompton: Willan Publishing, 2006, 261-281.

Hudson, J. en Galaway, B., 'Introduction', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 1-17.

Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977.

Hudson, J., Galaway, B., Morris, A. en Maxwell, G., 'Introduction', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences: Perspectives on Policy and Practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 3-16.

Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds)*, Family Group Conferences. Perspectives on policy and practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996.

Hui, E. en Geng, K., 'The Spirit and Practice of Restorative Justice in Chinese Culture', in Hadley, M. (ed), *The Spiritual Roots of Restorative Justice*, New York: State University of New York Press, 2001, 99-117.

Hund, A.J., 'Participatory Reintegrative Shaming Conferences', *The Red Feather Journal of Postmodern Criminology*, 1999, www.tryoung.com/journal-pomocrim/vol-8-shaming/hund.html (download 17.11.2000).

Hydle, I., 'Antropological reflections on restoraing justice in Norway', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 296-312.

Iivari, J., *Victim-Offender Mediation - An Alternative, an Addition or Nothing but a Rubbish Bin in Relation to Legal Proceedings?,* 2002, http://www.restorativejustice.org/resources/docs/iivari1/download (download 30.11.2005).

Immarigeon, R., 'Restorative Justice, Juvenile Offenders and Crime Victims: A Review of Literature', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 305-325.

Jacob, B., 'The Concept of Restitution: An Historical Overview', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 45-62.

Jaccoud, M., 'Restoring Justice in Native Communities in Canada', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 285-299.

Jansen, J., 'De Echt-recht conferentie binnen gevangenismuren', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 3(3), 2003, 36-45.

Jantzi, V., 'What Is The Role Of The State In Restorative Justice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 189-201.

Jenkins, H., 'How Do Culture, Class and Gender Affect the Practice of Restorative Justice? (Part 1)', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 311-324.

Johnstone, G., *Restorative justice. Ideas, Values, Debates*, Cullompton: Willan Publishing, 2002.

Johnstone, G., 'How, And In What terms, Should Restorative Justice Be Conceived?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 5-15.

Judge, N., Mutter, R., Gillet, T., Hennessy, J. en Mauger, J., *Restorative Justice. Family Group Conference Project. Research Outcomes and Lessons Learned*, Essex: Children and Family Services, s.d.

Junger-Tas, J., 'The Juvenile Justice System: Past and Present Trends in Western Society', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 23-44.

Kaiser, G., Kury, H. en Albrecht, H.-J. (eds), *Victims and Criminal Justice*, Freiburg: Eigenverlag Max-Planck-Institut, 1991.

Kaptein, H., 'Naar een geciviliseerd strafrecht. Herstelsanctie als solidariteit met slachtoffers', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 113-127.

Karp, D., 'Birds of a feather: A Response to the McCold Critique of Community Justice', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 59-67.

Karp, D. en Walther, L., 'Community reparative Boards in Vermont: Theory and Practice', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 199-217.

Kearney, N., *Issues of affecting victims of severe violence in the context of RJ in Scotland*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, 2005, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Kelk, C., 'Individuele verantwoordelijkheid en herstel', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 257-271.

Kelly, D.P. en Erez, E., 'Victim participation in the criminal justice system', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 231-244.

Kemény, S.I., 'Policy developments and the concept of restorative justice through mediation', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 83-97.

King, R.D. en Wincup, E. (eds), *Doing research on crime and justice*, Oxford: Oxford University Press, 2000.

Kirchhoff, G.F., 'Victimology-History and basic concepts', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 1-81.

Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994.

Knight, J., *Having their say – the role of victims in diversionary conferencing*, paper gepresenteerd op de Restoration for Victims of Crime Conference, Melbourne, Australië, september 1999, http://www.aic.gov.au/conferences/rvc/knight.pdf (download 04.06.2005).

Kunneman, H., 'Moraliteit en strafrecht in een postmoderne cultuur', in Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 12-18.

Kurki, L., 'Evaluating Restorative Practices', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003, 293-314.

Lamborn, L.L., 'The constitutionalization of victims' rights in the United States: the rationale', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 280-297.

La Prairie, C., 'Altering course: new directions in criminal justice. Sentencing circles and Family Group Conferences', *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, nr. 28, 1995, 78-99.

La Prairie, C., 'Some Reflections on New Criminal Justice Policies in Canada: Restorative Justice, Alternative Measures and Conditional Sentences', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 32(2), 1999, 139-152.

Latimer, J., Dowden, C. en D. Muise, D., *The effectiveness of Restorative Justice Practices: a Meta Analysis*, Ottawa: Department of Justice, 2001.

Laub, J.H., 'Patterns of Criminal Victimization in the United States', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 9-26.

Lauwaert, K., 'Horizontale communicatie en herstelrecht', in Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 54-63.

Leest, J., *Rechtvaardigheid en rekenschap. De betekenis van herstelrecht voor de normatieve functie van het strafrecht*, onuitgegeven scriptie Humanistiek, Utrecht: Universiteit van Utrecht, 2000.

Leest, J., 'Recht gedaan, recht gevoeld. Een zorgethisch argument voor herstelrecht', in Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 64-73.

Leest, J., 'Gevoelige zaken. Een zorgethisch perspectief op herstelrecht', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 4(1), 2004, 38-47.

Leest, J., 'Sympathiek, maar veel gedoe. Rondetafeldebat: draagvlak voor herstelrecht binnen justitie?', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 5(1), 2005, 8-18.

Leest, J., 'Interview. Bemiddeling als gestileerde wraak: de heer en mevrouw Zantinge', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 5(3), 2005, 45-53.

Leibrich, J., 'The role of shame in going straight: a study of former offenders', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 283-302.

Lemmens, M., *Plaatsing in het licht geplaatst! Registratieonderzoek naar de beslissingsprocedure t.a.v. en de hulpverlening in de gemeenschapsinstellingen voor*

Bijzondere Jeugdbijstand. Tussentijds rapport – fase 2, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, mei 1999.

Lemmens, M., *Actieonderzoek teneinde trajectwerking en netwerkontwikkeling vanuit de gemeenschapsinstellingen voor minderjarigen te realiseren. Eindrapport 3e werkjaar*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, mei 2000.

Lemmens, M. en van Welzenis, I., 'Plaatsing van jongeren in gesloten voorzieningen', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 215-232.

Lemonne, A., 'Alternative conflict resolution and restorative justice: a discussion', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 43-63.

Lemonne, A. en Vanfraechem, I., 'Victim-Offender Mediation for Juveniles in Belgium', in Mestitz, A. en Ghetti, S. (eds), *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe*, Dordrecht: Springer, 2005, 181-209.

Liebmann, M. en Braithwaite, S., *Restorative Justice in custodial settings. Report for the Restorative Justice Working Group in Northern Ireland*, s.d., www.extern.org/restorative/Rjreport.htm (download 30.11.2005).

Liebmann, M. en Masters, G., 'Victim-offender mediation in the United Kingdom', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 337-369.

Lilja, I., *Family Group Conferences in Sweden 1995-1997. Summary of the report of the project*, 1997, http://www.svekom.se/publikat/bocker/frseng.htm (download 17.11.2000).

Lilles, H., *What is Family Group Conferencing and Cautioning?*, 2002, www.nji.ca/postings/YJC/LillesWhat%20is%20Family%20Group%20Conferencing.doc

Lindstrom, P. en Svanberg, K., 'Victim-Offender Mediation in Sweden: A Research Note', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 245-260.

Linthorst, R., 'Restorative Policing-A comment from the Netherlands', European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System. Papers from the second conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Oostende (Belgium), 10-12 October 2002*, 2003, 25, http://www.euforumrj.org/html/about.activities.Budapest.asp (download 13.06.2005).

Llewellyn, J. en Howse, R., *Restorative justice ~ A conceptual framework,* 1999, http://www.lcc.gc.ca/research_project/99_justice_1-en.asp (download 24.02.2006).

Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W.B. en Parrington, D.P., 'Development of a new measure of self-reported antisocial behaviour for young children: prevelance and reliability', in Klein, M.W. (ed.), *Cross-national research in self-reported crime and delinquency*, Boston: Kluwer Academic Publishers, 1989, 203-225.

Lofty, M., *Restorative Policing, Thames Valley Police*, paper gepresenteerd op de 3d International Conference on Conferencing, Circles and Other Restorative Practices, "Dreaming of a New Reality", Minneapolis, Verenigde Staten, augustus 2002, http://www.iirp.org/library/mn02/mn02_lofty.html (download 30.11.2005).

Longclaws, L., Galaway, B. en Barkwell, L., 'Piloting Family Group Conferences for Young Aboriginal Offenders in Winnipeg, Canada', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences: Perspectives on Policy and Practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 195-205.

Loy, D., 'Healing Justice: A Buddhist Perspective', in Hadley, M. (ed), *The Spiritual Roots of Restorative Justice*, New York: State University of New York Press, 2001, 81-97.

MacKay, R., 'Ethics and good practice in restorative justice', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 49-67.

MacKay, R., 'Punishment, guilt, and spirit in restorative justice: an essay in legal and religious anthropology', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 247-266.

Mackay, R., *Prospects for Development in Restorative Justice Theory*, onuitgegeven paper, september 2003.

MacKay, R., *The relationship between RJ and the legal system*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

MacKay, R., *The aims of RJ*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

MacKay, R., *The justification of RJ*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

MacKay, R., *Limits of RJ vis-àvis the criminal justice system*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

MacKay, R., *Same principles for adults and children?*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

Mackey, V., 'Holistic restorative justice: a response to McCold', *Contemporary Justice Review*, 2000, vol. 3(4), 451-457.

MacRae, A., *Family Group Conferencing. An effective justice process*, onuitgegeven handleiding.

MacRae, A. en Zehr, H., *The little book of Family Group Conferences: New Zealand style*, Intercourse: Good Books, 2004.

Madsen, K.S. en Andersson, H., *The challenges of mediating rape*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Maes, E. en De Souter, V., 'Family group conferences: verslag van een discussieavond', *Ad Valcas*, nr. 3, 2000, 6-8.

Maguire, M. en Shapland, J., 'Provision for victims in an international context', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime – Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 211-228.

Mannozzi, G., 'From the 'sword' to dialogue: towards a 'dialectic' basis for penal mediation', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 224-246.

Mannozzi, G., 'Positioning mediation in the criminal justice system: the Italian 'justice of the peace'', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 284-295.

Marijnissen, H. 'Omhels de dader', *Trouw*, februari 2003.

Maris van Sandelingenambacht, C., 'Herstelrecht in Snegren', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 195-207.

Marshall, S., 'Back to basics: a reply to Claes', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 69-76.

Marshall, T., *Criminal Justice in the New Community: Bending to the Trends in Politics, Society, Economics and Ecology*, paper gepresenteerd op de British Criminology Conference, York, Verenigd Koninkrijk, 1991.

Marshall, T., *Restorative Justice. An Overview*, 1998, http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Documents/bmar98a.PDF (download 03.01.2006).

Marshall, T., *Restorative Justice. An overview*, London: Home Office, Research Development and Statistics Directorate, 1999, www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs/occ_resjus.pdf (download 20.03.2006).

Marty Price, J.D., 'Punishment – what's in it for the victim? A restorative justice discussion for crime victims and their advocates', *Kaleidoscope of Justice*, Vol. 5, No. 1, 1997, www.vorp.com/articles/punish.html (download 17.11.2000).

Marty Price, J.D., *Crime and Punishment: can mediation produce restorative justice for victims and offenders?,* s.d., www.mediate.come/articles/crimea.cfm (download 01.12.2000).

Mason, A., 'Restorative Justice: Courts and Civil Society', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 1-9.

Masters, G., 'The importance of shame to restorative justice', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 123-135.

Masters, G., 'What Happens When Restorative Justice Is Encouraged, Enabled and/or Guided by Legislation?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 227-238.

Masters, G. en Smith, D., 'Portia and Persephone revisited: thinking about feeling in restorative justice', Theoretical Criminology, 2(1), 1998, 5-27.

Mawby, R.I. en Walklate, S., *Critical victimology*, Londen: Sage Publications, 1994.

Maxwell, G., 'Achieving effective outcomes in youth justice: implications of new research for principles, policy and practice', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 53-74.

Maxwell, G., Kingi, V., Morris, A., Robertson, J. en Anderson, T., 'Differences in how girls and boys respond to family group conferences: preliminary results', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 136-148.

Maxwell, G., Kingi, V., Robertson, J., Morris, A. en Cunningham, C., *Achieving Effective Outcomes in Youth Justice. Final Report*, Nieuw-Zeeland: Ministry of Social development, 2004.

Maxwell, G. en Morris, A., 'The New Zealand Model of Family Group Conferences', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 15-43, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch2.pdf (download 17.12.2005).

Maxwell, G. en Morris, A., 'Research on Family Group Conferences with Young Offenders in New Zealand', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences: Perspectives on Policy and Practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 88-110.

Maxwell, G. en Morris, A., *Understanding reoffending*, Wellington: Institute of Criminology, Victoria University of Wellington, 1999.

Maxwell, G. en Morris, A., 'Restorative Justice and Reoffending', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 93-103.

Maxwell, G. en Morris, A., 'Family Group Conferences and Reoffending', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 243-263.

Maxwell, G. en Morris, A., 'Restorative Justice and Reconviction', *Contemporary Justice Review*, 2002, Vol (5), 133-146.

Maxwell, G. en Morris, A., 'The role of shame, guilt, and remorse in restorative justice processes for young people', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 267-284.

Mbambo, B. en Skelton, A., 'Preparing the South African community for implementing a new restoaive child justice system', Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 271-283.

McCold, P., *Restorative justice: the role of community*, paper gepresenteerd op de Academy of Criminal Justice Sciences Annual Conference, Boston, Verenigde Staten, maart 1995, http://www.iirp.org/library/community3.html (download 30.11.2005).

McCold, P., 'Restorative justice and the role of the community', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 85-101.

McCold, P., *Police-facilitated restorative conferencing. What the data show*, paper gepresenteerd op de 2nd International Conference on Restorative Justice for Juveniles, Ft. Lauderdale, Verenigde Staten, november 1998.

McCold, P., 'Restorative justice – Variations on a theme', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 19-53.

McCold, P., *Towards a holistic Vision of restorative Juvenile Justice: A reply to Walgrave*, paper gepresenteerd op de 3d International Conference on Restorative Justice for Juveniles, International Network for Research on Restorative Justice for Juveniles, Leuven, België, 24-27 oktober 1999.

McCold, P., *Restorative Justice Practice - The State of the Field 1999*, 1999, http://www.iirp.org/library/vt/vt_mccold.html (download 30.11.2005).

McCold, P., 'Toward a holistic vision of restorative justice juvenile justice: a reply to the maximalist model', *Contemporary Justice Review*, 2000, vol. 3(4), 357-414.

McCold, P., *Overview of Mediation, Conferencing and Circles*, paper gepresenteerd op het International Crime Congress, Wenen, Oostenrijk, april 2000.

McCold, P., 'Primary Restorative Justice Practices', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 41-58.

McCold, P., 'A survey of assessment research on mediation and conferencing', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning Restorative Justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 67-117.

McCold, P., 'Paradigm Muddle: The Threat to restorative Justice posed By Its Merger with Community Justice', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 13-35.

McCold, P., 'Paradigm Muddle: A Response to the Responses', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 143-146.

McCold, P., 'What Is The Role of Community In Restorative Justice Theory and Practice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press - Cullompton: Willan Publishing, 2004, 155-172.

McCold, P., *Protocols for Evaluating Restorative Justice Programmes in a European Context*, paper gepresenteerd op het seminarie van de COST Action A21 in Budapest, Hongarije, 18.10.2004.

McCold, P. en Stahr, J., *Bethlehem police family group conferencing project*, paper gepresenteerd op de American Society of Criminology Annual Meeting, Chicago,, Vernigde Staten, november 1996, http://www.iirp.org/library/bethlehem.html (download 30.11.2005).

McCold, P. en Wachtel, B., *Community is not a place: a new look at community justice initiatives,* paper gepresenteerd op de International Conference on Justice without Violence: Views from Peacemaking Criminology and Restorative Justice, New York, Verenigde Staten, juni 1997, http://www.iirp.org/library/albany.html (download 30.11.2005).

McCold, P. en Wachtel, B., *Restorative Policing Experiment. The Bethlehem Pennsylvania Police Family Group Conferencing Project*, Washington DC: Printing Office, 1998.

McCold, P. en Wachtel, T., *Restorative Justice Theory Validation. Executive Summary*, paper gepresenteerd op de Fourth International Conference on Restorative Justice for Juveniles, Tübingen, Duitsland, oktober 2000, http://www.restorativepractices.org/Pages/theorysummary.html (download op 01.03.2001).

McCold, P. en Wachtel, T., *Restorative Justice Theory Validation*, paper gepresenteerd op de American Society of Criminology Annual Meeting, Atlanta, Verenigde Staten, november 2001.

McCold, P. en Wachtel, T., 'Restorative Justice Theory Validation', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 110-142.

McCold, P. en Wachtel, T., *In Pursuit of Paradigm: A Theory of Restorative Justice*, paper gepresenteerd op het 13th Congress of Criminology, augustus 2003, Rio de Janeiro, Brazilië, http://fp.enter.net/restorativepractices/paradigm.pdf (download 04.06.2005)

McElrea, F.W.M., 'The New Zealand Model of Family Group Conferences', *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1998, 6, 527-543.

McElrea, F., *The New Zealand Model of Family Group Conferences*, paper gepresenteerd op het Beyond Prisons Symposium, s.d., http://www.csc-scc.gc.ca/text/forum/bprisons/speeches/6_e.shtml (download 04.06.2005).

McEvoy, K. en Mika, H., 'Restorative Justice and the Critique of Informalism in Northern Ireland', *British Journal of Criminology*, 2002, 42, 534-562.

McEvoy, K., Mika, H. en Hudson, B., 'Introduction. Practice, Performance and Prospects for Restorative Justice', *British Journal of Criminology*, 2002, 42, 469-475.

McGarrell, E., 'Restorative Justice Conferences as an early Response to Young Offenders', *OJJDP Juvenile Justice Bulletin*, augustus 2001, 1-11.

McGuire, J. en Priestly, Ph., 'Reviewing 'What Works': Past, Present and Future', in McGuire, J. (ed), *What Works: Reducing Reoffending*, Chicester-New York: J. Wiley, 1995, 3-34.

McInnes, R. en Hetzel, S., 'Family Conferences in the Juvenile System of South Australia', *Murdoch University Electronic Journal of Law*, 3(2), 1996, http://www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v3n2/mcinnes.html (download 30.11.2005).

McLaren, K., *Tough is not Enough – Getting Smart about Youth Crime. A review of research on what works to reduce offending by young people*, Nieuw Zeeland: Ministry of Youth Affairs, 2000.

McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003.

McLaughlin, E. en Johansen, A., 'A force for change? The Prospects for Applying Restorative Justice to Citizen Complaints against the Police in England and Wales', *British Journal of Criminology*, 42, 2002, 635-653.

McLeod, C., 'Parents are a Missing Link in Restorative Justice Processes', *VOMA Connections*, 2003, nr.16, 3-4.

Mercer, V., *Position Statement. Greater Manchester Family Group Meetings Project*, onuitgegeven paper, juni 2001.

Mercer, V., *Operational Guidance for Restorative Family Group Meetings*, onuitgegeven paper, 2001.

Mercer, V., *Greater Manchester Restorative Family Group Meeting Project*, onuitgegeven paper, 2001.

Mercer, V., *Referral Guidance for Restorative Family Group Meetings*, onuitgegeven paper, 2001.

Mestitz, A., *A Grotius project on victim-offender mediation with youth offenders in Europe*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Michael, M., 'Youth advocates: seeing justice to be done?', *Social Work Now*, nr. 2, 1995, 13-15.

Miers, D., 'Taking the Law into their Own Hands: Victims as Offenders', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds)*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 77-95.

Miers, D., *An International Review of Restorative Justice*, Crime Reduction Series Paper 10, Londen: Home Office, 2001.

Miers, D., Maguire, M., Goldie, S., Sharpe, K., Hale, C., Netten, A., Uglow, S., Doolin, K., Hallam, A., Enterkin, J. en Newburn, T., *An Exploratory Evaluation of Restorative Justice Schemes*, Crime Reduction Research Series Paper 9, Londen: Home Office, 2001.

Miers, D. en Willemsens, J. (eds), *Mapping Restorative Justice. Developments in 25 European Countries*, Leuven: European Forum for Victim-Offender mediation and Restorative Justice v.z.w., 2004.

Minor, K.I. en Morrison, J.T., 'A theoretical study and critique of restorative justice', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 117-133.

Mirsky, L., *Family Group Conferencing Worldwide: Part One in a Series*, 2003, http://fp.enter.net/restorativepractices/fgcseries01.pdf (download 03.06.2005).

Mirsky, L., *Family Group Conferencing Worldwide: Part Two in a Series*, 2003, http://fp.enter.net/restorativepractices/fgcseries02.pdf (download 03.06.2005).

Mirsky, L., *Family Group Conferencing Worldwide: Part Three in a Series*, 2003, http://fp.enter.net/restorativepractices/fgcseries03.pdf (download 03.06.2005).

Mirsky, L., *Albert Eglash and Creative Restitution: A Precursor to Restorative Practices*, 2003, http://fp.enter.net/restorativepractices/eglash.pdf (download 04.06.2005).

Mirsky, L., *The Community Conferencing Center: Restorative Practices in Baltimore, Maryland*, 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/cccbaltimore.pdf (download 04.06.2005).

Mirsky, L., *Restorative Justice Conferencing with young Offenders at Brookside Youth Detention Centre and Secondary School, Cobourg, Ontario, Canada*, 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/brookside.pdf (download 28.10.2004).

Mirsky, L., *A Summary of "A Survey of Assessment research on Mediation and Restorative Justice" by Paul McCold*, 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/brookside.pdf (download 28.10.2004).

Mirsky, L., *Restorative Justice Practices of Native American, First Nation and Other Indigenous People of North America: Part One*, 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/natjust1.pdf (download 28.10.2004).

Mirsky, L., *The Nanaimo Community Justice Reform: A Restorative Justice Partnership in British Columbia, Canada,* 2005, http://fp.enter.net/restorativepractices/nanaimo.pdf (download 16.03.2005).

Moore, D.B., 'Shame, forgiveness, and juvenile justice', *Criminal Justice Ethics*, 1993, 12(1), www.lib.jjay.cuny.edu/cje/html/sample2.html (download 17.11.2000).

Moore, D. en Forsythe, L., *A new approach to juvenile justice: an evaluation of family conferencing in Wagga Wagga. A report to the Criminology Research Council*, Wagga Wagga: Centre for Rural Social Research, 1995, http://www.aic.gov.au/crc/reports/moore/ (download 02.01.2006).

Moore, D.B. en O'Connell, T.A., 'Family Conferencing in Wagga Wagga: A Communitarian Model of Justice', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 45-86, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch3.pdf (download 17.12.2005).

Moore, L. en Stanway, K., *Kaslo Restorative Justice Committee. Community Accountability Program*, 1997, http://www.kin.bc.ca/Restore_Just/report.pdf (download 30.11.2005).

Morris, A., 'Critiquing the Critics. A Brief Response to Critics of Restorative Justice', *British Journal of Criminology*, 2002, 42, 596-615.

Morris, A., 'Shame, Guilt and Remorse: Experiences from Family Group Conferences in New Zealand', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 157-178.

Morris, A. en Gelsthorpe, L., 'Re-visioning Men's Violence against Female Partners', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University - London: Sage Publications, 2003, 127-140.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Juvenile justice in New Zealand: a new paradigm', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 26, 1993, 72-90.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Restorative Justice in New Zealand : Family Group Conferences as a Case Study', *Western Criminology Review*, 1998, 1(1), http://wcr.sonoma.edu/v1n1/morris.html (download 17.12.2005).

Morris, A. en Maxwell, G., 'Perspectives néo-zélandaises sur la justice des mineurs au Canada', *Criminologie*, 32(2), 1999.

Morris, A. en Maxwell, G., 'The Practice of Family Group Conferences in New Zealand: Assessing the Place, Potential and Pitfalls of Restorative Justice', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds)*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 207-225.

Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Portland: Hart Publishing, 2001.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Restorative Conferencing', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 173-197.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Restorative Justice in New Zealand', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003, 257-271.

Morris, A. en Maxwell, G., 'Restorative justice for adult offenders: the New Zealand experience', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 208-220.

Morris, A., Maxwell, G.M. en Robertson, J.P., 'Giving victims a voice: a New Zealand experiment', *The Howard Journal of Criminal Justice*, 32(4), 1993, 301-321.

Morris, A. en Young, W., 'Reforming Criminal Justice: The Potential of Restorative Justice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 11-31.

Napoleon, V., 'By Whom, And By What processes, Is restorative Justice Defined, And What Bias Might This Introduce?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press - Cullompton: Willan Publishing, 2004, 33-45.

Nathanson, D.L., *From empathy to community*, 1997, www.restorativepractices.org/Pages/nacc_nat.html (download 18.04.2002).

Native Counselling Services of Alberta, *A Cost-Benefit Analysis of Hollow Water's Community Holistic Circle Healing Process*, 2001, www.sgc.gc.ca (download 20.12.2001).

Negrea, V., *Transforming labels: new practices to reintegrate troubled teens*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Netzig, L. en Trenczek, T., 'Restorative justice as participation: theory, law, experience and research', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 241-260.

Newell, L., *A Role for ADR in the Criminal Justice System?,* paper gepresenteerd op de ONG National Legal Convention, Papua Nieuw Guinea, juli 1999, http://www.aic.gov.au/rjustice/newell/pngnlc.pdf (download 30.11.2005).

Nicol, B., *Scotland's children. Children who are victimized can become 'offenders', children who offend can become victimized: Implications for Restorative Justice practice*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Nikolic-Ristanovic, V., 'The possibilities for restorative justice in Serbia', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 239-254.

Nixon, P., *Family group conference connections: shared problems and joined up solutions*, s.d., http://www.iirp.org/library/vt/vt_nixon.html (download 30.11.2005).

Nixon, P., Burford, G., Quinn, A. en Edelbaum, J., *A Survey of International Practices, Policy & Research on Family Group Conferencing and Related Practices*, 2005,
http://www.americanhumane.org/site/DocServer/FGDM_www_survey.pdf?docID=2841 (download 29.12.2005).

Norris, F.H., Kaniasty, K. en Thompson, M.P., 'The psychological consequences of crime-Findings from a longitudinal population-based study', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 146-166.

Nugent, W.R., Williams, M. en Umbreit, M.S., 'Participation in Victim-Offender Mediation and the Prevalence and Severity of Subsequent Delinquent Behavior: A Meta-Analysis', *Utah Law Review*, 2003, 1, 137-166.

Nuytiens, A., Van Grunderbeeck, S., Spiesschaert, F. en Vanthuyne, T., *Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen: Leerprojecten - Gemeenschapsdiensten - Herstelbemiddeling. Eindrapport*, onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, V.U.B. en U.Gent, 2002.

Nuytiens, A., Van Grunderbeeck, S., Spiesschaert, F. en Vanthuyne, T., *Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen: Leerprojecten - Gemeenschapsdiensten - Herstelbemiddeling. Bijlagen Eindrapport*, onuitgegeven onderzoeksrapport, K.U.Leuven, V.U.B. en U.Gent, 2002.

O'Connell, T., *From Wagga Wagga to Minnesota,* s.d., http://www.iirp.org/library/nacc/nacc_oco.html (download 30.11.2005).

O'Connell, T. en Moore, D., 'Wagga Juvenile Cautioning Process: The General Applicability of Family Group Conferences for Juvenile Offenders and Their Victims', *Rural Society*, 2 (2), http://www.csu.edu.au/research/crsr/f_journal.html (download 24.02.2006).

O'Dwyer, K., 'A programme of restorative cautioning by the police in the Republic of Ireland', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System. Papers from the second conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Oostende (Belgium), 10-12 October 2002*, 2003, 14-24, http://www.euforumrj.org/html/about.activities.Budapest.asp (download 13.06.2005).

Olson, S.M. en Dzur, A.W., 'Reconstructing Professional Roles in Restorative Justice Programs', *Utah Law Review*, 2003, 1, 57-89.

Olthof, T., 'Shame, Guilt, Antisocial Behaviour and Juvenile Justice: A Psychological Perspective', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 193-206.

Ouellette, M., 'The involvement of insurance companies in restorative processes', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 228-241.

Oostrik, H., Ruigrok, J. en van Vroonhoven, W., *De verbindende school*, 's-Hertogenbosch: KPC Groep, 2005, http://www.kpcgroep.nl/assets/Publication/483/Asset/5486/Publicatie%20downloaden%20(pdf).pdf (download 04.06.2005).

Pakura, S., *The Family Group Conference 14-year Journey: Celebrating the Successes, Learning the Lessons, Embracing the Challenges*, paper gepresenteerd op de American Humane Association's Family Group Decision Making Conference and Skills-Building Institute, Harrisburg, Verenigde Staten, 6-9 juni 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/au05_pakura.pdf (download 08.03.2005)

Parker, R., *Restorative justice conferences – why they don't reduce re-offending*, paper gepresenteerd op de 7th Conference of the International Network on Research on Restorative Justice for Juveniles, Canberra, Australië, februari 2005.

Pate, K., *This woman's perspective on Justice. Restorative? Retributive? How about redistributive?,* s.d., www.elizabethfry.ca/perspect.htm (download 30.11.2005).

Pavlich, G., 'Towards an Ethics of Restorative Justice', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice and the Law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 1-18.

Pavlich, G., 'Deconstructing restoration: the promise of restorative justice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 90-109.

Pavlich, G., 'What Are The Dangers As Well As The Promises Of Community Involvement?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 173-183.

Peachy, D.E., 'The Kitchener Experiment', in Wright, M. en Galaway, B. (eds), *Mediation and Criminal Justice: victims, offenders and community*, London: Sage Publications, 1989, 14-26.

Pelikan, C., 'Sobre a Justiça Restaurativa', *NewsletterDGAE*, nr. 2, 2003, 9-11.

Pelikan, C., *COST Action 21: RJ developments in Europe. Working Group 3: Theoretical Developments*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Pennell, J., *Mainstreaming Family Group Conferencing: Building and Sustaining Partnerships*, s.d., http://www.iirp.org/library/vt/vt_pennell.html (download 30.11.2005).

Pepers, B. en Spierings, F., 'Settling disputes between neighbours in the lifeworld: an evaluation of experiments with community mediation in the Netherlands', *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol. 7, nr. 4, 1999, 443-458.

Peters, T., 'Probleemoplossing en herstel als functies van de straf', *Panopticon*, jrg. 17, nr. 6, 1996, 555-569.

Peters, T., 'Victim-offender mediation: reality and challenges', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, June 2000, 9-15.

Peters, T., 'Bemiddeling en herstel(recht): praktijk en beweging', *Panopticon*, 22(5), 2001, 403-408.

Peters, T. en Aertsen, I., 'Towards 'Restorative justice': victimisation, victim support and trends in criminal justice', in Council of Europe Publishing, *Crime and criminal justice in Europe*, Baden-Baden: Koelblin-Fortuna-Druck, 2000, 35-46.

Peters, T. en Goethals, J. (eds), *De achterkant van de criminaliteit*, Deurne: Kluwer Rechtswetenschappen België, 1993.

Pleysier, S. en Bogaerts, S., 'De meerwaarde van multi-level modelling in criminologisch onderzoek', *Panopticon*, 23(5), 2002, 436-444.

Poels, V., *Bijzondere jeugdbewaking? Een studie over de praktische en ethische aspecten van het regime in Sectie A van de Gemeenschapsinstelling De Hutten te Mol*, onuitgegeven rapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, 1991.

Polk, K., 'Family Conferencing: Theoretical and Evaluative Concerns', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 123-140, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch6.pdf (download 17.12.2005).

Polk, K., 'Positive Youth Development, Restorative Justice, and the Crisis of Abonded Youth', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 265-286.

Polk, K., Adler, C., Muller, D. en Rechtman, K., *Early Intervention: Diversion and Youth Conferencing. A national profile and review of current approaches to diverting juveniles from the criminal justice system*, Canberra: Commonwealth of Australia, 2003, www.crimeprevention.gov.au (download 10.01.2006).

Pollard, C., 'Restorative Justice, Problem-solving and Community Policing', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System. Papers from the second conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Oostende (Belgium), 10-12 October 2002*, 2003, 8-14, http://www.euforumrj.org/html/about.activities.Budapest.asp (download 13.06.2005).

Poulson, B., 'A Third Voice: A Review of Empirical Research on the Psychological Outcomes of restorative Justice', *Utah Law Review*, 2003, 1, 167-203.

Pranis, K. *Building community support for restorative justice*, s.d., http://www.iirp.org/library/building.html (30.112005).

Pranis, K., 'Restorative Justice, Social Justice, and the Empowerment of Marginalized Populations', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 287-306.

Pranis, K., 'Restorative Values and Confronting Family Violence', Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002, 23-41.

Presser, L., 'Justice Here and Now: A Personal Reflection on the Restorative and Community Justice Paradigms', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 101-106.

Presser, L., 'How Can Victim Offender Mediation Challenge Social injustice?', *VOMA Connections*, 16, 2003, 5.

Price Lofton, B., 'Does Restorative Justice Challenge Systemic Injustices?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 377-385.

Prichard, J., 'Parent-Child Dynamics in Community Conferences – Some Questions for Reintegrative Shaming, Practice and Restorative Justice', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 35(3), 2002, 330-346.

Prichard, J., *Juvenile Conferencing and restorative justice in Tasmania*, onuitgegeven doctoraatsthesis, Tasmania: Faculty of Law, University of Tasmania, 2003.

Put, J., *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Brugge: die keure, 2006.

Raes, F., 'Family Group Conferences', *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 2000, nr. 1, 8-12.

Raes, K., *Tegen betere wetten in, een ethische kijk op het recht, tweede herwerkte druk*, Gent: Academia Press, 2003.

Ratner, I., 'Recognizing Bias is Important Focus for RJ Dialogue Practitioners. Three VOM Cases Demonstrate the Need to Respect Diversity', *VOMA Connections*, 2001, 8, pp. 1 en 11.

Rawls, J., *A theory of justice. Revised edition*, Oxford: Oxford University Press, 1999.

Raye, B., 'How Do Culture, Class and Gender Affect the Practice of Restorative Justice? (Part 2)', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 325-336.

Reason, P. en Bradbury, H., 'Preface', in Reason, P. en Bradbury, H. (eds), *Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice*, London-Thousand Oakes-New Delhi: Sage Publications, 2001, xxviii-xxxi.

Reason, P. en Bradbury, H. (eds), *Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice*, London-Thousand Oakes-New Delhi: Sage Publications, 2001.

Reed, P., *Restorative Policing – A Personal View*, onuitgegeven paper, 2002.

Reeves, H. en Mulley, K., 'The New Status of Victim in the UK: Opportunities and Threats', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds), *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 125-145.

Resick, P.A. en Nishith, P., 'Sexual assault', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 27-52.

Restorative Justice Consortium, *The Positive Effect of Restorative Justice on Re-offending*, 2006, http://www.restorativejustice.org.uk/Resources/pdf/RJ%20and%20the%20Reduction%20of%20Reoffending_update23032006.pdf (download 24.03.2006).

Retzinger, S.M. en Scheff, T.J., 'Strategy for community conferences: emotions and social bonds', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 315-336.

Retzinger, S.M. en Scheff, T.J., 'Shame and shaming in Restorative Justice', *The Red Feather Journal of Postmodern Criminology*, 2000, www.tryoung.com/journal-pomocrim/vol-8-shaming/scheff.html (download 17.11.2000).

Richards, K., *Exploring the History of the Restorative Justice Movement*, paper gepresenteerd op de 5th International Conference on Conferencing, Circles and Other Restorative Practices, Vancouver, Canada, augustus 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/bc04_richards.pdf (download 29.09.2004).

Roach, K., 'Changing punishment at the turn of the century: Restorative justice on the rise', *Canadian Journal of Criminology*, 42(3), 2000, 249-280.

Roberts, J. en Roach, K., 'Restorative Justice in Canada: From Sentencing Circles to Sentencing Principles', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 237-256.

Roberts, J., Stalans, L. en Hough, M., 'Publieke meningen over herstelrecht', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 2005, 5(1), 25-34.

Robertson, J., 'Research on Family Group Conferences in Child Welfare in New Zealand', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences. Perspectives on Policy & Practice*, Monsey: The Federation Press - Criminal Justice Press, 1996, 49-64.

Robinson, P.H., 'The Virtues of Restorative Processes, the Vices of "Restorative Justice"', *Utah Law Review*, 2003, nr.1, 375-388.

Roche, D., 'Restorative Justice and the Regulatory State in South African Townships', *British Journal of Criminology*, 2002, 42, 514-533.

Roche, D., *Accountability and restorative justice*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

Rudin, J., 'Aboriginal justice and restorative justice', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 89-114.

Rugge, T. en Cornier, R., 'Restorative justice in cases of serious crime: an evaluation', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 266-277.

Russell, T.D., 'Between Town and Gown: The Rise and Fall of Restorative Justice on Boulder's University Hill', *Utah Law Review*, 2003, 1, 91-136.

Sandor, D., 'The Thickening Blue Wedge in Juvenile Justice', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 153-166, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch8.pdf (download 17.12.2005).

Sarre, R., *An adult restorative justice pilot project in South Australia*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Schelkens, W., 'Community service and mediation in the juvenile justice legislation in Europe', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 159-183.

Schiff, M., 'Restorative interventions for juvenile offenders: a research agenda for the next decade', *Western Criminology Review*, 1(1), 1998, wcr.sonoma.edu/v1n1/schiff.html (download 30.11.2005).

Schiff, M., 'The Impact of Restorative Interventions on Juvenile Offenders', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 327-356.

Schiff, M., 'Models, Challenges and the Promise of Restorative Conferencing Strategies', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003, 315-338.

Schiff, M. en Bazemore, G., 'Dangers and Opportunities of Restorative Community Justice: A Response to Critics', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 309-332.

Schiff, M. en Bazemore, G., 'Exploring and Shaping the Future', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 333-347.

Schiff, M. en Bazemore, G., 'Restorative conferencing for juveniles in the United States: prevalence, process, and practice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds),

Restorative Justice. Theoretical Foundations, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 177-203.

Sebba, L., 'The Individualization of the Victim: From Positivism to Postmodernism', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds)*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 55-76.

Seidler, M. en Allena, T., *Mapping the restorative universe: a plenary process to promote a global alliance*, paper gepresenteerd op de 5th International Conference on Conferencing, Circles and Other Restorative Practices, Vancouver, Canada, augustus 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/mapping.pdf (download op 10.08.2004).

Sessar, K., 'Punitive Attitudes of the Public: Reality and Myth', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 287-304.

Shapland, J., 'Victims and Criminal Justice: Creating Responsible Criminal Justice Agencies', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds)*, Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 147-164.

Sharpe, S., 'How Large Should The Restorative Justice "Tent" Be?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 17-31.

Senaeve, P., *Compendium van het jeugdbeschermingsrecht*, Leuven: Acco, 1997.

Shapland, J., 'Restorative Justice and Criminal Justice: Just Responses to crime?', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 195-217.

Shaw, M. en Jané, F., *Family Group Conferencing with Children under Twelve. A Discussion Paper*, 1999, www.canada.justice.gc.ca/en/ps/yi/rp/doc/Paper107.rtf

Shearing, C. en Johnston, L., 'Justice in the Risk Society', *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 38(1), 2005, 25-38.

Sherman, L., 'Reason for emotion: reinventing justice with theories, innovations, and research', *Criminology*, 41(1), 2003, 1-37.

Sherman, L., Braithwaite, J., Strang, H., Barnes, G.C., Christie-Johnston, J., Smith, S. en Inkpen, N., *Experiments in Restorative Policing. Reintegrative Shaming of Violence, Drink Driving and Property Crime: A Randomised Controlled Trial*, 1997, http://www.aic.gov.au/rjustice/rise/progress/1997.pdf (download 03.01.2006).

Sherman, L., Strang, H., Barnes, G., Braithwaite, J., Inkpen, N. en Teh, M.-M., *Experiments In Restorative Policing. A Progress Report on the Canberra*

Reintegrative Shaming Experiments (RISE), 1998, http://www.aic.gov.au/rjustice/rise/progress/1998.html (download 06.06.2005).

Sherman, L., Strang, H. en Woods, D., *Recidivism Patterns in the Canberra Reintegrative Shaming Experiments (RISE),* 2000, http://www.aic.gov.au/rjustice/rise/recidivism/report.pdf (download 06.01.2006).

Sherman, L., Strang H. en Woods, D., 'Captains of restorative justice: experience, legitimacy and recidivism by type of offence', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context. International practice and directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 229-256.

Sherman, L. en Strang, H., 'Experimental Ethnography: The Marriage of Qualitative and Quantitative Research', *ANNALS, AAPSS*, 595, 2004, 204-222, http://www.sas.upenn.edu/jerrylee/research/rj_shermanstrang2004annals.pdf (download 10.02.2006).

Sherman, L. en Strang, H., met Woods, D.J., Angel, C.M., Barnes, G.C., Inkpen, N., Newbury-Birch, D. en Bennett, S., *Restorative justice: What We Know and How We Know It*, 2004, http://www.sas.upenn.edu/jerrylee/research/rj_WorkingPaper.pdf (download 10.02.2006).

Sherman, L. en Strang, H., *The Jerry Lee Program on Randomized Controlled Experiments in Restorative Justice*, s.d., http://www.sas.upenn.edu/jerrylee/research/rj_WorkingPaper.pdf (download 10.02.2006).

Sinkinson, H.D. en Broderick, J.J., 'A case study of restorative justice: the Vermont Reparative Probation Program', in Walgrave, L., *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 301-315.

Skelton, A., 'Restorative Justice as a Framework for Juvenile Justice Reform. A South African Perspective', *British Journal of Criminology*, 2002, 42, 496-513.

Skelton, A. en Frank, C., 'How Does restorative Justice Address Human Rights And Due Process Issues?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton,: Willan Publishing, 2004, 203-213.

Smets, J., *Jeugdbeschermingsrecht*, Deurne: Kluwer Rechtswetenschappen België, 1996.

Smith, B.E. en Hillenbrand, S.W., 'Making Victims Whole Again. Restitution, Victim-Offender Reconciliation Programs, and Compensation', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 245-256.

Slachtofferhulp Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, *Kinderen helpen na een schokkende gebeurtenis. Praktische gids na een misdrijf of een plotseling overlijden*, Tielt: Lannoo, 2003.

Spapens, A.C. en Rebel, T., *Evaluatie experimenten dading*, IVA Tilburg, 1999.

Spencer, F. en McIvor, G., 'Conferencing as a Response to Youth Crime', *British Criminology Conference: Selected Proceedings, Volume 3*, 2000, http://www.britsoccrim.org/volume3/015.pdf (download 24.02.2006).

Spiesschaert, F., Van Grunderbeeck, S., Van Dijk, C., Nuytiens, A. en Vanthyune, T., 'Herstel als reactie? Herstelgerichte afhandeling t.a.v. minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd', *Welwijs*, 13(2), 2002, 29-37.

Spiteri, M., *Sentencing Circle for Aboriginal Offenders in Canada: Furthering the Idea of Aboriginal Justice Within a Western Justice Framework*, 2002, http://www.restorativepractices.org/Pages/mn02_spiteri.html (download 06.09.2002).

Sprangers, A., 'Jeugdcriminologen in het vizier. De rol van de criminoloog en actuele ontwikkelingen in het jeugdcriminologisch werkterrein', in Vanderborght, J., Vanacker, J. en Maes, E., *Criminologie. De wetenschap, de mens*, Brussel: Uitgeverij Politeia n.v., 2001, 167-175.

Stanley, V., 'Strengthening Families: managing the tension', *Social Work Now*, 15, 2000, 34-38, http://www.cyf.govt.nz/documents/swn15.pdf (download 24.02.2006).

Stassart, E., *Wetenschappelijke ondersteuning bij de implementatie en ontwikkeling van het provinciaal vereffeningsfonds - Onderzoek naar de optimale werking ervan en grondige evaluatie*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: Onderzoeksgroep Penologie en Victimologie, K.U.Leuven, 1999.

Stegen, R., 'Een werkinstrument voor de hulpverlening', *Alert*, 28(2), 2002, 29-32.

Stewart, T., 'Family Group Conferences with Young Offenders in New Zealand', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences: Perspectives on Policy and Practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 65-87.

Stewart, T., 'Tapping the growth potential in youth justice family group conferences', *Social Work Now*, 14, 1999, 46-50.

Stookey, J.A., 'The Victim's Perspective on American Criminal Justice', in Hudson, J. en Galaway, B. (eds), *Restitution in Criminal Justice*, Lexington: D.C. Heath and Company, 1977, 19-25.

Strang, H., *Restorative Justice Programs in Australia. A Report to the Criminology Research Council*, 2001, http://www.aic.gov.au/crc/reports/strang/index.html (download 02.01.2006).

Strang, H., 'Justice for Victims of Young Offenders. The Centrality of Emotional Harm and Restoration', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 183-193.

Strang, H., *Repair or Revenge*, Oxford: Clarendon Press, 2002.

Strang, H., 'The Threat to Restorative Justice posed By the Merger with Community Justice: A Paradigm Muddle', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 75-79.

Strang, H., 'Is Restorative Justice Imposing Its Agenda On Victims?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press - Cullompton: Willan Publishing, 2004, 95-105.

Strang, H., Barnes, G., Braithwaite, J. en Sherman, L., *Experiments in Restorative Policing. A Progress Report on the Canberra Reintegrative Shaming Experiments (RISE)*, 1999, http://www.aic.gov.au/rjustice/rise/progress/1999.html (download 06.06.2005).

Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000.

Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice and Civil Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice and Family Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Strang, H. en Sherman, L., 'Repairing the Harm: Victims and Restorative Justice', *Utah Law Review*, 2003, 15-42, http://www.sas.upenn.edu/jerrylee/research/rj_utah.pdf (download 10.02.2006).

Stuart, B., 'Circle sentencing: turning swords into ploughshares', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 193-206.

Stuart, B., 'Guiding Principles for Peacemaking Circles', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 219-241.

Sullivan, D., 'Editor's note', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 1-12.

Syberg Henriksen, C., *Victim-Offender Mediation in Denmark. English Summary of the Evaluation*, onuitgegeven paper, Centre of Social Analysis, 2003.

Sylvester, D.J., 'Myth in Restorative Justice Review', *Utah Law Review*, 2003, nr.1, 471-522.

Tanioka, I., 'The risk of assault victimization: a routine activity approach', in Kirchhoff, G.F., Kosovski, E. en Schneider, H.J. (eds), *International debates of victimology*, Mönchengladbach: WSV Publishing, 1994, 419-436.

Tauri, J., 'Explaining Recent Innovations in New Zealand's Criminal Justice System: Empowering Maori or Biculturalising the State?', *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 32(2), 1999, 153-167.

Tauri, J.M., *Family Group Conferencing: The Myth of Indigenous Empowerment in New Zealand*, 1999, http://www.usask.ca/nativelaw/jah_tauri.html (download 30.11.2005).

Tauri, J. en Morris, A., 'Reforming justice: the potential of Maori processes', *The Australian and New Zealand Journal of Criminology,* 1997, 30(2), 149-167.

Tauri, J. en Morris, A., 'Re-forming Justice: The Potential of Maori Processes', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University – London: Sage Publications, 2003, 44-53.

Taylor, A.J.W., *Justice in Restorative Justice*, paper gepresenteerd op de 3d conference "Building a Global Alliance for Restorative Practices and Family Empowerment," Penrith, Australië, 3-5 maart 2005, http://fp.enter.net/restorativepractices/au05/au05_taylor.pdf (download 03.12.2005).

Taylor, G., 'Guilt, Shame and Shaming', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 179-192.

Taylor, I., Walton, P. en Young, J., *The new criminology: for a social theory of deviance*, London: Routledge, 1973.

Thepass, I., 'Het beste voor je kind in een leefbare buurt', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2(2), 2002, 1-2.

Thomson, D., 'Can We Heal Ourselves? Transforming Conflict in the Restorative Justice Movement', *Contemporary Justice*, 7(1), 2004, 107-116.

Thornberry, T.P. en Krohn, M.D., 'The self-report method for measuring delinquency and crime', *Measurement and analysis of crime and justice*, vol. 4, 2000, 33-83.

Toews, B. en Katounas, J., 'Have Offender Needs And Perspectives Been Adequately Incorporated Into Restorative Justice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 107-118.

Tonry, M., 'Community penalties in the United States', *European Journal on Criminal Policy and Research*, 7(1), 1999, 5-22.

Trebilcock, R., *From Silos to Circles: Reclaiming Restorative Practices*, s.d., http://www.iirp.org/library/t2000/t2000_rtrebilcock.html (download 30.11.2005).

Trépanier, J., 'Restorative Justice: A Question of Legitimacy', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 55-73.

Trimboli, L., *An Evaluation of the NSW Youth Justice Conferencing Scheme*, Sydney: NSW Bureau of Crime Statistics and Research, 2000.

Tsitsoura, A., 'Policy Regarding the Victim - Council of Europe Norms', in Kaiser, G., Kury, H. en Albrecht, H.-J. (eds), *Victims and Criminal Justice*, Freiburg: Eigenverlag Max-Planck-Institut, 1991, 799-820.

Tyler, T., 'What is Procedural Justice?: Criteria Used by Citizens to Assess the Fairness of Legal Procedures', *Law & Society Review,* 22(1), 1988, 103-135.

Tyler, T. (ed), *Procedural justice*, Aldershot: Ashgate, 2005.

Umbreit, M.S., *Victim meets offender. The impact of restorative justice and mediation*, Monsey: Willow Tree Press, 1994.

Umbreit, M.S., *Responding to Important Questions related to Restorative Justice*, 1996, http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Documents/cumb96c.pdf (download 03.01.2006).

Umbreit, M.S., *Information on Research Findings Related to Uniquely Restorative Justice Interventions: Victim Offender Mediation & Family Group Conferencing*, Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, University of Minnesota, 1996, http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Documents/cumb96d.pdf (download 03.01.2006).

Umbreit, M., 'Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation: A Multi-Site Assessment', *Western Criminology Review*, 1(1), 1998, http://wcr.sonoma.edu/v1n1/umbreit.html (download 30.11.2005).

Umbreit, M.S., 'Avoiding the Marginalization and "McDonaldization" of Victim-Offender Mediation: A Case Study in Moving Toward the Mainstream', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 213-234.

Umbreit, M., *The Handbook of Victim-Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research*, San Francisco: Jossey-Bass, 2001.

Umbreit, M., *How to Increase Referrals to Victim-Offender Mediation Programs*, s.d., http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Documents/tumb93a.PDF (download 30.11.2005).

Umbreit, M. en Bradshaw, W., 'Assessing Participant Satisfaction with VOM', in Umbreit, M., *The Handbook of Victim-Offender Mediation. An Essential Guide to Practice and Research*, San Francisco: Jossey-Bass, 2001, 397-405.

Umbreit, M.S., Bradshaw, W. en Coates, R.B., 'Victims of severe violence meet the offender: restorative justice through dialogue', *International Review of Victimology*, 6, 1999, 321-343.

Umbreit, M.S., Bradshaw, W. en Coates, R.B., 'Victims of severe violence in dialogue with the offender: key principles, practices, outcomes and implications', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 123-144.

Umbreit, M.S., Coates, R.B., Vos, B. en Brown, K., *Victim Offender Dialogue in Crimes of Severe Violence. A Multi-Site Study of Programs in Texas and Ohio*, 2002, http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Exec%20Summary%20%20TX%20OH%20VOD%20%20in%20Crimes%20of%20Severe%20Violence.pdf (download 03.01.2006).

Umbreit, M., Coates, R. en Vos, B., *Victim Impact of Restorative Justice Conferencing With Juvenile Offenders. What We Have Learned From Two Decades of Victim-Offender Dialogue Through Mediation and Conferencing*, Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, University of Minnesota, 2000, http://ssw.che.umn.edu/rjp (download 22.08.2002).

Umbreit, M., Coates, R. en Vos, B., 'Victim Impact of Meeting with Young Offenders: Two Decades of Victim Offender Mediation Practice and Research', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 121-143.

Umbreit, M.S., Coates, R. en Vos, B., *The Impact of Restorative Justice Conferencing: A Review of 63 Empirical Studies in 5 Countries*, Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, University of Minnesota, 2002, http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Documents/RESTORATIVE%20JUSTICE%20CONFERENCING-mono%205-5-02.pdf (download 03.01.2006).

Umbreit, M., Coates, R. en Vos, B., 'Restorative Justice versus Community Justice: Clarifying a Muddle or Generating Confusion?', *Contemporary Justice*, 7(1), maart 2004, 81-89.

Umbreit, M. en Greenwood, J., *Guidelines for victim-sensitive victim-offender mediation: restorative justice through dialogue*, Minessota: Center for Restorative Justice & Mediation, 2000.

Umbreit, M. en Zehr, H., 'Restorative Family Group Conferences: Differing Models and Guidelines for Practice', *Federal Probation*, 60(3), 1996, 24-29.

Umbreit, M. en Zehr, H., 'Restorative Family Group Conferences: Differing Models and Guidelines for Practice', in McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G. en Westmarland, L. (eds), *Restorative Justice. Critical Issues*, Milton Keynes: The Open University – London: Sage Publications, 2003, 69-75.

United Nations, *Handbook on Justice for Victims-On the use and application of the Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, New York: Centre for International Crime Prevention, 1999.

United Nations, *An Overview of Restorative Justice Programmes and Issues*, Statement submitted by the International Scientific and Professional Advisory Council (ISPAC), Wenen, 2000.

van Barlingen, M., Slump, G.J., en Tulner, H., *Tussenevaluatie herstelbemiddeling*, Amsterdam: Justitie, 2000.

van Beek, F., 'Uit dezelfde inspiratie: Echt-recht conferentie. Herstellen van verhoudingen na een incident', in van Pagée, R. (ed), *Eigen Kracht. Family Group Conference in Nederland. Van model naar invoering*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2003, 126-137.

Van Camelbeke, S., *De praktijk van herstelgerichte afhandelvormen bij minderjarigen. Leerprojecten – Dienstverlening – Herstelbemiddeling*, 2003 http://www.visier.be/pdfs/bibliotheek/Herstelgerichte%20afhandelvormen.doc (download op 07.06.2004).

van den Heuvel, G., 'Beschaming in de Republiek. Over de theorieën van John Braithwaite', *Tijdschrift voor Criminologie*, 38(4), 1996, 332-345.

van der Does, V. en Aertsen, I., 'Tussen verplichting en vrijblijvendheid. De invloed en de rol van het eerste bindende Europese wetsartikel op het gebied van herstelrecht', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 6(1), 2006, 7-21.

Van De Wynckel, H., 'Een passe-partout voor rechtspraak', *Alert*, 28(2), 2002, 32-37.

Van Dijk, C., Van Grunderbeeck, S., Spiesschaert, F. en Vanthuyne, T., *Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen: Leerprojecten-Gemeenschapsdiensten-Herstelbemiddeling*, onuitgegeven rapport, K.U.Leuven, V.U.B. en U.Gent, 2002.

van Dijk, J.M., *Criminal victimisation and victim empowerment in an international perspective – Key results on fifty nations of the International crime Victim Surveys 1989-1996,* paper gepresenteerd op het International Symposium on Victimology, Amsterdam, Nederland, 1997.

van Dijk, J., 'Implications of the International Crime Victims Survey or a Victim Perspective', in Crawford, A. en Goodey, J*., Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 97-121.

van Eden, K., *Traditional ways and juvenile justice. Synergy for a new system in South Africa*, s.d., http://www.uct.ac.za/depts/criminology/articles/trad1.htm

Vanfraechem, I., *Victim's role in restorative justice: Is it worth while for them? An analysis of some restorative oriented instruments and what they can do for victims of crime. A critical perspective*, onuitgegeven MA paper, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2000, http://www.law.kuleuven.ac.be/cals/eurcrim/papers/Vanfraechem.pdf (download 21.03.2006).

Vanfraechem, I., 'Herstelgericht Groepsoverleg (Hergo)', *Welwijs*, 12(1), 2001, 10-13.

Vanfraechem, I., 'Herstelgericht groepsoverleg: Family Group Conferences in Vlaanderen', *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, 25(237), 2001.

Vanfraechem, I., 'Herstelgericht groepsoverleg', *Panopticon*, 22(4), 2001, 390-391.

Vanfraechem, I., *Een wetenschappelijk onderzoek over de toepassing van Family Group Conferences (Herstelgericht Groepsoverleg) in Vlaanderen. Tussentijds Rapport Eerste Onderzoeksjaar*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OG*J*C, K.U.Leuven, oktober 2001.

Vanfraechem, I., 'Homologatie van de overeenkomst door de jeugdrechter (met een knipoog naar Hergo', *Nieuwsbrief Suggnomè*, 2(4), 2001.

Vanfraechem, I., *Een wetenschappelijk onderzoek over de toepassing van Family Group Conferences (Herstelgericht Groepsoverleg) in Vlaanderen. Eindrapport*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OG*J*C, K.U.Leuven, oktober 2002.

Vanfraechem, I., 'Family Group Conferences in Vlaanderen: update van het Hergo-project', *Ad Valcas*, 3(3), 2002, 3-6.

Vanfraechem, I., 'Brokkenmakers maken het weer goed. Herstelgericht groepsoverleg in Vlaanderen', *Weliswaar*, 44, 2002, 14-16.

Vanfraechem, I., 'Implementing Family Group Conferences in a Legalistic System. The example of Belgium', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning Restorative Justice. Restorative Justice, Criminal Justice and Social Context*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 313-327.

Vanfraechem, I., 'Conferencing for serious juvenile delinquents in Belgium', *Newsletter of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice*, 4(1), 2003, 6-7.

Vanfraechem, I., 'Family group conferences in Vlaanderen: herstelgericht groepsoverleg (Hergo)', *Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten*, 4(3), 2003, 142-148.

Vanfraechem, I., 'Herstelgericht groepsoverleg: een eerste proef', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 3(3), 2003, 32-36.

Vanfraechem, I., 'Conferencing for Juvenile delinquents at the Level of the Youth Court', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System. Papers from the second conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Oostende (Belgium), 10-12 October 2002*, 2003, 41-52, http://www.euforumrj.org/html/about.activities.Budapest.asp (download 13.06.2005).

Vanfraechem, I., *Herstelgericht Groepsoverleg in Vlaanderen, Verslag van een wetenschappelijk begeleid pilootproject*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OG*J*C, K.U.Leuven, 2003.

Vanfraechem, I., 'Meeting of the European FGC Network', *Newsletter of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice,* 4(3), 2003, 1.

Vanfraechem, I., 'Herstelgericht Groepsoverleg in Vlaanderen. Resultaten van het actie-onderzoek rond Herstelgericht groepsoverleg (Hergo) voor minderjarige delinquenten in Vlaanderen', *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, 28(261), 2004, 12-22.

Vanfraechem, I., 'Kritische reflecties over conferencing in Nederland en Vlaanderen', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4(4), 2004, 6-19.

Vanfraechem, I., 'Herstelgericht groepsoverleg: een project voor ernstige jeugddelinquentie', in Christiaens, J., De Fraene, D. en Delens-Ravier, I. (eds), *Protection de la jeunesse. Formes et réformes. Jeugdbescherming. Vormen en hervormingen*, Brussel: Bruylant, 2005, 229-238.

Vanfraechem, I., 'Evaluating conferencing for serious juvenile delinquency', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *Restorative Justice: emerging issues in practice and evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 278-295.

Vanfraechem, I. en Harris, N., 'Family Group Conferences in Belgium', Dünkel, F. en Drenkhahn, K. (eds), *Youth Violence: new patterns and local responses – Experiences in East and West. Conference of the International Association for Research into Juvenile Criminology*, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2003, 713-725.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., 'Een wetenschappelijk begeleid experiment met Herstelgericht Groepsoverleg', *Panopticon*, 22(5), 2001, 479-511.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., *Les conférences de groupe familial*, Texte à présenter au colloque international «La justice réparatrice et les victimes», Ecole Nationale de la magistrature, Paris 6 et 7 mai 2004.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., 'Herstelgericht groepsoverleg voor jonge delinquenten in Vlaanderen. Verslag van een actie-onderzoek', *Panopticon*, 25(6), 2004, 27-46.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., 'Restorative conferencing in Belgium. A way to decrease confinement of youth offenders?', *Corrections Today*, 2004, 72-75.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., 'Van Family Group Conferencing naar Restorative Conferencing. De voorlopers van het herstelgericht groepsoverleg', in Walgrave, L. en Vettenburg, N. (eds.), *Herstelgericht groepsoverleg. Nieuwe wegen in de aanpak van jeugddelinquentie en tuchtproblemen*, Leuven: LannooCampus, 2006, 33-46.

Vanfraechem, I. en Walgrave, L., 'Hergo voor ernstige jeugddelinquentie. Op zoek naar herstel na een "als misdrijf omschreven feit"', in Walgrave, L. en Vettenburg, N. (eds.), *Herstelgericht groepsoverleg. Nieuwe wegen in de aanpak van jeugddelinquentie en tuchtproblemen*, Leuven: LannooCampus, 2006, 47-69.

Van Garsse, L., 'Op zoek naar herstelrecht: overwegingen na jaren bemiddelingswerk', *Panopticon*, 22(5), 2001, 423-446.

Van Garsse, L., 'Prakijk en wetenschap. Drie bedrijven uit de ontwikkelingsgeschiedenis van een bemiddelingspraktijk', in Dupont, L. en Hutsebaut, F. (eds), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber Amicorum Tony Peters*, Leuven: Leuven Universitaire Pers, 2001, 515-530.

Van Garsse, L., *Bemiddeling in de strafrechterlijke context: Suggesties voor regelgeving op basis van jaren bemiddelingspraktijk*, onuitgegeven paper, 2003.

Van Gerwen, J., 'Ethiek in fragmenten: het werk van Alasdair MacIntyre', in Berghs, H. (ed), *Denkwijzen 6: Een inleiding in het denken van A. Schopenhauer, S. Kierkegaard, K. Marx en A. MacIntyre,* Leuven: Acco, 1991, 115-142.

Van Gijsegem, V., 'Etnocriminologisch onderzoek betreffende bemiddeling in zogenaamd traditionele samenlevingen in Afrika: het voorbeeld van de Nuer en van de Wê', *Panopticon*, 22(5), 2001, 512-523.

Van Grunderbeeck, S., *Herstelbemiddeling op politieniveau. Tussentijds verslag (januari 2003 – juni 2003)*, onuitgegeven rapport, Leuven: Politie Leuven – JSD, 2003.

Van Havere, I., *Family Group Conferences: "supporters" van dader en slachtoffer: observatie- en literatuuronderzoek*, onuitgegeven licentiaatsthesis, Leuven: K.U.Leuven, juni 2001.

van Kesteren, J., Mayhew, P. en Nieuwbeerta, P., *Criminal Victimisation in seventeen industrialised countries. Key findings from the 2000 International Crime Victim Survey*, Den Haag: WODC, 2001.

Van Lin, D., 'Buurtbemiddeling in de lift. Initiatieven van het Landelijk Expertisecentrum', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2(2), 2002, 5-8.

Van Ness, D., 'Perspectives on Achieving Satisfying Justice: Values and Principles of Restorative Justice', *ICCA Journal on Community Corrections,* 1997, 8(1), 7-12.

Van Ness, D., 'Legal Issues of Restorative Justice', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 263-285.

Van Ness, D., 'Creating restorative systems', in Walgrave, L. (ed), *Restorative justice and the law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 130-149.

Van Ness, D., 'The shape of things to come: a framework for thinking about a restorative justice system', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 1-20.

Van Ness, D., 'Proposed Basic Principles on the Use of restorative Justice: Recognising the Aims and Limits of Restorative Justice', in von Hirsch, A., Roberts,

J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 157-176.

Van Ness, D. en Schiff, M., 'Satisfaction Guaranteed? The meaning of Satisfaction in Restorative Justice', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 47-62.

Van Ness, D. en Strong, K., *Restoring Justice*, Cincinnati: Anderson Publishing, 1997.

Van Ness, D. en Strong, K., *Restoring Justice. Second edition*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2002.

Vanneste, C. met Goedseels, E. en Detry, I., 'Pour une histoire chiffrée de quarante années de "protection de la jeunesse": quelques repères utiles', in Christiaens, J., De Fraene, D. en Delens-Ravier, I. (eds), *Protection de la jeunesse. Formes et réformes. Jeugdbescherming. Vormen en hervormingen*, Brussel: Bruylant, 2005, 3-26.

Van Neste, F., *Hoe ethisch is het recht? Tussen ordening en vrijheid,* Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen, 1993.

Van Paesschen, N., 'Een standaard methodiek voor minderjarigen', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 3(3), 2003, 17-21.

van Pagée, R., 'Herstellen? Dat maakt de burger zelf wel uit. Het model van de echt-recht conferentie', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 1(1), 2001, 5-15.

van Pagée, R., 'De eerste ervaringen en resultaten', in van Pagée, R. (ed), *Eigen Kracht. Family Group Conference in Nederland. Van model naar invoering*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2003, 32-49.

van Pagée, R., *Benutten van Eigen Kracht*, paper gepresenteerd op de Landelijke Conferentie Herstelrecht, Utrecht, Nederland, 11 mei 2004.

van Pagée, R., *Family group conferencing as a first choice: empowerment versus intervention,* paper gepresenteerd op de 5th International Conference on Conferencing, Circles and Other Restorative Practices, Vancouver, Canada, augustus 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/bc04_vanpagee.pdf (dowload op 10.08.2004).

Van Pagée, R. en van Lieshout, J., 'Een mooi instrument, maar zit er ook muziek in?', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 3(3), 2003, 6-13.

van San, M. en Leerkes, A., *Criminaliteit en Criminalisering. Allochtone Jongeren in België*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2001.

van Stokkom, B., *Shame and shaming: moral psychological themes*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

van Stokkom, B., *Punishment*, onuitgegeven werkdocument voor de COST Action 21, maart 2004.

van Stokkom, B., 'Inleiding. Sanctionering in het teken van schadevergoeding en herstel', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 1-21.

van Stokkom, B., 'Herstel, zelfcorrectie en communicatief straffen', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 287-313.

van Stokkom, B., 'Verantwoorden en pacificeren', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4(1), 2004, 52-56.

van Stokkom, B., 'Does punishment need hard treatment? A reply to Duff', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 165-177.

van Stokkom, B., 'Steun voor herstelgerichte sancties in een punitief klimaat', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 2005, 5(1), 41-52.

van Stokkom, B. en Walgrave, L., 'Gezocht: groter draagvlak voor herstelrecht', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 2005, 5(1), 5-7.

van Tongeren, P., 'Herstelrecht en deugdethiek', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 4(1), 2004, 7-14.

van Welzenis, I., *Gesloten instellingen binnenstebuiten. Deel 3: Onderzoeksgegevens omtrent gesloten instellingen voor jongens en meisjes in binnen- en buitenland,* onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, maart 1997.

van Welzenis, I., *Gesloten instellingen binnenstebuiten. Deel 4: Een realistisch ideaalmodel voor gesloten instellingen voor jongens en meisjes in Vlaanderen,* onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, maart 1997.

van Welzenis, I., 'Eén jaar na Everberg. Waar staan we en hebben we een oplossing voor de problemen?', *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, 37(1), 2003, 43-55.

van Welzenis, I., *Examination of the existing family conference practice in the Republic of the Maldives. Summary report*, onuitgegeven paper, oktober 2004.

van Welzenis, I. en Lemmens, M., *Gesloten instellingen binnenstebuiten. Deel 1: De huidige gesloten instellingen voor jongens en meisjes in Vlaanderen,* onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, maart 1997.

van Welzenis, I. en Lemmens, M., *Gesloten instellingen binnenstebuiten. Deel 2: De gesloten instellingen voor meisjes en jongens buiten de Vlaamse grenzen*, onuitgegeven onderzoeksrapport, Leuven: OGJC, K.U.Leuven, maart 1997.

Venables, M., *Restoration versus Alienation: Family Group Conferencing From the Perspective of Victims*, 2000, http://www.aic.gov.au/rjustice/venables/fulltext.pdf (download 30.11.2005).

Verdonck, D., 'Herstelgerichte afhandelingen van delicten gepleegd door minderjarigen. Leerprojecten, gemeenschapsdienst, herstelbemiddeling. Universitair onderzoek', *Agora*, 21(2), 2005, 20-21.

Vettenburg, N., Walgrave, L. en van Welzenis, I., 'Maatschappelijke kwetsbaarheid: een theorie over systematische delinquentie door jongeren', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 39-76.

Vettenburg, N., Walgrave, L. en van Welzenis, I., 'Jeugd en stad: een jeugdcriminologische benadering', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 77-125.

Viaene, S., *Restorative justice vanuit een ethische invalshoek. Op zoek naar een morele basis en fundamentele waarden voor restorative justice*, onuitgegeven paper, Leuven: K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2005.

Vlaamse Overheid, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, *Welzijn & Volksgezondheid in Cijfers*, maart 2003.

von Hirsch, A., Ashworth, A. en Shearing, C., 'Specifying Aims and Limits for Restorative Justice: A 'Making Amends' Model?', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 21-41.

von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003.

Voss, M., 'Victim Expectations, Diversion, and Informal Settlement: Results of a Victim Survey', in Kaiser, G., Kury, H. en Albrecht, H.-J. (eds), *Victims and Criminal Justice*, Freiburg: Eigenverlag Max-Planck-Institut, 1991, 67-94.

Wachtel, T., *Restorative Justice in Everyday Life: Beyond the Formal Ritual*, paper paper gepresenteerd op de Reshaping Australian Institutions Conference: Restorative Justice and Civil Society, Canberra, Australië, februari 1999, http://www.iirp.org/library/anu.html (download 30.11.2005).

Wachtel, T., *Restorative practices in Business: Building a community for learning and change within organizations*, paper gepresenteerd op de Reshaping Australian Institutions Conference, Australian National University, Canberra, februari 1999, http://www.iirp.org/library/rpinbusiness.html (download 30.11.2005).

Wachtel, T. en McCold, P., *From restorative justice to restorative practices: expanding the paradigm*, paper gepresenteerd op de 5th International Conference on Conferencing, Circles and Other Restorative Practices, Vancouver, Canada, augustus 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/bc04_wachtel.pdf (download 10.08.2004).

Wachtel, T. en McCold, P., *From restorative justice to restorative practices: expanding the paradigm*, paper gepresenteerd op de Third Conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, "Restorative Justice in Europe: Where are we heading?", Budapest, Hongarije, 14-16 oktober 2004, www.euforumrj.org/conferences.Budapest.htm (download 01.12.2005).

Walgrave, L., 'Diversion? It depends on what we divert to: some comments on diversion and restorative alternatives', in Albrecht, G. en Ludwig-Mayerhofer, W. (eds), *Diversion and informal social control*, New York: Walter de Gruyter, 1995.

Walgrave, L. (ed), *Confronterende jongeren*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 1996.

Walgrave, L., 'Over 'reintegrative shaming' en 'restorative justice'. Een pleidooi voor klaarheid in terminologie en in theorie', *Tijdschrift voor Criminologie*, 38(4), 1996, 346-359.

Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998.

Walgrave, L., 'Criminologie: tussen wetenschap en ideologie, of wetenschap én ideologie?', in van den Heuvel, G. en van Swaaningen, R. (eds), *Criminaliteit en sociale rechtvaardigheid*, Nijmegem: Ars Aequi Libri, 1998, 87-102.

Walgrave, L., 'Community Service as a Cornerstone of a Systemic Restorative Response to (Juvenile) Crime', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 129-154.

Walgrave, L., 'Restorative Justice Conferences. Een nieuwe 'parel aan de herstelrechtelijke kroon'?', *Tijdschrift voor criminologie*, 41(3), 1999, 268-284.

Walgrave, L., *Naar een experiment met Herstelgericht Groepsoverleg (Family Group Conference) in Vlaanderen. Stand van zaken*, onuitgegeven paper, Leuven: K.U.Leuven, november 2000.

Walgrave, L., 'How pure can a maximalist approach to restorative justice remain? Or can a purist model of restorative justice become maximalist?', *Contemporary Justice Review*, 2000, 3(4), 415-432.

Walgrave, L., *Met het oog op herstel*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2000.

Walgrave, L., 'Extending the Victim Perspective Towards a Systemic Restorative Justice Alternative', in Crawford, A. en Goodey, J. (eds), *Integrating a Victim*

Perspective within Criminal Justice. International debates, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 253-284.

Walgrave, L., 'Restorative Justice and the Republican Theory of Criminal Justice: An Exercise in Normative Theorising on Restorative Justice', in Strang, H. en Braithwaite, J. (eds), *Restorative Justice. Philosophy to practice*, Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 2000, 165-183.

Walgrave, L., *Op zoek naar een normatief kader voor een herstelrechtelijk rechtsmodel. Een werktekst*, onuitgegeven paper, Leuven: K.U.Leuven, 2001.

Walgrave, L., 'Herstelrecht en strafrecht. Duet of duel?', *Justitiële verkenningen*, 27(3), 2001, 97-109.

Walgrave, L., 'De dader in herstelrecht. Editoriaal', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 2001, 1(4), 1-3.

Walgrave, L., 'On Restoration and Punishment: Favourable Similarities and Fortunate Differences, in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Portland: Hart Publishing, 2001, 17-37.

Walgrave, L., 'Jeugdcriminologie: op zoek naar een omschrijving', in Goris, P. en Walgrave, L. (eds), *Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie*, Leuven-Apeldoorn: Garant, 2002, 13-27.

Walgrave, L., 'Not Punishing Children, but Committing Them to Restore', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 93-114.

Walgrave, L., 'From community to dominion. In search of social values for restorative justice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds.), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 71-89.

Walgrave, L., 'Van coherent model naar consequent beleid', *Alert*, 28(2), mei 2002, 10-28.

Walgrave, L. (ed.), *Restorative Justice and the Law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002.

Walgrave, L., 'Restorative justice and the law: socio-ethical and juridical foundations for a systemic approach', in Walgrave, L. (ed.), *Restorative Justice and the Law*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 191-218.

Walgrave, L., 'La justice restaurative et les victimes', *Journal International de Victimologie*, 1(4), 2003, http://www.jidv.com/WALGRAVE-JIDV2003-1-(4).htm (download 24.02.2006).

Walgrave, L., 'Imposing Restoration Instead of Inflicting Pain: Reflections on the Judicial Reaction to Crime', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en

Schiff, M. (eds), *Restorative Justice & Criminal Justice. Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2003, 61-78.

Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003.

Walgrave, L., 'Herstelrecht en de wet', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 69-90.

Walgrave, L., 'Has restorative justice appropriately responded to retribution theory and impulses?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds) *Critical issues in restorative justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 47-60.

Walgrave, L., 'Restoration in Youth Justice', in Tonry, M. en Doob, A. (eds), *Youth Crime and Youth Justice. Comparative and Cross-National Perspectives*. Chicago: University of Chicago Press, Vol. 31 of 'Crime and Justice. A Review of Research', 2004, 543-597.

Walgrave, L., 'Herstelrecht en herstelgericht groepsoverleg voor jonge delinquenten', in Baarten, H. en Bruning, M. (eds.), *Van je familie moet je het hebben. Nieuwe perspectieven in de jeugdzorg en het jeugdstrafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2004, 100-118.

Walgrave, L., 'Restorative justice in comparison', in Winterdijck, J. en Cao, L., *Lessons from International/Comparative Criminology/Criminal Justice*, Willowdale: de Sitter, 2004, 125-137.

Walgrave, L., 'Herstelrecht: naar een breder maatschappelijk platform', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 2005, 5(1), 53-62.

Walgrave, L., 'Retributivism and the quality of social life: a reply to Duff', in Claes, E., Foqué, R. en Peters, T. (eds), *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*, Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005, 145-155.

Walgrave, L., 'Towards restoration as the mainstream in youth justice', in Elliott, E. en Gordon, R.M. (eds), *New Directions in Restorative Justice. Issues, Practice, Evaluation*, Cullompton: Willan Publishing, 2005, 3-25.

Walgrave, L., 'Restorative justice. An alternative for responding to crime?', Shoham, S.G., *International Penology*, 2006 (in press).

Walgrave, L., 'Evaluatie in herstelrecht', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2006 (in press).

Walgrave, L. en Aertsen, I., 'Reintegrative shaming and restorative justice; interchangeable, complementary or different?', *European Journal of Criminal Policy and Research*, 4(4), 1996, 67-84.

Walgrave, L. en Bazemore, G., 'Reflections on the Future of Restorative Justice for Juveniles', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 359-399.

Walgrave, L. en Bazemore, G. (eds), *Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Criminal Justice Press, 1999.

Walgrave, L. en Braithwaite, J., 'Schuld, schaamte en herstel', *Justitiële Verkenningen*, 25(5), 1999, 71-81.

Walgrave, L. en Geudens, H., 'Restorative Proportionality of Community Service for Juveniles', *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1996, 4(4), 361-380.

Walgrave, L. en Harris, N., *Socio-psychological dynamics and moral emotions in restorative processes with crime*, paper gepresenteerd op het XXVIième Congrès International de Droit en de Santé Mentale, Montréal, Canada, juli 2001.

Walgrave, L. en Vettenburg, N. (eds), *Herstelgericht groepsoverleg. Nieuwe wegen in de aanpak van jeugddelinquentie en tuchtproblemen*, Leuven: LannooCampus, 2006.

Walker, L., *Conferencing: A Group Process that Promotes Resiliency*, s.d., http://www.iirp.org/library/t2000/t2000_walker.html (download 30.11.2005).

Walker, L., 'Conferencing: A New Approach for Juvenile Justice in Honolulu', *Federal Probation Journal*, 66(1), 2002, http://fp.enter.net/restorativepractices/lwalker02.pdf (download 04.06.2005)

Walker, L., *Restorative justice without offender participation. A pilot program for victims*, 2004, http://fp.enter.net/restorativepractices/lwalker04.pdf (download 04.06.2005).

Warner, K., 'Family Group Conferences and the Rights of the Offender', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 141-152, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch7.pdf (download 17.12.2005).

Warner Roberts, A., 'Is Restorative Justice Tied to Specific Models of Practice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 241-252.

Warner Roberts, A. en Masters, G., *Group Conferencing: restorative justice in practice, Center for restorative justice and Mediation*, Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, University of Minnesota, 1999, http://2ssw.che.umn.edu/rjp/Resources/Resource.htm (download 02.01.2006).

Weijers, I., 'De rechter als moreel referentiepunt. Een zorgethische benadering', in Boutellier, H., Kunneman, H. en Leest, J. (eds), *De straf voorbij. Morele praktijken rondom het strafrecht*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2001, 88-97.

Weijers, I., 'The Moral Dialogue: A Pedagogical Perspective on Juvenile Justice', in Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002, 135-154.

Weijers, I., 'Het herstelgesprek: overwegingen en aanbevelingen naar aanleiding van een studiereis', *Proces*, 2003, nr. 3, 166-188.

Weijers, I., *Groups and Restorative Dialogues*, paper gepresenteerd op de 5th International Conference on Research on Restorative Justice for Juveniles, Vancouver, Canada, juni 2003, http://www.sfu.ca/cfrj/fulltext/weijers.pdf (download 04.06.2005).

Weijers, I., 'Herstel van het gezag van de geschonden rechtsnorm', in van Stokkom, B. (ed), *Straf en herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 2004, 131-149.

Weijers, I. (ed), *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten. Sleutelteksten uit het internationale debat*, Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2005.

Weijers, I. en Duff, A. (eds), *Punishing Juveniles. Principle and Critique*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2002.

Weisberg, R., 'Restorative Justice and the Danger of "Community"', *Utah Law Review*, 2003, 1, 343-374.

Weitekamp E., *The paradigm of restorative justice: potentials, possibilities and pitfalls*, paper gepresenteerd op het 9th International Symposium on Victimology, Amsterdam, Nederland, 1997.

Weitekamp, E., 'Calculating the damage to be restored: Lessons from the National Survey of Crime Severity', in Fattah, E. en Peters, T. (eds), *Support for crime victims in a comparative perspective. A collection of essays dedicated to the memory of Prof. F. McClintock,* Leuven: Leuven University Press, 1998, 219-228.

Weitekamp, E., 'The history of restorative justice', in Bazemore, G. en Walgrave, L. (eds), *Restorative Juvenile Justice - Repairing the Harm of Youth Crime*, Monsey: Willow Tree Press, 1999, 75-102.

Weitekamp, E., 'Research on Victim-Offender Mediation. Findings and needs for the future', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 99-121.

Weitekamp, E., 'Restorative justice: present prospects and future directions', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 322-338.

Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002.

Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003.

Weitekamp, E., Kerner, H.-J. en Meier, U., 'Community and problem-oriented policing in the context of restorative justice', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 304-325.

Wemmers, J.-A., *Victims in the criminal justice system*, Amsterdam-New York: Kugler Publications, 1996.

Wemmers, J.A. en Canuto, M., *Victims' experiences with, expectations, and perceptions of restorative justice: a critical review of the literature*, onuitgegeven paper, 2001.

Wemmers, J.-A. en Cousineau, M.-M., *Restorative Justice, Victim Needs and Conjugal Violance: Do Victims Want Decision-Making Power?,* paper gepresenteerd op de 2nd International Conference: Sentencing and Society, Glasgow, Schotland, 27-29 juni 2002.

Weyts, L., Coolsaet, J. en Podeveyn, E., 'Bemiddeling in strafzaken', *Panopticon*, 17(1), 1996, 37-47.

White, R., 'Shame and Reintegration Strategies: Individuals, State Power and Social Interests', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 181-196, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch10.pdf (download 17.12.2005).

Willemsens, J., *Restorative Justice: A discussion on punishment*, onuitgegeven Mastersthesis, Leuven: K.U.Leuven, 2001.

Willemsens, J., 'Restorative justice: a discussion of punishment', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 24-42.

Williams, B., *Reparation Orders: Can Reparation be Effective if it is Coerced? The Experience with Young Offenders in England and Wales*, paper gepresenteerd op de Conference of the World Society of Victimology, Montréal, Canada, augustus 2000.

Winfree, L.T., 'Peacemaking and community harmony: lessons (and admonitions) from the Navajo peacemaking courts', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 285-307.

Winkel, F.W. en McCormack, R.J., 'Victim precipitation: some fresh evidence on nonverbally mediated perceptions of vulnerability', *Psychology, Crime and Law*, vol.3, OPA Amsterdam, 1997, 219-225.

Wolthuis, A., 'Family Group Conferences in Nieuw-Zeeland. Jongeren hebben er baat bij', *Tijdschrift voor herstelrecht*, 1(1), 2001, 28-35.

Wolthuis, A., 'Europa verplicht zich tot bemiddeling in strafzaken. Nieuwe internationale instrumenten', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2(4), 2002, 6-16.

Wonshé, 'How Does the "Who, What, Where and How" Affect the Practice of Restorative Justice?', in Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004, 253-263.

Wright, M., *Justice for Victims and Offenders*, Milton Keynes: The Open University, 1991.

Wright, M., 'Victim-Offender Mediation as a Step Towards a Restorative System of Justice', in Messmer, H. en Otto, H.-U. (eds), *Restorative Justice on trial*, Dordrecht: NETH - Boston: Kluwer, 1992, 525-539.

Wright, M., *Justice for victims and offenders: a restorative response to crime – second edition*, Winchester: Waterside Press, 1996.

Wright, M., 'Victim/Offender Conferencing - The need for Safeguards', in Walgrave, L. (ed), *Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems*, Leuven: Leuven University Press, 1998, 75-91.

Wright, M., 'Restorative justice: for whose benefit?', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Victim-offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*, Leuven: Leuven University Press, 2000, 19-38.

Wright, M., 'The Court as Last Resort', *British Journal of Criminology*, 42, 2002, 654-667.

Wright, M., 'Is it time to question the concept of punishment?', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 3-23.

Wright, M., 'How far have we come?' in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System. Papers from the second conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Oostende (Belgium), 10-12 October 2002*, 2003, 91-97, http://www.euforumrj.org/html/about.activities.Budapest.asp (download 13.06.2005).

Wright, M. en Masters, G., 'Justified criticism, misunderstanding, or important steps on the road to acceptance?', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 50-70.

Wundersitz, J., Family Conferencing and Juvenile Justice Reform in Australia', in Alder, C. en Wundersitz, J. (eds), *Family Conferencing and Juvenile Justice: the Way Forward or Misplaced Optimism?,* Canberra: Australian Institute of Criminology, 1994, 87-102, http://www.aic.gov.au/publications/lcj/family/ch4.pdf (download 17.12.2005).

Wundersitz, J. en Hetzel, S., 'Family Conferencing to Young Offenders: The South Australian Experience', in Hudson, J., Morris, A., Maxwell, G. en Galaway, B. (eds), *Family Group Conferences: Perspectives on Policy and Practice*, Monsey: The Federation Press-Criminal Justice Press, 1996, 113-129.

Wynne, J., 'Leeds mediation and reparation service: ten years' experience with victim-offender mediation', in Galaway, B. en Hudson, J. (eds), *Restorative Justice: International Perspectives*, Monsey: Criminal Justice Press – Amsterdam: Kugler Publications, 1996, 445-461.

Yoshida, T., 'The Future of the Japanese Criminal Justice System', in Walgrave, L. (ed), *Repositioning restorative justice*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 328-338.

Yoshida, T., 'Confession, apology, repentance and settlement out-of-court in the Japanese criminal justice system – is Japan a model of 'restorative justice'?', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*, Cullompton: Willan Publishing, 2003, 173-196.

Young, M.A., 'Victim rights and services – A modern saga', in Davis, R.C., Lurigio, A.J. en Skogan, W.G. (eds), *Victims of crime-Second edition*, Thousand Oakes: Sage Publications, 1997, 194-210.

Young, R., 'Integrating a Multi-Victim Perspective into Criminal Justice Through Restorative Justice Conferences', in Crawford, A. en Goodey, J*., Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited-Ashgate Publishing Ltd, 2000, 227-251.

Young, R., 'Just Cops Doing "Shameful" Business? Police-Led Restorative Justice and the Lessons of Research', in Morris, A. en Maxwell, G. (eds), *Restorative Justice for Juveniles. Conferencing, Mediation & Circles*, Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, 195-226.

Young, R. en Hoyle, C., 'New, Improved Police-Led Restorative Justice? Action Research and the Thames Valley Police Initiative', in von Hirsch, A., Roberts, J., Bottoms, A., Roach, K. en Schiff, M. (eds), *Restorative Justice and Criminal justice: Competing or Reconcilable Paradigms?*, Oxford: Hart Publishing, 2003, 273-291.

Zandbergen, A., 'Shaming in a Dutch diversion project', *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1996, 4(4), 95-112.

Zauberman, R., 'Victims as Consumers of the Criminal Justice System?', in Crawford, A. en Goodey, J*., Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice. International debates*, Aldershot: Darmouth Publishing Company Limited–Ashgate Publishing Ltd, 2000, 37-53.

Zehr, H., *Changing lenses*, Scottdale: Herald Press, 1990.

Zehr, H., 'Journey to belonging', in Weitekamp, E. en Kerner, H.-J. (eds), *Restorative Justice. Theoretical Foundations*, Cullompton: Willan Publishing, 2002, 21-31.

Zehr, H. en Toews, B. (eds), *Critical Issues in Restorative Justice*, Monsey: Criminal Justice Press – Cullompton: Willan Publishing, 2004.

Zellerer, E., 'Restorative Justice in indigenous communities: critical issues in confronting violence against women', *International Review of Victimology*, 6, 1999, 345-358.

Zellerer, E., 'Restorative Justice, Indigenous Justice, and Human Rights', in Bazemore, G. en Schiff, M. (eds), *Restorative Community Justice. Repairing Harm and Transforming Communities*, Cincinnati: Anderson Publishing, 2001, 245-263.

Zernova, M., 'Restorative Justice Outside the Criminal Justice System. How far can we go?', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System. Papers from the second conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Oostende (Belgium), 10-12 October 2002*, 2003, 97-102, http://www.euforumrj.org/html/about.activities.Budapest.asp (download 13.06.2005).

Zwinger, G., 'Restorative justice practice and its relation to the criminal justice system', in European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed), *Restorative Justice and its Relation to the Criminal Justice System. Papers from the second conference of the European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, Oostende (Belgium), 10-12 October 2002*, 2003, 80-87, http://www.euforumrj.org/html/about.activities.Budapest.asp (download 13.06.2005).

Andere documenten

Crime Concern, *An Evaluation of VOICES, Bristol's Victim-Offender Conferencing scheme*, november 1999.

Council of Europe, *Mediation in Penal Matters. Recommendation No. R(99)19 and explanatory memorandum*, Strasbourg: Council of Europe, 2000.

Family Group Conferencing: implications for crime victims, Minnesota: Center for Restorative Justice & Peacemaking, University of Minnesota, april 2000.

Kabinetsnotitie over niet-vrijblijvende vormen van opvoedingsondersteuning, Ministerie van Justitie Nederland, juni 2000.

New Zealand Working/Discussion paper, www.justice.govt.nz/pubs/reports/1996

OKS (Op Kleine Schaal), *Echt Recht achtergrondinformatie*, brochure over het project, 2000.

OSBJ (Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg), *De belangrijkste cijfers herstelbemiddeling, gemeenschapsdienst en leerprojecten voor minderjarigen*, 2004, http://www.osbj.be/osbj/publicaties/cijfersHCA2004.pdf (download 15.03.2006).

Onderzoeksgroep Penologie en Victimologie (OGP&V), *Actieonderzoek*, intern document, geen datum.

Restorative Conferencing. Practice Standards, Thames Valley police, 1999.

Suggnomè – Forum voor Herstelrecht en Bemiddeling, *Jaarverslag 2004*, http://www.suggnome.be/pdf/jaarverslag2004.pdf (download 15.03.2006).

Thames Valley Restorative Justice Consultancy, 'The History of the Development of Restorative Justice in Thames Valley Police', in Thames Valley Partnership, *Restoring the Balance. A Handbook on Restorative Approaches in Community Safety*, 1999.

The European Forum for Victim Services, *Statement on the position of the victim within the process of mediation*, London, 2005.

Victim Support, *New rights for victims of crime in Europe*, 2002, http://www.victimsupport.org.uk/vs_england_wales/about_us/publications/new_rights/new_rights.pdf

Bijlage 1. Literatuurlijst.

BIJLAGE 10. OBSERVATIESCHEMA

Bijlage 10. Observatieschema.

Observatie Instrument (observator:_____)

Introductie *(Vul in bij het begin van de sessie)*

1. Datum:__/__/____ Start:_____ 2a. Duur:_____

2b. Naam moderator:_____
2bc. Plaats van de hergo:_____

3. Gebeurde de sessie in een aparte kamer, zonder onderbreking? ..... ja / nee

4. Zat iedereen in een cirkel?..... ja / nee

5. Was het duidelijk gemaakt aan de dader dat ze het recht hadden op elk moment te stoppen met de hergo? ..... ja / nee

6. Zijn alle deelnemers voorgesteld? ..... ja / nee

	Helemaal niet				Ten zeerste
7. Is hun rol in de hergo (b.v. de dader ondersteunen) duidelijk gemaakt?	1	2	3	4	5

<u>Wie was aanwezig?</u>

Hoeveel daders? _____ Hoeveel slachtoffers? _____

8. Hoeveel ondersteunende personen waren er aanwezig? *(schrijf alleen de initialen van elke dader en slachtoffer boven de kolom die verwijst naar hun ondersteuners)*

	Dader__/ slachtoffer__	Dader__/ slachtoffer_ _	Dader__/ slachtoffer__	Dader__/ slachtoffer__	Dader__/ slachtoffer__
Echtgenoot/partner					
Moeder					
Vader					
Stiefmoeder					
Stiefvader					
Zussen/broers					
Kinderen					
Grootouder					
Andere familie					
Vrienden					
Buren					
Medewerkers					
Oversten					
Advocaten					
Andere					

9. Hoeveel politiebeambten waren aanwezig? _____

Technieken van modereren *(Vul in na de sessie)*

Om de volgende vragen de beantwoorden, denk aan hoe de moderator zich gedroeg tijdens de hergo. Alle vragen zijn gericht op wat de moderator deed of probeerde te doen, eerder dan de algemene vraag wat er gebeurde op de hergo.

	Helemaal niet				Ten zeerste
10. Hield de moderator controle over de hergo, en leidde hij/zij het goed doorheen de verschillende stadia?	1	2	3	4	5

11. Verliep de hergo in de volgende volgorde.....ja / nee

1. Een inleiding____
2. Weergave door de politie____
3. Verhaal van het slachtoffer____
4. Verhaal ondersteuners slachtoffer____
5. Verhaal dader____
6. Verhaal ondersteuners dader____
7. Pauze voor familie deliberatie____
8. Discussie over overeenkomst____

Zo neen: Geef aan hoe verschillend de volgorde was (b.v. 1, 5, …): _____
En zo nodig, leg uit: _____

	Helemaal niet				Ten zeerste
12. Moedigde de moderator anderen aan om te spreken eerder dan zelf de overhand te nemen?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
13. Verzekerde de moderator dat iedereen zijn zeg kon doen zonder onterecht te worden onderbroken of aangevallen te worden?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
14. Vroeg de moderator open vragen zodat de deelnemers konden uitweiden (itt ja/nee vragen)?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
15. Leek de moderator bevooroordeeld voor of tegen de dader of het slachtoffer (en hun ondersteuning)? *(zelfs indien slechts één van de twee aanwezig was)*	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
16. *Als er waren, (zo niet, duid hier aan)* Kwam de moderator tussen om overdreven aanvallen of moraliserende preken tegen de dader te stoppen?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
17. *Als er waren, (zo niet, duid hier aan)* Herformuleerde de moderator aanvallende of moraliserende uitbarstingen naar uitingen van pijn?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
18. In welke mate focuste de moderator de discussie op de gevolgen van het misdrijf (door wat ze zegden en vroegen aan de deelnemers)?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
19. In welke mate focuste de moderator de discussie op andere factoren zoals:					
19a. Afkeuring van het misdrijf?	1	2	3	4	5
19b. Afkeuring van de dader?.....	1	2	3	4	5
19c. Andere, nl. _____	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
20. In welke mate focuste de moderator de discussie op de emotionele en sociale gevolgen eerder dan op de feitelijke details van de zaak?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
21. Focuste de moderator de discussie op positieve aspecten van de dader in wat ze zegden en wat ze vroegen aan de deelnemers?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
22. Gaf de moderator de dader de kans al vroeg in de Hergo verantwoordelijkheid op te nemen?....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
23. Gaf de moderator de dader een expliciete kans om een verontschuldiging aan te bieden, als dit al niet spontaan kwam?	1	2	3	4	5	9

24. Bij het komen tot een overeenkomst, in welke mate focuste de moderator op het herstellen van de schade?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
25. Hielp de moderator bij het linken van de discussie over de overeenkomst aan wat eerder werd gezegd in de hergo?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
26. In welk mate legde de moderator de nadruk op de dader om oplossingen aan te brengen voor problemen aangereikt in de hergo?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
27. In welk mate legde de moderator de nadruk op het (de) slachtoffer(s) om oplossingen aan te brengen voor problemen aangereikt in de hergo?...	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9
28. Checkte de moderator of de dader vond dat de overeenkomst goed was (dwz fair, gepast, enz)?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
29. Checkte de moderator of het slachtoffer vond dat de overeenkomst goed was (dwz fair, gepast, enz)?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9
30. Moedigde de moderator discussie aan tot er onvoorwaardelijke steun was voor de overeenkomst?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
31. Checkte de moderator bij de betrokkenen of ze dachten dat het voor hen mogelijk was ervoor te zorgen dat de overeenkomst werd uitgevoerd?...	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
32. Gaf de moderator op het einde de partijen een kans om te zeggen hoe ze zich voelden?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	

	Helemaal niet				Ten zeerste
33. Gaf de moderator mensen de kans tot een informele babbel na de hergo?.....	1	2	3	4	5

Part III: Procedurele gevolgen *(in te vullen na de Hergo)*
Om de volgende vragen te beantwoorden, denk aan wat er in het algemeen gebeurde tijdens de Hergo. Vaak gaan de vragen over wat de partijen voelden over bepaalde aspecten van de zaak. Daarom is het belangrijk dat je tijdens de Hergo denkt aan hoe men reageert op wat er gebeurt.

1. Procedural Fairness

	Helemaal niet				Ten zeerste	
34. Werd de dader beleefd en met respect behandeld tijdens de hergo?.....	1	2	3	4	5	
35. Werd het slachtoffer beleefd en met respect behandeld tijdens de hergo?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9
36. Begreep de dader wat er gebeurde?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
37. Begreep het slachtoffer wat er gebeurde?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9
38. Kon de dader zijn/haar kant van het verhaal weergeven?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
39. Kon het slachtoffer zijn/haar kant van het verhaal weergeven?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9
40. Werd met de opinie van de dader expliciet rekening gehouden?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
41. Werd met de opinie van het slachtoffer expliciet rekening gehouden?	1	2	3	4	5	9

	Helemaal niet				Ten zeerste
42. Was de moderator onpartijdig (bevoordeelde dader noch slachtoffer) tijdens de hergo?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
43. Hadden de betrokkenen het gevoel dat de uitkomst geschikt was gegeven de aard van het misdrijf?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
44. Had iemand het gevoel dat de dader strenger of minder streng dan anderen in dezelfde positie zouden worden behandeld?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
45. Vonden de betrokkenen dat het proces bevooroordeeld was of dat de procedures oneerlijk of ongepast waren?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
46. Leek de dader(s) te denken dat wat gebeurde rechtvaardig was?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
47. Leek het (de) slachtoffer(s) te denken dat wat gebeurde rechtvaardig was?	1	2	3	4	5	9

Tot een overeenkomst komen

48. Bereikte de hergo een overeenkomst? ja (1) / nee (0) *(zo nee: sla deze sectie over)*

	Helemaal niet				Ten zeerste
49. Deelden de betrokkenen de idee dat de overeenkomst gepast en praktisch was?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
50. Kaartte de overeenkomst de bezorgdheden van het slachtoffer aan?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
51. Hoe graag aanvaardde de dader de overeenkomst, denk je?	1	2	3	4	5

Empowerment van de deelnemers

	Helemaal niet				Ten zeerste
52a. Leek het dat sommigen die aanwezig moesten zijn, omdat ze (in)direct betrokken waren bij het incident, toch niet aanwezig waren?.....	1	2	3	4	5

52b. *Geef aan wie*: _____

	Helemaal niet				Ten zeerste
53. Nam de dader(s) actief deel aan het proces:	1	2	3	4	5
53a. Konden ze voor zichzelf spreken?	1	2	3	4	5
53b. Konden ze uitleggen wat ze voelden over het misdrijf?	1	2	3	4	5
53c. Waren ze actief betrokken bij het beslissen over de overeenkomst?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
54. Werden de opinies en gevoelens van de dader duidelijk in acht genomen zowel bij de discussie als in de overeenkomst?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
55. Nam het (de) slachtoffer(s) actief deel aan het proces:	1	2	3	4	5	9
55a. Konden ze voor zichzelf spreken?	1	2	3	4	5	9
55b. Konden ze uitleggen wat ze voelden over het misdrijf?	1	2	3	4	5	9
55c. Waren ze actief betrokken bij het beslissen over de overeenkomst?	1	2	3	4	5	9

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
56. Werden de opinies en gevoelens van het slachtoffer duidelijk in acht genomen zowel bij de discussie als in de overeenkomst?.....	1	2	3	4	5	9

	Helemaal niet				Ten zeerste
57. Konden de ondersteuners van de dader uitleggen wat ze voelden over het misdrijf en bijdragen aan hoe het kon worden opgelost?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
58. Konden de ondersteuners van het slachtoffer uitleggen wat ze voelden over het misdrijf en bijdragen aan hoe het kon worden opgelost?.....	1	2	3	4	5	9

	Helemaal niet				Ten zeerste
59. Gaven de discussie en de overeenkomst de bezorgdheden en problemen van de betrokkenen weer (itt van de moderatoren, rechters of andere officiële instanties)?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
60. Werden de discussie en overeenkomst gedomineerd door professionele instanties (advocaten, politie, sociale werkers, enz)?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
61. Nam de dader verantwoordelijkheid op voor wat hij had gedaan door de schade die hij had veroorzaakt te herstellen, in de mate van het mogelijke?.....	1	2	3	4	5

Herstel van de schade

	Helemaal niet				Ten zeerste
62. Lag de focus voornamelijk op de schade veroorzaakt door het delict (eerder dan andere onderwerpen, afkeuring van de dader, enz)?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
63. Verkende de hergo mogelijkheden via dewelke de schade veroorzaakt door het delict kon worden hersteld?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
64a. Was de overeenkomst voornamelijk gericht op herstel van de schade?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
In welke mate was de discussie over de overeenkomst gericht op andere elementen zoals:	1	2	3	4	5
64b. De dader weg houden van recidive.....	1	2	3	4	5
64c. Een gepast straf vinden voor het delict.....	1	2	3	4	5
64d. De dader helpen	1	2	3	4	5
64e. Andere elementen, nl					

	Helemaal niet				Ten zeerste
65. Herstelde de overeenkomst, in zoverre mogelijk, de schade aangericht aan het slachtoffer?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
66. Herstelde de overeenkomst, in zoverre mogelijk, de schade aangericht aan de dader?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
67. Herstelde de overeenkomst, in zoverre mogelijk, de schade aangericht aan de samenleving?	1	2	3	4	5

Reïntegrerend schamen van de dader

	Helemaal niet				Ten zeerste
68. Was het duidelijk dat in het algemeen de partijen in de Hergo het delict afkeurden?.....	1	2	3	4	5

69. Toonden de betrokkenen aan de dader dat ze om hem gaven, ongeacht wat hij had gedaan?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
70. Praatten de betrokken over aspecten van de dader die ze graag hadden?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
71. Tegen het einde van de hergo, toonde men dat de dader vergeven was?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
72. Tegen het einde van de hergo, maakte men duidelijk dat de dader het delict achter zich kon laten?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
73. Gaf men de dader het gevoel alsof hij een slecht persoon was?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
74. Werd de dader behandeld alsof hij opnieuw een feit zou plegen?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
75. Waren er boze uitvallen naar de dader toe (d.i. namen noemen of kleineren)?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
76. Was er morele verontwaardiging gericht naar de dader (d.i. morele preken of suggesties dat de dader moreel minderwaardig was)?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	

Emotionele en sociale heling

77. Praatte het slachtoffer over de emotionele pijn die het delict had veroorzaakt (d.i. woede, angst, leed)?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9	

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
78. Bevatten deze gevoelens:	1	2	3	4	5	9
a) woede of verbolgenheid.....	1	2	3	4	5	9
b) angst of kwetsbaarheid	1	2	3	4	5	9
c) vernedering of belediging.....	1	2	3	4	5	9
d) ellende	1	2	3	4	5	9

	Helemaal niet				Ten zeerste
79. Leek de dader echt de schade die hij/zij had veroorzaakt te begrijpen?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
80. Leek de dader empathie te hebben voor de gevoelens van pijn van het slachtoffer?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
81. Toonde de dader oprecht berouw voor het effect dat hij had op het slachtoffer?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
82. Uitte de dader emotionele pijn dat het delict had veroorzaakt voor hem (b.v. angst voor verloren liefden angst voor de gevolgen, schuldgevoel over het kwetsen van anderen, enz)..	1	2	3	4	5

83. Bevatten deze gevoelens:	Helemaal niet				Ten zeerste
a) angst van ontdekt te worden en de gevolgen ervan	1	2	3	4	5
b) angst voor verloren liefde en respect.....	1	2	3	4	5
c) schuldgevoel in verband met kwetsen van mensen	1	2	3	4	5
d) zoeken naar wat ze deden en wie ze zijn.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
84. Vergaf het slachtoffer de dader oprecht?.....	1	2	3	4	5	9

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
85. Leek het slachtoffer medeleven te hebben tegenover de dader?	1	2	3	4	5	9

	Helemaal niet				Ten zeerste
86. Waren anderen, en vooral de ondersteuners van de dader, vergevend en aanvaardend tegenover de dader?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
87. Op het einde van de hergo, was er een gevoel van verzoening en vriendschap tussen de partijen?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
88. Leek de Hergo de sociale omstandigheden van het delict op te lossen of te veranderen (b.v. sociale instabiliteit, familie problemen, armoede, enz)	1	2	3	4	5

BIJLAGE 11. VRAGENLIJST JONGERE

Bijlage 11. Vragenlijst jongere.

Vragenlijst jongere
Datum en naam interviewer: _____

Ik wil beginnen met je een paar vragen te stellen over hoe eerlijk je de Hergo vond. Ik lees een aantal vragen voor, en je kan antwoorden door deze schaal te gebruiken. Dus het antwoord kan zijn 'helemaal niet' of 'ten zeerste' of ergens tussenin. Is dat okee?
Als er iets is wat je niet begrijpt, dan vraag je het maar.

Dus, om te beginnen,

1. Vond je dat de hergo eerlijk was voor je?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
2. Begreep je wat er gebeurde op de hergo?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
3. Begreep je wat jouw rechten waren tijdens de hergo?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
4. Had je het gevoel dat je kon zeggen wat je te zeggen had in de hergo?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
5. Hield men rekening met wat je zei in het beslissen van wat moest gebeuren?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
6. Werd je strenger behandeld dan anderen voor het plegen van dit soort delict?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Veel strenger 5
7. Kreeg iedereen een eerlijke kans om over de feiten te praten?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
8a. Werd je benadeeld tijdens de hergo omwille van jouw leeftijd, buurt, geslacht, niet-Belg zijn, uiterlijk of andere reden?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

8b. *Zo ja,* Wat was de reden?	Leeftijd	1
	Buurt	2
	Jongen/meisje	3
	Niet-Belg zijn	4
	Uiterlijk	5
	Ander, nl_____	6

	Helemaal niet				Ten zeerste
9. Zijn al de feiten, die belangrijk waren om de problemen op te lossen, besproken?.....	1	2	3	4	5
	Helemaal niet				Ten zeerste
10. Als de feiten verkeerd werden weergegeven tijdens de hergo, had je dan het gevoel dat je dat kon rechtzetten?.....	1	2	3	4	5
	Helemaal niet				Ten zeerste
11. Als je oneerlijk werd behandeld door de hergo of de politie, denkt je dat jouw klacht zou worden gehoord?....	1	2	3	4	5
	Helemaal niet				Ten zeerste
12. Waren de mensen beleefd tegenover je op de hergo?.	1	2	3	4	5
	Helemaal niet				Ten zeerste
13. Respecteerde men je rechten op de hergo?.....	1	2	3	4	5
	Helemaal niet				Ten zeerste
14. Begreep je op het einde van de hergo wat er beslist werd?.....	1	2	3	4	5
	Helemaal niet				Ten zeerste
15. Was je het echt eens met wat er beslist werd?.....	1	2	3	4	5
	Helemaal niet zwaar				Heel zwaar
16. Hoe zwaar was de uitkomst van de hergo voor jou?.....	1	2	3	4	5
	Helemaal niet fair				Heel fair
17. Hoe eerlijk was de uitkomst voor je?.....	1	2	3	4	5

Ik wil je nu enkele vragen stellen over hoe eerlijk de politie was.

18a. Waarom denk je dat de politie aanwezig was op de hergo?

_____

_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
18b. Was de politie onbeleefd of grof toen je werd gearresteerd?.....	1	2	3	4	5
19. Was de politie rechtvaardig in de periode voor de hergo?.....	1	2	3	4	5
20. Was de politie rechtvaardig tijdens de hergo?.....	1	2	3	4	5
21. Vind je dat de politie in het algemeen rechtvaardig handelt?	1	2	3	4	5

Ik wil je nu een aantal vragen stellen over verantwoordelijkheid.

	Helemaal niet				Ten zeerste
22. Aanvaard je dat je verantwoordelijk was voor het delict, of één van de verantwoordelijken?.....	1	2	3	4	5

	ja	nee	ik weet het niet
23. Zijn al diegenen die betrokken waren bij het delict verantwoordelijk gesteld door het gerecht?	1	0	2
24. Is er iemand anders verantwoordelijk gesteld voor het delict, hoewel ze eigenlijk onschuldig waren?	1	0	2

Ik wil je nu een aantal vragen stellen over wat er gebeurde nadat je het delict pleegde maar voor de Hergo plaats vond. Dus kan je even terugdenken aan wat toen gebeurde en wat je voelde.

	Helemaal niet				Ten zeerste
25. Vond je toen dat wat je deed fout was?	1	2	3	4	5

26. Had je één of meerdere van de volgende gevoelens onmiddellijk nadat je de feiten had gepleegd?	Helemaal niet				Ten zeerste
26a. Kwaad zijn.....	1	2	3	4	5
26b. Schuldgevoelens.....	1	2	3	4	5
26c. Trots zijn over wat je deed	1	2	3	4	5
26d. Je goed voelen over wat je deed.....	1	2	3	4	5
26e. Bezorgd zijn over wat je ouders zouden denken	1	2	3	4	5
26f. Bezorgd zijn over wat je vrienden zouden denken	1	2	3	4	5
26g. Ander,nl.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
27. Vond je het belangrijk dat men niet het delict pleegt dat jij hebt gepleegd?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
28. Ging wat je deed toen in tegen waarden of dingen waar je sterk in gelooft?	1	2	3	4	5

29. Hoe voelde je je ten aanzien van het slachtoffer net na het delict?	Helemaal niet				Ten zeerste
29a. Kwaad.....	1	2	3	4	5
29b. Bang	1	2	3	4	5
29c. Machtig.....	1	2	3	4	5
29d. Bezorgd dat je hem/haar gekwetst had.....	1	2	3	4	5
29e. Schuldig.....	1	2	3	4	5
29f. Je had medelijden.....	1	2	3	4	5
29g. Onverschillig, je dacht er niet aan	1	2	3	4	5
29h. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

Ik wil je nu een aantal vragen stellen over wat gebeurde toen de moderator je contacteerde om de hergo te organiseren. Herinner je je dat?

	Helemaal niet				Ten zeerste
30. Werd aan jou gezegd wat in de hergo zou gebeuren?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
31. Kreeg je informatie over mogelijke uitkomsten van de hergo?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
32. Kon je zelf beslissen wie je wou uitnodigen?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
33. Kon je zelf beslissen wie je niet wou uitnodigen?	1	2	3	4	5

34. Was er een huisbezoek door de moderator of ben jij naar de bemiddelingsdienst gegaan? Ja/nee

	Helemaal niet				Ten zeerste	n/a
Zo ja, Kon je het delict en de omstandigheden ervan bespreken tijdens het (huis)bezoek?.....	1	2	3	4	5	9

	Helemaal niet				Ten zeerste
35a1. Heeft het (huis)bezoek door de moderator verandering gebracht in jouw gevoelens tegenover het slachtoffer?.....	1	2	3	4	5

35a2. *Zo ja,* In welke zin?

_____
_____
_____
_____

35b. Waarom besliste je deel te nemen aan de hergo?	Helemaal niet				Ten zeerste
35b1. Omdat iemand je onder druk zette deel te nemen (Wie?).....	1	2	3	4	5
35b2. Omdat je dacht er zo beter vanaf te komen					
35b3.Om iets goed te maken voor het slachtoffer	1	2	3	4	5
35b4. Omdat het voor jezelf iets goed zou kunnen maken...	1	2	3	4	5
35b5. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5
	1	2	3	4	5

Ik wil je nu een aantal vragen stellen over de hergo. Om te beginnen wil ik je een aantal vragen stellen over wie daar aanwezig was.

36. Om te beginnen, was ..... *(kolom 1)*.....daar?
Zo ja, Kan je mij hun voornaam zeggen?

Nu ga ik je vragen hoe belangrijk de aanwezigheid van die personen was voor jou. Kan je aan de hand van deze kaart zeggen of het 'helemaal niet belangrijk' was, dat is nummer 1, of net 'heel' belangrijk, dat is dan nummer 5, of ergens tussenin.

Hoe belangrijk was het voor jou dat..... *(hun naam)* daar was?

	Voornaam	Belangrijk				
36a. vriend (in).....	_____	1	2	3	4	5
36b. (stief)moeder	_____	1	2	3	4	5
36c. (stief)vader.....	_____	1	2	3	4	5
36d. broer of zus.....	_____	1	2	3	4	5
andere broer of zus	_____	1	2	3	4	5
andere broer of zus	_____	1	2	3	4	5
36e. grootvader.....	_____	1	2	3	4	5
grootmoeder	_____	1	2	3	4	5
andere grootvader.....	_____	1	2	3	4	5
andere grootmoeder.....	_____	1	2	3	4	5
36f. ander familielid	_____	1	2	3	4	5
ander familielid	_____	1	2	3	4	5
ander familielid	_____	1	2	3	4	5
36g. vriend van de familie.....	_____	1	2	3	4	5
andere vriend van de familie	_____	1	2	3	4	5
andere vriend van de familie	_____	1	2	3	4	5
36h. persoonlijke vriend.....	_____	1	2	3	4	5
andere persoonlijke vriend	_____	1	2	3	4	5
andere persoonlijke vriend	_____	1	2	3	4	5
36i.school leraar	_____	1	2	3	4	5
36j. iemand anders.....	_____	1	2	3	4	5

(Interviewer: vraag of het belangrijk kan zijn deze persoon ook te bevragen !!!)

39. Nu wil ik je graag iets vragen over andere aanwezigen.
Herinner je je..... *(bv moderator)*? Wat was zijn/haar naam?

(*Schrijf hun namen neer of duid de herkenning door de geïnterviewde aan)*

Nu ga ik voor elk van deze personen vragen hoe nuttig hun aanwezigheid was.

Dus, Hoe nuttig was de aanwezigheid van ..... *(bv moderator)*?

	Naam of aanduiding	Nuttig				
39a. Moderator	_____	1	2	3	4	5
39b. Politie	_____	1	2	3	4	5
39c. Advocaat.....	_____	1	2	3	4	5
39d. Ander.....	_____	1	2	3	4	5

41. Waren er mensen die op de hergo de feiten hebben afgekeurd? ja/nee

Zo ja,	Helemaal niet				Ten zeerste
41a. Heb je respect voor die mensen?	1	2	3	4	5
41b. Denk je dat ze gelijkaardige ideeën hebben over wat juist en fout is als jezelf?	1	2	3	4	5
41c. Hoeveel vertrouwen heb je in hun mening?	1	2	3	4	5
41d. Denk je dat je belangrijk bent voor hen?.....	1	2	3	4	5

Ik ga je nu een aantal vragen stellen over hoe men jou behandelde op de Hergo. Ik ga je enkele vragen stellen, en als je wil kan je zelf je antwoorden omcirkelen. Zo zijn je antwoorden ook volledig privé.

Antwoord elke vraag zo juist en volledig mogelijk. Omcirkel slechts één antwoord per vraag. Omcirkel geen twee antwoorden en laat geen antwoorden open. Als iets onduidelijk is, vraag het mij dan maar.

	Helemaal niet				Ten zeerste
42. Had je het gevoel dat anderen op de hergo het delict afkeurden?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
43. Heb je in de hergo geleerd dat er mensen zijn die om je geven?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
44. Toen men pas van het delict hoorde, keurde men het af?.....	1	2	3	4	5

45. Heeft men in de hergo gezegd dat datgene wat je deed, niet echt iets voor jou was?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
46. Werd je tijdens de hergo behandeld alsof je een crimineel was?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
47. Heeft men laten merken dat het je vergeven werd?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
48. Voelde je je te zeer geïntimideerd om te zeggen wat je echt dacht in de Hergo?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
49. Werd je tijdens de Hergo behandeld alsof je een slecht persoon was?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
50. Deed de deelname aan de Hergo op zich je nadenken over de reactie van mensen tegenover het delict?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
51. Had je tijdens de Hergo het gevoel dat men afkeurde wie je bent?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
52. Hoeveel invloed had je op de overeenkomst die werd bereikt in de Hergo?	Helemaal geen 1	2	3	4	Ten zeerste 5
53. Werd je in de Hergo behandeld alsof je waarschijnlijk nog een delict zou plegen?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
54. Heeft men op de Hergo gezegd dat je je lesje geleerd hebt en nu een tweede kans verdient?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
55. Hebben de anderen op de Hergo je behandeld alsof je anders was dan hen?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

56. Had je het gevoel dat de mensen tijdens de Hergo steeds negatiever over jou gingen denken?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
57. Zijn er op de Hergo door anderen positieve zaken over jou gezegd?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
58. Maakte men tijdens de Hergo negatieve opmerkingen over het soort persoon dat je bent?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
59. Heeft men op de Hergo gepraat over hoe het delict hen had gekwetst of beïnvloed?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Ik ga je een aantal algemene vragen stellen over hoe je je nu voelt en wat je van de Hergo vond.

60a. Is door de Hergo je respect voor het rechtssysteem (wet in actie, beslissingen)…	sterk gedaald 1	een beetje gedaald 2	hetzelfde gebleven 3	een beetje gestegen 4	sterk gestegen 5

60b. Waarom is je respect gedaald/gestegen?

_____
_____
_____

61a. Is door de Hergo je respect voor de politie…	sterk gedaald 1	een beetje gedaald 2	hetzelfde gebleven 3	een beetje gestegen 4	sterk gestegen 5

61b. Waarom is je respect gedaald/gestegen?

_____
_____
_____

62a. Vind je dat Hergo aan alle daders moet worden aangeboden, op een vrijwillige basis? ja 1/nee 0

62b. Waarom?

_____
_____
_____

63a1. Als je het proces zou moeten overdoen zou je dan kiezen om deel te nemen aan een Hergo of naar de jeugdrechtbank te gaan?	Hergo	jeugdrechtbank
	1	0

63a2. Waarom?

_____
_____
_____

63b1. Wat vind jij dat het doel van een Hergo is?

_____
_____
_____

63b2. Meer concreet, vind je dat de volgende elementen een doel zijn van Hergo?	Helemaal niet				Ten zeerste
63b2a. Je de kans geven iets goed te maken	1	2	3	4	5
63b2b. Jou straffen voor wat je hebt gedaan					
63b2c. Je laten inzien dat je iets verkeerd gedaan hebt.....	1	2	3	4	5
63b2d. Je helpen bij problemen die je hebt	1	2	3	4	5
63b2e. Ander, nl	1	2	3	4	5

64. Heeft de Hergo je gezin dichter bij elkaar gebracht?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

67. Wat voel je *nu* ten aanzien van het slachtoffer?	Helemaal niet				Ten zeerste
67a. Kwaad.....					
67b. Bang	1	2	3	4	5
67c. Machtig.....	1	2	3	4	5
67d. Bezorgd dat je hem/haar gekwetst hebt.....	1	2	3	4	5
67e. Schuldig.....	1	2	3	4	5
67f. Je hebt medelijden.....	1	2	3	4	5
67g. Onverschillig, je denkt er niet aan.....	1	2	3	4	5
67h. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

68. Denk je dat je nogmaals een delict zal plegen?	Helemaal niet				Zeer zeker
68a. T.o.v. hetzelfde slachtoffer.....	1	2	3	4	5
68b. T.o.v. een ander slachtoffer.....	1	2	3	4	5

Het interview is bijna gedaan, maar ik ga je nog een paar vragen stellen over jezelf om een algemeen idee te krijgen van wie aan dit onderzoek heeft meegewerkt. Om te beginnen een aantal vragen over je familie.

69. Met wie leef je op dit ogenblik samen?

Moeder en vader en ev. andere kinderen	1
Moeder en ev. andere kinderen	2
Vader en ev. andere kinderen	3
Eén ouder en een stiefouder en ev. andere kinderen	4
Pleegouders en ev. andere kinderen	5
Andere familie leden	6
Vrienden	7
Instelling	8
Begeleid wonen	9
Ander, namelijk…	10
Wisselende situatie	11

70. Hoeveel keer veranderden 'de mensen met wie je samenleefde' de laatste 5 jaar? __

71. Met hoeveel kinderen wonen jullie thuis? __
(interviewer: tel op indien wisselende situatie)

72. Hoeveel keer ben je verhuisd tijdens:

72a. Lagere school	__
72b. Middelbare school	__
72c. Totaal	__

Ik wil je nu graag een aantal vragen stellen over school.

73. In welk jaar zit je nu *(of wat was het laatste jaar dat je deed)*?
(interviewer: duid het juiste antwoord aan)

Buitengewoon onderwijs		01
Deeltijds onderwijs		02
Secundair onderwijs		
Eerste graad	A-klas	03
	B-klas	04
	Beroepsvoorbereidend jaar	05
Tweede graad	Algemeen	06
	Technisch	07
	Beroeps	08
	Kunst	09
Derde graad	Algemeen	10
	Technisch	11
	Beroeps	12
	Kunst	13
Andere		14

74. Op hoeveel verschillende scholen heb je gezeten?

74a. Lagere scholen	__
74b. Middelbare scholen	__
74c. Totaal	__

	Helemaal niet				Heel goed
75. Doe (deed) je het in het algemeen goed op school?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Heel goed
76. Kom (kwam) je in het algemeen goed overeen met de leerkrachten?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
77. Ben (was) je in het algemeen gelukkig op school?	1	2	3	4	5

78. Ben je al eens geschorst of buiten gegooid op school? ja/nee

Zo ja, hoe vaak? *(schrijf aantal)*

78a. Lagere school	__
78b. Middelbare school	__

79. Ben je wel eens blijven zitten?

Nee, nooit	1
Ja, één keer	2
Ja, twee keer	3
Ja, drie keer	4
Ja, meer dan drie keer	5
Ik weet het niet/niet geweten	6

80. Hoe vaak heb (had) je op school problemen door de volgende dingen:	Helemaal niet				Zeer vaak
80a. Spijbelen.....	1	2	3	4	5
80b. In groep andere jongeren pesten.....	1	2	3	4	5
80c. Dingen stelen van andere jongeren.....	1	2	3	4	5
80d. Andere jongeren slagen of stampen, of ermee vechten	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Zeer vaak
81. Word (werd) je soms gepest op school?.....	1	2	3	4	5

Ik wil je nu graag een aantal vragen stellen over alcohol en drugs.

82. Drink je soms alcohol? Ja/nee
Zo ja, a. Hoe vaak drink je alcohol?

Elke dag	1	
4-6 dagen per week		2
2-3 dagen per week		3
1 dag per week	4	
2-3 dagen per maand		5
1 dag per maand	6	
Minder dan 1 dag per maand	7	

b. Op een dag dat je alcohol drinkt, hoeveel glazen drink je dan meestal?
(Een glas = een gewoon glas bier of wijn, een borrel of een cocktail)

Meer dan 12 glazen	1
9-12 glazen	2
7-8 glazen	3
5-6 glazen	4
3-4 glazen	5
1-2 glazen	6

83. Heb je één van de volgende drugs genomen de laatste 12 maanden?

Zo ja, Hoe vaak gebruikte je deze drug dan in de laatste 12 maanden?	Nooit	Een of twee keer	Elke 2-5 maand	Een keer per maand	Een keer per week	Elke 2-3 dagen	Een keer per dag	Meer dan eens per dag
83a. Marihuana/hasj (dope).....	1	2	3	4	5	6	7	8
83b. Ecstasy.....	1	2	3	4	5	6	7	8
83c. Heroïne (smack)	1	2	3	4	5	6	7	8
83d. Andere, nl_____	1	2	3	4	5	6	7	8

Ik wil je graag nog enkele vragen stellen over jezelf en je omgeving.

84. Heb je mensen in je leven die om je geven?	Helemaal geen 1	2	3	4	Veel 5
85. Kom je in het algemeen goed overeen met je ouders of voogden?	Helemaal niet 1	2	3	4	Heel goed 5
86. Vind je het gemakkelijk om overeen te komen met mensen van je eigen leeftijd?	Helemaal niet 1	2	3	4	Heel makkelijk 5

	Helemaal niet				Heel vaak
87. Ga je regelmatig naar een vereniging (sport, jeugdbeweging, kunst, enz)?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
88. Voel je je in het algemeen goed over jezelf?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
89. Heb je een positief beeld van de toekomst?	1	2	3	4	5

	Geen	Sommige	De meeste	Allemaal
90. Zijn sommigen van je vrienden al eens in aanraking gekomen met de politie en het gerecht?	1	2	3	4

Ik wil je nu een aantal vragen stellen in verband met delicten die je misschien hebt gepleegd in het voorbije jaar.

91. In het laatste jaar, heb je met opzet iets van iemand beschadigd of stuk gemaakt? ja/nee
Zo ja, Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar? Helemaal niet, 1of 2 keer, 3 tot 10 keer, vaker dan 10 keer

92. Heb je het afgelopen jaar iets weggenomen van iemand anders dat niet van jou was? ja/nee
Zo ja, Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar gedaan? Helemaal niet, 1of 2 keer, 3 tot 10 keer, vaker dan 10 keer

93. Heb je in het afgelopen jaar iemand buiten je gezin geslagen? ja/nee
Zo ja, Hoe vaak heb je dit het afgelopen jaar gedaan? Helemaal niet, 1of 2 keer, 3 tot 10 keer, vaker dan 10 keer

	Helemaal Niet	1 of 2 keer	3 tot 10 keer	Vaker dan 10 keer
91. Vandalisme.....	1	2	3	4
92. Diefstal	1	2	3	4
93. Geweld	1	2	3	4

Ik wil je nu graag een aantal vragen stellen over dingen die misschien gebeurden in je leven.

94. Ben je ooit al slachtoffer geweest van een delict dat een grote impact had op je leven? ja 1/nee 0

_____
_____
_____
_____

95. Ben je al eens in contact geweest met de politie of het gerecht?

	ja	nee
a) Als slachtoffer	1	0
b) Als dader	1	0
c) Als getuige	1	0

Om te eindigen wil ik je nog een aantal vragen stellen over hoe je je voelde tijdens de Hergo. Ik zal terug elke vraag voorlezen en je kan zelf de antwoorden invullen, als je dat wil.

	Helemaal niet				Ten zeerste
96. Was je kwaad op jezelf om wat je had gedaan?	1	2	3	4	5
97. Voelde je je slecht tijdens de Hergo omdat je acties anderen gekwetst hadden?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
98. Bleef je je afvragen waarom je het gedaan had?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
99. Kon je je voorstellen wat het betekende voor diegenen die werden gekwetst?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
100. Had je het gevoel dat wat je deed fout was?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
101. Was je bezorgd om wat anderen van je dachten?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
102. Was je beschaamd over wat je deed?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

103. Voelde je je tijdens de Hergo geraakt door de emoties van de anderen?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
104. Toen de anderen afkeurden wat je deed, vond jij dan dat ze gelijk hadden?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
105. Was je beschaamd over jezelf?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
106. Was je bezorgd dat men afkeurde wat je had gedaan?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
107. Voelde je je tijdens de Hergo op je gemak?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
108. Twijfelde je over wat juist of fout was?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
109. Voelde je je verlegen omdat je in het middelpunt van de belangstelling stond?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
110. Voelde je je tijdens de Hergo zo bekeken dat je wilde dat je gewoon kon verdwijnen?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
111. Begreep je dat mensen afkeurden wat je deed?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
112. Was je bezorgd over diegenen die werden gekwetst?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
113. Dacht je tijdens de Hergo aan wat de anderen meemaakten door het delict?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

114. Toen de anderen afkeurden wat je deed, voelde je je daardoor dan slechter?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
115.Voelde je je vernederd tijdens de Hergo?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
116. Had je het gevoel dat je zelf niet wist waarom je het gedaan had?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
117. Voelde je je er slecht bij toen je hoorde hoe het delict anderen had gekwetst?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
118. Twijfelde je over welk gedrag goed was?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
119. Had je het gevoel dat je niet altijd kan doen wat volgens jou juist is?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
120. Vond je het nodig om aan jezelf iets te veranderen?..	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
121. Voelde je medelijden met degenen die werden gekwetst?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
122. Vroeg je je af wie je zelf bent?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Om te eindigen nog een aantal vragen over hoe je je nu voelt.

123. Heb je nu het gevoel dat je je niet langer zorgen hoeft te maken over het delict?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

124. Heb je het gevoel dat er dingen in de Hergo besproken zijn die voor jou niet opgelost zijn?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
125. Voel je je nu zeker over wat juist of fout is?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
126. Heb je nu het gevoel dat het niet echt jij was die het delict pleegde?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
127. Houdt het je sinds de Hergo bezig dat je oneerlijk beoordeeld werd?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
128. Denk je dat alle negatieve gevoelens veroorzaakt door het delict nu verleden tijd zijn?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
129. Heb je het gevoel dat ook al wilde je alles oplossen, dat toch niet kon?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
130. Heb je sinds de Hergo voor jezelf kunnen uitmaken of hetgeen je deed verkeerd was of niet?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
131. Heb je nu het gevoel dat je echt weet wie je bent?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Heb je nog vragen of opmerkingen in verband met dit interview of Hergo in het algemeen?
Alvast bedankt voor jouw tijd – je medewerking wordt door ons ten zeerste op prijs gesteld !

_____
_____
_____

Bijlage 11. Vragenlijst jongere.

BIJLAGE 12. VRAGENLIJST AANWEZIG SLACHTOFFER

Bijlage 12. Vragenlijst aanwezig slachtoffer.

SLACHTOFFER VRAGENLIJST

Naam en case nummer:_____
Datum en interviewer:_____

Ik wil beginnen met u een paar vragen te stellen over hoe eerlijk u de Hergo vond. Ik lees een aantal vragen voor, en u kan antwoorden door deze schaal te gebruiken. Dus het antwoord kan zijn 'helemaal niet' of 'ten zeerste' of ergens tussenin. Is dat okee?
Dus, om te beginnen,

	Helemaal niet				Ten zeerste
1. Vond u dat de Hergo rechtvaardig was voor u?	1	2	3	4	5
2. Begreep u wat er gebeurde tijdens de Hergo?	1	2	3	4	5
3. Begreep u wat uw rechten waren tijdens de Hergo? ...	1	2	3	4	5
4. Had u het gevoel dat u kon zeggen wat u te zeggen had tijdens de Hergo?	1	2	3	4	5
5. Had u het gevoel dat u de kans kreeg om uit te leggen welk verlies en schade u had ervaren als gevolg van het misdrijf?	1	2	3	4	5
6. Hield men rekening met wat u zei in het beslissen van wat moest gebeuren?	1	2	3	4	5
7. Kreeg iedereen een eerlijke kans om over de feiten te praten?	1	2	3	4	5
8. Werd u benadeeld tijdens de Hergo omwille van uw leeftijd, inkomen, geslacht, niet-Belg zijn, uiterlijk of andere reden?.....	1	2	3	4	5

Zo ja, Wat was de reden?	Leeftijd	1
	Inkomen	2
	Geslacht	3
	Niet-Belg zijn	4
	Uiterlijk	5
	Ander, nl_____	6

9. Zijn al de feiten, die belangrijk waren om de problemen op te lossen, besproken?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
10. Als de feiten verkeerd werden weergegeven tijdens de Hergo, had u dan het gevoel dat u dat kon rechtzetten?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
11. Als u oneerlijk werd behandeld op de Hergo of door de politie, denkt u dat uw klacht zou worden gehoord?...	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
12. Waren de mensen beleefd tegenover u tijdens de Hergo?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
13. Respecteerde men uw rechten op de Hergo?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
14. Was de politie rechtvaardig tijdens de Hergo?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
15. Op het einde van de Hergo, begreep u wat er beslist werd?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
16. Was u het echt eens met wat er beslist werd?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
17. Hoe rechtvaardig was de overeenkomst voor u?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
18. Hoe rechtvaardig was de overeenkomst voor de dader, volgens u?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
19. Vindt u dat de manier waarop het plegen van het misdrijf werd aangepakt in de Hergo rechtvaardig is voor de dader?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Ik wil u nu een aantal vragen stellen over wat er gebeurde nadat het delict gepleegd werd maar voor de Hergo plaats vond. Dus kan u even terugdenken aan wat toen gebeurde en wat u voelde.

20. Was het misdrijf waarover de Hergo ging, gepleegd tegen

U persoonlijk	1
Een bedrijf waarvan u eigenaar bent	2
Een bedrijf/organisatie waarvoor u werkt of dat u vertegenwoordigt	3

21. Was u aanwezig op de plaats van het misdrijf toen het gebeurde? Ja /nee

22. Heeft u één van de volgende elementen ervaren als gevolg van het misdrijf?	Helemaal niet				Ten zeerste
22a. Bang om alleen te zijn	1	2	3	4	5
22b. Slapeloosheid/nachtmerries	1	2	3	4	5
22c. Hoofdpijn of andere fysische symptomen	1	2	3	4	5
22d. Algemene stijging in argwaan of wantrouwen	1	2	3	4	5
22e. Verlies van zekerheid	1	2	3	4	5
22f. Verlies van zelfzekerheid	1	2	3	4	5
22g. Financiële verliezen	1	2	3	4	5
22h. Sociale gevolgen, bv angst om uit te gaan	1	2	3	4	5
22i. Andere problemen, nl.	1	2	3	4	5

23. Heeft u enige voorzorgen genomen na het delict? Ja/nee

Zo ja, Welke maatregelen?

Voor eigendom misdrijven	Ja	Nee
23a. Het sluiten van deuren en vensters	1	0
23b. Voorzichtiger zijn met waardevolle voorwerpen	1	0
23c. Verbeteren van de veiligheid	1	0
23d. Tv en lichten aan laten	1	0
23e. Uitkijken naar verdachte personen	1	0
23f. Ander, nl_____	1	0

Voor geweldsmisdrijven	Ja	Nee
23g. Minder uitgaan	1	0
23h. Vermijden locatie van misdrijf	1	0
23i. Zelfverdediging klassen volgen	1	0
23j. Een wapen dragen, nl_____	1	0
23k. Voorzichtiger zijn in wat je zegt en doet	1	0
23l. Je woede beter controleren	1	0
23m. Ander, nl_____	1	0

24. Alles in acht genomen, hoe ernstig was het delict voor u?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

25. Kende u de dader voor dit delict plaats vond? ja /nee

Zo ja, Wat is de aard van uw relatie tot de dader?

Vriend	1
Kennis	2
Buur	3
Familie *(specificeer)*	4
Iemand op uw werk/school	5
Iemand met wie u vroeger al problemen had	6
Ander, nl. ……	7

26. Hoe voelde u zich t.a.v. de dader net na het delict?	Helemaal niet				Ten zeerste
26a. Kwaad	1	2	3	4	5
26b. Bang	1	2	3	4	5
26c. Ander, nl_____….	1	2	3	4	5

Ik wil u nu een aantal vragen stellen over wat gebeurde toen de moderator u contacteerde om de Hergo te organiseren. Herinnert u zich dat?

	Helemaal niet				Ten zeerste
27. Werd u geraadpleegd i.v.m. het tijdstip en de plaats waar de Hergo zou plaats vinden?.....	1	2	3	4	5
28. Werd u op gepaste tijd op de hoogte gebracht van het tijdstip van de Hergo?	1	2	3	4	5
29. Pasten de tijd en de plaats u?.....	1	2	3	4	5

30. Vond u de tijd tussen het misdrijf en de Hergo…	Te lang	Een beetje te lang	Juist goed	Een beetje te kort	Te kort
	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
31. Kon u zelf beslissen wie u wou uitnodigen?	1	2	3	4	5

32a. Was er een huisbezoek door de moderator, of ging u zelf naar de bemiddelingsdienst? Ja/nee

	Helemaal niet				Ten zeerste
32b. *Zo ja*, Kon u de feiten en de omstandigheden ervan bespreken tijdens het (huis)bezoek?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
33. Voelde u zich goed voorbereid voor de Hergo?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
34. Vond u dat u goed geïnformeerd was over de Hergo?.	1	2	3	4	5

35. Wat vond u het meest nuttig in de voorbereiding op de Hergo?

_____
_____
_____
_____

36. Was er een negatief element aan de voorbereiding op de Hergo?

_____
_____
_____
_____

37. Hoe voelde u zich bij de vraag tot deelname aan Hergo?	Helemaal niet				Ten zeerste
37a. Ongemakkelijk	1	2	3	4	5
37b. Kwaad	1	2	3	4	5
37c. Alsof u de schuld had	1	2	3	4	5
37d. Alsof u werd gebruikt ten voordele van de dader	1	2	3	4	5
37e. Tegen uw wens in worden herinnerd aan het delict	1	2	3	4	5
37f. Tevreden dat u iets kon doen met uw emoties	1	2	3	4	5
37g. Tevreden dat u iets positief kon doen.....	1	2	3	4	5
37h. Tevreden dat u een kans kreeg deel te nemen	1	2	3	4	5
37i. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
38. Heeft het huisbezoek door de moderator verandering gebracht in uw gevoelens tegenover de dader?	1	2	3	4	5

Zo ja, In welke zin?

_____
_____
_____
_____

Ik wil u nu een aantal vragen stellen over de Hergo. Om te beginnen wil ik u een aantal vragen stellen over wie daar aanwezig was.

39. Was ..... *(kolom 1)*.....daar?
Zo ja, Kan u mij hun voornaam zeggen?

Nu ga ik u vragen hoe belangrijk de aanwezigheid van die personen was voor u. Kan u aan de hand van deze kaart zeggen of het 'helemaal niet belangrijk' was, dat is nummer 1, of net 'heel' belangrijk, dat is dan nummer 5, of ergens tussenin.

Om te beginnen, Was het voor u belangrijk dat..... *(haar/zijn naam)* daar was?

	Voornaam	Belangrijk				
39a.Partner	_____	1	2	3	4	5
39b. (stief)moeder	_____	1	2	3	4	5
(stief)vader	_____	1	2	3	4	5
39c. broer of zus	_____	1	2	3	4	5
andere broer of zus	_____	1	2	3	4	5
andere broer of zus	_____	1	2	3	4	5
39d. grootvader	_____	1	2	3	4	5
grootmoeder	_____	1	2	3	4	5
andere grootvader.....	_____	1	2	3	4	5
andere grootmoeder	_____	1	2	3	4	5
39e. ander familielid	_____	1	2	3	4	5
ander familielid	_____	1	2	3	4	5
ander familielid	_____	1	2	3	4	5
39f. vriend van de familie	_____	1	2	3	4	5
andere vriend van de familie	_____	1	2	3	4	5
andere vriend van de familie	_____	1	2	3	4	5
39g. persoonlijke vriend.....	_____	1	2	3	4	5
andere persoonlijke vriend	_____	1	2	3	4	5
andere persoonlijke vriend	_____	1	2	3	4	5
39h. school leraar	_____	1	2	3	4	5
39i. iemand anders	_____	1	2	3	4	5

41. Nu wil ik u graag iets vragen over andere aanwezigen.
Herinnert u zich ..... *(bv moderator)*? Wat was zijn/haar naam?

(*Schrijf hun namen neer of duid de herkenning door de geïnterviewde aan)*

Nu ga ik voor elk van deze personen vragen hoe nuttig hun aanwezigheid was voor u.

Dus, Hoe nuttig was de aanwezigheid van ..... *(bv moderator)* voor u?

	Naam of aanduiding	Nuttig				
41a. Moderator	_____	1	2	3	4	5
41b. Politie	_____	1	2	3	4	5
41c. Eigen advocaat	_____	1	2	3	4	5
41d. Ander	_____	1	2	3	4	5

Ik zou u nu graag een aantal vragen stellen over de Hergo in het algemeen.

42. Waarom besliste u tot deelname?	Helemaal niet				Ten zeerste
42a. Om herstel te krijgen	1	2	3	4	5
42b. Om zeker te zijn dat de dingen juist gebeuren	1	2	3	4	5
42c. Om de jongere te confronteren	1	2	3	4	5
42d. Om de jongere te laten weten hoe u zich voelde	1	2	3	4	5
42e. Om de jongere een lesje te leren	1	2	3	4	5
42f. Om de jongere te helpen of te steunen	1	2	3	4	5
42g. Om iets te ontdekken over de jongere	1	2	3	4	5
42h. Om de jongere verantwoordelijkheid te laten nemen	1	2	3	4	5
42i. Om te helpen misdrijven te voorkomen	1	2	3	4	5
42j. Om antwoorden te krijgen over het misdrijf	1	2	3	4	5
42k. Om verontschuldigingen te krijgen	1	2	3	4	5
42l. Omdat u vond dat het uw plicht was	1	2	3	4	5
42m. Andere, nl.	1	2	3	4	5

43. Stond u onder druk om deel te nemen?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Zo ja, Van waar kwam die druk?

_____
_____
_____

44. Hadden de jongere en zijn/haar ondersteuners private tijd? ja/nee
Zo ja,

44.a. Wat deed u tijdens de private tijd van de jongere en zijn/haar familie?*(open vraag)*

_____
_____
_____

44.b. Hoe voelde u zich toen? *(open vraag)*

_____
_____
_____

45. Voelde u zich veilig tijdens de Hergo?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
46. Had de aanwezigheid van de politie een invloed op uw gevoel van veiligheid?.....	1	2	3	4	5

Zo ja, In welke zin?

_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
47. Had u het gevoel dat u tegenover de dader met zijn ondersteunende personen in de minderheid was?	1	2	3	4	5

Waarom?_____
_____
_____

48a. Was uw advocaat aanwezig? ja /nee

	Helemaal niet				Ten zeerste
48a1. *Zo ja,* Vond u zijn/haar aanwezigheid nuttig?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
48a2. *Zo nee,* Had u het nuttig gevonden als uw advocaat aanwezig was geweest?	1	2	3	4	5

Waarom?_____
_____
_____

48b. Wat vond u van de aanwezigheid van de advocaat van de jongere?	Helemaal niet				Ten zeerste
48b1. U stond er neutraal tegenover	1	2	3	4	5
48b2. Ondersteunend, ook ten aanzien van uzelf.....	1	2	3	4	5
48b3. Hij/zij bracht belangrijk informatie aan	1	2	3	4	5
48b4. Hij/zij trok te zeer partij voor de jongere	1	2	3	4	5
48b5. Creëerde een onevenwicht omdat u geen advocaat mee had.....	1	2	3	4	5
48b6. Ander, nl.	1	2	3	4	5

49a. Wat vond u van de aanwezigheid van de politie?	Helemaal niet				Ten zeerste
49a1. Nuttig	1	2	3	4	5
49a2. Vervelend	1	2	3	4	5
49a3. Ondersteunend.....	1	2	3	4	5
49a4. Bemoeiziek.....	1	2	3	4	5
49a5. Ander, nl.....	1	2	3	4	5

Waarom?_____
_____
_____

49b. Wat was volgens u de rol van de politie op de Hergo?
_____
_____
_____

50. Hoe voelde u zich tegenover de ouders van de dader?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5
50a. Begrijpend	1	2	3	4	5
50b. Begrepen	1	2	3	4	5
50c. Medelevend	1	2	3	4	5
50d. Kwaad	1	2	3	4	5
50e. Ongemakkelijk	1	2	3	4	5
50f. Ander,nl_____					

Ik ga u nu een aantal vragen stellen over hoe men u behandelde op de Hergo.

	Helemaal niet				Ten zeerste
51. Had u het gevoel dat u met respect werd behandeld in de Hergo?	1	2	3	4	5
52. Had u het gevoel dat u betrokken was in het nemen van beslissingen?.....	1	2	3	4	5
53. Voelde u zich te zeer geïntimideerd om te zeggen wat u echt dacht in de Hergo?	1	2	3	4	5
54. Had u invloed op de totstandkoming van de overeenkomst in de Hergo?.....	1	2	3	4	5
55. Had u in het algemeen het gevoel dat men begreep hoe u zich voelde?	1	2	3	4	5
56. Waren er mensen aanwezig op de Hergo die om u geven en u steunden?.....	1	2	3	4	5

57. Was u bezorgd om de dader in de Hergo?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
58. Heeft men u op de Hergo u behandeld alsof u anders was dan hen?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
59. Had u tijdens de Hergo het gevoel dat men afkeurde wie u bent?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
60. Was u bezorgd om wat anderen van u dachten?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
61. Voelde u zich tijdens de Hergo op uw gemak?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
62. Voelde u zich verlegen omdat u in het middelpunt van de belangstelling stond?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
63. Voelde u zich vernederd tijdens de Hergo?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
64. Voelde u zich tijdens de Hergo zo bekeken dat u wilde dat u gewoon kon verdwijnen?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
65. Heeft u het gevoel dat er dingen in de Hergo besproken zijn die voor u niet opgelost zijn?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
66. Denkt u dat alle negatieve gevoelens veroorzaakt door het delict nu verleden tijd zijn?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
67. Heeft u nu het gevoel dat u zich niet langer zorgen hoeft te maken over het delict?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Ik wil u nu graag enkele vragen stellen in verband met uw ervaren in de ontmoeting met de jongere.

68. Duid aan in hoeverre de volgende elementen voor u belangrijk waren:	Helemaal niet				Ten zeerste
68a. Antwoord krijgen op uw vragen	1	2	3	4	5
68b. De jongere kunnen vertellen welke invloed het delict op u had	1	2	3	4	5
68c. Terugbetaling krijgen voor uw verlies	1	2	3	4	5
68d. Dat de jongere hulp kreeg	1	2	3	4	5
68e. Dat de jongere sorry zei	1	2	3	4	5
68f. Een overeenkomst bereiken die u beide kon aanvaarden..	1	2	3	4	5
68g. Iets anders, nl_____.....					

	Helemaal niet				Ten zeerste
69. Alles in acht genomen, vond u het een positieve ervaring dat u de jongere heeft ontmoet?	1	2	3	4	5

	ja	nee
70. Heeft de dader zich verontschuldigd tegenover u?	1	0

	Helemaal niet				Ten zeerste
70a. *Zo ja,* Heeft u het gevoel dat het een gemeende verontschuldiging was?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
70b. *Zo nee,* Denkt u dat een verontschuldiging u zou geholpen hebben om de dader te vergeven?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
71. Was het nuttig de dader te ontmoeten in de Hergo?..	1	2	3	4	5

Waarom?_____
_____
_____

Ik zou u nu graag een aantal vragen stellen in verband met de moderator.

	Helemaal niet				Ten zeerste
72. Hield de moderator rekening met uw gevoelens?	1	2	3	4	5

73. Had u het gevoel dat de moderator bevooroordeeld was tegenover:

U als slachtoffer	1
De dader	2
Een andere betrokkene	3
Het rechtssysteem	4
Niemand	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
74. Vond u dit gepast?.....	1	2	3	4	5

Ik wil u nu graag een aantal vragen stellen over de ondersteuning die u al dan niet had doorheen het hele proces.

75. Had u steun doorheen gans het proces?
ja 1 *(ga naar 1.a)* nee 0 *(ga naar1. b)*

75.a.1 *Zo ja*, van wie?_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
75.a.2 Vond u deze steun nuttig?	1	2	3	4	5

75.a.3 *Zo ja*, Waarom?
_____
_____
_____

75.a.4. *Indien ondersteuning door slachtofferhulp*, Beïnvloedde dit uw beslissing tot deelname?
Ja/nee *Zo ja*, In welke zin?
_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
75.b.1 Zo nee, had u graag contact gehad met iemand van slachtofferhulp?.....	1	2	3	4	5

75.b.2 *Zo ja*, Waarom?
_____
_____
_____

75.b.3 Werd u op de hoogte gebracht van het bestaan van slachtofferhulp? ja /nee

75.b.4 *Zo ja*, Door wie?
_____
_____
_____

76. Heeft de politie u ondersteund?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
77. Had u genoeg mensen om u te ondersteunen op de Hergo?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
78. Had u ook na de Hergo ondersteuning?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	

Ik wil u nu graag een aantal vragen stellen over hoe u zich nu voelt en wat u dacht over de Hergo.

79. Gaf de Hergo u het gevoel dat u alles achter u kon laten?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
80. Sinds de Hergo, heeft u het gevoel dat uw veiligheidsgevoel hersteld is?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9
81. Heeft de Hergo u geholpen om te gaan met gevoelens van schaamte die u eventueel had?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9
82. Heeft de Hergo heeft u geholpen om te gaan met gevoelens van angst voor misdrijven die u eventueel had?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	n/a 9
83. Heeft u het gevoel dat de Hergo toeliet de schade die de dader u berokkende te herstellen?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
84. Vindt u dat de Hergo voldoende rekening hield met het effect dat het delict had op uzelf?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	
85. Leerde u iets tijdens de Hergo in verband met het verkleinen van uw risico om terug het slachtoffer te worden van een delict?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5	

	Veel beter	Beter	Hetzelfde	Slechter	Veel slechter
86. Vergeleken met voor de Hergo, hoe voelt u zich nu?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
87. Hoe nuttig vond u het bijwonen van de Hergo?.....	1	2	3	4	5

Indien niet, Waarom niet?

_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
88. Denkt u dat de Hergo problemen hielp oplossen?.....	1	2	3	4	5

Zo ja, Welke problemen?

_____
_____
_____

Zo neen, Waarom niet?

_____
_____
_____

89. Terugkijkend naar uw motivatie om deel te nemen aan Hergo:
Heeft u het gevoel dat uw verwachtingen van de Hergo ingelost zijn? ja /nee

Waarom?_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
90. Bent u tevreden met de uitkomst van de Hergo?.....	1	2	3	4	5

Waarom?

_____
_____
_____

91. Is er iets dat op een andere manier had kunnen gebeuren in verband met het hele proces van de Hergo ?	Helemaal niet				Ten zeerste
91a. Meer ondersteuning	1	2	3	4	5
91b. Meer informatie	1	2	3	4	5
91c. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

Waarom?

_____
_____
_____

Ik wil u nu graag een aantal vragen stellen over hoe u zich nu voelt ten aanzien van de dader.

92. Hoe voelt u zich nu t.a.v. de dader?	Helemaal niet				Ten zeerste
92a. Kwaad	1	2	3	4	5
92b. Bang	1	2	3	4	5
92c. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

93. Denkt u dat de dader het misdrijf nogmaals zal plegen?	Ja	Nee
93a. Ten aanzien van u.....	1	0
93b. Ten aanzien van een ander slachtoffer	1	0

94. Denkt u dat de dader echt spijt heeft over wat is gebeurd?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

95. Heeft u het gevoel dat de dader duidelijk verstaat welk nadeel u is aangedaan?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

96. Vindt u dat de dader correct verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?.....	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Ik wil u nu graag een aantal vragen stellen over eventuele vroegere ervaringen.

97. Bent u ooit nogal het slachtoffer geweest van een delict? ja /nee

Zo ja, a. Hoeveel keer? __

b. Steeds dezelfde dader? ja /nee

Zo ja, Dezelfde dader die deelnam aan de Hergo? ja/nee

c. Was het hetzelfde type delict als waarvoor er een Hergo was? ja/nee

d. Hoe reageerde u emotioneel gezien op die ervaring?

_____
_____
_____

98. Bent u al eens in contact geweest met het gerecht?
(zoveel als van toepassing)

	ja 1	nee 0
a) Als slachtoffer	1	0
b) Als dader	1	0
c) Als professioneel	1	0
d) Als getuige	1	0

Tenslotte wil ik u in dit laatste deel graag nog een aantal algemene vragen stellen.
Eerst een aantal vragen in verband met Hergo en het rechtssysteem.

	Sterk gedaald	Een beetje gedaald	Hetzelfde gebleven	Een beetje gestegen	Sterk gestegen
99. Als resultaat van de Hergo, is uw respect voor het rechtssysteem (wet in actie, beslissingen)…	1	2	3	4	5

Waarom is uw respect gedaald/gestegen?
_____
_____
_____

	Sterk gedaald	Een beetje gedaald	Hetzelfde gebleven	Een beetje gestegen	Sterk gestegen
100. Als resultaat van de Hergo, is uw respect voor de politie…	1	2	3	4	5

Waarom is uw respect gedaald/gestegen?
_____
_____
_____

	Ja	Nee
101. Vind u dat Hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden, zodat ze op een vrijwillige basis kunnen deelnemen?	1	0

Waarom?
_____
_____
_____

102. Als u het proces zou moeten overdoen zou u dan kiezen om deel te nemen aan een Hergo of de rechtbank een uitspraak laten doen?	Hergo	Rechtbank
	1	0

Waarom?

_____
_____
_____

Nu wil ik u graag een aantal vragen stellen over uw leefsituatie, om een idee te krijgen van wie deelneemt aan dit onderzoek.

103. Wat is uw huidige burgerlijke stand?

Nooit gehuwd	1
Nu gehuwd (ook de facto relatie)	2
Weduwnaar/weduwe	3
Gescheiden	4

104. Wat beschrijft het best uw situatie van de laatste 6 maanden?

Student (fulltime)	1 *(ga naar 3)*
Student (parttime)	2 *(ga naar 3)*
Student parttime en werken parttime	3 *(ga naar 3)*
Niet aan het werk, maar werk aan het zoeken	4
Niet aan het werk en niet aan het zoeken	5
Werken parttime	6 *(ga naar 4)*
Werken fulltime	7 *(ga naar 4)*
Huisman/huisvrouw	8
Ander:_____	9

Indien student

105. In welk jaar zit u nu?

Geen formele scholing		00
Buitengewoon onderwijs		01
Deeltijds onderwijs		02
Secundair onderwijs		
Eerste graad	A-klas	03
	B-klas	04
	Beroepsvoorbereidend jaar	05
Tweede graad	Algemeen	06
	Technisch	07
	Beroeps	08
	Kunst	09
Derde graad	Algemeen	10
	Technisch	11
	Beroeps	12
	Kunst	13
Universiteit		14
Hogeschool		15
Andere		16

Indien aan het werk

106. Welk soort werk doet u?
(interviewer: codeer op basis van het antwoord)

Hoger professioneel (b.v.: dokter, ingenieur, universitair wetenschapper, middelbare school onderwijzer, advocaat)	01
Hogere bediende (b.v.: bankier, directeur in big business, hogere regering medewerker, vakbond medewerker)	02
Technische beroepen en gewone bediende (b.v.:verpleger, artiest, lagere school onderwijzer, lab technicus)	03
Administratief (b.v.: secretaris, klerk, office manager, ambtenaar, boekhouder)	04
Verkoop (b.v.: verkoop manager, winkel eigenaar, winkel assistent, verzekeringsagent)	05
Service (b.v.: restaurant eigenaar, politie agent, ober, kapper, conciërge)	06
Geschoolde arbeider (b.v.: ploegbaas, motor mechanicus, printer, naaister, elektricien)	07
Semi-geschoolde arbeider (b.v.: buschauffeur, arbeider in conservenfabriek, timmerman, metaal arbeider, bakker)	08
Ongeschoolde arbeider (b.v.: arbeider, portier, ongeschoolde fabriek arbeider)	09
Boerderij (b.v. boer, boerderij assistent)	10

107. In welk land is uw vader geboren?

België	1
Marokko	2
Turkije	3
Nederland	4
Italië	5
Spanje	6
Ander, namelijk…	7
Ik weet het niet	8

108. Welke nationaliteit heeft uw vader?

Belg	1
Italiaan	2
Marokkaan	3
Fransman/Franse	4
Nederlander/Nederlandse	5
Turks	6
Ander, namelijk…	7

109. Met wie leeft u op dit ogenblik samen?

Moeder en vader	1 *(ga naar 8)*
Moeder	2 *(ga naar 10)*
Vader	3 *(ga naar 8)*
Eén ouder en een stiefouder	4 *(ga naar 8 of 10)*
Pleegouders	5 *(ga naar 8)*
Partner	6
Partner en kinderen	7
Andere familieleden	8
Ander, namelijk…	9

Indien men leeft met de vader en nog student is:

110. Wat deed uw vader de afgelopen 6 maand?

Fulltime werken, betaald	01 *(ga naar 9)*
Parttime werken, betaald	02 *(ga naar 9)*
Werkloos en op zoek naar werk	03
Werkloos en niet op zoek naar werk	04
Op pensioen na een betaalde job	05
Voltijds student (school of universiteit)	06
Huisman	07
Ziek/gehandicapte	08
Overleden	09
Ander, namelijk…	10

Voor vaders die werken

111. Welk soort werk doet uw vader?

(Interviewer: codeer op basis van het antwoord)

Hoger professioneel (b.v.: dokter, ingenieur, universitair wetenschapper, middelbare school onderwijzer, advocaat)	01
Hogere bediende (b.v.: bankier, directeur in big business, hogere regering medewerker, vakbond medewerker)	02
Technische beroepen en gewone bediende (b.v.:verpleger, artiest, lagere school onderwijzer, lab technicus)	03
Administratief (b.v.: secretaris, klerk, office manager, ambtenaar, boekhouder)	04
Verkoop (b.v.: verkoop manager, winkel eigenaar, winkel assistent, verzekeringsagent)	05
Service (b.v.: restaurant eigenaar, politie agent, ober, kapper, conciërge)	06
Geschoolde arbeider (b.v.: ploegbaas, motor mechanicus, printer, naaister, elektricien)	07
Semi-geschoolde arbeider (b.v.: buschauffeur, arbeider in conservenfabriek, timmerman, metaal arbeider, bakker)	08
Ongeschoolde arbeider (b.v.: arbeider, portier, ongeschoolde fabriek arbeider)	09
Boerderij (b.v. boer, boerderij assistent)	10

Indien men samenwoont met de moeder en nog student is:

112. Wat deed uw moeder de afgelopen 6 maand?

Fulltime werken, betaald	01 *(ga naar 11)*
Parttime werken, betaald	02 *(ga naar 11)*
Werkloos en op zoek naar werk	03
Werkloos en niet op zoek naar werk	04
Op pensioen na een betaalde job	05
Voltijds student (school of universiteit)	06
Huisman	07
Ziek/gehandicapte	08
Overleden	09
Ander, namelijk…	10

Voor moeders die werken
113. Welk soort werk doet uw moeder?
(Interviewer: codeer op basis van het antwoord)

Hoger professioneel (b.v.: dokter, ingenieur, universitair wetenschapper, middelbare school onderwijzeres, advocate)	01
Hogere bediende (b.v.: bankier, directeur in big business, hogere regering medewerker, vakbond medewerker)	02
Technische beroepen en gewone bediende (b.v.:verpleegster, artiest, lagere school onderwijzeres, lab technicus)	03
Administratief (b.v.: secretaris, klerk, office manager, ambtenaar, boekhouder)	04
Verkoop (b.v.: verkoop manager, winkel eigenares, winkel assistente, verzekeringsagente)	05
Service (b.v.: restaurant eigenares, politie agente, dienster, kapster, conciërge)	06
Geschoolde arbeidster (b.v.: ploegbaas, motor mechanicus, printer, naaister, elektricien)	07
Semi-geschoolde arbeidster (b.v.: buschauffeur, arbeider in conservenfabriek, timmerman, metaal arbeider, bakker)	08
Ongeschoolde arbeidster (b.v.: arbeidster, portier, ongeschoolde fabriek arbeidster)	09
Boerderij (b.v. boerin, boerderij assistente)	10

Heeft u nog vragen of opmerkingen in verband met dit interview of Hergo in het algemeen?
Alvast bedankt voor uw tijd – uw medewerking wordt door ons ten zeerste op prijs gesteld !

_____
_____
_____

BIJLAGE 13. VRAGENLIJST NIET-AANWEZIG SLACHTOFFER

Bijlage 13. Vragenlijst niet-aanwezig slachtoffer.

SO VRAGENLIJST (NIET AANWEZIG OP HERGO)
Datum interview en naam interviewer:_____

Ik wil beginnen met u een paar vragen te stellen over hoe eerlijk u de procedure vond. Ik lees een aantal vragen voor, en u kan antwoorden door deze schaal te gebruiken. Dus het antwoord kan zijn 'helemaal niet' (1) of 'ten zeerste' (5) of ergens tussenin. Is dat okee?

Dus, om te beginnen,

	Helemaal niet				Ten zeerste
1. In hoeverre vind u dat uw rechten werden gerespecteerd door het feit dat de jongere deelnam aan een Hergo?.....	1	2	3	4	5

2. Wat vond u van het feit dat de Hergo plaatsvond zonder dat u aanwezig was?
_____
_____
_____

3. Bent u op de hoogte van de uitkomst van de Hergo? ja/nee *(zo nee, sla deze sectie over)*

	Helemaal niet				Ten zeerste
4. Was u het echt eens met wat er werd beslist?	1	2	3	4	5
5. Hoe rechtvaardig was de uitkomst voor u?	1	2	3	4	5
6. Hoe rechtvaardig was de uitkomst voor de dader, volgens u?.....	1	2	3	4	5
7. Heeft u het gevoel dat de Hergo toeliet de schade die de dader u berokkende te herstellen?	1	2	3	4	5
8. Bent u tevreden met de uitkomst van de Hergo?.....	1	2	3	4	5

Waarom?
_____
_____
_____

Ik wil u nu een aantal vragen stellen over wat er gebeurde nadat het delict gepleegd werd maar voor de Hergo plaats vond. Dus kan u even terugdenken aan wat toen gebeurde en wat u voelde.

9. Was het misdrijf waarover de Hergo ging, gepleegd tegen

U persoonlijk	1
Een bedrijf waarvan u eigenaar bent	2
Een bedrijf/organisatie waarvoor u werkt of dat u vertegenwoordigt	3

10.Was u aanwezig op de plaats van het misdrijf toen het gebeurde? Ja / nee

11. Ik ga nu een aantal elementen opsommen die u kan ervaren hebben als gevolg van het misdrijf. U zegt maar in hoeverre ze voor u van toepassing zijn.	helemaal niet				Ten zeerste
11a. Bang om alleen te zijn	1	2	3	4	5
11b. Slapeloosheid/nachtmerries	1	2	3	4	5
11c. Hoofdpijn of andere fysische symptomen	1	2	3	4	5
11d. Meer argwaan of wantrouwen	1	2	3	4	5
11e. Verlies van zekerheid	1	2	3	4	5
11f. Verlies van zelfzekerheid	1	2	3	4	5
11g. Financiële verliezen	1	2	3	4	5
11h. Sociale gevolgen, bv angst om uit te gaan	1	2	3	4	5
11i. Andere problemen, nl._____	1	2	3	4	5

12. Heeft u enige voorzorgen genomen om het risico nogmaals slachtoffer te worden van een delict te minimaliseren ?	Ja	Nee
	1	0

Zo ja, Welke maatregelen?

Voor eigendom misdrijven	Ja	Nee
12a. Het sluiten van deuren en vensters	1	0
12b. Voorzichtiger zijn met waardevolle voorwerpen	1	0
12c. Verbeteren van de veiligheid	1	0
12d. Tv en/of lichten aan laten	1	0
12e. Uitkijken naar verdachte personen	1	0
12f. Ander, nl_____	1	0

Voor geweldsmisdrijven	Ja	Nee
12g. Minder uitgaan	1	0
12h. Vermijden locatie van misdrijf of gelijkaardige plaatsen	1	0
12i. Zelfverdediging klassen volgen	1	0
12j. Een wapen dragen, nl_____	1	0
12k. Voorzichtiger zijn in wat je zegt en doet	1	0
12l. Je woede beter controleren	1	0
12m. Ander, nl_____	1	0

	Helemaal niet				Ten zeerste
13. Alles in acht genomen, hoe ernstig was het delict voor u?.....	1	2	3	4	5

14. Kende u de dader voor dit delict plaats vond? ja /nee

Zo ja, Wat is de aard van uw relatie tot de dader?

Vriend	1
Kennis	2
Buur	3
Familie *(specificeer)*	4
Iemand op uw werk/school	5
Iemand met wie u vroeger al problemen had	6
Ander, nl. ……	7

15. Hoe voelde u zich ten aanzien van de dader net na het delict?	Helemaal niet				Ten zeerste
15a. Kwaad	1	2	3	4	5
15b. Bang	1	2	3	4	5
15c. Ander, nl_____ .	1	2	3	4	5

Ik wil u nu een aantal vragen stellen over wat gebeurde toen de moderator (diegene van de bemiddelingsdienst) u contacteerde om de Hergo te organiseren. Herinnert u zich dat?

	Helemaal niet				Ten zeerste
16. Werd u geraadpleegd i.v.m. het tijdstip en de plaats waar de Hergo zou plaats vinden?.....	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
17. Werd u op gepaste tijd op de hoogte gebracht van het tijdstip van de Hergo?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
18. Pasten de tijd en de plaats u?.....	1	2	3	4	5

Zo niet, Heeft dat uw keuze om niet deel te nemen beïnvloed? ja/nee
Hoe?

_____
_____
_____

19a. Was er een huisbezoek door de moderator, of bent u bij de bemiddelinsgdienst langs geweest? Ja/nee

	Helemaal niet				Ten zeerste
19b. *Zo ja,* Kon u de feiten en de omstandigheden ervan bespreken tijdens het (huis)bezoek?.....	1	2	3	4	5

20. Vond u dat u goed geïnformeerd was over de Hergo?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

21. Hoe voelde u zich bij de vraag tot deelname aan Hergo?	Helemaal niet				Ten zeerste
21a. Ongemakkelijk	1	2	3	4	5
21b. Kwaad	1	2	3	4	5
21c. Alsof u de schuld had	1	2	3	4	5
21d. Alsof u werd gebruikt ten voordele van de dader	1	2	3	4	5
21e. Tegen uw wens in worden herinnerd aan het delict	1	2	3	4	5
21f. Tevreden dat u iets kon doen met uw emoties	1	2	3	4	5
21g. Tevreden dat u iets positief kon doen.....	1	2	3	4	5
21h. Tevreden dat u een kans kreeg deel te nemen	1	2	3	4	5
21i. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

22. Heeft het huisbezoek door de moderator verandering gebracht in uw gevoelens ten aanzien van de dader?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Zo ja, In welke zin?

_____
_____
_____
_____

23. Waarom besliste u niet deel te nemen?	Helemaal niet				Ten zeerste
23a. U wilde de jongere niet ontmoeten uit principe	1	2	3	4	5
23b. Angst om jongere opnieuw te ontmoeten.....	1	2	3	4	5
23c. Angst om de familie te ontmoeten.....	1	2	3	4	5
23d. Angst om er niet mee om te kunnen gaan	1	2	3	4	5
23e. Er was al een overeenkomst	1	2	3	4	5
23f. Omwille van de aard van het delict (niet ernstig genoeg of andere reden, nl……..)	1	2	3	4	5
23g. De moderator was bevooroordeeld	1	2	3	4	5
23h. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

24. Stond u onder druk om deel te nemen?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Zo ja, Vanwaar kwam die druk?

_____
_____
_____

Ik wil u nu graag een aantal vragen stellen over de ondersteuning die u al dan niet had doorheen het hele proces.

25. Was er iemand aanwezig om u te steunen nadat het delict gebeurde?
ja 1 *(ga naar 1.a)* nee 0 *(ga naar 1.b)*

25. a Zo ja, wie?_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
25.b Vond u deze steun nuttig?	1	2	3	4	5

Zo ja, Waarom?
_____
_____
_____

25.c. Werd u bijgestaan door slachtofferhulp? Ja/nee

25.d. *Indien bijgestaan door slachtofferhulp*, Heeft dit uw keuze tot niet deelnemen aan de Hergo beïnvloed? ja/nee
Zo ja, Hoe?
_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
25. e Zo nee, had u graag contact gehad met iemand van slachtofferhulp?.....	1	2	3	4	5

Zo ja, Waarom?
_____
_____
_____

25.f. Werd u op de hoogte gebracht van het bestaan van slachtofferhulp? ja /nee

Zo ja, Door wie?
_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
26. Heeft de politie u ondersteund?.....	1	2	3	4	5

Ik wil u nu graag een aantal vragen stellen over hoe u zich nu voelt ten aanzien van de dader.

27. Hoe voelt u zich nu ten aanzien van de dader?	Helemaal niet				Ten zeerste
27a. Kwaad	1	2	3	4	5
27b. Bang	1	2	3	4	5
27c. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

28. Denkt u dat de dader het misdrijf nogmaals zal plegen?	Ja	Nee	Ik weet niet
28a. Ten aanzien van u.....	1	0	2
28b. Ten aanzien van een ander slachtoffer	1	0	2

29. Denkt u dat de dader correct verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?.....	Helemaal niet				Ten zeerste	niet geweten
	1	2	3	4	5	9

Ik wil u nu graag een aantal vragen stellen over eventuele vroegere ervaringen.

30. Bent u ooit nog al het slachtoffer geweest van een delict? ja /nee

Zo ja, a. Hoeveel keer? __

b. Steeds dezelfde dader? ja /nee

Zo ja, was dit ook de dader die deelnam aan de Hergo?

c. Was het hetzelfde type delict als waarvoor er een Hergo was? ja/nee

d. Hoe reageerde u emotioneel gezien op die ervaring(en)?

_____
_____
_____

31. Bent u al eens in contact geweest met het gerecht?
(zoveel als van toepassing)

	ja 1	nee 0
a) Als slachtoffer	1	0
b) Als dader	1	0
c) Als professioneel	1	0
d) Als getuige	1	0

Tenslotte wil ik u in dit laatste deel graag nog een aantal algemene vragen stellen.
Eerst een aantal vragen in verband met Hergo en het rechtssysteem.

32. Vindt u dat Hergo aan alle slachtoffers moet worden aangeboden, zodat ze op vrijwillige basis kunnen deelnemen?	Ja	Nee
	1	0

Waarom?

_____
_____
_____

33. Als u het proces zou moeten overdoen zou u dan kiezen om deel te nemen aan een Hergo of de rechtbank een uitspraak laten doen?	Hergo	Rechtbank
	1	0

Waarom?

_____
_____
_____

Nu wil ik u graag een aantal vragen stellen over uw leefsituatie, om een idee te krijgen van wie deelneemt aan dit onderzoek.

34. Wat is uw huidige burgerlijke stand?

Nooit gehuwd	1
Nu gehuwd (ook de facto relatie)	2
Weduwnaar/weduwe	3
Gescheiden	4

35. Wat beschrijft het best uw situatie van de laatste 6 maanden?

Student (fulltime)	1 *(ga naar 36)*
Student (parttime)	2 *(ga naar36)*
Student parttime en werken parttime	3 *(ga naar36)*
Niet aan het werk, maar werk aan het zoeken	4
Niet aan het werk en niet aan het zoeken	5
Werken parttime	6 *(ga naar 37)*
Werken fulltime	7 *(ga naar 37)*
Huisman/huisvrouw	8
Ander:_____	9

Indien student
36. In welk jaar zit u nu?
(interviewer: codeer op basis van het antwoord)

Geen formele scholing		00
Buitengewoon onderwijs		01
Deeltijds onderwijs		02
Secundair onderwijs		
Eerste graad	A-klas	03
	B-klas	04
	Beroepsvoorbereidend jaar	05
Tweede graad	Algemeen	06
	Technisch	07
	Beroeps	08
	Kunst	09
Derde graad	Algemeen	10
	Technisch	11
	Beroeps	12
	Kunst	13
Hogeschool		14
Universiteit		15
Andere		16

Indien aan het werk
37. Welk soort werk doet u? _____
(interviewer: codeer op basis van het antwoord)

Hoger professioneel (b.v.: dokter, ingenieur, universitair wetenschapper, middelbare school onderwijzer, advocaat)	01
Hogere bediende (b.v.: bankier, directeur in big business, hogere regering medewerker, vakbond medewerker)	02
Technische beroepen en gewone bediende (b.v.:verpleger, artiest, lagere school onderwijzer, lab technicus)	03
Administratief (b.v.: secretaris, klerk, office manager, ambtenaar, boekhouder)	04
Verkoop (b.v.: verkoop manager, winkel eigenaar, winkel assistent, verzekeringsagent)	05
Service (b.v.: restaurant eigenaar, politie agent, ober, kapper, conciërge)	06
Geschoolde arbeider (b.v.: ploegbaas, motor mechanicus, printer, naaister, elektricien)	07
Semi-geschoolde arbeider (b.v.: buschauffeur, arbeider in conservenfabriek, timmerman, metaal arbeider, bakker)	08
Ongeschoolde arbeider (b.v.: arbeider, portier, ongeschoolde fabriek arbeider)	09
Boerderij (b.v. boer, boerderij assistent)	10

38. In welk land is uw vader geboren?

België	1
Marokko	2
Turkije	3
Nederland	4
Italië	5
Spanje	6
Ander, namelijk…	7
Ik weet het niet	8

39. Welke nationaliteit heeft uw vader?

Belg	1
Italiaan	2
Marokkaan	3
Fransman/Franse	4
Nederlander/Nederlandse	5
Turks	6
Ander, namelijk…	7

40. Met wie leeft u op dit ogenblik samen?

Moeder en vader	01 *(ga naar 41)*
Moeder	02 *(ga naar 43)*
Vader	03 *(ga naar 41)*
Eén ouder en een stiefouder	04 *(ga naar 41 of 43)*
Pleegouders	05 *(ga naar 41)*
Partner	06
Partner en kinderen	07
Andere familieleden	08
Niemand	09
Ander, namelijk…	10

Indien men leeft met de vader en nog student is:

41. Wat deed uw vader de afgelopen 6 maand?

Fulltime werken, betaald	01 *(ga naar 42)*
Parttime werken, betaald	02 *(ga naar 42)*
Werkloos en op zoek naar werk	03
Werkloos en niet op zoek naar werk	04
Op pensioen na een betaalde job	05
Voltijds student (school of universiteit)	06
Huisman	07
Ziek/gehandicapte	08
Overleden	09
Ander, namelijk…	10

Voor vaders die werken

42. Welk soort werk doet uw vader?
(Interviewer: codeer op basis van het antwoord)

Hoger professioneel (b.v.: dokter, ingenieur, universitair wetenschapper, middelbare school onderwijzer, advocaat)	01
Hogere bediende (b.v.: bankier, directeur in big business, hogere regering medewerker, vakbond medewerker)	02
Technische beroepen en gewone bediende (b.v.:verpleger, artiest, lagere school onderwijzer, lab technicus)	03
Administratief (b.v.: secretaris, klerk, office manager, ambtenaar, boekhouder)	04
Verkoop (b.v.: verkoop manager, winkel eigenaar, winkel assistent, verzekeringsagent)	05
Service (b.v.: restaurant eigenaar, politie agent, ober, kapper, conciërge)	06
Geschoolde arbeider (b.v.: ploegbaas, motor mechanicus, printer, naaister, elektricien)	07
Semi-geschoolde arbeider (b.v.: buschauffeur, arbeider in conservenfabriek, timmerman, metaal arbeider, bakker)	08
Ongeschoolde arbeider (b.v.: arbeider, portier, ongeschoolde fabriek arbeider)	09
Boerderij (b.v. boer, boerderij assistent)	10

Indien men samenwoont met de moeder en nog student is:

43. Wat deed uw moeder de afgelopen 6 maand?

Fulltime werken, betaald	01 *(ga naar 44)*
Parttime werken, betaald	02 *(ga naar 44)*
Werkloos en op zoek naar werk	03
Werkloos en niet op zoek naar werk	04
Op pensioen na een betaalde job	05
Voltijds student (school of universiteit)	06
Huisman	07
Ziek/gehandicapte	08
Overleden	09
Ander, namelijk…	10

Voor moeders die werken

44. Welk soort werk doet uw moeder?
(Interviewer: codeer op basis van het antwoord)

Hoger professioneel (b.v.: dokter, ingenieur, universitair wetenschapper, middelbare school onderwijzeres, advocate)	01
Hogere bediende (b.v.: bankier, directeur in big business, hogere regering medewerker, vakbond medewerker)	02
Technische beroepen en gewone bediende (b.v.:verpleegster, artiest, lagere school onderwijzeres, lab technicus)	03
Administratief (b.v.: secretaris, klerk, office manager, ambtenaar, boekhouder)	04
Verkoop (b.v.: verkoop manager, winkel eigenares, winkel assistente, verzekeringsagente)	05
Service (b.v.: restaurant eigenares, politie agente, dienster, kapster, conciërge)	06
Geschoolde arbeidster (b.v.: ploegbaas, motor mechanicus, printer, naaister, elektricien)	07
Semi-geschoolde arbeidster (b.v.: buschauffeur, arbeider in conservenfabriek, timmerman, metaal arbeider, bakker)	08
Ongeschoolde arbeidster (b.v.: arbeidster, portier, ongeschoolde fabriek arbeidster)	09
Boerderij (b.v. boerin, boerderij assistente)	10

Heeft u nog vragen of opmerkingen in verband met dit interview of Hergo in het algemeen?
Alvast bedankt voor uw tijd – uw medewerking wordt door ons ten zeerste op prijs gesteld !

_____

_____

_____

BIJLAGE 14. VRAGENLIJST OUDERS

Bijlage 14. Vragenlijst ouders.

VRAGENLIJST OUDERS

Naam en case nummer:_____
Naam interviewer en datum:_____

Ik wil beginnen met u een paar vragen te stellen over de voorbereiding op de Hergo. Het gaat hier dus om de eerste contacten met de moderator, degene die daarna ook de Hergo begeleidde. Ik lees een aantal vragen voor, en u kan antwoorden door deze schaal te gebruiken. Dus het antwoord kan zijn 'helemaal niet' of 'ten zeerste' of ergens tussenin. Is dat okee?

	Helemaal niet				Ten zeerste
1. Vond u dat u goed geïnformeerd was over de Hergo?	1	2	3	4	5
2. Voelde u zich goed voorbereid voor de Hergo?	1	2	3	4	5
3. Kon u zelf beslissen wie u wou uitnodigen voor de Hergo?	1	2	3	4	5
4. Kon u zelf beslissen wie u niet wou uitnodigen voor de Hergo?	1	2	3	4	5
5. Werd u geraadpleegd i.v.m. het tijdstip en de plaats waar de Hergo zou plaats vinden?	1	2	3	4	5

Nu volgen er enkele vragen in verband met de Hergo. Het gaat hierbij om de bijeenkomst zelf.

	Helemaal niet				Ten zeerste
6. Had u het gevoel dat u uw mening kon uiten in de Hergo?	1	2	3	4	5
7. Had u het gevoel dat u met respect werd behandeld in de Hergo?	1	2	3	4	5
8. Had u het gevoel dat u betrokken was in het nemen van beslissingen?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
9. Vond u dat iedereen een eerlijke kans kreeg om te zeggen wat men te zeggen had tijdens de Hergo?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
10. Voelde u zich veilig tijdens de Hergo?.....	1	2	3	4	5

11a. Wat vond u van de aanwezigheid van de politie? (gelieve voor elke categorie een cijfer aan te duiden)	Helemaal niet				Ten zeerste
11a1.Nuttig	1	2	3	4	5
11a2.Vervelend	1	2	3	4	5
11a3. Ondersteunend.....	1	2	3	4	5
11a4. Bemoeiziek.....	1	2	3	4	5
11a5.Ander, nl. *(gelieve in te vullen)*_____	1	2	3	4	5

11b. Wat was volgens u de rol van de politie op de Hergo?

_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
12. Werd u geraakt door de emoties van het slachtoffer?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
13. Voelde u zich enigszins beschaamd tijdens de Hergo omwille van het delict?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
14. Begon u tijdens de Hergo te begrijpen hoe het delict en de gevolgen ervan aanvoelden voor het slachtoffer?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
15a. Voelde u zich kwaad tegenover uw zoon/dochter omwille van wat gebeurd was?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
15b. Voelde u zich gesteund door andere aanwezigen op de Hergo?	1	2	3	4	5

Zo ja, door wie?

_____
_____
_____

Nu volgen er een aantal vragen in verband met de moderator, degene die de Hergo begeleidde.

16. Hoe voelde u zich tegenover de moderator?	Helemaal niet				Ten zeerste
16a. Beschaamd	1	2	3	4	5
16b. Begrepen	1	2	3	4	5
16c. Ander, nl. *(gelieve in te vullen)*_____	1	2	3	4	5

17. Had u het gevoel dat de moderator bevooroordeeld was tegenover:

U als ouder	1
Uw zoon/dochter	2
Het slachtoffer	3
Een andere betrokkene	4
Het rechtssysteem	5
Niemand	6

18. Vond u dat gepast?	ja	nee
	1	0

Nu volgen een aantal vragen in verband met de uitkomst van de Hergo. Het gaat hierbij dus om de overeenkomst, het plan dat eventueel uit de Hergo is voort gekomen.

19a. Werd er een overeenkomst bereikt?	ja	nee
	1	0

(zo nee: ga naar het volgende deel, namelijk vragen over uw zoon/dochter)

19b. Op het einde van de Hergo, begreep u wat er beslist werd?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

20. Was u het echt eens met wat er beslist werd?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

21. Hoe fair was de uitkomst voor uw zoon/dochter, volgens u?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

22. Gelooft u dat uw zoon/dochter verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

23. Was u na de Hergo tevreden met de uitkomst?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Waarom?

_____
_____
_____

24a. Voelt u zich na de Hergo gesterkt in uw rol als opvoeder?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
24b1. Heeft u nu het gevoel dat u beter weet bij wie u terecht kan indien u nog problemen zou hebben met uw zoon/dochter?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

24b2. Zo ja, Bij wie kan u terecht?

_____
_____
_____

Nu volgen een aantal vragen in verband met het effect van de Hergo op uw zoon/dochter.

25. Denkt u dat uw zoon/dochter het misdrijf nogmaals zal plegen?	ja	nee
25a. T.o.v. hetzelfde slachtoffer.....	1	0
25b. T.o.v. een ander slachtoffer.....	1	0

26. Denkt u dat uw zoon/dochter echt spijt heeft over wat er gebeurd is?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
27. Na de Hergo, heeft u het gevoel dat uw zoon/dochter duidelijk verstaat welk nadeel het slachtoffer ondervond?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Nu volgen er een aantal vragen in verband met het effect van de Hergo op uw familie relaties.

28. Hoe is uw relatie met uw zoon/dochter na de Hergo?.....	Heel slecht 1	2	3	4	Heel goed 5
29. Heeft de Hergo uw familie dichter bij elkaar gebracht?....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

30. Vertrouwt u uw kind?.....	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

31. Respecteert u uw kind?.....	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Tenslotte volgt nog een aantal algemene vragen.

32. Als u het proces zou moeten overdoen zou u dan kiezen om deel te nemen aan een Hergo?	Ja	Nee
	1	0

Waarom?_____
_____
_____

33. Heeft u nog opmerkingen over de Hergo?
_____
_____
_____

Alvast bedankt voor uw medewerking - die is voor ons zeer belangrijk en wordt echt op prijs gesteld !!! U kan hier nog opmerkingen en/of vragen kwijt i.v.m. het onderzoek:
_____
_____
_____

Bijlage 14. Vragenlijst ouders.

BIJLAGE 15. VRAGENLIJST STEUNFIGUUR JONGERE

Bijlage 15. Vragenlijst steunfiguur jongere.

VRAGENLIJST STEUNFIGUUR JONGERE

Naam en case nummer:_____
Naam interviewer en datum:_____

Ik wil beginnen met u een paar vragen te stellen over de voorbereiding op de Hergo. Het gaat hier dus om de eerste contacten met de moderator, degene die daarna ook de Hergo begeleidde. Ik lees een aantal vragen voor, en u kan antwoorden door deze schaal te gebruiken. Dus het antwoord kan zijn 'helemaal niet' of 'ten zeerste' of ergens tussenin. Is dat okee?

	Helemaal niet				Ten zeerste
1. Vond u dat u goed geïnformeerd was over de Hergo?	1	2	3	4	5
2. Voelde u zich goed voorbereid voor de Hergo?	1	2	3	4	5

3. Door wie werd u uitgenodigd om deel te nemen aan de Hergo?

Ouders van de jongere	1
De jongere zelf	2
De moderator	3
Iemand anders, nl…….	4

	Helemaal niet				Ten zeerste
4. Werd u geraadpleegd i.v.m. het tijdstip en de plaats waar de Hergo zou plaats vinden?	1	2	3	4	5

Nu volgen er enkele vragen in verband met de Hergo. Het gaat hierbij om de bijeenkomst zelf.

	Helemaal niet				Ten zeerste
5. Had u het gevoel dat u uw mening kon uiten in de Hergo?	1	2	3	4	5
6. Had u het gevoel dat u met respect werd behandeld in de Hergo?	1	2	3	4	5
7. Had u het gevoel dat u betrokken was in het nemen van beslissingen?.....	1	2	3	4	5
8. Vond u dat iedereen een eerlijke kans kreeg om te zeggen wat men te zeggen had tijdens de Hergo?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
9. Voelde u zich veilig tijdens de Hergo?	1	2	3	4	5

10. Wat vond u van de aanwezigheid van de politie? (gelieve voor elke categorie een cijfer aan te duiden)	Helemaal niet				Ten zeerste
10a. Nuttig	1	2	3	4	5
10b. Vervelend.....	1	2	3	4	5
10c. Ondersteunend.....	1	2	3	4	5
10d. Bemoeiziek	1	2	3	4	5
10e. Ander, nl. *(gelieve in te vullen)*_____	1	2	3	4	5

11. Wat was volgens u de rol van de politie op de Hergo?

_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
12. Werd u geraakt door de emoties van het slachtoffer?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
13. Voelde u zich enigszins beschaamd tijdens de Hergo omwille van het delict?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
14. Begon u tijdens de Hergo te begrijpen hoe het delict en de gevolgen ervan aanvoelden voor het slachtoffer?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
15. Voelde u zich kwaad tegenover de jongere omwille van wat gebeurd was?	1	2	3	4	5

Nu volgen er een aantal vragen in verband met de moderator, degene die de Hergo begeleidde.

16. Had u het gevoel dat de moderator bevooroordeeld was tegenover:

De jongere	1
De ouders van de jongere	2
Het slachtoffer	3
Een andere betrokkene	4
Het rechtssysteem	5
Niemand	6

	ja	nee
17. Vond u dat gepast?	1	0

Nu volgen een aantal vragen in verband met de uitkomst van de Hergo. Het gaat hierbij dus om de overeenkomst, het plan dat eventueel uit de Hergo is voort gekomen.

18. Werd er een overeenkomst bereikt?	ja 1	nee 0

(zo nee: ga naar het volgende deel, namelijk vragen over de jongere)

19. Op het einde van de Hergo, begreep u wat er beslist werd?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
20. Was u het echt eens met wat er beslist werd?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
21. Hoe fair was de uitkomst voor de jongere, volgens u?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
22. Gelooft u dat de jongere verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
23. Was u na de Hergo tevreden met de uitkomst?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Waarom?

_____
_____
_____

24. Bent u bereid de jongere nog verdere ondersteuning te verlenen?	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Nu volgen een aantal vragen in verband met het effect van de Hergo op de jongere.

25. Denkt u dat de jongere het misdrijf nogmaals zal plegen?	ja	nee
25a. T.o.v. hetzelfde slachtoffer.....	1	0
25b. T.o.v. een ander slachtoffer.....	1	0

26. Denkt u dat de jongere echt spijt heeft over wat er gebeurd is?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
27. Na de Hergo, heeft u het gevoel dat de jongere duidelijk verstaat welk nadeel het slachtoffer ondervond?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Nu volgen er een aantal vragen in verband met het effect van de Hergo op uw relatie met de jongere.

28. Hoe is uw relatie met de jongere na de Hergo?.....	Heel slecht 1	2	3	4	Heel goed 5
29. Vertrouwt u de jongere?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5
30. Respecteert u de jongere?.....	Helemaal niet 1	2	3	4	Ten zeerste 5

Tenslotte volgen er nog een aantal algemene vragen.

31a. Als u het proces zou moeten overdoen zou u dan kiezen om deel te nemen aan een Hergo?	Ja 1	Nee 0

31b.Waarom?_____
_____
_____

32. Heeft u nog opmerkingen over de Hergo?
_____
_____
_____

Alvast bedankt voor uw medewerking - die is voor ons zeer belangrijk en wordt echt op prijs gesteld !!! U kan hier nog opmerkingen en/of vragen kwijt i.v.m. het onderzoek:
_____
_____
_____

BIJLAGE 16. VRAGENLIJST STEUNFIGUUR SLACHTOFFER

Bijlage 16. Vragenlijst steunfiguur slachtoffer.

VRAGENLIJST STEUNFIGUUR SLACHTOFFER

Naam en relatie tot het slachtoffer:……
Datum interview:……...
Naam interviewer:…….

Ik wil beginnen met u een paar vragen te stellen over de voorbereiding op de Hergo. Het gaat hier dus om de eerste contacten met de moderator, degene die daarna ook de Hergo begeleidde. Ik lees een aantal vragen voor, en u kan antwoorden door deze schaal te gebruiken. Dus het antwoord kan zijn 'helemaal niet' of 'ten zeerste' of ergens tussenin. Is dat okee?

	Helemaal niet				Ten zeerste
1. Vond u dat u goed geïnformeerd was over de Hergo?	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
2. Voelde u zich goed voorbereid voor de Hergo?.....	1	2	3	4	5

3. Door wie werd u uitgenodigd om deel te nemen aan de Hergo?

Het slachtoffer	1
De moderator	2
Iemand anders, nl…….	3

	Helemaal niet				Ten zeerste
4. Werd u geraadpleegd i.v.m. het tijdstip en de plaats waar de Hergo zou plaats vinden?	1	2	3	4	5

5. Waarom besliste u tot deelname aan de Hergo?

_____
_____
_____

Ik vermeld nog enkele redenen die kunnen hebben meegespeeld in uw beslissing. U zegt maar in hoeverre die voor van toepassing zijn.

6. Waarom besliste u tot deelname aan de Hergo?	Helemaal niet				Ten zeerste
6a. Om herstel te krijgen	1	2	3	4	5
6b. Om zeker te zijn dat de dingen juist gebeuren	1	2	3	4	5
6c. Om de jongere te confronteren	1	2	3	4	5
6d. Om de jongere te laten weten hoe u zich voelde	1	2	3	4	5
6e. Om de jongere een lesje te leren	1	2	3	4	5
6f. Om de jongere te helpen of te steunen	1	2	3	4	5
6g. Om iets te ontdekken over de jongere	1	2	3	4	5
6h. Om de jongere verantwoordelijkheid te laten nemen	1	2	3	4	5
6i. Om te helpen misdrijven te voorkomen	1	2	3	4	5
6j. Om antwoorden te krijgen over het misdrijf	1	2	3	4	5
6k. Om verontschuldigingen te krijgen	1	2	3	4	5
6l. Omdat u vond dat het uw plicht was	1	2	3	4	5
6m. Andere, nl.	1	2	3	4	5

Nu volgen enkele vragen in verband met de Hergo. Het gaat hierbij om de bijeenkomst zelf.

	Helemaal niet				Ten zeerste
7. Had u het gevoel dat u uw mening kon uiten in de Hergo?	1	2	3	4	5
8. Had u het gevoel dat u met respect werd behandeld in de Hergo?	1	2	3	4	5
9. Had u het gevoel dat u betrokken was in het nemen van beslissingen?	1	2	3	4	5
10. Vond u dat iedereen een eerlijke kans kreeg om te zeggen wat men te zeggen had tijdens de Hergo?	1	2	3	4	5
11. Voelde u zich veilig tijdens de Hergo?	1	2	3	4	5

12. Wat vond u van de aanwezigheid van de politie? (gelieve voor elke categorie een cijfer aan te duiden)	Helemaal niet				Ten zeerste
12a. Nuttig	1	2	3	4	5
12b. Vervelend.....	1	2	3	4	5
12c. Ondersteunend.....	1	2	3	4	5
12d. Bemoeiziek	1	2	3	4	5
12e. Ander, nl. *(gelieve in te vullen)*_____	1	2	3	4	5

13. Wat was volgens u de rol van de politie op de Hergo?

_____
_____
_____

14. Hadden de jongere en zijn/haar ondersteuners private tijd? ja/nee
Zo ja,

14.a. Wat deed u tijdens de private tijd van de jongere en zijn/haar familie?*(open vraag)*

_____
_____
_____

14.b. Hoe voelde u zich toen? *(open vraag)*

_____
_____
_____

15. Had u het gevoel dat u tegenover de dader met zijn ondersteunende personen in de minderheid was?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Waarom?_____
_____
_____

16. Wat vond u van de aanwezigheid van de advocaat van de jongere?	Helemaal niet				Ten zeerste
16a. U stond er neutraal tegenover.....	1	2	3	4	5
16b. Ondersteunend, ook ten aanzien van uzelf.....	1	2	3	4	5
16c. Hij/zij bracht belangrijk informatie aan	1	2	3	4	5
16d. Hij/zij trok te zeer partij voor de jongere	1	2	3	4	5
16e. Creëerde een onevenwicht omdat u geen advocaat mee had	1	2	3	4	5
16f. Ander, nl.					

Ik wil u nu graag enkele vragen stellen in verband met uw ervaren in de ontmoeting met de jongere.

17. Duid aan in hoeverre de volgende elementen voor u belangrijk waren:	Helemaal niet				Ten zeerste
17a. Antwoord krijgen op uw vragen	1	2	3	4	5
17b. De jongere kunnen vertellen welke invloed het delict op u had	1	2	3	4	5
17c. Terugbetaling krijgen voor uw verlies	1	2	3	4	5
17d. Dat de jongere hulp kreeg	1	2	3	4	5
17e. Dat de jongere sorry zei	1	2	3	4	5
17f. Een overeenkomst bereiken die beide partijen konden aanvaarden	1	2	3	4	5
17g. Iets anders, nl_____.....	1	2	3	4	5

18. Alles in acht genomen, vond u het een positieve ervaring dat u de jongere heeft ontmoet?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

19. Heeft de dader zich verontschuldigd tegenover u?	ja	nee
	1	0

19a. *Zo ja,* Heeft u het gevoel dat het een gemeende verontschuldiging was?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

19b. *Zo nee,* Denkt u dat een verontschuldiging u zou geholpen hebben om de dader te vergeven?.....	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

20. Was het voor u nuttig de dader te ontmoeten in de Hergo?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Waarom?_____
_____
_____

Nu volgen er een aantal vragen in verband met de moderator, degene die de Hergo begeleidde.

21. Had u het gevoel dat de moderator bevooroordeeld was tegenover:

De jongere	1
De ouders van de jongere	2
Het slachtoffer	3
Een andere betrokkene	4
Het rechtssysteem	5
Niemand	6

	ja	nee
22. Vond u dat gepast?	1	0

Nu volgen een aantal vragen in verband met de uitkomst van de Hergo. Het gaat hierbij dus om de overeenkomst, het plan dat eventueel uit de Hergo is voort gekomen.

	ja	nee
23. Werd er een overeenkomst bereikt?	1	0

(zo nee: ga naar het volgende deel, namelijk vragen over de jongere)

	Helemaal niet				Ten zeerste
24. Had u invloed op de totstandkoming van de overeenkomst in de Hergo?.....	1	2	3	4	5
25. Op het einde van de Hergo, begreep u wat er beslist werd?.....	1	2	3	4	5
26. Was u het echt eens met wat er beslist werd?	1	2	3	4	5
27. Hoe fair was de overeenkomst voor u?	1	2	3	4	5
28. Was u na de Hergo tevreden met de uitkomst?.....	1	2	3	4	5

Waarom?

_____
_____
_____

	Helemaal niet				Ten zeerste
29. Hoe nuttig vond u het bijwonen van de Hergo?.....	1	2	3	4	5

Indien niet, Waarom niet?

_____
_____
_____

30. Denkt u dat de Hergo problemen hielp oplossen?.....	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Zo ja, Welke problemen?

_____
_____
_____

Zo neen, Waarom niet?

_____
_____
_____

31. Terugkijkend naar uw motivatie om deel te nemen aan Hergo:
Heeft u het gevoel dat uw verwachtingen van de Hergo ingelost zijn? ja /nee

Waarom?_____
_____
_____

32. Is er iets dat op een andere manier had kunnen gebeuren in verband met het hele proces van de Hergo ?	Helemaal niet				Ten zeerste
32a. Meer ondersteuning	1	2	3	4	5
32b. Meer informatie	1	2	3	4	5
32c. Ander, nl_____.....	1	2	3	4	5

Waarom?

_____
_____
_____

Nu volgen een aantal vragen in verband met het effect van de Hergo op de jongere.

33. Denkt u dat de jongere het misdrijf nogmaals zal plegen?	ja	nee
33a. T.o.v. hetzelfde slachtoffer.....	1	0
33b. T.o.v. een ander slachtoffer.....	1	0

34. Denkt u dat de jongere echt spijt heeft over wat er gebeurd is?.....	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

	Helemaal niet				Ten zeerste
35. Gelooft u dat de jongere verantwoordelijk is gesteld voor zijn/haar gedrag?	1	2	3	4	5

Tenslotte volgen nog een aantal algemene vragen.

	Ja	Nee
36a. Als u het proces zou moeten overdoen zou u dan kiezen om deel te nemen aan een Hergo?	1	0

36b.Waarom?_____
_____
_____

	Ja	Nee
37a. Vindt u dat Hergo aan alle slachtoffer moet worden aangeboden zodat ze op vrijwillige basis kunnen deelnemen?	1	0

37b.Waarom?_____
_____
_____

38. Heeft u nog opmerkingen over de Hergo?
_____
_____
_____

Alvast bedankt voor uw medewerking - die is voor ons zeer belangrijk en wordt echt op prijs gesteld !!! U kan hier nog opmerkingen en/of vragen kwijt i.v.m. het onderzoek:
_____
_____
_____

Bijlage 16. Vragenlijst steunfiguur slachtoffer.

BIJLAGE 17. OVERZICHT VAN HERGO'S EN INTENTIEVERKLARINGEN

Bijlage 17. Overzicht van hergo's en intentieverklaringen.

In wat volgt geven we een overzicht van de verschillende feiten waarvoor een hergo heeft plaatsgevonden in de periode januari 2001 – november 2003.

De bedoeling van hergo is tevens meerdere steunfiguren te betrekken voor de jongere, zodat die kan worden ondersteund zowel op de hergo zelf, als nadien bij de opvolging en uitvoering van de overeenkomst. We geven aan wie in de hergo's aanwezig is als steunfiguur zodat een zicht kan worden verkregen op de mate waarin anderen dan de ouders, de jongere en het slachtoffer betrokken worden in hergo. Het geeft een idee van wie aanwezig is bij welke feiten, waar de hergo doorgaat, hoelang het duurt en of het slachtoffer ervoor kiest aanwezig te zijn.

De inhoud van de intentieverklaringen die bereikt zijn, wordt weergegeven. Waar mogelijk, geven we aan in welke mate de overeenkomsten ook effectief zijn uitgevoerd. In overleg met moderatoren gaan we na in hoeverre zij over deze informatie beschikken. Zij zijn niet altijd op de hoogte van de uitvoering, omdat de opvolging vaak door de consulent van de sociale dienst gebeurt, en omdat de moderator zelden op de hoogte wordt gebracht van de uiteindelijke beslissing van de jeugdrechter. Soms verschijnen de zaken niet meer op zitting ter afsluiting, wanneer het niet nodig blijkt te zijn.

1. Een zaak ging over slagen en verwondingen: op één avond werden drie personen in elkaar geslagen door één jongere. De dader heeft zijn vader mee, een tante, twee vrienden, een leerkracht en twee vrienden van de familie. De advocaat van de jongere is aanwezig, ook tijdens het privé-overleg. Twee slachtoffers zijn aanwezig en brengen beiden een ouder mee. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en wordt opgesplitst over twee bijeenkomsten, omdat men er de eerste keer niet in slaagt de overeenkomst uit te werken wegens tijdsgebrek. De eerste bijeenkomst duurde 3 uur, de tweede 2 uur.

De intentieverklaring behelst de volgende elementen:
- Schadevergoeding via vakantie- en weekendwerk.
- 1 week werkstraf.
- Kickboksen in vrije tijd.
- Uitgaan onder strikte voorwaarden.
- Sociale vaardigheidstraining.
- EHBO cursus en vrijwilligerswerk.
- Mededaders vermijden.
- Opvolging door heel de achterban.
- Niet naleven van de afspraken leidt tot 4 weken niet uitgaan.

De schadevergoeding werd betaald aan de slachtoffers. Het netwerk is nog driemaal samengekomen en men heeft verslagen doorgestuurd naar de moderator over die bijeenkomsten. De meeste afspraken zijn nagekomen; sommige niet zoals b.v. het kickboksen en de EHBO cursus, maar dit is door het netwerk besproken en gewijzigd indien het nodig bleek. De moderator heeft geen zicht op de burgerlijke partijstelling[1] en weet niet hoe het daarmee afgelopen is.

[1] Het niet-aanwezige slachtoffer stelde zich burgerlijke partij omwille van lichamelijke schade.

2. In een andere zaak gaat het om een diefstal met verzwarende omstandigheden. De jongere heeft zijn ouders, een broer, twee vrienden en twee andere familieleden mee. De advocaat van de jongere is aanwezig, ook tijdens het privé-overleg. Geen van de zes slachtoffers neemt deel aan de hergo. Het gaat hierbij om een aantal lichtere feiten, die reeds lange tijd geleden gebeurden en waarbij de slachtoffers de deelname aan hergo een zware investering vinden. Eén van de slachtoffers wilde komen, maar wordt op het laatste moment verhinderd. Een ander slachtoffer gaf in de voorbereiding aan dat ze niet zou komen omdat ze slecht te been is. De co-moderator geeft een aantal ideeën van de slachtoffers aan tijdens de hergo zelf. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt één uur en 45 minuten.

Intentieverklaring:
- Schadevergoeding via vakantiewerk of Vereffeningsfonds.[2]
- Drugsleerproject (20 uur).
- Opvolging gebeurt door de moderator.

Eén van de slachtoffers wilde na de hergo geen verontschuldigingen aanvaarden. De jongere heeft voor een slachtoffer gewerkt en dat is goed gelopen. Hij heeft er nadien nog een paar dagen (betaald) gewerkt. De jongere heeft gedurende 10 dagen gewerkt bij de groendienst om via het Vereffeningsfonds betaald te kunnen worden.

3. Een derde hergo betreft loondiefstal. De jongere is aanwezig met zijn ouders en ook de consulent van de sociale dienst is aanwezig. De advocaat van de jongere is aanwezig, ook bij het privé-overleg. Het slachtoffer beslist niet aanwezig te zijn, omdat men het niet eens geraakt over het schade bedrag en hij dus voor zichzelf niet het belang van een hergo ziet. Iemand van slachtofferhulp geeft algemeen de ideeën van slachtoffers weer. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt twee uur.

Intentieverklaring:
- Via advocaat geld storten voor benadeelde. Geld te verdienen via leercontract.
- Leren omgaan met eigen astma probleem (opvolging door ouders).
- Excuses overmaken via brief (kopij naar moderator).
- 48 uren werken in tuin van grootouders (opvolging ouders).
- 40 uur vrijwilligerswerk (opvolging moderator).
- Werk als leercontract volhouden (opvolging vader).

De uitbetalingen lopen vlot, het astmaprobleem is aangepakt en bespreekbaar gemaakt. De verontschuldigingbrief is geschreven, de 48 uren zijn uitgevoerd, alsook 38 uren vrijwilligerswerk. Het leercontract loopt eveneens goed.

4. Twee jongeren zijn betrokken in een diefstal in een winkelketen. Voor hen samen wordt één hergo georganiseerd. De éne jongere brengt zijn ouders, grootvader en een vriend mee. De andere jongere zijn ouders. De advocaten van beide jongeren zijn aanwezig, ook

[2] Dit is een Fonds dat de uren uitbetaalt die een jongere werkt als vrijwilliger. Het bedrag wordt meteen overgemaakt aan het slachtoffer. Jongeren moeten een aanvraag indienen bij dit Fonds als ze op die manier de schade willen vergoeden. Zie bijvoorbeeld Van Put, W., 'Het Vereffeningsfonds als sluitstuk van bemiddeling', *Tijdschrift voor Herstelrecht*, jrg.3, nr.3, 2003 21-23 voor meer uitleg.

tijdens het privé-overleg dat voor elke jongere apart plaatsvindt. De winkelgerant zelf wenst niet deel te nemen uit schrik voor wraak van de daders en wenst dit ook niet vermeld te hebben op de hergo zelf. De directie van de keten gaat wel een verbintenis aan in verband met de schade: de schade kan worden verdeeld over de verschillende daders en de jongeren zullen niet hoofdelijk aangesproken worden voor het gehele schadebedrag. De hergo vindt plaats in een lokaal cultureel centrum en duurt drie uur.

Intentieverklaring eerste jongere:
- Verontschuldigingsbrief via moderator.
- 15 uur sociale vaardigheidstraining (opvolging door moeder).
- 20 uur werkprestatie (opvolging moderator).
- Een zesde van de schade te betalen via vakantiewerk (5 mededaders) (opvolging moeder).
- Positieve vrijetijdsbesteding (opvolging door vriend).

Intentieverklaring tweede jongere:
- Verontschuldigingsbrief via moderator (opvolging door moeder).
- 15 uur sociale vaardigheidstraining (opvolging door vader).
- 20 uur werkprestatie (opvolging door moeder).
- Een zesde van de schade te betalen via vakantiewerk (5 mededaders) (opvolging moeder).

Beide jongeren hebben de intentieverklaringen op alle punten correct uitgevoerd.

5. Twee jongeren zijn betrokken in een diefstal met verzwarende omstandigheden (bij nacht, in groep, met braak) in een theater. De jongeren brengen hun moeder mee; één jongere iemand van de gezinsbegeleiding, de andere jongere zijn zus. De advocaten van beide jongeren zijn aanwezig, ook tijdens het privé-overleg.[3] Er zijn twee slachtoffers aanwezig, vertegenwoordigers van het theater. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt een dikke twee uur.

Intentieverklaring eerste jongere:
- Schadevergoeding via zakgeld.
- Verontschuldigingsbrief schrijven.
- Karweien voor slachtoffer opknappen gedurende twee namiddagen.
- Leerproject "sociale vaardigheden".
- Zinvolle vrijetijdsbesteding (opvolging door thuisbegeleiding).

Intentieverklaring tweede jongere:
- Moeder betaalt schade, jongere compenseert door huishoudelijke klussen.
- Verontschuldigingsbrief.
- Karweien voor slachtoffers gedurende twee namiddagen.
- Vormingsproject "Sociale vaardigheden".

Beide intentieverklaringen zijn uitgevoerd, maar de jongeren hebben intussen nieuwe feiten gepleegd. Eén van de jongeren werd kort na de hergo geplaatst omwille van een reeks van andere feiten.

[3] Elke jongere heeft een apart privé-overleg met zijn achterban en advocaat.

6. Een andere zaak betreft slagen en verwondingen. Eén van beide daders wordt doorverwezen naar hergo. Zowel de aanwezige dader als het slachtoffer geven aan dat de mededader aanwezig had moeten zijn, omdat daar net het probleem ligt. De jongere brengt zijn moeder mee, het slachtoffer ook. De advocaat van de jongere is aanwezig, ook tijdens het privé-overleg. Het minderjarig slachtoffer heeft zijn moeder ter ondersteuning. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt een uur en een kwart.

Intentieverklaring:
- Jongere biedt excuses aan die door slachtoffer worden geapprecieerd en aanvaard.
- De jongere vergoedt het slachtoffer voor de medische kosten via de bemiddelingsdienst.
- Slachtoffer geeft telefoonnummer aan jongere zodat hij slachtoffer kan bellen om eens iets af te spreken.
- De jongere zal een cursus "omgaan met agressie" volgen (opvolging door moderator).
- Moeder van jongere neemt contact op met consulent om dingen binnen het gezin uit te klaren.

De vergoeding van de kosten is gebeurd zoals afgesproken. De jongeren zijn elkaar op straat tegen gekomen en hebben dan iets afgesproken. De cursus "omgaan met agressie" loopt goed. De moeder heeft contact opgenomen met de consulent, maar de jongere verblijft intussen bij zijn vader.

7. Een jongere is betrokken in een inbraak in een stadsbibliotheek ('s nachts). De jongere brengt zijn moeder, nicht en een vriend mee. De advocaat is aanwezig, ook tijdens het privé-overleg. De burgemeester alsook een bibliothecaris zijn aanwezig op de hergo. De hergo vindt plaats in een cultureel centrum en wordt opgesplitst over twee bijeenkomsten.

Intentieverklaring:
- Twee dagen van 6 uren gedurende 4 maand werken voor de gemeente.
- Inschrijven in sportclub (opvolging door vriend).
- Beheer van budget door moeder.
- Relatie eigen vriendenkring en gemeente trachten te bevorderen.
- Nicht van de jongere zal ondersteuning- en aanspreekpunt zijn.

Alle punten zijn correct uitgevoerd: het werken voor de gemeente is zeer vlot verlopen. De jongere gaat fitnessen met broer en zwemmen met zijn nicht. Moeder beheert budget nog, wat een aandachtspunt blijft. De relatie tussen zijn vrienden en de gemeente kon niet worden bevorderd, maar er zijn geen nieuwe incidenten, wat door de politie wordt bevestigd. De jongere onderhoudt regelmatig contact met zijn nicht en probeert conflicten in het gezin te vermijden.

8. Een jongere is betrokken bij een overval waarbij het slachtoffer onder schot wordt gehouden en geld wordt gestolen. De jongere is op de hergo aanwezig met zijn ouders, buur, tante en twee advocaten. Het slachtoffer heeft haar echtgenoot en advocaat mee ter ondersteuning. De hergo vindt plaats in een lokaal cultureel centrum en duurt drie uur.

Intentieverklaring:
- Regelmatig werken, ondersteuning door ouders, om de drie maand bewijs aan moderator voorleggen.
- Op regelmatige tijdstippen gesprekken met psychiater voortzetten (attesten worden voorgelegd aan de rechter).
- Begeleiding blijven volgen in het kader van probatie (opvolging door justitieassistent).
- Geen drugs meer gebruiken (opvolging door ouders).
- Geen contact met slechte vrienden (opvolging door achterban en politie).

De intentieverklaring is uitgevoerd: de jongere werkt en alles loopt goed, de therapie werd voortgezet. De begeleiding in het kader van de probatie loopt eveneens goed. De jongere zou terug een aantal keren drugs hebben gebruikt, maar daar dan toch terug mee gestopt zijn; volgens de ouders zijn er thuis geen problemen hieromtrent. De jongere heeft geen contact meer met de slechte vrienden, wat door de politie wordt bevestigd.

9. Een hergo gaat om feiten van vandalisme en brandstichting. De jongere heeft als ondersteuning zijn ouders, een zus en begeleider mee. De advocaat is aanwezig, ook bij het privé-overleg. Drie vertegenwoordigers van de bedrijven waartegen de delicten werden gepleegd, zijn aanwezig. De hergo vindt plaats op het gemeentehuis en duurt twee uur.

Intentieverklaring:
- 15 uur dienstverlening.
- Betaling franchise.
- Gezinsbegeleiding.

10. In een hergo voor vandalisme en brandstichting zijn vertegenwoordigers van de school waar het gebeurde aanwezig. Deze jongere brengt moeder, stiefvader, zus, twee vrienden, twee andere familie leden en een leerkracht mee. De advocaat is ook aanwezig. De hergo vindt plaats op de school en duurt twee uur.

Intentieverklaring:
- Helft van de schade betalen met vakantiewerk (mededader neemt andere helft op).
- Sociale vaardigheidstraining.
- Brief schrijven naar benadeelde.

De overeenkomst is uitgevoerd.

11. Een jongere geraakte verwikkeld in een gevecht met een andere jongere. Het slachtoffer koos ervoor niet aanwezig te zijn op de hergo, maar had een duidelijke verwachting die op de hergo door de co-moderator werd weergegeven, namelijk dat de dader uit haar buurt zou blijven. De jongere had haar ouders, een nicht en vriendje mee ter ondersteuning. De advocaat en consulent waren aanwezig, ook tijdens het privé-overleg. De hergo vindt plaats in het gemeentehuis en duurt anderhalf uur.

Intentieverklaring:
- Slachtoffer vermijden, en niet aanspreken indien er toch contact is.
- Niet praten over de feiten met gemeenschappelijke vrienden (dader en slachtoffer kennen elkaar).
- Alle aanwezigen steunen jongere in de afspraken.
- Leerproject "omgaan met agressie".
- Helft van de kosten betalen via leercontract (ouders namen andere helft op).

De jongere volgt leercontract en heeft op school geen problemen. Ze spaart een deel van haar loon en houdt zicht thuis beter aan de regels. De jongere tracht conflict uit de weg te gaan, maar éénmaal kwam het toch tot een conflict met het slachtoffer. De jongere kreeg hierbij een klap in het gezicht maar heeft niet teruggeslagen. De vorming liep zeer positief: de jongere komt de afspraken correct na en werkt gemotiveerd mee.

12. Een jongere was betrokken in feiten van afpersing: op twee avonden werden vijf fietsers tegengehouden en hun geld werd afgenomen. Drie meerderjarigen en nog een minderjarige waren mee betrokken in de feiten (zij kregen een andere maatregel of straf opgelegd). Ter ondersteuning zijn de moeder, zus, twee nonkels en een neef aanwezig. Tevens is een tolk aanwezig omdat de betrokken geen of weinig Nederlands begrijpen en/of spreken. De advocaat is aanwezig en wordt even betrokken in het privé-overleg om vragen te beantwoorden. De consulent van de sociale dienst is aanwezig, alsook de begeleider van de jongere (de jongere verblijft in Mol). De twee laatste personen zijn niet aanwezig tijdens het privé-overleg. De hergo vindt plaats in de gesloten gemeenschapsinstelling te Mol en duurt twee uur en een kwart.

Intentieverklaring:
- Verontschuldigingsbrief aan slachtoffers via moderator (opvolging door zus).
- Geld sparen voor schadevergoeding (opvolging moeder en zus).
- 20 uur vrijwilligerswerk (opvolging moderator).
- Slechte vrienden vermijden en aansluiten bij sportclub (opvolging door zus, moeder en neef).

De verontschuldigingsbrief werd geschreven en aan de moderator overgemaakt. De jongere heeft gespaard voor de schadevergoeding, de zus bewaart dit geld. De begeleider was tevreden over de uitvoering van de gemeenschapsdienst. De inschrijving in de sportclub gebeurt binnenkort en de jongere is terug ingeschreven in deeltijds onderwijs.

13. Een jongere was betrokken in een zaak van slagen en verwondingen. Hij heeft zijn moeder en stiefvader, vriendin en een vriend mee ter ondersteuning. Het slachtoffer koos ervoor niet aanwezig te zijn. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt anderhalf uur.

Intentieverklaring:
- Schadevergoeding via vakantiewerk of Vereffeningsfonds. Eventueel het bedrag persoonlijk aan het slachtoffer overhandigen. De moderator volgt op.
- Beperken van alcohol gebruik, vrienden volgen dit op.

De overeenkomst is uitgevoerd.

14. Twee jongeren zijn betrokken in meerdere feiten van vandalisme. Omdat de jongeren elkaar sterk beïnvloeden wordt ervoor gekozen twee aparte hergo's te organiseren. De zes slachtoffers willen liever niet deelnemen: één slachtoffer is bang voor wraakacties van de jongeren achteraf; de andere slachtoffers willen hun tijd er niet in steken en vragen financiële vergoeding of niets (bij minieme schade). Eén jongere heeft zijn beide ouders, een tante, grootouders en een buurman mee. Ook zijn advocaat en consulent zijn aanwezig, maar niet bij het privé-overleg. De andere jongere brengt zijn moeder, stiefvader, twee ooms en een tante mee. Ook zijn advocaat en consulent zijn aanwezig. De hergo's vinden plaats op de bemiddelingsdienst en duren elk drie uur.

Intentieverklaring eerste jongere:
- Regelmatig naar school gaan.
- Drugsleerproject (20 uur).
- Helft van de schade betalen via vakantiewerk.
- Regelmatig voetbal spelen en gaan kijken.
- Geen nieuwe feiten of druggebruik.

De vorming rond drugs is niet gevolgd. De moderator heeft de jongere niet verder opgevolgd, maar de consulent heeft aan de jeugdrechter laten weten dat het allemaal fout liep.

Intentieverklaring tweede jongere:
- Schadevergoeding betalen via Vereffeningsfonds: 150 uur vrijwilligerswerk dat zijn voetbaltraining niet in de weg mag staan.
- Gestolen fietsen trachten terug te vinden.
- Slachtoffer aanspreken met de vraag of nog iets gedaan moet worden.
- Geen nieuwe feiten plegen, zich aan afspraken thuis houden en regelmatig naar school gaan.

De jongere heeft teveel uren gewerkt voor het Vereffeningsfonds, omdat de verzekering toch bleek tussen te komen voor de terugbetaling van de schade. Voor het overige zijn de afspraken correct nagekomen.

15. Twee jongeren zijn in eenzelfde zaak van slagen en verwondingen betrokken. Beide daders en het slachtoffer zijn aanwezig. De ene jongere heeft zijn moeder meegebracht; de andere zijn moeder en grootvader. Ook hun advocaten zijn aanwezig. Het slachtoffer wordt gesteund door beide ouders. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt een uur.

Intentieverklaring eerste jongere:
- Slachtoffer met rust laten.
- Excuses overgemaakt aan slachtoffer.
- Slachtoffer heeft geen bijkomende vraag.

Intentieverklaring tweede jongere:
- Slachtoffer met rust laten.
- Excuses overgemaakt aan slachtoffer.
- Slachtoffer heeft geen bijkomende vraag.

Alle punten zijn uitgevoerd door beide jongeren.

16. Twee andere jongeren hebben samen een derde jongere geslagen. Alle betrokkenen kiezen ervoor aparte hergo's te organiseren voor de twee daders. Het slachtoffer ligt immers in ruzie met een van hen, en de twee daders zien elkaar ook niet meer. De eerste jongere heeft zijn ouders, tante en consulent mee als steunfiguren, alsook zijn advocaat. Er vindt geen privé-overleg plaats.[4] Het slachtoffer kiest ervoor zelf niet aanwezig te zijn, maar zijn moeder is wel aanwezig. De andere jongere heeft zijn zus, een vriend en ouders mee. De advocaat is aanwezig, er wordt geen privé-overleg gehouden. Ook hier beslist het slachtoffer op het laatste moment niet aanwezig te zijn, maar is zijn moeder er wel bij. De hergo's vinden plaats in een cultureel centrum en duren elk een uurtje.

Intentieverklaring eerste jongere:
- 38 uur vrijwilligerswerk.
- Eventueel verontschuldigingsbrief schrijven, maar enkel indien het gemeend is.
- Slachtoffer wenst geen schadevergoeding.

Toen de moderator de moeder van de jongere contacteerde, zag het ernaar uit dat hij waarschijnlijk de verontschuldigingsbrief niet meer zou schrijven "omdat het niet echt vereist was". De consulent volgde de uitvoering van de gemeenschapsdienst op.

Intentieverklaring tweede jongere:
- Slachtoffer wenst geen financiële vergoeding.
- Betrokkenen zijn het erover eens dat geen verdere straf nodig is, omdat het gezin al genoeg moeilijkheden heeft en de jongere verontschuldigde zich meteen na de feiten.

De jeugdrechter heeft de redenering van de hergo gevolgd en geen bijkomende maatregel opgelegd.

17. Nog een andere jongere was betrokken in feiten van slagen en verwondingen. Het slachtoffer kiest ervoor niet aanwezig te zijn, maar wordt wel vertegenwoordigd door de dienst slachtofferhulp en zijn ouders. Hij heeft een brief geschreven, waarin hij beschrijft wat de gevolgen van het delict voor hem zijn geweest. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst.

Intentieverklaring:
- Rechtzetting in de media in verband met de feiten.
- Uit de buurt van het slachtoffer blijven.
- Na zes maand slachtoffer schriftelijk uitnodigen om verontschuldigingen aan te bieden onder toezicht van de ouders.
- Therapie voor agressiebeheersing.
- 10 keer minimum zes uur dienstverlening.
- Franchisebedrag terugbetalen via vakantiewerk.

[4] De betrokkenen kunnen ervoor kiezen alles in groep te plaats vinden en geen privé moment te hebben. In de meeste hergo's kiezen de jongere en zijn achterban hier echter wel voor.

De overeenkomst is uitgevoerd behalve de ontmoeting met het slachtoffer: de jongere heeft tweemaal een brief gestuurd, telkens na zes maand, maar het slachtoffer had geen nood hierop in te gaan omdat de feiten reeds lang geleden gebeurd waren. De jongeren gaan elk naar een andere school, dus het is geen probleem om uit de buurt te blijven.

18. Een jongere betrokken in feiten van slagen en verwondingen brengt zijn ouders mee, en heeft ook de advocaat aanwezig, die even wordt geconsulteerd tijdens het privé-overleg. Het slachtoffer en zijn echtgenoot zijn aanwezig. De hergo vindt plaats bij de jongere thuis en duurt twee uur en drie kwartier.

Intentieverklaring:
- Slachtoffer gedurende een dag helpen in de winkel (opvolging door politie).
- Avondschool volgen (opvolging inschrijving door politie).
- Verslag schrijven over het gebeuren als preventieve boodschap naar jongeren toe (opvolging door advocaat).
- Regelmatige drugtest.

De vraag tot drugstest is door de jeugdrechter niet bekrachtigd. De inschrijving in de avondschool is niet gebeurd, daarvoor is de jongere berispt. De andere punten zijn correct uitgevoerd.

19. Een jongere is mededader van een hele reeks feiten van vandalisme aan auto's. Er wordt een informatie vergadering gehouden voor de 15 slachtoffers, waarbij uitleg wordt gegeven over wat hergo is. Drie slachtoffers kiezen ervoor aan de hergo deel te nemen. De jongere heeft verschillende steunfiguren mee: beide ouders met hun partners, zijn zus, drie andere familieleden, een advocaat en twee andere steunfiguren. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt drie uur.

Intentieverklaring:
- Schadevergoeding: afspraken te maken met verzekering en mededaders. Jongere gaat alvast twee weken voor het Vereffeningsfonds werken.
- Verontschuldigingsbrief naar alle benadeelden.
- Naschoolse studie volgen.
- Op zoek gaan naar zinvolle vrijetijdsbesteding (opvolging door consulent).

De schadevergoeding is moeilijk gelopen, omwille van de afspraken te maken met andere partijen. De jongere heeft via het Vereffeningsfonds gewerkt voor het franchisebedrag, dat is heel goed gelopen. De jongere heeft zich verontschuldigd ten aanzien van alle slachtoffers. De consulent volgt de andere elementen op.

20. Een jongere heeft met geweld de handtas van een oudere dame afgenomen. De dame wenst zelf niet deel te nemen aan de hergo, maar laat zich vertegenwoordigen door haar kleinzoon en schoonzoon, die de jongere hebben gevat toen de feiten zich afspeelden. De vriendin van de kleinzoon komt als steunfiguur mee. De ouders van de jongere zijn mee gekomen, alsook zijn zus, tante, nonkel en twee vrienden. De advocaat is niet aanwezig. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt twee uur en half.

Intentieverklaring:
- Verontschuldigingsbrief via moderator naar slachtoffer sturen.
- Helpen in zaak van de ouders.
- Gemeenschapsdienst: jeugdrechter bepaalt aantal uren.
- Begeleiding door psychiater voor assertiviteit en druggebruik wordt voortgezet.
- Eén derde van de schade vergoeden (rest door mededaders)

Alle punten van de overeenkomst zijn correct uitgevoerd.

21. Een jongere betrokken in vandalisme tegenover een winkelzaak is aanwezig met zijn vader, zussen, buurtwerker en advocaat. Deze laatste woont ook het privé-overleg bij. De politie leest de feiten voor, maar wordt daarna weg geroepen voor een dringende zaak. Het slachtoffer wenste niet deel te nemen omdat dit als zelfstandige te veel tijd in beslag neemt. De hergo vindt dan ook plaats bij de jongere thuis en neemt twee uur in beslag.

Intentieverklaring:
- Schade via eigen werk of Vereffeningsfonds, eventueel persoonlijk aan de benadeelde te overhandigen.
- Zinvolle tijdsbestedingen tijdens vakantie (engagement familie).
- Inschrijven in deeltijds onderwijs (opvolging door buurtwerker).
- Correct handelen met oude vrienden maar contact vermijden.
- Nakomen van huiselijke regels (opvolging vader).

22. Voor een jongere betrokken in verschillende feiten van vandalisme wordt een hergo georganiseerd in de instelling waar hij verblijft. Een vertegenwoordiger van de zaak waartegen feiten werden gepleegd is aanwezig. De ouders van de jongere, een zus, iemand van thuisbegeleiding en de advocaat zijn aanwezig. De hergo duurt anderhalf uur.

Intentieverklaring:
- Verontschuldigingsbrief schrijven (via moderator).
- Vakantiewerk (opvolging moderator).
- Bouwkamp of 10 dagen gemeenschapsdienst in de vakantie (opvolging door thuisbegeleiding).
- Eén maal per week sporten (begeleiding door zus).
- Niet spijbelen en zich inzetten voor school.
- Zich houden aan de regels thuis (opvolging door de ouders).

De verontschuldigingsbrief werd tijdig geschreven en door de moderator aan de slachtoffers overhandigd. Het vakantiewerk werd uitgevoerd. Bouwkamp bleek niet mogelijk dus deed hij 10 dagen vrijwilligerswerk. Hij gaat regelmatig fitnessen en is overgestapt op deeltijds onderwijs wat goed lijkt te gaan. De regels thuis worden gerespecteerd

23. Een jongere betrokken in een carjacking brengt zijn ouders, broer, leerkracht en advocaat ter ondersteuning mee. Het slachtoffer wil een financiële vergoeding voor hij de jongere ontmoet en dus is hij niet aanwezig op de hergo. De hergo gaat door op het politie kantoor en duurt twee uur en half. De mededader valt onder een ander gerechtelijk arrondissement, maar wordt ook doorverwezen naar hergo. Zijn ouders en advocaat zijn aanwezig. Drie

slachtoffers die schade leden door een ongeval veroorzaakt met de gestolen wagen, zijn niet aanwezig. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt drie uur en een kwart.

Intentieverklaring eerste jongere:
- 60 uur dienstverlening.
- Gezinstherapie.
- Verontschuldigingsbrief eventueel persoonlijk afgeven aan slachtoffer in samenwerking met politie.
- Individuele therapie: jongere staat op wachtlijst.
- Assertiviteitstraining (opvolging moderator).
- Inschrijven in sportclub.
- Franchise betalen via klussen (opvolging vader).

De dienstverlening in een rusthuis verliep zeer goed. De vader van de jongere woont terug in België om de jongere te kunnen opvolgen en regelmatig samen iets te doen. De verontschuldigingsbrief werd overgemaakt aan het slachtoffer, waarna een persoonlijk gesprek voor het slachtoffer niet meer nodig was. De individuele begeleiding behelsde eveneens een stuk rond assertiviteit. De jongere is lid van de atletiekclub en schreef zich in bij de tennisclub. Via weekendwerk werd de franchise betaald.

Intentieverklaring tweede jongere:
- 72 uur vrijwilligerswerk voor het Rode Kruis (opvolging door zus).
- Cursus EHBO volgen (opvolging door zus).
- Verontschuldigingsbrief naar de slachtoffers via moderator.
- Zich inspannen op school (opvolging door ouders).
- Sporten (opvolging door gezin).

De jongere heeft alle punten correct uitgevoerd.

24. Een jongere is ergens ingebroken met behulp van de sleutels die werden na gemaakt. Het slachtoffer wenste niet deel te nemen[5]. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst, duurt twee uur en een half, en de jongere, zijn ouders, leerkracht en advocaat zijn aanwezig.

Intentieverklaring:
- Persoonlijke verontschuldigingen via moderator.
- Schadebedrag betaald door ouders. Jongere betaalt terug via spaargeld en vakantiewerk (opvolging door ouders).
- Sportkamp en speelpleinen als vrijwilligerswerk (opvolging moderator en advocaat).
- Engagement in school (opvolging leerkracht).
- Folder ontwerpen in verband met verkeersveiligheid voor fietsers als herstel naar de politie toe (opvolging politie en moderator).
- Thuis regels volgen.
- Best blijven doen op school en sporten (opvolging door vader).

[5] Later bleek dit een misverstand te zijn en zou een vertegenwoordiger toch hebben deelgenomen als hij de juiste informatie had ontvangen, het ging hier om een intern communicatie gebrek in de organisatie waartegen het misdrijf is gepleegd.

Alle punten zijn correct uitgevoerd.

25. Een slachtoffer van slagen en verwondingen kiest ervoor aanwezig te zijn op de hergo en brengt een vriend ter ondersteuning mee. De jongere brengt zijn vriendin en moeder mee, zijn advocaat is aanwezig. Een tolk zorgt voor de vertaling naar de moeder toe. De hergo vindt plaats in een buurthuis en duurt twee uur en 45 minuten.

Intentieverklaring:
- Begeleiding voor agressie (opvolging door moeder).
- Zich inzetten voor deeltijds onderwijs (opvolging door moeder).
- Verontschuldigingen tegenover slachtoffer gebeurden in hergo.
- Controle druggebruik door moeder.

De consulent volgt de uitvoering verder op; de moderator heeft er geen zicht op. Tijdens het interview door de onderzoekers bij de jongere en zijn moeder, bleek dat alles vrij goed liep, alleen de thuissituatie loopt moeilijk.

26. Een jongere die betrokken was in een handtasdiefstal met geweld brengt zijn vader, zus, broer, advocaat en een vriend mee ter ondersteuning. Het slachtoffer was van plan te komen, maar veranderde op het laatste moment van gedacht. Ze geeft wel aan wat ze verwacht van de hergo, wat door de co-moderator wordt meegegeven op de hergo. De hergo vindt plaats in een lokaal centrum en duurt twee uur en een half.

Intentieverklaring:
- Verontschuldigingsbrief ten aanzien van beide slachtoffer (opvolging door vader).
- Jongere betaalt schadevergoeding aan beide slachtoffers (opvolging door vader).
- Jongere zal zijn best doen op school als herstel naar ouders toe (opvolging door ouders en school).
- Jongere gaat met advocaat tweemaal zitting meerderjarigen bijwonen om te zien waartoe zulke feiten kunnen leiden (opvolging door advocaat).

Op vraag van de jongere is een sociale vaardigheidstraining door de jeugdrechter toegevoegd. Alle punten zijn correct uitgevoerd.

27. Twee jongeren betrokken in een diefstal met geweld zijn samen met het slachtoffer in één hergo aanwezig. Eén jongere heeft beide ouders en een advocaat mee, de andere jongere zijn vader en advocaat. Beide jongeren hebben apart een privé-overleg, waar de advocaten bij aanwezig zijn. Het slachtoffer heeft beide ouders mee. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt anderhalf uur.

Intentieverklaring eerste jongere:
- Jongere schrijft een verontschuldigingbrief naar het slachtoffer.
- Jongere betaalt Pay&Go kaart terug.
- Jongere contacteert slachtoffer om samen met hem en mededader iets te doen.

Intentieverklaring tweede jongere:

- Jongere biedt verontschuldigingen aan die door het slachtoffer en zijn ouders worden aanvaard.
- De vader van de minderjarige betaalt een sim-kaart. De jongere voert klusjes uit ter terugbetaling.
- De jongere volgt 10 uur cursus "omgaan met agressie" (opvolging door de moderator).
- De jongere gaat in op het voorstel van de mededader om met het slachtoffer eens iets te gaan doen.
- Jongere geeft aan slachtoffer mee dat hij nog steeds huisarrest heeft.

Beide overeenkomsten zijn op alle punten uitgevoerd.

28. Een hergo over diefstal in woning kon niet worden geobserveerd en dus is geen informatie voorhanden over de steunfiguren. Het slachtoffer laat zich vertegenwoordigen door zijn twee kinderen. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt ongeveerd twee uur en half[6].

Intentieverklaring:
- Verontschuldigingsbrief aan slachtoffer via moderator.
- 40 uur vrijwilligerswerk (opvolging moderator).
- Een vierde van de schade betalen via deeltijdse tewerkstelling (opvolging vader en moderator).
- Weekschema met zinvolle vrije tijdsbesteding over te maken aan jeugdrechter.

De verontschuldigingsbrief is geschreven en werd geapprecieerd door het slachtoffer. De begeleider was tevreden over de uitvoering van de gemeenschapsdienst. De jongere spaart het geld in afwachting van een uitspraak over de schadevergoeding. Het weekschema is opgesteld en overgemaakt aan de jeugdrechter.

29. De jongere wordt doorverwezen omwille van diefstal met geweld of bedreiging, met verzwarende omstandigheden: hij heeft de handtas van een oudere vrouw met geweld gestolen. De mededader is een meerderjarige. Beide ouders en de advocaat van de minderjarige zijn aanwezig. Het slachtoffer brengt haar echtgenoot mee. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt twee uur.

Intentieverklaring:
- Schade aan handtas wordt terugbetaald door jongeren via deeltijds werk
- Excuses per brief
- School afmaken en blijven sporten
- Geen druggebruik en beperken alcoholgebruik
- Brief na een jaar naar slachtoffers om te zeggen hoe het gaat

De schadevergoeding en de brief zijn in orde gebracht. Over de andere elementen hebben de ouders niets gemeld aan de moderator. Afgelopen maand zou een brief moeten verstuurd zijn naar de moderator door de minderjarige, gericht aan het slachtoffer in verband met de stand van zaken. Dat is nog niet gebeurd, dus de moderator neemt binnenkort contact op met de jongere.

[6] We hebben de hergo niet kunnen observeren en weten dus niet hoe lang de hergo precies heeft geduurd.

30. Het minderjarig slachtoffer van opzettelijke slagen en verwondingen is aanwezig met beide ouders. De minderjarige verdachte heeft eveneens beide ouders mee, alsook zijn vriendin en advocaat. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt 2 uur en 20 minuten.

Intentieverklaring:
- Verontschuldigingen worden tijdens de hergo aangeboden aan het slachtoffer en zijn ouders.
- Verder onderzoek naar betrokken mededader wordt gevraagd door de partijen.
- Angstgevoelens slachtoffer na de feiten voor eventuele herhaling: jongere heeft geen contact met slachtoffer en weet niets van eventuele toekomstige plannen tegenover slachtoffer.

De vader van het slachtoffer heeft een brief gestuurd naar het parket in verband met zijn visie op het onderzoek. De jongere blijft uit de buurt van het slachtoffer.

31. De jongere pleegde verschillende opzettelijke brandstichtingen en kwam naar de hergo met beide ouders en advocaat. Drie slachtoffers waren aanwezig; de andere benadeelden konden of wilden niet aanwezig zijn. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt drie uur en een half.

Intentieverklaring:
- Werken voor een slachtoffer ten bedrage van de schade.
- Helft van het franchisebedrag betalen via vakantiewerk. de andere helft wordt betaald door de ouders.
- Therapie verder zetten.
- Zich inzetten op school, als hij er kan blijven.

Bij een slachtoffer heeft de jongere vervangend werk gedaan. Voor andere slachtoffers werd de schade door de verzekering vergoed. De jongere heeft zich ingezet op school en is er mogen blijven. De therapie is in overleg met de therapeut na enkele maanden stopgezet. De thuissituatie wordt verder opgenomen door de consulent.

32. De jongere die diefstal met geweld en/of bedreiging pleegde ten aanzien van twee minderjarige slachtoffers is aanwezig met beide ouders, advocaat, tolk (voornamelijk voor de ouders die Frans praten) en consulent. De slachtoffers zijn vertegenwoordigd door hun ouders. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt drie uur en half.

Intentieverklaring:
- Kosten terugbetalen via job
- Fiets vervangen door gelijkwaardig model
- Verontschuldigingsbrief schrijven voor de slachtoffers
- Eventueel persoonlijk excuses aanbieden als slachtoffers daarop willen ingaan
- Nadenken over mogelijk herstel aan de gemeenschap

De verontschuldigingsbrief werd geschreven naar de slachtoffers en door hen geapprecieerd. De schade werd terugbetaald. De jongere is gestopt met school en werkt bij zijn vader. De jongere heeft een fiets gekocht en in orde gezet; deze moet nog worden overgemaakt aan het slachtoffer. Een persoonlijk gesprek met de slachtoffers werd niet meer nodig geacht, omdat het al te lang geleden is.

33. Een jongere die een klap uitdeelde aan zijn stiefvader is aanwezig met zijn vader, advocaat, een vriend en een jeugdwerker. Het slachtoffer heeft een vriend en advocaat mee. De moeder van de jongere is aanwezig als steunfiguur voor beide. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt 3 uur.

Intentieverklaring:
- Schade betalen die ontstaan is aan een stoel tijdens de ruzie.
- Ondersteuning in het huishouden zoeken.
- Afspraken thuis maken over het eten en de orde in zijn kamer.
- Vertrouwenspersoon opzoeken als ruzie hoog oploopt.
- 20 uur vorming op maat volgen.

De uitvoering van de overeenkomst loopt nog. De vorming start binnenkort, de jongere heeft éénmaal gekookt en een lijstje gemaakt met dingen die hij mag eten (dat werd zo afgesproken in de hergo)[7].

34. Een jongere beschuldigd van mededaderschap van poging tot diefstal met geweld, gewapend, bij nacht, is aanwezig met beide ouders, stiefvader, grootouders, een vriend en een advocaat. De politiebeambte die bij de arrestatie werd geslagen is aanwezig met de maatschappelijk assistent van de politie. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt anderhalf uur.

Intentieverklaring:
- Huisarrest werd versoepeld tot vermelden van waar jongere naartoe gaat.
- Contactverbod met bepaalde vrienden.
- Positieve ontwikkeling op school.
- Informatie in verband met wapens verwijderen.
- Stage en vrijwilligerswerk doen tijdens zomervakantie.
- Geld op geblokkeerde rekening zetten voor eventuele schade.
- Ambulante psychologische begeleiding.
- Positieve vrijetijdsbesteding.
- Verontschuldigingsbrief werd geschreven.
- Excuses worden overgemaakt aan en aanvaard door de politie.

Alle punten werden correct uitgevoerd.

[7] De inhoud van deze intentieverklaring lijkt op het eerste gezicht vreemd, maar speelt in op de achterliggende problematiek thuis die aanleiding gaf tot de ruzie.

35. Het slachtoffer van een gewapende overval is aanwezig met haar echtgenoot. De jongere heeft beide ouders en zijn advocaat mee ter ondersteuning. De hergo duurt drie uur en een kwart en vindt plaats op de bemiddelingsdienst.

Intentieverklaring:
- 40 uur gemeenschapsdienst.
- Regelmatig sport in clubverband.
- Actief zoeken naar werk.
- Werken aan opvliegendheid.
- Niet in de winkel van slachtoffer gaan gedurende een jaar.

De dienstverlening is goed gelopen: hij leefde stipt de afspraken na en toonde verantwoordelijkheidsgevoel. De jongere heeft interimjobs gedaan en zoekt verder naar vast werk. De jongere speelt hockey, wat tevens een goed uitlaatklep biedt voor opgekropte energie. De jongere is uit de buurt gebleven van de winkel van de benadeelde.

36. Het slachtoffer van een handtasdiefstal kiest ervoor niet aanwezig te zijn. De jongere heeft zijn moeder, advocaat en begeleider mee. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt twee uur en een kwart. De hergo voor de mededader wordt afgelast omdat de hulpverlening primeert.

Intentieverklaring:
- Verontschuldigingsbrief schrijven.
- Schoolregels naleven.
- Therapie "omgaan met agressie" volgen.
- Weekend- en/of vakantiewerk zoeken.
- Vriendenkring verruimen en veranderen.
- Contactverbod met mededaders.
- Geen agressie thuis en de regels respecteren.
- Verder zetten begeleiding.

Omwille van het plegen van nieuwe feiten werd de jongere geplaatst. Daardoor bleken de intenties achterhaald en werd de intentieverklaring niet bekrachtigd.

37. Het slachtoffer van een diefstal met geweld is evenmin aanwezig. Voor een jongere gaat de hergo niet door omwille van problemen thuis. De mededader heeft op de hergo beide ouders, een kleine broer en advocaat mee ter ondersteuning. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt een uur en een kwart.

Intentieverklaring:
- Jongere zal persoonlijk excuses aanbieden, of schriftelijk indien het slachtoffer dit verkiest.
- Schade wordt aan slachtoffer terugbetaald via loon.
- Geen contact zoeken met mededaders; wel contact met personen die goede invloed hebben.
- Jongere heeft werk gevonden en werkt lange dagen.
- Jongere is ingeschreven in sportclub.

- Ouders volgen jongere op in verband met waar hij naartoe gaat en het respecteren van de regels thuis.
- Cursus volgen over assertiviteit en agressiviteit.

38. Een jongere betrokken in afpersing en diefstal met geweld, is aanwezig met beide ouders en advocaat. Het minderjarig slachtoffer kiest er uiteindelijk voor niet aanwezig te zijn omdat zijn moeder in het ziekenhuis ligt. Een oudere man neemt geen deel aan de hergo uit vrees voor represailles. Bij het voorlezen van de feiten door de politiebeambte ontkent de jongere deels de feiten. Na een lange discussie beslist men dat de hergo niet kan doorgaan en wordt de zaak teruggezonden naar de jeugdrechter.

39. Het slachtoffer van een diefstal met verzwarende omstandigheden is aanwezig met zijn echtgenote. De jongere heeft zijn moeder, stiefvader en een begeleider mee. De hergo vindt plaats in het cultureel centrum en duurt anderhalf uur.

Intentieverklaring:
- Terugbetaling van de schade.
- Herstel naar de gemeenschap toe: zes namiddagen vrijwilligerswerk in een asiel en een week op een boerderij.
- Vermijden contact met jongeren die hem kunnen aanzetten tot nieuwe feiten.
- 's Avonds klusjes opknappen.

Via deeltijds onderwijs werd reeds een bedrag gespaard om de schade te kunnen terugbetalen. De begeleiders zijn tevreden over het vrijwilligerswerk.

40. Het slachtoffer van een poging tot handtasdiefstal met geweld kiest ervoor niet aanwezig te zijn. De jongere heeft beide ouders mee. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt anderhalf uur.

Intentieverklaring:
- 100 uur vrijwilligerswerk.
- Beperkt uitgaansverbod.
- Zich inzetten op school.
- Positieve houding in gezin.
- Via werken geld sparen voor eventuele vergoeding slachtoffer.

Het dienstencentrum waar de jongere werkte, was uitermate tevreden over zijn werk en heeft hem vakantiewerk aangeboden. De jongere doet zijn best in het gezin en op school. Via het vakantiewerk aan het dienstencentrum, zal de jongere een persoonlijke bijdrage doen aan de schadevergoeding ten aanzien van het slachtoffer.

41. Het slachtoffer van een handtasdiefstal met geweld is aanwezig met een vriendin. De jongere heeft zijn ouders en advocaat mee. De hergo vond plaats op de bemiddelingsdienst en duurde ongeveerd twee uur en half[8].

[8] We hebben de hergo niet kunnen observeren en weten dus niet hoe lang de hergo precies heeft geduurd.

Intentieverklaring:
- Brief geschreven voor aanwezig slachtoffer, die op hergo wordt afgegeven en aanvaard.
- Om de 14 dagen brief aan slachtoffer schrijven met stand van zaken.
- Geld sparen voor eventuele schadevergoeding.
- 50 Euro werd overhandigd aan slachtoffer als cadeau voor verjaardag; de jongere betaalt dit terug aan ouders via zaterdagwerk.
- 120 uur gemeenschapsdienst.
- Therapie verder volgen.
- Geen contact met mededaders.

De verontschuldigingsbrief is geschreven: het slachtoffer was hierover opgetogen, maar wenst geen verder contact met de jongere. De jongere heeft regelmatig brieven geschreven naar het slachtoffer over de uitvoering van de overeenkomst. De jongere is gaan werken om het geld terug te betalen aan de ouders voor het cadeau; hij heeft tevens gespaard voor de eventuele schadevergoeding. De gemeenschapsdienst is goed uitgevoerd. De therapie is verder gevolgd en afgerond en hij heeft geen contact meer met de mededaders.

42. Het slachtoffer van slagen en verwondingen met tijdelijke werkonbekwaamheid tot gevolg is niet aanwezig. De jongere is aanwezig met ouders, stiefvader en advocaat. De hergo gaat door op de bemiddelingsdienst en duurt twee uur.

Intentieverklaring:
- Schadevergoeding via leercontract, de ouders betalen twee derde.
- Constructief gesprek met benadeelde aangaan om irritaties uit te klaren.
- Behoud van werk in de plaats van gemeenschapsdienst.
- Werken rond agressie (therapie of vorming sociale vaardigheden).
- Herstel van vertrouwen ouders door thuis te helpen.
- Geen contact met vrienden die negatieve invloed hadden.

De jongere heeft zich aan alle punten gehouden: onder begeleiding van de moderator kwamen jongere en slachtoffer samen om dingen uiten te klaren; ze beschouwen de zaak als afgesloten. De schade werd onderling geregeld. De jongere heeft vele uren gewerkt en dus bleek een gemeenschapsdienst niet nodig; de werkgever is tevreden. De gesprekken met een psycholoog rond agressie lopen goed; de moeder volgt dit verder op. Zijn ouders vinden dat hij positief veranderd is.

43. Een minderjarig slachtoffer van een diefstal met geweld of bedreiging in bende met wapen is aanwezig met beide ouders en advocaat. De verdachte heeft zijn moeder, een familielid, advocaat en opvoedster meegebracht. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt twee uur en een half.

Intentieverklaring:
- Verontschuldiging wordt aangeboden tijdens de hergo.
- De jongere werkt; de helft van het bedrag wordt maandelijks aan het slachtoffer betaald. De andere helft wordt betaald voor het terugbetalen van de schade.

- Moeder betaalt medische kosten, die daarna door jongere worden terugbetaald van spaargeld.
- Deskundige zal letselschade bepalen, wat wordt gevorderd ten aanzien van de jongere. Mogelijks wordt mededader aangesproken voor de helft van het bedrag.
- 16 uur vorming "omgaan met agressie".
- Jongere wil hiermee het gebeurde kunnen afsluiten.

De uitvoering loopt nog: de jongere werkt bij zijn nonkel, maar wordt niet altijd correct uitbetaald. De moeder volgt dit verder op zodat de betaling naar het slachtoffer toe alsnog kan gebeuren. De vorming moet nog worden afgemaakt. De uitvoering heeft stilgelegen omdat de jongere een tijd in het buitenland verbleef en de moeder in het ziekenhuis heeft gelegen, maar moeder zal ervoor zorgen dat alles nog wordt uitgevoerd.

44. Een jongere betrokken in diefstal en brandstichting in een school is aanwezig met beide ouders, een tante, een familievriend, advocaat en iemand van het OCMW. Negen slachtoffers zijn aanwezig: de schepen van onderwijs, de directeur van de school, twee vertegenwoordigers van het oudercomité, een ouder en vier leerkrachten. De hergo vindt plaats in het OCMW en duurt drie uur en 40 minuten.

Intentieverklaring:

- De schade wordt door de verzekering betaald. De jongere spaart een bepaalt bedrag dat symbolisch aan de school wordt overhandigd en zal worden gebruikt ten dienste van de kinderen (opvolging door de moderator).
- De jongere maakt een aantal speeltuigen voor de kinderen (opvolging door de moderator).
- De jongere schrijft een brief die via de school aan alle ouders wordt bezorgd (opvolging door de moderator).
- De jongere startte reeds een vormingsproject (50 uur) dat hij zal afronden (opvolging door de consulent).

Alle punten zijn correct uitgevoerd door de jongere.

45. Een hergo gaat door in een lokaal cultureel centrum omwille van een poging tot afpersing met vertoon van een mes. De minderjarige heeft drie minderjarige slachtoffers bedreigd. De drie slachtoffers zijn aanwezig, twee van hen hebben hun moeder bij ter ondersteuning. De jongere heeft zijn vader, stiefmoeder en advocaat mee ter ondersteuning.

Intentieverklaring:

- 80 uren vrijwilligerswerk (opvolging door de moderator).
- Contact opnemen met de slachtoffers om samen eens iets te doen: telefoonnummers worden uitgewisseld tijdens de hergo.

De intentieverklaring is bekrachtigd.

46. Twee broers zijn betrokken in vandalisme. Ze zijn aanwezig met hun moeder, tante, vriend van de moeder en advocaat. Het slachtoffer wilde graag aanwezig zijn om aan te tonen wat de gevolgen waren van de feiten, maar omwille van praktische beslommeringen was dit

niet mogelijk. Hij heeft een brief geschreven waarin hij uitlegde wat de feiten voor hem en zijn gezin betekenden. De hergo gaat door in het lokale politiebureau en duurt anderhalf uur.

Intentieverklaring (voor beide jongeren samen):

- De jongeren kopen bloemen voor de echtgenote en een pluche beer voor het kind van het slachtoffer, indien het slachtoffer hiermee akkoord gaat. Ze sparen hiervoor geld. Ze schrijven een verontschuldigingsbrief en overhandigen dit alles in een gezamenlijk gesprek met de benadeelde (opvolging door moeder en moderator).
- Voor de schadevergoeding doen ze een aanvraag bij het Vereffeningsfonds, voor het franchisebedrag of voor het gehele bedrag indien nodig (opvolging door de moderator).

47. Een oudere dame die slachtoffer werd van een handtasdiefstal met geweld, is aanwezig met haar broer en kleinzoon. De jongere heeft zijn moeder en advocaat meegebracht ter ondersteuning. De hergo vindt plaats op de bemiddelingsdienst en duurt drie uur.

Het schadebedrag wordt na de hergo uitgeklaard en de moderator trad nadien in overleg met beide partijen over de uiteindelijke inhoud van de intentieverklaring.

48. Een jongere betrokken in diefstal met geweld is aanwezig met beide ouders, advocaat en tolk (voornamelijk aanwezig voor de ouders die enkel Frans spreken). Het minderjarige slachtoffer wilde eerst niet deelnemen omdat hij te bang was, maar toen de hergo was uitgesteld, koos hij ervoor toch aanwezig te zijn. Beide ouders zijn aanwezig ter ondersteuning. De hergo gaat door in een buurthuis en duurt twee uur.

Intentieverklaring:

- De voorafgaande plaatsing werd door de jongere als zwaar ervaren. De jongere wordt nu van dichterbij gevolgd door zijn ouders.
- De ouders betaalden het gestolen bedrag terug aan het slachtoffer. De jongere heeft dit terugbetaald aan zijn ouders.
- De hergo is heel confronterend voor de jongere.
- De jongere verontschuldigt zich ten aanzien van het slachtoffer.
- De jongere zal het slachtoffer gerust laten.
- De jongere zal ten aanzien van zijn vrienden aangeven wat de gevolgen zijn van het plegen van feiten.
- Een alternatieve maatregel zal worden uitgevoerd indien de jeugdrechter dit wenst.

De jeugdrechter achtte een gemeenschapsdienst niet nodig. Alle punten zijn correct uitgevoerd[9] maar de jongere gaat niet naar school.

49. Beide slachtoffers van een inbraak zijn aanwezig. Eén van de slachtoffers heeft zijn echtgenote mee ter ondersteuning. De jongere is aanwezig met beide ouders, grootouder en advocaat. De hergo vindt plaats in de bemiddelingsdienst en duurt vier uur en half.

[9] Dit is eigenlijk logisch, aangezien het voornamelijk gaat om elementen die reeds tijdens de hergo zelf gebeurden.

Intentieverklaring:
- 40 uur gemeenschapsdienst (opvolging door de begeleidingsdienst).
- Volgen van een vorming rond assertiviteit (opvolging door de begeleidingsdienst).
- Regelmatige urinetest (opvolging door de ouders die eventuele positieve test melden aan de consulent).
- Schadevergoeding: concrete bepalingen worden verder uitgewerkt in een herstelovereenkomst (opvolging door moderator).
- Helpen in het huishouden (opvolging door de ouders).
- De jongere verontschuldigt zich ten aanzien van de benadeelden. Deze wensen op de hoogte gehouden te worden van de uitvoering van de afspraken.

50. Een hergo vond plaats op de bemiddelingsdienst omwille van een gewapende overval. Het slachtoffer zou aanwezig zijn, maar kwam niet opdagen. Dit was moeilijk te verwerken voor de moeder en oma van de jongere, omdat het slachtoffer wel aanwezig was tijdens de hergo van de mededader. De tante en nonkel zijn eveneens aanwezig en nemen de ondersteuning van de jongere op zich. De advocaat speelt een zeer constructieve rol en zorgt ervoor dat de hergo zijn nut heeft, ondanks de onverwachte aanwezigheid van het slachtoffer. Bijkomend knelpunt was dat de politie niet aanwezig kon zijn. De hergo duurt twee uur.

De intentieverklaring:
- De jongere zal voor de vrouw die werd overvallen, 50 keer de kranten ronddragen (het gaat om een overval op een krantenwinkel). Dit gebeurt gedurende zes maand, ook als in die periode de jongere er niet in slaagt om het 50 keer te doen aangezien hij werk zoekt in de bouwsector.
- De jongere schrijft een verontschuldigingsbrief aan het slachtoffer. De moderator volgt dit op.
- De jongere betaalt de helft van de schade
- De jongere gaat actief op zoek naar werk. De oma volgt dit op.
- De jongere zal sporten onder begeleiding van zijn nonkel.
- De jongere werkt actief mee aan de kinderwerking van het buurthuis gedurende 20 uur als maatschappelijke dienstverlening.

De uitvoering van de overeenkomst loopt nog. Het slachtoffer heeft zich geëxcuseerd voor haar afwezigheid: ze was het uit het oog verloren. Zij heeft geen krantentoer meer en dus kan dit punt van de overeenkomst niet worden uitgevoerd. Zij wil wel nog een gesprek met de jongere.

De mededader heeft beide ouders en advocaat mee. De hergo gebeurt eveneens op de bemiddelingsdienst en duurt twee uur.

Intentieverklaring:
- Jongere belde reeds naar slachtoffer om zich te verontschuldigen.
- Brief schrijven naar moeder van het slachtoffer[10] met oorzaken delicten en huidige gevoelens naar slachtoffer toe.
- Hij betaalt zijn aandeel in de schade van spaargeld.
- Als zich problemen voordoen, zal de jongere die vertellen aan zijn ouders.

[10] De moeder van het slachtoffer gaf aan de moderator mee dat zij met vragen zat betreffende het gebeuren.

- Nieuwe vrienden maken, hij zit al op een nieuwe school.
- Geen contact met mededaders.
- Sport en zeescouts als zinvolle tijdsbesteding.

De brief aan de moeder van het slachtoffer werd tijdig aan de moderator overhandigd, alsook de terugbetaling van de schade. Thuis is hij niet steeds eerlijk in verband met ongewettigde aanwezigheid op school, wat het vertrouwen van de moeder in haar zoon ondermijnt. Het maken van nieuwe vrienden is goed gelopen en hij zoekt geen contact meer met de mededaders. Hij volgt sportschool en voetbaltraining en is betrokken in de zeescouts.

BIJLAGE 18. VRAGENLIJST VOOR CONSULENTEN

Bijlage 18. Vragenlijst voor consulenten.

VRAGEN VOOR CONSULENTEN

1. Wat is volgens u het doel van Hergo?

2. Welke criteria gebruikt u om al dan niet een positief advies te geven in verband met de doorverwijzing van een jongere naar Hergo? (Waarom positief, waarom negatief?)

3. Welke informatie geeft u aan de jongere en zijn ouders in verband met Hergo op een eerste contact?

4. Verloopt de doorverwijzingprocedure[1] naar wens? Of moeten er dingen aan veranderd worden?

5. Vindt u de timing van Hergo gepast[2]?

6. Bent u tevreden met de inhoud van de intentieverklaringen (overeenkomst tussen betrokkenen)?

7. Welke taak neemt u op in de opvolging van de uitvoering van de overeenkomst?

8. Krijgt u feedback van de betrokkenen in verband met Hergo? Wat zijn de reacties (positief/negatief)? Heeft deze feedback invloed op het al dan niet doorverwijzen van andere zaken?

9. Voor welke jongeren kan Hergo worden toegepast? Zijn veel van de jongeren reeds gekend bij de sociale dienst?

10. Welke mogelijkheden en/of positieve elementen van Hergo zijn er?

11. Wat zijn volgens u eventuele knelpunten in verband met Hergo?

12. Hoe ziet u uw rol in verhouding tot de rol van de moderator? En ten aanzien van de politie? Neemt het veel tijd in beslag?

13. Op welk niveau moet volgens u Hergo worden georganiseerd: parket of jeugdrechtbankniveau? Waarom?

14. Vindt u het mogelijk dat mededaders in één Hergo worden samen gebracht? Waarom (niet)?

15. In welke mate kan u volgens u een Hergo worden georganiseerd voor een jongere die in een gesloten instelling verblijft?
Hoe kunnen deze twee 'maatregelen' samengaan[3]? Kan een Hergo plaatsvinden binnen een gesloten instelling? Moet een jongere worden vrij gelaten of de periode worden verkort na Hergo? Is het een probleem voor het slachtoffer?

[1] formele doorverwijzing van jeugdrechter naar Hergo
[2] Beschikking na 2 maand, vonnis na 6 maand als termijnen – formaliteiten anders in verschillende arrondissementen !
[3] Hergo niet zozeer een maatregel

16. Vindt u dat Hergo moet worden veralgemeend over heel Vlaanderen/België? Aan welke voorwaarden moet dan worden voldaan? Kan Hergo passen binnen de plannen voor een jeugdsanctierecht?

17. Vindt u dat een Hergo-methodiek moet worden mogelijk gemaakt voor POS situaties? Wat is de verhouding tussen POS en MOF in de huidige Hergo's?

18. Heeft u opmerkingen naar de praktijk van de bemiddelingsdiensten toe?

BIJLAGE 19. VRAGENLIJST VOOR POLITIEBEAMTEN

Bijlage 19. Vragenlijst voor politiebeamten.

VRAGEN VOOR POLITIE

1. Wat is volgens u het doel van Hergo?

2. Wat is uw rol in een Hergo? Ziet u uzelf als vertegenwoordiger van de maatschappij? Bent u daarom al dan niet in uniform aanwezig?

3. Hoe past Hergo in uw job als politiebeambte?Sluit dit aan bij de idee van community policing? Wijkpolitie?

4. Hoe ziet u uw rol in verhouding tot de rol van de moderator? Ten aanzien van de sociale dienst?

5. Bent u over het algemeen tevreden met de inhoud van de intentieverklaringen?

6. Welke taak neemt u op in de opvolging van de uitvoering van de overeenkomst?

7. Krijgt u feedback van de betrokkenen in verband met Hergo? Wat zijn de reacties (positief/negatief)?

8. Op welk niveau moet volgens u Hergo worden georganiseerd: parket of jeugdrechtbankniveau? Waarom?

9. Zijn er bepaalde jongeren voor wie Hergo volgens u niet toepasbaar is?

10. Welke mogelijkheden en/of positieve elementen van Hergo zijn er?

11. Wat zijn volgens u eventuele knelpunten in verband met Hergo?

12. Vindt u het mogelijk dat mededaders in één Hergo worden samen gebracht? Waarom (niet)?

13. In welke mate kan u volgens u een Hergo worden georganiseerd voor een jongere die in een gesloten instelling verblijft?
    Hoe kunnen deze twee ‘maatregelen’ samengaan? Kan een Hergo plaatsvinden binnen een gesloten instelling? Moet een jongere worden vrij gelaten of de periode worden verkort na Hergo? Is het een probleem voor het slachtoffer?

14. Vindt u dat Hergo moet worden veralgemeend over heel Vlaanderen/België? Aan welke voorwaarden moet dan worden voldaan? Kan Hergo passen binnen de plannen voor een jeugdsanctierecht?

15. Heeft u opmerkingen naar de praktijk van de bemiddelingsdiensten toe?

Bijlage 19. Vragenlijst voor politiebeamten.

BIJLAGE 2. DE ROL VAN DE POLITIE

Bijlage 2. De rol van de politie.

OVER DE ROL VAN DE POLITIE IN EEN HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG (HERGO)
LEUVEN, 15 OKTOBER 2000

1. Herstelgericht groepsoverleg

De term 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo) is bedoeld als een Nederlandse vertaling van het Engelse 'Family Group Conference' (FGC). Een 'family group conference' is een geheel eigen wijze waarop jeugddelinquentie wordt afgehandeld, dat oorspronkelijk in Nieuw Zeeland werd ontwikkeld. De essentie ervan bestaat uit begeleid overleg tussen (1) de dader en zijn gezin, soms ook leden van de bredere familie, (2) het slachtoffer, eventueel ook zijn/haar 'supporters' en (3) de politie en/of leden van de bredere gemeenschap, gericht op het vinden van een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict (schade, relaties, samen-leving).
In 1989 werd het principe van de FGC in het Nieuw Zeelandse 'Jeugdrecht' ingeschreven. Het komt erop neer dat de jeugdrechter daar geen enkele sanctie kan opleggen, tenzij eerst een FGC is geprobeerd (met als enige uitzonderingen 'moord' en 'doodslag'). Mede dank zij het zeer grote succes van het model, worden thans ook 'conferences' uitgevoerd in Australië en in een aantal experimenten in de Verenigde Staten, zij het vaak in een licht gewijzigde versie.
Een experiment wordt nu ook voorbereid in enkele Belgische (Vlaamse) arrondissementen, onder de benaming 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo).

2. Waarom politie in het herstelgericht groepsoverleg?

In navolging van het oorspronkelijke Nieuw-Zeelandse model, willen wij ook streven naar de aanwezigheid van een politiebeambte op een dergelijke Hergo zitting. Binnen ons Belgische gerechtelijke systeem is dat niet evident. In tegenstelling tot Nieuw Zeeland heeft de politie bij ons slechts een beperkte bevoegdheidsmarge. Maar toch kiezen we voor de politiedeelname om de volgende redenen.

- De aanwezigheid van de politie maakt duidelijk dat het uitgangspunt van de bijeenkomst een misdrijf is, waarvan de feiten bij proces verbaal zijn vastgesteld.
- Onderzoek laat zien dat de slachtoffers zich gesteund voelen door de aanwezigheid van de politie. Daardoor zijn slachtoffers ook gemakkelijker bereid tot deelname aan een Hergo.
- De aanwezige politie-beambte staat ook symbool voor het feit dat de afhandeling van een misdrijf niet enkel rekening moet houden met de concrete schade aan een concreet slachtoffer, maar dat ook de maatschappelijke norm op zich een belangrijke overweging moet zijn. Men moet zich trouwens realiseren dat het parket de mogelijkheid heeft om na de Hergo nog een bijkomende vordering in te stellen.
- De ervaring leert dat de deelname van de politie aan de Hergo ook een voordeel kan opleveren voor de relaties met de minderjarige en zijn/haar ouders na de sessie. Het is immers een mogelijkheid voor de deelnemers om elkaar op een positieve, constructieve manier de leren kennen.
- Tenslotte speelt ook een puur pragmatische overweging. Het onderzoek in Nieuw Zeeland laat ook duidelijk zien dat het model werkt, en dat de politie-aanwezigheid

daarbij een grote troef is. De tevredenheid van alle deelnemers is hoog en de recidive is gedaald. Daarom willen we beginnen met het oorspronkelijke model, zonder al meteen drastische wijzigingen door te voeren.

3. De concrete rol

De rol van de politiebeambte in een Hergo sessie moet uitgaan van respect voor de grote emotionele inzet van de deelnemers en van de mogelijkheid om een voor alle partijen constructief voorstel van oplossing te vinden. Het komt er dus op aan daartoe de nodige ruimte te laten. In feite zijn vooral de daders en de slachtoffers, met hun respectieve achterban, de belangrijkste actoren. Zij zijn het ook die actief naar het voorstel van oplossing toe moeten werken. De politie speelt een belangrijke rol als referentiefiguur op de achtergrond. De moderator moet het hele proces in goede banen leiden.
Concreet wordt van de politiebeambte het volgende verwacht.

- Hij/zij begint met de voorlezing van de feiten en gaat dan formeel na of de jongere deze feiten niet ontkent. Door dit vaste ritueel bestaat er geen twijfel over de uitgangsposities van de deelnemende partijen. De jongere geeft (tenminste impliciet) toe de dader te zijn van het misdrijf en de slachtoffer(s) worden als zodanig erkend.
- Daarna houdt de politiebeambte zich op de achtergrond. Het slachtoffer, de jonge dader en hun achterban proberen tot een intentieverklaring te komen die een vorm van herstel zal inhouden en die ter bekrachtiging aan de jeugdrechter zal worden voorgelegd. De politie kan aan dat proces op een stilzwijgende wijze ruggesteun geven; indien gewenst kan hij/zij desnoods bijkomende informatie verstrekken; tevens kan erop gewezen worden dat het misdrijf méér inhoudt dan een eenvoudig conflict tussen slachtoffer en dader, en dat moet nagedacht worden over hoe in de toekomst een herhaling van de feiten kan worden vermeden.
- Op het einde van het overleg geeft de politiebeambte zijn/haar visie op de voorliggende overeenkomst. Hij/zij kan bedenkingen uiten over de haalbaarheid van het voorstel, over de mate van redelijkheid van de voorgestelde herstelinspanning, over de wijze waarop de uitvoering ervan zou moeten worden gecontroleerd. De politie kan ook eigen suggesties doen. De moderator zal aan de partijen vragen om met deze bedenkingen rekening te houden. De politie is echter geen partij in de overeenkomst. Dat betekent dus dat de politie niet uitdrukkelijk akkoord moet gaan met de uiteindelijke intentieverklaring. De bekrachtiging ervan blijft het voorrecht van de jeugdrechter.

4. Bedenking

Een belangrijk probleem is de meldingsplicht van de politie. Als de minderjarige tijdens de Hergo-sessie een nieuw misdrijf zou vermelden, dan is de politie verplicht om dit aan het parket door te geven.

BIJLAGE 20. VRAGENLIJST VOOR SLACHTOFFERHULP

Bijlage 20. Vragenlijst voor slachtofferhulp.

VRAGEN VOOR SLACHTOFFERHULP

1. Wat is volgens u het doel van Hergo?

2. Welke rol is voor slachtofferhulp weggelegd in de volgende fasen:
   - Voorbereiding op de Hergo
   - Tijdens de Hergo
   - De opvolging na Hergo

3. Welke mogelijkheden en/of positieve elementen van Hergo zijn er vanuit het standpunt van het slachtoffer?

4. Wat zijn volgens u eventuele knelpunten in verband met Hergo vanuit het standpunt van het slachtoffer?

5. Vindt u dat Hergo moet worden aangeboden aan alle slachtoffers zodat ze op vrijwillige basis kunnen deelnemen?

6. De minderjarige heeft automatisch recht op bijstand door een advocaat, voor een slachtoffer is dit niet zo. Hoe kan dit probleem worden opgelost?

7. Op welk niveau moet volgens u, vanuit het standpunt van het slachtoffer, Hergo worden georganiseerd: parket of jeugdrechtbankniveau? Waarom?

8. In welke mate kan volgens u een Hergo worden georganiseerd voor een jongere die in een gesloten instelling verblijft? Is het voor een slachtoffer een probleem om aanwezig te zijn op zo een Hergo?

9. Vindt u dat Hergo moet worden veralgemeend over heel Vlaanderen/België? Aan welke voorwaarden moet dan worden voldaan vanuit het standpunt van het slachtoffer?

Bijlage 20. Vragenlijst voor slachtofferhulp.

BIJLAGE 21. VRAGENLIJST VOOR MODERATOREN

Bijlage 21. Vragenlijst voor moderatoren.

Vragenlijst moderatoren

1. Wat is uw algemeen idee over Hergo?
2. Wat is volgens u het doel van Hergo?
3. Wat zijn de mogelijkheden van Hergo?
4. Wat zijn de knelpunten en/of limieten van Hergo?
5. Wat zijn methodologische aandachtspunten betreffende Hergo?
6. Wat is uw idee over Hergo en plaatsing?

Bijlage 21. Vragenlijst voor moderatoren.

BIJLAGE 22. VRAGENLIJST VOOR ADVOCATEN VAN JONGEREN

Vragenlijst jeugdadvocaten

1. Aan hoeveel Hergo's nam u reeds deel?

2. Maakt u deel uit van een jeugdpermanentie?

3.1 Werd u gebrieft over de filosofie die aan de basis van het herstelrecht in het algemeen en Hergo in het bijzonder ligt?
3.2 In hoeverre is deze filosofie verenigbaar met uw rol binnen de klassieke procedure?

4. Wat is uw taak voorafgaand aan de Hergo?

5. Welke taken zijn volgens u weggelegd voor de advocaat tijdens de Hergo?

6. Wat is de interpretatie van uw rol binnen de Hergo ? Strikt, als verdediger van de rechten van de minderjarige, of ruimer? Had dit een invloed op de bijstand die u, tijdens de Hergo, aan de jongere verleende?

7.1 Had u met de jongere(n) reeds een vertrouwensrelatie opgebouwd? Zo ja, hoe heeft dit een invloed uitgeoefend op het besluitvormingsproces?
7.2 Hoe heeft u uw positie binnen de Hergo ervaren? Had u het gevoel dat u deel uitmaakte van de achterban van de minderjarige? Zo ja, welke gevolgen heeft dit met zich mee gebracht?

8. Kan u uw rol volledig spelen of verandert er iets aan?

9.1 In de klassieke procedure levert u een belangrijke toegevoegde waarde in het beslissingsproces. Hoe ziet u uw taak van raadgever binnen een Hergo?
9.2 Was u aanwezig tijdens het privé-overleg? Zo ja, welke invloed heeft u uitgeoefend op de jongere en zijn achterban en werd hierdoor de uiteindelijke uitkomst mee gestuurd?

10. Hoe krijgt uw taak van verdediger van het belang van het kind een plaats binnen Hergo? Kan de minderjarige binnen een Hergo zijn belang uiten zonder de tussenkomst van zijn advocaat? Welke taak kan u hierin dan toch opnemen?

11. Welke zijn voor u belangrijke rechtswaarborgen (zowel voor de jeugdrechtbank als binnen Hergo?

12. Vindt u dat de rechtswaarborgen van de jongere worden gewaarborgd gedurende de ganse procedure van Hergo?

13.1 Wanneer is voor u een overeenkomst evenwichtig? Tot wat moet de verbintenis zich verhouden? (proportionaliteitsbeginsel)
13.2 Geeft u aan wanneer u de intentieverklaring te licht of te zwaar vindt? Speelt hierbij de gedachte mee dat de IV nog moet goedgekeurd worden door de jeugdrechter?

14.1 Hoe kan u erover waken dat aan het subsidiariteitsbeginsel en de gezinsgerichtheid is voldaan?
14.2 Hoe treedt u op wanneer het slachtoffer eisen stelt die in strijd zijn met deze 2 beginselen?

15. Op welke manier houdt u toezicht op de rechtswaarborg het vermoeden van onschuld?

16. Wat is uw taak na afloop van de Hergo? (m.b.t. de terechtzitting en de uitvoering van de intentieverklaring)

17. Hoe heeft de jongere zelf uw tussenkomst ervaren?

18. Vindt u het belangrijk dat het slachtoffer eveneens door een advocaat wordt bijgestaan? Ontstaat er een ovenevenwicht wanneer het slachtoffer geen advocaat heeft tijdens de Hergo?

19. Moet een jongere tijdens de Hergo steeds worden bijgestaan door een advocaat? Vindt u uw aanwezigheid belangrijk tijdens het privé-overleg?

20. Wat vindt u van de implementatie van Hergo op jeugdrechtbankniveau? Kunnen Hergo's ook op een lager niveau plaatsvinden?

21. Wat vindt u van Hergo als afhandelingvorm voor zware feiten? Kunnen Hergo's ook voor lichte feiten plaatsvinden?

22. Hoe verhoudt Hergo zich ten aanzien van bemiddeling? Welke is volgens u de meerwaarde van een Hergo t.a.v. een bemiddeling?

23. Wat is de meerwaarde van Hergo t.a.v. de procedure voor de jeugdrechtbank?

Bijlage 22. Vragenlijst voor advocaten van jongeren.

BIJLAGE 23. VRAGENLIJST VOOR JEUGDRECHTERS

Bijlage 23. Vragenlijst voor jeugdrechters.

Vragen voor jeugdrechters

1. Welke criteria gebruikt u om een jongere door te verwijzen naar Hergo?

2. Welke criteria gebruikt u om een jongere NIET door te verwijzen naar Hergo?

3. Stuurt u het maximum aan geschikte zaken door naar Hergo? Waarom niet?

4. Welke informatie geeft u aan de jongere en zijn ouders in verband met Hergo op een eerste contact?
- informatie folder gegeven
- doorverwijzing naar sociale dienst/bemiddelingsdienst voor info
- de procedure
- het concrete verloop van de Hergo
- andere info

5. Verloopt de doorverwijzingprocedure naar wens? Of moeten er dingen aan veranderd worden?

6. Bent u tevreden met de inhoud van de intentieverklaring (overeenkomst tussen betrokkenen)?

7. Neemt u de intentieverklaring over zoals ze u wordt voorgelegd of voegt u er dingen aan toe/neemt u er dingen uit weg? Waarom?

8. Wordt de Hergo besproken op de zitting waarbij de intentieverklaring wordt voorgelegd? Wie biedt hierbij opmerkingen aan? (advocaten, familie, slachtoffers)

9. Krijgt u feedback van de betrokkenen in verband met Hergo? Wat zijn de reacties (positief/negatief)? Heeft deze feedback invloed op het al dan niet doorverwijzen van andere zaken?

10. Wat is volgens u het doel van Hergo?
- straffen
- herstel naar slachtoffer/gemeenschap/jongere
- jongere een lesje leren
- familie betrekken

11. Vindt u dat de rechtswaarborgen van de jongere worden gewaarborgd doorheen heel de Hergo-procedure? Op welke manier?
- vermoeden van onschuld
- proportionaliteit van de overeenkomst

12. Vindt u de timing van Hergo gepast?

13. Vindt u het mogelijk dat mededaders in één Hergo worden samen gebracht? Waarom (niet)?

14. In welke mate kan u volgens u een Hergo worden georganiseerd voor een jongere die in een gesloten instelling verblijft? Hoe kunnen deze twee 'maatregelen' samengaan? Kan een Hergo plaatsvinden binnen een gesloten instelling? Moet een jongere worden vrij gelaten of de periode worden verkort na Hergo?

15. Vindt u dat Hergo moet worden veralgemeend over heel Vlaanderen/België? Aan welke voorwaarden moet dan worden voldaan? Kan Hergo passen binnen de plannen voor een jeugdsanctierecht?

16. Heeft u opmerkingen naar de praktijk van de bemiddelingsdiensten toe?

17. Heeft u opmerkingen wat betreft de begeleiding van het project door de K.U.Leuven?

BIJLAGE 24. EVALUATIE VAN DE ROL VAN DE ADVOCAAT VAN DE JONGERE

Bijlage 24. Evaluatie van de rol van de advocaat van de jongere.

De minderjarige dader heeft recht op bijstand gedurende de hele procedure voor de jeugdrechtbank. De jongere krijgt een eigen advocaat toegewezen bij het begin van de procedure. Doorheen de hergo-procedure heeft de advocaat een rol uit te oefenen.[1]

(1) Het initiatiefrecht

De advocaat van de minderjarige kan het initiatief tot hergo nemen in gelijk welke stand van het geding, liefst zo kort mogelijk na de feiten. De volgende elementen liggen dan ter overweging:

- De feiten zijn voldoende ernstig.
- De zaak kan niet afdoende worden afgehandeld door een herstelbemiddeling.
- De hergo kan een meerwaarde bieden door een minimale ondersteunende structuur.
- De ontmoeting tussen dader en slachtoffer kan een heilzaam effect sorteren voor de partijen.
- De jongere ontkent de feiten niet.

(2) De voorbereiding

Wanneer de jeugdrechter beslist de haalbaarheid van een hergo te laten onderzoeken, deelt de advocaat dit zo snel mogelijk mee aan zijn cliënt en nodigt hem uit op een consultatie ter bespreking van deze beslissing. Indien deze consultatie vóór de hergo heeft plaatsgevonden, deelt de advocaat dit mee aan de moderator, alsook of de jongere al dan niet wenst deel te nemen. De advocaat geeft aan de moderator essentiële informatie mee die kan bijdragen tot het slagen van de hergo, zoals welke mogelijke steunfiguren er zijn. Als de jongere de bemiddelingsdienst heeft gecontacteerd, deelt de moderator dit mee aan de advocaat. De moderator vertelt de minderjarige dat zijn advocaat wordt uitgenodigd om hem tijdens de hergo bij te staan.

De advocaat treedt op voor de jongere, niet voor zijn ouders. Hij legt uit wat de hergo inhoudt en wat van de minderjarige wordt verwacht. Tevens adviseert hij de minderjarige over de gevolgen van al dan niet deelname, zowel op burgerrechtelijk als op strafrechtelijk vlak.

[1] Cf. Deel 4. Hoofdstuk 1. 4. Rechten van de betrokkenen en Bijlage 4. De rol van de advocaat van de minderjarige.

Sommige advocaten gaan na of de schade-eis van de benadeelde redelijk is. Dossierkennis is noodzakelijk om de jongere te kunnen informeren en bij te staan.

Als de jongere wenst deel te nemen, stimuleert de advocaat hem op zoek te gaan naar mogelijke steunfiguren; om verantwoordelijkheid op te nemen naar het slachtoffer toe; en om zijn eigen aandeel in de feiten te erkennen.

De zestien bevraagde advocaten vinden het hun taak voorafgaand aan de hergo informatie te geven aan de jongere en/of zijn ouders. Zes van hen kijken vooraf het dossier in. Men neemt contact op met de jongere en zijn ouders. Op die manier kan informatie worden gegeven over de juridische aspecten van de zaak, alsook over de procedure die zal worden gevolgd. De minderjarige wordt alleen gezien indien hij dit wenst. De advocaat treedt immers op voor de jongere, ook als er tegenstrijdige belangen zijn met de ouders.

Vijf advocaten lichten de hergo-procedure toe. De moderator heeft de jongere vaak al gezien en dan blijft de uitleg door de advocaat over de procedure van de hergo eerder beperkt, aangezien de moderator dit al uitgebreid heeft uiteen gezet. Er wordt nagegaan of de jongere de feiten ontkent, want dan kan een hergo niet doorgaan.

Drie van de bevraagde advocaten gaan met de jongere na wie ze ter ondersteuning kunnen meebrengen naar de hergo. Drie advocaten gaan na of de schade-eis van de benadeelde gerechtvaardigd is.

(3) De hergo

De advocaat wordt steeds uitgenodigd op de hergo. Totnogtoe is het de uitzondering als een advocaat niet komt opdagen: wij hebben weet van vier hergo's waar dit het geval was. Een hergo zou moeten kunnen doorgaan wanneer de advocaat niet aanwezig is, als de betrokkenen hiermee akkoord gaan en als de advocaat de intentieverklaring kan doornemen vóór die door de jongere wordt ondertekend. Indien alle andere betrokkenen aanwezig zijn, is het niet aangewezen de hergo uit te stellen, tenzij de omstandigheden ervoor pleiten.[2] Het is aan de moderator om ten allen tijde het evenwicht tussen de partijen te bewaken. De advocaat wordt wel steeds uitgenodigd en men streeft ernaar de advocaat aanwezig te hebben tijdens de hergo.

[2] Bijvoorbeeld wanneer de jongere niet sterk genoeg in zijn schoenen staat of juridische elementen moeten worden uitgeklaard, zoals het vaststellen van de schade.

De advocaat laat tijdens de hergo tijd en ruimte voor de partijen om te kunnen komen tot betekenisuitwisseling, zodat de betrokkenen zelf actief kunnen participeren. Hij stimuleert de jongere om actief bij te dragen tot een oplossing die voor alle betrokkenen bevredigend is. De advocaat waakt erover dat de rechten van de minderjarige worden gerespecteerd, alsook dat de hergo gaat over de feiten en niet over de persoon van de minderjarige.

De advocaat kan bij het privé-overleg worden geroepen, indien de jongere en zijn achterban dit wensen. In de acht privé-momenten die we hebben geobserveerd, merken we dat jongeren en hun netwerk zich ongemakkelijk voelen in het uitwerken van een oplossing. Ze richten zich tot de professionele actoren voor een pasklaar antwoord. Het is aan die actoren om de betrokkenen te stimuleren zelf een creatieve oplossing te bedenken, wat meestal ook lukt. De advocaat kan de jongere aansporen om zelf dingen te bedenken en dit op papier te zetten.

> We hebben een privé-overleg geobserveerd waarbij de advocate na een kwartier erbij werd geroepen, omdat men niet zeker was of de ideeën voldoende waren. Zij heeft dan aangeduid dat wat ze hadden bedacht zeker oké was als oplossing.
>
> In een ander overleg waren enkel de minderjarige en zijn achterban aanwezig, waarbij de ouder het voortouw nam, maar de minderjarige zeker ook zijn zeg kon doen.
>
> In een derde overleg was de advocaat heel de tijd aanwezig, maar waren het vooral de ouders die de oplossingen aangaven. De jongere zelf had niet veel te zeggen, maar zou vooraf met de ouders alles hebben besproken.

Een risico is dat de advocaat de overhand neemt en zelf de oplossing aanbiedt.

> Zo wilde een advocaat niet dat we het privé-overleg observeerden "*omdat het sneller zou gaan als hij een voorstel deed aan de betrokkenen, zonder dat anderen erbij zaten*". Deze advocaat keek gedurende de hergo vaak op zijn horloge en wou de hergo zo snel mogelijk afgerond krijgen. Het privé-overleg heeft slechts een 5-tal minuten geduurd.

De advocaat kijkt toe op de intentieverklaring en verzekert zich ervan dat de jongere de intentieverklaring ten volle aanvaardt. De advocaat gaat na of de afspraken realistisch zijn en voor de jongere en zijn ouders haalbaar zijn, zodat ze ook effectief in de praktijk zullen worden uitgevoerd. De advocaat gaat eveneens na of de afspraken in verhouding staan tot de schade en de gevolgen die het delict heeft veroorzaakt.

Advocaten zeggen op de achtergrond te blijven wanneer het gesprek tussen slachtoffer en minderjarige plaatsvindt. Enkel wanneer bepaalde zaken naar voren komen die “niet kunnen”, bijvoorbeeld een overdreven schade-eis of feiten die de jongere ontkent, zullen ze tussenkomen. Ze houden dus ten alle tijden de belangen van de minderjarige voor ogen.

Bij de voorstelling van het plan naar het slachtoffer toe kan volgens hen de advocaat helpen wanneer de jongere niet uit zijn woorden geraakt, door bijvoorbeeld concrete vragen te stellen of aan te vullen. Hij kan op verantwoordelijkheden en gevolgen duiden, alsook gevolgtrekkingen naar de toekomst maken. Bij het komen tot een overeenkomst, houden ze juridische aspecten in het oog: wordt er niet teveel gevraagd? Is het een realistische en praktisch haalbare intentieverklaring?

Negen van de bevraagde advocaten waren tijdens het privé-overleg aanwezig. De advocaat kan dan mee de discussie sturen, maar de bevraagde advocaten vinden het niet de bedoeling dat ze de overhand nemen. De advocaat kan wel helpen het geheel te verwoorden en bovendien is hij op de hoogte van wat zoal kan op jeugdrechtbankniveau.

De inbreng hangt van de persoonlijkheid van de advocaat af, alsook van de betrokkenen: sommige ouders en minderjarigen hebben er vooraf al over nagedacht en weten wat ze willen. Ze hebben dan enkel raad nodig over wat kan voor de jeugdrechtbank, bijvoorbeeld in verband met het aantal uren gemeenschapsdienst.

Eén advocaat was niet aanwezig op het privé-overleg, maar had in de voorbereiding reeds bepaalde zaken met de minderjarige en zijn ouders besproken. Twee advocaten geven aan dat er geen privé-overleg was en dat alles in groep is besproken. Drie advocaten waren niet aanwezig op het privé-overleg. Een vierde advocaat is nadien erbij geroepen omdat ze nog een aantal vragen hadden. Hij heeft een aantal suggesties gedaan en nadien alles op paper gezet.

Discussie blijft bestaan over de al dan niet aanwezigheid van de advocaten op het privé-overleg. In Antwerpen is dit steeds het geval, in de andere arrondissementen bij de start van het project ook, maar er wordt steeds vaker voor geopteerd niet aanwezig te zijn als advocaat, tenzij de betrokkenen vragen hebben.

Twee advocaten geven expliciet aan dat ze de aanwezigheid tijdens het privé-overleg noodzakelijk vinden om richting te geven aan de zwaarte van de overeenkomst en de verwachtingen van het slachtoffer aan te halen. Ze kunnen dan als advocaat duiden wat gebruikelijk is voor de jeugdrechtbank. Voor acht advocaten is die aanwezigheid niet noodzakelijk, maar het kan nuttig zijn.

"*Het kan nuttig zijn om druk op de jongere te vermijden en info te geven. Anderzijds is het nodig vertrouwen te hebben in de jongere en achterban en dat vertrouwen ook te geven*."

"*Het kan nuttig zijn maar niet noodzakelijk: ook de moderator is op de hoogte van de mogelijkheden*."

"*De betrokkenen moeten zelf tot voorstellen komen*."

"*Je kan het aanbieden maar niet opleggen of verwachten, omdat het uiteindelijk iets intiem is. (…) Het vergt veel van hen op emotioneel vlak en dan krijgen ze eventjes een adempauze en ik denk dat die er meer kan zijn als er dan niemand bij is die je eigenlijk niet goed kent*."

"*Ze moeten eerst zelf nadenken en dan pas advocaat erbij*."

"*Mensen met voldoende intellectuele bagage en verantwoordelijkheidszin kunnen tot een bepaald resultaat komen. Als ik denk dat het kan helpen, ga ik dat doen, maar in eerste instantie moet ik terughoudend zijn*."

(4) Na de hergo

Na de hergo licht de advocaat, indien nodig, de intentieverklaring toe tijdens de zitting voor de jeugdrechtbank. In geval van moeilijkheden bij de uitvoering, alsook bij de verdere gerechtelijke procedure na een eventueel falen van uitvoering, staat de advocaat de minderjarige bij op de rechtbank. Soms zijn advocaten betrokken bij de opvolging van de uitvoering.

> Zo is een advocaat betrokken geweest in een driemaandelijks overleg van het netwerk van de jongere en contacteerde de jongere de advocaat, indien hij moeilijkheden ondervond tijdens de uitvoering.

Bevraagde advocaten geven aan dat zij inderdaad ten aanzien van de jeugdrechter aangeven hoe de hergo is verlopen en dat de minderjarige en zijn ouders achter de intentieverklaring staan. De intentieverklaring op zich wordt bestudeerd om zeker te zijn dat alles redelijk is. In geval van problemen met de uitvoering kunnen ze worden gecontacteerd.

De opvolging van de uitvoering en de rol die de advocaat daarin speelt, hangt van hemzelf af. Vijf advocaten volgen het dossier verder op. Eén advocaat doet dat enkel als het om een crisis gaat. Twee advocaten volgen de burgerlijke vordering op. Het is ook afhankelijk van het dossier: indien bijvoorbeeld de schade nog moet worden uitgeklaard, of er zijn mededaders, dan is de opvolging intenser.

Vijf advocaten hebben het gevoel dat de jongeren zich gesteund voelden door hun aanwezigheid. Voor anderen is het minder duidelijk omdat de jongere hier niets over zegt en

hen bijvoorbeeld niet meer contacteert. Vijf advocaten hebben daarbij wel het idee dat de jongere er iets aan gehad heeft.

(5) Advocaten over hergo

De advocaten worden op verschillende manieren op de hoogte gesteld van de filosofie van het herstelrecht. In Antwerpen nemen vier jeugdadvocaten de hergo's op zich; zij werden door de moderatoren op de hoogte gebracht van hergo en herstelrecht meer algemeen. In Limburg werden de advocaten voorafgaand aan de hergo door de moderator telefonisch gecontacteerd om een uitgebreide uitleg te geven over de bedoeling, en de werking en filosofie van hergo uit de doeken te doen. De advocaten in Leuven werden niet echt gebrieft over hergo, maar wisten er via verschillende bronnen toch al wel wat over: via krantenartikels, verhalen van de jeugdrechter die naar Nieuw-Zeeland ging en de folder die werd uitgebracht over hergo. In het kader van de lessen aan de balie werd uitleg gegeven over hergo in het algemeen. Bovendien contacteert de moderator hen voor de hergo om meer uitleg te geven over hun rol. De advocaten in Brussel kregen informatie van de moderator die in een vergadering van de jeugdpermanentie het project uiteenzette en documenten meegaf. Een advocaat kreeg ook de brochure van de jeugdrechter.

Advocaten zien de filosofie van hergo als komen tot herstel van de schade, door communicatie tussen beide partijen. Het is de bedoeling herstelrechtelijk te werken en niet enkel de beste oplossing te bereiken voor alleen de jongere. Er is dus zeker ook aandacht voor het slachtoffer. Het sociale vangnet is belangrijk, alsook dat de jongere de schade inziet.

> "*De filosofie is dat men probeert tot een vergelijk te komen tussen de dader en de schadelijder en dat dat best kan gebeuren door een overleg en niet door te straffen of repressief op te treden. En als men tot een vergelijk kan komen en men kan dat vergelijk uitvoeren, dat wordt dan vertaald in een soort van verbintenis die dan goedgekeurd wordt door de jeugdrechter dan werkt men niet alleen mee aan het herstel van de schade, maar ook aan het herstel van de persoon, van de persoonlijkheid die een bepaald misdrijf heeft gepleegd*."
>
> "*Bij hergo wordt er inderdaad nog meer in handen gegeven van de daders en slachtoffers van wat als een oplossing moet worden gezien*."
>
> "*De filosofie houdt de confrontatie tussen dader en slachtoffer in. Het slachtoffer krijgt meer genoegdoening, er worden vragen beantwoord, hij ziet in dat de dader niet zo'n beest is als soms wel lijkt, en kan begrip opbrengen voor de omstandigheden waarin het is gebeurd*."

"*Het is natuurlijk wel anders omwille van het feit dat je nu merkt dat daders en slachtoffers bijeen worden gebracht en dat ze effectief de kans krijgen om met elkaar te spreken. Dat er ook heel wat begeleiding daar rond is en dat heb je inderdaad in klassieke procedures absoluut niet*."

De advocaten zien hun taak ruimer dan enkel het vrijwaren van de rechten van de jongere. Ze staan de jongere bij, proberen naar de bredere context te kijken en een oplossing op lange termijn te zoeken. Een advocaat geeft aan dat hij zich ervan verzekert dat de feiten bewezen zijn en dat de schade-eis redelijk is. Een advocaat kijkt ook naar het maatschappelijke belang:

"*Dat gebeurt door de reïntegratie van de minderjarige in de maatschappij doordat ze bij het gebeuren stilstaan*."

Een aantal elementen wordt in het oog gehouden bij het komen tot de intentieverklaring: de redelijkheid van de schade-eis, de eventuele tussenkomst van de familiale verzekering, recidive vermijden, de context mee in beschouwing nemen en dat de feiten waarover wordt gesproken bewezen zijn.

Advocaten ervaren dat de jongere zich gesteund voelt door hun aanwezigheid (cf. supra (4)), maar de relatie met de jongere blijft eerder beperkt. Het is belangrijk de jongere te steunen, maar men blijft toch altijd een buitenstaander. Het hangt natuurlijk samen met de vertrouwensrelatie die al dan niet van tevoren werd opgebouwd met de jongere: advocaten zien de jongere soms een aantal keren vóór de hergo, anderen zien de minderjarige pas op de hergo zelf. Dit is niet altijd even makkelijk werkbaar, maar het is aan de jongere en zijn ouders om op een gesprek voorafgaand aan de hergo in te gaan. Als ze vooraf al een vertrouwensrelatie hebben opgebouwd, kan de advocaat de jongere motiveren om deel te nemen aan de hergo. Vijf advocaten voelen zich deel van de achterban, drie advocaten helemaal niet. Vijf advocaten geven steun aan de jongere maar voelen zich niet echt deel van de achterban. De achterban op zich heeft toch nog een andere taak te vervullen, aangezien zij op de jongere betrokken zijn.

"*Het strikt juridisch procedurele wordt een pak minder, maar het menselijke wordt een pak groter*."

"*De straffen die minderjarigen aan zichzelf opleggen zijn zwaarder dan de rechtbank*."

De advocaten geven aan dat hun rol wel wat verschilt in de hergo in vergelijking met de rol in de jeugdrechtbank, maar toch niet in sterke mate: ook in traditionele afhandelingen stellen zij

zich bemiddelend op en pogen communicatie te bereiken. In jeugdrecht heeft een advocaat volgens hen sowieso een meer bemiddelende rol en handelt hij voor de belangen van de minderjarige, waarbij men een oplossing zoekt naar de toekomst toe. Het grote verschil is wel dat in een hergo de jongere effectief kan worden geconfronteerd met het slachtoffer en dat de betrokkenen samen tot een oplossing kunnen komen. Via hergo kan een oplossing op lange termijn worden gezocht, in plaats van ervoor te zorgen dat de minderjarige er zo gemakkelijk mogelijk vanaf komt.

> Voor één advocaat is het daarbij belangrijk dat de belangen van de minderjarige gevrijwaard blijven en dat hij inspraak heeft. Een andere advocaat stelt dat je meer psychologisch moet optreden, waar ze het soms moeilijk mee heeft.

Twaalf advocaten vinden dat de jongere een advocaat aanwezig moet hebben op de hergo, voornamelijk om hun rechten te bewaken en hen bij te staan indien ze niet mondig genoeg zijn. Het kan goed zijn om als advocaat aanwezig te zijn, zodat hij op bepaalde zaken kan wijzen, bijvoorbeeld in verband met de schadevergoeding of andere juridische elementen. Vier advocaten geven aan dat het niet noodzakelijk is dat ze aanwezig zijn, maar het kan wel nuttig zijn.

> Een advocaat meent dat het kan zonder advocaat, maar dat de jongeren hun weg dan niet vinden.
> Een andere advocaat vindt dat de mogelijkheid moet worden aangeboden en dat ze zeker met hun vragen bij een advocaat terecht moeten kunnen. Wanneer de advocaat aanwezig is op de hergo, heeft hij wel een zicht op de totstandkoming van de intentieverklaring. De overeenkomst moet volgens de advocaten in alle geval worden bekeken.
> Een derde advocaat is het ermee eens dat het goed is als men een zicht heeft op het tot stand komen van een intentieverklaring, maar in principe moet de advocaat er niet bij zijn, aangezien er verschillende personen zijn die mee evalueren en naar een oplossing zoeken.

(6) Mening van jongeren en slachtoffers[3]

31 jongeren vinden de aanwezigheid van de eigen advocaat nuttig (73,82%).[4]

Wat betreft de aanwezigheid van de advocaat van de minderjarige[5], staan 15 slachtoffers er neutraal tegenover (60%); een slachtoffer vindt de aanwezigheid ondersteunend (3,7%); vier slachtoffers vinden dat hij belangrijke informatie naar voren bracht (15,3%); 5 slachtoffers vinden dat hij de kant van de dader koos (18,5%); en voor twee slachtoffers creëerde de aanwezigheid een onevenwicht (7,7%).

Deze relatief positieve gevoelens van het slachtoffer ten aanzien van de advocaat van de minderjarige lijken erop te wijzen dat de advocaten zich kunnen vinden in een bemiddelende rol en voornamelijk ruimte laten aan de partijen. Overigens hangen deze gevoelens samen: de slachtoffers die hun advocaat aanwezig hadden willen hebben, vinden tevens dat de advocaat te zeer partij trok voor de minderjarige en dat de aanwezigheid van de advocaat een onevenwicht creëerde.

(7) Bedenkingen

De rol van de advocaat, de moderator en de consulent zijn niet altijd duidelijk te onderscheiden tijdens de voorbereiding, aangezien de drie actoren contact opnemen met de jongere, uitleg geven en nagaan of de jongere wenst deel te nemen. Toch vertrekken de drie actoren elk vanuit hun eigen positie en hebben ze daarom een eigen taak te vervullen:

- De consulent gaat na of hergo voor de jongere een geschikte maatregel zou zijn en of hij een ondersteunend netwerk heeft. De consulent is door de rechtbank aangesteld om advies te geven over de gepastheid van een maatregel.[6]

[3] Cf. Deel 4. Hoofdstuk 1. 4.4. Mening van de betrokkenen.
[4] Vragenlijst jongere (vj) 39c: “Hoe nuttig was de aanwezigheid van je advocaat?” Volgens vier jongeren was de advocaat niet aanwezig.
[5] Vragenlijst slachtoffer (vso) 48b: “Wat vond u van de aanwezigheid van de advocaat van de jongere? U stond er neutraal tegenover? Ondersteunend, ook ten aanzien van uzelf? Hij/zij bracht belangrijke informatie aan? Hij/zij trok te zeer partij voor de jongere? Creëerde een onevenwicht omdat u geen advocaat mee had?” Deze vraag werd later toegevoegd en dus hebben 10 slachtoffers de vraag niet kunnen beantwoorden. Vier slachtoffers hebben bovendien de vraag opengelaten.
[6] Hergo heeft (nog) geen wettelijk kader en dus is het strikt gezien geen "maatregel", maar het gebeurt wel op jeugdrechtbankniveau en dus kan de consulent een rol spelen.

- De advocaat gaat eveneens na of een hergo gepast zou zijn, vanuit de juridische positie van de minderjarige. Hij adviseert de jongere over de gevolgen van de al dan niet deelname.
- De moderator blijft een onafhankelijke partij en geeft informatie over de inhoud en de procedure. De moderator gaat na of de jongere vrijwillig kiest voor deelname aan hergo en of hij zijn verantwoordelijkheid wil opnemen.

De meeste advocaten hebben op positieve wijze hun rol ingevuld, ruimte latend voor de communicatie tussen de betrokkenen en ondersteunend waar nodig. Toch blijft training en informatie noodzakelijk, opdat de advocaat een zicht heeft op wat hergo is en wat zijn rol daarin kan zijn. Soms nemen de advocaten het gesprek over en praten ze in de plaats van de jongere. Voor jongeren kan dit gemakkelijk zijn, want in een grote groep praten blijft voor hen moeilijk, maar voor het slachtoffer is het belangrijk dat het voorstel tot overeenkomst van de jongere zelf komt. Ook voor jongeren is het belangrijk dat ze zelf iets kunnen voorstellen en verantwoordelijkheid kunnen opnemen door iets terug te doen naar het slachtoffer toe.

Discussie bestaat over het verlenen van ‘bijstand’ of ‘advies’. Advocaten werden steeds uitgenodigd, maar bleven soms afwezig. Een jongere heeft recht op bijstand in elke stap van de procedure, maar naar onze mening is ‘advies’ soms voldoende en moet een hergo kunnen doorgaan wanneer anderen aanwezig zijn en enkel de advocaat ontbreekt. Slachtoffers hebben zelden een advocaat aanwezig en ook zij moeten minimum voor advies terecht kunnen bij een advocaat (cf. Bijlage 5).

(8) Conclusie: de advocaat van de minderjarige als bewaker van rechten op de achtergrond

De advocaat van de minderjarige heeft een belangrijke rol te vervullen bij de voorbereiding door na te gaan of de jongere inderdaad de feiten erkent en informatie te geven over de juridische gevolgen van al dan niet deelname aan hergo. Tijdens de hergo is hij op de achtergrond aanwezig om de rechten van de minderjarige te bewaken. Hij doet dit vanuit een bemiddelende positie, waarbij ook aandacht uitgaat naar het slachtoffer. Na de hergo volgt hij het dossier verder op voor de jeugdrechtbank.

BIJLAGE 25. ROL VAN DE MODERATOR

Bijlage 25. Rol van de moderator.

De moderator is uiteraard een cruciale figuur in het gebeuren en is aanwezig om de hergo te begeleiden. We vatten zijn rol in de verschillende fasen samen.

(1) De voorbereiding

De moderator kan worden betrokken in het geven van advies naar de jeugdrechter toe in verband met de haalbaarheid van de hergo. Hij treedt hiertoe in overleg met de consulent van de sociale dienst.[1]

Na mandatering door de jeugdrechter, contacteert de moderator de minderjarige en gaat na of hij en zijn ouders bereid zijn tot medewerking. In een huisbezoek schetst de moderator de procedure en de bedoeling van hergo en gaat met de jongere en zijn ouders op zoek naar mogelijke steunfiguren. Indien de jongere wenst mee te werken, contacteert de moderator het slachtoffer en geeft informatie tijdens het huisbezoek. Het slachtoffer kan eveneens steunfiguren meebrengen naar de hergo. Indien de partijen ervoor kiezen de hergo niet te laten doorgaan of de moderator een hergo toch niet wenselijk acht[2], stuurt de moderator de zaak terug naar de jeugdrechter die een andere maatregel kan nemen. Indien het slachtoffer niet wenst aanwezig te zijn, zoekt de moderator mee naar een mogelijke vertegenwoordiger of een andere manier om het verhaal van het slachtoffer in de hergo in te brengen.

In overleg met beide partijen zoekt de moderator een tijd en plaats die voor hen geschikt zijn om de hergo te organiseren.

De moderator brieft de advocaten, consulent en politie over hun concrete rol in hergo, indien nodig. Op termijn is het uiteraard de bedoeling dat elke professionele actor zijn eigen rol kent. Voorlopig moeten nieuwe mensen worden geïntroduceerd op de bedoeling van hergo, alsook hun eigen rol.

(2) De hergo

De moderator introduceert de aanwezigen en geeft een overzicht van het verloop van de hergo. De moderator geeft alle betrokkenen de kans om hun verhaal te brengen en zorgt ervoor dat alle aanwezigen hun zeg kunnen doen.

[1] Cf. Bijlage 3. De rol van de consulent
[2] Bijvoorbeeld: de feiten blijken te licht te zijn; de jongere ontkent of minimaliseert zijn aandeel in de feiten.

Bij het komen tot een intentieverklaring, zorgt de moderator ervoor dat alle betrokkenen aan het woord kunnen komen, alsook dat de vermelde bedenkingen en verwachtingen aan bod komen in de discussie. De moderator schrijft de intentieverklaring neer en zorgt ervoor dat alle afspraken concreet worden gemaakt wat betreft hun inhoud en de opvolging van de uitvoering.

Bij het afsluiten van de hergo, bedankt de moderator alle aanwezigen en nodigt hen uit voor een informele babbel bij een drankje.

(3) Na de hergo

De moderator zorgt voor de opvolging van het herstel naar het slachtoffer toe. Hij contacteert het slachtoffer en de jongere om kort na te gaan hoe ze de hergo hebben ervaren.

In overleg met de consulent is hij op de hoogte van de andere afspraken, dewelke hij zelf niet concreet opvolgt. De moderator communiceert eveneens met de consulent wat betreft het afsluitend verslag naar de jeugdrechter toe. De moderator brengt verslag uit over de zaken die hij opvolgde.

(4) Mening van jongeren, ouders en slachtoffers

Veertig jongeren vinden de aanwezigheid van de moderator nuttig (87%), twee jongeren vinden dit niet.[3]

Acht ouders voelden zich beschaamd ten aanzien van de moderator (19%); een groot deel voelde zich begrepen (n=35 of 82,4%). De meeste ouders vinden dat de moderator onbevooroordeeld was (n=40 of 92,5%), en ze vinden dat gepast.[4]

36 slachtoffers vinden de aanwezigheid van de moderator nuttig (92,3%). Het lijkt vreemd dat drie slachtoffers dit in mindere mate vinden, omdat de moderator uiteindelijk degene is die het gesprek begeleidt. In die drie hergo's gaat het om benadeelden die de jongere kennen of

[3] Vragenlijst jongere (vj) 39a: "Hoe nuttig was de aanwezigheid van de moderator?"
[4] Vragenlijst ouders (vo) 16: "Hoe voelde u zich tegenover de moderator? Beschaamd? Begrepen?"; Vo 17 en 18: "Had u het gevoel dat de moderator bevooroordeeld was? Vond u dat gepast?"

waarbij de communicatie vanzelf loopt en de begeleiding door de moderator als minder belangrijk wordt ervaren.

(5) De moderatoren aan het woord[5]

1. Doel van de hergo

Wat betreft het doel van hergo, wordt de communicatie tussen de betrokkenen als belangrijkste meerwaarde gezien. De jongere wordt aangesproken op zijn verantwoordelijkheid en het slachtoffer krijgt een centrale plaats toebedeeld in het overleg. Het conflict wordt teruggegeven aan de betrokkenen en de gemeenschap. De betrokkenen moeten hiertoe wel gemotiveerd zijn om actief deel te nemen, wat niet altijd het geval is. Het herstel voor de betrokkenen is belangrijk, alsook het vermijden van zulke feiten in de toekomst.

2. De mogelijkheden van hergo

Hergo biedt verschillende mogelijkheden. Vooreerst is het volgens de moderatoren een belangrijk en ernstig gebeuren.

> "*Het moet worden voorbehouden voor ernstige feiten en de bemiddeling niet vervangen. Wanneer het gaat om lichtere feiten, krijg je de steunfiguren niet bijeen*."
>
> "*Het is een hele organisatie, een positief gebeuren en het is belangrijk. Je máákt het als moderator ook een stukje belangrijk en ernstig*."

De betrokkenheid van de partijen biedt mogelijkheden.

> "*De uitkomst van de zitting wordt meer gedragen door de partijen*."
>
> "*De tevredenheid van de partijen*."
>
> "*Het conflict wordt écht teruggegeven aan de betrokkenen én de gemeenschap*."
>
> "*De ontmoeting tussen dader en slachtoffer: het is makkelijker slachtoffers aanwezig te krijgen dan bij bemiddeling:*
>
> - *Bemiddeling is vrijblijvender.*
> - *Hergo is een gepaste methodiek voor zwaardere feiten.*
> - *De aanwezigheid van de politie kan een meerwaarde zijn voor slachtoffers*."

[5] Zeven moderatoren werd bevraagd, cf. Deel 3. Hoofdstuk 1. 5.5.4. Moderatoren.

Ruimere gevolgen komen aan bod.

> "*Het blijft niet beperkt tot het pure herstel naar het slachtoffer toe: die andere elementen zijn ook belangrijk voor het slachtoffer. Alle aspecten worden geïntegreerd bekeken*."

Het netwerk van de jongere wordt betrokken.

> "*Versterking van het netwerk lukt niet altijd, noch blijvend maar je geeft een aanzet in hergo. Op het moment van de hergo zelf lukt het en het wordt als nuttig ervaren door de jongere, de ouders en het netwerk*."

3. Knelpunten en limieten

De moderatoren geven eveneens enkele knelpunten aan.

> "*De verhouding POS – MOF blijft moeilijk*."
>
> "*De opvolging loopt moeilijk, maar is cruciaal*."
>
> "*De versterking van het netwerk wordt als belangrijk element naar voren geschoven, maar in de praktijk is dit niet altijd realiseerbaar. Bovendien is het moeilijk na te gaan in hoeverre dit effectief gebeurt*."
>
> "*De aanwezigheid van de politie als vertegenwoordiging van de maatschappij biedt een meerwaarde, maar is tevens moeilijk te realiseren en een juridisch knelpunt*."
>
> "*Het is moeilijk wanneer de POS doorweegt: in hoeverre kan je dat opnemen waar het slachtoffer bij zit? Heb je als moderator het mandaat om een hugo[6] op te nemen? Of om de POS aan bod te laten komen in de hergo tout court?*"

(6) Conclusie: de moderator als centrale actor

De moderator heeft een belangrijke taak te vervullen en legt de link tussen de betrokken partijen, alsook de professionele actoren. De moderator is een onafhankelijke partij in het gebeuren en behoudt het evenwicht tussen dader en slachtoffer.

[6] "Hulpverlenend groepsoverleg": de methodiek van hergo wordt dan gebruikt om de POS op te nemen. Deze methodiek bestaat als dusdanig (nog) niet in België, maar wel bijvoorbeeld in Nieuw-Zeeland. In België bestaan in de hulpverlening wel meerdere vormen van overleg, in Nederland bestaan bijvoorbeeld de Eigen-Kracht conferenties (www.eigen-kracht.nl).

BIJLAGE 26. EVALUATIE VAN DE ROL VAN DE CONSULENT

Bijlage 26. Evaluatie van de rol van de consulent.

De consulent van de sociale dienst bij de jeugdrechtbank speelt een rol in de verschillende fasen van de hergo. De afbakening met de rol van de moderator, zeker wat betreft de uitvoering, behoeft verdere uitklaring.

1. De voorbereidende fase

Wanneer de jeugdrechter een hergo overweegt, vraagt hij aan de consulent advies in verband met de haalbaarheid van de hergo.[1] De consulent doet hiertoe een kort onderzoek. Wanneer de jongere gekend is door de consulent, kan de sociale dienst snel advies uitbrengen over de haalbaarheid. Is de jongere echter niet gekend, dan is overleg met de moderator gewenst, opdat dubbel werk wordt vermeden. De moderator kan een eerste gesprek voeren met de jongere om de procedure van hergo uit te leggen en na te gaan of de jongere bereid is mee te werken. Het heeft geen zin om dit eerst door de consulent te laten nagaan wanneer deze de jongere niet kent, omdat consulent en moderator dan beide een zelfde gesprek voeren met de minderjarige.

Indien de consulent positief advies geeft tot hergo en de moderator nadien toch tot de vaststelling komt dat een hergo niet mogelijk is, kan de moderator de zaak terugsturen naar de jeugdrechtbank en kan de jeugdrechter (na advies van de consulent) tot een andere maatregel beslissen. Belangrijk is dat de consulent en de moderator in contact blijven over de stand van zaken.

Uit de bevraging van de consulenten[2] blijkt dat zij informatie meegeven in een voorbereidend gesprek:

> "*De brochure wordt meegegeven aan en doorgenomen door de betrokkenen*."
> "*Het proces wordt overlopen*."
> "*De betrokkenen worden doorverwezen naar de moderator*."
> "*Nadruk leggen op de jongere die het in handen heeft*."
> "*Vergelijken met wat bij een andere maatregel zou gebeuren, zodat duidelijk wordt dat hij een kans krijgt naar de maatschappij toe*."
> "*Je laat de minderjarige mee denken*."

[1] Cf. Deel 3. Hoofdstuk 2. 1. Het verloop van een hergo.
[2] Cf. Bijlage 18. Vragenlijst voor consulenten. Vraag 3: "Welke informatie geeft u aan de jongere en zijn ouders in verband met hergo op een eerste contact?"

2. De hergo

De aanwezigheid van de consulent op de hergo is erg wenselijk. De jongere staat onder toezicht van de consulent en dus heeft de consulent het mandaat om de jongere op te volgen bij de uitvoering van de overeenkomst. Als de consulent aanwezig is tijdens de hergo, heeft hij een zicht op de totstandkoming van de intentieverklaring, alsook op de beschouwingen en argumenten die mee in acht zijn genomen om tot die intentieverklaring te komen.

Wanneer de jongere reeds gekend is door de consulent, kan diens aanwezigheid een steun betekenen voor de minderjarige en zijn ouders.[3] Indien de consulent hen nog niet kent, kan de hergo een eerste stap zijn in het verder opbouwen van de hulpverlening.

De consulent kan eventuele achterliggende problemen opnemen met de jongere: het privé-overleg biedt hiertoe de mogelijkheid. Het doel van de hergo is te komen tot herstel naar het slachtoffer en de samenleving toe, alsook achterliggende problemen aan te pakken in zoverre dat nodig is om te komen tot herstel, dan wel om te vermijden dat zulke feiten nogmaals gebeuren in de toekomst. De verhouding tussen herstel en de achterliggende problematiek is niet altijd duidelijk af te bakenen, maar het is belangrijk dit onderscheid te blijven maken.[4] In hergo kunnen problemen naar boven komen en de aanwezigheid van de consulent leidt ertoe dat hij dit nadien verder kan opnemen. Hergo biedt op deze manier een eerste aanzet.

De consulent kan een taak op zich nemen in de ondersteuning van de jongere bij de uitvoering van de overeenkomst, indien gewenst. In de eerste plaats gebeurt de opvolging door het netwerk, maar ook professionele actoren kunnen daarin een rol opnemen.

Eén jongere die de consulent aangeeft als steunfiguur, vindt de aanwezigheid zeer belangrijk. Een andere jongere vindt het maar een beetje belangrijk. Twee jongeren vinden de aanwezigheid van de consulent nuttig, een derde jongen vindt dit min of meer.[5]

[3] Mogelijks associëren de jongere en zijn ouders de consulent met “justitie” (Johan Put, persoonlijke communicatie, 17.04.2006) en dat kan de communicatie bemoeilijken. Dit hebben we in de praktijk nog niet geobserveerd.
[4] Cf. Deel 4. Hoofdstuk 1. 3.4. De verhouding POS/MOF.
[5] Vragenlijst jongere (vj) 39d: “Hoe nuttig was de aanwezigheid van de consulent?”

In Limburg was de consulent steeds aanwezig, in Leuven en Brussel streeft men ernaar de consulent aanwezig te hebben. In Antwerpen blijven de consulenten afwezig omwille van tijdsgebrek, al zou men dat graag anders zien.[6]

3. Na de hergo

De consulent is van rechtswege aangesteld om de jongere verder op te volgen als deze onder toezicht staat van de jeugdrechtbank. De consulent volgt de uitvoering van de overeenkomst op en brengt hiervan verslag uit aan de jeugdrechter, ter voorbereiding van de zitting en ter afsluiting van het dossier. Zoals gezegd kan de consulent de minderjarige ondersteunen in de uitvoering, indien dat zo is overeengekomen in de hergo.

De moderator volgt hoofdzakelijk het herstel naar het slachtoffer op.[7] Ook hier is het belangrijk dat moderator en consulent contact onderhouden over de stand van zaken, de feedback die zij eventueel krijgen van de betrokkenen, en het verslag dat ze geven aan de jeugdrechter. Wanneer de overeenkomst niet (voldoende) werd uitgevoerd, wordt dit eveneens vermeld in het verslag. De jeugdrechter kan dan eventueel nieuwe maatregelen nemen indien nodig, gebaseerd op het advies van de consulent die hieromtrent uiteraard de betrokkenen contacteert.

4. Aandachtspunten

In de praktijk wordt de vooropgestelde procedure vaak niet gevolgd omwille van het tijdsgebrek van de consulenten: zij zijn overbevraagd en hebben niet de tijd om aanwezig te zijn op de hergo, noch om de uitvoering op te volgen. Dit kan een probleem vormen omdat:

- Hergo staat of valt met de opvolging: de bijeenkomst zelf is slechts een eerste aanzet en de opvolging is cruciaal voor het implementeren van de overeenkomst en aldus te komen tot herstel van de schade. Hoewel men de ondersteuning voor een groot stuk overlaat aan de steunfiguren van de jongere, kan de opvolging door de consulent een nodige aanvulling zijn.
- De jongeren hebben vaak nood aan ondersteuning en hulpverlening.

[6] Zowel de moderatoren als de consulenten zien een meerwaarde in hun aanwezigheid.
[7] Wanneer de consulent dit zou opvolgen, brengt het misschien het slachtoffer meer in beeld in een jeugdbeschermingssysteem? (Johan Put, persoonlijke communicatie, 17.04.2006).

- De aanwezigheid van de consulent kan bijdragen tot het ontwikkelen van de hulpverlening. De consulent krijgt op die manier een beter zicht op de problemen en de mogelijkheden van de jongere en zijn omgeving.

Een vlotte communicatie tussen moderatoren en consulenten is noodzakelijk, opdat het geheel goed verloopt. Ook de communicatie met en naar de jeugdrechter en de betrokken partijen toe gebeurt in onderling overleg.

5. Mening van de consulenten[8]

5.1. Het doel van hergo

Voor consulenten houdt het doel van hergo verschillende aspecten in. Straffen komt daarbij naar voren.

> "*Straffen: de jongere kan het als een straf ervaren. Het is geen repressie, maar de jongere moet wel nadenken over de feiten en de gevolgen ervan*."
> "*De jongere een lesje leren*."

Maar ook het herstel is belangrijk.

> "*Herstel naar het slachtoffer, de gemeenschap en de jongere toe. De jongere wordt geresponsabiliseerd en het is confronterend, wat herstel naar de gemeenschap toe betekent*."
> "*De jongere wordt verplicht na te denken over wat is gebeurd, wat niet gebeurt bij de meeste maatregelen*."
> "*Het slachtoffer staat centraal. De aanwezigheid van het slachtoffer is belangrijk opdat de jongere ermee geconfronteerd wordt. Inlevingsvermogen van de jongere is belangrijk naar het slachtoffer toe*."

Het betrekken van de achterban vindt men eveneens belangrijk.

> "*De familie betrekken is belangrijk, maar op langere termijn haken ze af. Men heeft goede intenties op de hergo, maar nadien geraakt men in problemen*."
> "*In het nagaan of een hergo kan, speelt de entourage een rol: is er een achterban? Willen ze meewerken*?"

[8] Vraag 1: Wat is volgens u het doel van hergo?"; vraag 10: "Welke mogelijkheden en/of positieve elementen van hergo zijn er?"; vraag 11: "Wat zijn volgens u eventuele knelpunten in verband met hergo?"

5.2. De mogelijkheden

De consulenten zien verschillende mogelijkheden van hergo. Vooral de impact voor zowel de jongere als de ouders wordt naar voren geschoven.

"*Hergo vraagt veel van de jongere*."

"*Het betrekken van de ouders is belangrijk: ze worden mee centraal gesteld ter ondersteuning van de jongere*."

"*De jongere wordt op een andere manier benaderd*."

"*De jongere kan zich inleven in de persoon van het slachtoffer en zal de volgende keer twee keer nadenken*."

"*De jongere heeft een stem, wordt gehoord en staat centraal*."

"*De jongere leert communiceren door de persoonlijke confrontatie met het slachtoffer. De moeilijke gasten staan immers nooit stil bij hun gevoelens en dit is de enige maatregel die daar aandacht voor heeft. Daarom zou het zoveel mogelijk moeten worden uitgebouwd*."

"*De impact is groter en het heeft een langere uitwerking voor de jongere. Men is ermee bezig en moet eraan denken tijdens de uitvoeringsperiode. Het heeft tevens een impact op de jongere om te moeten verschijnen in zo een grote groep*."

Andere uiteenlopende elementen komen aan bod.

"*De intentieverklaring is belangrijk, omdat de partijen daarin samen zoeken naar een oplossing*."

"*Het betrekken van de bredere achterban is een voordeel*."

"*Het is iets ernstig*."

"*De aanwezigheid van de consulent is belangrijk, omdat men dan beseft dat de jeugdrechter het opvolgt en het niet zomaar een bijeenkomst is: het komt in het verslag naar de jeugdrechter toe. Ik weet als consulent ook wat aanvaardbaar is voor de rechter als uitkomst*."

5.3. Knelpunten

Tijdsinvestering is een moeilijk element.

"*Tijdsinvestering: je hebt er personeel voor nodig. Dat is niet democratisch want het komt niet voor iedereen in aanmerking. Is het maatschappelijk verantwoord dat er zoveel energie gaat naar een beperkt aantal daders? Is de kosten-baten analyse oké*?"

De afwezigheid van betrokkenen maakt het concept van hergo onduidelijk.

> "*Wanneer het gaat om een zwakke sociale omkadering en er zijn weinig mensen ter ondersteuning, maakt het dan nog een verschil? Gaat het nog om een hergo*?"
>
> "*Afwezigheid van slachtoffers is een knelpunt*."

Praktische knelpunten variëren.

> "*Communicatieproblemen duiken op bijvoorbeeld bij Oost-Europese of Afrikaanse jongeren*."
>
> "*Gebrek aan wettelijk kader en rechtswaarborgen*."
>
> "*Goodwill van de jeugdrechter in verband met de doorverwijzingen. De consulent kan eventueel ook geschikte dossiers aanbrengen*."
>
> "*De aanwezigheid van de consulent is belangrijk, maar op de hergo kan je niet altijd veel aanbrengen omdat je het meeste al vooraf hebt doorgenomen met de betrokkenen. Andere aanwezigen kunnen zich dan afvragen wat je daar doet op de hergo*."

6. Conclusie: een belangrijke rol doorheen heel de hergo-procedure

De consulent verzorgt in samenspraak met de moderator de voorbereiding van de jongere en zijn achterban, en hij levert het advies aan de jeugdrechter in verband met de haalbaarheid van hergo. Zijn aanwezigheid tijdens de hergo kan een eerste aanzet geven in de aanpak van eventuele problemen bij de jongere. Na de hergo volgt hij de uitvoering van de overeenkomst op en geeft hij daarover feedback aan de jeugdrechter. De afbakening met de rol van de moderator ligt soms moeilijk, onder andere door het gebrek aan tijd van de consulent om de uitgeschreven taken te vervullen. Hier zou in de praktijk een oplossing voor moeten worden gezocht, zodat de consulenten hun taak van opvolging van de minderjarige werkelijk kunnen opnemen.

BIJLAGE 3. DE ROL VAN DE CONSULENT

Bijlage 3. De rol van de consulent.

OVER DE ROL VAN DE SOCIALE DIENST IN HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG (Hergo)
Leuven, 04 december 2000

1. Herstelgericht groepsoverleg

De term 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo) is bedoeld als een Nederlandse vertaling van het Engelse 'Family Group Conference' (FGC). Een 'family group conference' is een geheel eigen wijze waarop jeugddelinquentie wordt afgehandeld, dat oorspronkelijk in Nieuw Zeeland werd ontwikkeld. De essentie ervan bestaat uit begeleid overleg tussen (1) de dader en zijn gezin, soms ook leden van de bredere familie, (2) het slachtoffer, eventueel ook zijn/haar 'supporters' en (3) de politie en/of leden van de bredere gemeenschap, gericht op het vinden van een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict (schade, relaties, samen-leving).
In 1989 werd het principe van de FGC in het Nieuw-Zeelandse 'Jeugdrecht' ingeschreven. Het komt erop neer dat de jeugdrechter daar geen enkele sanctie kan opleggen, tenzij eerst een FGC is geprobeerd (met als enige uitzonderingen 'moord' en 'doodslag'). Mede dank zij het zeer grote succes van het model, worden thans ook 'conferences' uitgevoerd in Australië en in een aantal experimenten in de Verenigde Staten, zij het vaak in een licht gewijzigde versie.
Een experiment wordt nu ook voorbereid in enkele Belgische (Vlaamse) arrondissementen, onder de benaming 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo).

2. De rol van de sociale dienst

Volgens het ontworpen model, heeft de sociale dienst bij de jeugdrechtbank in verschillende fasen van een Hergo-proces een rol te spelen. Te noteren valt dat de concretisering van het model in elk arrondissement op een eigen wijze kan worden ingevuld.

2.1. De jeugdrechter beslist bij beschikking de mogelijkheid tot Hergo te laten onderzoeken. Dat gebeurt echter na overleg met de sociale dienst. De sociale dienst kan daartoe een elementair onderzoek doen, en/of daartoe ook in overleg treden met de bemiddelingsdienst die later eventueel de Hergo zal uitvoeren. Alleszins is het uiterst belangrijk dat deze 'voor-adviesfase' zeer snel verloopt en reeds na 14 dagen kan worden afgesloten met een advies dat een Hergo wel/niet haalbaar wordt geacht. Pas dan treft de jeugdrechtbank de beschikking. Beide diensten onderhouden vanaf nu contact, i.v.m. het verloop van het onderzoek en de situatie van de jongere.

2.2. Het is aan de jongere (en zijn ouders) om te beslissen wie op de Hergo ter ondersteuning aanwezig zal zijn. Wanneer de sociale dienst reeds actief is in een bepaald gezin, is het dus goed mogelijk dat het gezin en /of de jongere vragen dat hun consultant op de sessie zou worden uitgenodigd, ter ondersteuning.
Het is dan evenwel belangrijk dat ook de consulent het herstelgerichte karakter van de bijeenkomst bevestigt, en de verantwoordelijkheid voor het overleg en de overeenkomst hoofdzakelijk bij de onmiddellijk betrokkenen laat (daders en gezin en het slachtoffer). Het hulpverlenende aspect staat in een Hergo-sessie niet helemaal vooraan, al blijft dat vanzelfsprekend steeds mee aanwezig.

Ook als de sociale dienst niet aanwezig is, wordt hij op de hoogte gesteld van de uitkomst van de Hergo.
Binnen de twee maanden na de hogervermelde beschikking, wordt de overeenkomst van de sessie onder de vorm van een intentieverklaring aan de jeugdrechter voorgelegd, die bij vonnis beslist deze te bekrachtigen of niet.

2.3. Na de Hergo zal de sociale dienst toezien op de uitvoering van de overeenkomst. In de experimentele fase zal dit gebeuren in nauwe samenwerking met de bemiddelingsdienst. Over de aandachtspunten en de methodiek daarvan zal verder overleg moeten zijn.
In de Hergo kan ook worden beslist dat de sociale dienst de jongere zeer specifiek zal steunen bij de uitvoering van bepaalde concrete onderdelen in de overeenkomst. Daartoe moet de sociale dienst dan wel het uitdrukkelijk akkoord geven: diegene die door de overeenkomst betrokken wordt in welk deel van de uitvoering dan ook, moet akkoord gaan, ook wanneer de partij niet aanwezig was op de Hergo zelf.

2.4. Vier tot zes maand na het vonnis wordt aan de jeugdrechtbank het verslag overgemaakt i.v.m. de al dan niet uitvoering van de overeenkomst. Wanneer de overeenkomst niet of onvoldoende werd uitgevoerd, worden de redenen hiervan weergegeven, zodat de jeugdbank kan oordelen over de omstandigheden en over de eventueel nieuw te nemen maatregelen.

3. Bedenkingen

Twee elementen lijken ons cruciaal. (1) Er moet gewaakt worden over snelheid van uitvoering. Een Hergo staat of valt immers met de emotionele betrokkenheid van de deelnemers, en die dreigt verloren te gaan indien er tussen de fasen te lange tijdsperiodes zijn. (2) Gezien zij nauw moeten samen werken, is een vlotte communicatie tussen sociale dienst en de bemiddelingsdienst zeer belangrijk voor het goed verloop van de Hergo. Per arrondissement moet dan ook worden nagegaan hoe deze communicatie het best kan verlopen, en hoe de contacten concreet worden onderhouden.

BIJLAGE 4. DE ROL VAN DE ADVOCAAT VAN DE MINDERJARIGE

Bijlage 4. De rol van de advocaat van de minderjarige.

DE ROL VAN DE ADVOCAAT VAN DE MINDERJARIGE IN DE HERGO

Met dank aan de teksten en bemerkingen van Mr. Deloof, Mr. Vandebroek en van Lieve Balcaen, en de discussies op de algemene stuurgroep.

1. Herstelgericht groepsoverleg.

De term 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo) is bedoeld als een Nederlandse vertaling van het Engelse 'Family Group Conference' (FGC). Een 'family group conference' is een geheel eigen wijze waarop jeugddelinquentie wordt afgehandeld, dat oorspronkelijk in Nieuw Zeeland werd ontwikkeld. De essentie ervan bestaat uit begeleid overleg tussen (1) de dader en zijn gezin, soms ook leden van de bredere familie, (2) het slachtoffer, eventueel ook zijn/haar steunfiguren en (3) de politie en/of leden van de bredere gemeenschap, gericht op het vinden van een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict (schade, relaties, samen-leving).
In 1989 werd het principe van de FGC in het Nieuw-Zeelandse jeugdrecht ingeschreven. Het komt erop neer dat de jeugdrechter daar geen enkele sanctie kan opleggen, tenzij eerst een FGC is geprobeerd (met als enige uitzonderingen moord en doodslag). Mede dank zij het zeer grote succes van het model, worden thans ook 'conferences' uitgevoerd in onder meer Australië, Canada, Nederland, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, zij het vaak in een licht gewijzigde versie. In Vlaanderen bestaat het sinds november 2000 onder de benaming 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo).
De bedoeling van Hergo is de betrokkenen aan het woord te laten, waarbij het slachtoffer zijn verhaal kan doen en vragen kan stellen aan de minderjarige betreffende de feiten. Ook de steunfiguren van beide betrokkenen kunnen hun verhaal brengen. Na het overbrengen van de verhalen en gevoelens van beide partijen, gaat de minderjarige met zijn achterban in privé-overleg en komt men tot een voorstel tot oplossing. Dit voorstel wordt aan de groep voorgelegd en met z'n allen besproken. De moderator van de bemiddelingsdienst leidt het gesprek in goede banen. Naar het einde toe kan men komen tot een intentieverklaring, waarin de afspraken concreet worden neergeschreven en die aan de jeugdrechter zal worden overgemaakt. Belangrijk is dat alle partijen zich in dit voorstel tot overeenkomst kunnen vinden. Uit onderzoek blijkt dat betrokkenen tevreden zijn met deze vorm van reageren ten aanzien van delinquentie. Slachtoffers zijn tevreden en kunnen er veel aan hebben, ook – en vooral - bij zwaardere delicten.

2. Het initiatiefrecht van de advocaat.

De advocaat van eender welke partij in het geding kan een Hergo suggereren zo een minderjarige voor een MOF-vordering wordt voorgeleid voor de jeugdrechter in gelijk welke stand van het geding, liefst zo kort mogelijk na de feiten.
De volgende elementen liggen dan voor ter overweging: de feiten zijn voldoende ernstig; de zaak kan niet afdoende worden afgehandeld door een herstelbemiddeling; de Hergo kan een meerwaarde bieden door een minimale ondersteunende structuur; de ontmoeting van dader en slachtoffer kan een heilzaam effect sorteren voor de partijen; en de jongere

ontkent de feiten niet. Dit laatste element wordt uitdrukkelijk door de advocaat van de minderjarige bewaakt.

3. Uitnodigen van de minderjarige.

In principe is de "Hergo-advocaat" dezelfde als de advocaat die de houder is van het dossier. Indien dat niet het geval is, wat soms kan gebeuren, is de "Hergo-advocaat" bevoegd vanaf de beslissing van de jeugdrechter de 'mogelijkheid van een Hergo te onderzoeken'.
Zodra deze beslissing is genomen, deelt de advocaat van de minderjarige zijn cliënt deze beslissing mee en nodigt hij zijn cliënt zo spoedig mogelijk uit op een consultatie ter bespreking van deze beslissing. Daarbij dient de advocaat eraan te denken dat een uitnodiging per brief alleen vaak niet volstaat; een telefonische afspraak is veel sneller geregeld. Op de zitting waar een Hergo in overweging wordt genomen, kan de advocaat eventueel meteen concreet afspreken met de jongere.
Indien deze consultatie heeft plaatsgevonden vóór de Hergo-bijeenkomst, dan laat de advocaat aan de bemiddelingsdienst weten dat er een gesprek is geweest en dat de cliënt al dan niet aan de Hergo wenst mee te werken. Tevens geeft de advocaat de essentiële informatie mee die kan bijdragen tot het slagen van de Hergo, zoals bijvoorbeeld dat de minderjarige bepaalde personen al dan niet als vertrouwenspersonen zou uitnodigen, of dat er mogelijks discussie kan zijn over het aandeel van de minderjarige in de feiten.
Ingeval de minderjarige niet is ingegaan op de uitnodiging van de advocaat, deelt de advocaat dit mee aan de bemiddelingsdienst.
Heeft de minderjarige contact opgenomen met de bemiddelingsdienst, dan deelt deze dienst dit mee aan de advocaat. In elk geval brengt de moderator de minderjarige ervan op de hoogte dat hij op de Hergo zeer vermoedelijk zal worden bijgestaan door zijn advocaat.

4. De voorbereiding.

De advocaat treedt uitsluitend op voor de minderjarige en kan de belangen van de ouders niet behartigen. Als de ouders meekomen naar het kantoor van de advocaat, zal deze zijn specifieke rol benadrukken. Hij zal de ouders erop wijzen dat zij zo nodig zelf beroep kunnen doen op een advocaat.
De advocaat legt de minderjarige uit wat een Hergo inhoudt en wat er van hem op die Hergo verwacht wordt, met name samen met zijn ondersteuners een oplossing te zoeken, waardoor het slachtoffer herstel ervaart en waarbij de minderjarige zich gesteund voelt door zijn aanwezige vertrouwensfiguren. De advocaat adviseert de minderjarige over de consequenties van het al dan niet meewerken aan de Hergo, zowel op strafrechtelijk als op burgerrechtelijk vlak.
Indien de minderjarige bereid blijkt mee te werken aan de Hergo, stimuleert de advocaat de minderjarige om actief te zoeken naar ondersteuners, de ontmoeting met het slachtoffer niet te ontlopen, zijn aandeel in de feiten te erkennen en de gevolgen voor het slachtoffer onder ogen te zien.

5. De Hergo.

De moderator laat tijdig en in overleg met de advocaat weten wanneer de Hergo zal doorgaan. Op de Hergo draagt de advocaat er mede zorg voor dat de essentie van de Hergo gerealiseerd kan worden, met vrijwaring van de belangen en de rechten van zijn cliënt. Zo laat hij toe dat alle partijen de kans krijgen om actief te participeren, stimuleert hij zijn cliënt om daar actief toe bij te dragen en helpt hij mee te zoeken naar een oplossing die voor alle deelnemers bevredigend is. Indien nodig, wijst hij de minderjarige op de gevolgen van zijn daad. De advocaat waakt er evenwel over dat niet het proces van de persoon van de minderjarige wordt gemaakt, maar wel van zijn aandeel in de feiten die tot de Hergo aanleiding hebben gegeven en van de gevolgen daarvan. In het privé-overleg kan meer aandacht gaan naar de persoon van de minderjarige en zijn leefomgeving, wat verder in groep kan worden besproken indien de betrokkenen dit ter sprake willen brengen. De advocaat draagt er zorg voor dat geen regeling tot stand komt boven het hoofd van zijn cliënt. Deze laatste moet actief kunnen participeren.
De advocaat ziet nauwlettend toe op de intentieverklaring, die door de partijen wordt ondertekend. Hij gaat na of de daarin gemaakte afspraken realistisch haalbaar zijn, door de minderjarige ten volle aanvaard zijn en in verhouding staan met de daad en met de schade en het leed voor het slachtoffer.

6. Na de Hergo.

De advocaat staat de minderjarige bij in het toelichten van de intentieverklaring, als hiertoe een zitting door de jeugdrechter wordt voorzien.
De advocaat licht de minderjarige erover in dat hij hem ingeval van moeilijkheden bij de uitvoering van het vonnis en, ingeval van mislukking van de uitvoering ervan, ook verder voor de jeugdrechtbank zal bijstaan.

Bijlage 4. De rol van de advocaat van de minderjarige.

BIJLAGE 5. DE ROL VAN DE ADVOCAAT VAN HET SLACHTOFFER

Bijlage 5. De rol van de advocaat van het slachtoffer.

DE ROL VAN DE ADVOCAAT VAN HET SLACHTOFFER IN DE HERGO

1. Herstelgericht groepsoverleg.

De term 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo) is bedoeld als een Nederlandse vertaling van het Engelse 'Family Group Conference' (FGC). Een 'family group conference' is een geheel eigen wijze waarop jeugddelinquentie wordt afgehandeld, dat oorspronkelijk in Nieuw Zeeland werd ontwikkeld. De essentie ervan bestaat uit begeleid overleg tussen (1) de dader en zijn gezin, soms ook leden van de bredere familie, (2) het slachtoffer, eventueel ook zijn steunfiguren en (3) de politie en/of leden van de bredere gemeenschap, gericht op het vinden van een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict (schade, relaties, samen-leving).

In 1989 werd het principe van FGC in het Nieuw-Zeelandse jeugdrecht ingeschreven. Het komt erop neer dat de jeugdrechter daar geen enkele sanctie kan opleggen, tenzij eerst een FGC is geprobeerd (met als enige uitzonderingen moord en doodslag). Mede dankzij het zeer grote succes van het model, worden thans ook 'conferences' uitgevoerd in Australië en in een aantal experimenten in bijvoorbeeld de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, zij het vaak in een licht gewijzigde versie. In Vlaanderen bestaat het sinds november 2000 onder de benaming 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo). Hergo is gesitueerd op jeugdrechtbankniveau en gericht op de afhandeling van ernstige delicten.

De bedoeling van Hergo is de betrokkenen aan het woord te laten, waarbij het slachtoffer zijn verhaal kan doen en vragen kan stellen aan de minderjarige betreffende de feiten. Ook de steunfiguren van beide betrokkenen kunnen hun verhaal brengen. Na het overbrengen van de verhalen en gevoelens van beide partijen, gaat de minderjarige met zijn achterban in privé-overleg en komt men tot een voorstel tot oplossing. Dit voorstel wordt aan de groep voorgelegd en met z'n allen besproken. De moderator van de bemiddelingsdienst leidt het gesprek in goede banen. Naar het einde toe kan men komen tot een intentieverklaring, waarin de afspraken concreet worden neergeschreven en die aan de jeugdrechter zal worden overgemaakt. Belangrijk is dat alle partijen zich in dit voorstel tot overeenkomst kunnen vinden. Uit onderzoek blijkt dat betrokkenen tevreden zijn met deze vorm van reageren ten aanzien van delinquentie. Slachtoffers zijn tevreden en kunnen er veel aan hebben, ook – en vooral - bij zwaardere delicten.

2. Het suggestierecht van de advocaat.

De advocaat van eender welke partij kan een Hergo suggereren in gelijk welke stand van het geding, liefst zo kort mogelijk na de feiten. De advocaat van het slachtoffer geeft de bereidheid van het slachtoffer tot deelname aan de Hergo aan .

De volgende elementen liggen dan voor ter overweging: de feiten zijn voldoende ernstig; de zaak kan niet afdoende worden afgehandeld door een herstelbemiddeling; de ontmoeting van dader en slachtoffer kan een heilzaam effect sorteren voor de partijen; en de jongere ontkent de feiten niet.

3. De voorbereiding.

De advocaat legt het slachtoffer uit wat een Hergo inhoudt en wat het doel is van de Hergo, namelijk te komen tot herstel van de schade in de brede zin van het woord. De advocaat informeert het slachtoffer over de consequenties van het al dan niet meewerken aan de Hergo. Indien het slachtoffer bereid blijkt mee te werken aan de Hergo, stimuleert de advocaat het slachtoffer om actief te zoeken naar ondersteuners, die hem kunnen bijstaan op de Hergo. De moderator zal in deze voorbereidende fase de grootste taak op zich nemen om ervoor te zorgen dat het slachtoffer weet waaraan hij zich kan verwachten.

4. De Hergo.

De moderator laat tijdig aan de advocaat weten wanneer de Hergo zal doorgaan. De advocaat kan deelnemen aan de Hergo indien het slachtoffer dat wenst. Op de Hergo zal de advocaat er mede zorg voor dragen dat de essentie van de Hergo gerealiseerd kan worden, met vrijwaring van de belangen en de rechten van zijn cliënt. Zo laat hij toe dat alle partijen de kans krijgen om actief te participeren en helpt hij mee te zoeken naar een oplossing die voor alle deelnemers bevredigend is. De advocaat blijft voornamelijk op de achtergrond zodat de communicatie tussen de partijen zelf kan verlopen, maar hij komt tussen indien nodig.

De advocaat ziet nauwlettend toe op de intentieverklaring, die door de partijen wordt ondertekend. Hij gaat na of de daarin gemaakte afspraken ten aanzien van het slachtoffer realistisch haalbaar zijn, door het slachtoffer ten volle aanvaard zijn en in verhouding staan met de daad en met de schade en het leed voor het slachtoffer. De minderjarige neemt zelf verantwoordelijkheid op in de Hergo, zijn ouders blijven burgerlijk verantwoordelijk voor de berokken schade. De burgerlijke schadeloosstelling kan eventueel verder door de rechtbank worden bepaald, indien men er in de Hergo niet uit geraakt.

5. Na de Hergo.

De advocaat kan het dossier verder opvolgen indien nodig. Wanneer de advocaat niet aanwezig is op de Hergo zelf, kan hij juridische bijstand geven na de Hergo en de intentieverklaring doornemen met het slachtoffer om na te gaan of deze laatste volledig akkoord gaat met wat werd neergeschreven betreffende de intenties van de jongere naar het slachtoffer toe.

6. Kritische bedenkingen.

- Het slachtoffer kan een advocaat aanspreken indien hij dit wenst. Juridisch advies is noodzakelijk opdat het slachtoffer weet wat de gevolgen en mogelijkheden zijn van de deelname aan Hergo. Tijdens de Hergo zelf is het de bedoeling dat de betrokkenen zelf actief deelnemen en de advocaat op de achtergrond de rechten van het slachtoffer waarborgt. De deelname door de advocaat aan de Hergo zelf is niet vereist, wel moet het slachtoffer nadien bij de advocaat terecht kunnen voor juridisch advies met

betrekking tot de overeenkomst. De advocaat gaat hierbij vooral na of het slachtoffer ten volle achter de intentieverklaring kan staan wat betreft de afspraken naar hemzelf als slachtoffer toe, op de hoogte zijnde van wat redelijkerwijze voor de rechtbank kan worden verwacht.

- Indien de schade niet tijdens de Hergo kan worden uitgeklaard, kan dit deel van het overleg worden overgelaten aan de rechtbank. De essentie van de Hergo is immers het overleg en de communicatie tussen de betrokkenen.

Bijlage 5. De rol van de advocaat van het slachtoffer.

BIJLAGE 6. DE ROL VAN SLACHTOFFERHULP

Bijlage 6. De rol van slachtofferhulp.

DE ROL VAN SLACHTOFFERHULP IN DE HERGO

1. Herstelgericht groepsoverleg.

De term 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo) is bedoeld als een Nederlandse vertaling van het Engelse 'Family Group Conference' (FGC). Een 'family group conference' is een geheel eigen wijze waarop jeugddelinquentie wordt afgehandeld, dat oorspronkelijk in Nieuw Zeeland werd ontwikkeld. De essentie ervan bestaat uit begeleid overleg tussen (1) de dader en zijn gezin, soms ook leden van de bredere familie, (2) het slachtoffer, eventueel ook zijn steunfiguren en (3) de politie en/of leden van de bredere gemeenschap, gericht op het vinden van een constructieve oplossing voor de gevolgen van het delict (schade, relaties, samen-leving).

In 1989 werd het principe van FGC in het Nieuw-Zeelandse jeugdrecht ingeschreven. Het komt erop neer dat de jeugdrechter daar geen enkele sanctie kan opleggen, tenzij eerst een FGC is geprobeerd (met als enige uitzonderingen moord en doodslag). Mede dankzij het zeer grote succes van het model, worden thans ook 'conferences' uitgevoerd in Australië en in een aantal experimenten in bijvoorbeeld de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, zij het vaak in een licht gewijzigde versie. In Vlaanderen bestaat het sinds november 2000 onder de benaming 'herstelgericht groepsoverleg' (Hergo). Hergo is gesitueerd op jeugdrechtbankniveau en gericht op de afhandeling van ernstige delicten.

De bedoeling van Hergo is de betrokkenen aan het woord te laten, waarbij het slachtoffer zijn verhaal kan doen en vragen kan stellen aan de minderjarige betreffende de feiten. Ook de steunfiguren van beide betrokkenen kunnen hun verhaal brengen. Na het overbrengen van de verhalen en gevoelens van beide partijen, gaat de minderjarige met zijn achterban in privé-overleg en komt men tot een voorstel tot oplossing. Dit voorstel wordt aan de groep voorgelegd en met z'n allen besproken. De moderator van de bemiddelingsdienst leidt het gesprek in goede banen. Naar het einde toe kan men komen tot een intentieverklaring, waarin de afspraken concreet worden neergeschreven en die aan de jeugdrechter zal worden overgemaakt. Belangrijk is dat alle partijen zich in dit voorstel tot overeenkomst kunnen vinden. Uit onderzoek blijkt dat betrokkenen tevreden zijn met deze vorm van reageren ten aanzien van delinquentie. Slachtoffers zijn tevreden en kunnen er veel aan hebben, ook – en vooral - bij zwaardere delicten.

2. De voorbereiding.

Slachtoffers moeten goed worden voorbereid op de Hergo, zodat ze er realistische verwachtingen van hebben en zich een beeld kunnen vormen over het verloop. De moderator geeft informatie tijdens het huisbezoek en gaat samen met het slachtoffer op zoek naar mogelijke steunfiguren.

Aangezien het gaat om zwaardere delicten (car-jacking, diefstal met verzwarende omstandigheden, gewapende overval) kan een slachtoffer reeds begeleid worden door slachtofferhulp vóór de voorwijzing naar Hergo. Wanneer dit niet het geval is, kan de moderator steeds doorverwijzen naar slachtofferhulp, bijvoorbeeld door het te vermelden in de eerste contactbrief. Slachtofferhulp kan het slachtoffer bijstaan in de verwerking, alsook het zoeken naar steunfiguren. Uit onderzoek blijkt dat slachtoffers vaak niet weten wat te verwachten van Hergo (Vanfraechem, 2002), en het kan voor hen goed zijn wanneer ze hun twijfels en verwachtingen met slachtofferhulp kunnen doorpraten. Slachtofferhulp heeft hierin een

aanvullende rol ten aanzien van de moderator, en kiest ten volle de kant van het slachtoffer (terwijl de moderator neutraal blijft).

3. De Hergo.

Slachtofferhulp kan ter ondersteuning aanwezig zijn op de Hergo, indien het slachtoffer dit wenst. Het evenwicht tussen minderjarige dader en slachtoffer moet worden bewaakt, zowel kwantitatief als kwalitatief. In de eerste plaats wordt gezocht naar steunfiguren uit de directe omgeving van het slachtoffer.

Indien het slachtoffer ervoor kiest niet zelf aanwezig te zijn, kan slachtofferhulp mee op zoek gaan naar steunfiguren die het slachtoffer kunnen vertegenwoordigen op de Hergo. Indien het gaat om een concrete hulpverlening, kan ook de hulpverlener in tweede instantie de visie van het slachtoffer inbrengen in de Hergo.

4. Na de Hergo.

Slachtoffers hebben vaak nood aan het door-spreken van wat in de Hergo is gebeurd, en ook hierin kan slachtofferhulp een rol spelen. De Hergo kan sommige dingen weer oproepen en een belangrijk deel uitmaken van het verwerkingsproces. Sommige slachtoffers moeten hierin worden begeleid. Slachtofferhulp kan de gevoelens normaliseren en kaderen.

5. Bedenkingen.

- Tot nog toe is slachtofferhulp slechts zelden betrokken geweest. Bovendien blijkt dat slachtoffers niet steeds op de hoogte zijn gebracht van de mogelijke bijstand van slachtofferhulp. In samenwerking met de moderatoren kan worden gezocht naar mogelijkheden tot verbetering van de procedure, zodat slachtofferhulp een aanvullende en eigen rol kan spelen in de begeleiding van het slachtoffer.
- Slachtofferhulp kan een intermediaire sol spelen en bijvoorbeeld naar de moderator toe bepaalde gevoelens van slachtoffers duiden, zowel voor als na de Hergo.

BIJLAGE 7. FACTSHEET DOSSIER

Bijlage 7. Factsheet dossier.

Factsheet dossier:……

Feiten:
1. Aard van de feiten: .....
2. Datum van de feiten:.....
3a. Datum van beschikking:.....
3b. Naam Jeugdrechter: .....
3c. Naam jeugdadvocaat:.....

Dader:

4. Naam:.....
5. Geslacht: M/V
6. Geboortedatum:.....
7. Geboorteplaats:.....
8. Nationaliteit:.....
9. Beroep:.....
10. Familie situatie: .....
11. Vroegere delicten: .....
12. Vroegere victimisatie:.....

Ouders dader:

13. Wonende bij vader/moeder
14. Geboortedatum:.....
15. Geboorteplaats:.....
16. Nationaliteit:.....
17. Beroep:.....
18. Burgerlijke stand: .....
Adres: .....
Tel:.....

Slachtoffer:

19. Naam:.....
20. Geslacht: M/V
21. Geboortedatum:.....
22. Geboorteplaats:.....
23. Nationaliteit:.....
24. Beroep:.....
25. Vroegere victimisatie:.....
26. Familiesituatie: .....
Adres: .....
Tel:.....

Bijlage 7. Factsheet dossier.

BIJLAGE 8. FACTSHEET RECIDIVE

Bijlage 8. Factsheet recidive.

Factsheet dossier recidive:……..
Datum inkijken: …..……..

Naam jongere:.....
Naam jeugdrechter: .....
Naam advocaat:.....

Datum beschikking tot Hergo: .....
1a. Datum goedkeuring I.V.:.....
2. Uitvoering gebeurd:.....
3.Datum afsluiten dossier: .....

4. Eventuele andere (bijkomende) maatregel en reden daarvoor:
.....
.....

5. Recidive na 6 maand: .....
6. Recidive na een jaar:.....

Als geen Hergo:
1b. Waarom geen Hergo.....
.....
.....

4. Welke andere maatregel: .....
2. Uitvoering gebeurd: .....
5. Recidive na zes maand: .....
6. Recidive na een jaar:.....

Bijlage 8. Factsheet recidive.

BIJLAGE 9. VRAGENLIJST VOORBEREIDINGSFASE

Bijlage 9. Vragenlijst voorbereidingsfase.

VRAGENLIJST VOOR MODERATOREN OVER VOORBEREIDINGSFASE

ALGEMEEN

a. Doorverwijzing

a1. Hoe en wanneer werd je gecontacteerd door de sociale dienst?
_____

a2. Wat was het advies naar de jeugdrechter toe? (i.s.m. sociale dienst)

(Duid het juiste antwoord aan)

Hergo is doenbaar __
Hergo is niet doenbaar __

Als je besliste om ***niet*** door te gaan met de hergo, wat was dan de reden hiervoor?
_____
_____
_____
_____

b. Gepercipieerde slaagkans

a3. Denk je dat de zaak kans op slagen heeft?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Waarom?
_____
_____
_____
_____

c. De deelnemers

a4. Is er beslist bepaalde personen van de hergo uit te sluiten?
Ja/nee *(omcirkel het juiste antwoord)*
Zo ja: wie en waarom?
_____
_____
_____
_____

DADER
Naam:_____ Tel nr:_____
Naam advocaat en tel:_____

a. Contactname dader

b1. Datum eerste contactname: _____

b2. Ondervond u weerstand bij de dader in verband met deelname aan de Hergo? ja/nee

Zo ja,

b2a. In welke mate was er weerstand?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Wat was de reden van de weerstand?	Helemaal niet				Ten zeerste
b2b. Angst voor ontmoeten slachtoffer	1	2	3	4	5
b2c. Principiële redenen	1	2	3	4	5
b2d. Niet de moeite waard	1	2	3	4	5
b2e. Er was al een oplossing	1	2	3	4	5
b2f. Ontkennen probleem	1	2	3	4	5
b2g. Andere reden, nl._____	1	2	3	4	5

b. Inhoud van de contacten

b3. Heb je de dader geïnformeerd over ...	Helemaal niet				Ten zeerste
b3a. zijn/haar rechten?	1	2	3	4	5
b3b. de rol van de politie?	1	2	3	4	5
b3c. het proces van de Hergo?	1	2	3	4	5

b4. Hoeveel discussie was er over het misdrijf en de gevolgen ervan?	Helemaal geen				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

b5. Zijn bepaalde andere belangrijke elementen aan bod gekomen?
_____
_____
_____
_____

b6. In welke mate was de dader betrokken in het bepalen wie moest worden uitgenodigd?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

b7. In welke mate waren de ouders van de dader betrokken in het bepalen wie moest worden uitgenodigd?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

b8. Zijn bepaalde wensen en/of verwachtingen van de dader naar voren gekomen?
(Enkel indien expliciet naar voren gekomen)

_____
_____
_____
_____

b9. Wat was de motivatie van de dader om deel te nemen?
(Enkel indien expliciet naar voren gekomen)

_____
_____
_____
_____

b10. Had je het gevoel dat de dader berouw had over wat hij had gedaan?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

b11. Had je het gevoel dat de ouders van de dader beschaamd waren over het misdrijf?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

b12. Keurden de ouders van de dader het misdrijf af?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

c. Gevolgen

b13. Heb je de dader actief doorverwezen naar bepaalde diensten? Ja/nee *(omcirkel het juiste antwoord)*
Zo ja, Waarom en naar welke dienst?
_____
_____
_____
_____

SLACHTOFFER
Naam:_____ Tel nr:_____

a. Contactname slachtoffer

c1. Datum eerste contactname: _____

c2. Ondervond u weerstand bij het slachtoffer in verband met deelname aan de hergo? ja/nee

Zo ja,

c2a. In welke mate was er weerstand?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Wat was de reden van de weerstand?	Helemaal niet				Ten zeerste
c2b. Angst voor ontmoeten dader	1	2	3	4	5
c2c. Principiële redenen	1	2	3	4	5
c2d. Niet de moeite waard	1	2	3	4	5
c2e. Er was al een oplossing	1	2	3	4	5
c2f. Ontkennen probleem	1	2	3	4	5
c2g. Andere reden, nl._____	1	2	3	4	5

b. Inhoud van de contacten

c3. Heb je het slachtoffer geïnformeerd over ...	Helemaal niet				Ten zeerste
c3a. haar/zijn rechten?	1	2	3	4	5
c3b. de rol van de politie?	1	2	3	4	5
c3c. het proces van de Hergo?	1	2	3	4	5

c4. Hoeveel discussie was er over het misdrijf en de gevolgen ervan?	Helemaal geen				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

c5. Zijn bepaalde andere belangrijke elementen aan bod gekomen?
_____
_____
_____
_____

c6. In welke mate was het slachtoffer betrokken in het bepalen wie moest worden uitgenodigd?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

Indien minderjarig slachtoffer:

c7. In welke mate waren de ouders van het slachtoffer betrokken in het bepalen wie moest worden uitgenodigd?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

c8. Zijn bepaalde wensen en/of verwachtingen van het slachtoffer naar voren gekomen?
(Enkel indien expliciet naar voren gekomen)

_____
_____
_____
_____

c9. Wat was de motivatie van het slachtoffer om deel te nemen?
(Enkel indien expliciet naar voren gekomen)

_____
_____
_____
_____

c10. Had je het gevoel dat het slachtoffer duidelijk emotioneel geraakt was door het delict?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

c11. Had je het gevoel dat het slachtoffer bang was als resultaat van het delict?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

c12. Had je het gevoel dat het slachtoffer kwaad was t.a.v. de dader?	Helemaal niet				Ten zeerste
	1	2	3	4	5

c. Gevolgen

c13. Heb je het slachtoffer actief doorverwezen naar bepaalde diensten? Ja/nee *(omcirkel het juiste antwoord)*
Zo ja, Waarom en naar welke dienst?
_____
_____
_____
_____

Bijlage 9. Vragenlijst voorbereidingsfase.